

Міністерство освіти і науки України

Хмельницька обласна рада

Хмельницький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

Кафедра теорії та методик
суспільно-гуманітарних дисциплін

**Всеукраїнська
науково-практична
онлайн-конференція**

**Збірник матеріалів
«Розвиток професійних компетентностей
учителів предметів суспільно-гуманітарного
циклу в контексті впровадження
Нового державного стандарту
базової середньої освіти»**

8 червня 2021 р., Хмельницький

УДК 373.5-051:005.336.2:37.014.3(062.552)

Розвиток професійних компетентностей учителів предметів суспільно-гуманітарного циклу в контексті впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти / Зб. наук. та науково-метод. пр. [ред. кол.: В.І. Очеретянко (гол.) та ін.]. – Хмельницький : вид. ХОІППО, 2021. – 318 с.

Рекомендовано до друку
рішенням ученої ради Хмельницького
обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол від 25.06.2021 р. № 2)

Редакційна колегія: **Очеретянко В.І.**, ректор Хмельницького ОІППО, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник (голова редакційної колегії); **Вашеняк І.Б.**, проректор Хмельницького ОІППО, кандидат історичних наук, доцент; **Кенц Г.І.**, старший викладач кафедри Хмельницького ОІППО; **Луценко Л.П.**, старший викладач кафедри Хмельницького ОІППО; **Місінкевич О.М.**, доцент Хмельницького ОІППО, кандидат філологічних наук, доцент; **Манзюк С.А.**, старший викладач кафедри Хмельницького ОІППО; **Махмурова А.Є.**, старший викладач кафедри Хмельницького ОІППО; **Мороз Т.В.**, старший викладач кафедри Хмельницького ОІППО; **Пулатова Л.Й.**, завідувач кафедри Хмельницького ОІППО, кандидат філологічних наук (відповідальна за випуск); **Ратушняк Н.М.**, старший викладач кафедри Хмельницького ОІППО; **Фрига І.**, методист НМЦ Хмельницького ОІППО

Рецензенти:

Берека В.Є., професор кафедри теорії та методик суспільно-гуманітарних дисциплін Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, доктор педагогічних наук, професор

Кучинська І.О., завідувач кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, доктор педагогічних наук, професор

У збірнику вміщено матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції, яка проходила 8 червня 2021 року. В наукових публікаціях порушено питання розвитку професійних компетентностей учителів предметів суспільно-гуманітарного циклу в контексті впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти. Адресовано педагогам та керівникам ЗЗСО, фахівцям центрів професійного розвитку педагогічних працівників, а також усім, кому цікаві питання реформи освіти та впровадження Нової української школи.

За зміст статей несуть відповідальність автори публікацій

ISBN 978-617-7600-69-4

Хмельницький ОІППО, 2021

Державний стандарт базової середньої освіти: Чим він відрізняється від попередніх?

Ідеологічна тріада сучасної парадигми освіти: інтеграція трьох відомих у педагогіці й апробованих у шкільній практиці підходів – особистісно орієнтованого, діяльнісного і компетентнісного. Особистісно орієнтований підхід – дидактична основа сучасної освіти: освітній процес ґрунтується на вікових і пізнавальних особливостях розвитку дитини. Діяльнісний підхід – психологічна основа навчального процесу: навчання організовується як активна пізнавальна діяльність учнів. Компетентнісний підхід – гносеологічна основа формування змісту освіти: набуття ключових і предметних компетентностей відбувається завдяки особистісному досвіду життєдіяльності учнів.

Серед численних відмінностей нового і попередніх стандартів повної середньої освіти варто зазначити три основні.

Перша відмінність. В основу побудови стандарту покладено компетентнісний підхід. Попередній стандарт також спирався на цей підхід, проте він ґрунтувався на предметних компетентностях: спочатку окреслювався зміст освітньої галузі, потім на його основі визначалися вимоги до навчальних досягнень учнів; у такому випадку зміст предметів чи освітніх галузей, по суті суб'єктивний за способом його визначення, регулював вимоги до результатів навчання учнів. Новий стандарт ґрунтується на ключових компетентностях: результати навчання (компетентності і наскрізні вміння), якими повинен оволодіти учень, зорієнтовані на те, щоб бути успішним у житті; з цією метою моделювався портрет випускника за рівнями освіти з урахуванням вікових особливостей навчальної діяльності учнів (за циклами навчання).

Компетентнісний підхід – це така організація освітнього процесу, кінцевим результатом якого є набуття здобувачами освіти ключових і предметних компетентностей. При цьому:

- освітній процес зорієнтований на самостійну діяльність учнів у здобутті особистісного досвіду (сенсу знань, набутих умінь і навичок, вироблених способів діяльності, усвідомлених цінностей тощо);
- відбувається перехід від засвоєння знань і формування умінь – до набуття вправності застосовувати їх у життєвій практиці, усвідомлюючи наслідки своєї діяльності;
- умотивовується ціннісне ставлення до результатів навчання, необхідних для життя: усе здобує в навчанні згодом знадобиться в життєвій практиці;
- освітній процес організовується в усьому розмаїтті видів навчально-пізнавальної діяльності (навчальна, дослідницька, ігрова, спілкування, індивідуальна і групова робота, творче самовираження, праця тощо);
- опановуються методи пошуку, оброблення, збереження, узагальнення та інтерпретація здобутої інформації з широким залученням ІКТ в освітній процес.

Компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність (Закон України «Про освіту»). Загалом її можна відобразити такою формулою: Компетентність = Знання + Уміння + Ставлення + Практика.

Компетентність, як правило, характеризує здатність особи діяти у невизначених (проблемних) ситуаціях, коли треба самостійно шукати додаткові засоби та нову інформацію і приймати неординарні рішення. Прийнято розрізняти предметні і ключові компетентності. Предметні компетентності обмежені певною галуззю знань і набуваються в межах відповідної освітньої галузі; це результат навчання з конкретного предмета. Ключові компетентності мають міждисциплінарний (позагалузовий) характер і

набуваються в кожній освітній галузі; це результат діяльності (не лише навчальної) здобувача освіти, що має індивідуальну значущість і соціальний контекст для успішної життєдіяльності його в суспільстві.

Знання і компетентності: що в них спільне і що відмінне? У дидактичному сенсі варто наголосити на таких ознаках:

- знання є необхідним складником компетентності; компетентності ґрунтуються на знаннях;
- знання можуть мати активну і пасивну форму; компетентності – лише активну;
- знання засвоюються (наприклад, завдяки запам'ятовуванню); компетентності набуваються у власній умотивованій діяльності;
- знання можуть існувати поза свідомістю людини («об'єктивовані» знання); компетентність – це здатність особистості діяти в конкретній ситуації відповідно до усвідомленої мети («привласнене» особистісне знання);
- у знаннєвій парадигмі освіти знання – це відомості, інформація, яку можна передати чи засвоїти (поінформувати учня); у компетентнісній парадигмі – це здатність (уміння) досягати результату відповідно до усвідомленої мети.

Друга відмінність. Цілісне бачення поступу дитини в навчанні від 1 до 12 класу, що проявляється у наступності між рівнями (початковою, базовою і профільною середньою освітою): обов'язкові результати навчання у стандарті подано наскрізно за рівнями і циклами навчання від 1 до 12 класу. Попередній стандарт початкової освіти готувався відокремлено від стандартів наступних рівнів, тому в них наявне дублювання змісту освіти, відсутні логічні зв'язки. У новому стандарті окреслено компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі у формуванні усіх ключових компетентностей: немає такої освітньої галузі, яка б не формувала всі ключові компетентності; у стандарті прописана динаміка набуття ключової компетентності за рівнями і циклами навчання.

Третя відмінність. Реальна академічна свобода закладу освіти і вчителя. Згідно з Законом України «Про освіту» освітню програму складає сам заклад освіти, а навчальний план є узгодженим власним продуктом, спрямованим на задоволення освітніх потреб здобувачів освіти. Базовий навчальний план містить мінімальну, рекомендовану і максимальну кількість годин, що дає можливість закладу освіти варіювати в обсягах навчального навантаження учнів із різних предметів: в одних випадках керуватися мінімальним обсягом навантаження, в інших, наприклад, для поглибленого вивчення предмета – максимальним значенням. Типові освітні програми базуються на рекомендованих значеннях навчального навантаження учнів, а заклад освіти має можливість вносити зміни в межах визначеного діапазону. Крім того, учитель у процесі створення навчальної програми на основі модельної програми може вносити певні зміни у зміст свого предмета, але при цьому керуватися тим, що всі очікувані результати навчання, визначені модельною програмою, мають бути досягнуті. Учитель може скласти свою власну авторську програму з предмета, яка повинна відповідати вимогам державного стандарту і пройти узгодження в установленому порядку згідно з чинним законодавством.

СЕКЦІЯ «УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА. ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА. МИСТЕЦТВО. ЕТИКА»

Боярська Любов,
учитель зарубіжної літератури
Міцівецької гімназії Новооднаєвської ТГ

Квест як інноваційна форма організації ігрового навчання

Швидкі темпи розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і зміна системи освіти вимагають створення нових інноваційних технологій навчання. Такою технологією нині може бути квест. У роботі проаналізовано сутність квесту (вебквесту) як освітньої технології. Представлено заняття із зарубіжної літератури у формі квесту, яке також може розглядатися як виховний захід.

Ключові слова: технологія, метод, квест, ігрова технологія.

На сьогодні метою функціонування системи загальної середньої освіти визначено «всебічний розвиток, виховання і соціалізацію особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» [5]. Це має бути забезпечено на основі «формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності».

Забезпечити різнобічний розвиток особистості в процесі її навчання можливо за умови забезпечення інтересу до цього процесу. Отже, сучасному педагогу потрібно організувати процес вивчення предмета в такий спосіб, щоб формувати компетентність учня та постійно підтримувати в нього бажання пізнавати нове. У вирішенні цих завдань серед великого загалу сучасних методів і технологій навчання вагоме місце займають ігрові освітні технології, зокрема і квест.

О. Савченко пропонує структуру ігрової діяльності, виділяючи такі компоненти: а) *спонукальний* – потреби, мотиви, інтереси, прагнення, які визначають бажання дитини брати участь у грі; б) *орієнтувальний* – вибір засобів і способів ігрової діяльності; в) *виконавський* – дії, операції, які дають можливість реалізувати ігрову мету; г) *контрольно-оцінний* – корекція і стимулювання ігрової діяльності.

Не випадково квест – це ігрова технологія, бо добре організована гра є одним із найкращих засобів викликати в дітей і дорослих естетичну насолоду від творчого напруження своїх інтелектуальних і фізичних сил. Гра завжди носить невимушений характер. Вона спирається на внутрішнє спонукання людини і дозволяє йому розвивати самостійність, мимовільність дій. У грі задоволення приносить не тільки результат, але й процес його досягнення. Нікітін Б. П. писав, що «гра має давати радість і дитині, й дорослому, розвивати творчі здібності, самостійність та ініціативу». Щербань П. М. зазначає, що педагогічні ігри можна й доцільно широко використовувати як засіб навчання, виховання і розвитку школярів. Будь-яка гра є засобом розвитку уваги, спостережливості, кмітливості. Збільшення розумового навантаження змушує замислитися над тим, як підтримати в учнів інтерес до матеріалу, що вивчається, їхню активність упродовж навчального року.

Квест – це інтелектуальне пізнавальне змагання, в основі якого – послідовне виконання командами або окремими гравцями заздалегідь підготовлених завдань.

У педагогіці квест (вебквест) у значенні категорія трактується як різновид інноваційного навчання: навчальна технологія (сукупність методів та прийомів організації дослідницької діяльності), в основі якої – активне навчання (Т. Бондаренко); ігрове навчання з метою розвитку мотивації, активності тих, хто навчається, та розв'язання ними проблем (Б. Качан); інноваційна форма організації ігрового навчання, за якої

застосовуються елементи традиційного і проблемного навчання та різні види, форми і типи завдань (О. Мішагіна, Л. Гарбовська та ін.); як ігрова навчальна технологія (І. Сокол); як навчальна діяльність (технологія), кінцевим результатом якої є створення і представлення продукту (О. Харіна, О. Ільченко). Отже, квест (вебквест) в умовах вивчення навчальних предметів у системі загальної середньої освіти розглядається як інноваційна ігрова технологія навчання та як форма організації навчання, що передбачає змагання в ігровій інтелектуальній діяльності на основі виконання різноманітних – проблемних, пізнавальних, ігрових – завдань. Організація навчання у формі квесту (вебквесту) забезпечує активну інтелектуальну змагальну діяльність учасників, активізує набутий досвід та розвиває критичне мислення, є засобом формування й підтримування стійкого інтересу до засвоєння навчального предмета.

Вебквест відрізняється від квесту насамперед використанням у процесі підготовки до змагань інтернет-ресурсів та можливостей ІКТ [1; 2; 6 та ін.].

Зазвичай в умовах практики вивчення предметів квести застосовують насамперед для узагальнення й систематизації знань, удосконалення вмінь, рідше – з метою засвоєння нового навчального матеріалу, коли учасники майбутніх змагань самостійно працюють із певною інформацією чи створюють продукти діяльності (проекти), виконуючи завдання.

Вважаємо, що в процесі вивчення літератури організація навчання учнів у формі квесту є оптимальною і продуктивною як для узагальнення й систематизації знань, так і засвоєння нового, передбачає насамперед виконання та представлення під час квесту різноманітних випереджувальних завдань, тобто проектів, виконаних завчасно з використанням можливостей мережі Інтернет та інших засобів ІКТ. Водночас зазначаємо, що в умовах проведення квесту також можливо оптимально використовувати засоби ІКТ.

Організація навчання у формі квесту (вебквесту) забезпечує інтелектуальний розвиток учнів, стійкий пізнавальний інтерес до вивчення предмета, удосконалення комунікативності, здатності співпрацювати в команді, лідерство, самостійність, відповідальність, мобільність, формування толерантності тощо.

Квест за романом Селінджера «Над прірвою у житті»

Життя кожної людини – лабіринт...
Майкл Ертон

Лабіринтами життєвої правди

Сьогодні ми постараємось знайти вихід із лабіринту життєвих подій, змальованих у творі Селінджера «Над прірвою у житті». Вірними провідниками в дорозі нам будуть: знання з літератури, уміння користуватися Інтернетом, кмітливість і винахідливість.

У дорозі вам можуть зустрічатися тупикові переходи, заплутані підземні коридори. Ваше завдання – знайти вихід із даного лабіринту, а це трапиться тоді, коли, відповідаючи на запитання і виконуючи завдання, здобудете ключ (*це слово або фраза, що складається з окремих букв, слів-відповідей*). Хто першим знайде ключ, той стане переможцем квесту, отримає звання «Провідник літературних лабіринтів» і можливість відкрити для себе нове життєве кредо.

Не бійтеся труднощів! Взаємодопомога і злагоджені дії команди допоможуть вам вийти з лабіринту.

Маршрут подорожі

Вхід «Сховане обличчя».

Перехрестя «Зашифрована назва».

Галерея «Прихований зміст».

Тунель «Секрет майстерності».

– Виконавши завдання кожної зупинки, покладіть на полицку відгадані відповіді. Наприкінці подорожі ви отримаєте ключ і зможете вийти з лабіринту.

Сховане обличчя

- Його називають усамітненим письменником.
- Хто і за яких обставин про нього сказав: «Ви до біса талановитий»?
- Як називали письменника в дитинстві?
- Відповіді на запитання покладіть на полицку.

Зашифрована назва

– З'явившись у книжкових магазинах, роман зумів одразу ж викликати справжній фурор серед читачів різного віку в силу своєї глибокої психологічності, актуальності та цілковитої відповідності духу часу.

– Твір було перекладено майже всіма мовами світу. І навіть тепер він не втрачає своєї популярності, залишаючись бестселером у різних куточках земної кулі.

– Назва цього твору нерозривно пов'язана у свідомості сучасного суспільства з темою дорослішання, становлення особистості, набуття самого себе.

– Про який твір Селінджера йдеться? Відповідь покладіть на полицку.

Прихований зміст

– Характер героя, його ідеали, переконання – усе це відбивається на його імені, що має тісний зв'язок із його особистістю – особистістю неординарного підлітка, з його своєрідними поглядами, з його хворобливою і, здається, незвичною психікою, який став таким близьким безлічі читачів в усьому світі.

– Ім'я його означає стримуватись, вказує на те, що він утримується під входження до суспільного життя, не сприймає всю фальш і облуду світу, який його оточує, проте не бунтує, а тільки стримується, щоб не стати одним із тих, кого він ненавидить. Інше значення слова – той, що приховує, – характеризує ще одну рису – певну замкнутість у собі, прихованість серед дорослих, серед більшості друзів.

– Прізвище героя складається з двох частин. Перша частина має пряме відношення до теми дитинства в романі; означає мембрану, що захищає зародок від механічних ушкоджень і створює умови для його розвитку. Друга частина теж викликає асоціацію з його мрією – з полями жита. Ім'я й прізвище разом створюють стислий, але цілком точний портрет персонажа, де вказані його основні риси та поривання.

– Її прізвище... – вказує на обманний туман (haze), що символізує те, як Голден нітється під її поглядом, як вона затуманює його свідомість.

– Ім'я героя, «вуграстого придурка», якого не приймають у товаристві, звучить схоже на вигуки (зойк болі та вигуки огиди). Ім'я повністю відповідає характеру персонажа, вказує на його головні риси, на те, яку реакцію він може викликати. На його прикладі автор вказує на фальш, що панує в Пенсі.

– Прізвище героя іспанською означає «світло». Знання – світло, незнання – темрява.

– Ім'я одного з негативних персонажів, ..., теж добре характеризує його. Прізвище цього героя перегукується зі словом (широко розставляти ноги), що добре змальовує його вдачу, нахабність і самовпевненість.

– Як бачимо, більшість основних персонажів мають імена, які багато про що можуть сказати: їхній характер, звички, ставлення до них оповідача і через нього самого автора.

– Назвіть імена і прізвища цих персонажів. Відповіді покладіть на полицку.

Секрет майстерності

– Автор обирає форму роману, найбільш експресивну з можливих романних форм. Яку саме?

– Що то за образи, що допомагають глибше зрозуміти головного героя і його зв'язок із навколишнім світом: червона мисливська шапка Голдена, качки, що плавають на ставку, житнє поле?

– Селінджер у романі «Над прірвою у житті» змальовує шлях становлення особистості довжиною в життя, але поміщає його в декілька пережитих головним героєм днів. Скільки днів тривають події у творі, що їх зображує автор?

З УСПІШНИМ ПОВЕРНЕННЯМ!

– Ура! Вітаємо переможців! Цей салют – на вашу честь!

– На вашій полицці повинно бути 12 слів і одна фраза – назва твору. Складаємо ключове слово:

1. Із імені, яким називали автора в дитинстві, візьміть *другу* букву.
2. Із прізвища письменника, чий вислів було вжито, – *третю*.
3. Із прізвища автора – *другу* букву.
4. Із числа днів, зображених у творі, – *другу*.
5. Із назви образів – *другу* букву.
6. Із прізвища головного героя – *другу* букву.
7. Із відгаданого прізвища героїні – *другу* букву.

8. Із імені головного героя – *останню* букву.
 9. Із прізвища, що означає світло, – *четверту*.
 10. Із слова, що називає форму роману, – *останню* букву.
 11. Із імені негативного героя – *другу* букву.
 12. Із назви твору – *13* букву.
 13. Із прізвища героя, що означає зухвалість, – *восьму* букву.
- Ви отримуєте фразу-ключ.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бондаренко Т. М. Веб-квест технологія як засіб активізації самостійної діяльності майбутніх вчителів початкових класів (педагогічні науки) [Електронний ресурс] / Т. М. Бондаренко // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. 2013. № 13 (272). Ч. II. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_13%282%29_30
2. Бугайова Н. А. Квести і проекти з використанням Інтернету на уроках української мови і літератури : навчально-методичний посібник [для вчителів української мови і літератури] [Електронний ресурс] / Н. А. Бугайова, О. М. Вікторіна. Режим доступу: http://koippo.in.ua/arhiv/druk/242_16.pdf
3. Веб-квест на уроках української мови та літератури як засіб активізації навчальної діяльності учнів : посібник [Електронний ресурс] / [Гарбовська Л. Г., Рожок І. Л., Сукач Н. В., Степаницька С. С.] // Освіта.уа. Форум педагогічних ідей «Урок». Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/45861/
4. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Квест_\(змагання\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Квест_(змагання))
5. Закон України «Про освіту» (від 05.09.2017) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. 2017. № 38-39. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
6. Ільченко О. В. Використання веб-квестів у навчально-виховному процесі [Електронний ресурс] / О. В. Ільченко // Освіта.уа. Форум педагогічних ідей «Урок». Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30113/
7. Качан Б. М. Гейміфікація в системі новітніх технологій навчання іншомовної компетентності студентів медичних вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Б. М. Качан // Народна освіта. 2017. Випуск 2 (32). Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4490
8. Мішагіна О. Д. Використання квесту як засобу активізації навчальної діяльності учнів [Електронний ресурс] / О. Д. Мішагіна // Освіта.уа. Форум педагогічних ідей «Урок». Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/34730/

Бояршинова Світлана,
 учитель зарубіжної літератури
 Кам'янець-Подільської СЗОШ № 5
 з поглибленим вивченням інформатики,
 учитель-методист,
Шех Ольга,
 учитель англійської мови
 Кам'янець-Подільської СЗОШ № 5
 з поглибленим вивченням інформатики,
 старший учитель

Інтегрована майстерня (технологія зустрічних зусиль)

Тема. Інтегрований урок (зарубіжна література й англійська мова). 8 клас.

Підтема. Мандрівка у світ англомовних письменників.

Мета. Розвиток компетентностей – **предметних:** узагальнити знання учнів з даної теми, формувати в учнів цілісне уявлення про навколишній світ, систему знань і вмінь; створювати оптимальні умови для розвитку мислення учнів, розвивати навички читання та усне мовлення; активізувати пізнавальну діяльність учнів; поглиблювати знання про творчість англомовних письменників; виховувати любов до літератури; **комунікативних:** розвивати зв'язне мовлення та навички висловлювання власної думки про літературного героя; формувати відкритість до міжкультурної комунікації; удосконалювати навички

творчого переказу і словесного малювання; розвивати вміння давати розгорнуту усну відповідь за змістом творів, висловлювати свої міркування, обґрунтовувати думки, наводячи приклади з текстів; **ключових:** розвивати навички пошукової діяльності, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; виокремлювати головну і другорядну інформацію; презентувати власні ідеї чітко, грамотно, використовуючи доцільні мовні засоби, зацікавленість світовими культурними надбаннями, виховувати повагу до культур інших народів.

Реалізація: осмислення неординарності як важливої риси людини для її самореалізації в житті, формування вміння ставити перед собою мету й системно працювати для її реалізації, спонукання учнів до творчих рішень у процесі розв'язання проблем (НЛ-4).

Тип уроку: інтегрований урок (зарубіжна література й англійська мова).

Обладнання: мультимедійний центр, електронна презентація, відеоматеріали, картки для роботи в парах (НО1, НО3), картки для роботи в групах (НО2), чорна скринька.

Хід уроку

I. Підготовка до сприйняття іншомовного мовлення.

1. Організаційний момент.

Учитель зарубіжної літ-ри. Добрий день, любі учні!

English Teacher. Good morning children. I am glad to see you.

2. Повідомлення теми та мети уроку.

Учитель зарубіжної літератури. Сьогодні ми мандруємо у світ англійськомовних письменників; узагальнюємо вивчене, розвиваємо творчу уяву.

English Teacher. Today we are going to speak about the role of literature in our life, about English and American writers and the books we like to read. We'll do the tasks to practise your vocabulary and your speaking.

Презентація на екрані.

Перший слайд – тема уроку.

Евокація (вправа «Мозковий штурм» у робочих зошитах).

Другий слайд – «Впізнай героя».

II. Робота за темою.

Відпрацювання лексичного матеріалу.

A) Гра «SET AND MATCH».

Учні отримують картки (НО1) зі списком слів, пов'язаних із темою. Спочатку відпрацьовується вимова слів, потім учні мають розподілити слова в чотири колонки і пояснити, за яким принципом вони це зробили. Після закінчення роботи кілька учнів читають свої відповіді. Учитель контролює правильність виконання завдання.

English Teacher. Working in pairs, arrange the following 16 words into 4 groups of 4 words. Say why the words in each group belong together.

НО1

SET AND MATCH

Working in pairs, arrange the following 16 words into 4 groups of 4 words. Say why the words in each group belong together.

sonnet	write	author	well-known
writer	play	drama	novel
popular	famous	recite	novelist
read	poet	loved by	translate

Б) Лексичне завдання.

Учні діляться на дві команди. Кожна команда отримує картки з текстом (НО2), у якому пропущені слова. Вони мають заповнити пропуски, використовуючи слова з попереднього завдання. Після закінчення роботи представники команд читають свої розповіді. Учитель контролює правильність виконання завдання.

English Teacher. Complete the following sentences with one word in each space. Take the words from the list in the game «Set and Match».

НО2

Text I
William Shakespeare is one of the _____ English writers. Written hundred years ago, his works are very _____ nowadays. His _____ and _____ are translated into many languages and _____ people all over the world.
Text II
Mark Twain is a famous American _____. He became _____ as the _____ of The Adventures of Tom Sawyer and Huckleberry Finn. His stories are very _____ today. They are _____ children all over the world.

Key.

Text I

William Shakespeare is one of the famous English writers. Written hundred years ago, his works are very popular nowadays. His sonnets and plays are translated into many languages and loved by people all over the world.

Text II

Mark Twain is a famous American writer. He became well known as the author of The Adventures of Tom Sawyer and Huckleberry Finn. His stories are very popular today. They are loved by children all over the world.

1. Розвиток усного мовлення.

А) Монологічне мовлення.

Один з учнів розповідає біографію письменника (Р. Кіплінга), інші учні мають здогадатися і відповісти, про кого йдеться.

English Teacher. Many English and American writers wrote stories and poems for children. Listen about one of them and guess his name.

Pupil. He was born in India in 1865. During his life he travelled very much and wrote many great stories for children. Most of them are about animals. In 1907 he was awarded the Nobel Prize for literature. He was the first writer and Englishman who was awarded this prize.

English Teacher. Who is this writer? What his works do you know?

Слайд зі знаком питання, після відповіді учнів – портрет Дж. Кіплінга.

Учитель зарубіжної літератури. Які твори Джозефа Редьярда Кіплінга вам відомі? («Мауглі», «Книга Джунглів», «Ріккі-Тіккі-Таві» тощо). У сьомому класі ми знайомилися з Кіплінгом-поетом. Кому він присвятив вірш «Якщо»? (Синові, який загинув у 1915 році під час I світової війни).

– Російський письменник і перекладач Самуїл Якович Маршак переклав і цей вірш Р. Кіплінга. Давайте ще раз згадаємо ці чудові рядки.

Звучить аудіовірш Дж. Кіплінга «Якщо» у виконанні Л. Маркова.

Б) *Бесіда з учнями*: чому вчить цей вірш? Які думки викликає? Чи пов'язаний цей вірш із сучасною Україною? Чого прагне наш народ? Чому важливо бути патріотом?

English Teacher. Do you like to read books? What are your favourite kinds of books? Who are your favourite writers? Why do you like his/her books?

English Teacher. Among the writers you named there are a lot of English and American writers. Let's see what you know about them.

Учитель зарубіжної літератури. Бесіда про улюблені книжки (назва книги, англomовний автор, чому подобається, кому порадив би прочитати тощо).

Гра «Лови помилку» в зошитах:

1. Джозеф Редьярд Кіплінг народився в Англії.
2. Діана Вінн Джонс – британська письменниця.
3. Роальд Дал був кондитером.
4. Гайавата – реальна людина.
5. Вільям Шекспір написав 154 сонети.
6. «Гру у радість» придумав тато Полліанни.
7. Чеширський кіт був звичайним котом.
8. Артур Конан Дойль працював лікарем.
9. Генрі Лонгфелло носив бороду після пожежі.
10. Рей Бредбері писав фантастичні твори.
11. Чарльз Діккенс жив і творив у ХХ столітті.
12. Роберт Льюїс Стівенсон сам знайшов скарби на острові Самоа.

Учитель зарубіжної літератури.

Відеовікторина. Назвати героїв книги, назву книги, автора, про яку подію йдеться.

Театралізація. Рольова гра. Діалог Шерлока Холмса і доктора Ватсона.

Учні слухають діалог і мають здогадатися, хто бере в ньому участь.

English Teacher. Today we have a very special lesson. A lot of guests came to see us. Meet our new guests from London. Guess who they are, what story they are from and who is the author of the story.

3) **English Teacher.** Match the writers and their works.

Учні отримують картки (НОЗ). Вони мають з'єднати імена письменників з їхніми творами. Після закінчення роботи учні ланцюжком читають свої відповіді. Учитель контролює правильність виконання завдання.

НОЗ

1. Joanne Rowling	a) Romeo and Juliet
2. O'Henry	b) The Adventures of Sherlock Holmes
3. Alan Milne	c) Harry Potter and The Sorcerer's Stone
4. Conan Doyle	d) Alice in Wonderland
5. William Shakespeare	e) The Lord of the Rings
6. Lewis Carroll	f) The Last Leaf
7. John Tolkien	g) Winnie-the-Pooh

Слайд: з'єднати автора з твором.

– *Увага! Чорна скринька!*

– Герої забули власні речі. Відгадайте, про яких героїв йдеться?

❖ Люлька – Шерлок Холмс – Артур Конан Дойль

- ❖ Чарівна паличка – Гаррі Поттер – Дж. К. Ролінг
- ❖ Обручка – Фродо – «Володар перснів» Джон Толкін
- ❖ Листок плюща – Сью і Джонсі з «Останнього листка» О. Генрі
- ❖ Солом'яний бриль – Гек Фінн із «Пригод Тома Сойєра» Марка Твена
- ❖ Картата спідниця і солом'яний капелюшок – Полліанна з твору Е. Портер
- ❖ Намальований зайчик із годинником – персонаж твору «Аліса в країні Див»

Л. Керролла

- ❖ Люлька старовинна з довгою ручкою – люлька згоди з «Пісні про Гайавату»

Г. Лонгфелло

- ❖ Шоколадка – Чарлі з «Чарлі і шоколадна фабрика» Р. Дала
- ❖ Капелюшок – Софі з «Мандрівного замку Хаула» Діани Вінн Джонс

III. Заключна частина уроку.

1. Підведення підсумків уроку, виставлення оцінок.

Учитель зарубіжної літератури.

Наша мандрівка підійшла до завершення. Весь урок проходив на емоційному та інтелектуальному піднесенні; панувала атмосфера співпраці та співтворчості; ваша розумова діяльність стимулювалася різноманітними завданнями дослідницького, евристичного, творчого характеру; учителі сьогодні спонукали, організовували, вели ваші думки до самостійного пошуку та вирішення завдань; на уроці для вас створювалися можливості проявити себе залежно від уміння та бажання вчитися.

– Дякую вам, любі діти! Англomовні письменники залишаються з нами назавжди. Сподіваюсь, що книги залишаться вашими вірними друзями і порадиниками.

English Teacher. Did you like our today's lesson? You were active during the lesson and showed good results. Your marks for the lesson are...

2. Гра «МІКРОФОН».

Учні ланцюжком називають слова, пов'язані з темою. Учень, який не знає слова, вибуває з гри.

English Teacher. Let's play The Microphone Game. The winner is the person who is the last in saying the topic-word.

Домашнє завдання: створити колаж «Мої улюблені англomовні письменники».

Список використаних джерел і літератури:

1. Богосвятська А. І. Сучасні педагогічні технології у практиці вчителя світової літератури // Зарубіжна література в школах України: Методичний журнал. 2013. № 1. С. 34-41.
2. Богосвятська А. І. Використання ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) у процесі викладання світової літератури / А. І. Богосвятська // Зарубіжна література в школах України. 2012. № 2. С. 2-9. Бібліогр.:10 назв.
3. Богосвятська А. І. Уроки-майстерні: технологія і практика / А. І. Богосвятська // Зарубіжна література в школах України. 2012. № 3. С. 20-25.
4. Карпюк О. Англійська мова: Підручник для 8-го класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. Карп'юк. Тернопіль: Видавництво Астон, 2016.
5. Workbook 8 Карпюк.

Вараниця Любов,
 учитель зарубіжної літератури
 Хмельницького НВК № 4,
 учитель-методист

Сучасні здобувачі освіти: нестандартне мислення і креативний підхід до розв'язання проблеми

У статті висвітлено застосування, які вчитель може використовувати на уроках зарубіжної літератури для досягнення поставленої мети, зацікавлення та

мотивування здобувачів освіти. Також наведені зразки застосувань до уроків із досвіду роботи.

Ключові слова: проблема, текст, дослідження, практичне завдання, нестандартне мислення, креативний підхід, критичне мислення.

Не кажи – не вмію, а кажи – навчусь!
Прислів'я та приказки

На уроці літератури ми можемо йти «маленькими кроками» до розв'язання проблеми і проявити вміння, наполегливість. Ці спроби дають нам можливість реалізувати посильну роботу: прочитати текст, виконати завдання до нього. Але для більшості здобувачів освіти такий хід уроку є звичним, і завдання виконуються «автоматично», в очікуванні оцінки. Як зробити так, щоб «маленькі кроки» здавалися великими і вагомими? Щоб дитина враховувала кожную спробу і робила певні висновки: важливою є її відповідь на уроці, помітною чи, можливо, вона «загубилась» серед інших думок і не відіграє ніякої ролі. Але той, хто відповідає, доклав багато зусиль і справедливо вважає, що саме на його думку потрібно зважати. Учителю варто продумати всі варіанти і запропонувати вправи, під час виконання яких дитина може проявити не лише знання теми, але й здійснити творчий і креативний підхід.

Можна розпочати нашу «подорож» із вивчення біографії автора, наприклад, з таких кроків: прочитати, визначити головні сторінки його життя і творчості. Але стандарти не викликають емоцій і бажання висловлювати власну думку. Що можна запропонувати «цифровому поколінню»? Діти, які досконало володіють комп'ютером, телефоном або планшетом, можуть вразити креативністю і одночасно щирою думкою. Отже, якщо повернутись до «мандрівки» словесним матеріалом, варто визначитися з освітніми інструментами – на кожному етапі роботи пропонувати такий вид роботи, який учасники освітнього процесу виконують із задоволенням. Наприклад, урізноманітнити і виконати вправи, які рекомендують учителі-словесники з власного досвіду роботи на уроках (з вебінарів журналу «Зарубіжна література в школах України», вебінарів Творчого об'єднання «Соняшник»), використати на уроці підручні матеріали «із скриньки». Різні матеріали – тканину, нитки, ґудзики – усе, що можна вважати необхідним на даному етапі. Такі завдання дійсно можуть виконуватися як однією дитиною (у процесі дистанційного навчання), так і в команді. Під час вивчення теми уроку «Антуан де Сент-Екзюпері «Маленький принц». Людські стосунки, моральні цінності» діти отримали завдання знайти серед ґудзиків такий, за яким можна розповісти про письменника, його улюблену справу, життя. Були ще інші варіанти – намалювати ґудзик.

До завдання діти додавали пояснення в усній або письмовій формі, наприклад: ми можемо побачити небо таким, яким його бачив А. де Сент-Екзюпері. Маленькі зірочки на тлі – саме за ними спостерігав пілот під час виконання бойових завдань. Чотири великі блискітки – улюблена справа його життя і захоплення.

Нотатки і малюнки в зошитах вибирає більша частина класу. Отже, здобувачі освіти провели дослідження і виконали практичне завдання.

Під час проведення літературних перегонів між командами учнів 6 класу «Міфологічними лабіринтами» (на предметний тиждень) можна також продумати вправу «Історія одного ґудзика: Дедал – Ікар» (і надати інформацію з Вікіпедії).

Слово «ґудзик» за походженням пов'язане з прасл. «вузол», «шишка», «ґудзь». Перші ґудзики з'явилися в Стародавньому Римі. На території України масове виробництво ґудзиків розпочинається наприкінці епохи бронзи (XII-XI ст.).

Поодинокі знахідки ґудзиків трапляються й у давніх культурах. З доби пізнього палеоліту дійшли до нас циліндричні гантелеподібні ґудзики, зроблені з кістки мамонта (Мізинська стоянка). З трипільської культури відомі кістяні дископодібні ґудзики з двома отворами для пришивання. У центрах найдавніших цивілізацій (Єгипет, Греція, а пізніше – Римська імперія) ґудзики не застосовувалися. Для скріплення одягу служили шпильки – фібули. Фібули поряд із ґудзиками виготовлялися й в Україні як запозичення від античного світу. Філобутоніст – той, хто колекціонує ґудзики.

Якщо дослухатися до порад давніх китайців, то активні вправи за участю рук і пальців необхідні, адже вони позитивно впливають на розвиток і діяльність головного мозку. Основну увагу ми приділяємо вивченню та розумінню змісту тексту, грамотності висловлювання, але маємо врахувати те, що необхідно розвивати моторику. Отже, у дитини розвиваються пізнавальні процеси: пам'ять, увага, мислення і мова. На уроках літератури діти із задоволенням можуть писати і малювати. Так, під час вивчення теми «Олександр Грін. «Пурпурові вітрила». Символіка образу пурпурових вітрил» семикласники висловлювали думки за допомогою кольорових олівців та саморобок, виконуючи вправу «Здійсни мрію Ассоль!».

Втілити плани, які дають нагоду відчувати себе звичайною дитиною і водночас творчою, можна запропонувати не лише молодшим школярам. До теми «Ернст Теодор Амадей Гофман. «Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер». Протиставлення філістерів та ентузіастів як провідний конфлікт твору. Гротескні образи» десятикласники створили пазли-ілюстрації до тексту, які запропонували однокласникам скласти на уроці.

Діти із задоволенням показували матеріали, які, на перший погляд, можуть здаватися «дитячими». Але «усі дорослі спочатку були дітьми, тільки мало хто з них про це пам'ятає». Тому варто при нагоді дати можливість продемонструвати знання тексту, розуміючи при цьому, що можна отримати гарну оцінку за творчий підхід. З власних спостережень зауважу, що здобувачі освіти 9-11 класів вираховують всі «за» і «проти», виконуючи додаткові вправи. Це можна пояснити словами класика: «На моєму малюнку він далеко не такий гарний, як був насправді. Не я тут виною. Коли я мав шість років, дорослі відбили в мене охоту до того, щоб стати художником, і я тільки й навчився, що малювати удавів – у натурі та в розрізі».

Чи може почувати себе комфортно здобувач освіти на уроці, якщо йому важко висловити думки? Діти самі пропонують такі види роботи, які вони можуть зробити і впевнені в цьому. Тому і не залишає байдужим читачів оповідання Л. Уліцької «Паперова перемога». Вироби та ілюстрації – це ще один крок, який дитина додає до «маленьких кроків»: вона спостерігає, відчуває, отримує насолоду від прекрасного. Розуміє, що може бути складно, але невдачі теж є лише природною складовою частиною життя, завдяки якій ми ростемо і зріємо.

Саме такими стали зразки, які виготовили учні до уроку позакласного читання з теми «Р. Бах «Чайка Джонатан Лівінгстон». Утілення прагнення до високої мети в образі чайки Джонатана»: спробували себе в мистецтві складання паперу та ілюстрації.

Експериментували поєднанням деталей конструктора та паперу і, як продовження, перемістили чайку Джонатана «вправлятися в польоті».

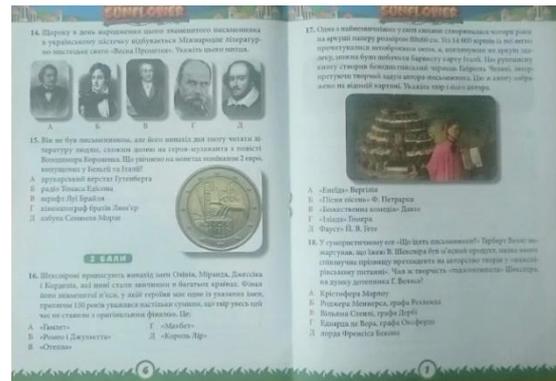
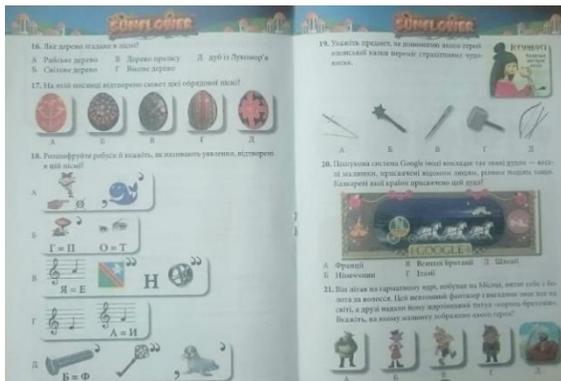

Провели спостереження за «самотнім птахом» – «міською» чайкою з вікна власної квартири. А ще діти продовжили урок просто неба... Як виявилось, чайка Джонатан (із листочків, гілочок – підручних засобів, які були на шкільній території) зміг потрапити в об'єktiv і був миттєво сфотографований.

Творчість дитини не має меж. У деяких випадках виконання завдання виходить за рамки, які були встановлені вчителем, але зайвий раз свідчить про те, що сучасні школярі мають нестандартне мислення і креативний підхід до розв'язання проблеми.

«Дитина, яка читає, виростає в дорослого, який думає», – саме так можна сказати про найуспішніших, найактивніших та найкращих здобувачів освіти 1-11 класів – учасників Міжнародної гри зі світової літератури «Sunflower». Діти демонструють високу читацьку культуру під час виконання цікавих завдань, удосконалюють навички аналізу літературного твору, працюють із тестовими формами контролю, з кращими текстами світової літератури. Як результат – медалі всеукраїнського та регіонального рівнів, дипломи переможців та сертифікати, подарунки.

Уже п'ять років поспіль ми випробовуємо свої сили у вирішенні конкурсних запитань і дійшли висновку, що вони можуть використовуватися на уроках, вікторинах, літературних конкурсах.

3 крок до виходу з «Міфологічного лабіринту»

- Зевсів трон був розташований
- А) на горі Гелікон
- Б) в Афінах
- В) на горі
- Г) у Тартарі
- Д) у Спарті

- Символом Зевса є
- А) тризубець
- Б) шолом
- В) блискавка
- Г) терези
- Д) сова

5 крок до виходу з «Міфологічного лабіринту»
Назвати по два фразеолозми і пояснити значення
(завдання для вболівальників)

- Розгляньте малюнок. Біблійна оповідка, зображена на картині, стала підґрунтям фразеологізму
- А) бути на сьомому небі
- Б) вавилонське стовпотворіння
- В) китайська грамота
- Г) як грим серед ясного неба
- Д) яблуку розбрату

Креативність, критичне мислення – саме їх застосували здобувачі освіти 6 класу в літературних перегонах «Міфологічними лабіринтами» (під час предметного тижня). Школярі виконали запропоновані завдання, перевірили отримані теоретичні знання в незвичній і цікавій формі, які стимулюють бажання працювати над собою та бути переможцями! Діти також виконали короткотривалий проєкт і, як результат, виготовили виріб-захист команди власноруч із підручних матеріалів.

Сучасні школярі – здобувачі освіти Нової української школи – на уроці і в позаурочний час можуть працювати в команді, керувати своїми емоціями, успішно комунікувати, критично та креативно мислити. Вони вільно висловлюють власні думки і дослухаються до переконань друзів та однокласників. Учитель залучає кожну дитину до виконання завдання – це можливість повірити в себе. Щоденні «маленькі кроки» дають позитивні результати і впливають на успішність дитини, яка на уроці може проектувати і досліджувати, конструювати, працювати з різними матеріалами, використовувати доцільно гаджети, експериментувати. На уроках літератури відбувається не тільки знайомство з текстом твору, але й розвиток і становлення творчої особистості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антуан де Сент-Екзюпері. Маленький принц. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=490>
2. Журнал «Зарубіжна література в школах України». Вебіари. Режим доступу: <https://svitfilologa.com.ua/downloads/>
3. Річард Бах. Чайка Джонатан Лівінгстон. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1738>
4. Розвиваємо дрібну моторику у дітей: чому це важливо? / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://inkluzia.com.ua/rozzvivajemo-dribnu-motoriku-u-ditey-chomu-tse-vazhlivo/>
5. Творче об'єднання «Соняшник». Вебіари. Режим доступу: https://www.google.com/search?newwindow=1&sxsrf=ALeKk03auvU6U_CqjWPn-xNaZ2AuXzOYjg:1621536889235&source=univ&tbm=isch&q=%D0%A2%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B5+%D0%BE%D0%B1%E2%80%99%D1%94%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%C2%AB%D0%A1%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%88%D0%BD%D0%B8%D0%BA%C2%BB. +%D0%92%D0%B5%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%80&sa=X&ved=2ahUKEwjhZfS99jwAhWqk4sKHdIBCqQQjJkEegQlExAB&biw=1282&bih=554&dpr=1.25

Вітрук Оксана,
 учитель української мови та літератури
 Кам'янець-Подільського НВК № 14

Синергетичний підхід до викладання предметів української словесності як запорука успішної підготовки до ЗНО

У Концепції «Нова українська школа» визначено мету, шляхи та етапи реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти – створити школу, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння

застосовувати їх у житті. НУШ – це школа, до якої приємно ходити учням. Тут прислухаються до їхньої думки, навчають критично мислити, не боятись висловлювати власну думку та відповідально ставитися до своїх обов'язків. Положення Концепції «Нова українська школа» суголосні з Концепцією розвитку загальної середньої освіти, де зазначається: «Освіта XXI століття – це освіта для людини». Її стрижень – розвивальна й культурологічна домінанта, виховання особистості, яка здатна до самоосвіти й саморозвитку, уміє критично осмислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, користуватися сучасними засобами інформації, працювати з мультимедійними засобами навчання.

Створити оптимальні умови для розвитку й творчого становлення особистості – важливе завдання школи. Учитель покликаний навчати так, щоб кожен урок був продуктивним, а діти навчалися легко та з інтересом. Такі можливості має синергетичний¹ метод навчання, що ґрунтується на спільній дії та співпраці вчителя й учня. Частиною формули НУШ є педагогіка партнерства вчителя та учнів.

Синергетичний підхід до викладання предметів української словесності – найсучасніше й науково виправдане поєднання, що забезпечує кожному учневі розвиток його мотиваційної сфери, інтелекту, саморегуляції в процесі навчання, схильностей, уміння здійснювати самостійне управління навчально-пізнавальною діяльністю відповідно до можливостей інтернетно-комп'ютерного світу.

Освіта XXI століття набуває інноваційного характеру за рахунок здатності сприймати зміни й творити їх. Учитель у процесі педагогічної діяльності має постійно змінюватися відповідно до вимог часу, спрямовуючи ці зміни на формування особистості, здатної до динамічного сприйняття життєвих ситуацій, до прагнення поповнювати знання, удосконалювати вміння й навички. У зв'язку з активною комп'ютеризацією навчального процесу, опануванням учнями можливостей Інтернету змінюється діапазон їхніх індивідуальних можливостей, а вчитель знаходиться в пошуку таких підходів, які змогли б зробити навчання цікавим і результативним насамперед при складанні зовнішнього незалежного оцінювання. На порядку денному сьогодні стоїть актуальна педагогічна проблема співпраці вчителя й учня, виконання спільних дій, розуміння того, що вчитель повинен бути не над учнем, а поряд, на що й орієнтує синергетичний метод навчання. Ідеї теорії самоорганізації, представлені її засновниками Г. Хакеном, І. Пригожиным, С. Курдюмовим, резонують у гуманітарному середовищі. Багато ідей синергетики ми знаходимо ще до її появи в психологів, фізіологів, педагогів, філософів (М. Бахтін, Л. Виготський, М. Леонтьєв).

Актуальність синергетичного підходу до викладання предметів української словесності полягає у виборі особистісно орієнтованого механізму, за умов якого в центрі постійної уваги залишається учень, його самобутність і самоцінність.

Як учитель-практик у царині української словесності, розумію, що покликана розв'язати важливі освітянські завдання: оптимізувати навчальний процес і створити таку систему навчання, яка б забезпечувала сучасні освітні потреби учня відповідно до його нахилів, інтересів, бажань та можливостей; надати кожному учневі рівний доступ до якісної освіти; організувати навчання, за якого учень самостійно оперує навчальним змістом, засвоює навчальний матеріал усвідомлено й міцно і тим самим забезпечити складання ЗНО на високому рівні і на безстресовій основі.

Серед різноманітних педагогічних технологій найбільш адекватними до особистісно зорієнтованих, з мого погляду, є навчання в співпраці та метод нових інформаційно-комп'ютерних технологій. Їх справедливо називають технологіями XXI століття, адже вони зорієнтовані на формування компетентної й всебічно розвиненої особистості, здатної до саморозвитку й творчого самовираження.

¹ Синергетика – від старогрецького «синергія», що означає спільну дію, співпрацю.

Вибір синергетичного підходу до викладання української мови та літератури пояснюється тим, що, по-перше, в умовах класно-урочної системи він найбільш органічно вписується в навчальний процес, дає змогу досягти мети відповідно до Державних стандартів; по-друге, він гуманістичний, забезпечує не тільки успішне засвоєння навчального матеріалу учнями, але і їхній інтелектуальний, моральний розвиток і саморозвиток, самостійність і комунікабельність. Школярі вчаться під керівництвом учителя, який не диктує, а направляє, спонукає до співпраці, дає простір для творчості. За таких умов учень отримує задоволення від навчальної праці та її кінцевого результату.

Викладаючи рідну мову та літературу і розуміючи власну відповідальність за підготовку учнів до ЗНО з предметів української словесності, прагну виробити в учнів такі навички: думати й розуміти суть речей, осмислювати ідеї й на цій основі шукати потрібну інформацію, трактувати її та застосовувати в конкретних умовах, формулювати й обстоювати особисту думку, самостійно створювати мультимедійний продукт.

У щоденній співпраці з учнями використовую особистісно орієнтовані й діяльнісні підходи до навчання, а також дидактичні можливості синергетики, що сприяє перетворенню освітнього процесу на творчий, захоплюючий і результативний.

Використання синергетичного підходу на уроках української словесності допомагає теоретично обґрунтувати та практично створити педагогічні умови для розвитку й саморозвитку учнів у процесі вивчення словесних наук, забезпечити поступовість та розвиваючий характер навчання з метою успішного складання ЗНО.

Ефективних результатів навчання учні досягнуть за умов організації освітньо-пізнавальної діяльності на засадах синергетичного підходу до навчання, що ґрунтується на спільних з учителем діях, співробітництві й виробленні на цій основі умінь аналізу, синтезу, узагальнення як важливого чинника розвитку та саморозвитку особистості.

Використання вказаного підходу, в основу якого закладено інновацію, спрямовану на організацію самостійної пізнавально-пошукової діяльності учнів, безпосередньо доводить залежність ефективності навчання на уроках української словесності від особливостей організації освітньо-пізнавальної діяльності.

Синергетична методика навчання спрямована на оволодіння учнями логічними прийомами мислення й ефективно впливає на їхній розвиток і саморозвиток, підвищує роль особистості школяра в освітньому процесі, спрямованому на високі результати ЗНО.

Синергетичний метод навчання, який ґрунтується на співпраці вчителя й учня, є найсучаснішим й захоплюючим для учнів, а тому сприяє розв'язанню завдань, викладених у Концепції «Нова українська школа». Учень вчиться з насолодою тоді, коли бачить результат своєї праці, й самостійно йде до поставленої мети, водночас відчуваючи підтримку вчителя.

У цьому зв'язку актуальними стають такі принципи навчання: визнання першорядності процесу пізнання (*знаходження кожним істини*); залучення учня до процесу пошуку (*особливого значення надаю знанням, які мають свого автора*); цінність співпраці (*освітньо-виховний процес будую як діалог або полілог, багатий на імпровізацію*); орієнтація на процес навчання (*звертаю увагу не тільки на результат, а й процес досягнення цього результату*); рівність і довіра до пізнавальних можливостей усіх учнів, віра в їхні творчі можливості (*атрибутом професіоналізму стає любов до учня й створення умов для успішного його розвитку*); нова модель керування освітнім процесом за рахунок допомоги й забезпечення лідерства та передбачливості (*прагну відчуття радості в процесі співпраці та постійного самовдосконалення*); тривимірне навчання (*широкий світогляд, глибина знань, постійне їх оновлення*), яке не обмежується навчальними програмами; учні є продуктом своєї власної діяльності (*розширюючи коло своїх інтересів, розвивають свої здібності та характер, допомагають іншим робити те саме*). За таких умов учитель виступає як лідер, а учень займає активну позицію. Важливим є застосування різноманітних методів оцінювання знань учнів, допускаючи право їх вибору самим учнем.

Формування навчальної компетентності невід'ємне від здоров'язбережної компетентності: здоров'я дитини – у центрі уваги. XXI століття невід'ємне від модернізації уроку мультимедійними засобами навчання. Однак надмірно захоплюватися ними не варто. Треба доречно використовувати навчальні можливості комп'ютера для урізноманітнення форм подання інформації, навчальних завдань, створення креативного навчального середовища. Такий підхід значно розширить поле самостійності, активізує навчальну роботу учня, посилить його роль як суб'єкта освітньої діяльності, мотивуватиме навчання.

Плануючи урок з урахуванням синергетичного підходу, необхідно враховувати загальний рівень розвитку учнів, їхній творчий потенціал і вміння працювати самостійно. Традиційні уроки (а їхні дидактичні можливості відкидати не варто) дають можливість учневі активно діяти кілька хвилин протягом уроку, коли, наприклад, він працює біля дошки. Учитель покликаний підтримати інтерес до навчання впродовж уроку й на цій основі підвищити рівень свідомого засвоєння навчального матеріалу.

Звичайно, на кожному конкретному уроці, залежно від теми й вікових особливостей учнів, треба забезпечувати самостійну роботу учнів під керівництвом учителя, збагачувати урок мультимедійними продуктами: від кількох хвилин до протягом уроку. За умови використання мультимедійних продуктів (літературний портрет, медіапроект, медіатвір, слайд-твір, віртуальні екскурси, творчі презентації, екскурсії, медіаекспресії², анімаційні фрагменти, інтерактивні моделі) не просто подаю навчальний матеріал, а виступаю, передусім, організатором, координатором пізнавальної діяльності учнів, сприяю їхньому самонавчанню й самовдосконаленню. Учень стає співучасником цікавого навчального процесу, забуваючи при цьому про труднощі.

Аналіз професійної діяльності з упровадження в педагогічну практику синергетичного підходу до викладання предметів української словесності та використання мультимедійних засобів навчання засвідчив позитивні результати. Зростає рівень успішності, мотивується інтерес учнів до української мови та літератури як навчальних предметів, формується професійне самовизначення. Варто зазначити, що синергетичний метод навчання сприяє підвищенню рівня загальнокультурного розвитку особистості, зростанню рівня розвитку процесів мислення. В учнів розвиваються аналітичні навички, практичні вміння, активно формується творча й комунікативна компетентність, що особливо важливо в умовах підготовки до ЗНО.

Учитель, який прагне працювати по-новому, забезпечувати високий рівень навчальних досягнень учнів, покликаний розробляти цілісні інтеграційні моделі уроку української словесності, конструювати навчальний матеріал, поєднуючи різні дидактичні підходи.

Отже, синергетичний підхід характеризує особистісний розвиток педагога й учня не тільки як поступовий, лінійний, безконфліктний процес, а як процес, що супроводжується суперечностями, які зумовлюють трансформацію ціннісних орієнтацій, самопізнавальну і самовиховну активність. З позицій синергетики професійні рішення та дії визначаються не тільки знаннями педагогічних закономірностей, сформованими вміннями і навичками, змістом і результатами аналітико-синтетичної діяльності, а й через розуміння власних психічних процесів, аналіз особливостей власного стилю роботи, власного «Я».

Синергетичний підхід до викладання предметів української словесності – це найдемократичніший стиль навчання, адже здійснюється передача думок, їх обмін за допомогою слова. А це означає, що учні вчаться говорити, знаходити потрібні слова для мовної організації своїх думок, висловлення почуттів. Співпраця між учителем і учнем, яку передбачає синергетичний метод, починається зі спілкування, з обміну думками, поглядами, із дискусії, під час якої розв'язується проблемне питання. Звичайно, такий

² Детально можливості використання мені допомогла стаття Ірини Радченко, учителя-предметника, лауреата Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року – 2007» (м. Київ), що вміщена в журналі «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах», 2007. № 10. С. 8-17.

контакт між учителем та учнем може бути за умови ретельної підготовки вчителя до уроку за синергетичним підходом. Керувати діями учнів можна тільки за умови досконалого знання вчителем того, чого він хоче навчити учнів у процесі їхньої самостійної роботи, самоаналізу тощо.

Якщо предмет знає і любить учитель, цей предмет буде знати і любити учень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бех І., Вербицький В. Оновлення освіти: фокус на ранній вік / І. Бех, В. Вербицький // Освіта. 2017. № 50-51. С. 5.
2. Буданов В. Г. Синергетичні стратегії в освіті // Вища освіта України. 2003. № 2. С. 46-51.
3. Василенко Н. В. Компетентнісний підхід в освіті: реалізація теорії та практики / Н. В. Василенко // Завуч. Усе для роботи. 2017. 21-22. С. 36-73.
4. Василенко Н. В. Компетентнісний підхід у процесі вивчення окремих предметів / Н. В. Василенко // Завуч. Усе для роботи. 2017. № 19-20. С. 28-30.
5. Василенко Н. В. Нова українська школа: методичний консиліум / Н. В. Василенко // Управління школою. 2018. № 7-9. С. 24-33.
6. Вознюк О. В. Синергетичний підхід як метод аналізу розвитку вітчизняної педагогічної думки (друга половина ХХ століття). Житомир, 2009. 290 с.
7. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392.
8. Добронравова І. С. Філософія науки і синергетика освіти // Вища освіта України. 2003. № 2. С. 7-12.
9. Игнатова В. А. Педагогические аспекты синергетики // Педагогика. 2001. № 8. С. 26-31.
10. Игнатова В. А. Синергетика как метод познания природы и общества // Экология и жизнь. 1999. № 2. С. 41-47.
11. Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Синергетика как новое мировидение: диалог с И. Пригожиным // Вопросы философии. 1992. № 12. С. 3-20.
12. Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. СПб.: Алтейя, 2002. 414 с.
13. Кремень В. Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму // В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. К.: Педагогічна думка, 2012. 368 с.
14. Лутай В. С. Про організаційні заходи розроблення синергетичної парадигми та її впровадження в освітні системи // Вища освіта України. 2003. № 2. С. 53-58.
15. Максименко С. Д. Психологічні механізми розвитку і саморозвитку особистості // Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі: Матер. методол. сем. АПН України, 19 березня 2008 р. К.: АПН України, 2008. С. 30-37.
16. Поташник М., Моисеев А. Качество образования в разных образовательных практиках // Народное образование. 1999. № 9. С. 140-149.
17. Таланчук Н. М. Системно-синергетическая организация педагогики и учебно-воспитательного процесса. Казань, 1993. 69 с.
18. Чалий О. В. Синергетичні принципи освіти та науки. К.: АПН України, НМУ імені О. О. Богомольця, 2000. 253 с.
19. Шатковська Г. І. Синергетика як метод дослідження складних відкритих систем / Г. І. Шатковська // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Сер. пед. 2009. В. 15. С. 328-331.
20. Шевелева С. С. К становлению синергетической модели образования // Общественные науки и современность. 1997. № 1. С. 125-133.

Галянт Зінаїда,

учитель української мови та літератури

Голозубинецької ЗОШ I-III ступенів

Дунаєвецької міської ради

Інструментарій учителя літератури в епоху освітніх змін

У статті розглядаються інструментарії, які допомагають розвивати креативне, асоціативне та критичне мислення, пам'ять і увагу школярів на уроках мови та літератури, а також дозволяють зробити процес сучасного навчання цікавим і результативним.

Ключові слова: мотивація, метод, прийом, фрірайтинг, самоідентифікація.

Вступ. У сучасних умовах розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій, доступності всесвітніх інформаційних ресурсів, появи різноманітних цифрових пристроїв з'являються нові можливості для вияву творчості вчителя. Одним із шляхів реалізації творчих задумів учителя є розробка авторських дидактичних засобів. Зазначимо, що створення дидактичних матеріалів здавна було одним із головних моментів підготовки вчителя до уроку, проте поява значної кількості друкованих дидактичних посібників, електронних ресурсів навчального призначення дала педагогу змогу зменшити власні зусилля, зекономити час і скористатися запропонованими ресурсами. Проте потрібно добирати дидактичні засоби, що враховують особливості його індивідуальної методики, стилю пояснення, особливості школярів, специфіку сприймання ними навчального матеріалу тощо – усе це спонукає вчителя до розробки власних авторських засобів. З метою бачити результат своєї діяльності усвідомлюється потреба впровадження педагогічних інновацій. Сучасний урок повинен бути доступним, цікавим, захоплюючим і радісним. Навчити дитину любити свій предмет – головний обов'язок учителя.

Виховати освічену людину можна лише за допомогою переконливих дій та аргументів. Потрібно розвивати в учнів творчі здібності, тож і сам учитель повинен бути творцем, новатором. Адже кожен урок – це частина великого навчального процесу, який також виховує. І яким він буде, залежить від нас.

Основна частина.

План роботи

- I. Вступна частина.
- II. Теоретично-демонстраційний блок.
Лекція з елементами наочності.
- III. Практичний блок.

Практичні майстер-класи для учнів 5-11 класів (уривки)

I. Тема: ВИКОРИСТАННЯ ФРІРАЙТИНГА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ.

Мета: поширити і передати педагогічний досвід через використання інноваційних методів та прийомів роботи власної системи викладання; спільно опрацювати запропоновану тему та в процесі співпраці знайти творче розв'язання проблеми, поставленої перед учасниками.

Форма: тренінг із практичними вправами (9-11 класи).

Хід заняття

I. Установчо-мотиваційна частина.

Що таке фрірайтинг і чи доцільне його використання на уроках української мови та літератури?

Кожен учитель має справу з проблемою написання творів/есеїв/оповідань чи іншими проявами творчості в дітей. Я почала досліджувати це питання, яке привело мене до знайомства з технікою фрірайтинг на уроках української мови та літератури. Вивчаючи цю техніку, а потім застосувавши на практиці, я переконалася в її ефективності. Майстер-клас продемонструє інструменти фрірайтинга, практичні прийоми, які ви зможете застосувати на своїх уроках та навчати дітей писати яскраво, виробляючи власний стиль. Особливою родзинкою стануть практичні вправи та приклади робіт учнів. Через теоретичний матеріал та практичні вправи кожен учитель зможе опанувати техніку фрірайтинг і використати її у роботі з учнями.

II. Організація діяльності учасників майстер-класу.

1. Знайомство. Вправа «Самоідентифікація».

Ця вправа розвиває креативність, сприяє самоусвідомленню. Я пропоную ідентифікувати себе з літературним, мультиплікаційним героєм, історичною особою, героєм комп'ютерних ігор, твариною, рослиною, звісно ж, обґрунтувавши свій вибір. Відбувається поділ на групи.

– Шановні учні, пропоную вам обрати чарівну квітку і об'єднатися в букети за кольором.

2. Прийоми фрірайтингу:

1. Ідея – продукт, перенесений на папір. Описуйте складну ситуацію протягом п'яти хвилин. Відкладіть написане та протягом наступних п'яти хвилин доповніть деталями.

2. Стимулюйте мислення. Почніть сеанс вільного письма з простого питання (підказки), наприклад: «Я люблю...», «Я ненавиджу...», «Я хочу...».

3. Переосмислюйте значення знайомих слів. Підберіть п'ять термінів чи професійних слів зі своєї галузі та напишіть про кожне з них протягом п'яти хвилин, шукаючи та обґрунтовуючи глибинний зміст.

4. Дистанційуйтеся від інтелекту – будь-яка думка може привести до важливої ідеї, якщо під час обдумування зародилась інша цінніша думка – сміливо переходьте до неї, відкинувши попередню.

5. Використовуйте припущення для виходу зі складної ситуації – змінійте погляд, вивчайте проблему через призму іншої галузі, так Ви побачите все по-іншому.

6. Використовуйте чужий досвід для розв'язання своєї проблеми, у тому числі героїв книг і фільмів.

7. Простіше знайти сто ідей, ніж одну. Думайте про результат – розв'язання проблеми. Нехай одна ідея веде до іншої.

8. Навчіться любити неправду, грайте з вигадкою. Так Ви побачите проблему з іншого боку і, можливо, розв'яжете її.

9. Влаштовуйте діалоги на папері. Оберіть уявного компетентного співрозмовника, відчуйте себе ним, досліджуйте проблему в діалозі. Так Ви достукаєтесь до творчих ділянок мозку.

Фіксуйте думки на папері. Детально обговоріть із собою свою проблему – запишіть факти, спостереження, гіпотези, емоції, схожі епізоди з книг, фільмів тощо. Великі обсяги записаного підштовхнуть Вас до рішення або підкажуть наступний крок. Отже, крок за кроком і Ваш геній дасть рішення.

3. Проведення заняття.

Пишемо про природу (10-15 хв).

1. Розминка – фрірайтинг. Напишіть про найулюбленіше місце на природі, у якому Ви буваєте.

2. Напишіть про Ваш сад. Або той сад, у якому Ви частенько бували. Якщо у Вас не було саду, напишіть про те, чому його не було.

3. Напишіть про природу у Вашому житті. Яке місце вона займає. Що Вам подобається і не подобається в кліматі, у якому живете. Будьте точними, використовуйте назви птахів та дерев.

4. Напишіть про шалену спеку, яка охопила місто/село. Як поведуться люди, рослини. Потім напишіть про бажану прохолоду, яка була відчутна ввечері або зненацька охопила місто. Як це змінило історію.

Вправи про природу надають можливість зрозуміти учням, як писати про навколишній світ. Прочитавши будь-який програмовий твір (якщо учень здолає забагато довгих описів природи), а саме описи місцевості, вулиць, деталі побуту і т. д., виникне питання, як це зобразити у творі аби і самому не знудитись. Для цього я використовую вищезгадані вправи. Не треба писати довжелезних речень. Пам'ятаємо про яскраві деталі та образи. Ви можете зробити невелику вправу у формі тез. Сядьте, заплющіть очі, прислухайтеся до власного дихання і відтворіть у пам'яті перший дитячий спогад. Якщо соромитесь запропонувати учням заплющити очі, можна і без цього. Розпочинайте текст

словами: я пам'ятаю. Пам'ять поведе їх, тримаючи за долоні, в далекі закапелки. Діти згадують сад дідуся з розлогою яблунею, смачнучі пишні пиріжки бабусі, як батьки загубили їх під час відпочинку на морі, як ліпили перші сніжки, потираючи змерзлі пальці. Щемливі спогади про перші світлини з Дідом Морозом, відчуття прохолодної морської води, що лоскоче ноги.

4. Прийоми і методи, за допомогою яких сучасний педагог може сформуувати в дитини вміння використовувати техніку фрірайтинг.

Діалоги іноді складно писати, тому що ми не завжди знаємо, яку функцію вони несуть. Пропоную думати про діалоги, як про інструмент, який ми використовуємо, коли нам потрібно щось показати в тексті. Інформацію, яку інакше ми б просто переказали, а для того, аби читач включився в текст, ми залучаємо його/її увагу. Діалог включає увагу.

Секрет написання діалогу в тому, що коли ми пишемо діалог, то є щось, чого головний герой не знає. Ми і самі можемо цього не знати, але віримо в те, що є щось більше. Це відчуття, якому довіряємо. Герой на своєму шляху. Спробуйте відчувати цю думку.

Коли ми даємо ім'я дитині, ми по-справжньому ризикуємо, бо в нас немає ні найменшого поняття, ким виросте дитина. Ми всі знайомі з людьми, які носять не свої імена. Коли Ви називаєте свого персонажа, у Вас немає права на помилку, тому що Вам потрібно знати його краще, ніж члена своєї сім'ї. Імена, які Ви вибираєте для персонажів, повинні натякати на певні риси характеру, соціальний і етнічний бекграунд. Подумайте про Омелька Кайдаша Івана-Нечуя Левицького або про Чіпку Вариниченка Панаса Мирного, вони звучать відповідно до дій персонажів. Імена, які Ви вибираєте, мають великий вплив на те, яку Ваші читачі дадуть відповідь на Ваших персонажів. Ви можете випробувати кілька імен, перш ніж підберете правильне.

Вправа 1 (20 хв). Назвіть персонажів, пам'ятаючи, що Ви можете вмістити в імені і підказку на їхню роль в оповіданні.

1. Красивий, елегантний злодій, який обкрадав свого боса протягом декількох років.
2. Мстива, жорстка жінка, яка робить свою сестру нещасною, систематично намагаючись перешкодити її задоволенням і знизити самооцінку.
3. Мила молода жінка, дуже сором'язлива, щоб заговорити з привабливою жінкою, яку вона бачить на роботі кожен день.
4. Власник кафе, який заграє зі своєю молодого співробітницею.
5. Бабуся, яка тільки що виграла в лотерею.
6. Невдаха художник.
7. Колишня зірка кіно, яка все ще думає, що вона популярна.
8. Старшокласник, якого збираються виключити зі школи за неуспішність.
9. Сліпий хлопчик.
10. Прийомна дитина.
11. Жінка, яка ховається від закону.
12. Кар'єрист.

Фокус уваги: навчитися давати імена обдуманно. Можна давати передбачувані імена – Вікторія – для члена вищого суспільства, королівської сім'ї, або незвичні – Брюс – для сім'ї іммігрантів зі Словаччини. У будь-якому разі Ви даєте читачеві сигнал про те, хто такий персонаж, звідки він і куди прямує. Ім'я може нести послання таке ж сильне, як і назва історії.

Вправа 2. Ми те, що ми купуємо, чим володіємо, що їмо, збираємо, читаємо, створюємо. І Ви те, що Ви робите для життя і як Ви живете. Якщо хтось залізе у Вашу квартиру, поки Вас там не буде, він зможе практично повністю скласти картину того, хто в ній живе. Те ж саме Ви повинні зробити для Вашого персонажа.

Створіть обстановку для свого персонажа і заповніть місце атрибутами свого персонажа. Місце може бути будь-яким – будинок, офіс, камера. Опис повинен містити достатньо речей, щоб читач міг яскраво уявити відсутнього. Намагайтесь уникати стереотипів.

Вправа 3. Написати оповідання за участю свого персонажа. Пишемо впродовж 30 хв, використовуємо ті знання, які здобули про персонажа.

Коли учень створює власний персонаж, тоді оживляє його за допомогою історії, виклику або конфлікту, йому стає цікаво зробити те саме і з літературним героєм. Тоді з'являється особиста думка, щирі міркування, чому герой обрав саме цей шлях і вчинив саме так, вирішив сам або під гнітом обставин. Учні викладають думки на папір, ручка рухається, приходять власні висновки. Особисті, а не з Інтернету. Можливо, перший раз, коли Ви запропонуєте учням вправи з фрірайтингу, вони сумніватимуться, чи встигнуть написати текст за 10 хв. Встигнуть, фрірайтинг – це розігрів мозку для думок. Не сумнівайтесь, їм обов'язково сподобається. На уроках засвоєння нових знань доречно використовувати Tagul: створюємо приголомшливі хмари слів із його допомогою, вони стануть відмінним доповненням до уроку.

Рис. 1

Захоплюючими уроки стануть тоді, коли учні творчо самореалізуються в процесі навчання. Це можливо з допомогою інтерактивних ігор, пазлів в Learningapps.

II. Тема: ОФІСНІ ПРОГРАМИ: WORD, EXCEL, ACCESS, POWERPOINT (5-11КЛАСИ). ХРОНОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА.

Покликання: <https://learningapps.org/display?v=p3whrbqb517>

Завдання. Виконання завдань на встановлення відповідності.

Етап уроку. Будь-який.

Форма роботи: індивідуальна, парна, робота в ротаційних трійках. Доступ до вправ необмежений, тому принципового значення кількість спроб для виконання не мають.

Система оцінювання. У вказаному випадку оцінювання формальне і має лише заохочувальний характер. Наприклад, парі, яка першою виконала завдання, приплюсовуються бали до загально введеної оцінки за урок.

Формування ключових компетентностей:

– спілкування державною мовою: усно і письмово тлумачити поняття, факти; конструювати речення і тексти;

– інформаційно-цифрова компетентність: діяти за алгоритмом, зокрема здійснювати пошукову діяльність та аналіз мовних явищ;

– уміння вчитися впродовж життя: здійснювати самооцінювання результатів власної діяльності; уміння знаходити та усувати власні помилки.

Рис. 2

Наступні інструменти допоможуть учителю скомпонувати свій урок в одному сервісі: можна комбінувати фотографії, відео, музику, документи, інтерактивні ігри, що значно зекономить час – Thinglink, Padlet. Учні також можуть брати участь у створенні уроку і додавати свої матеріали на інтерактивну стіну Padlet.

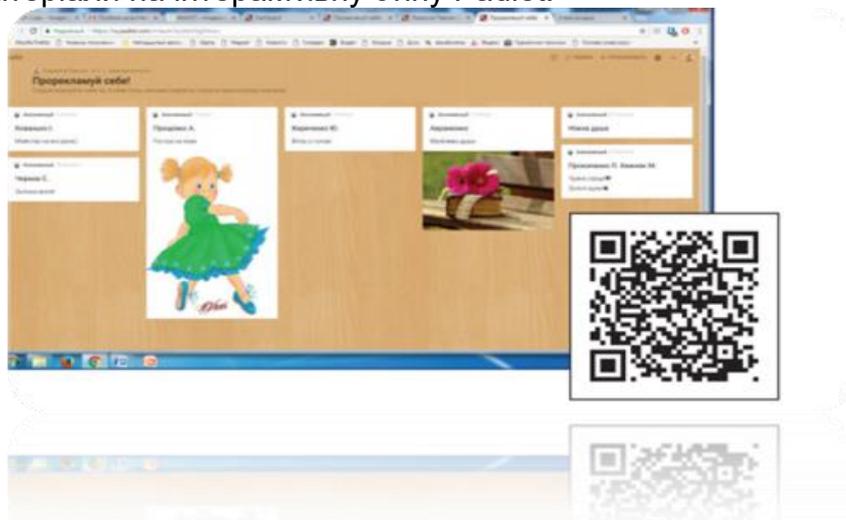

Рис. 3

Віртуальна стіна (дошка) Padlet. Даний сервіс створений для організації колективної роботи з колективом класу. Він надає можливості для спільної роботи, де можна прикріплювати фото, файли, посилання на сторінки Інтернету, замітки. Це може бути приватний проєкт декількох учасників, які будуть заповнювати віртуальну стіну інформацією, або майданчик для обміну інформацією чисельної групи, доступний для читання і редагування будь-яким користувачем. Для початку роботи з дошкою, створеної іншим користувачем, реєстрація не потрібна. Сервіс безкоштовний, не обмежує користувача в кількості створюваних сторінок і підтримує кирилицю. Інструкція: <http://inf548.blogspot.ru/2014/08/padlet.html>

Переваги використання на мобільному телефоні: сервіс автоматично створює QR-код, не потрібна реєстрація учасників обговорення, додавати мітки можуть усі користувачі, яким надається посилання, одночасно може працювати необмежена кількість користувачів з одним завданням.

Легкий і зручний інтерфейс, зрозумілий пересічному користувачу. Сервіс надає можливість додавати аудіо- та відеоматеріали до мітки. На дошці фіксується кількість користувачів, які зробили мітки, та час останніх змін. Результат співпраці автоматично

зберігається, можна додавати нові мітки за потребою. Заповнену дошку можна зберегти як малюнок, опублікувати на веб-ресурсах.

Останній етап – підбиття підсумків. Він допоможе нам з'ясувати, наскільки справдились Ваші очікування. Використаємо вправу «Мікрофон».

- Чи виправдалися Ваші очікування?
- Що запам'яталося?
- Чи корисною була інформація?

Висновки. Надійним помічником у створенні оригінальних, цікавих уроків є новітні технології. Викладання предмета можемо урізноманітнити з допомогою освітніх інструментів. Зробити успішним урок ми маємо самі, тоді діти любитимуть наш предмет, знатимуть, що Інтернет не тільки для розваг, а й для навчання. Дидактичні матеріали, створені для сучасного уроку, розвивають інтелект дитини, розширюють кругозір, сприяють вихованню любові до рідного слова та бажання пізнання нового. Особливість таких уроків полягає в тому, що з'являється можливість вчителів самостійно створювати свій навчальний контент, дає змогу редагувати його надалі. Головне – при підготовці до уроків враховувати і бажання дітей, а саме: яким вони уявляють сучасний урок української мови чи літератури, про що б хотіли детальніше поговорити. Тому успішним вважаємо той урок, де панує творча атмосфера, де є співпраця вчителя і учня, де все заплановане встигаємо. Тоді підвищується й активність учнів під час навчання і, що найголовніше, результати їхньої навчальної діяльності.

У кожного вчителя є свої улюблені технологічні інструменти, які він використовує у своїй роботі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. К., 2018. С. 75-77.
2. Інтерактивні технології навчання: теорія, досвід: Методичний посібник / Авт.-уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. 2019.
3. Паламарчук В. Ф. Інноваційні процеси в педагогіці. К., 2017.
4. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті: Навчальний посібник / За ред. С. П. Бондар. Рівне, Редакційно-видавничий центр «Тетіс» Міжнародного університету «РЕГІ», 2016. 200 с.
5. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2018. 95 с.
6. Попова О. В. Інновації в сучасній педагогічній теорії та практиці. Педагогіка та психологія. Зб. наук. праць / За заг. редакцією акад. І. Ф. Прокопенка, чл.-кор. В. І. Лозової. Харків: ХДПУ, 2018.
7. Концепція «Нової української школи».
8. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова 5-9 класи. Пояснювальна записка / За ред. Р. В. Мовчан. 2017. С. 3-5.

Творчість, креативність, нешаблонність у роботі вчителя-філолога

Творчість, креативність, нешаблонність у роботі вчителя-філолога

Герасимчук Надія,
учитель української мови та літератури
Хмельницького навчально-виховного комплексу №4

“ Вимоги до обов’язкових результатів навчання учнів з мовно-літературної освітньої галузі передбачають, що здобувач освіти

- взаємодіє з іншими особами в усній формі, сприймає й використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях;
- сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, зокрема інформаційних та художніх текстах класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжної), медіатекстах та використовує інформацію для збагачення власного досвіду й духовного розвитку;
- висловлює власні думки, почуття, ставлення та ідеї, взаємодіє з іншими особами в письмовій формі, зокрема інтерпретуючи інформаційні та художні тексти класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжної); у разі потреби взаємодіє з іншими особами в цифровому просторі, дотримується норм літературної мови;
- досліджує індивідуальне мовлення, використовує мову для власної мовної творчості, спостерігає за мовними та літературними явищами, аналізує їх.

Державний стандарт базової середньої освіти

“ Серед вимог до загальних та фахових компетентностей учителя-філолога вказано здатності

- формувати й розвивати мовно-комунікативні вміння й навички учнів;
- добирати й використовувати сучасні та ефективні методики й технології навчання, виховання й розвитку учнів;
- здатність розвивати в учнів критичне мислення;
- здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності

”

Професійний стандарт учителя

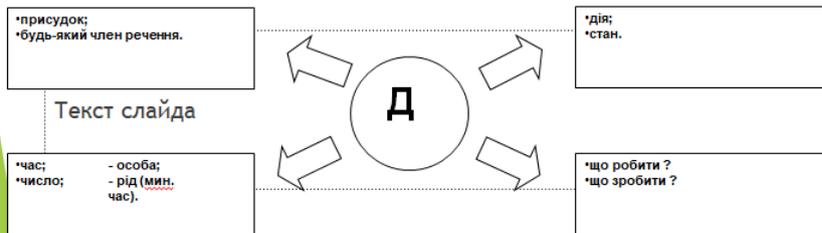
Для реалізації мети базової середньої освіти та розвитку ключових компетентностей в учнів педагог іде в ногу з часом, постійно вдосконалює процес навчання, осучаснює його, використовуючи такі форми й прийоми роботи, які мотивують дітей здобувати знання, роблять навчальний процес цікавим і плідним.

Отже, від компетентностей учителя залежить формування ключових компетентностей у здобувачів освіти.

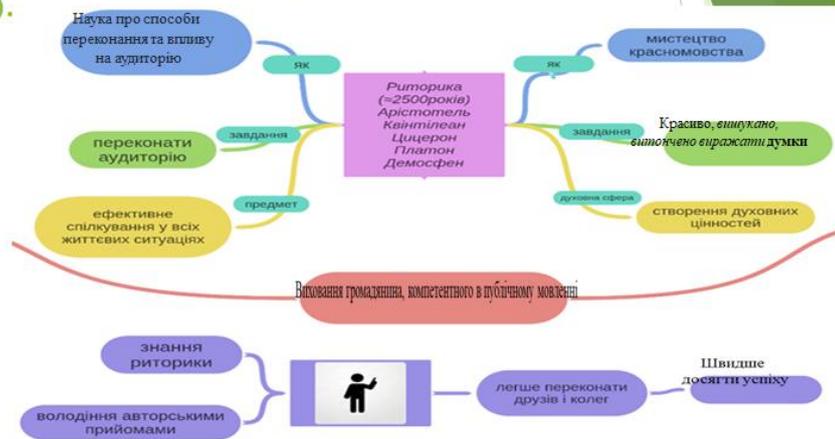

- Сучасний філолог – це педагог, який
- організовує лінгвістичні дослідження,
 - використовує арсенал найрізноманітніших інтерактивних вправ,
 - подає матеріал у вигляді логічних схем та опорних конспектів
 - спонукає здобувачів освіти створювати ментальні карти.

Наприклад, узагальнююча схема після дослідження учнями ознак дієслова

Зразок ментальної карти.
Тема уроку. *Риторика як мистецтво, наука й навчальна дисципліна. Роль риторики в сучасному світі (10 клас).*

Цікавими для вивчення рідної мови є уроки-дослідження, а також використання проблемних запитань.

Наприклад, визначити, якою частиною мови є підкреслене слово у реченні (Перший урок із теми «Дієслово»). *За сонцем хмаронька пливе, червоні поли розстилає і сонце спатоньки зове у синє море* (Т. Шевченко).

Чи однакова синтаксична функція підкреслених слів? (Перший урок із теми «Прислівник»).

Хлопчик зосереджено працював.

Тут зосереджено багато військової техніки.

Ми сподіваємося на зустріч.

Побачивши тата, діти кинулися назустріч.

Ми йшли назустріч сонцю.

Творчо можна підійти вчителю до будь-якої вправи в підручнику. Навіть слово, особливо малознайоме, може «перерости» в цікаве есе, в уявну картину чи створений образ, намальовані словом і пов'язані з особистим досвідом дитини. Так, наприклад, слово «осоння» та інші спонукали учнів 10 класу при вивченні теми «Лексична норма» до створення мініпроектів «Музей одного слова».

Якщо вчитель креативний, навіть нудні раніше творчі роботи перетворюються для учнів на задоволення. Так відбувається, наприклад, коли у 8 класі учні пишуть твір-опис місцевості або пам'ятки історії й культури, уявивши себе екскурсоводами, туристичними агентами, архітекторами. Результати таких робіт вражають.

Навчати мови по-новому, нешаблонно – значить зацікавлювати учнів.
Нестандартно подавати матеріал – значить спонукати мислити, аналізувати, синтезувати, узагальнювати.
Проявляти креативність і творчість у роботі – значить розвивати бажання вчитись і отримувати радість від самого процесу здобування знань.
Ці та інші компетентності вчителя необхідні для реалізації завдань базової середньої освіти.

Гуменюк Лариса,
учитель зарубіжної літератури
Колубаївського НВК
Гуменецької сільської ради
Кам'янець-Подільського району

Реалізація наскрізної лінії «Здоров'я і безпека» на уроках літератури

Однією з найважливіших функцій освіти на сучасному етапі розвитку нашого суспільства є збереження і зміцнення здоров'я школярів; формування компетентної особистості, здатної до здорового способу життя, корисної суспільству – соціальне

замовлення держави, зумовлене часом; виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я громадян як до найвищої соціальної цінності.

Ключові слова: здоров'язбереження, психорегуляція, безпечне життєве середовище, «хвилина духовного оздоровлення», комунікативно-ситуативні вправи.

Стратегічні цілі здоров'язбережної компетентності визначені Законом України «Про освіту», Державною національною програмою «Освіта» (Україна XXI ст.), Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та іншими нормативними документами.

Дослідженням у галузі охорони здоров'я були присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних філософів, медиків, психологів, педагогів. П. Блонський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський приділяли велику увагу ролі школи в створенні умов для формування здорового способу життя. У роботах М. Амосова, Г. Апанасенка, І. Брехмана, Ю. Лісіцина розкриваються фундаментальні питання, пов'язані зі здоров'ям людини. Також питання здоров'язбереження висвітлювалися в дослідженнях В. Загвязинського, П. Підкасистого, Т. Шамова.

Ще з прадавніх часів здоров'я і життя людини вважалося основною цінністю і метою будь-якого суспільства, критерієм його соціального стану. Знання про здоров'язбереження передавалися від покоління до покоління у вигляді розповідей, повчань тощо.

В історичному розвитку знань про здоров'я та методи його укріплення є різні тенденції, пов'язані з культурою та етнографічними особливостями народів. Кожен народ вніс до скарбниці знань про здоров'я свої, властиві лише йому, відомості. У цьому процесі простежуються дві різко відокремлені тенденції, які характеризуються оригінальною теоретичною основою та застосовуваними методами. Одна з них характерна для західної, а друга – для східної цивілізації.

Західну цивілізацію найбільше притягувала можливість досягнення безпосередньо корисного результату у вигляді стимуляції рухових якостей – сили, швидкості, витривалості, спритності. Основними засобами здоров'язбереження людини були фізичні вправи, харчові обмеження, постійне тренування волі і характеру, що було зумовлено потребою держави в сильних, здорових воїнах, здатних воювати та перемагати. Давньогрецький філософ Сократ (469-399 рр. до н.е.) намагався довести, що люди повинні пізнавати лише самих себе і вдосконалювати свою моральність. Якщо людина сама стежить за своїм здоров'ям, то важко знайти лікаря, який знав би краще, що корисне для її здоров'я, ніж вона сама. Інший давньогрецький філософ Платон (427-347 рр. до н.е.) вважав, що необхідно поєднувати одночасно фізичний і духовний розвиток, результатом якого буде фізичне та духовне здоров'я. Він дотримувався виховного принципу: «Для тіла – гімнастика, для душі – музика». Забороняв вживання вина до 18 років, а у віці від 18 до 30 років давав на це дозвіл із низкою обмежень, а також говорив про необхідність регулювати години для сну. Арістотель (384-322 рр. до н.е.), давньогрецький філософ і педагог, зазначав рекомендації щодо збереження здоров'я дитини в сім'ї. Необхідно годувати дитину відповідно до її віку їжею, забезпечувати гігієну рухів і поступово загартовувати. Арістотель зазначав, що здоров'я людини – щастя. Насолода людини – у діяльності, а фізичний стан має поєднуватися з душевною активністю. А ось для Гіппократа (460-377 рр. до н.е.) пріоритетним принципом було використання оздоровчих, а не лікувальних засобів. Трактат «Про режим» (грецькою – «дієта») вважається одним із ранніх творів із профілактичної медицини, оскільки присвячений не лише відновленню здоров'я в разі захворювання, а й його збереженню завдяки правильному режиму.

На відміну від західної цивілізації, оздоровчі засоби, що використовувалися на Сході, переслідували іншу мету – поліпшити загальний стан організму, привести його до гармонії з оточенням. Саме на Сході, у давній Індії та інших країнах, об'єднаних близькою культурою та віросповіданнями, виник один із найцінніших оздоровчих методів –

психорегуляція, здійснювана в різних формах (самонавіювання, зосередження з відчуженням від зовнішніх подразників, релаксація, медитація).

Авіценна (Абу-Алі Ібн Сіна (980-1037) підкреслював важливість розуміння механізмів, що в одному випадку допомагають зберегти здоров'я, а в інших – призводять до хворобливого стану. З праць Авіценни зрозуміло, що в медицині того часу пріоритети надавалися не стільки лікуванню хвороб, скільки збереженню здоров'я.

У суспільстві проблема здоров'я не відокремлюється від проблеми людини, вона виникає разом із людиною і видозмінюється відповідно до розвитку людської культури. Венедиктов Д. стверджує, що здоров'я – такий стан організму, що дає можливість зберігати здоров'я і є довгостроковим збереженням здатності до відновлення після хімічних, фізичних, інфекційних, психологічних або соціальних впливів. Не можна визначити поняття «здоров'я», не беручи до уваги особливості середовища та діяльності людини, його соціальне значення. На думку Є. Кудрявцевої, «здоров'я індивіда може бути визначене як стан організму людини, який забезпечує повноцінне й ефективне виконання нею соціальних функцій».

Більшість дослідників сходяться на думці, що здоров'язбережна компетентність передбачає здатність людини розуміти, пояснювати, регулювати свій функціональний стан, поведінку, спосіб життя з метою збереження здоров'я, якості життя і довкілля. Відтак здоров'язбережна компетентність розглядається як навички збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, розвиток особистої фізичної культури. Так, зокрема, О. Югова розуміє здоров'язбережну компетентність як комплекс систематичних знань і уявлень про позитивні і негативні зміни в стані власного здоров'я і здоров'я оточуючих; уміння складати програму збереження свого здоров'я; володіння способами організації діяльності з профілактики здоров'я і здоров'язбереження.

Питанню збереження здоров'я дітей велику увагу в різні часи приділяли видатні педагоги: Я. Коменський, Песталоцці. Сухомлинський В. О. закликав запобігати перевантаженню учнів чергуванням різних видів роботи. Педагог зазначав, що погіршення здоров'я дітей шкільного віку є не лише медичною, а й серйозною педагогічною проблемою. Сухомлинський В. писав: «Турбота про здоров'я людини – це, насамперед, турбота про гармонію всіх фізичних, духовних сил, і вінцем цієї гармонії є радість творчості».

Метою базової загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація особистості кожного учня, формування його національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення й поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Наскрізні лінії є соціально значущими надпредметними темами, які допомагають формуванню в учнів уявлень про суспільство загалом, розвивають здатність застосовувати отримані знання в різних ситуаціях.

Запровадження наскрізних ліній, а саме лінії «Здоров'я і безпека» передбачає формування всебічно розвиненого члена суспільства, здатного усвідомлювати пріоритетність здорового способу життя, допомагати у формуванні безпечного здорового життєвого середовища.

Здоров'язбережні технології передбачають:

– зміну видів діяльності, чергування інтелектуальної, емоційної, рухової видів діяльності;

– групову й парну форми роботи, які сприятимуть підвищенню рухової активності, навчатимуть умінню поважати думки інших, висловлювати власні погляди, правилам спілкування, проведенню ігор та ігрових ситуацій, нестандартних уроків, інтегрованих уроків.

Реалізуючи програмовий матеріал із літератури, здійснюючи освітній процес, учитель застосовує сукупність прийомів та методів організації навчання, спрямованих на засвоєння певних знань, а також збереження та зміцнення фізичного, психічного,

духовного здоров'я та формування позитивних мотивацій школярів до вивчення предмета. Здійснюється перехід від інформаційно-пояснювального підходу до діяльнісного з використанням здоров'язбережних та інтерактивних технологій.

У структурі уроку доречно застосовувати такі елементи, як: з'ясування самопочуття; «хвилина духовного оздоровлення»; релаксація; оздоровлювальні вправи; створення ситуації успіху; рефлексія.

Учителі зарубіжної літератури на прикладах творів, які вивчаються протягом року, формують в учнів поняття здоров'язбереження, наводячи приклади збереження здоров'я й безпеки. Діти повинні рости здатними вести здоровий спосіб життя й уміти формувати навколо себе безпечне життєве середовище. Прикладом того є твір Е. Портер «Полліанна». Маленька дівчинка зуміла змінити своєю «грою в радість» життя жителів цілого містечка. Це твір, який ідеєю радості життя захоплює не тільки дітей, а й дорослих. Він цінний як практичне керування, щоб стати емоційно стійким членом суспільства, здатним вести здоровий спосіб життя. Учні мають усвідомити переваги здорового способу життя та безпечної поведінки.

У 5 класі, вивчаючи тему «Фольклор», можна запропонувати учням навести приклади 2-3 життєвих ситуацій, у яких можна використати прислів'я і приказки про збереження здоров'я.

Весела думка – половина здоров'я.

Усе можна купити, тільки здоров'я – ні.

Бережи одяг, доки новий, а здоров'я – доки молодий.

Здоров'я – найдорожчий скарб.

Аби зуби, а хліб буде.

Бережи здоров'я змолоду, а честь під старість.

Як на душі, так і на тілі.

Подивись на вид та й не питай про здоров'я.

Без здоров'я немає щастя.

Веселий сміх – це здоров'я.

Було б здоров'я, а все інше наживемо.

Доки здоров'я служить, то людина не тужить.

Вартість здоров'я знає лише той, хто його втратив.

Іржа залізо їсть, а чоловіка – хвороба.

Люди часто хворіють, бо берегтись не вміють.

Апетит приходить із першим шматком, а суперечка – з першим словом (ар.).

Коли гніваєшся на когось, залишай місце для примирення (ар.).

Загоюється рана від стріли, знову піднімається зрубаний ліс, але не загоюється рана від злого слова (інд.).

Разом із дітьми складаємо пам'ятку «Щоби прожити до ста літ», використовуючи зазначені прислів'я і приказки. Позитивна мотивація до навчання – глибоке пізнання нового з усвідомленням того, що результат принесе задоволення. Здоров'язбережні освітні технології – це сукупність психолого-педагогічних прийомів і методів роботи, технологій, що використовуються вчителями.

Методичний прийом «Кредит довіри». У деяких випадках ставимо оцінку «в кредит». Це шанс для учня проявити себе і довести свою спроможність. Для вчителя важливо дати зрозуміти, що я вірю в нього.

Вправа «Кумир». На карточках роздати «кумирів життя». Завдання: пофантазуйте, яким чином вони б довели вам необхідність вивчення теми, яку потрібно вивчити вам.

Хвилина розвантаження. Її можна проводити, поєднуючи з елементами вправ для розвитку пам'яті:

1 вправа. Права рука з витягнутою кистю – під підборіддям, а ліва – випрямлена, кисть руки затиснута в кулак. На рахунок 2 змінюємо положення рук. Потім ускладнюємо вправу: руки змінюємо, плескаючи в долоні.

2 вправа. *Правою рукою тримаємося за ліве вухо, а лівою рукою торкаємося носа. Плещемо в долоні і змінюємо положення рук.*

3 вправа. *Руки витягнуті перед собою. Права кисть руки затиснута в кулак, ліва – також у кулак, а великий палець догори. Плещемо в долоні і змінюємо положення рук.*

4 вправа. *Права рука на лівій. Піднімаємо праву руку, згинаючи в лікті, як під час відповіді на уроці. Після плеску в долоні змінюємо положення рук.*

Вправи виконуються впродовж 5 хвилин. Щоразу швидкість їх виконання прискорюється, а пам'ять покращується. Ось тоді кількість вправ можна збільшити. Під час виконання вправ можна читати речівки.

Реалізувати здоров'язбережну компетентність можна, застосувавши комунікативно-ситуативні вправи за такою моделлю:

- життєва ситуація;
- мотивація комунікативних дій;
- форма, вид, модель пред'явлення інформації.

Комунікативно-ситуативна вправа № 1

Ви – консультант зі здорового способу життя. Переконайте Полліанну, що після аварії її життя не закінчилось.

Консультант. Полліанно, згадай як ти допомогла місіс Сноу. Вона ж не могла ходити. А ти їй сказала, що, крім ніг, у неї є й руки.

Полліанна. Але ж місіс Сноу вже пожила на світі, а я ще занадто молода. Мені хочеться спілкуватися з друзями, жити повноцінним життям.

Консультант. Не забувай свої слова, які ти сказала місіс Сноу. Крім ніг, у тебе є ще й руки. Місіс Сноу навчилась в'язати різні речі для дітей і тепер в'яже для сиріт. Я вірю, що й ти знайдеш свою справу.

Комунікативно-ситуативна вправа № 2

Чи вміємо ми цінувати своє життя?

Оповідач. Один бізнесмен нагромадив великий капітал – 3 млн доларів. Якось він вирішив, що візьме рік відпустки, щоб удосталь відпочити. Але щойно він це замислив, як його відвідав Янгол Смерті. Бізнесмен дуже злякався та вирішив будь-що вмовити його продати йому трохи часу.

Бізнесмен. Продай мені три тижні життя, і я віддам тобі третину свого капіталу – 1 млн доларів.

Янгол Смерті. Ні. Потрібно було раніше про це думати.

Бізнесмен. Гарзд. Залиши мені два тижні життя. Я віддам тобі третину своїх грошей, а це ж 2 млн доларів!

Янгол Смерті. Я тобі й зараз відмовлю.

Бізнесмен. Продай мені тільки один день, щоб я зміг насолодитися красою цієї землі, обійняти дружину, дітей, яких я давно не бачив. Я віддам тобі все, що маю – 3 млн доларів.

Янгол Смерті. А чому ти про них не думав раніше?

Бізнесмен. Ти можеш дати мені кілька хвилин, щоб я написав прощального листа?

Янгол Смерті. Так, я дам тобі кілька хвилин.

Оповідач. І чоловік написав: «Правильно використовуйте час, який вам відведено на життя. Я не зміг купити навіть години за 3 млн доларів. Перевірте, чи все, що вас зараз оточує, справді має цінність. Бережіть здоров'я, бережіть життя! Живіть правильно!».

Комунікативно-ситуативна вправа № 3

Небезпечне захоплення молоді наркотиками

Торговець наркотиками (до дівчини, що проходить повз). Красуне, хочеш завжди бути веселою й безтурботною? Купи новий препарат.

(Дівчина відмахується й іде геть. У цей момент проходять молоді люди).

Торговець. Молоді люди! Підходьте за адреналіном радості й щастя! Будете себе відчувати енерджайзерами!
(Молоді люди підходять).

Юнак. Дядьку, Ви так рекламуєте свій товар, що я аж заслухався. Ви що, випробовували його на собі?

Торговець. Ти що? У мене стільки товару! Часу зовсім немає. А мені він навіщо?

Юнак. Та це ж сила, краса й щастя. Чи не так?

Торговець. Чого ти до мене пристав? Мені потрібно утримувати сім'ю.

Юнак. А як же бути тим, кому Ви продаєте свій товар? Крім усіх тих «чудових якостей», які Ви розхвалюєте, у ньому є ще три якості: до хати наркомана не зайде злодій, його не вкусить собака, і він ніколи не постаріє.

Торговець. От бачиш, ти й сам довів його цінність.

Юнак. Е, ні. Злодій не прийде до наркомана, бо той багато грошей віддає за наркотики і стає бідним, а в бідного нічого красти. Через кілька років вживання наркотиків у нього почнуть боліти ноги, й він ходитиме з палицею. А який собака вкусить людину, у якої в руці палиця? Наркоман ніколи не постаріє, бо помре молодим.

Не потрібно бути байдужими до себе і до людей. Потрібно пам'ятати, що найбільша цінність – це людське життя і здоров'я. Щороку 7 квітня все прогресивне людство відзначає Всесвітній день здоров'я. Гейне, німецький поет, писав: «Єдина краса людини – здоров'я». Проблема здоров'я людини – одвічна. Для її розв'язання у 1948 році була створена Всесвітня організація охорони здоров'я, мета якої – забезпечувати умови для здорового способу життя, пропагувати наукові досягнення в галузі медицини, поширювати передові методи лікування хворих. Власне здоров'я кожної людини в її руках. Наскільки людина обізнана і дотримується культури здоров'я, настільки вона здорова.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андреева В. М. Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром. Х.: вид. гр. «Основа», 2009.
2. Антонова О. Є., Поліщук Н. М. Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів: монографія. Житомир: «Полісся», 2016.
3. Ващенко О. Здоров'язбережувальні технології в загальноосвітніх навчальних закладах / О. Ващенко, С. Свириденко // Директор школи. 2006. № 20. С. 12-15.
4. Сухомлинський В. О. Здоров'я і ще раз здоров'я // Вибр. тв.: у 5-ти т. К.: Рад. школа, 1977. Т. 3. С. 18.

Касянчук Валентина,
вчитель української мови та літератури
Шепетівського НВК,
старший учитель

Технологія проблемного навчання на уроках української мови та літератури

У статті дано визначення проблемного навчання, пояснено його особливості й переваги в навчально-виховному процесі. Висловлено думку щодо можливості використання різних проблемно-пошукових методів на уроках української мови та літератури з метою активізації творчого потенціалу учнів.

Ключові слова: *проблемне навчання, проблемна ситуація, дослідницький метод, евристичний метод, проблемний виклад матеріалу, метод діалогічного викладу.*

The article defines problem-based learning, explains its features and advantages in the educational process. The opinion is expressed about the possibility of using various problem-

solving methods in lessons of Ukrainian language and literature in order to activate the creative potential of students.

Key words: *problem – based learning, problem situation, research method, heuristic method, problem presentation of material, method of dialogic presentation.*

Технологія проблемного навчання найбільш популярна в усіх сферах освіти. На сьогодні найчастіше вона розглядається як розвивальна технологія, спрямована на активне одержання знань, формування розумових здібностей та прийомів дослідницької діяльності, залучення до наукового пошуку, розвиток творчості. Тобто це тип навчання, у якому поєднується систематична самостійна пошукова діяльність учнів із засвоєнням ними готових висновків науки.

Проблемне навчання є ефективним під час проведення уроків української мови та літератури, саме воно сприяє як розвитку логічного мислення, творчих здібностей, так і дозволяє краще, повніше засвоїти навчальний матеріал, зрозуміти головну думку творів, що впливає на розвиток та якість знань учнів.

В основі технології проблемного навчання є створення вчителем самостійної пошукової діяльності школярів із розв'язання навчальних проблем, під час якої формуються нові знання, уміння, навички та розвиваються здібності дитини, активність, зацікавленість, ерудиція, творче мислення та інші особисто значущі якості.

Проблемне навчання – це тип розвивального навчання, у якому поєднуються систематична самостійна пошукова діяльність учнів із засвоєнням готових здобутків науки, а система методів побудована з урахуванням визначення мети й принципу проблемності; процес взаємодії викладання й учіння, орієнтований на формування пізнавальної самостійності учнів, стійкості мотивів навчання і розумових (включно з творчими) здібностей у процесі засвоєння ними наукових понять і способів діяльності, детермінованого системою проблемних ситуацій [4].

Технологія проблемного навчання – це спроектована вчителем організація процесу активного оволодіння учнями новими знаннями і способами дій, під час якого нові знання не даються учневі в готовому вигляді, а здобуваються ним під час розв'язання проблеми, сконструйованої педагогом [2].

Основною категорією проблемного навчання є проблемна ситуація, під якою розуміють інтелектуальне утруднення, що виникає в людини, коли вона не в змозі на основі своїх знань і досвіду відповісти на поставлене запитання, пояснити явище, факт, не може досягти мети вже відомим способом або коли виникають розбіжності між уже відомими і новими знаннями.

Проблемна ситуація – це співвідношення обставин і умов, у яких розгортається діяльність людини або групи, що містить протиріччя і не має однозначного вирішення. Пошук призводить до вирішення протиріччя та продуктивного розвитку того, хто здійснював пошукову діяльність [7].

Отже, проблемна ситуація стає початком процесу розумової діяльності учнів, що стимулюється постановкою запитання. Воно має бути складним настільки, щоб викликати труднощі, і водночас бути посильним для самостійного знаходження відповіді. Проблемне завдання дається до пояснення нового матеріалу.

Основними завданнями проблемного навчання є:

- розвиток мислення, здібностей учнів, їхніх творчих умінь;
- виховання активної творчої особистості, яка вміє бачити, ставити і розв'язувати нестандартні проблеми;
- засвоєння учнями знань, умінь, які самостійно здобуті в процесі активної пізнавальної діяльності.

Розумова діяльність із розв'язання проблеми включає такі етапи:

- виникнення проблемної ситуації;
- усвідомлення сутності утруднення;

- пошук способів розв'язання проблеми через здогадки або висунення гіпотез;
- обґрунтування й доведення гіпотези;
- перевірка правильності розв'язання проблеми;
- загальний висновок.

Основними принципами проблемного навчання є:

- самостійність у роботі учнів;
- розвивальний характер навчання;
- інтеграція і варіативність у застосуванні різних галузей знань;
- використання алгоритмізованих дидактичних завдань.

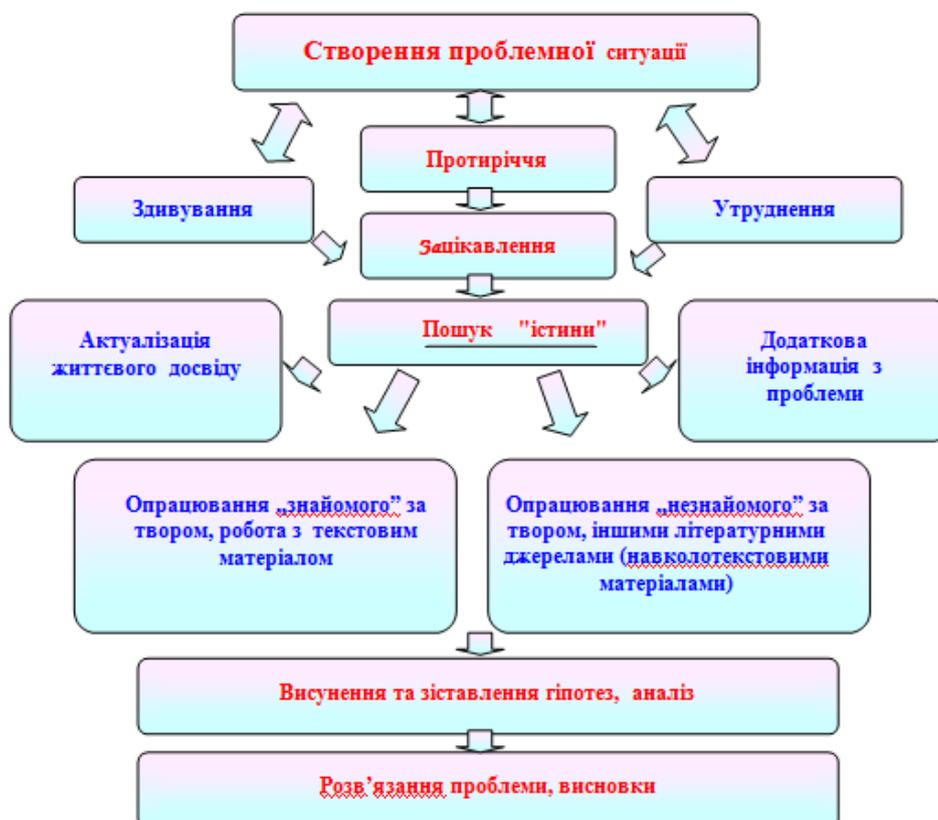
Проблемне навчання, як і будь-яке інше навчання, може сприяти реалізації двох цілей:

1. Сформувати в учнів необхідну систему знань, умінь і навичок.
2. Досягти високого рівня розвитку школярів, розвитку в них здатності до самонавчання, самоосвіти.

Зважаючи на реалізацію цілей проблемного навчання, можна виділити такі типи уроків:

- урок-диспут;
- урок-відкриття;
- урок-пошук істини;
- урок-дослідження;
- урок-семінар.

Яким же є алгоритм засвоєння матеріалу через застосування технології проблемного навчання? Ольшанська О. В. подає його так [6]:

Переваги проблемного навчання:

- вчить мислити логічно, науково, творчо;

– робить навчальний матеріал більш доказовим та переконливим для учнів, формує в них не тільки знання, а знання-переконання, що слугує основою для формування наукового світогляду;

– сприяє формуванню стійких знань, так як матеріал, самостійно здобутий учнем, зберігається в пам'яті;

– впливає на емоційну сферу учнів, формує такі цінні почуття, як почуття впевненості у своїх силах, радість та задоволення від напруження розумової діяльності;

– формує в учнів навички пошукової, дослідницької діяльності;

– активно сприяє розвитку позитивного ставлення та інтересу до певного навчального предмета і до навчання взагалі [3].

Для активізації навчально-виховного процесу, формування умінь учнів працювати самостійно та колективно вирішувати завдання, розвитку навчальних компетентностей на уроках української мови та літератури використовують різні проблемно-пошукові методи.

1. Дослідницький метод.

Це основний метод проблемного навчання. При використанні його в освітньому процесі включаються проблемні завдання зростаючого рівня складності, які учні повинні розв'язати самостійно. Ці завдання можуть мати найрізноманітніші форми: короткі текстові вправи, дослідницькі завдання на тривалий термін, критичний аналіз художніх творів, проведення експерименту.

Головне, щоб учні досліджували проблему самостійно, щоб вони виконували всі істотні етапи дослідницького процесу: спостереження і вивчення фактів та явищ; висунення гіпотез; складання плану дослідження; виконання дослідного плану (дослідження невідомих явищ та їхніх зв'язків з іншими явищами) у поєднанні з перевіркою висунутих гіпотез; формулювання результату; контроль результату; оцінку значущості отриманих нових знань, їх можливого чи необхідного застосування.

Після того, як учні усвідомили проблему, вони самі складають план творчого пошуку, висувають припущення, формулюють гіпотезу, продумують можливості її експериментальної перевірки, проводять спостереження та експерименти, фіксують факти, порівнюють, класифікують, узагальнюють, доводять і роблять відповідні висновки. У своїй більш розвиненій і складній формі дослідницький метод застосовується переважно в старших класах. Але окремі елементи його повинні включатися в діяльність учнів уже в початковій школі. При цьому рішення творчих завдань може бути частково перенесено в домашні завдання і в позакласну роботу.

Дослідницька робота над проблемою може вимагати декількох тижнів, протягом яких необхідний повторний контроль, інформація про хід роботи і консультації вчителя. Особливе значення має захист результатів дослідження перед колективом [1].

За формою організації дослідні роботи можуть бути різноманітні: учнівський експеримент, екскурсія та збір фактів, бесіди з населенням, підготовка доповіді, презентації, конструювання та моделювання. Наприклад, перед вивченням творчості Івана Франка група десятикласників виявила бажання більш детально ознайомитися з багатогранною діяльністю письменника. Під час дослідження були опрацьовані матеріали з електронних носіїв, шкільної бібліотеки; проведені бесіди з учителями школи, які побували на екскурсії в селі Нагуєвичих і змогли передати свої враження та відеоматеріали учням.

2. Евристичний метод.

В евристичному методі поєднується виклад навчального матеріалу вчителем і творчий пошук учнів. У школярів відповідно до рівня їхнього розвитку формується частковий досвід творчості. Учитель повідомляє, направляє підібрані факти, а учні повинні зробити висновки. Або ж учитель ставить складну проблему – проблемне завдання, а учні, вирішуючи одну приватну задачу за одною, повертаються до вихідної загальної проблеми. Тим самим вони засвоюють елементи розв'язання проблем.

Типовим для цього є приклад евристичної бесіди, що відрізняється від бесіди репродуктивного характеру. Вона складається з пов'язаних між собою питань, що відносяться до проблеми загалом. Евристичний метод включає тільки розчленовані на елементи дослідницькі завдання. Тим самим викривається і стає доступним процес самостійної творчої діяльності. Це дозволяє застосовувати проблемне навчання при вивченні різного навчального матеріалу.

Дидакт Підласий І. П. виокремлює такі головні особливості методу евристичної бесіди:

- знання не пропонуються в готовому вигляді, а їх треба здобувати самостійно;
- учитель організує не повідомлення чи виклад знань, а їх пошук за допомогою різних засобів;
- учні самостійно доходять висновків під керівництвом учителя [5].

Евристична бесіда заслуговує особливої уваги вчителя. Вона повинна викликати пізнавальну активність учнів. Учні по черзі відповідають на поставлені вчителем запитання. Кожна відповідь – рішення приватного завдання або виконання окремого кроку рішення – веде до постановки нового запитання. З певного логічного ходу пізнавальної діяльності випливає шлях розв'язання проблеми, який заздалегідь відомий учителю. Він своїми запитаннями так направляє хід думки учнів, щоб вони самостійно пройшли необхідний шлях пізнання. Це вимагає великої педагогічної майстерності. Якщо вчитель володіє магічним методом, він може швидко навчити школярів творчо підходити до розв'язання навчальних проблем.

Наприклад, вивчивши із шестикласниками принцип поділу іменників на відміни, закріпивши його практично, даю завдання визначити, до якої відміни належать іменники пюре, бюро. Під час розв'язання проблеми діти пробують змінювати слова за відмінками, визначають будову слів і доходять висновку, що, напевно, слова такого типу не належать до відмін, бо не мають закінчення. Правильність міркувань перевіряємо за підручником.

3. Проблемний виклад матеріалу.

Проблемний виклад матеріалу відрізняється від інформативного методу тим, що вчитель подає наукові проблеми і відкриття не в їх завершеному вигляді, а розкриває процес розв'язання проблеми, історію відкриття, у деякому сенсі скорочено відтворює шлях до доказового пізнання і відкриття нового наукового знання. На основі постановки проблеми він розкриває внутрішні протиріччя, її властивості, роз'яснює характер цих протиріч, спростовує можливі альтернативні аргументи, доводить істинність знайденого знання за допомогою демонстрації певного експерименту або характеризує ті експерименти, які у зв'язку з цим були проведені вченими. Учитель показує учням шлях наукового пізнання і змушує їх подумки повторити цей шлях наукової думки до істини, тим самим він робить їх учасниками наукового пошуку.

Переваги проблемного викладу матеріалу, порівнюючи з іншими видами подачі навчальної інформації, полягають у тому, що він є більш доказовим, а характеристика об'єкта вивчення – різностороннішою. Знання обґрунтовуються більш глибоко, і, отже, за наявності інших сприятливих умов вони можуть легше переходити в переконання. Проблемний виклад привчає мислити діалектично, він захоплює школярів емоційно і підвищує інтерес до відповідного навчального матеріалу. Проблемний виклад ставить більш високі вимоги до знань учителя у відповідній галузі науки. Педагог повинен вільно володіти навчальним матеріалом, знати, якими шляхами відповідна наука прийшла до істини [2].

Наприклад, вивчення неозначених займенників із шестикласниками розпочинаю з проблеми «Які займенники можна утворити, використавши відносні займенники й префікси та суфікси, що записані на дошці?». Додаючи по черзі префікси аби-, де-, будь-, казна-, хтозна-, бозна- та суфікси -сь, -небудь, учні швидко створюють ряди неозначених займенників. Труднощі виникають із правописом. І тоді найбільш спостережливі помічають дефіси. Отже, під час мовного експерименту діти вивчають утворення неозначених займенників і їх написання.

4. Метод діалогічного викладу.

Метод діалогічного викладу – це діалог учителя з колективом учнів. Учитель у створеній ним проблемній ситуації сам ставить проблему і розв'язує її, але за допомогою учнів, тобто вони беруть активну участь у постановці проблеми, висуненні припущень і доказах гіпотез. Діяльності учнів властиво поєднання репродуктивного та частково-пошукового методів навчання.

Технологія проблемного навчання вимагає більш значних витрат часу та зусиль, але її використання дозволяє досягти глибшого розуміння й засвоєння матеріалу, привчає учнів мислити, сприяє розвитку особистих якостей.

Наприклад, цікаво, практично і водночас творчо підходять до розв'язання проблем на уроках української літератури семикласники. Працюючи над повістю І. Франка «Захар Беркут», ставлю проблемне запитання: «Що важливіше: громадська справа чи особистий інтерес? Чи можна пожертвувати життям рідної людини заради порятунку багатьох?». Відповісти на запитання нелегко. Усвідомлюючи це, спонукаю учнів до висунення ідей, до аргументації своїх думок. Після вивчення повісті повертаємося до проблемного питання. Думки знову в усіх різні, непередбачувані висновки учасників діалогу розглядаємо разом, і кожен має право на доведення свого міркування.

Вивчаючи повість Гр. Тютюнника «Климко», ставлю проблемне запитання: «Чи вміємо жити для інших?». Дізнавшись про вчинки головного героя, діти усвідомлюють, що на самопожертву здатні не всі, що в житті багато хто дбає лише про власний добробут, а Климко є ідеалом доброти, самовідданості, чуйності і милосердя людської душі. Не всі вчинки хлопчика зрозумілі дітям сьогодні, тому із задоволенням писали власну історію про Климка, залишаючи його наприкінці твору живим і щасливим.

Схвилювала учнів і доля Павлуся з оповідання «Скарб» О. Стороженка. Діти висловлюють різні думки, але здебільшого вони сходяться на тому, що не так багато для щастя потрібно: здоров'я рідних, друзів, мир, спокій, злагода в сім'ї, успіхи в школі. Чи був по-справжньому щасливим Павлусь? Робота над розв'язанням даної проблеми будується через застосування різних форм і методів роботи, а саме: робота в малих групах, лінгвістичне дослідження, діалог «учитель-учні», інформативне груно... За рахунок застосування різних методів роботи вчитель, працюючи за алгоритмом, спрямовує роботу учнів так, що вони через аналіз навчального матеріалу та використання власного життєвого досвіду зіставленням різних гіпотез підходять до вирішення поставленого питання. Ефективність використання методики проблемного навчання тут посилюється тим, що учні, аналізуючи поданий матеріал, роблять власні висновки та узагальнення з можливістю їх застосування у своєму майбутньому житті, формують власні життєві компетентності з даної проблеми.

Часто під час мотивації навчальної діяльності за допомогою проблемного запитання створюється проблемна ситуація. Вивчаючи поезію Ліни Костенко «Кольорові миші», діти намагаються відповісти на запитання: «Чи унікальність дратує буденних? Чому?». Учні пропонують життєві ситуації, а потім характеризують героїв твору, порівнюючи привабливу, добру, творчу, неповторну дівчинку Анну з обмеженим, бездушним, заздрисним, жорстоким дорослим сусідом. Вони погоджуються з висновком про те, що творчість – це могутня сила, яку не можуть знищити обмежені й байдужі і яка робить наше життя цікавим, барвистим, різноманітним.

Отже, технологія проблемного навчання дає можливість учням перебувати в середовищі творчого пошуку, вибору, що потребує креативного мислення. Це формує інтерес до певного питання, здатність творчо переосмислювати знання з проектуванням на власне життя і діяльність. Під керівництвом учителя учні беруть участь у вирішенні нових пізнавальних і практичних негараздів у певній системі, що відповідає навчально-виховним цілям школи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Брушлинський А. В. Психологія мислення та проблемного навчання / А. В. Брушлинський. М., 1983.

2. Кучеренко І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі: монографія / І. А. Кучеренко. Умань: Видавець ФОП Жовтий О. О., 2014.
3. Кушнерюк Н. М. Проблемне навчання як засіб формування пізнавальних і творчих здібностей учнів на уроках / Н. М. Кушнерюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvitacv.com/index.php/2011-01-11-15-03-48/sharing-best-practices/373-2011-03-24-13-13-38>
4. Махмутов М. І. Організація проблемного навчання в школі / М. І. Махмутов. М.: Педагогіка, 1977.
5. Підласий І. П. Педагогіка. М., 1999. Т. 1.
6. Реалізація технології проблемного навчання на уроках української літератури: з досвіду роботи вчителя-словесника / О. Ольшанська // Українська мова й література в сучасній школі: науково-методичний та літературно-мистецький журнал. 10/2012. № 10. С. 34-38.
7. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / укладач О. Є. Антонова. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2011.

Каштанова Олена,
вчитель зарубіжної літератури
Стуфчинецької ЗОШ I-III ступенів
Лісовогринівецької сільської ради
Хмельницького району,
старший учитель

Креолізовані тексти на уроках літератури як фактор активізації читацької діяльності

У статті досліджено креолізовані тексти та їхній вплив на активізацію читацької діяльності учнів. Проаналізовано якості, характерні для сучасних здобувачів освіти, сформульовано визначення представника «медійного покоління».

Ключові слова: креолізований текст, «медійне покоління», візуалізація, кіберпростір, «кліпова» свідомість.

Creolised texts and their influence on activation of reader activity of students are investigated in the article. Internal characteristic of modern bread-winners educations, are analyzed, determination of «media generation» is set.

Keywords: creolised texts, «media generation», visualization, cyberspace, «clip» consciousness.

Вступ. У сучасному суспільстві відбувається чимало різноманітних заходів, спрямованих на популяризацію книги та читання. Але водночас треба констатувати, що активних читачів стає все менше. Сьогодні процес формування читача ускладнюється через певні чинники суб'єктивного і об'єктивного характеру (стрімкий ритм життя соціуму, прагматичність сучасної людини, брак вільного часу, великий обсяг щоденної інформації, що отримує кожен із нас тощо).

Комп'ютеризація починає поширюватися в освітньому просторі та набуває особливого значення. Широковідома презентація формату PowerPoint уже давно є допоміжним засобом візуалізації навчального матеріалу, але її можна віднести до більш стандартних.

Якщо ж говорити про сучасних школярів, то дослідники вказують, що в них основний мотив читання художніх творів носить прагматичний характер і пов'язаний із необхідністю реалізації освітніх програм. Учені наголошують на серйозних суперечностях між власним читацьким досвідом учнів і нормативним читанням, пропонованим шкільними програмами з літератури.

Сьогоднішній читач – це людина, що живе в сучасному медіасвіті, свідомо чи несвідомо користується різними медіа, зокрема Інтернетом, комп'ютером, телебаченням та відео і знаходиться під їхнім впливом. Дослідники констатують, що сьогодні навіть можна говорити про формування так званого «медійного» покоління [1].

Представник «медійного покоління» – сучасний школяр, який живе в стрімкому прагматичному світі, у якому сьогодні немає браку інформації. Для нього зазвичай характерні дві крайнощі: гіперактивність чи пасивність, пригніченість і навіть байдужість. Йому, як і всім нам, сьогодні не вистачає часу. Прагнучи все встигнути, підключаючи всі канали сприйняття інформації, врешті-решт людина сьогодні знає багато чого, але поверхово, почасти не здатна до самостійного аналізу і нерідко втрачає бажання пізнавати щось нове. Така розірваність сприйняття впливає на формування «мозаїчного» мислення.

Отже, сьогодні можна говорити про такі негативні тенденції розвитку сучасного суспільства:

- пріоритет комунікації у віртуальному світі замість «живого» спілкування;
- занадто глибоке занурення в кіберпростір і, як наслідок цього, почасти байдужість та інфантилізм;
- формування «кліпової» свідомості, коли неможливо встановити взаємозв'язки між інформацією, що з'являється в різних джерелах [3].

Як бачимо, є серйозні проблеми, що виникають під впливом засобів масової комунікації, які, безумовно, потрібно обговорювати і розв'язувати. Одна з них – це відсутність у більшості сучасних школярів інтересу до читання художньої літератури.

Це покоління, що зростало і продовжує зростати паралельно зі стрімким злетом інтернет-технологій. Тому його називають ще поколінням Інтернету. Безперечно, що стрімкий розвиток комп'ютерних та інформаційних технологій суттєво змінює якість сучасного життя. Простежимо, що ж характерно саме для покоління сучасних школярів:

- головними джерелами отримання інформації в сучасної людини є Інтернет та телебачення, натомість тільки невеликий відсоток школярів дізнаються про нове з газет та радіо;

- сучасні учні активно користуються мобільним та кабельним зв'язком; дуже часто різноманітні тексти (від смс до творів художньої літератури) вони сприймають за допомогою гаджетів, а не паперових джерел. За даними соціологів, 83 % міленіалів (представники покоління, що народилися у 2000-х роках і пізніше) навіть сплять з гаджетами біля ліжка;

- школярі сьогодні активно спілкуються в соціальних мережах, іноді навіть віддають перевагу віртуальному спілкуванню, порівнюючи з опосередкованим, живим;

- за даними соціологів, вони сьогодні віддають перевагу відеоіграм, ніж спортивним заняттям;

- вони є переважно візуалами за типом сприйняття інформації, а отже бачать світ через призму різноманітних «картинок», відеозображень [6].

Зважаючи на це, сьогодні треба звернути увагу на креолізований текст як засіб активізації читацької діяльності учнів.

Креолізований текст – це складне текстове утворення, у якому поєднуються вербальні (тобто словесні) та невербальні (що належать до інших знакових систем) елементи. Вони створюють певну візуальну смислову єдність, що комплексно впливає на реципієнта.

Тобто це структура змішаного типу, у якому з метою створити якомога кращі вимоги для розуміння тексту представлені вербальні та візуальні засоби передачі інформації.

Серед видів креолізованих текстів, що можна запропонувати учням під час вивчення української та зарубіжної літератур, звернімо увагу на такі:

- *комікси* (як відомо, цей жанр, що об'єднує літературу та образотворче мистецтво, представляє собою історії в малюнках. Комікси користуються інтересом у школярів різного віку. Популярним різновидом коміксу є японські комікси – манги. Відомо, що в Японії манги читають представники різних поколінь. За допомогою такого креолізованого тексту, що є синтезом як образотворчого мистецтва, так і літературного явища, представлено різноманітні твори художньої літератури (пригоди і романтика, фантастика і твори на історичну тематику);

- *буктрейлер* (відеоролик рекламного характеру про книгу, метою якого є популяризація певного твору);
- *мотиватор на літературну тему* – зображення позитивного змісту, спрямоване на створення мотивації в прочитанні певного художнього твору;
- *постер на літературну тему* – художньо оформлений плакат, що рекламує певний твір чи письменника;
- *буклет або брошура*, що містить текстову і графічну інформацію про певну книгу або творчість письменника;
- *фотоколаж на літературну тему* з метою популяризації конкретного художнього твору або творчості певного письменника;
- *логотип* (оригінальне графічне зображення, що пов'язується з конкретною темою або явищем) на літературну тему;
- «*дудл*» (заставка для гугла), присвячена художньому твору або письменнику;
- *скрапбукінг* (від англ. *scrap* – *дрібні папірчики, записочки, білетики та book* – *книжка*) – це оформлення фотографій, різноманітних вирізок у сторінки та альбоми. Як відомо, укладання таких альбомів на різні теми притаманне багатьом сучасним дівчатам-підліткам. А отже, це може використати й учитель літератури, запропонувавши школярам створити скрапбукінг, присвячений якомусь літературному твору або творчості письменника;
- *кардмейкінг* (від англ. *card* – *листівка та making* – *робити*) – це створення листівок ручної роботи. Останнім часом цей вид творчої діяльності дизайнерського характеру став хобі достатньо великої кількості молодих людей (переважно дівчат). Тематика таких листівок може бути різноманітною, зокрема і літературною;
- *гіфки та соціальні мережі* – оригінальний засіб осучаснення образів класиків зарубіжної та української літератури, завдяки якому можна створити профіль письменника в соцмережі або уявне онлайн-листування двох митців, чи навіть розробити тематичні гіфки та емоджі;
- *інтелект-карти* – це універсальний спосіб організації інформації, адаптований для максимально продуктивного сприйняття мозком; ця технологія вчить мислити в новій площині, залучаючи до активної роботи обидві півкулі мозку; думки та висновки викладаються в зручному форматі, з довільним додаванням малюнків та інших допоміжних елементів – найпопулярніша схема містить декілька складових: ключові слова з теми, графічні зображення, стрілки, що поєднують між собою різні блоки;
- *інтерактивні книги та підручники* – це осучаснення звичного формату книг, яке стало можливим завдяки останнім здобуткам в ІТ-сфері; у книзі текст доповнюється 3D-моделлями, аудіо-, відеоматеріалами та тематичними анімаціями;
- *інтерактивні стрічки часу* – це динамічний спосіб вивчення хронологічного перебігу подій через його візуалізацію;
- *інтернет-мему* – це будь-яка інформація, подана лаконічно і дотепно, щоб привернути увагу користувачів Інтернету;
- *лепбук* – це саморобна інтерактивна папка чи зошит, де збираються і яскраво оформлюються різні пізнавальні матеріали з певної теми, що вивчається; оформляються за власним смаком – з додаванням різноманітних рухливих деталей, кишеньок, конвертиків, мінікнижечок чи інших елементів;
- *скрайбінг* – це метод розповіді чи пояснення, що супроводжується паралельним створенням схематичних малюнків, які відтворюють ключовий зміст сказаного; завдяки залученню цього прийому можна, розповідаючи про будь-що, підкріплювати сказане графічно в максимально зрозумілому і привабливому для слухача форматі [8].

Безперечно, іноді складно використовувати нову технологію, адже простіше йти перевіреним шляхом. Проте скрайбінг має багато переваг, що допоможе урізноманітнити уроки, зацікавить учнів, полегшить сприйняття нового матеріалу. Серед «плюсів» цієї технології можна виділити такі:

- участь та увага аудиторії;

- якісне засвоєння інформації та запам'ятовування ключових моментів;
- зручне сприйняття інформації;
- можливість неперервного спілкування із слухачами.

Варто зазначити й переваги скрайбінгу в навчанні:

- візуалізація в процесі навчання допомагає учням організувати та аналізувати отриману інформацію;
- за допомогою візуальних образів учні з легкістю інтегрують нові знання;
- візуалізація розвиває критичне мислення (вербальна та візуальна інформація допомагає відновлювати в пам'яті отриману інформацію, оскільки презентація скрайбінгу складається з простих образів, символів та предметів, які легко запам'ятовуються);
- візуалізація є універсальною та доступною всій аудиторії.
- **хмари слів** – це візуальне відтворення списку слів, категорій чи міток на єдиному спільному зображенні; за допомогою хмар слів можна візуалізувати термінологію з певної теми, а це сприяє швидкому запам'ятовуванню інформації [5].

Висновки. Метою роботи є дослідження креолізованих творів, які формуються в інтернет-середовищі, для яких характерним є переважаюча візуальна складова.

Креолізовані твори мають власну знакову специфіку та особливості композиційної побудови, що визначає способи їх інтерпретації, ґрунтуючись на інтертекстуальності. Важливим моментом для розуміння таких текстів є володіння фоновими знаннями.

Креолізовані тексти мають чіткі принципи своєї побудови та є метакомунікативними об'єктами, що структурно втілюють певні ідеї та досвід. Креолізовані тексти належать до тих візуальних постфольклорних творів, які об'єднуються комунікативним началом, інтертекстуальністю, ігровим елементом та сміховою стихією.

Отже, сучасне життя посилає вчителю літератури різні виклики, і він має реагувати на них, бути конкурентноздатним у сучасному інформаційному просторі. Для цього вчителю не треба цуратися тих нових видів діяльності, які здатні через перенесення інтересу з одного предмета на інший, враховуючи індивідуальні вподобання школярів, залучити сьогоднішнє інтернет-покоління учнів-візуалів до читання.

Сучасні учні є учасниками освітнього процесу, невід'ємним елементом якого є комп'ютерні технології та Інтернет. Учитель як організатор і керівник цього процесу повинен використовувати ІКТ як один із головних елементів навчання. Креолізовані тексти є новою формою презентації навчального матеріалу. Його використання на уроках літератури дає змогу зацікавити учнів, залучити їх до обговорення презентації, водночас розвиває комунікативні навички, креативне мислення, творчий підхід і допомагає вчителю легко та нестандартно організувати навчальну діяльність та урізноманітнити урок.

Список використаних джерел та літератури:

1. http://slon.ru/ipad/7_elementov_sistemy_obrazovaniya_xxi_veka-786760.xhtml
2. <https://naurok.com.ua/post/9-priyomiv-vizualizaci-dlya-vikoristannya-na-uroci>
3. <http://zillion.net/ru/blog/35/skraibingh-kak-sposobvizual-nogho-myshlienii>
4. <http://esprezo.ru/6-servisov-dlya-videoprezentacij/>
5. <https://edugalaxy.intel.ru/index.php?automodule=blog&blogid=9&showentry=4392>
6. <http://comagency.ru/skraibing-kak-instrumentmarketinga-i-prezentacij>
7. <http://pnu.edu.ru>
8. <https://naurok.com.ua/webinar/kreolizovani-teksti-yak-zasib-doslidzhennya-dityacho-recepti-hudozhnih-tvori>
9. <http://journal.osnova.com.ua/article/51806>
10. <http://www.isaieva.kiev.ua/downl-f/prez-2-3-kreoltext.pdf>

Ковальчук Ольга,
учитель зарубіжної літератури
Славутського ліцею II-III ступенів
Хмельницької обласної ради,
учитель-методист

Від теорії до практики. Реалізація емоційно-ціннісної змістової лінії літературної компетентності під час уроку-дискусії за оповіданням Майка Гелпріна «Свіча горіла»

У статті обґрунтовується необхідність формування ціннісних орієнтирів та розвиток емоційного інтелекту в здобувачів освіти на уроках зарубіжної літератури. Автор статті наголошує на читацькоцентричній парадигмі літературної компетентності учня, оскільки реалії сьогодення свідчать про стрімке падіння інтересу до художнього читання. Акцентується увага на сучасному методичному інструментарії, в основу якого покладені інтерактивні, інноваційні методи роботи, пропонується матеріал результативного досвіду (відкритого уроку).

Ключові слова: зарубіжна література, здобувач освіти, читач, літературна компетентність, емоційно-ціннісна змістова лінія, емоційний інтелект, духовність.

Вступ. За сучасних умов невинного зростання темпів інформатизації та глобалізації особливої актуальності набуває утвердження нової парадигми літературної освіти на уроках зарубіжної літератури – читацькоцентричної, у центрі уваги якої особистість здобувача освіти, його здатність визначати власні та суспільні цінності та орієнтири.

Реалізація емоційно-ціннісної змістової лінії під час вивчення художнього твору потребує особливих зусиль від учителя літератури, спрямованих на організацію освітньої діяльності кожного учня, на активізацію та переведення його в позицію суб'єкта пізнання, праці та спілкування, що, своєю чергою, передбачає вироблення вмінь обирати навчальну мету, планувати свою роботу, організовувати, виконувати, коригувати, контролювати її, аналізувати й оцінювати результати. Але чи не найважливіше – рефлексувати стосовно пережитих емоцій, відчуттів, вражень, власних поглядів, позицій.

Основна частина. Концептуальна модель уроку під час реалізації емоційно-ціннісної змістової лінії, на мою думку, потребує й іншого алгоритму, а саме: читаю – насолоджуюся – осмислюю – досліджую, зіставляючи, перевіряючи, критично сприймаючи, оцінюю – пізнаю – застосовую.

Саме тому набуті здобувачами освіти навички та вміння, особистісні якості, пов'язані з формуванням духовного світогляду, ціннісних та предметних компетентностей, мовної культури особистості, стають фундаментом для подальшого саморозвитку, самовираження. А головне – значною мірою зумовлюють практичну, громадянську, професійну діяльність у майбутньому, допомагають опанувати найвище мистецтво – мистецтво життя.

Як учитель-практик, вважаю за доцільне не теоретично обґрунтовувати ідею, а запропонувати матеріал проведеного відкритого уроку, який, на думку автора, демонструє ефективність реалізації емоційно-ціннісної змістової лінії під час вивчення конкретного художнього твору та інтерсуб'єктної взаємодії, комунікації, інтеракції всіх учасників уроку.

Урок-дискусія за оповіданням Майка Гелпріна «Свіча горіла»

Чи є майбутнє в людства без літератури та художнього читання?

Мета (формуванати компетентності):

предметні: розуміння тематики й проблематики оповідання Майка Гелпріна «Свіча горіла...», ролі особистості письменника в літературі; уміння характеризувати та досліджувати зміст твору, розвивати креативне та критичне мислення, зв'язне мовлення; уміння та навички вести дискусію, аргументувати свою думку тощо; **ключові (уміння вчитися):** активну пізнавальну діяльність і критичне мислення; **комунікативні:** навички спілкування в колективі; толерантне ставлення до думок і почуттів оточуючих; **інформаційні:** уміння визначати роль деталі в тексті; навички роботи з книгою; **загальнокультурні:** формувати гуманістичні цінності, духовний світогляд, розвивати емоційний інтелект, естетичний смак; емпатію).

Обладнання: мультимедійні засоби (відео «Робот Софія дає інтерв'ю своєму творцю», презентація, вебсайти), дидактичні матеріали: пам'ятка «Як вести дискусію!» (папки «На допомогу ліцеїсту»), «Колесо емоцій Роберта Плутчика», інформаційний плакат, кроссенс, тексти оповідання «Свіча горіла», інформаційна картка «Мак Гелпрін».

Методологія: технологія критичного мислення, біоадекватна технологія (принцип поліспекторного сприйняття художнього твору), технологія формульовального оцінювання тощо; інтерактивні методи: плейбек-театр, метод дискусії, «сітка Елвермана», вебпошук, метод візуалізації: кроссенс, інформаційний плакат, метод творчого пошуку та інші.

Міжпредметні зв'язки: інформатика, робототехніка, психологія, театр.

Парадокс читання:

воно відводить нас від реальності,
щоб наповнити реальність змістом.

Даніель Пеннак

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Наша зустріч сьогодні пов'язана із сучасними трендами, спробуємо про них подискутувати. *Музичний супровід* (space music for relaxation, космічна музика).

Емоційний психологічний акцент

Перегляд відео «Робот Софія дає інтерв'ю своєму творцю»
<https://www.youtube.com/watch?v=YKsBX53qzEA>

А також запалена свічка. Виставка творів фантастичної літератури, твір Б. Л. Пастернака «Зимова ніч».

То про що ж сьогодні наша зустріч? Як пов'язані атрибути нашого уроку (робот Софія, свічка, твір Б. Л. Пастернака, книги, твір Майка Гелпріна «Свіча горіла», який ви перечитали вдома?

Колективне формулювання теми уроку. (Під час обговорення здобувачі освіти доходять висновку, що на уроці йтиме про літературу, художню книгу, читання).

Оголошення теми уроку.

Чи є майбутнє в людства без літератури та художнього читання?

II. Мотивація навчальної діяльності.

Уміння зберігати та розуміти свій емоційно-ціннісний світ нам допоможе «Колесо емоцій Роберта Плутчика».

<https://uk.warbletoncouncil.org/rueda-emociones-robert-plutchik-4948>

Оберіть одну із запропонованих емоцій, яка відповідає вашому внутрішньому відчуттю та настрою на початку нашого діалогу.

(Звернути увагу на емоції перед початком освітньої діяльності та рефлексію важливо, адже дуже часто учні не розуміють власних емоцій, не уміють їх розпізнавати та виражати).

Формування колективної мети уроку.

Формування динамічних груп на принципах психологічної сумісності та емпатії (4 учасники: керівник, спікер, аналітик, митець). Головні принципи роботи в групі: толерантність, активність, креативність.

III. Відкриття уроку учасниками освітнього простору.

Знайомство з письменником.

Слово вчителя. Нечасто читачеві випадає шанс познайомитися з письменником, з яким можна поспілкуватися в реальному часі, звертаючись до соціальних мереж. А у вас така нагода є, бо сьогодні йтиме про Майка Гелпріна, сучасного американського письменника-фантаста російського походження. Майк Гелпрін веде персональний акаунт у «Фейсбуці», викладаючи фото, відео, замітки, ділиться з шанувальниками інформацією про хід роботи над новими творами й історіями з особистого життя.

Я пропоную використати інформаційні картки та представити письменника через асоціативну головоломку **кроссенс**, присвячений Майку Гелпріну.

IV. Емоційно-ціннісне сприйняття літературного матеріалу.

Нікому не секрет, що зміст художнього твору відкривається читачеві через емоційний чуттєвий резонанс. Саме час його відкрити плейбек-театром.

Плейбек-театр

<https://uk.wikipedia.org/wiki/Плейбек-театр>.

«Ми передаємо твої емоції акторською грою». (Учасники уроку розповідають про свої враження від прочитаного оповідання, актори відтворюють їхні почуття).

Характеристика героїв за вправою «Сканер».

– Як думаєте, які емоції переживає герой твору?

– Про що думає?

Наодинці з книгою. Читання тексту «Свіча горіла».

Здобувачі освіти перечитують фрагменти твору, а хтось уперше читає оповідання.

Ідейно-тематичний аналіз оповідання.

Здійснюється на основі дослідження художнього тексту, що важливо для формувального оцінювання та розвитку емоційного інтелекту. (Випереджальне завдання).

Текст

оповідання

використано

із

сайту

<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8200>

Фрагменти тексту	Які почуття в мене виникають щодо прочитаного?	Що я думаю щодо висловлених думок?
<i>Ви занадто вузький фахівець, – сказав тоді, ховаючи очі, директор ліцею для дітей із гуманітарними нахилами.</i>		
<i>Нову роботу знайти не вдалося, література залишилася в лічених навчальних закладах, останні бібліотеки закривалися, філологи один за іншим перекваліфікувалися хто на що здатний.</i>		
<i>Розумієте, у кінці двадцятого століття почалася криза. Читати стало ніколи. З'явилися інші задоволення – в основному віртуальні. Ігри. Всякі тести, квести...</i>		
<i>Технічні дисципліни стали витіснити гуманітарні. Кібернетика, квантова механіка й електродинаміка, фізика високих енергій. А література, історія, географія відійшли на задній план. Особливо література.</i>		
<i>У двадцять першому столітті перестали друкувати книги, папір змінила електроніка. Але і в електронному варіанті попит на літературу падав – стрімко, кілька разів у кожному новому поколінні в порівнянні з попереднім. Як наслідок, зменшилася кількість літераторів, потім їх не стало зовсім – люди перестали писати. Філологи протрималися на сотню років довше – за рахунок написаного за двадцять попередніх століть.</i>		
<i>Я усвідомлюю, що процес закономірний. Література померла тому, що не вжилася з прогресом.</i>		
<i>Але ось діти, ви розумієте... Діти! Література була тим, що формувало уми. Особливо поезія. Тим, що визначало внутрішній світ людини, її духовність. Діти ростуть бездуховними, ось що страшно, ось що жахливо, Максим!</i>		

<p>Самовільно навчав дітей предметів поза шкільної програми. Від господарів свою діяльність приховував. Вилучено з обігу... За фактом утилізований... Громадськість стурбована проявом... Випускає фірма готова понести... Спеціально створений комітет постановив.</p>		
<p>Дзвінок у двері застав його на півдорозі до плити. Андрій Петрович, зціпивши зуби, рушив відкривати. На порозі стояли двоє дітей. Хлопчик років десяти. І дівчинка на рік молодше. – Ви даєте уроки літератури? – дивлячись з-під падаючого на очі чубчика, запитала дівчинка.</p>		

Актуалізація знань. Презентація терміну «дискусія».

Пропоную вам відкрити довідник «На допомогу ліцеїсту», конкретизувати поняття «дискусія» та ознайомитися з правилами її введення.

Дискусія – форма колективного обговорення, мета якої – виявити істину через зіставлення різних поглядів, правильне розв'язання проблеми. Під час такого обговорення виявляються різні позиції, а емоційно-інтелектуальний поштовх пробуджує бажання активно мислити.

Основні правила ведення дискусії:

1. Відверто висловлювати думки.
2. Поважати погляди всіх членів дискусії.
3. Слухати інших, не перебиваючи.
4. Не говорити занадто довго та занадто часто.
5. Водночас має говорити лише одна особа.
6. Дотримуватися позитивних ідей та стосунків.
7. Не критикувати себе та інших.
8. Незгоди й конфлікти щодо ідей не повинні бути направлені на конкретну особу.

Висновок. Отже, ми з вами опрацювали правила ведення дискусії, зрозуміли їх і можемо розпочинати наше обговорення, пройшовши певні його етапи.

Складання сітки Елвермана.

Робота з вебсайтами. Рекомендована література до дискусії:

<http://vsviti.com.ua/interesting/society/28398>

https://javalibre.com.ua/blog/Yak_chytayut_uspishni_lyudy_8_prostykh_pravyl

<http://litakcent.com/2018/10/15/zvichka-chitati-korist-chi-shkoda/>

<https://rubryka.com/article/suchasna-biblioteka-shho-tse-yaka-i-navishho/>

<https://kdpu.edu.ua/blogs/2017/12/01/dyvvytysya-abo-chytaty/>

Проведення дискусії.

Чи є майбутнє в людства без літератури та художнього читання?

Обговорення, як правило, активне, емоційне, адже всі шукали розв'язання проблеми, обґрунтовували власну позицію, розвивали вміння обстоювати свої погляди тощо.

Проводимо приклади виступів здобувачів освіти.

Аргументи, що підтверджують важливість читання.

Читати модно та корисно. Це для освіти і розвитку. У соцмережах багато флешмобів, розповідей, що видатні люди читають 300 книг на рік.

Ілон Маск (Elon Musk), засновник компаній SpaceX і Tesla Motors, переконаний, що читання – найшвидший спосіб навчатися.

Білл Гейтс, засновник компанії Microsoft, говорить, що його улюблена книга «Життя – це те, що ви робите», яку він перечитує кожного року, і кожного року читає дуже багато нових книжок.

МОЗ стверджує, що читати потрібно для того, щоби повноцінно жити: пізнавати навколишній світ, отримувати освіту, розв'язувати складні життєві проблеми, повноцінно переживати різні психологічні стани, радіти, співпереживати, дивуватися.

Учні, які читають зі швидкістю 150 слів за хвилину, навчаються на 10-12 балів, 120 слів – на 7-9, 90 – на 4-6 балів.

Книги вчать співпереживати. Залишаючись наодинці з героями, ми стаємо з ними одним цілим і відчуваємо цілу гаму почуттів та емоцій при прочитанні. Читання книг народжує наші емоції.

Чим більше ви читаєте, тим більш змістовно і вишукано говорите. А це, своєю чергою, сприяє і більшій впевненості в собі, і кар'єрним можливостям. До того ж ви черпаєте слова не тільки з рідної, а й іноземних мов, що ставить вас ще на щабель вище.

Книги розвивають власну фантазію. Читаючи книги, ми вивчаємо багато різних характерів героїв, а це сприяє тому, що в житті ми можемо заздалегідь знати, як поведе себе та чи інша людина.

Аргументи: інтерес до читання в сучасному світі знижується:

– зараз час великих можливостей – немає часу читати. Час розписаний по хвилинах, коли читати?

– книга є дорогим задоволенням, порівнюючи з іншими джерелами інформації;

– у час, коли обсяг інформації змінюється в геометричній прогресії, читаючи книги, ти ніколи не зможеш йти в ногу з часом;

– інформація долинає до нас звідусіль: телефони, телевізори, зовнішня реклама, журнали, афіші і – понад усе – Інтернет, тому книга вже ніколи не буде першим джерелом інформації, до якого звертаються люди;

– зараз майже кожна сучасна людина зареєстрована в 2-х або й більше соціальних мережах: «Instagram», «Facebook», «TikTok», «Twitter» та інші, і вони приносять набагато більше задоволення, ніж книги;

– якщо в людини з'являється вільний час, то вона спершу читає стрічки новин в Інтернеті, щоби бути в курсі подій. Після десятка таких новин про книжку не може й бути мова.

V. Рефлексія.

Інформаційний плакат.

– Чому, на вашу думку, поруч із твором «Свіча горіла» Майка Гелпріна потрапили саме ці твори? Які поради адресує читачам відома книгоманка, блогерка Енні Міллер?

Декламування поезії «Зимова ніч» Б. Пастернака (тільки початок, декламує підготовлений ліцеїст).

«Колеса емоцій Роберта Плутчика». Оберіть одну із запропонованих емоцій, яка відповідає вашому внутрішньому відчуттю та настрою на завершальному етапі діалогу.

Оцінювання. Лист індивідуальних досягнень. (Додаток 1).

Оціни себе і надішли вчителю на електронну адресу.

Підсумки. Подарунок на згадку «10 змін, які відбудуться з кожним, хто почне більше читати» від Енні Мюллер. Подарунок від сучасної журналістки, письменниці і блогерки Енні Мюллер, яка написала справжню сповідь книгомана про те, навіщо потрібно читати (<http://vsviti.com.ua/interesting/society/28398>).

Домашнє завдання: запропонуйте учням 7 класу свої рекомендації щодо художнього читання.

Висновки. Отже, опанування здобувачами освіти літературної компетентності слугує й умовою формування духовної особистості, здатної до самовдосконалення, самореалізації і самоутвердження та творчого сприйняття світу, соціально значущої діяльності. За допомогою ефективного застосування інтерсуб'єктного навчання та педагогіки партнерства під час вивчення зарубіжної літератури освітній процес спрямований на розвиток здібностей і таланту особистості та формування життєвих ціннісних компетенцій, які являють собою найвищу моральну культуру особистості, яка реалізується у творчій діяльності, у культурі вчинку, доброчесній поведінці та забезпечує гуманну атмосферу життя і суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бібік Н. М. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
2. Ісаєва О. О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури: Посібник для вчителя / О. О. Ісаєва. К.: Ленвіт, 2000. С. 56.
3. Елькін О., Масалітіна О., Фюрст Я. Вибрані матеріали Міжнародної програми з формування м'яких навичок СЕЕ-навчання. Харків: Дім реклами, 2019. 60 с.
4. Ніколенко О. М., Куцевол О. М. Сучасний урок зарубіжної літератури: Посібник. 5-11 класи / О. М. Ніколенко, О. М. Куцевол. К.: ВЦ «Академія», 2003. С. 59-64.
5. Редакція журналу «На Урок». Вправи на урок літератури: розвиток EQ і не тільки. Ключові тези виступу Вікторії Концевої. 2020. URL: <https://naurok.com.ua/post/vpravi-na-urok-literaturi-rozvitok-eq-i-ne-tilki> (дата звернення: 21.11.2020).
6. Інтернет-ресурси:
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8200>
<https://uk.wikipedia.org/wiki/Плейбек-театр>
<https://uk.warbletoncouncil.org/rueda-emociones-robort-plutchik-4948>
 «Колесо емоцій», психолог Роберт Плутчик.
<http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/ksdpounush/paper/viewFile/338/332>
<https://www.youtube.com/watch?v=YKsBX53qzEA>
<http://vsviti.com.ua/interesting/society/28398>

Додаток 1

Лист індивідуальних досягнень

Обери один із варіантів і постав навпроти колонки «+».

Прізвище, ім'я _____

Управління власним навчанням	Я вдумливо, активно працював. Я зробив усе можливе для мого успіху. Я постійно демонстрував щире бажання вчитися.	Я зазвичай активно, вдумливо працював, тому я зробив усе можливе для успіху. Я зазвичай демонстрував щире бажання вчитися.	Я іноді активно, вдумливо працював. Я іноді робив усе можливе для мого успіху. Я іноді демонстрував щире бажання вчитися.	Я рідко активно й вдумливо працював. Я рідко робив усе можливе для мого успіху. Я рідко демонстрував щире бажання вчитися.
Обери свій варіант і постав навпроти колонки «+»				

Виконання завдань	Я завжди старанно та добросовісно виконував усі завдання. Мені було цікаво працювати. Я завжди люблю навчатися.	Я зазвичай старанно виконував завдання. Мені зазвичай було цікаво працювати. Я зазвичай люблю навчатися.	Я, напевне, потребував нагадування, щоб виконувати завдання, і я маю збільшити свій внесок у мої досягнення.	Я не завершив завдання і не завжди готовий до самостійного виконання їх, мені постійно потрібно нагадувати про виконання завдання.
Обери свій варіант і постав навпроти колонки «+»				

Кришмарел Вікторія,
старший науковий співробітник відділу
суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки Національної академії
педагогічних наук України,
кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник

Особливості впровадження предметів морального спрямування відповідно до чинного Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (станом на кінець квітня 2021 р.)

У тезах викладено особливості впровадження «Етики» та інших предметів морального спрямування з огляду на зміни в Держстандарті. Зроблено акцент на годинах та їх варіативності, особливостях роботи з програмами, а також способах реалізації інтеграції. Виокремлено основні акценти, які мають бути реалізовані під час затвердження освітніми закладами власних навчальних програм.

Ключові слова: програма, етика, освітній заклад, школа, предмети морального спрямування.

The theses outlined the features of the implementation of «Ethics» and other school subjects of moral orientation, taking into account the changes in the State Standard of Basic and General Education. An emphasis is made on hours and their variability, features of working with programs, as well as ways of implementing integration. Highlighted the main accents that must be implemented when the educational institution (the school) approve their own curriculums.

Key words: program, ethics, educational institution, school, moral subjects.

Наразі в Україні відбуваються суттєві зміни в навчанні учнів закладів загальної освіти предметам галузі «Соціальна та здоров'язбережувальна» відповідно до чинного

Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Зокрема, передбачено можливість вивчення учнями 5-6 класів у межах соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі одного з предметів: «Етика», «Культура добросусідства» або іншого курсу морального спрямування.

Оскільки чинний Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти вступив у дію порівняно нещодавно (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898), то наприкінці весни Міністерство освіти і науки України має розпочати процедуру грифування нових програм для 5-9 класів, у тому числі й соціальної та здоров'язбережувальної галузі. Передбачено затвердження модельних програм, які базуються на вимогах до результатів навчання Державного стандарту. На основі цих програм освітній заклад може розробляти та використовувати, затвердивши рішенням педагогічної ради, власну навчальну програму відповідного предмета, що має містити опис результатів навчання в обсязі не меншому, ніж визначено Державним стандартом та/або грифованою модельною навчальною програмою.

Також необхідно взяти до уваги, що відповідно до частини 6 статті 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту» заклад освіти визначає перелік навчальних предметів (інтегрованих курсів) для реалізації кожної освітньої галузі, що відображається в навчальному плані освітньої програми закладу освіти. Отже, для реалізації галузі можуть бути обрані як запропоновані основні предмети, так і інтегровані. При цьому рішення базується на врахуванні освітніх потреб учнів. Це значить, що вивчення питань морально-духовного спрямування можуть відбуватися в межах, наприклад, інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут», а можуть – у «Етиці» чи «Культурі добросусідства».

Кількість навчальних годин на вивчення інтегрованих курсів заклад освіти визначає самостійно з урахуванням навчального навантаження на відповідні навчальні предмети в типовому навчальному плані. Кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі визначає заклад освіти в межах заданого діапазону «мінімального» та «максимального» навчального навантаження. Кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі заклад освіти може зменшувати, включно до мінімального показника. Для «Етики», «Культури добросусідства» та курсів морального спрямування виділено по 0,5 годин у 5 та 6 класах. Для галузі загалом передбачено відповідно до додатка 1 «Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» мінімум 1, максимум 3 години на тиждень (для 5 та 6 класів). Рекомендовано 1,5 години на тиждень. При цьому необхідно враховувати, що йдеться про галузь в цілому, тобто за рахунок цих годин мають бути досягнуті результати зокрема щодо: турботи про особисте здоров'я і безпеку, уникнення факторів ризику, реагування на чинники і діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробут власний та інших осіб; визначення альтернатив, прогнозування наслідків, прийняття рішень з користю для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я та добробуту; аргументованого вибору здорового способу життя, аналізу та оцінки наслідків і ризиків; підприємливості та етичної поведінки для поліпшення здоров'я, безпеки і добробуту (відповідно до додатка 16 Державного стандарту).

З огляду на зазначене, реалізація в освітньому процесі предметів морального спрямування (як і будь-яких інших цієї або інших галузей) передбачає, передусім, орієнтацію на компетентнісний підхід та визначений потенціал ключових компетентностей, а також реалізовувати загальні результати в обсязі не меншому ніж передбачено Державним стандартом. Наразі відбувається формування (і, відповідно, подання для грифування) модельних програм, які можуть бути використані безпосередньо, послугувати основою для навчальної програми освітнього закладу, а також на які будуть орієнтуватися автори підручників (конкурс для 5 класів передбачено на осінь 2021 р.).

Який би підхід щодо реалізації впровадження курсів морального спрямування не був обраний, варто звернути увагу, що в навчанні мають втілюватися ключові компетентності, зокрема соціальна та культурна. А це передбачає, що учні/учениці мають

оволодіти навичкою взаємодії, враховуючи національні та культурні особливості співрозмовників та дотримуючись етики спілкування, поважати розмаїття (у т.ч. і релігійне), оволодіти навичкою бути толерантними. З огляду на зазначене, неприпустимим є нав'язування власної світоглядної позиції, прозелітське навчання, нівелювання цінностей відмінних поглядів тощо.

Варто особливо підкреслити, що предмети морального спрямування, відповідно до чинних документів України, мають бути зорієнтовані насамперед на етичний складник, формувати вміння толерантно та аргументовано взаємодіяти в суспільстві і є доступними для учнів/учениць будь-якого світогляду. Відповідно, навчання не може містити елементи знецінення, формувати меншовартість тощо щодо представників будь-якої релігії чи атеїстів.

Личик Іван,
учитель Славутського ліцею II-III ступенів
Хмельницької обласної ради,
Семенюк Галина,
учитель Славутського ліцею II-III ступенів
Хмельницької обласної ради

Роль мистецтва в сучасному освітньому просторі

У тезах робиться спроба окреслити роль і місце мистецтва в національній системі освіти; встановлюються причини проблем обов'язкового вивчення мистецтва в закладах загальної середньої освіти; розкривається історична роль мистецтва у всебічному розвитку людини; акцентується увага на духовно-ціннісному потенціалі мистецтва у вихованні учнів; подається фрагмент опису досвіду викладання предмета.

Ключові слова: мистецтво, компетентність, особистість, потенціал, досвід, художнє самовираження.

In thesis the attempt to outline the role and the place of art in the national system of education has been made; the reasons for compulsory studying of art in establishments of General secondary education are analyzed; the historic role of art for the comprehensive development of a person is highlighted; special attention is paid to spiritually valuable potential of Art in upbringing students; the authors shares his experience in teaching the subject.

Key words: art, competence, personality, potential, experience, art self-expression.

Надзвичайно динамічне XXI століття разом із науковими відкриттями, що значно покращили наше життя, поставило суспільство перед викликами, вирішення яких вимагає нових знань, умінь і навичок. Ці та інші проблеми стоять перед освітою, яка є невід'ємним і основним компонентом успішного розвитку держави, суспільства і людини. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей, необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [3].

Ключову роль у системі освіти відіграють заклади загальної середньої освіти, діяльність яких має найбільший вплив на формування особистості. Окремі дослідження вказують, що школа і навіть сім'я не завжди витримують конкуренцію з іншими факторами формування особистості, поступаючись середовищу та інформаційному простору, які не завжди чинять позитивний вплив на дитину. Завданням держави і суспільства є постійний

пошук, реформи та обмін досвідом із метою формування оптимально-динамічного варіанта освіти відповідно до потреб людини і вимог часу.

Українська спільнота активно працює над обговоренням проблем освіти та її пріоритетів у реформуванні. Доступність і відкритість в обговоренні стратегії розвитку української освіти стала простором дискусій великої кількості людей, які намагаються долучитися до створення і вдосконалення Концепції «Нової української школи» (НУШ) [5]. Підкріплення НУШ новоприйнятими Законами України «Про освіту» і «Про загальну середню освіту» робить її головною ідеєю компетентнісного навчання реальною, практичною для реалізації і ефективною. Упровадження компетентнісного підходу, на думку багатьох зарубіжних та вітчизняних експертів, дасть можливість українській системі освіти інтегруватися в європейський та світовий освітній простір, подолати недоліки адаптивної (традиційної) парадигми, розвинути творчі здібності учнів та підготувати їх до активної, відповідальної діяльності, яка допоможе їм самореалізуватися в складному мінливому світі з урахуванням інтересів суспільства.

Варто зауважити, що Державний стандарт базової середньої освіти визначає культурну компетентність ключовою і обов'язковою вимогою до результатів навчання. Культурна компетентність передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва [4]. Формування цієї компетентності в здобувачів освіти відбувається в процесі пізнання, інтерпретації, творення і оцінювання мистецтва.

Обов'язковість і важливість культурної компетентності разом із системою мистецької освіти, які визначені нормативно-правовими документами та концепцією НУШ, часто потрапляють під критику громадських обговорень. Активність і небайдужість суспільства є позитивною ознакою, але є небезпека впливу непрофесіоналів у питаннях освіти на визначення ролі і місця мистецтва в освітньому просторі. Так, наприклад, батьки, як учасники освітнього процесу, у бажанні розвантажити своїх дітей можуть мати хибну оцінку того, які предмети є важливими для дитини та її розвитку, а які мають бути вилучені з навчання, або на них має бути відведена менша кількість годин. Зокрема, це стосується предмета «Мистецтво».

Можливими причинами такого ставлення до мистецької освіти серед активної неосвітянської спільноти є радянська спадщина освіти та вузький інформаційний кругозір неконструктивних критиків.

По-перше, інерція радянської системи підходів, форм і методів у викладанні шкільного мистецтва, яка спостерігалася в умовах незалежності України, її невідповідність потребам молодого покоління і викликам, які постають перед суспільством і державою. Ця ситуація поставила вчителя перед вибором проведення нового уроку або продовжити покладатися на елементи радянського викладання цього предмета. У другому варіанті мистецтво перетворюється на нецікавий предмет, який лише обтяжує дитину, забираючи у неї час.

По-друге, недостатня обізнаність суспільства про роль мистецтва в розвитку особистості та непоінформованість про досвід у цій сфері розвинених держав світу створюють інформаційні викривлення. Наприклад, у Японії, Фінляндії, Англії всіх дітей, незалежно від їхніх музичних здібностей, вчать грати на музичних інструментах.

З огляду на викладену вище проблематику, у мистецькій освіті варто навести аргументи на підтримку вивчення мистецтва і окреслити його роль у житті і діяльності людини.

Мистецтво як система знань разом з іншими шкільними предметами сприяє розвитку раціонального мислення, яке базується на фактах. Крім того, цей предмет має

вагому перевагу в розвитку ірраціонального мислення, яке базується на таких формах пізнання як інтуїція, уява, фантазія, емоції, почуття.

Мистецтво в історії людської цивілізації залишається невід'ємним ідентифікатором людини чи груп людей, що демонструють свій унікальний, але інтуїтивно зрозумілий усім іншим погляд на світ і свою роль у ньому. Коли людині спочатку вдалося стати рівноправним учасником, а згодом і господарем екосистеми, то, задовольняючи свої базові потреби (їжа, житло, безпека та ін.), вона ще неусвідомлено ставала творцем культури. Ставши в «піраміді» вище базових потреб, ми прагнули самореалізації, удосконалення і духовного зростання, меж якому, на відміну від базових потреб, немає. Завдяки своєму надзвичайно складному мисленню, а головне уяві ми маємо результат – це мистецтво. Перехід від первісного ладу до творення перших цивілізацій та глобальних ідей, що об'єднували індивідів у цілісне полотно, немов барвисті пазли, ознаменувало появу культури окремих народів.

Античність – це одна з вершин мистецької досконалості, здобута людиною в її ентузіазмі творити і досягати досконалості в усіх її проявах. Наступні історичні періоди продемонстрували ревізію людських досягнень у культурі і нові можливості.

Уява, кмітливість і авантюризм людини невпинно продовжували працювати на науку і мистецтво загалом. Результатом стали наукові відкриття і покращення умов життя людини, визнання її прав як індивіда, особи і особистості, що, на жаль, стало можливим через війни і революції (що видається закономірністю).

Мистецтво народів трансформується в мистецтво нації, її героїзацію та ідеалізацію. Унаслідок процесу творення національних держав, формування національних доктрин та академічного контролю мистецтва започатковується «дискусія культур», а згодом і конфлікт. Початковий етап глобалізації кінця XIX століття призвів до Великої війни. Як наслідок, відбувається чергова ревізія людських цінностей, пізнання і відображення дійсності.

Освіта, доступність засобів і способів відображення дійсності, стирання кордонів між культурами призвели до осучаснення мистецтва, яке стало модерним мистецтвом індивідуальностей із широкодіапазонним кругозором.

Друга світова війна і подальша «холодна війна» продовжили практику переосмислення ролі мистецтва від ідеологічного інструменту до розширення меж мистецької свободи. Саме останній варіант виявився найбільш життєздатним у протистоянні марксизму-ленінізму і демократії. Адже мистецтво може розвиватися лише за умов саморегуляції.

На сьогодні мистецтво являє собою безмежну матерію, що покриває собою всі можливі сфери людської діяльності і реагує мембранним способом абсолютно на все.

Отже, мистецтво є індикатором людини, спільнот і людства загалом із міцним, розвиваючим ДНК-ланцюжком у формі: уява-ідея-ревізія-свобода...

З огляду на потенціал мистецтва, його вивчення в закладах освіти є важливим і необхідним у формуванні сучасної людини, яка має бути креативною, гнучкою, уміти нестандартно вирішувати поставлені завдання, використовуючи всю свою раціональну та ірраціональну здатність.

Глобалізований і непередбачуваний світ XXI століття з проблемами локальних війн, тероризму і пандемій, які важко вирішити навіть спільними зусиллями, має вплив на емоційний і психологічний стан людини. Важливо в таких ситуаціях уміти правильно реагувати на подібні емоційні подразники та керувати своїм емоційним інтелектом. Емоційний інтелект – це вміння дати раду своїм і чужим емоціям: точно зрозуміти, оцінити і виразити їх.

Одним із шляхів розвитку емоційного інтелекту в шкільному віці є набуття мистецьких предметних компетентностей, які реалізуються в процесі художнього самовираження учнів та усвідомлення зв'язків між мистецтвом та соціокультурним середовищем, у якому вони перебувають.

Крім того, мистецтво має потужний арт-терапевтичний вплив. З давніх часів відомо про цілющі властивості мистецтва. Найдавніша притча, пов'язана з використанням музики як лікувального засобу, представлена в Старому Завіті, де говориться, що Давид, граючи на арфі, вилікував Саула від нервової депресії. Відомо, що пам'ятки багатьох видів мистецтва використовуються світовими релігіями в обрядовій практиці.

На сьогодні є багато досліджень професійного та аматорського характеру про вплив мистецтва на емоційно-психологічний стан людини.

Реформована українська шкільна освіта ставить у пріоритет патріотичне виховання. У розумінні патріотизму слушною є думка І. Бега, що патріотизм – це особливе, тобто безумовне і високо смислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе [1, с. 521].

З даного визначення зрозумілим стає, що патріотизм – це почуття-цінність. А розвитку почуттів сприяє мистецтво, впливаючи на емоційну сферу учнів, і це є одна з провідних його ролей у процесі національно-патріотичного виховання.

Треба зазначити, що в українських виховних традиціях завжди використовувався впливовий засіб – естетичне виховання (хоровий спів, особливо в церквах та читальнях, драматичні аматорські гуртки, уроки малювання і співів у школі, писанкарство). Піснею супроводжувалися польові роботи, толоки, вечорниці тощо. Усе це передбачало активну участь людини у творчості [2].

Ефективність мистецтва у формуванні сучасної людини перебуває в причинно-наслідковому зв'язку з діяльністю вчителя в цій сфері. Учитель, який вмотивований і відкритий до вдосконалення через самоосвіту, може краще сприяти набуттю культурної компетентності учнями та реалізувати максимальний обсяг потенціалу мистецької освіти у формуванні всебічно розвиненої особистості.

Сьогодні вчителю відкриваються широкі можливості в здобутті нових і вдосконаленні наявних знань, опануванні нових методів і форм викладання в зручний для себе спосіб і час. Таку можливість у професійному зростанні педагога надають заклади післядипломної педагогічної освіти, які є простором для новаторських ідей, їх апробації і обміну досвідом. Також в умовах діджиталізації комунікацій між освітянами діє розгалужена система проєктів, платформ, вебресурсів, які надають корисну і цікаву інформацію для вдосконалення своїх навичок у дистанційній формі.

У власному педагогічному досвіді викладання мистецтва покладаємося на реалізацію таких підходів:

1) особистісно-зорієнтованого (формування індивідуальних завдань кожному учневі, який потребує корекції знань; врахування творчих потреб і можливостей кожного учня в підготовці ними творчих робіт);

2) діяльнісного (участь у загальноліцейних заходах, проведення предметних тижнів та ін.);

3) інтегрального (викладання теми «Мистецтво європейського культурного регіону. Україна» з урахуванням очікуваних програмних результатів, які переплітаються з програмою ЗНО з історії України, що актуально серед учнів 11 класу, які обрали цей предмет для ЗНО);

4) компетентнісного (виокремлення тематичних блоків у календарному плануванні (наприклад, «Архітектура і скульптура», «Живопис і графіка» та ін. у межах розділу «Європейський культурний регіон»); обов'язковий аналіз, обговорення та власна інтерпретація творів мистецтва; сприяння застосуванню учням набутих знань, умінь і навичок з інших предметів: історія, література, інформатика, географія та ін.; активне формування інформаційно-цифрової компетентності через використання сучасних технологій під час вивчення нового матеріалу на уроці та підготовки домашнього завдання).

Варто зазначити, що з 2020 р. Славутський ліцей є учасником проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що виконується Радою міжнародних наукових

досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією Української преси.

В умовах інформаційного суспільства зростає потреба пошуку потрібної, а головне правдивої інформації. Інфо-медійна грамотність виступає дороговказом і надає комплексний інструментарій роботи з інформацією. Проект «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» спрямований на те, щоб допомогти українській молоді набути навичок критичного сприйняття інформації, необхідних для виявлення та формування стійкості до дезінформації, пропаганди та інших форм маніпулювання.

Використовуючи розроблені матеріали «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», уроки мистецтва стали сучаснішими, креативними та захоплюючими. Уроки мистецтва – це творча майстерня, де здобувачі освіти не лише вивчають матеріал, а й досліджують, критикують, виконують інтерактивні вправи. Наприклад, під час уроку на тему «Телереклама» учні ознайомилися з видами та цілями реклами, її впливом на глядачів, навчилися визначати її видимі та приховані мотиви, активно обговорювали суть та значення реклами в житті суспільства. Під час вивчення теми «Телебачення» учні були справжніми телевізійними експертами, медіааналітиками, ведучими та критиками, досліджували історію, розвиток, появу та функції нашого телебачення. Під час уроку ліцеїсти виконували креативні завдання та інтерактивні вправи від IREX, проводили дослідження найпопулярніших українських телеканалів, визначили їхніх власників. Найцікавіші обговорення відбулися у визначенні цільової аудиторії телевізійних каналів та популярних передач, які відіграють важливу роль у житті підростаючого покоління. Учні навчилися ідентифікувати комерційний контент на телебаченні, перевіряти та знаходити інформацію про канал та його власників, дійшли висновку, що на сьогодні є широкий спектр телеканалів. Під час вивчення теми уроку «Живопис постмодернізму» учні виконували вправи «Творчість Нам Джун Пайка та Енді Воргола», «Аукціон», «Знайди відмінності» та «Між мистецтвом і комерцією», аналізували, як Сальвадор Далі будував свій персональний бренд. Під час вивчення теми уроку «Модерн, модернізм у живописі» виконували вправи «Факти та судження», «Аналіз медійних інтерпретацій «Чорного квадрата» Казимира Малевича», досліджували інформаційні матеріали за допомогою інтернет-ресурсів та вчилися розрізняти факти і судження щодо відомої картини «Чорний квадрат» К. Малевича, шукали достовірність інформації, а також мали змогу творчо проявити і відчути себе справжніми художниками, створивши власні картини «Чорний квадрат». Учням сподобалися практичні завдання від IREX «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», які вдало поєднані з навчальним матеріалом. Творчі завдання покращують процес вивчення і запам'ятовування матеріалу, формують компетентність критичного мислення в сприйнятті інформації.

Отже, мистецтво є важливим і невід'ємним компонентом не тільки освіти, а й життя і діяльності людини загалом. Зростаюча професійно-творча конкуренція у XXI столітті ставить перед людиною завдання бути не лише носієм знань, а й володіти динамічними вміннями і навичками, різними способами мислення, поглядами, цінностями, креативністю, гнучкістю, що, на наш погляд, видається неможливим без мистецької освіти. А діяльність вмотивованого вчителя мистецтва є необхідною і прогресивною в рамках реалізації мети – навчити учня пізнавати світ, себе в ньому і сприяти збереженню цієї потреби впродовж життя, а разом з нею і мистецтва.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості: Т. 2. Чернівці: Букрек, 2015. 640 с.
2. Просіна Ольга. «Мистецтво» як один із головних предметів у школі. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/845-mistetstvo-yak-odin-iz-golovnikh-predmetiv-u-shkoli> (дата звернення: 18.05.2021).
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 23.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 17.05.2021).
4. Державний стандарт базової середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f7/5e6/b1e/5f75e6b1ee0d8989401323.doc> (дата звернення: 17.05.2021).

Ліморенко Олена,
учитель музики
Ружичанського НВК

Використання музикотерапії на уроках музичного мистецтва та в позаурочний час

У сучасних умовах в Україні склалася критична ситуація із станом фізичного здоров'я молоді. Майже 90 % дітей та учнів мають відхилення в здоров'ї, понад 50 % – незадовільну фізичну підготовку, збільшилася кількість учнів, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи. Останнім часом визначається тенденція до погіршення психічного здоров'я дітей (Степура Ю.).

Порушення стану здоров'я можна компенсувати психолого-педагогічними засобами, зокрема музикотерапевтичними технологіями.

Музикотерапевтична технологія в освіті – це інноваційна педагогічна здоров'язберігаюча технологія, спрямована на збереження та укріплення індивідуального здоров'я учнів за допомогою послідовних дій під час навчально-виховного процесу.

У межах шкільної освіти музикотерапевтичні технології можна використовувати як педагогічно-психологічну та профілактичну допомогу дитині, але дуже обережно, деколи за участю шкільного психолога.

За допомогою різних засобів музичної терапії: спеціалізованої комплексної музики, класичної музики різної спрямованості, музики природи, вокалотерапії, звукотерапії, різноманітних методик дихальної гімнастики, музично-ритмічних ігор ми можемо позитивно й ефективно впливати на поведінку учнів, покращувати настрій, розвивати музично-творчі здібності, формувати позитивну самооцінку, виховувати моральні якості, художній смак і прагнення до самооздоровлення.

Музикотерапія є однією з інноваційних педагогічних технологій та ставить перед собою такі завдання: *оздоровчі* – створення умов для комфортного самопочуття; оволодіння методиками слухання, дихання, вокалізації та здоров'язбереження; *виховні* – виховання інтересу та поваги до культурно-музичної спадщини країни; виховання стійкого інтересу і потреби до музики як засобу самовираження; *освітні* – засвоєння певного обсягу знань із музики та музикотерапії; оволодіння навиками вокалотерапії, дихальних розминок; розучування старовинних обрядів, православних піснеспівів; *розвиваючі* – розвиток музичних здібностей, комунікативних якостей; розвиток здібностей до створення музично-поетичних творів та імпровізації; *соціальні* – створення умов для самореалізації через спонукання до творчої діяльності; соціальна адаптація через формування позитивної самооцінки.

Музична терапія – це метод відновлення здоров'я та оптимізації поведінки за допомогою музичних засобів. Тож музикотерапія може використовуватися як прийом на уроках художньо-естетичного циклу і як допоміжний засіб порятунку від шкільних стресів у позаурочні години.

Науковці пропонують такі її напрями як механізми виховного і психотерапевтичного впливу: емоційне активування під час уроку; музичний катарсис; емоційна розрядка або керування емоційним станом; розвиток комунікативних здібностей; підвищення художньо-естетичних потреб; набуття нових засобів емоційної експресії; формування установок на позитивні відносини із собою, з колективом, зі світом.

Формами застосування музикотерапії можуть бути:

активна музикотерапія – досягається через власну музичну діяльність учителя та учнів, через відтворення музичного художнього образу, фантазування учнів після його сприйняття, спільну імпровізацію мелодії голосом і музичними інструментами (шумові

інструменти, за допомогою яких учні можуть виразити свої почуття, які викликані музикою, а також мовою інструментальних звуків відтворити діалогове спілкування); одним із варіантів може бути хорове виконання твору, що створить атмосферу довіри між учнями; *рецептивна музикотерапія* – припускає процес сприйняття музики з терапевтичним ефектом; наявна в трьох формах: комунікативна – спільне прослуховування музики, що спрямовано на підтримку взаємодій, взаєморозуміння; реактивна – спрямоване на досягнення учнями катарсису; регулятивна – сприяє зниженню нервово-психологічної напруги.

Право вибору активної або рецептивної музикотерапії залежить від учителя, якому треба враховувати дві умови: зовнішню – час проведення заняття та внутрішню – емоційний настрій класу. Від учителя вимагається тонке психологічне відчуття класу, характер якого можна фіксувати за допомогою двох карток – червоного та зеленого кольорів. Червона картка символізує втому, роздратування; зелена – позитивний настрій, поновлення сил. На початку уроку з допомогою карток перевіряється емоційний стан класу, щоб надалі в процесі проведення занять учителю застосовувати той чи інший музичний матеріал.

Музикотерапія передбачає використання спеціальної добірки музичних творів із метою впливу на емоційно-почуттєву сферу дитини, її духовне зростання, забезпечення релаксації та емоційного тла для оптимізації різних видів діяльності. Музику можна використати для надання психолого-педагогічної допомоги дітям з інтелектуальними, мовленнєвими, руховими, сенсорними, емоційними порушеннями. Насамперед музика впливає на емоційну сферу дитини, вона також є засобом невербальної комунікації та одним із можливих способів пізнання світу.

Підсилити ефект музикотерапії можна за допомогою ароматерапії, дихальних і рухових вправ, ігор, залучення живопису, поезії, танцю, кольоротерапії. Вільне малювання під певну музику допомагає висловити почуття через малюнок, танець – рухами, аромати трав допоможуть оздоровитись, а поетичне і колірне сприйняття набагато підсилить вплив музики на психофізіологічний стан дитини. Дуже важливо, щоб музичний твір подобався учням, сприймався ними, тільки в цьому випадку музикотерапія «запрацює» і принесе позитивні результати.

У музикотерапії використовуються такі форми роботи:

- рухове розслаблення і злиття з ритмом музики;
- психічна й соматична релаксація за допомогою музики;
- вокальні вправи-співи;
- гра на музичних інструментах і ритмічна декламація;
- рецептивне сприймання музики;
- музичне малювання;
- дихальні вправи з музичним супроводом.

1. Рухове розслаблення і злиття з ритмом музики.

Мета занять – свідоме й чуттєве сприймання музичного ритму, що відбувається в русі як в одному з найхарактерніших спонтанних життєвих виявів у дітей, а також вироблення здатності гармонійно поєднувати ритм рухів тіла з ритмом музики.

2. Вокальне вираження – співи.

Мета занять – зняття напруження, гармонізація особистості, позитивний психічний і соматичний вплив на дихання, серцеву діяльність, травлення. Встановлення соціальних контактів.

Груповий спів передбачає анонімність співака, тому він є дієвим засобом зняття напруження й гармонізації особистості; він орієнтує молоду людину на групу, дає змогу їй приєднатися до групи, встановити соціальний контакт, викликає почуття безпечної самореалізації. Груповий спів можна комбінувати із сольним в іграх, наприклад, «Ходить пісенька по колу», коли кожен співає по куплету. Ігри та музичні загадки застосовують для осіб із психічними та соматичними відхиленнями. Вокальний елемент музикотерапії допомагає зайняти активну позицію в груповій діяльності та за допомогою відтворення

обраної пісні приводить особистість до внутрішньої конфронтації з власним невротичним станом. Це допомагає долати психологічні бар'єри, перелаштувати особистість і займати в групі безпечну та стабільну позицію. Почуття успіху під час групового співу відіграє значну роль, особливо в осіб із соціальними відхиленнями. Це допомагає об'єднати й активізувати групу. Дієвою є також гра на музичних інструментах, що поєднується зі співом.

Рекомендується використовувати пісні, які можна драматизувати, відобразити. Вони мають бути емоційними, цікавими, мати просту і приємну мелодію, живий темп, відповідну тональність.

3. Гра на музичних інструментах і ритмічна декламація.

Мета занять – реалізація відчуття ритму й розвиток творчих здібностей. Завдяки фізичній активності діти набувають навичок спритності, гнучкості, відчуття координації моторики. Розвивається не тільки акустичне, ритмічне, моторне, тактильне та візуальне сприйняття, а й увага, фантазія, підтримується психічна соматична стабільність.

Гра на музичних інструментах і декламація доповнює вокальну, музично-рухову та мовленнєву форми музикотерапії. Гра застосовується у вигляді:

- «тілесної гри», що полягає у відтворенні звуків (оплесків, ляскання, клацання);
- найпростішої музичної гри-імпровізації за допомогою простих музичних інструментів і предметів побуту.

Використовуються такі інструменти: дитячі барабани, тамтами, дерев'яні колотушки, пандейра, дзвіночки різної висоти звучання, тарілки, кастаньети, маракаси, тамбурини з тарілочками й трикутниками, металофон, кларнет, бубон, ксилофон, дерев'яні ложки, брязкальця, кубики, сопілка, флейта, ліра, домра. Гра на інструментах допомагає подолати комплекс неповноцінності.

4. Рецептивне сприймання музики.

Мета занять – зняття внутрішнього конфлікту, проблем, сприяння стабілізації особистості. Використовується для розслаблення й стимуляції особистості, яка в процесі сприймання музики стає активним учасником образної дії, збагачуючи її своїм внутрішнім світом переживань. Такі заняття спрямовані на спонукання активного сприймання своєї особистості, закладається основа чуттєвих та уявних асоціацій, що відповідають конфліктним переживанням; відбувається абстрагування від особистих патогенних факторів. Це допомагає стабілізувати загальний психічний та соматичний стан.

Добираючи музику, використовують метод ізопринципу, тобто добирають музичні твори, за настроєм подібні до психічного стану людини, бо темп музики тісно пов'язаний із тілесним ритмом. Наприклад, якщо людина перебуває в стані меланхолії або тривоги, у *першій частині* занять використовують суголосні цьому стану ритми. У *другій частині* застосовується музика, що вчить протистояти, нейтралізує стан особистості, несе віху, втілює надію. У *третьій частині* звучить динамічна музика, що втілює впевненість у собі, мужність духу.

Слухання музики можна поєднувати з одночасним спостереженням пластичного кольорового руху. За прозорим екраном рухається людина, освітлена червоним, синім, зеленим або жовтим світлом. Регулярні ритмічні рухи проєктуються на екран. Світло різного кольору створює враження пластичності. Це поєднання допомагає позбавлятися емоційних переживань. Синій і зелений кольори заспокоюють, жовтий – збуджує, червоний – активізує, олівцями малюють безперервну лінію (навіть із заплющеними очима).

Малюють також, стоячи перед стіною, на якій закріплено великий аркуш паперу (використовують 1-2 олівці): малюють довільну безкінечну лінію. Можна малювати всією групою на одному аркуші або на окремих аркушах, доповнюючи кожний малюнок своїм баченням. Малювання супроводжують співом, що сприяє психічному та соматичному розслабленню, загальній гармонізації особистості.

Для першої фази музичного малювання – *фази релаксації* – застосовують твори, які розслабляють і гармонізують, із помірним темпом, але з високим ритмом: вальси Й. Штрауса, К. Вебера, П. Чайковського, опера «Євгеній Онєгін».

Для другої фази застосовують твори виразного динамічного й ритмічного спрямування в дуже швидкому темпі: Друга Угорська рапсодія, увертюра до опери «Руслан і Людмила», «Танець з шаблями».

5. Рухова драматизація під музику.

Драматизація є синтезом музики, рухів, драматичного та мовленнєвого вираження. Використовуються пісні, сюжет яких можна зобразити в рухових елементах. Наприклад, твір, що оспівує море або озеро, його широту, глибину, колір, бурхливість або навпаки – спокій, а також твори з переліку орієнтовних музичних творів для рухового розслаблення і злиття з ритмом музики.

6. Дихальні вправи з музичним супроводом.

Правильне дихання має вирішальне значення для тренування вольових якостей, загальної релаксації. Розслаблення приносить полегшення, відчуття гармонії, врівноваженості; характер людини стає м'якшим і пластичнішим.

Цю частину музикотерапії проводять у провітрюваному приміщенні при відкритій квартирці або на вулиці. Тривалість заняття 60-80 хв, окремі елементи тривають 8-12 хв. Велику користь приносить поєднання діяльності психотерапевта, психолога, музичного педагога, балетмейстера, викладача лікувальної фізкультури, культпрацівника.

7. Психосоматична релаксація за допомогою музики (музична релаксація).

Вказану методику добре використовувати в груповій музикотерапії. Музика представляється як «звукове поле» з потоком вільних асоціацій. Для цієї методики підходить класична музика, музика епохи бароко і класицизму: твори А. Вівальді, Й. С. Баха, В. А. Моцарта. Для досягнення релаксації рекомендується закрити очі і прийняти зручну позу. Наприкінці сеансу, який триває 10-20 хвилин, музика стає голоснішою, очі розплющуються, виконується кілька дихальних вправ. Музичну релаксацію можна використовувати в поєднанні з аутогенним тренуванням при лікуванні тривожності.

Ефективність застосування музикотерапії в організованій і самостійній діяльності, режимних моментах полягає в корекції психоемоційних станів і мовних порушень дітей із ТВМ та психічними порушеннями, музично-художньому розвитку і профілактиці простудних та інших захворювань.

Треба зважити на лікувальні властивості музики з погляду ритму та тембру, адже кожен орган працює у своєму ритмі. Відповідно його рух співпадає з ритмом деяких музичних інструментів.

Вважається, що вплив звукових вібрацій певного інструменту здатен впливати і зцілювати конкретний орган. Ось рекомендації фахівців:

- піаніно – допомагає роботі щитовидної залози;
- духовий інструмент – додає ясність розуму;
- барабан – нормалізує ритм серця і роботу кровоносної системи;
- флейта – розширює, очищає та відновлює роботу легень;
- скрипка – відновлює душевний спокій, спонукає до співчуття і самопожертви;
- віолончель – благотворно впливає на нирки;
- арфа – робить позитивний вплив на роботу серця;
- акордеон (баян) – покращує роботу всіх органів черевної порожнини;
- цимбали – очищають і нормалізують роботу печінки.

Оркестр, у якому багато різних музичних інструментів, через класичну музику здатний чудесним чином впливати на весь організм в цілому.

Певні ноти також впливають на певні органи:

звукова частота, що відповідає ноті **до**, впливає переважно на функції шлунка та підшлункової залози;

ре – на жовчний міхур і печінку;

мі – на органи зору і слуху;

фа – на сечостатеву систему;

соль – на функції серця;

ля – легені та нирки;

сі – на функцію енергообміну, зігріваючи тіло.

Низькі звуки резонують більше з нижньою частиною тіла, високі – з верхньою (головою).

Доведено, що музичні звуки змушують вібрувати кожен клітинку організму, електромагнітні хвилі впливають на зміну кров'яного тиску, частоту серцевих скорочень, ритм і глибину дихання. Не випадково в сучасній медицині все більшого поширення набуває поряд із фітотерапією і арттерапією музикотерапія. Йдеться про відновлення здоров'я людини за допомогою занять музикою.

Дослідження М. Лазарева показали, що музичні вібрації роблять благотворний вплив на весь організм, особливо на кісткову структуру, щитовидну залозу, масажують внутрішні органи, досягаючи глибоко лежачі тканини, стимулюючи в них кровообіг, допомагають справлятися з болем і стресом.

Універсальну дію на емоційний і фізичний стан людини має вплив музики Моцарта – вона підвищує загальний тонус організму і підвищує працездатність.

Отже, музикотерапія впливає на організм людини, зокрема на рецептори шкіри; активізує функції нервової системи; зменшує больовий поріг; регулює виділення гормонів, що знижує стрес; впливає на серцевий ритм і пульс, травлення; може підвищувати і знижувати кров'яний тиск; знижує м'язову напругу і покращує координацію рухів; нівелює неприємні відчуття; впливає на температуру тіла, на енергоінформаційний потенціал організму; може поліпшити пам'ять і здатність до навчання; стимулює внутрішньоутробний розвиток плода.

Крім того, музика володіє стимулюючою дією на настрій і емоції, дозволяючи підтримувати спортивний дух і тим самим довгостроково впливаючи на фітнес-досягнення.

Підсумовуючи викладене, ми стверджуємо, що музикотерапія є позитивним чинником становлення й розвитку гармонійної особистості через вплив на емоційно-почуттєву сферу, інтелектуальні здібності, психотерапевтичний і фізіологічний стан тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Батищева Г. О. Музикотерапія як метод психокорекції / Г. О. Батищева // Профілактика та терапія засобами мистецтва: наук.-метод. посіб. / [під заг. ред. О. І. Пилипенка]. К., 1996. С. 31-44.
2. Ворожцова О. А. Музыка и игра в детской психотерапии / О. А. Ворожцова. М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2004. 90 с.
3. Петрушин В. И. Музыкальная психотерапия: Теория и практика: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. И. Петрушин. М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 1999. 176 с.
4. Сабанєєв Л. Л. Психологія музично-творчого процесу / Л. Л. Сабанєєв. М., 2004. 291 с.
5. Шабутін С. В. Зцілення музикою / С. В. Хміль., І. В. Шабутіна. Монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 192 с.

Лоза Тетяна,
педагог-організатор,
учитель образотворчого мистецтва
Грушківського ліцею
Староушицької селищної ради
Кам'янець-Подільського району

Формування національної свідомості, патріотизму майбутніх громадян України на уроках мистецького спрямування через використання народно-культурної спадщини Поділля

У статті розкрито основні національно-патріотичні аспекти виховання на уроках образотворчого мистецтва та роль учителя у формуванні національної свідомості, патріотизму в підростаючого покоління.

Ключові слова: патріотизм, особистість, спадщина, Поділля, свідомість, мистецтво, *personality, heritage, Podillya, consciousness, art.*

*Завдяки історичній пам'яті людина стає
особистістю, народ – нацією, країна –
державою.*

У сучасних умовах виховання та особистісного становлення учнів школа відіграє провідне місце. Більше свого часу учні проводять, навчаючись. Адже це важливий аспект формування особистості. Для розвитку творчості, креативності значну роль відіграють предмети мистецького циклу. Нині відбувається активна інтеграція України до світового культурного простору.

Захист вітчизняної культурної і духовної спадщини визнано одним із пріоритетів Стратегії національної безпеки України. Ми маємо чимало історичних прикладів для усвідомлення того, що без національно-патріотичного виховання підростаючого покоління неможливо зберегти державу і націю, і саме воно, певним чином, є основою сталого розвитку суспільства, яке прагне функціонувати на засадах гуманізму, соціальної справедливості та свободи [1; с. 5].

Упродовж останніх десятиліть державою було розроблено низку концепцій, що мали сприяти підвищенню рівня національного самоусвідомлення та спрямувати виховання юних громадян у патріотичному векторі. Це Концепція національної системи виховання (1996 р.), Концепція національно-патріотичного виховання (2009 р.), Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012 р.) та Концепція Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 рр. Але жодна з них не стала рушійною силою для зміни напрямів виховання на державному рівні. Навіть більше, визначення патріотизму через призму національного сприйняття й спрямування саме національно-патріотичного виховання молоді відбувалося вкрай повільно.

Патріот, громадянин, українець. Ці поняття нерозривно пов'язані. Усе в людині формується з дитинства і особливо національна свідомість. Сьогодні, як ніколи, потрібні нові підходи та нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. Патріотизм як духовно-моральна цінність завжди був пріоритетним завданням функціонування держави, становлення суспільства, розвитку особистості [3]. Тому у своїй діяльності керуюсь Стратегією розвитку національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2020-2025 рр. Основними напрямками патріотичного виховання є:

- формування уявлень про сім'ю, родину, рід та родовід;
- краєзнавство;
- ознайомлення з явищами суспільного життя;
- формування знань про історію держави та державні символи;
- формування знань про людство.

Важливе значення у формуванні патріотичних почуттів підростаючого покоління має мистецтво. Як зазначав В. О. Сухомлинський, патріотизм як діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів діалектично пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною й емоційною культурою, світоглядною стійкістю, творчою працею. Виховання патріотичної свідомості, почуттів і переконань неможливо відокремити від складного цілісного процесу формування особистості. Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується.

У закладах освіти створено особистісно-орієнтовані системи національно-патріотичного виховання, упроваджуються сучасні інноваційні технології становлення учня як громадянина-патріота України, готового виявляти національну гідність, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві.

Твори образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва є тим духовним середовищем, у якому формуються світогляд, національна свідомість, естетичні ідеали, моральні цінності, патріотичні та трудові якості особистості. Постійне перебування дітей під впливом матеріальної й духовної культури рідного народу необхідне для становлення індивідуальності, власної активної життєвої позиції.

На уроках і в різноманітних позакласних заходах досліджуємо декоративно-прикладне мистецтво українського народу та його види. Особливу увагу приділяю пропагуванню народного мистецтва рідного Поділля. Щоб виховати в учнів повагу та любов до свого народу, до його віковичних моральних і духовних здобутків, а також взаємоповагу та гордість за свою Батьківщину, на кожний урок діти отримують випереджувальне завдання, презентуючи роботи митців рідного краю. З учнями ліцею вирішили зупинитись на орнаменті, адже подільський розпис не менш чаруючий ніж петриківський та інші більш популярні. Тільки тепер його починають відновлювати в нас на Хмельниччині. Оригінальний подільський розпис – це важлива складова народного декоративно-прикладного мистецтва. Він побутував широко в етнографічному регіоні України – на Поділлі (нині Хмельницька, Вінницька, частини Тернопільської областей). Розписом прикрашали хати зовні та всередині, господарські будівлі, предмети домашнього вжитку (скрині, шафи, рами, полиці, задки возів і саней, керамічний посуд тощо). До нашого часу дійшло не так вже й багато візерунків, які збереглися на старих будівлях, у музейних закладах, у науковій літературі та матеріалах досліджень науковців. Крім розпису, на Поділлі розвивалося значною мірою і гончарство, і ткацтво. Великою популярністю користувалася подільська вишивка (картини, рушники, подушки, серветки, сорочки...). Для популяризації, ознайомлення та збереження найпопулярніших зразків народних ремесел у ліцеї створено світлицю, яка слугує наочним прикладом для дітей та дорослих. Учні під керівництвом педагогів провели велику пошукову роботу. Адже з кожним роком усе менше предметів старовинного побуту зберігається в українських сім'ях. У шкільний музей-світлицю жителі сусідніх сіл передали горщики, посуд, старовинний національний одяг, килимки домашнього виробництва, предмети побуту, що зберігалися в їхніх родинах та передавалися з покоління в покоління.

Для нашого ліцею важливо, щоб кожен учень знав та не забував історію своєї маленької батьківщини. Більшість заходів національно-патріотичного спрямування розпочинаються із світлиці. Часто уроки образотворчого мистецтва проходять у музеї-світлиці. Атмосфера старовинних експонатів налаштовує дітей на творчий підхід до виконання поставлених завдань. Разом з учнями вивчала елементи подільського розпису, особливості виготовлення народної ляльки, предметів побуту, оздоблення українських рушників за допомогою вишивки. Отримані знання використовуються для виконання декоративно-оздоблювальних робіт у навчальному закладі, під час виготовлення експонатів на різні конкурси, у тому числі і на конкурс «Люби і знай свій рідний край».

Завдання національно-патріотичного виховання засобами декоративно-прикладного мистецтва розв'язуються за допомогою пробудження інтересу учнів до історичного минулого рідного народу, його героїчної боротьби за волю, свободу і незалежність; через стимулювання захоплення високою духовністю, гуманістичними цінностями, глибоким патріотизмом наших предків; оволодіння традиціями, звичаями, обрядами нашого народу, у яких широко застосовується національно-патріотичний потенціал декоративно-ужиткового мистецтва; формування вмінь і навичок застосування, збереження і творення нових виробів, зразків декоративно-прикладного мистецтва, формування почуття господаря рідної землі; виховання обов'язків перед народом, рідною землею і Батьківщиною, відповідальності за розвиток своєї мови, культури і духовності [10, С. 4-32].

Дитина не народжується з патріотичними переконаннями, їх становлення залежить від умов сімейного виховання, психологічних особливостей учнів, їхньої громадянської активності. Вік старшокласників найбільш сприятливий для формування патріотичних почуттів через вияв у них самосвідомості, інтеграцію їх у соціальні процеси, розвиток у них

логічного та критичного мислення. Велику увагу приділяємо пропагуванню народного мистецтва, воно нерозривно пов'язане з життям і побутом українського народу. Йому властива спільна риса: майстер завжди чудово володіє образною мовою, природним матеріалом, уміє повною мірою розкрити його красу, тонко відчуває колір і пропорції. Багато поколінь талановитих майстрів закладали духовну силу, гармонію та мудрість наших пращурів у свої роботи. На уроках образотворчого мистецтва використовую різноманітні техніки, які є втіленням національно-патріотичного виховання на практиці. Використання цих технік тісно пов'язане з народним мистецтвом, різноманітними промислами та ремеслами, що беруть свій початок ще з прадавніх часів, але водночас вони не втратили своєї актуальності. Такі заняття розвивають в учнів творчість, креативність та вміння імпровізувати.

У своїй роботі я використовую такі методи національно-патріотичного виховання:

- ситуаційно-рольові ігри;
- метод круглого столу;
- екскурсійний метод;
- метод інтерв'ювання.

Досвід переконує, що під час проведення таких занять:

- підвищується активність учнів;
- зростає роль талановитих і обдарованих особистостей;
- формується вміння вчителя та дітей тісно співпрацювати;
- виховується в учнів самостійність;
- моделюються національні звичаї та традиції українського народу;
- виховується колективізм та дружні взаємовідносини в класі.

Саме такі уроки допомагають виявити і розвинути пізнавальні та творчі здібності учнів; сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу та вмінню застосувати його на практиці. І тут чимала роль належить учителю, його вмінню зацікавити навчальним матеріалом, спонукати до творчої реалізації своїх ідей. Адже перед школою сьогодні стоять надзвичайно важливі завдання: не просто дати учням знання, а навчити застосовувати їх на практиці. Тобто сформувати в учнів компетентності, необхідні для самостійного життя.

У результаті впровадження системи національно-патріотичного виховання очікується:

- забезпечення в молодого покоління розвиненої патріотичної свідомості і відповідальності, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про спільне благо, збереження та вшанування національної пам'яті;
- створення ефективної виховної системи національно-патріотичного виховання молоді;
- дослідження та збереження національних традицій, звичаїв і обрядів.

Патріотизм у сучасному розумінні – це відчуття того, що в моєму домі, класі, школі, селі, країні все мене стосується, усе залежить від мене. Сьогодні, як ніколи, потрібні нові підходи та нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості.

Якщо буде світло в душі, буде краса в людини.

Якщо є краса в людини, буде гармонія в домі.

Якщо є гармонія в домі, буде порядок у нації.

Якщо є порядок у нації, буде мир у світі.

Для нашого ліцею патріотичний напрям роботи був і залишається пріоритетним. Адже на часі – формування громадянина-патріота України, підготовленого до життя, з високою національною свідомістю, в основу якого були б закладені та постійно втілювалися демократія, толерантність та повага до людей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Патріотичне виховання у шкільних бібліотеках: методи та підходи [Електронний ресурс]: метод. рек. / [авт.: І. І. Хемчян, Л. М. Бондар, Т. В. Добко, А. І. Рубан; наук. ред.: Л. Д. Березівська, Т. В. Добко]; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Київ: [б. в.], 2017. 103 с. (На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек; Вип. 16).
2. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах // Інформаційний збірник МОН. 2004. № 10. С. 4-32.
3. Концепція національно-патріотичного виховання [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068>
4. Бойко А. М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації. К., 1996. 230 с.
5. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наук. видання. К.: Либідь, 2006. 272 с.

Максименко Вероніка,
старший викладач кафедри теорії та методик
природничо-математичних дисциплін і
технологій Хмельницького ОІППО

Роль цифрової культури педагога в інформаційному суспільстві

Суспільство ХХІ століття визначається як інформаційне суспільство. Поняття «інформаційне суспільство» з'явилося у ХХ столітті та виражає ідею становлення нового соціально-економічного порядку, пов'язане з переходом людства: аграрне суспільство – індустріальне суспільство – постіндустріальне (інформаційне) суспільство. Перші спроби проаналізувати вплив інформатизації людської діяльності на суспільне життя на початку 1960-х років здійснили американські дослідники Ф.Мечлап та М.Порат. У 70-80-х роках минулого століття відомі соціологи та філософи (Д.Белл, Е.Тофлер) досліджували у своїх роботах ознаки та виміри нового суспільства і термін «інформаційне суспільство» став загально визнаним. Новим етапом розвитку поняття «інформаційне суспільство» стала розробка концепції «мережевого суспільства» (М.Кастельс, 1996, 1998), на думку якого розвиток суспільства в майбутньому залежатиме, по-перше, не стільки від фізичних ресурсів, скільки від довіри людей до процесів мобілізації і координації знань та інформації, а по-друге, широке поширення інформаційно-комп'ютерних технологій спричинить фрагментацію соціального часу, який може бути або додатково накопичений завдяки примноженню інформації, або розтрачений через активну, але безрезультативну комунікацію [1].

Інформаційне суспільство характеризується впровадженням наукових інформаційно-технологічних технологій, роль інформаційно-комунікаційної інфраструктури в системі суспільного виробництва зростає. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах життя, в тому числі й в освіті, стало звичайним явищем. Людство отримало доступ до інформації, яка стрімко змінюється, досягає величезних обсягів та водночас швидко застаріває. Стара система освіти втратила актуальність. На зміну старій концепції, яка полягала у накопиченні певної суми знань, прийшла нова – навчання протягом всього життя людини.

Розроблення концепції становлення та розвитку інформаційного суспільства з урахуванням її соціокультурної сутності та обґрунтування впливів на систему освіти представлено в наукових працях В. Бикова, А. Бойко, О. Комарової, Ю. Рамського, М. Кириченка, В. Олійника та інших. У вітчизняній педагогічній науці питання цифровізації освіти успішно розробляється такими вченими: М. Жалдак (розроблення теоретичних засад цифровізації освіти); М. Лещенко (обґрунтування теоретичних засад цифрової гуманістичної педагогіки); З. Рябова і Г. Єльнікова (можливості професійного зростання педагогів в умовах цифровізації освіти); С. Карплюк (можливості цифровізації закладів вищої освіти та тотального запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес) [2].

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіті регулюються такими нормативними документами:

- Національна програма інформатизації (1998);
- Національна доктрина розвитку освіти (2002);
- Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006-2010 роки (2005);
- Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007-2015 роки» від 9 січня 2007 року № 537;
- Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» від 30 вересня 2010 року № 926/2010;
- Державна цільова програма «Сто відсотків» (2011);
- Національний проєкт «Відкритий світ» (2012);
- Національна стратегія розвитку освіти України на період до 2021 року (2013);
- Концепція розвитку освіти України на період із 2015 до 2025 року (2014);
- «Дорожня карта освітньої реформи (2015-2025)» (2015);
- «Концепція нової української школи» (2016);
- Закон України «Про освіту» та ін.

Одними із пріоритетних напрямків реформування освіти є: концепція «Нова українська школа» (НУШ) та розвиток освіти дорослих. НУШ визначає «наскрізне застосування інформаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти», яке «має стати інструментом забезпечення успіху Нової школи» [3]. У концепції також зазначено, що інформаційно-цифрова компетентність є однією із ключових, яка передбачає здатність вчителя упевнено та критично використовувати цифрові технології для створення, пошуку, обробки та обміну інформацією під час здійснення професійної, громадської діяльності або в спілкуванні в приватних цілях. Наслідками такої модернізації освітньої сфери є виникнення проблеми підготовки вчителів цифрової епохи, що може бути досягнена шляхом формування їхньої цифрової культури [2].

Виникнення поняття цифрової культури безпосередньо пов'язане з еволюцією інформаційного суспільства, у якому діяльність людей побудована на інтенсивному використанні інформаційно-комунікаційних технологій, що передбачає появу нових правил поведінки користувача [2].

В сучасному освітньому просторі для опису навичок і компетентності у сфері інформаційно-комунікаційних технологій паралельно використовується низка понять, зокрема «цифрова компетентність», «інформаційно-цифрова компетентність», «інформаційно-комунікаційна компетентність», «медіа-компетентність», «цифрова грамотність», «цифрова культура». Серед них найбільш уживаним є поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність» як здатність людини застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в житті, навчанні та роботі, постійно й автономно розвивати її.

Тлумачення сутності понять «цифрова грамотність», «цифрова компетентність», «цифрова культура», визначення їх структури, особливостей знаходимо в багатьох працях зарубіжних і вітчизняних науковців. У дослідженнях Н. Сороко, О. Спіріна науково обґрунтовано питання цифрової грамотності та інформаційно-комунікаційної компетентності людини. Роботи О. Гриценчук, І. Іванюк, С. Литвинової, І. Малицької, Н. Морзе, О. Овчарук О. Кравчини присвячені проблемі оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності [4].

Більш докладно ціннісні аспекти цифрової культури викладено в науковій праці К. Гнатишиної «Формування цифрової культури педагога», де вона, посилаючись на наукові праці вчених А. Дулатової та Н. Зинов'євої, визначає структурні блоки цифрової культури, а саме:

1. Поведінка в цифровому середовищі, що передбачає реакцію людини на взаємодію з цифровим середовищем.

2. Культура здійснення цифрової діяльності, яка здебільшого визначена як процес пошуку, збору, зберігання та використання інформації.

3. Усвідомлення власних інформаційних потреб, що спонукають особистість до здійснення пошуку інформації, виконання активних дій щодо її обробки та використання.

4. Світоглядна культура, у сутність цього компонента вчені заклали поняття інформаційного світогляду, який формується під впливом освітніх процесів та базується на функціонуванні цифрових освітніх ресурсів.

Гнатишина К. наголошує на визначальній ролі саме цифрового світогляду в структурі цифрової культури, що впливає на формування ставлення особистості до інформації, інформаційного середовища та бачення ролі індивіда в ньому, що базується на цінностях інформаційного суспільства. Виходячи з позиції ціннісних орієнтацій, що входять до складу цифрової культури, науковиця визначає останню як складну систему якостей особистості, яка сприяє формуванню інформаційної картини світу й актуалізації ціннісно-сислової сфери здійснення інформаційної діяльності, а також системи знань, умінь і навичок самостійного пошуку, відбору та аналізу інформації й практичного досвіду її застосування. Ціннісний аспект цифрової культури актуалізується, коли йдеться про цифрову культуру як ціннісно-сислову сферу інформаційної діяльності індивіда, що об'єднує в собі юридичні, етичні та моральні норми діяльності в цифровому інформаційному середовищі [2].

Концепцією Нової української школи обумовлено наскрізне використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. Отже, лише компетентний у сфері інформаційно-комунікаційних технологій учитель початкових класів може забезпечити системне, наскрізне впровадження цифрових технологій у процесі вивчення всіх навчальних предметів, взаємодію учнів між собою та з учителем, здійснення досліджень, індивідуальне навчання.

У новому освітньому стандарті інформаційно-цифрова компетентність розглядається як впевнене й водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, у публічному просторі та приватному спілкуванні. Ця компетентність включає інформаційну й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, уміння працювати з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеки, а також розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

Сформована інформаційно-цифрова компетентність педагога дозволить йому у професійній діяльності приймати ефективні рішення щодо використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій у певній ситуації, урахувавши при цьому потреби та можливості учнів сучасної початкової школи.

У Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей для навчання впродовж життя визначено, що основу цифрової компетентності становлять базові навички з використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій: використання комп'ютерів для пошуку інформації, її аналіз, збереження, продукування, презентація та обмін нею, а також для спілкування в соціальних мережах в інтернеті.

Нині у сфері освітніх стандартів найсучаснішим стратегічним документом, розробленим європейською спільнотою, є Рамка цифрової компетентності для громадян (DigComp 2.0: Digital Competence Framework for Citizens – <https://digital-competence.eu/>), яка визначає основні складові цифрової компетентності у п'яти сферах (інформація та цифрова грамотність, комунікація та співробітництво, створення цифрового контенту,

безпеку, вирішення проблем) за трьома рівнями (базовий, незалежний, професійний користувач).

За твердженням О.Овчарук [5], в оновленій рамці цифрової компетентності 2.1 розміщено дескриптори, які описують уже вісім рівнів майстерності, визначених у формі конкретних результатів навчання, та подано таку структуру цифрової компетентності:

- сфери (п'ять компонентів цифрової компетентності);
- дескриптори та назви компетентностей (відповідно до кожної сфери);
- рівні грамотності (за кожним компонентом компетентності);
- приклади знань, навичок та ставлення (застосовані до кожного компонента компетентності).

Концептуальна еталонна модель цифрової компетентності педагога DigCompEdu, розроблена дослідницьким центром Європейської Комісії у 2017 році, орієнтована на фахівців усіх рівнів освіти, починаючи з раннього дитинства до вищої освіти та освіти дорослих, включаючи загальноосвітню та професійну підготовку, навчання осіб з особливими потребами та неформальне навчання. У моделі чітко визначено 22 складові у шести сферах цифрової компетентності педагога:

- професійне залучення (використання засобів цифрових технологій для спілкування, співпраці та професійного розвитку);
- цифрові ресурси (пошук, створення та поширення цифрових ресурсів);
- навчання та викладання (управління та організація використання засобів цифрових технологій у навчанні);
- оцінювання (використання засобів цифрових технологій і стратегій для вдосконалення цифрового оцінювання);

[D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F%20%D0%9D%D0%A3%D0%A8%20%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%2028.02.2018.pdf](https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf)

6. Міністерство цифрової трансформації України. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf

Манзюк Світлана,
методист української мови та літератури,
старший викладач кафедри
теорії та методик суспільно-гуманітарних
дисциплін Хмельницького ОІППО

Мовно-літературна освітня галузь: формування позитивної мотивації до навчання на уроках словесності

Державний стандарт визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів на рівні базової середньої освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження та розподілений за освітніми галузями. Метою мовно-літературної освітньої галузі є розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень. Саме тому вчитель-словесник на належному рівні повинен виконувати трудові функції, такі як застосування сучасних змісту освіти, методик і технологій; партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу; організація здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища; управління освітнім процесом; безперервний професійний розвиток. При цьому педагогічний працівник має демонструвати рівень сформованості відповідних особистісних та професійних компетентностей, зокрема мовно-комунікативної, предметної, інформаційно-цифрової, психологічної, емоційно-етичної, педагогічного партнерства, інклюзивної, здоров'язбережувальної, проєктувальної, прогностичної, організаційної, оцінювально-аналітичної, інноваційної, навчання впродовж життя, рефлексивної.

Формування компетентностей – це надзвичайно багатогранний процес педагогічної діяльності, плід майстерності й творчості вчителя-словесника, його професіоналізму, ґрунтовних знань рідної мови, літератури, історії, народознавства, його патріотизму. Критерії сучасного уроку відбивають ті зміни, що відбуваються в системі освіти, та рівень розвитку методичної науки. Сучасні завдання школи суттєво ускладнюються. Випускник повинен мати високий рівень компетенцій, уміти самостійно вчитися впродовж життя, працювати з інформацією, бути підготовленим до творчої, інноваційної діяльності. Розв'язати ці питання можливо лише шляхом якісного управління процесами, які реалізуються в школі, створенням інноваційного середовища в навчальному закладі – системи стосунків, підкріплених комплексом заходів організаційного, методичного, психологічного характеру, які забезпечують активне введення інновацій у навчальний процес.

Саме формування в Україні нової системи освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір, супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії і практиці навчально-виховного процесу. Нова система вимагає і нової стратегії, стратегії прискореного, випереджального, інноваційного розвитку освіти й науки, забезпечення

самоствердження і самореалізації особистості. Освіта сьогодення спрямована на умови демократії, ринку, новітніх наукових інформаційних технологій. У контексті цих суспільних потреб особливо значущою є основна мета мовної освіти, яка визначається провідною функцією української мови як навчального предмета: плекання національно свідомої, духовно багатой, творчо обдарованої особистості, що володіє вміннями комунікативно доцільно вживати мовні засоби в різних сферах і видах мовленнєвої діяльності. Сформувавши таку людину неможливо без оволодіння мовою як засобом спілкування, пізнання, впливу, прилучення до духовної скарбниці рідного народу, самоствердження в житті, творчого самовираження.

Щоб користуватися багатствами української мови, учні мають не лише запам'ятати моделі слів, речень, а й розуміти закономірності їх функціонування, оволодіння способами пізнання, чуттєвими сприйманнями й знаннями про довкілля та постійно збагачувати їх, оскільки тільки багатий досвід народжує фантазію, пробуджує думку. Основну роль у структурі мовленнєвої чи навчальної діяльності відіграє мотивація навчання. Тому, готуючись до уроку, учитель повинен окреслити основні напрями роботи з формування мотивації відповідно до віку здобувачів освіти, використовувати різноманітні методи, прийоми, форми роботи, які розвивають позитивну мотивацію до навчання мови та літератури.

Розпочинаючи урок, велику увагу потрібно приділяти саме етапу мотивації навчальної діяльності, старатися сфокусувати увагу учнів на проблемі й викликати інтерес до теми уроку. На цьому етапі важливо використовувати прийоми, що створюють проблемні ситуації, викликають у дітей здивування, інтерес до змісту знань та процесу їх отримання. На уроках у 5 класі варто використати дидактичні ігри: «Мовний футбол», «Відстрочена загадка», «Інтелектуальна розминка», «Доміно», «Діалог з...», «Я – учитель», «Хто більше», «Коментатор» та ін. У старшій віковій групі варто застосовувати методи: «Прес», «Займи позицію», «Зміни позицію», «Дискусія», «Проектування». Не потрібно забувати про розвиток творчих здібностей учнів. Усі методи, форми роботи, що впроваджуються послідовно, систематично, дають свої результати. А головне в роботі вчителя – результативність.

Одним із чинників, який характеризує якість освітнього процесу в закладі освіти, є задоволеність учнів результатами навчальної діяльності. Система оцінювання в закладі освіти допомагає відстежувати прогрес та формувати в учнів відчуття відповідальності за результати своєї навчальної діяльності. Тому через систему оцінювання важливо розвивати в учнів активну життєву позицію та мотивацію. Словесники досягають цього як через індивідуальний підхід, так і в системі наскрізного процесу виховання, який формує цінності. Тут велике значення має скоординована управлінська діяльність у закладі освіти, співпраця вчителів, класних керівників, практичного психолога, соціального педагога. У закладі освіти треба розробити систему заходів, спрямовану на формування в учнів розуміння цінності освіти, навчання впродовж життя та здатності самостійно оцінювати власний поступ.

Освітню діяльність учні та учениці мають поєднувати з участю в житті класу, закладу освіти, місцевої громади, суспільства загалом. Вони можуть виконувати волонтерську роботу, брати участь у благодійних заходах тощо. Це сприяє розвитку відповідних ціннісних орієнтирів та чіткої громадянської позиції. Бо Нова українська школа переходить від освіти, яка спрямована на засвоєння знань та навичок, до освіти, яка сприятиме формуванню в учнів системи вмінь самостійного здобування знань, їх практичного використання, надаватиме можливість розвивати здібності кожного школяра й формувати активне ставлення до навчального процесу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. К.: Видавничий центр «Академія», 2004. 244 с.
2. Вдович С. М. Естетичне виховання у науковому доробку Івана Андрійовича Зязюна [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу:

http://sci.ldubgd.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/4458/%D0%92%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%92%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F.pdf?sequence=1&isAllowed=y

3. Державний стандарт базової середньої освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/news/ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti>

4. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

5. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посіб., 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 423 с.

6. Національна рамка кваліфікацій [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF/paran12#n12>

7. PISA: читацька грамотність [Електронний ресурс] / уклад. Т. С. Вакуленко, С. В. Ломакович, В. М. Терещенко. К.: УЦОЯО, 2017. 123 с. Режим доступу до ресурсу: http://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2018/01/PISA_Reading.pdf

УДК 811`161

Місінкевич Олеся,
доцентка кафедри теорії та методик
суспільно-гуманітарних дисциплін
Хмельницького ОІППО,
кандидатка філологічних наук, доцентка

ВІДКРИТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ В КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

У статті йдеться про інтерпретацію художнього тексту в контексті літературної освіти XXI століття як необхідної умови щодо критичного осмислення дійсності в цілому.

Ключові слова: інтерпретація, відкрита інтерпретація, тлумачення тексту, постмодерністські віяння.

У сучасних умовах трансформації сприйняття художнього тексту важливим видається не вміння аналізувати твір за шаблоном радянських методик, а здатністю інтерпретувати прочитане, спираючись на власні відчуття, емоції тощо.

Насамперед це зумовлено тим, що зміст та форма художнього твору є достатньо багатозначною структурою, оскільки сам текст постає як простір можливостей, містить велику кількість потенційних значень, і передбачає відкриту інтерпретацію.

Загалом незрозумілим, хоча і закономірним фактом залишається і на сьогодні термін «аналіз літературного твору» в контексті вивчення літератури, хоча, як на мене, цей термін взагалі недоречний, якщо йдеться власне про літературну освіту XXI століття.

Розгляньмо терміни «аналіз літературного твору» та «інтерпретація».

Аналіз літературного твору – логічна процедура, сутність якої полягає у розчленуванні цілісного літературного твору на компоненти, елементи, в розгляді кожного з них зокрема та у взаємозв'язках з метою осягнення, характеристики своєрідності цього твору. Мета, предметна спрямованість свідомості аналітика, застосовані при цьому методи визначають види А.л.т. (естетичний, психологічний, соціологічний тощо), які можуть здійснюватися різними шляхами (проблемно-тематичний, пообразний, цілісний, «за автором» (повільне читання) [4, с.37].

Інтерпретація – дослідницька діяльність, пов'язана з тлумаченням змістової, смислової сторони літературного твору на різних його структурних рівнях через співвіднесення з цілістю вищого порядку [4, с.308].

Як на мене, то «логічна процедура» та «дослідницька діяльність» децю антонімічні структури. І якщо треба логічно мислити, коли читаєш художній твір, а не

насолоджуватися процесом читання, то ми і далі говоритимемо про проблему тотального нечитання.

Зважаючи на те, що зміст та форма художнього твору в сучасному вимірі потрактування є навмисно багатозначними, текст маємо розглядати не як логічний, взаємопов'язаний виклад думок, а як поле можливостей, яке містить велику кількість потенційних значень, тобто твір постає ще й «відкритим» і передбачає відкриту інтерпретацію.

Сам термін «відкрита інтерпретація» вводить у науковий обіг італійський філософ та письменник Умберто Еко, стверджуючи про те, що кожен твір є відкритим для нескінченного ряду можливих його прочитань.

Проблема «тлумачення» тексту набуває в сучасному літературознавстві особливої значущості. Саме тому науковці звертаються до герменевтики, інтерпретації, відкритої інтерпретації як шляхів розуміння текстів, методів їх пояснення.

Актуальність наукової розвідки полягає в обґрунтуванні авторської концепції щодо доцільності відкритої інтерпретації тексту в логіці творчого процесу.

Всебічний аналіз поняття, зокрема «відкрита інтерпретація» вимагав значного розширення дослідницького простору за рахунок таких специфічних феноменів, як емпатія, асоціація, цінність, досвід, які «супроводжують» художню творчість.

В осмисленні означеної проблеми вагомими є праці Л. Баєвої, І. Живоглядкової, Т. Матюх, В. Сіверса, Ю. Юхимик, Н. Астрахан та інших.

Поява «відкритих творів» пов'язана з світосприйняттям, що формувалося протягом ХХ століття (постмодерністська епоха цьому сприяла): розвитком ідеї взаємозв'язку макрокосмосу (теорія ноосфери П. Тейяра де Шардена і В. Вернадського) і мікрокосмосу (ідеї космізму – В. Соловйов, М. Федоров, К. Ціолковський, М. Холодний, О. Чижевський, П. Флоренський), посилення уваги до інтуїтивного, позасвідомого, ірраціонального в мисленні сучасної людини, що, у свою чергу, породжує непередбачуваність, випадковість, множинність, варіативність у інтерпретації реальності.

Як зауважує О. Скрипник [5], «сучасна наука звертає пильну увагу на випадковість як важливий і необхідний елемент світу (філософія нестабільності І. Пригожина).

Беззаперечно величезну роль в усвідомленні природи випадковості в ХХ-ХХІ ст. грає синергетика, котра припускає, що всі процеси у світі відбуваються під впливом випадкових чинників, тим самим створюються передумови для розкриття конструктивної ролі випадковості в процесах самоорганізації» [5, с. 6].

Художній текст у ХХІ столітті (звичайно, це можна заперечити) не вимагає аналізу, він зорієнтований на те, аби читач зумів зінтерпретувати досвід, де роль відіграє позасвідоме, а не те, що видається очевидним.

Авторська інтерпретаційна модель виникає в процесі авторської інтерпретації літературного твору, що відбувається паралельно з творенням. Ця модель з'являється в тексті готовою, реалізованою автором, вона узгоджена з іншими елементами художньої форми, є своєрідним натяком на можливості інтерпретації, підказкою, яку дає автор читачеві, програмуючи стратегію його інтерпретаційних дій. Сама програма інтерпретаційної моделі літературного твору, що має стати результатом синтезуючих дій читача (дослідника), як правило, виноситься на межі тексту або за них – відшукується в епіграфі, назві твору чи посвяті. Вона розширює межі художнього тексту, прагне вивести художню думку в позатекстовий простір – у простір реального життя, в який вписується подія інтерпретації, що забезпечує онтологію літературного твору. Авторська інтерпретаційна модель літературного твору узгоджується з усіма елементами його змісту, який є продуктом синтезу, що його здійснює читач (дослідник).

Так, «текстологічний художній проєкт» можна розглядати як метод культурологічної герменевтики, що дозволяє розкривати текст за допомогою різноманітних підходів, адже внутрішня інформативність художнього тексту потенційно є високою, такою, що містить варіативність художнього світу.

На сьогодні говорять і про «шизоаналітичний проєкт» розвитку літератури, що є очевидним. Тоді виникає питання, як можна аналізувати те, що є витвором чиеїсь уяви («хвора» ця уява чи «здорова» судити, впевнена, не нам). Та, відкидаючи, усі догми, маємо пам'ятати, що живемо у мінливому і водночас унікальному XXI столітті, а це насамперед – руйнація табу, і відбувається це за допомогою текстологічного та шизоаналітичного проєктів, завдяки яким і можливе відбиття хаотичного стану душі.

Український постмодернізм у його бубабістській формі виникає як театралізація життя і є поліморфічним, він створює форми порядку як безладу. Безперечно, це пов'язано з пошуком нових форм і «альтернативної України» (вислів Т. Гундорової – О. М.) [3], України – нової, України без табу, коли її мистецтво, зокрема література, не позиціонується як Храм.

Ю. Андрухович з цього приводу зауважив: «Нічого не заперечую проти храму. Хоча з такою ж часткою істини можна стверджувати: «Література – це Лікарня! Література – це Школа! Література – це Фабрика! Література – це Вокзал! Література – це Пароплав! Це Бордель! Це Смітник! Це Нужник!». Стверджувати про літературу можна будь-що. Вона стерпить. І храм стерпить і нужник. Але як храм, то храм. Тільки якщо вже храм – то з живими людьми, а не зі священними коровами. Священних корів у нас більше, ніж в індусів» [2].

«Розумне» від «не-розумного» відокремити неможливо, оскільки справді твердих критеріїв не існує ані в так званому об'єктивному світі, ані в самій людині. Звідси – карнавальність на межі кітч (Ю. Андрухович, Б. Жолдак, Л. Подерев'янський), кітчевий еротизм (О. Забужко), де панує пародіювання реальності.

Так, у романі «Рекреації» Ю. Андрухович бавиться смисловими та текстовими невідповідностями, в яких межують елементи текстологічного та шизоаналітичного проєктів, зокрема у запропонованій у романі програмі «Свята воскресаючого духу», яка включає в себе: «Науково-теоретичну конференцію «Свято, яке завжди з нами» (доповіді й виступи визначних філософів, економістів, психологів, історіософів, астрологів, політологів, народних депутатів, гіпнотизерів, деміургів тощо); урочисту літургію й новоосвячення церкви Воскресіння – пам'ятки дерев'яного зодчества XVII століття; 3. Виступ фольклорного колективу «Золоті дримбарі»; 0 год. 30 хв. 28 травня – початок карнавального дійства на площі Ринок: конкурс анекдотів, ораторія «Дух, що тіло пре до бою», вибори Королеви Свята «Суперпанна», перетягування канатів і ковдр, 95 акробатичні етюди, апокрифічні розваги, театральна вистава-містерія «Любов к Отчизні де героїнь», танці, жарти, любовці; рок-фестиваль «Презентація трупа»... У програмі Свята можливі сюрпризи. Воскресіння нашого Духу, а з ним і остаточне визволення стають реальністю. Ми спроможні перемогти і ми переможемо! Веселіться – розвеселіться! Слава Україні!» [3].

Дозволила собі таку велику цитату з роману українського письменника, адже вона відбиває і карнавалізацію-кітч, – своєрідну пародію на строкату дійсність, – і, так би мовити «гібридність» мовних оборотів: суржик з вишуканою українською, патріотичні гасла з комуністично-партійними кліше, схильність мас до сприйняття всякого роду шарлатанних дійств, ворожінням, пророкуванням, до того ж в цьому самоконтексті сприймаються і виступи «депутатів, економістів, психологів, історіософів, астрологів, політологів». Водночас, ці ж самі маси схильні до святкових мітингів протесту, що плавно переростають в язичницькі оргії.

Отже, постмодернізм констатує різноманітність повсякдення. Це досить влучно «схопив» Ю. Андрухович, навіть з певною мірою пророцтвом: роман «Рекреації» був написаний у 1990 р., а запитання, які пропонують один одному його герої, існують та лунають майже у такому ж порядку й сьогодні: «Чи вірите ви в Бога? Чи допоможуть нам інопланетяни? Чи допоможе нам Америка? Чи врятує нас Міжнародний валютний фонд? Чи врятує нас золото гетьмана Полуботка? Чи допоможе нам ООН? Чи допоможе нам Брюссель? Чи врятує нас Женева? Чи врятує нас любов? Чи допоможе нам Варшава? Чи полюбить нас

Валенса? Чи врятує нас Ізраїль? Чи повірять нам араби? Чи допоможуть нам татари? Чи підуть за нами турки?...» [3].

Сарказм, пародія, гра, різноманітність повсякдення – все це є відбиттям трансформації, мутації сучасної української культури у бік абсурду на межі шизофренії: «Кохайте дівчат – і народять вас самих. Розводьте бджіл і не топчіть мурашок – повернеться до вас сторицею. Вирощуйте хліб, як про те написано в книгах, пасіть отари на схилах. Рибу ловіть і любіть, як і будь-який інший символ. Слухайте власну кров, бо кров – це держава. Шануйте кожну травинку, адже трава – це нація, це надія. Моліться лишень тоді, коли бачите мушлю, чи птаха, чи рану. Бог є Любов, Бог є Нафта, все інше теж...» [3].

Очевидним видається те, що ми не можемо зупинити будь-який процес, і літературний зокрема. Чи варто так опиратися інтерпретативній моделі читання тексту і продовжувати «битися» над питанням «що хотів сказати автор цим твором?», аналізувати його за класичною моделлю, говорити про «ідеал української дівчини» тощо покаже час.

Відтак, відкрита інтерпретація може дозволити собі оперувати «спекулятивним» знанням. Безперечно, у цьому разі може виникнути, так би мовити, профанація інтерпретації тексту, проте, зауважимо, що така «небезпека» цілком залежатиме від досвіду (інтелектуального, естетичного) інтерпретатора.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрухович Ю. Аве, «Крайслер»! / Юрій Андрухович // Дезорієнтація на місцевості – Львів, 1999. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrcenter.com/Література/Юрій-Андрухович/20017/АвеКрайслер>
2. Андрухович Ю. Рекреації: роман / Юрій Андрухович // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://modernlib.ru/books/andruhovich_yuriy/rekreaciyi/read_2/3/4
3. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн / Тамара Гундорова. – К. : Критика, 2005. – 263 с.
4. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 752 с.
5. Скрипник О. В. Композиційно-драматургічні параметри алеаторики в симфонічній творчості українських композиторів другої половини ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. мист. : спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво» / Олексій Вікторович Скрипник. – Львів, 2009. – 16 с.

Мусійчук Євгена,

учитель української мови та літератури
Судилківського ліцею Судилківської
сільської ради Шепетівського району

Слово як основний інструмент уроку української літератури

Стаття розповідає про використання на уроках літератури слова як основи для складання цікавих історій та розповідей. Наведено приклади форм роботи, які вдосконалюють мовленнєву діяльність учнів.

Ключові слова: слово, внутрішній світ, читацька культура, сторітелінг, TED-конференція, фанфік.

The article talks about using the word as a basics for creation of interesting stories and narratives at the lessons of literature. There are many examples of forms of work which improve communication skills of students.

Keywords: word, inner world, culture of reading, storytelling, TED-conference, fan fiction.

Сучасний учитель літератури користується потужним арсеналом методичних інструментів задля досягнення навчальної мети на уроці. Актуально це особливо в наше сьогодення, епоху змін, епоху пошуку та утвердження. Це й інтерактивні форми та методи роботи, сучасні мультимедійні засоби тощо. Однак найефективнішим інструментом на уроці літератури, на мою думку, було та залишається слово, без якого не матиме

результату ніяка форма роботи, яке має особливе значення й вплив на діяльність, життя здобувача освіти та його внутрішній світ.

Предмет літератури недаремно називають предметом людинознавства, адже це, напевно, єдиний урок у шкільній програмі, який вчить дитину, як діяти в тій чи іншій ситуації, як правильно обрати життєву стежку, розрізнити добро та зло тощо. Життєві долі героїв художніх творів вчать не повторювати їхніх помилок, уникати негараздів, удосконалювати свої позитивні риси, шукати сенс життя. Звичайно, допомагає в цьому художнє, образне слово, що сіє в дитячі душі вічне й добре, стимулює їх ставати кращими. Це слово письменника, слово вчителя, слово однокласника, слово учня. Крім цього, слово на уроці літератури формує читацьку культуру, спонукає до бажання зустрічі з книгою, роздумів над прочитаним чи почутим, пошуку однодумців для спілкування. Слово на уроці літератури формує відчуття прекрасного, відчуття краси слова, виробляє естетичні смаки.

Напевно, щасливий той, хто пам'ятає зі своїх шкільних років уроки літератури, на яких можна було сміливо висловити свою думку, почути цікаву інформацію, знайти в полеміці рішення, яке допомогло в майбутньому не помилитись, не оступитись, а зберегти мир у душі та спокій у серці. Я нікого не здивую і не скажу чогось нового, стверджуючи, що урок літератури сьогодні має стати для учня місцем глибоких роздумів, критичного мислення, аргументованого оцінювання прочитаного і почутого. Не менш важливою, безперечно, є роль цих уроків у формуванні загального рівня культури вихованців, повноправних членів соціуму, які знають і поважають національні традиції та звичаї, люблять свою країну, працюватимуть на її благо та процвітання.

Для того, щоб учень виніс з уроку літератури зернятко добра, віру в себе та життя і зробив певні висновки, потрібно, щоб на уроці вчитель володів словом майстерно й досконало, щоб учитель міг учня захопати в слово, щоб учень хотів сам говорити, творити, моделювати, а головне не був байдужим до того, про що говориться в класі. Недаремно багато років назад Цицерон писав, що запалюються очі того, хто слухає, від очей того, хто говорить. Для того, щоб запалити вогник у душі дитини, учитель має бути світильником, вірити в те, що сповідує, жити так, як вчить.

На своїх уроках активно використовую метод – сторітелінг, або, як називаю це своїм учням, – уміння складати історії та красиво розповідати. Свого часу я познайомилась із книгою журналіста і письменника Марка Лівіна «Сторітелінг для очей, вух та серця». Ця книга захопила мене, а ще більше презентація автора до своєї роботи «10 цитат про сторітелінг», з якою знайомлю дітей, залучаю їх до активного обговорення, спонукаю до самостійних висновків. Найважливіша цитата, на мою думку, – це та, що історії дають можливість побачити речі, які трапляються багато разів і просто повторюються. Це історії про людей, які не є героями, тобто наближені до життя. Марк Лівін запевняє, що уважна людина спостерігає світ навколо себе, щось запам'ятовує, чомусь симпатизує, щось заперечує, з чогось бере приклад, щось назавжди викидає. Крім цього, знайомлю дітей з оповіданням Галини Вдовиченко «Відкрита долоня», де головна героїня, маючи проблеми в особистому житті, отримує пораду від тітки придивлятися скрізь до людей: на вулиці, у громадському транспорті, у приміщеннях – і фантазувати, якими є ці люди, що відбувається в їхньому житті. Уявні історії розповідати собі, тим самим відволікати своє серце від хвилювань, що не дають спокою. Однак сторітелінг вимагає не тільки придумати розповідь собі, але й презентувати її своїм однокласникам, і ця розповідь має бути емоційною, з певною інтонацією, захоплюючою, адже іноді цікаву історію можна пробубніти собі під ніс, не вклавши в неї душі. Згадуючи знову ж таки Марка Лівіна, який акцентував увагу на тому, що кожна людина має сором і страх, почуття, які заважають дітям творити, використовую на уроках принципи педагогіки співробітництва, створюючи комфортні умови для дітей та навчаючи учнів бути співтворцем уроку. Найголовнішим у складанні цікавої історії є умова, щоб ця розповідь несла емоції, хвилювала почуття та примушувала слухача замислитись над почутим.

Після вивчення художнього твору пропоную учням створювати фанфіки – вид твору, який складений на основі опрацьованого матеріалу. Наприклад, після вивчення повісті

Всеволода Нестайка «Тореадори з Васюківки» пропоную шестикласникам скласти розповідь про те, як сучасний школяр потрапив у шістдесяті роки ХХ століття або герой повісті опинився у ХХІ столітті. Учні міркують, чим різняться ці епохи, а що залишається незмінним, вічним. Працюючи над складанням історії, діти прагнуть здивувати своїх однокласників, адже основний девіз на такому уроці: «Фантазія, фантазія та ще раз фантазія».

Цікавою формою роботи є виступ у форматі TED. Цей інструмент сприяє розвитку мовлення учнів, він сучасний, спонукає шукати цікаву інформацію, аналізувати свої вчинки, наводити приклади, згадувати ситуації зі свого життя чи життя рідних, близьких, знайомих, вчить володіти словом, заставляє думати, що і як говорити, адже слово, за словами Василя Сухомлинського, – найтонше доторкання до серця. Крім цього, дитина має вчитися розв'язувати свої проблеми з допомогою слова.

Практикую проводити TED-конференції, починаючи з 5 класу. Наприклад, після вивчення творів: «Лось» Євгена Гуцала, «Дивак» Григора Тютюнника, «Сіроманець» Миколи Вінграновського, які об'єднані проблемою вічного протистояння добра і зла, вибору людського шляху, прийняття рішення, запрошую учнів, які виявили бажання, до участі в конференції.

Я запропонувала дітям вибрати один із напрямів, за яким буде готувати виступ протягом 4-5 тижнів. Для тем я обрала відомі вислови:

1. «Раз добром зігрите серце, вік не охолоне», Тарас Шевченко.
2. «Доброта – це те, що може побачити сліпий і почути глухий», Марк Твен.
3. «Добра людина – та, котра пам'ятає свої гріхи і забуває добрі справи; зла людина – та, котра пам'ятає свої добрі справи, а гріхи забуває», народна творчість.

Створила пам'ятку, у якій наголосила на основних аспектах, таких як: емоційність, індивідуальність, зв'язок із вивченими творами, власним життям, цікаві історії, оригінальність, оптимізм, новизна. Учні, які виявили бажання працювати, удосконалювались протягом місяця, консультувалися зі мною. Я хотіла, щоби п'ятикласники спробували себе в ролі промовця, який хоче донести до слухачів свою ідею, свою позицію, свій досвід, розвивали своє мовлення та вміння триматись перед аудиторією.

Підсумовуючи сказане, не можна не згадати ще раз Василя Сухомлинського, який наголошував на провідній ролі слова в навчанні та вихованні особистості, тому що слово виступає як засіб пізнання навколишнього світу, як засіб спілкування, як засіб впливу на почуття та емоції дитини, як засіб самовираження та самоствердження, як засіб творення краси й добра.

Список використаних джерел та літератури:

1. Авраменко О. Українська література. 5 клас: Підручник. К.: Грамота, 2019. 256 с.
2. Вдовиченко Г. Відкрита долоня. Х.: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 208 с.
3. Лівін М. Сторітелінг для очей, вух та серця. К.: Наш Формат, 2020. 184 с.
4. Маковецька-Гудзь Ю. Найцікавіші методики TED talks для вивчення риторики у ВНЗ. Кафедра української мови та літератури. Факультет лінгвістики НТУУ «КПІ»: веб-сайт. URL: <http://kumlk.kpi.ua/node/1812>
5. Нестайко В. Тореадори з Васюківки. К.: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2013. 544 с.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина // Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. К.: Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 7-279.

Небеленчук Ірина,
старший викладач кафедри теорії і методики
середньої освіти КЗ «КОІППО
імені Василя Сухомлинського»,
кандидат педагогічних наук

Особливості аналітичної діяльності в процесі роботи над ліричним твором на прикладі поезії Людмили Юферової

У статті розглянуто особливості лірики київської поетеси Людмили Юферової, окреслено шляхи роботи над поезією, проаналізовано окремі вірші, подано аспекти аналітичної діяльності. Дослідивши поезію Людмили Юферової, можемо говорити про її глибинний зміст, багатогранність образів і тем, що дає підстави розглядати вірші поетеси в контексті вивчення розділів української літератури «Сучасна українська література» та «Література рідного краю».

Ключові слова: поезія, поетика, аналіз, ліричний твір, образ, аналітична діяльність, особливості поетичного стилю.

The article considers the peculiarities of the lyrics of the Kyiv poetess Lyudmila Yuferova, outlines the ways of working on poetry, analyzes individual poems, presents aspects of analytical activity. Having studied the poetry of Lyudmila Yuferova, we can talk about its deep meaning, multifaceted images and themes, which gives grounds to consider the poet's poems in the context of studying the chapters of Ukrainian literature «Contemporary Ukrainian Literature» and «Literature of the native land».

Key words: poetry, poetics, analysis, lyrical work, image, analytical activity, features of poetic style.

Вступ. На сучасному етапі вивчення літератури в роботі з ліричним твором є його аналіз. Проблема аналізу ліричного твору залишається актуальною і нині. Це обумовлено тим, що в ліричних творах практично відсутня сюжетна лінія, що ускладнює сприймання віршів. Одним з аспектів цілісного сприймання творів ліричного роду є насичення образами-символами, які варто «розкодувати», за висловлюванням Ю. Лотмана. Тому вбачаємо необхідність показати шляхи роботи над ліричним твором, зосередивши увагу на аналізі поезії Людмили Юферової.

Основна частина. Проблема аналізу ліричного твору не нова в літературі. Ще мислителі античності звертали увагу на вплив ліричних творів на емоційну сферу читача. Зокрема, давньогрецький мислитель Арістотель описав роди літератури, давши поради щодо розгляду кожного з них [1]. Арістотель уперше застосував поняття «техне» («мистецтво») до людського буття, що розуміємо як мистецтво аналізу. Проблемі аналізу ліричних творів присвячені праці Г. Е. Лессінґа і Й. В. Ґете. У трактаті «Лаокоон, або Про межі живопису і поезії» Г. Е. Лессінґ визначив естетичні закони, за якими вибудовується поезія [3]. На переконання німецького просвітителя, поезія – особливий вид мистецтва на відміну від образотворчого мистецтва, у якому природа поетичного твору обумовлена не суб'єктивною волею митця, а об'єктивною природою самого ліричного твору. Основним у поезії мислитель уважав дію, що спрямована на відтворення змісту ліричного твору завдяки міміці ліричного героя, його жестам, а також положенню тіла. Тобто читач має дослідити ті засоби, які спричинили відповідний жест чи вираз обличчя. Як уважав Г. Е. Лессінґ, *«засоби вираження повинні знаходитися у взаємозв'язку з тим, що зображується»*.

Поетичне мистецтво стало предметом розгляду академіка О. Веселовського. У праці «Історична поетика» учений заклав підвалини розгляду поетичного мистецтва, дослідивши історизм епітетів, показавши психологічний паралелізм, зосередивши увагу на поетичній формі як засобу віддзеркалення поетичного стилю митця [2].

Аналізу ліричних творів присвячені наукові розвідки відомих науковців: Є. Пасічника, Л. Мірошниченко, О. Ісаєвої, Ж. Клименко, Г. Токмань, І. Небеленчук, Б. Степанишина, Ю. Коваліва, О. Жук та інших.

Так, методист Є. Пасічник стверджує, що *«аналізувати ліричний твір – це значить вчити дітей заглиблюватися в його поетичні образи, спостерігати [...], як змінюються почуття, настрої ліричного героя, чим вони викликані та як усе це безпосередньо виражається в контексті твору»* [8].

Науковець Л. Мірошниченко зазначає, що *«лірика – особливий рід літератури, де людина зображується здебільшого у сфері внутрішнього життя»* [4, с. 302]. На переконання науковця Г. Токмань, аналіз ліричних творів має ґрунтуватися на особистісних переживаннях читача, оскільки *«лірика художньо виражає внутрішній стан людини – її емоції, настрої, думки як реакції на зовнішні впливи або як саморефлексії»* [9, с. 156].

Дослідженню засобів аналітичної діяльності присвячена низка авторських праць, у яких зосереджено увагу на особливостях поетичних творів сучасних авторів [5-7]. Досліджуючи концепт літературної молитви, автор наукових досліджень стверджує, що молитва, як і загалом будь-який ліричний твір, спрямований на внутрішнє «я», тобто в ліричному творі важливо дослідити внутрішній світ героя, застосувавши елементи психологізму [6].

Зупинимося на особливостях стилю та мотивів сучасної поетеси Людмили Юферової.

Розгорнувши збірки поезій Людмили Юферової, читачеві відкриваються краєвиди рідної землі – Кіровоградщини, звідки родом поетеса, Київщини, де нині проживає авторка. Перед очима постають польові квіти – волошки чи льон, а то і мак, кульбаби, а в серпні прикрашає узбіччя блакитноокий петрів батіг. Відразу відступають утома, смуток, негаразди.

То що там, обабіч дороги? На це запитання знаходимо відповідь у збірці «Обабіч дороги» Людмили Юферової, київської поетеси, філолога, журналістки, автора поетичних збірок «Загублені стежки», «Сільські пасторалі», «Під крилом вічності», «Я сторожую рай».

Одним із образів, який доволі часто трапляється в поезії, є дорога. Вона то втікає із-під коліс автобуса, то в'ється змією між полями та лісосмугами, а то навіть ховається між пшеницею. Дорога у творчості Людмили Юферової не просто смуга, що з'єднує маршрут Кіровоград-Кропивницький-Київ. То спогади чи спомини дитинства або юності – безтурботності, щирості, довіри, а то і просто мрії. Здається, що та дорога довжиною у... ціле життя. Згодом до ліричної героїні, власне до авторки, приходить усвідомлення того, що життя пролетіло, промайнуло, як та, здавалося в юності, довга дорога, а разом із нею втік за обрій і час – ще один образ, який посідає чільне місце в ліриці поетеси.

Картини й образи змінюються, хоча дорога залишається тією самою – Київ-Кропивницький. Читач обабіч дороги бачить уже інші образи, які навертають сльози. Сльози є символом болю, туги за минулим. Серце стискає невимовна туга, тож розумієш незворотність часу і життя, а дорога стає все коротшою та все швидше втікає з-під коліс.

Обабіч дороги життя поетеси бачимо:

*Вертаю додому
у часом занедбаний двір...
Чого ж це ти, часе,
такий гультіпака-гульвіса?
Бач, вікна зіщулили очі
від вітру й зневір,
Зима натрусила морозу
і снігу до біса.*

А далі:

*Яка наполохана тиша,
зітхає луна
Від подиху навіть мого
і від стукоту серця...*

Ув одинокій і старій хаті

*Всміхнулася пуста
у вікна жовтавим теплом,
А холод заляклий
почав реготати щосили.
Моя садинокість
присіла за рідним столом,
О, як же вона
відчайдушно в мені голосила.*

(«Наплачемося, хато») [10, с. 10].

Про що ж голосить душа? Сонце таке яскраве! Жити лиш! А лірична героїня, та й авторка збірки – «палкі сонцелюби». Тільки й лишилося, що радіти сонцю. Аж, ні...

*В димар запеклий холод загляда,
А в мене димом захлинувся комин.*

Морозу розігрався апетит... («Просто хочу жити!») [10, с. 12].

Далі гірше. Руки тремтять, а ще потрібно зігріти кішку, заховавши її під старезну куртку, яка і зігріти до ладу не може. А ще – «Нема де в хаті душечку зігріти». А «Зима сміється люта і бліда, / Хурделить сніг із небових проломин...». Зима для ліричної героїні – то «ціла низка криз»: як зігрітися?, як прогнати печаль з душі?, де шукати хмиз?, як не замерзнути?. Тож і доводиться йти в хурделицю та шукати хмиз, бо одне-однісіньке бажання наповнює душу ліричної героїні: «... хочу жити! Просто хочу жити!». І та віра в життя перемагає в душі ліричної героїні, адже вона вкотре (дякувати Богу!) бачить захід сонця і появу першої зірки на небі:

*Оце так захід сонця – чудеса!
Оранжевого неба – половина!
Вечірня зірка з хмари воскреса,
І місяць повний – золота хлібина.*

*Край неба, як скоринка, підгорів,
Літак лишив розвихрену химеру...
І білий дим із теплих димарів
Барвінком просувався на Венеру.*

(«Оце так захід сонця!») [10, с. 16].

Відчувається єднання ліричної героїні з природою, поєднання звуків її серця зі звуками природи, замилювання нею, захват від побаченого:

*День відкрив молочно-сірі очі,
Втирає бісеринки сліз
І вологим подихом лоскоче
Очерет і чорний верболіз.*

*Теплий вітер впевнено і жваво
Косить сон сухого бур'яну...
Крізь надбиту порцеляну ставу
Січень п'є водицю крижану.* («Знову день забрів») [10, с. 16].

«Болять» авторці спустошені села, «сумні хати», те, що «на стовпах нема живого нерва», що «примари вулиць вештаються лячно», що «стогнуть тихо спогадами клени» і те, як «крутить вітер заржавілі корби / Невипитих застояних криниць». Тому

авторка зізнається: *«Я змерзла від невдач і від падінь, / Від спогадів і від мелодій суму»*. Однак *«Не скоро ще, не скоро завесниться...»*, бо *«Бреде імлістий січень у поля»*, а *«зима приспала весняну погоду»* і *«здається, що відлига не настане»*.

Мова віршів метафорична, багатогранна, образна. Назвемо хоча б такі вирази: *«Вицвілі очі примружує тиша»*, *«Зеленіє парча, і розбрунькане маєво близько»*, *«Як розсипає вечір зорі з торби»*, *«Вже й квітень на хвіртку обперся»*, *«Зима робить хитрі маневри»*, *«Ти жнеш думки, моя одвічна втому»* та багато інших. Одним із багатогранних і часто вживаних образів збірки є образ вітру. Він буває то лагідним і втішним, то сердитим, то жорстоким. Із ним долітають спогади про рідну домівку, про хату, про маму:

*Коли мене життя дощами крило
І зводило надії нанівець,
Як часто під мої ослаблі крила
Ти посилала теплий вітерець. («Як хочеться до мами»)* [10, с. 9].

Молитва, якою мама оберігала донечку, *«пахне вітром і бузками»*. Вітер – це і космічна таємниця, котра огортає село та наглядає за ним. Вітри ж, як люди, здатні плакати, коли *«В розбиті хатні б'ється зіниці / І протягами плачете вночі»*. Хто ж із нас не мав справу з вітрами, коли *«І запахи, і сльози, і цілунки / Вітри спивали з кожного із нас»*.

Що ж іще ми бачимо обабіч дороги, коли прямуємо слідом за авторкою на її маленьку Батьківщину? Різні картини постають перед очима читача: як квітують акації, як *«нап'ялив хмару на гілки горіх»*, *«кульбаб ясних хоровод»*, *«оголені вежі тополь»*, як *«тече... із правіків Синюха»*, *«береги річки»*, *«ситі пирії»*, *«Божий храм у сонячній долині»*, як *«в місячній пазусі сяєва теплового повно»*. Вибалки, поля, бруківку, озеро, посадки, отари хмарок, лиман... Іще багато-багато всіляких див. Варто тільки вміти бачити те все. А хто ще не розгледів, то поспішайте – закликає авторка, бо життя таке швидкоминуче.

Висновки. Дослідивши особливості творчого стилю поетеси, можемо стверджувати, що її вірші ніжні, трепетні, витончені, милозвучні, надчутливі, які хочеться читати і читати та слідом за авторкою вдихати п'яний аромат черемхи, слухати вранішню пісню жайвора, споглядати синь волошок, що розкидані озерцями в полі, милуватися красою Синюхи, що блакитною смужкою оповила рідні серцю поетеси місця.

Збірка поезій *«Обабіч дороги»* Людмили Юферової метафорична, глибинна за своїм змістом, досконала за формою. Читаючи збірку, хочеться зануритися в плече мами та відчути лагідність сильних рук батька та слухати вічну нескінченну пісню любові до домівки, до краю, навколишньої природи, Батьківщини, Всесвіту. Хочеться співати життєву мудрість на розуміння законів вищої любові. Заглиблюючись в обшир майстерного слова поетеси, хочеться ще і ще спити свіжий ковток поезії, хочеться пересвідчитися: а що ж знаходиться обабіч власної дороги життя.

Стаття не вичерпує всіх можливостей поетичного стилю майстрині. Предметом подальших наукових розвідок може бути дослідження образів маленької батьківщини, таких як-от: вишні, зірки, криниця, паростки, сходи, м'ята та інші; розкриття ознак часовості: серпень, часоплин, весна, час тощо; з'ясування психологічного стану ліричної героїні в різні періоди її життя та на різних дорогах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аристотель. Сочинения: В 4 т. М.: Мысль, 1975-1983. Т. 1: Метафизика: О душе. 1975. 550 с. Т. 2. 1978. 688 с. Т. 3. 1981. 613 с. Т. 4. 1983. 830 с.
2. Веселовский А. Н. Историческая поэтика. М.: «Высшая школа». 1989. 414 с.
3. Лессинг Г.-Э. Лаокоон или о границах живописи и поэзии. М.: Гос. изд-во Худ. лит-ры, 1957. 920 с.
4. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: Підручник. К.: Видавничий дім «Слово», 2010. 432 с.
5. Небеленчук І. О. Занурення у таємниці буття як усвідомлений шлях і ключ до пізнання основ світобудови на прикладі збірки поезій *«Химерник»* Віктора Крупки. *Всесвітня література в школах України*. 2020. № 3. С. 42-48.

6. Небеленчук І. О. Концепт молитви як один із сенсів духовного життя людини у збірці «Цілую твої поділ» Ліни Ланської. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / редактори-упорядники М. Пантук, А. Душний, І. Зиморя. Вип. 33. Т. 1. Дрогобич: Видавничий Дім «Гельветика». 2020. С. 221-227.

7. Небеленчук І. О. Особливості поетичного стилю та мотиви творчості сучасних поетів (на прикладі поезії М. Митровки, К. Каленіченко, С. Висеканцева та інших): Збірник наукових статей. Кропивницький. 2019. 172 с.

8. Пасічник Є. А. Українська література в школі. К.: Радянська школа, 1983. 319 с.

9. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі. К.: ВЦ «Академія», 2012. 312 с.

10. Юферова Л. Л. Обабіч дороги: лірика. К.: Видавництво «Ліра». К.: 2020. 132 с.

Пулатова Людмила,
завідувач кафедри теорії та методик
суспільно-гуманітарних дисциплін
Хмельницького ОІППО,
кандидат філологічних наук

Що і як виховує література в школі?

«Вчитель – провідник змін Нової української школи!» – з таким гаслом ми наближаємось до впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти в закладах загальної середньої освіти в 2022-2023 навчальному році. Але чи сам учитель розуміє, що він має бути «провідником нового», іншим, для чого він заходить у клас, чого чекає від спілкування з учнями, що хоче їм передати через свій предмет, чого навчити і для чого це їм у їхньому подальшому житті.

В одній із літературних груп фейсбука було запропоновано висловитися в коментарях з наступних питань:

1. Що, на вашу думку, виховують в людині книги (наприклад, зі шкільної програми) – і ви раді, що це відбувається, ви раді бути учасником, ініціатором і свідком цього процесу?

2. Що, на вашу думку, виховує в людині урок літератури – і ви, нехай і не завжди, будете уроки, які реалізують цю мету?

3. Що ви відчуваєте, коли чуєте, що література – це не про виховання, література не про «зробити людину кращою», книги не вчать і не повинні вчити?

Велика частина учасників опитування вважає, що і література, і уроки літератури виховують в людині різні якості, а саме:

«Виховує відкритість до діалогу, критичне мислення, готовність міркувати про важливі питання, співпереживати, вміння бачити підтексти і приховані смисли повідомлення. З уроком – все те саме. Тобто це виховання інтелектуальної та емоційної тонкості, причому результат буде здебільшого відтермінований. У багатьох інших сенсах «всьяке мистецтво абсолютно марне». В. С.

«Виховувати – «піклуватися про потреби, навчати, навчати всьому, що для життя потрібно» (Даль). А що для життя потрібно? Вміти думати і пам'ятати. Вміти розуміти і приймати себе – різним! – і з вірою та надією йти вперед. Розуміти і приймати іншого – різного! – і дружити-любити-співчувати-мріяти. Розуміти і приймати Життя – різне! – і радіти, і любити. І рухатися вперед. А урок – 45 хвилин акценту на себе-іншого в Житті (тому на уроці дуууже потрібна сучасна література). Що стосується третього питання – я починаю дратуватися. Від обмеженості і безсилля перед самовпевненою дурістю. І беру книгу – щоб повернутися до «розуміти-приймати іншого». Н. Ж.

«У відповіді на перше і друге запитання я б виокремила вміння міркувати про вчинки, причини і, що особливо важливо, наслідки прийнятих рішень.... Думаю, література яскраво демонструє, що всі ми різні, чужа душа – сутінки, і для досягнення щастя кожному потрібно щось своє. Але, думаю, вихованням це назвати складно. Виховання на уроці залежить від побудови самого уроку. Якщо це діалог, врахування різних думок, де інша точка зору не позбавляється права на існування, але при цьому, наприклад, простежуються і прораховуються наслідки (на прикладі вчинків і дій літературних героїв), то – так. А якщо це нав'язування догм (ось так добре, а так погано), то це, звичайно, виховання, але в умовах сучасної школи, скоріше, виховання відрази до предмета і читання в цілому. Втім, це суто моя точка зору, яка не претендує на виняткову істинність». Я. Ш.

«Книги вчать замислюватися про себе самого. Урок літератури, за класичним формулюванням, відкриває очі і дає крила». О. Г.

«Жити треба чесно. З помилками, промахами, злетами і падіннями, але – не брехати собі, ..., все проживати і за все платити. Співпереживати і намагатися зрозуміти щось важливе про людину». Т. М.

«Усвідомленість і рефлексію. Людина, що не вміє рефлексувати ... Якщо вчитель поділяє цінності, про які говорить, то урок виховує. Якщо вчитель лукавить – то виховання немає». О. К.

«Не тільки як учитель літератури, а й як режисер шкільного театру відповім. Спілкуватися один з одним, з учителем, з письменником. З текстом і за допомогою тексту. Намагатися зрозуміти іншого, познайомитися з ним через поєднання слів. А що зараз може бути важливіше?» Т. О.

«Не ми відкриваємо книги, а книги відкривають нас. Чути істину, любити можуть тільки люди з розкритим серцем. Література якраз серце і відкриває. Уроки літератури вчать сприймати життя як таємницю. Третє питання: «Ну-ну, – думаю, – поживемо – побачимо». С. У.

«А ще література вчить по-новому дивитися на звичні речі. Навіть якщо це просто морозиво (див. однойменний вірш Мандельштама) або троянда Єрихона (Бунін). Уміння бачити у світі прекрасне виховує краще будь-якого моралізаторства». А. М.

«Мені здається, що єдине, що робить література з людиною насправді, це вчить розумінню його складності – складності сприйняття, неоднозначності (і множинності) трактувань, самостійності в оцінках (бо єдиної правильної і немає найчастіше).

І ця складність стає тим живильним субстратом, з якого згодом ростуть емпатія, співчуття і багато інших хороших речей. І багато інших – не дуже хороших – теж ростуть. Тобто я б сказала так: література – НЕ вихователь і Не вчитель, вчить і виховує суспільство, обставини, інші люди й інші зовнішні речі. А література формує для всього цього середовище і створює умови». Г. Ю.

«Мені здається, що література вчить складності, неоднозначності світу і людини; тому, що життя складніше наших уявлень про нього». А. С.

«Мені здається, що література не вчить, а формує. Поняття про добро і зло, гарне і погане, гору й низ. Вона демонструє складність світоустрою і геніальну його простоту. Пишномовно вийшло, але я так думаю дійсно». Ю. П.

В окрему групу виділяються коментарі, суть яких в тому, що література працює як симулятор життя: пропонує ситуації, які можна пережити, не стикаючись з ними в реальності:

«Література вчить і виховує в тому ж сенсі, в якому нас вчить і виховує життя. Просто деякі ситуації краще пережити (без лапок) з героями книг». А. М.

«Вчить все. Життя вчить. Тих, звичайно, хто хоче вчитися. А література – особливе життя. Досвід співпереживання – хіба не навчання? А слово, нове, точне – хіба не навчання?..» М. А.

«Іноді книга виховує: дає зрозуміти, показує своєму читачеві, що означає бути щасливим. Але іноді для цього спочатку треба навчитися читати. Ось чому можна навчитися на уроках. А буде вчитель допомагати цьому чи ні ...» Т. Є.

Я вважаю – і на тому наполягаю як учитель – що книга вчить приймати іншого, його світ, його систему цінностей, його вчинки і його думки не з позицій оцінки, а з позицій розуміння та прийняття. Тобто не «чому Тетяна першою написала Онегину», а «чому Пушкін так придумав, щоб Тетяна першою написала Онегину». Книга вчить бачити, як пізнається світ через слово, які є одкровення і провали на цьому шляху. Ще книга вчить рефлексувати над тим, що відбувається, дає уроки, методики такої рефлексії.» Г. С.

Інша популярна серед коментаторів думка: виховує не книжка, а життя. Учитель може навчити чомусь на своєму прикладі, урок як подія може дати корисний досвід. Художня література, у свою чергу, пропонує приклади, за допомогою яких читач може краще зрозуміти власний досвід.

«Книга не може виховати. Виховання – це стійкі навички, які людина демонструє. А вони зі слів не беруться, лише з життя. Книга може розповісти історію, яка може бути використана людиною для ілюстрації якоїсь життєвої ситуації ... А ось вчитель виховати може. Але, знову таки, не словами. Якщо він розповідає про великі твори, а сам при цьому боягуз або деспот, то навчить він боягузству або деспотизму.

Третє питання: Я радію, що люди перестають перекидати з себе відповідальність за виховання». Е. П.

«Література вчить, але не в форматі «повинна». Вона показує ситуації. Вчинки. Психологічні зліпки характерів. І це все, безумовно, відображає автора і впливає на читача, але не прямолінійно «виховуючи», а побічно, простором для росту особистості, скажімо так». В. А.

«Я б сказав, що виховання літературою працює, але трохи в іншу сторону – в книзі часто артикулюється те, що підліток сам відчуває, але не може ясно висловити. А як пряма дидактика зверху вниз – по-моєму, такого виховання літературою немає». А. Х.

«Мені близьке порівняння з наукою. У моєму університеті юності, в Академмістечку, висіло гасло «Мета науки – служіння народу». Але мета науки – пізнання. А служить народу вона побічно, тим, що дізналася. Так і література – як тільки письменник говорить собі: «Напишу я виховний твір», – виходить дидактична гидота. Літератор відображає світ, ломлячи його у своїй свідомості, ділиться осмисленням свого і чужого досвіду, ділиться почуттями. А ми вчимо дітей зрозуміти ці почуття, осмислювати цей чужий досвід – і відбирати з нього те, що їм співзвучно. Але тут виникає важливе питання – те, що співзвучно їм – або те, що затребуване соціумом / нав'язано соціумом / нормативно для соціуму... А тут уже – вміння говорити про співзвучне / затребуване / нормативне /

нав'язане. Якщо десятикласник, читаючи Достоевського, заразитися теорією Раскольниковою, тому, що вона йому співзвучна, і пропустить повз вуха все інше – навряд чи це моя мета при навчанні літератури. Але чи можна тут сказати «ти помиляєшся, ти неправий, правильно ось так» – або «це погано, добре ось так?» І. Л.

«Виховує вчинок, дія, книга може вплинути на щось, але виховання словом – це як?!» Е. Р.

«Важлива деталь в повідомленні – «урок» літератури. Урок, уроки як події – виховують. А предмет – навіть література – навряд чи». А. К.

«Мені здається, виховують особистості, не повчально, а «своїм прикладом». Тоді й література виховує, не в лоб: письменник, герої, емоції, які виникають. Адже ми сподіваємося, що текст відгукнеться в душі дитини. Це, напевно, і є виховання. А питання: «Чому вчить ця книга?» – не люблю. Вона, може, і вчить, але як зрозуміти це, та й виміряти не можна». А. П.

«Уважно прочитала всі роздуми ... Сумно! Тобто виходить, що в клас ми входимо з задоволенням і про високе з дітьми говоримо теж із задоволенням! Намагаємося «пропалити їх дієсловом», достукатися будь-якими засобами, нехай і маніпулюючи! Але «педагогіка», «виховання» – цур мене!

Друзі, те, як ми увійшли в клас і те, як відповіли на їхнє вітання – вже є виховання. Хочемо ми того чи ні!

... А книги ... Один з важливих чинників виховання – середовище. Думаю, що всі ми створюємо середовище, в якому у дитини є хороші книги. Ось і відповідь». Г. Д.

«Уроки літератури можуть навчити життю і виховати літературний смак тільки в тому випадку, якщо цей самий смак буде у викладача літератури. Все подальше ставлення до життя і діяльності в цьому світі залежить від тих людей, які зустрілися у нас на шляху. Я це стверджую, керуючись перш за все власним досвідом». Р. К.

Була й протилежна думка: література вчить, але для цього не потрібен учитель, а потрібен швидше співрозмовник, з яким можна обговорити книгу:

«Багато є й багато читають поза уроками літератури. І не побачимо, як і що вибирає собі дитина для виховання. Так, для виховання. Не відразу, може бути, потім». В. З.

«Все, чого я навчився від книг – я навчився сам і посередник мені не був потрібен. Співрозмовник – можливо так і то не завжди». А. О.

«Я навіть так додаю. У певний життєвий період саме книги виховували мене окрім інших впливів і навіть всупереч їм, а люди загального кола читання були рідніші від рідних...» В. А.

У деяких коментарях на перший план виходила естетична функція художнього тексту, в цьому випадку вказувалося на здатність літератури викликати катарсис і розвивати почуття прекрасного:

«Мене самого вона іноді вчить, катарсис переживання художнього твору іноді замінює раціональний доказ якої-небудь етичної позиції». А. К.

«Мені здається, що література розбурхує. Але от, щоб прямо виховувати, – не впевнена» П. К.

«Я б сказала, що книга може виховувати. А ось чи виховує, велике питання. Кого як. І дивлячись яка книга. А потенціал виховний закладений у будь-якому мистецтві. Досвід переживань, так. А далі ...» Т. Р.

«Чи виховує? Якби виховувала, то вчителі взагалі, а вчителі літератури особливо, були б святими. Але це ж не так. Розмова про виховання книгою і собою – це потішити своє самолюбство. Тексту не ставиться в провину априорі обов'язок когось виховувати і робити чистішим і добрішим. Мені здається, що єдине, що робить ХОРОША література, – виховує і розвиває смак. У всіх сенсах. А погана створює набір кліше, штампів, установок. Ось що саме виховує Марсель Пруст? Кафка? Джойс? Тут вище багато написали, що можеш навчитися бачити обсяг, складність світу і людини. Ось з цим згоден. А щоб прямо «виховувати». Чи не. І слава Богу. Як саме виховує музика? Живопис? Архітектура? Це з тієї ж області питання. Красу бачити і відрізнити справжнє від підробленого. А далі вже кожен сам у міру своїх сил, оточення, сім'ї та т. д. виховується» М. Б.

Висловлювалися думки про те, що література не виховує:

«Люди читати нормально не вміють – яке вже тут повноцінне виховання. А ось встановленням смислів і оцінок література займається. Перш за все класика – на поверхневому рівні, звичайно. Але вглиб мало хто запливає». Т. В.

«Я різко проти. Ну якби вона, художня література, вчила когось чогось, то, напевно, вже навчила б. І, напевно, насильства б не було, зловживань на місцях, дурних сварок на все життя, та багато чого б не було. Все ж у нас більш-менш одне й те саме в школі читали-розбирали. Ну так, у мене, як у автора, є іноді бажання зробити героїв трохи більш досконалими, ніж реальні люди, або вирішити конфлікт не так, як це було б у житті, але не для того, щоб потім хтось виділив це червоним маркером і написав: «Ось вона нас чомусь тут вчить!». Емпатію література може розвивати, знання нові про відносини між людьми може давати, дати відчуття причетності може, дати поштовх до розвитку інтересу може ... Але не вчити. Немає гірше питання для письменника: «Чого навчають ваші книги?» А. Р.

Були докладні коментарі, автори яких намагалися представити різні ситуації, в яких можливі різні відповіді на поставлене запитання:

«Спробую по порядку. 1. Немає універсальної відповіді. Книги можуть взагалі не мати на читача виховного впливу. Просто цікаво читати. Або навпаки – пропонувати модель поведінки. Сказати однозначно, що візьме учень з книги для себе – неможливо. Я не ставлю за мету змінити учня книгою. Співвідносити своє життя з книгою небезпечно. У тому числі загрожує неприємними відкриттями в самому собі. Я не відчуваю радості, якщо учень починає перевіряти своє життя літературою. Краще нехай він скаже, що хоче бути таким, як його батько. 2. Урок саме літератури може (не повинен) сприяти розумінню себе й іншого. Мета – створити ситуацію розуміння. Навряд чи це виховання, так як не можна перевірити, як це діє в реальному житті. Ну, ще урок літератури може виховати інтерес до читання, але це теж не для всіх. Набагато сильніше, ніж книга, впливає на уроці ситуація (спілкування, суперечка, радість, спільна справа, відкриття і т.д.). Ситуацію створювати цікаво. 3. Спокійно. Краще з такою позицією співіснувати, ніж з фрустрацією, отриманою від невідповідності книги і життя, себе і літератури». А. К. [1]

Як бачимо, дискусія щодо літератури й уроку літератури побудована в контексті ціннісного навчання й виховання сучасного учня. Саме ціннісне навчання має бути пріоритетним, поряд з компетентнісним, в Новій українській школі. В епоху стрімкого

розвитку технологій цінності людського ества, людського буття, питання розуміння людиною самої себе в оточуючому світі стають як ніколи актуальними.

Цінності є фундаментом освіти та умовою формування людини та суспільства, які у своїй як професійній, так і повсякденній діяльності зважають морально-етичний та публічний інтереси [3].

Віктор Франкл, автор книги «Людина у пошуках справжнього сенсу», стверджував, що цінностей не можна навчитися, їх можна тільки пережити [2]. Неможливо уявити вчителя, батька чи матері дитини, які б могли якісно передати ціннісну життєву філософію дітям, самі не сповідуючи її, не будучи наставниками. Адже цінність формується щодня, а не згідно з розкладом навчальних занять. І кожна людина, а дитина і поготів, довіряє не тому, що чує, а тому, що бачить.

Список використаних джерел та літератури

1. Что и как воспитывает литература в школе? Гильдия словесников / [Электронный ресурс] / – Режим доступа : <https://slovesnik.org/kopilka/stati/chto-i-kak-voospityvaet-literatura-v-shkole.html> / – Назва з екрана.

2. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / Віктор Франкл ; пер. з англ. О. Замойської. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 160 с. ISBN 978-617-12-0452-2

3. Ціннісні орієнтири сучасної української школи / [Электронный ресурс] / – Режим доступа : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferencia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf>/ – Назва з екрана.

УДК 378.046.4: 004 (045)

ББК 74.3

Ребрина Віталій,
старший викладач кафедри теорії і методик
природничо-математичних дисциплін і технологій,
завідувач НМЦ викладання інформатики,
ІКТ і ДН Хмельницького ОІППО

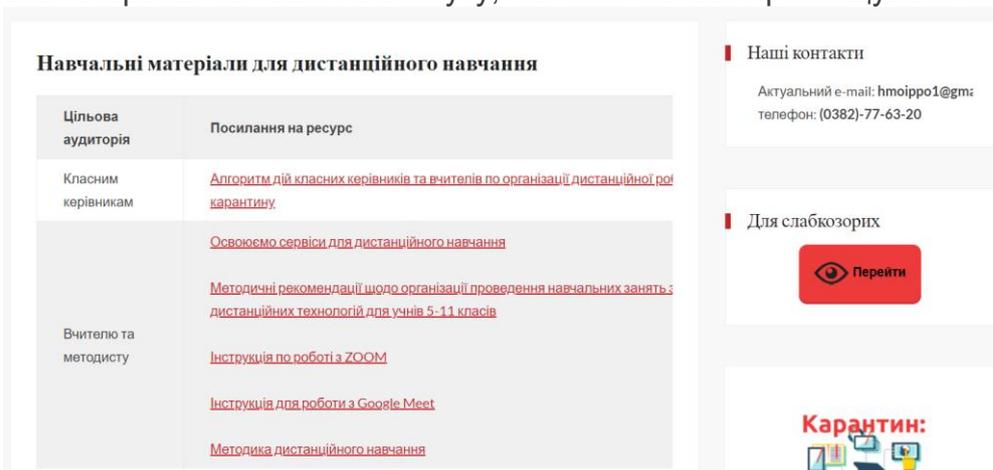
Організація дистанційного навчання в умовах пандемії

Пандемія Ковід 19 внесла корективи в навчальний процес. Це зумовило пошук інших форм навчання. У цьому процесі ми зіткнулися з низкою проблем: відсутність Інтернету в учнів, особливо сільських, не всі педагогічні колективи були готові до переходу на інші форми навчання. Найбільшу увагу педагогів, учнів, батьків було повернуто до **дистанційного навчання.**

Психолог Елізабет Кюблер Росс назвала пандемію Ковід 19 шоком для освіти. З її точки зору усі педагоги пройшли певні етапи адаптації до нових умов навчання, серед яких шок, заперечення, торги, депресія і нарешті сприйняття реальності.

У умовах розгубленості вчителі почали пробувати використовувати такі інструменти, як: вайбер, Skype, zoom, meet тощо. Системність не спостерігалася. Саме тому важливо було оперативного накопичити певні позитивні паростки досвіду і донести до педагогів області. Таке завдання на себе взяв науково-методичний центр викладання інформатики, ІКТ і ДН Хмельницького ОІППО й успішно впорався. Була створена

спеціальна сторінка на сайті інституту, на якій почали розміщувати корисні матеріали.

(Рис.1).

Рис. 1. Сторінка Карантин

На перших порах впровадження дистанційного навчання великим попитом користувався матеріал «Методика дистанційного навчання», в якому були зібрані позитивні практики окремих колективів (рис.2)

Зміст

1. Передмова	3
2. Ребрина В.А. Підвищення педагогічної майстерності вчителів під час карантину	6
3. Сіренький І.О. Інформаційний простір сучасного закладу освіти	11
4. Гульчак І.В. Дистанційне навчання під час карантину	21
5. Франчук П.А. Отримання облікового запису google G Suite for Education	26
6. Гуменюк А.В. Організація інформаційного простору в умовах дистанційного навчання	30
7. Максименко В.А., Мирна Л.А., Ребрина В.А., Сологуб О.С. Методичні рекомендації щодо організації проведення навчальних занять за допомогою дистанційних технологій для учнів 5-11 класів закладів загальної середньої освіти Хмельницької області в умовах карантину	39
8. Сологуб О.С. Організація інформаційно-освітнього середовища класу засобами додатку google classroom	45
9. Максименко В.А. Інструкція щодо встановлення та роботи з zoom	51
10. Максименко В.А. Інструкція щодо проведення конференцій за допомогою google meet	59
11. Пододіменко І.І. Організація дистанційного навчання англійської мови за допомогою інтерактивного хмарного сервісу Studystack	67
12. Ратушняк С.П. Організація та реалізація дистанційного навчання в школі	72
13. Юхимчук Т. І. Організація дистанційного навчання основам здоров'я за допомогою інтерактивних плакатів thinklink	74
14. Козлова О.В. Освітня платформа MOODLE як найбільш доступне універсальне віртуальне навчальне середовище	81
15. Савіцька О.В. Організація навчального процесу в умовах дистанційного навчання. З досвіду роботи НВК №10 м. Хмельницького	87

Рис. 2. Зміст посібника «Методика дистанційного навчання»

Розглянемо детальніше що таке дистанційне навчання. Одне із визначень може бути таким. **Дистанційне навчання** (ДН) – освітній процес, у якому значна частина викладання здійснюється викладачем (або групою викладачів), віддаленим у просторі або часі від учня (або групи учнів). Учень розглядається як одержувач деякого інформаційного змісту і системи завдань для його засвоєння.

Досвід роботи вчителів в умовах дистанційного навчання показав, що були винесені певні уроки (рис. 3-6). За С.Литвиною ці уроки такі.

Урок 1. Цифрова компетентність стосується кожного педагога

Рис. 3. Подолання цифрового бар'єру

Урок 2. ПРОФСТАНДАРТ. Інформаційно-цифрова компетентність

A32. Здатність до використання відкритих ресурсів, інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій в освітньому процесі	A3231. Типи та функції інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій і пристроїв A3232. Функціональні особливості, обмеження та наслідки використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій A3233. Вимоги до організації роботи з технічними засобами навчання	A32У1. Використовувати, створювати, проєктувати та поширювати цифрові освітні ресурси для впровадження цифрової освіти, урядування, професійного розвитку A32У2. Впорядковувати цифрові освітні ресурси і забезпечувати їх доступність для учасників освітнього процесу A32У3. Оцінювати ефективність цифрових ресурсів для досягнення навчальних цілей учнів, відповідно до рівня їх підготовки та індивідуальних особливостей A32У4. Організовувати освітній процес з використанням технологій дистанційного навчання
--	--	--

Рис. 4. Про відсутність прийнятого профстандарту

Урок 3. Цифрові навички для організації дистанційного навчання

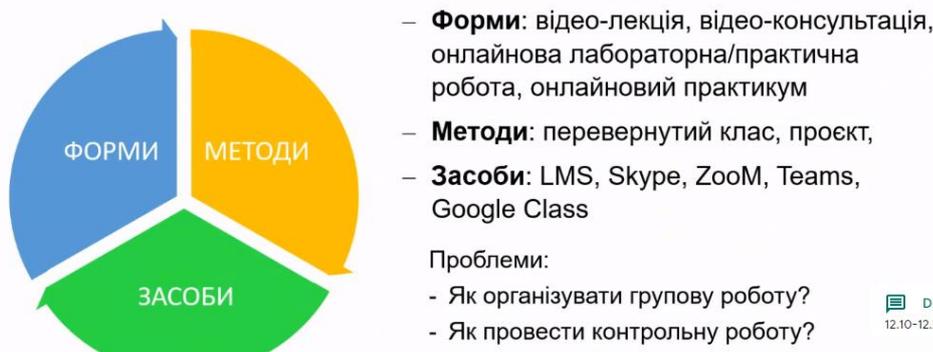

Рис. 5. Про форми, методи, засоби

Урок 4. ЦІЛЬОВИЙ РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ

Рис. 6. Етапи формування цифрових компетентностей

Як відмічають Алевтина Лотоцька і Оксана Пасічник у методичних рекомендаціях «Організація дистанційного навчання в школі» [електронний ресурс: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>] щоб уникнути хаосу, в педколективі варто визначити відповідальну особу, координатора дистанційного навчання, який/яка комунікуватиме щодо питань організації дистанційного навчання. Необхідно поцікавитись у вчителів, яка їм потрібна допомога в опануванні інструментарію, у разі потреби й можливості – організувати експрес-навчання. Очевидно, що якщо до початку дистанційного навчання вчитель/ка не користувався(лася) електронними засобами в роботі, то за короткий час він/вона не опанує складних для нього/неї інструментів. Сьогодні весь світ перебуває в умовах необхідності працювати по-іншому. Не варто тиснути на вчителя/вчительку, якщо в нього/неї щось не виходить. Важливі підтримка й допомога. Занадто високі вимоги до «віртуального ідеального» вчителя або учня, а також відсутність чіткої нормативно-правової бази в умовах існування багатьох інших освітніх проблем щодо впровадження дистанційного навчання не сприяють ефективному вирішенню проблеми. Дистанційне навчання дасть результати, лише якщо буде посиленням для всіх учасників освітнього процесу.

Напрацювавши певний досвід, незалежно від того до якої зони буде віднесена область у найближчий час, ми повинні бути готові до можливого дистанційного навчання. Важливо визначитися із чітким алгоритмом дій, який не може у кожного вчителя бути інший. На наш погляд, мають бути певні етапи:

- Перший етап. Вибір ресурсу, на якому слід розписати етапи дистанційного навчання. Для цього можуть підійти ментальні карти coggle.it або [Mindomo](https://mindomo.com), інтерактивні плакати [Linolt.com](https://linolt.com) або [Padlet.com](https://padlet.com)
- Етап 2. Інструмент взаємодії з учнями. Це може бути шкільний сайт, [Google Classroom](https://classroom.google.com) – безкоштовний сервіс, яким може скористатися кожен, хто має обліковий запис у [Google](https://www.google.com). В області також використовують систему [moodle](https://moodle.org) (Славутинка м.Кам'янець-Подільський).
- Етап 3. Встановлення порядку роботи у дистанційному навчанні. Дуже важливо домовитися з учнями про порядок роботи і кінцевий час задачі завдань. Наприклад, встановити час задачі завдань до п'ятниці не пізніше 16 години. Це дисциплінуватиме учнів.
- Етап 4. Про онлайн спілкування. Оскільки живе спілкування мотивує, то варто робити хоча б раз на тиждень онлайн спілкування у визначений день і час (наприклад, середа або четвер з 12 години). Це можна робити у формі прямого ефіру в закритій групі у [Facebook](https://www.facebook.com), [Google Classroom](https://classroom.google.com) за допомогою [meet](https://meet.google.com) або додатком [zoom](https://zoom.us).
- Етап 5. Про здачу завдань. Варто вибрати і повідомити учням про те, в якій формі вони здаватимуть завдання. Це залежить від формату завдання, яке треба

перевірити вчителів. Наприклад, якщо це творча робота, – роботи пересилаються у формі Google-презентації. Будь-які письмові роботи дітям варто здавати у формі Google-документа. Цікавим, на наш погляд, є спільний формат здавання робіт. Для цього вам з учнями треба буде використовувати в спільному доступі дошку Padlet.com або Linolt.com. Це безкоштовні платформи. Вчитель створює спільну дошку (плакат, канвас), розсилає посилання учням. Потім педагог створює завдання та «прикріплює» його на спільній дошці як стікер. Учні можуть робити свої повідомлення, прикріплювати файли та відеоролики.

- **Етап 6. Вибір інструментів для перевірки.** Найбільш зручною та багатофункціональною для контролю й перевірки знань онлайн є ClassTime. Це безкоштовний тестовий сервіс, де вчитель може використати 9 абсолютно різних і нестандартних типів запитань. Є відкриті запитання, запитання на встановлення відповідності, можливість дати розлогу відповідь на запитання. На закріплення знань учням можна давати контрольний тест через цю платформу. Через цей же сервіс можна створити опитування, дати до нього доступ дітям. У такому разі школярі спершу мають переглянути відеолекцію, а потім одразу дати відповіді на запитання, щоб закріпити побачене й почуте.

- **Етап 7. Подача матеріалу.** Якщо необхідно подати теорію, вчитель може зробити це кількома кроками. Тема подається через готовий відеоконтент, який за конкретним запитом легко знайти на YouTube або підготувати власний. Даємо завдання учням, з якої та по яку хвилину їм треба переглянути відеоролик, щоб вони не дивилися зайвий контент. Після відео варто організувати практичний блок. Зараз у відкритому безкоштовному доступі чимало онлайн-тренажерів, які допоможуть учневі перевірити завдання та себе. Звертаємо увагу на такий ресурс, як learningapps.org. Це система готових вправ з різних предметів та ще й з можливістю автоматичної перевірки системою. А ще вчитель може створити свої вправи за допомогою цієї платформи, якщо готових йому не вистачило. Працювати з платформою треба за тим самим принципом, що й з іншими – відправити посилання дітям. Вчитель створює папку класу, завантажує туди вправи – вже наявні там чи створені ним. І може моніторити виконання цих вправ.

Високий рівень цифрової культури педагогічних працівників – запорука ефективного використання інформаційно-цифрових технологій у навчальному процесі, особливо у дистанційному навчанні. Цифрова культура – це система правил поведінки людини, яких вона дотримується під час використання інформаційно-комунікаційних технологій. Це вміння працювати з сучасною цифровою технікою і володіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. Зараз говорять про компоненти цифрової компетентності, до яких відносять цифрові ресурси, професійний розвиток педагога і його взаємодію з колегами, освітню діяльність, сприяння формуванню цифрової компетентності учнів.

До важливих цифрових навиків педагога XXI ст. відносяться такі:

- Знаходити і оцінювати навчальні онлайн-матеріали;
- Створювати візуально цікаві матеріали;
- Створювати віртуальні майданчики для свого класу: блоги, сайти, wiki-платформи;
- Вміти ефективно шукати інформацію в мережі;
- Використовувати можливості соціальних мереж для професійного розвитку;
- Рекомендувати і поширювати навчальні ресурси;
- Створювати, редагувати і поширювати цифрові портфоліо;
- Створювати, редагувати і поширювати мультимедійний контент;
- Використовувати онлайн-інструменти для впровадження сучасних педагогічних практик: перевернутий клас, змішане навчання, мобільне навчання, проектне навчання, електронні журнали, електронні щоденники.

Час показав, що цифрова компетентність стосується кожного педагога!

Список використаних джерел та літератури:

1. А.Лотоцька, О.Пасічник Методичні рекомендації «Організація дистанційного навчання в школі» [електронний ресурс: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>]
2. Методика дистанційного навчання: збірник статей /За редакцією В. А. Ребрини. Хмельницький: ХОІППО. 2021. 99 с. [електронний ресурс: <https://hoippo.km.ua/wp-content/uploads/2021/02/mdn4.pdf>]

Самковський Микола,
учитель української мови та літератури
ЗОШ I-III ступенів № 1 м. Славути,
старший учитель

Інструментарій учителя літератури в епоху освітніх змін

У статті розглянуто сучасні підходи до вивчення української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах, методу навчання літератури, а також інструментарій учителя літератури в епоху освітніх змін. Також запропоновано форми організації зворотного зв'язку між учителем та учнем під час застосування дистанційних технологій навчання.

Ключові слова: література, методика, форми, наочність, інструментарій, контроль, мотивація, проект.

Key words: literature, methods, forms, clarity, tools, control, motivation, project.

Згідно з Державним стандартом базової середньої освіти, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 № 898, метою мовно-літературної освітньої галузі є розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури для духовного, культурного і національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень. Це покладає на вчителя літератури, зокрема української, певну відповідальність за формування читацької компетентності випускника закладу базової середньої освіти. Оскільки підходи до вивчення літератури швидко змінюються, учитель має йти в ногу з часом і постійно поповнювати свій інструментарій. Адже школа покликана виховати в дитини потребу і вміння читати, вживатися у світ художнього твору, відчувати і розуміти його, а також знаходити на основі осмислення прочитаного шлях до себе, до людей, України та у вселюдський світ. Такими є орієнтири праці вчителя української літератури, однаково уважного до пошукового, творчого аспектів і методичних вимог щодо викладання її в середній школі [1].

Які ж сучасні підходи до вивчення української літератури варто виокремити і що має входити до інструментарію вчителя? Спочатку звернімося до методики викладання української літератури в закладах базової середньої освіти. Нагадаймо, що **методика навчання української літератури** – це педагогічно-літературознавча прикладна наука, що містить психолого-педагогічні засади роботи вчителя, вимоги до літературного і літературознавчого змісту навчання, рекомендації щодо дидактичних шляхів його опанування, стратегії виховання учня засобами художнього слова. Об'єктом методики навчання української літератури є навчальний процес, тобто взаємодія вчителя і учнів, що має на меті набуття учнями літературної компетентності та розвиток особистості засобами художнього слова. Предметом – система принципів, методів, технологій, прийомів, форм, видів, засобів навчальної і виховної роботи на уроках української літератури та в позакласній літературній діяльності вчителя й учнів. Сучасне поліваріантне вивчення

літератури передбачено принаймні в чотирьох основних вимірах: національно-історичному, філософсько-суспільному, естетичному, інструментальному. Отже, сьогодні підхід до викладання літератури є комплексним [7].

Сучасний учитель української літератури має використовувати цілий арсенал методів:

1. *Теоретичні методи.* Вони допоможуть вивчити історію питання, структурувати проблему, проаналізувати її складники, синтезувати результати дослідження, щоб вибудувати логічно аргументовану концепцію і сформулювати цілісне розв'язання порушеної методичної проблеми (наприклад, проблеми засвоєння учнями теоретико-літературних понять). До теоретичних методів належать такі: аналіз літератури, систематизація інформації, синтез розрізнених результатів.

2. *Емпіричні методи.* Це практичні способи вивчення предмета дослідження, зорієнтовані на пізнання дійсності, зовнішніх зв'язків і відношень. Оскільки методика навчання літератури має прикладний характер, їхнє значення особливо важливе.

3. *Експериментальні методи.* Нові методичні моделі, створені вченими-методистами, потребують перевірки педагогічним експериментом. Експериментальною базою для методики викладання української літератури є школа. Педагогічний експеримент вирізняється з-поміж інших методів тим, що передбачає активне втручання в роботу школи. Для проведення експерименту переважно обирають два класи – експериментальний та контрольний, у яких учні мають бути приблизно рівними за своїм розвитком. Варто розуміти, що лише синтез усіх цих методів допоможе досягти мети.

На сучасному етапі розвитку суспільства перед учителями літератури постає суттєва проблема – небажання учнів читати. Життя перенасичене інформацією, яку легко почерпнути з інформаційного простору. Це призводить до перевтоми школярів, як наслідок, на читання не вистачає часу та бажання. Саме тому важлива роль належить мотивації. Учитель має пояснити здобувачам освіти, що саме читання розвиває та виховує особистість. Неможливо бути грамотним, якщо не сформована читацька компетентність. З цією метою варто унаочнювати навчальний матеріал. А тому до **інструментарію вчителя літератури** в епоху освітніх змін, окрім класичних, мають належати:

- віртуальні екскурсії;
- різнобічні відеоматеріали;
- буктрейлери;
- квести;
- інтерактивні вправи;
- проєкти.

Усе це урізноманітнює форми роботи на уроці та поза ним, а також викликає зацікавлення в школярів під час вивчення літератури. Безумовно, не можна забувати про інтеграцію, адже література тісно пов'язана не лише з історією, а й із мистецтвом, географією, музикою, ІКТ-технологіями та іншими дисциплінами.

Далі більш детально щодо інструментарію вчителя літератури в епоху освітніх змін.

Віртуальні екскурсії дають змогу, не виходячи з класної кімнати, побачити місця, де жив і творив письменник чи діяв літературний герой.

Якщо створення екскурсії здійснюють учні, це стає способом формування універсальних компетентностей (інформаційної, комунікативної тощо). Розробка екскурсійної теми стає більш ефективною у випадку створення творчої групи з 3-6 осіб. Доцільно розподілити обов'язки в процесі підготовки екскурсії, тоді кожен член творчої групи готує свій матеріал (підтему). Далі весь матеріал об'єднується і редагується керівником, якого обирають члени групи. Під час вибору підтем для більш якісної підготовки екскурсії необхідно враховувати інтереси і можливості учасників групи. Віртуальна екскурсія – це організаційна форма навчання, що відрізняється від реальної екскурсії віртуальним відображенням реально наявних об'єктів із метою створення умов для самостійного спостереження, збору необхідних фактів тощо. Перевагами її є

доступність, можливість повторного перегляду, наочність і багато іншого. Під час створення віртуальної екскурсії потрібні вміння створення візуального продукту (наприклад, презентація Power Point). Залежно від спрямованості екскурсії формується естетичне сприйняття – уміння сприймати твори художньої культури [2]. Технології віртуальних турів дозволяють по-новому поглянути на процес навчання. Основні аспекти, які потрібно врахувати вчителю під час підготовки методичного супроводу до цифрового ресурсу, такі:

- ідея екскурсії;
- цілі і завдання екскурсії;
- зміст екскурсії;
- маршрут і оформлення екскурсії;
- технічна складова розробки (навігація, інтерактивність тощо);
- результати і методичні рекомендації щодо використання ресурсу.

Умовою проведення віртуальної екскурсії є під'єднані до мережі Інтернет комп'ютери в класі. Значну роль в активізації діяльності учнів під час віртуальних екскурсій відіграє пошуковий метод. Учні не просто знайомляться з матеріалами експозицій, а й займаються активним дослідженням, пошуком необхідної для вивчення та аналізу інформації. Це досягається через постановку проблемних питань перед екскурсією або отриманням певних творчих завдань. Під час проведення екскурсії учні можуть конспектувати тези в зошит, копіювати матеріали із сайту у свої папки, робити позначки. Закінчується екскурсія підсумковою бесідою, під час якої вчитель спільно з учнями узагальнює, систематизує побачене і почуте, виділяє найістотніше, виявляє враження і попередні оцінки учнів, намічає творчі завдання для них (написати есе, твір, підготувати доповіді, реферати, скласти альбоми, розробити нові маршрути (інтелект-карти) віртуальних екскурсій тощо). Складовими віртуальної екскурсії можуть виступати фрагменти, уривки з технічних, наукових, науково-освітніх та мистецьких фільмів, відео- та аудіофайли, анімація, а також репродукції картин, зображення природи, портрети, фотографії відомих учених, винахідників. У матеріали таких екскурсій можуть бути включені літературознавчі, технічні, спеціальні терміни та визначення, історичні карти, тези з теорії досліджуваної теми (дисципліни, предмета). Таке навчання спрямоване як на індивідуальну, так і на спільну роботу вчителя і учнів. Віртуальні навчальні екскурсії також можуть бути використані і в процесі дистанційного навчання. Учні отримують у своє розпорядження готові інтерактивні мультимедійні екскурсії (або їх фрагменти), які розроблені самим учителем або за його завданням (планом) найбільш підготовленими учнями. Застосування даного дидактичного засобу полегшить роботу і вчителя, і учнів. Якщо екскурсія проходить спільно з учителем, то вчитель повинен коментувати те, що бачать учні. Таке навчання стає більш динамічним, цікавим, скорочує час на підготовку до уроку, на уроці можна дати, показати і пояснити більше навчального та інформаційного матеріалу, що підштовхує учнів до роздумів і дії, дозволяє розвивати в них самостійність і сприяє їхньому саморозвитку. Корисними в організації навчального процесу за допомогою віртуальних екскурсій можуть бути безкоштовні сервіси та додатки, які, зокрема, пропонує команда Google.

Різнобічні відеоматеріали унаочнюють навчання, допомагають краще засвоїти навчальний матеріал [6]. Зокрема, це документальні фільми, а також художні фільми, що зняті за мотивами творчості того чи іншого письменника чи письменниці. Так, варто запропонувати здобувачам освіти під час вивчення відповідних літературних тем подивитися фільми «Момент» за мотивами однойменної новели В. Винниченка, «Тореадори з Васюківки» (В. Нестайко), «Тіні забутих предків» (М. Коцюбинський), «Меланхолійний вальс» (О. Кобилянська), «Зачарована Десна» (О. Довженка), «Дике поле» (за мотивами роману «Ворошиловград» Сергія Жадана) та інші, що є у вільному доступі в мережі Інтернет.

Технологія **буктрейлера** на уроках літератури допомагає в цікавій, динамічній формі розповісти про художній твір, спонукає учнів прочитати книгу, формує інтерес до

української літератури загалом. До буктрейлера варто залучати школярів, адже їхні фантазія і бачення світу допомагають цікаво, а іноді й нестандартно виконати завдання. Освітній буктрейлер є одним з ефективних засобів підвищення читацької активності підлітків, що впливає на формування літературознавчих та ІКТ-компетентностей [4].

Організація навчання у формі **квесту** (вебквесту) забезпечує активну інтелектуальну змагальну діяльність учасників, активізує набутий досвід та розвиває критичне мислення, є засобом формування й підтримування стійкого інтересу до засвоєння навчального предмета. Квест – це інтелектуальне пізнавальне змагання, в основі якого – послідовне виконання командами або окремими гравцями заздалегідь підготовлених завдань [5]. Зазвичай в умовах практики вивчення предметів квести застосовують насамперед для узагальнення й систематизації знань, удосконалення вмінь, рідше – з метою засвоєння нового навчального матеріалу, коли учасники майбутніх змагань самостійно працюють із певною інформацією чи створюють продукти діяльності (проекти), виконуючи завдання.

Вважаю, що в процесі вивчення літератури організація навчання учнів у формі квесту є оптимальною і продуктивною як для узагальнення й систематизації знань, так і засвоєння нового матеріалу.

Інтерактивні вправи сьогодні є важливим інструментом формування ключових компетентностей здобувачів освіти на сучасному уроці мови та літератури. Використовуючи їх, учитель робить процес навчання творчим, компетентісно зорієнтованим та інноваційним: урізноманітнює форми подання інформації, типи навчальних завдань, забезпечує негайний зворотний зв'язок, активізує пізнавальну діяльність, сприяє широкому застосуванню ігрових прийомів, посилює мотивацію навчання. На таких уроках літератури здобувачі освіти вчаться працювати з різними текстами, розуміти зміст прочитаного, з'ясувати позицію автора і художні засоби, висловлювати власну позицію щодо прочитаного, сприймати художній твір як чинник формування життєвого досвіду, удосконалюють навички самостійної роботи, вчаться раціонально застосовувати комп'ютерні технології.

Проект – цільовий акт діяльності, в основі якого лежать інтереси дитини.

Навчальне проектування орієнтоване, передусім, на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну або групову, яку учні виконують упродовж визначеного відрізка часу.

Технологія проектування передбачає розв'язання учнем або групою учнів якої-небудь проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з другого – інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, творчості [3].

Проектна технологія передбачає використання педагогом сукупності дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів та стимулює інтерес учнів до певних проблем, що передбачають володіння потрібними знаннями, та через проектну діяльність, яка передбачає розв'язання однієї або цілої низки проблем, показати практичне застосування надбаних знань.

Робота над проектом – практика особистісно орієнтованого навчання в процесі конкретної діяльності учня, на основі його вільного вибору, з урахуванням його інтересів. Ця робота включає усвідомлення учнем мети, оформлення задуму, розробку організаційного плану, роботу за планом, підбиття підсумків у вигляді звіту.

Метою навчального проектування є створення педагогом таких умов під час освітнього процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності учня.

Під час роботи над проектом учитель має не лише передати учням ті чи інші знання, а навчити здобувати ці знання самостійно, уміти застосовувати їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань; сприяти учневі в здобутті комунікативних навичок, тобто здатності працювати в різноманітних групах, виконуючи різні соціальні ролі (лідера, виконавця, посередника тощо); розширити коло спілкування дітей, знайомство з іншими культурами, різними поглядами на одну проблему; прищепити здобувачам освіти вміння

користуватися дослідницькими прийомами: збирати необхідну інформацію, уміти її аналізувати з різних поглядів, висувати різні гіпотези, уміти робити висновки. Як бачимо, проєктна технологія досить складна, але вона виправдовує себе, оскільки школярі навчаються розв'язувати проблему самостійно.

Отже, вплив інформаційного суспільства на формування духовності учнів сьогодні важко переоцінити [8]. Сучасний учитель літератури має рухатися в ногу з часом. До його інструментарію в епоху освітніх змін має належати цілий арсенал форм, методів, технологій, які дозволять зацікавити здобувачів освіти, мотивувати їх до вивчення літератури, формувати читацьку компетентність та виховувати гідного громадянина України. Нові виклики щодо організації освітнього процесу виникли у зв'язку з пандемією COVID-19. І тут на допомогу вчителю прийшли дистанційні технології навчання. Так, провести урок онлайн не складно, складно під час такого уроку забезпечити зворотний зв'язок і надати якісно школярам освітні послуги. Таке навчання має бути більш динамічним, а матеріал подано максимально доступно. Але та ж проблема: що робити, якщо учень читати не хоче? У такому випадку варто використовувати відеофільми або мультимедійні презентації, хоча це, звичайно, не панацея. Під час дистанційного навчання важливу роль відіграє самоорганізація та відповідальність здобувачів освіти за належне засвоєння навчального матеріалу. Щоб забезпечити зворотний зв'язок, варто використовувати блоги, інтерактивні аркуші, проєкти та, безперечно, тести – усе це має також входити до інструментарію вчителя літератури в епоху змін.

Список використаних джерел та літератури:

1. Артюшина М. Сутність та особливості інноваційно-зорієнтованого підходу у сучасній школі. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. Умань, 2009. Ч. 3. С. 15-22.
2. Бедлінський О. І. Гра «Креативність» як засіб розвитку творчого мислення і сприйняття підлітків : О. І. Бедлінський / Практична психологія та соціальна робота. 2010. № 2. С. 26-32.
3. Карбованець О. Метод проєктів – сучасна педагогічна технологія навчання освітніх закладів різних рівнів [Електронний ресурс] / О. Карбованець, Н. Куруц, Н. Голуб, А. Майорош. URL: <http://www.eduforme.org>
4. Косачова О. Буктрейлер як ефективний медіаресурс сучасної бібліотеки : Вісник Книжкової палати. № 10. 2014. С. 15-18 [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/vkp_2014_10_7.pdf
5. Освіта навпаки, або Першопрохідці-STEM [Електронний ресурс]. URL: <http://pedpresa.ua/177304-osvita-navpaky-abo-pershoprohidtsi-stem.html>
6. Семеніхіна О. Про формування у майбутнього вчителя умінь унаочнювати навчальний матеріал засобами комп'ютерної візуалізації / О. В. Семеніхіна, М. Г. Друшляк, Д. С. Безуглий / Використання інноваційних технологій в процесі підготовки фахівців : II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція, 28-29 березня 2017 року. Вінниця, 2017.
7. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі : підручник / Г. Л. Токмань. К.: ВЦ «Академія», 2012. 312 с.
8. Целякова О. М. Вплив інформаційного суспільства на формування духовності [Електронний ресурс]. URL: http://ocpvm.org.ua/wp-content/uploads/2013/10/konfer_2012.pdf

Синюк Валерій,
учитель зарубіжної літератури Антонінського
ліцею Антонінської селищної ради,
учитель-методист,
методист-кореспондент ХОІППО

Креолізовані тексти як засіб активізації читацької діяльності здобувачів освіти

У роботі досліджено питання використання креолізованого тексту на уроках літератури. Здійснено класифікацію різновидів таких текстів, з'ясовано їх функції. Визначено роль креолізованих текстів у літературній освіті сучасних учнів.

Ключові слова: креолізовані тексти, комікси, буктрейлери, постери, буклети, фотоколажі, скрапбукінг, дудли, кардмейкінг.

Key words: creolized texts, comics, book trailers, posters, booklets, photo collages, scrapbooking, doodles, cardmaking.

Упродовж останнього часу багато дослідників звертають увагу на поширення такого явища, як «кліпове» мислення (в англomовному просторі net-мислення). Поява цього поняття зумовлена тим, що людині доводиться обробляти більше інформації за меншу кількість часу [10]. На це звертають увагу й укладачі програм із літератури для 5-9 класів, зазначаючи, що сучасні діти, які живуть у динамічному інформаційному світі, перебувають у полоні віртуального середовища, якому притаманна «кліповість», «клаптиковість», фрагментарність. Життя постає світом «коротких» повідомлень, швидкоплинних новин, і дитині непросто розібратися у великому інформаційному потоці [11]. Здобувачі освіти надають перевагу саме візуальній інформації, яку легше сприймати, ніж вербальну, а тим більше текстову.

Така специфіка засвоєння інформації дітьми спонукає вчителя шукати нові способи подачі навчального матеріалу. Одним із них, вважаємо, може стати робота з креолізованим текстом, який допоможе візуалізувати навчальний матеріал і з метою його максимального наближення відповідним вимогам «кліпового» сприйняття інформації учнями перетворить процес навчання на цікавий і захоплюючий. Тому, на нашу думку, є актуальним питання використання на уроках літератури креолізованих текстів, які мають здатність привертати увагу учня-читача, а також стимулюють його пізнавальну діяльність.

У роботі узагальнено інформацію про креолізовані тексти і методику їх використання на уроках літератури в 5-8 класах, досліджено питання використання креолізованого тексту на уроках літератури, визначено роль креолізованих текстів у літературній освіті сучасних учнів.

Сучасна методична наука засвідчує, що креолізовані тексти набувають більшого поширення в спілкуванні та є одним із найбільш успішних його засобів. У сучасній практиці креолізованими вважаються насамперед тексти, які поєднують вербальні і візуальні компоненти [7].

На думку О. Ісаєвої, креолізовані тексти – це складне текстове утворення, що поєднує вербальні та невербальні елементи. Разом вони впливають на читача, створюючи комплекс образів, які супроводжують зміст прочитаного [8]. Такі тексти здатні передавати великий обсяг інформації в достатньо лаконічній формі, вони забезпечують привернення уваги читача до інформації, стимулюють його пізнавальну діяльність. Візуальні елементи дозволяють передати авторську оцінку подій, доповнити й підкреслити вираження головної думки, адже зображення повною мірою беруть участь у композиції тексту. З-посеред низки функцій зображення можна виділити інформаційно-ілюстративну, яка допомагає повідомленню бути достовірним, та експресивну, що забезпечує привернення уваги й передачу емоційної оцінки змісту.

Для класифікації креолізованих текстів, які можна запропонувати учням на уроках літератури, ми скористаємося системою, запропонованою доктором педагогічних наук О. Ісаєвою. Науковець називає такі різновиди креолізованих текстів, як: комікси, буктрейлери, постери, буклети, фотоколажі, скрапбукінг, дудли, кардмейкінг [8].

Комікси – жанр, що об'єднує літературу та образотворче мистецтво, представляє собою історії в малюнках. Комікси користуються інтересом у школярів різного віку. За допомогою такого креолізованого тексту, що є синтезом як образотворчого мистецтва, так і літературного явища, представлено різноманітні твори художньої літератури (пригоди і романтика, фантастика і твори на історичну тематику).

Буктрейлер – відеоролик рекламного характеру про книгу, метою якого є популяризація певного твору. Це мотиватор на літературну тему – зображення позитивного змісту, спрямоване на створення мотивації в прочитанні певного художнього твору.

Постер на літературну тему – художньо оформлений плакат, що рекламує певний твір чи письменника.

Буклет або брошура, що містить текстову та графічну інформацію про певну книгу або творчість письменника.

Фотоколаж на літературну тему з метою популяризації конкретного художнього твору або творчості певного письменника.

Логотип – оригінальне графічне зображення, що пов'язується з конкретною темою або явищем на літературну тему.

«*Дудл*» – заставка для Ґугла, присвячена художньому твору або письменнику.

Скрапбукінг (від англ. scraps – дрібні папірчики, записочки, білетики та book – книжка) – це оформлення фотографій, різноманітних вирізок у сторінки та альбоми. Як відомо, укладання таких альбомів на різні теми притаманне багатьом сучасним дівчатам-підліткам. А отже, це може використати й учитель літератури, запропонувавши школярам створити скрапбукінг, присвячений якомусь літературному твору або творчості письменника.

Кардмейкінг (від англ. card – листівка та making – робити) – це створення листівок ручної роботи. Останнім часом цей вид творчої діяльності дизайнерського характеру став хобі достатньо великої кількості молодих людей (переважно дівчат). Тематика таких листівок може бути різноманітною, зокрема і літературною.

Ще одним різновидом креолізованого тексту, на нашу думку, можна вважати *хмару слів* (*хмару тегів, або зважений список*) – це візуальне відтворення списку слів, категорій, міток чи ярликів на єдиному спільному зображенні. За допомогою хмари слів можна візуалізувати термінологію з певної теми у більш наочний спосіб. Це сприяє швидкому запам'ятовуванню інформації. У «хмару» можна зашифрувати тему уроку; у ній можна запропонувати дітям прочитати головне питання, на яке необхідно протягом уроку знайти відповідь; упізнати твір за текстом; зробити «хмарку» підказок до художнього твору чи оглядової теми; повторити основні поняття теми, що вивчається; створити «хмару слів» – художніх засобів, «хмару»-загадку, «хмару»-прислів'я.

Як бачимо, креолізовані тексти є ефективним засобом, який допомагає зацікавити учнів читанням літератури, підвищує пізнавальний процес, читацьку активність, розвиває й активізує образне мислення, сприяє творчій співпраці вчителя й учнів.

Відомо, що за допомогою зору дитина сприймає більшу частину інформації. Отже, важливою передумовою засвоєння навчального матеріалу є наочність. Перевагами візуалізації вважають зручність, доступність і легкість використання в поданні навчальної інформації, її розвивальну роль у підтримці психічних процесів учнів під час виконання навчальних дій. Науковці стверджують, що візуалізація дозволяє актуалізувати різні форми мислення (наочно-дієве, образне, асоціативне), доповнює й розвиває слухове сприйняття у вербальному навчанні, активізує різні види пам'яті (словесно-логічну, наочно-образну, емоційну), спираючись на психолого-вікові особливості учня-реципієнта [6, с. 19]. Саме врахування психологічних особливостей підлітка зумовлює звернення до технологій візуальної інформації.

Креолізовані тексти і є однією з технологій візуалізації, яка зараз активно поширюється в практиці шкільного навчання. Наприклад, комікс дозволяє відтворити максимальну кількість інформації в наочному, візуальному образі, дозволяє розставити необхідні акценти в сприйнятті образу, події, явища та сфокусувати увагу дитини на головному. Це пов'язано з тим, що емоційно забарвлена інформація, яку отримує школяр зі сторінок коміксу, є легкою для засвоєння. Зображена в коміксі динаміка образів і подій зацікавлює дитину.

Буктрейлер також є медіаресурсом, що покликаний привабити читача. Оскільки буктрейлер передбачає яскраву розповідь-презентацію про книжку, то в його основі лежить інтрига. Тому, з одного боку, освітній буктрейлер має на меті зацікавити книжкою, а, з іншого – підвищити читацьку активність, спонукаючи до читання цієї книжки. Тим самим освітній буктрейлер передбачає формування таких компетентностей, як літературознавчі й інформаційно-комунікаційні, адже набуті знання використовуються на практиці [1, с. 40].

Залучення візуальних елементів дозволяє створити чітке уявлення про прочитаний текст, створює відповідний настрій, викликає емоції, адже учневі зрозумілі ситуації, а також знайомі почуття і вчинки зображених персонажів. Взаємодія вербальних і візуальних засобів допомагає розуміти текст, успішно впливаючи на його сприйняття. Подібні завдання дають змогу учням краще запам'ятати і проаналізувати текст твору, який вони прочитали, виділити основні думки, розвивають у них самостійність пошукової і дослідницької роботи та підвищують інтерес до предмета.

Програма як з української, так і зарубіжної літератури для 5-9 класів спрямована на утвердження серед школярів культури читання, яке має стати важливим елементом їхнього повсякденного життя. Саме тому одним із завдань предметів є поглиблення інтересу до читання, розвиток відтворювальної і творчої уяви та творчих здібностей. А для цього програма має бути захоплюючою, відповідати очікуванням сучасних дітей. Усім відомо, що сучасних здобувачів освіти досить складно зацікавити читанням, особливо творами із шкільної програми. Нове покоління живе в медіапросторі, має широкі можливості для здобуття інформації, орієнтується в комп'ютері легше, аніж у текстовому форматі, перебуває під впливом Інтернету, часто віддаючи перевагу віртуальному спілкуванню, а відтак споглядає навколишній світ через розмаїття візуальних образів. У час активного переосмислення способів донесення літератури до учнів учителю варто було б звернути увагу на формат коміксу, аби мати змогу формувати зацікавленого, постійного читача.

Комікси – це жанр, що об'єднує літературу та образотворче мистецтво, це історії в малюнках. За допомогою такого креолізованого тексту, що є синтезом як образотворчого мистецтва, так і літературного явища, представлено різноманітні твори художньої літератури (пригоди й романтика, фантастика й твори на історичну тематику) [8].

Креолізовані тексти цікаві тим, що їхнє впровадження в педагогічний процес є доречним на всіх етапах уроку. Можна використовувати комікси під час етапу актуалізації опорних знань учнів. Таким чином перевірка змісту прочитаного твору відійде від звичайного переказу або фронтального опитування. Педагог пропонує часткове створення коміксу за поданим початком та деякими вже наявними елементами. Такий вид роботи допомагає розвивати логічне мислення, монологічне мовлення, пам'ять, навички малювання. Під час формування практичних умінь та навичок комікси доречно створювати після прочитання та обговорення змісту твору. обов'язковим видом роботи після створення коміксу має бути обговорення результату. Результатом роботи школярів над коміксом стають створені та закріплені у свідомості учнів літературні образи, які можна віднести до одного із видів творчої уяви [9]. Працюючи над створенням коміксу, дитина не тільки буде покращувати вміння малювати, але ще й навчиться виділяти найголовніше в події, явищі, а також удосконалить вміння аналізувати, поділяти текст на епізоди. Комікс здатний зробити процес навчання осмисленим, а отже, ефективним. Дитина, яка знає, що таке комікс, уміє його читати й малювати, не просто механічно заучує, а прагне зрозуміти сутність, самостійно здобуває знання. Використання коміксів значно активізує інтелектуальну активність школярів.

Сучасний урок літератури покликаний зацікавити учня-читача, викликати в нього бажання самостійно прочитати художній твір. Цю функцію може виконати такий різновид креолізованих текстів, як буктрейлер. Буктрейлер – відеоролик рекламного характеру про книгу, метою якого є популяризація певного твору. Мотивацій у виборі книг для створення буктрейлера може бути безліч. Це реклама нових книг, просування книг-ювілярів, створення буктрейлерів, приурочених до дат і подій [8]. Буктрейлери можуть бути:

- розповідні (фактографічні) – презентують основу сюжету твору;
- атмосферні (емоційно-чуттєві) – передають основний настрій книги та очікувані читацькі емоції;
- концептуальні (ідейні) – транслиують ключові ідеї й загальну змістову спрямованість тексту.

Це реклама нових книг, просування книг-ювілярів, створення буктрейлерів, приурочених до дат і подій [8]. Учитель може запропонувати учням створити буктрейлер індивідуально або розробити спільний проект командою. Створення буктрейлера в межах освітнього процесу, з одного боку, популяризує прочитання книги, а з іншого – дозволяє реалізувати творчі здібності школярів.

Також прорекламувати художній твір можна за допомогою мотиватора на літературну тему (художньо оформлений плакат, що рекламує певний твір чи письменника) – буклета чи брошури, що містить текстову і графічну інформацію про певну книгу або творчість письменника), або фотоколаж на літературну тему, мета якого популяризація конкретного художнього твору або творчості певного письменника [8].

Аналогічно можна використати і скрапбукінг (від англ. scraps – дрібні папірчики, записочки, білетики та book – книжка) – це оформлення фотографій, різноманітних вирізок у сторінки та альбоми чи кардмейкінг (від англ. card – листівка та making – робити) – це створення листівок ручної роботи. Вони можуть презентувати як конкретний літературний твір, так і творчість певного письменника. Ці види креолізованих текстів допомагають розкрити сенс виучуваної теми. Сторінки такого альбому зазвичай оформлюють за певними розділами, художніми напрямками тощо. Створити скрапбукінг чи кардмейкінг можна власноруч або за допомогою програм на комп'ютері [8]. Досить часто вчителі використовують на уроках літератури логотип (оригінальні графічні зображення, що пов'язуються з конкретною темою), дудл (заставка для Google) й плейкасти (інтерактивні листівки, які поєднують у собі слово, картинку й музику) [8].

Оригінальні навчальні матеріали вчитель може підготувати напередодні уроку або ж запропонувати учням створити власні, враховуючи індивідуальні вподобання школярів. Такий вид самостійної роботи школярів, який складається з перетворення текстової інформації в креолізований текст, допоможе продемонструвати їм свої розумові й творчі здібності, надасть можливість сформуванню світогляд та розширить горизонти читання.

Отже, сучасне життя ставить перед учителем різні виклики, і він має реагувати на них, бути конкурентноздатним у сучасному інформаційному просторі. Для того, щоб активізувати читацьку діяльність учнів та забезпечити ефективне сприйняття навчального матеріалу, учитель має впроваджувати нові та цікаві форми й прийоми роботи. А креолізовані тексти (комікс, буктрейлер, постер на літературну тему тощо) можуть стати такою інновацією. Саме використання креолізованих текстів у навчальному процесі сприяє активізації інтелектуальної й творчої активності школярів, розширює можливості для аналізу та інтерпретації тексту. При цьому акцент у пізнавальному процесі переноситься з пасивного на активне сприйняття навчального матеріалу. Навчальний матеріал, представлений у вигляді креолізованого тексту, стає зручним у користуванні під час освітнього процесу. Він поєднує в собі текстовий компонент та художню графіку, що впливає на різноманітні сигнальні системи дітей.

Використання сучасних технологій візуалізації в освітньому процесі дає змогу ефективно утримувати увагу учнів на ключових моментах навчального матеріалу, відкриває нові перспективи для реалізації провідних дидактичних принципів у навчанні та створює передумови для підвищення якості й результативності навчання. Водночас візуалізація є потужним дидактичним інструментом, що потребує методично правильного використання. Варто зазначити, що креолізований текст не може замінити класичні методи навчання, але принаймні такий спосіб донесення навчального матеріалу – через креолізований текст – сприяє тому, що візуалізація стимулює в учня осмислення, узагальнення, уточнення сприйнятих образів, забезпечує повноту і цілісність їх сприйняття.

У запропонованій статті систематизовано інформацію про використання креолізованого тексту на уроках літератури. Як відомо, сучасним здобувачам освіти, оскільки вони є переважно візуалами за типом сприйняття інформації, притаманне «кліпове мислення». Тому саме креолізовані тексти можуть бути використані як методичний прийом, який полегшує процес засвоєння інформації через її візуалізацію.

Креолізовані тексти є ефективним засобом, який допомагає зацікавити учнів читанням літератури, підвищує пізнавальний процес, читацьку активність, розвиває й активізує образне мислення, сприяє творчій співпраці вчителя й учня. Вважаємо, що креолізовані тексти можна використовувати на різних етапах уроку для покращення сприйняття інформації, інтенсифікації процесу навчання, для розширення можливостей інтерпретації тексту. Але при цьому креолізовані тексти повинні бути цікавими для учнів, становити певну новизну й мати дискусійний характер. Їх використання та обговорення активізує сприймання та осмислення учнем художнього твору. Такий вид діяльності сприяє творчому розвитку учня і робить процес навчання цікавим та ефективним.

Список використаних джерел та літератури:

1. Варданян М. Буктрейлер як засіб підвищення читацької активності майбутніх учителів / М. Варданян // Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Том 64. No 2. С. 39-47.
2. Вержанська О. Креолізований навчальний текст в електронному навчанні / О. Вержанська, Т. Лагута // Новий колегіум. 2016. No 1. С. 42-49.
3. Даниленко Є. Дидактичні можливості коміксів у процесі навчання / Є. Даниленко // Директор школи, ліцею, гімназії. 2010. No 6. С. 101-106.
4. Деркачова О. Використання девайсів для створення креолізованих текстів (на прикладі дисципліни «Література та інклюзія») [Електронний ресурс] / О. Деркачова. Режим доступу до ресурсу: <http://194.44.152.155:8080/bitstream/123456789/4683/1>
5. Дубравіна О. Креолізовані тексти як засіб формування читацької компетентності учнів середньої школи на уроках літератури / О. Дубравіна // Матеріали X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сучасна гуманітаристика». 2018. Вип. 10. С. 34-37.
6. Житеньова Н. Сутність візуалізації в навчальному процесі / Н. Житеньова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Сер.: Педагогічна. 2013. Вип. 19. С. 18-21.
7. Завадська О. В. Феномен креолізованого тексту: актуальна проблема сучасних лінгвістичних досліджень / О. В. Завадська // Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2016. Вип. 43. С. 163-168.
8. Ісаєва О. Креолізований текст на уроках світової літератури як фактор активізації читацької діяльності [Електронний ресурс] / О. Ісаєва. Режим доступу до ресурсу: <http://www.isaieva.kiev.ua/download/prez-2-0-0speckurs.pdf>
9. Колосова В. Формування критичного мислення учнів на уроках світової літератури засобами коміксів [Електронний ресурс] / В. Колосова. Режим доступу до ресурсу: <https://www.slideshare.net/ivsimonova1979/ss27778053>
10. Паніна О. П. Проблеми «кліпового» мислення курсантів та використання креолізованих текстів у навчанні їх фізики [Електронний ресурс] / О. П. Паніна. Режим електронного доступу до ресурсу: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/NZ-PMFMTO/article/view/1342>

Сімаковська Тетяна,
вчитель мистецтва
Кам'янець-Подільського НВК № 14

Патріотичне виховання учнів засобами музичного мистецтва

У статті розглядається вплив музичного мистецтва на патріотичне виховання учнів загальноосвітніх шкіл.

Ключові слова: урок музики, музичне мистецтво, учень, патріотичне виховання, патріотизм, український музичний фольклор.

The article considers the influence of musical art on the patriotic upbringing of secondary school students.

Key words: music lesson, musical art, student, patriotic education, patriotism, Ukrainian musical folklore.

Національно-патріотичне виховання є складовою загального виховного процесу підростаючого покоління, головною метою якого є набуття молодими громадянами соціального досвіду, готовність до виконання громадянських і конституційних обов'язків,

успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування особистісних рис громадянина Української держави, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, інтелектуальної, правової, трудової, екологічної культури.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства особливе значення має виховання громадянина-патріота, високоморальної особистості та відродження духовності. Виховання – це, передусім, «вбирання кожною особистістю в себе духовності і культури рідного народу, його національного буття» у поєднанні із загальнолюдськими культурними цінностями. Завдання вчителя музики у вихованні громадянина-патріота полягає в методичному впливі на дітей з метою розвитку їхньої духовної та емоційно-моральної сфери особистості. Засобом для реалізації цього завдання є, з одного боку, організація відповідних умов на уроках і в позаурочний час, а з іншого – особистий приклад учителя. Ця тема є актуальною на сьогоднішній час, адже система освіти тепер потребує піднесення на належний рівень. А щоб удосконалювати систему освіти, потрібно використовувати ефективні методи, засоби і форми в навчанні, адже які основи будуть закладені в душу дитини в школі, такою людиною буде ця дитина в майбутньому.

Необхідною умовою навчання на уроках музики є дотримання основних положень методики проведення уроку, а саме:

1) Правильний підбір творів, які б відповідали пізнавальним можливостям учнів.

2) Образний зміст твору треба розкривати під час художньо-педагогічного аналізу. Ефективність цього процесу досягається завдяки обговоренню вчителем разом з учнями нового матеріалу.

3) Під час заняття потрібно звертати увагу на ті завдання, які розвивають спостережливість та збуджують інтерес до різних жанрів музичної творчості. Пізнання світу почуттів неможливе без його розуміння і переживань, які закладені в музиці; без глибокої духовної потреби слухання музики і отримання насолоди від цього [3, с. 34].

Залучення учнів до українського музичного фольклору є одним із шляхів духовного відродження України. Дуже важливо, що сьогодні шкільні програми повертаються до вивчення історії українського народу, яка знайшла своє відображення в українській пісні – наймогутнішій складовій українського національного фольклору. Надзвичайно важливо ознайомити школярів із багатою спадщиною української народної творчості та донести до них глибину та важливість цього явища для становлення особистості з багатим внутрішнім світом та патріотичним запалом [1, с. 66].

У формуванні особистості важливу роль відіграє музика. Як засіб виховання вона надає естетичного забарвлення духовному життю людини. На думку видатного педагога В. Сухомлинського, саме музика виступає першоосновою виховання людини. Він писав: «Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння і переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику і діставати насолоду від неї. Без музики важко переконати людину, яка вступає у світ у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури» [2, с. 54]. «Музика є самим чудодійним, найтоншим засобом залучення до добра, краси, людяності. Слухаючи музику, людина пізнає себе, і пізнає насамперед, що вона, людина, прекрасна, народжена для того, щоб бути прекрасною, і якщо в ній є щось погане, то це погане треба перебороти; відчуті погане в самому собі і допомагає музика», – зазначав В. О. Сухомлинський [4, с. 39].

Розділ програми «Музика мого народу» має особливе значення для патріотичного виховання учнів. Любов до Батьківщини – багатогранне почуття. Це і вміння відчувати красу рідної землі, і повага до її історії, до тих, хто обороняв її свободу і незалежність, і гордість за досягнення нашої національної культури. У програмі передбачені різні види діяльності: гра, бесіда, прослуховування музики, спів, робота з музично-шумовими інструментами, розучування основ народного танцю, театралізація ігрових пісень, робота над виразністю мови, відвідування виставок, музеїв, участь у концертній діяльності з метою пропаганди народної творчості [5, с. 13].

Для здійснення патріотичного виховання варто використовувати народні ігри зі співами і рухом. Ці ігри розвивають інтерес до співу, пам'ять, почуття ритму, уміння правильно передавати мелодію. В іграх такого плану діти вчаться передавати в русі художній образ. Але найголовніше – через гру українська народна пісня входить у побут сім'ї, у якій виховуються учні. У народних іграх діти вчаться спілкуватися, долучаються до народних традицій, виявляють взаємодопомогу, знайомляться з малими жанрами народної творчості.

Під час знайомства на уроках з примовками, календарним та ігровим фольклором збагачується внутрішній світ дитини. Діти із задоволенням співають, підкреслюючи красу рідної мови, яскравість музичних образів, добрий гумор. Початок уроків музики, присвячених героїко-патріотичній тематиці, можна починати в урочистій обстановці. Музика, яка повинна прозвучати в цей момент, пов'язана з дорогою серцю кожної людини Батьківщиною. Часто ми чуємо або виконуємо Державний Гімн України. Учні, звичайно, зможуть самі розповісти про те, у яких особливо урочистих випадках звучить Гімн – музичний символ нашої держави, який виховує патріотичну свідомість, заснований на гуманістичних цінностях нашого народу. Обов'язковим моментом є і те, як правильно і в доступній формі пояснити школярам, що коли звучить Державний Гімн, то не тільки ті, хто його виконують, але і всі, хто під час його виконання присутні, встають і слухають його стоячи [5, с. 73].

З огляду на вищевказане, зрозуміло, що урок музики – це велике поле для виховання громадянина-патріота, адже саме цей урок наповнений елементами, які несуть у собі національну думку. Використовуючи на уроці музичні твори українських композиторів, учні ще більше проникають у значущість української пісні, розуміючи її красу та вишуканість. Серед музичних творів шкільної програми велика кількість творів про Україну, Батьківщину, рідну землю. Вони виховують в учнів доброту, любов до своєї країни, повагу до оточуючих.

Патріотичне виховання – історично зумовлена сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної поведінки, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якого засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь. Патріотичне виховання також передбачає широкі знання конституційних і правових норм, державної політики, сформованість патріотичних думок та дієвих заходів з обстоювання національних форм життєдіяльності і поведінки в усіх сферах суспільного життя. Метою патріотичного виховання є формування національної свідомості, самосвідомості та патріотизму у вихованців різного віку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Белобородова В. К. Музичне сприйняття до теорії питання. Музичне сприйняття школярів / В. К. Белобородова. М., 2000. 153 с.
2. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський. К.: Рад. шк., 1970. 226 с.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. К.: Рад. школа, 1976. Т. 3. 209 с.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. К.: Рад. школа, 1977. 254 с.
5. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання / О. Я. Ростовський. К., 1997. 165 с.

Степанова Анжела,
учитель зарубіжної літератури
Ружичанського ліцею
Хмельницького району

**Використання соціальних мереж для популяризації світової літератури
серед дітей та молоді**

У статті досліджується проблема використання соціальних мереж для заохочення учнів до читання на уроках зарубіжної літератури. Охарактеризовано особливості роботи вчителя в соціальній мережі «Інстаграм». Подано приклади використання літературних челенджів і запропоновано шляхи їх упровадження в навчально-виховному процесі.

Ключові слова: Інстаграм, челендж, інстаграм-історія, пост, хештег.

Нове покоління дітей потрібно вчити по-новому. Сучасний, нестандартний учитель – 50 % успіху на уроці. Відомим фактом є те, що багато школярів постійно користуються електронними соціальними мережами. Швидке зростання кількості користувачів електронних соціальних мереж, часу, який вони проводять у таких мережах, доступності різних пристроїв (комп'ютера, планшета, ноутбука, мобільного телефона) з підключенням до мережі Інтернет – усе це зумовлює привабливість електронних соціальних мереж для використання в галузі освіти [1].

Саме тому в Україні набуває стрімкої популярності соціальна електронна мережа «Інстаграм», яка займає і буде займати першочергове місце в житті молоді. А чи можемо ми використовувати цю соціальну мережу на уроках зарубіжної літератури? Чи можна за допомогою такої мережі зацікавити учнів до читання? Давайте спробуємо дізнатися в цій статті.

Розпочнемо з того, що «Інстаграм» – це соціальна мережа, користуватися якою можна безкоштовно. Власники акаунтів виставляють власні зображення і відео, можуть обмінюватися зображеннями та роликами, редагувати контент [3].

Які функції цієї соціальної мережі можуть знадобитися вчителю зарубіжної літератури?

1. *Фотографія*. Наприклад, можна розмістити фото улюбленої книги і написати пост-відгук на цю книгу. Пост або публікація – це написаний текст під фото [3].

2. *Відео*. Ролики знімаються на смартфон або в готовому вигляді завантажуються з галереї. Важливою умовою є відстеження тривалості відео, воно не повинно бути більше однієї хвилини. Якщо потрібно виставити більш тривалий ролик, використовується опція слайд-шоу. Тут дозволяється використовувати приблизно 10 невеликих роликів, де час кожного триває 20 секунд, не більше. Ми можемо запропонувати учням здійснити зйомку декламування поезії та розмістити відео в себе на сторінці під певним хештегом (для зручності) [3].

3. *Опитування*. Завдяки цій функції можна дізнатися думку учнів з тих чи інших питань [3].

4. *Історії* – ще одна важлива опція. До цієї стрічки можна вставляти фото, відео, представляти анонс новини чи події, організувати коротку розповідь через картинки або написання кількох слів [3].

5. *Хештеги* – особливість, характерна виключно для Інстаграму. За допомогою хештегів дозволяється швидко знайти потрібні публікації. Користувачі розміщують фото зі словом «#літературний челендж» з хештегом. Щоб знайти їх, потрібно просто в рядок пошуку ввести цей запит. Для вчителя дуже зручно, він переходить за власно створеним хештегом і бачить усі публікації своїх учнів або всіх бажаючих з певної теми [3].

Хочу запропонувати етапи організації «літературного челенджу» із зарубіжної літератури в соціальній мережі «Інстаграм». Що ж таке челендж? Челендж (англ. Challenge) – жанр інтернет-роликів, у яких блогер виконує завдання на відеокамеру і розміщує його в мережі, а потім пропонує повторити завдання своєму знайомому або необмеженому колу користувачів. Саме слово челендж зазвичай перекладається як «виклик» у контексті словосполучення «кинути виклик». Інші значення – «змагання» і «суперечка», а іноді – «складна перешкода» або «завдання, яке потребує виконання» [4].

Розпочинаємо із поста чи історії про анонс «літературного челенджу», до прикладу: «ЧИТАЙ РАЗОМ З НАМИ #Я_ЧИТАЮ_ЩОДНЯ Відкриваю усі карти, ми з учнями запускаємо новий ІНСТА челендж #я_читаю_щодня Приєднуйся до нас та читай щодня по 30 хвилин, і викладай це у сторі із хештегом# Давайте читати разом #Инста_челендж

#я_читаю_щодня #читаємо_разом #читаю_з_учнями». Обов'язково ставимо основний хештег, за яким потім будемо шукати роботи учнів.

Потім анонсуємо в історії початок челенджу і копіюємо роботи, відео чи фото учнів собі на сторінку із підписами «#я_читаю_щодня_день1» і та ін.

Також розглянемо челендж до уроків вивчення творчості Марини Цвєтаєвої та її вірша «Книги в червоній палітурці». Також анонсуємо його в Інстаграмі. Пропоную такі етапи проведення літературного челенджу:

1 етап. Ознайомитися із творчістю М. Цвєтаєвої, пройти тестування. Учні, які успішно пройшли тестування, переходять до наступного етапу.

2 етап. Вивчити напам'ять вірш «Книги в червоній палітурці», записати відео чи історію з відміткою та хештегом.

3 етап. Написати власну поезію, сфотографувати її та запостити в Інстаграмі.

4 етап. Намалювати квиток на вечір поезій, сфотографувати та додати в історію.

5 етап. Провести вечір власних поезій у прямому ефірі в Інстаграмі.

Учні, які успішно дійшли до кінця челенджу, отримують позитивні оцінки.

У час великої популярності соціальних мереж учителям варто першочергово вдосконалювати роботу на таких ресурсах. А це неможливо без постійної самоосвіти, відвідування майстер-класів, тренінгів провідних Insta-блогерів, не варто також забувати і про іноземний досвід у цій сфері [2].

На жаль, поки що така форма роботи перебуває на стадії сприйняття мережі Інстаграм як платформи для популяризації світової літератури. Відтак арсенал наукових праць, що висвітлює це питання, потребує негайного поповнення дослідженнями, які б допомогли вчителям ефективно використовувати всі інструменти просування свого контенту в Інстаграмі [2].

З вищесказаного можна зробити висновок, що соціальні мережі можуть стати повноцінним освітнім середовищем, де кожен бажаючий може провести час, не просто переглядаючи стрічки новин і сторінки друзів, а й отримати масу знань у зручний для себе час і в комфортній обстановці.

Список використаних джерел та літератури:

1. Використання електронних соціальних мереж у соціально-педагогічній роботі із школярами [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/331469948_VIKORISTANNA_ELEKTRONNIH_SOCIALNIH_MERZ_U_SOCIALNO-PEDAGOGICNIJ_ROBOTI_ZI_SKOLARAMI

2. З досвіду використання соціальної мережі в освітньому процесі [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://science.lpnu.ua/uk/sjs/vsi-vypusky/vypusk-3-nomer-910-2019/socialna-merezha-instagram-yak-suchasna-platforma>

3. Instagram – що це таке, як ним користуватися і для чого він потрібен? [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://insta-helper.com/ua/instagram-shho-ce-take-jak-nim-koristuvatisja-i/>

4. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B6>

Тарасюк Світлана,
учитель української мови та літератури
Славутського ліцею II-III ступенів,
старший учитель,
Ющук Любов,
учитель української мови та літератури
Славутського ліцею II-III ступенів,
учитель-методист

Інструментарій учителя літератури в епоху освітніх змін

У статті розглядається інструментарій учителя української літератури, який сприяє всебічному розвитку здобувачів освіти, їхньому духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації в сучасному світі. Матеріали, апробовані творчою групою педагогів, можуть бути використані на уроках української літератури в епоху освітніх змін.

Ключові слова: інструментарій, інноваційні технології, освітні компетентності, онлайн-платформи, інтерактивна творчість, науково-дослідницький проєкт, література рідного краю.

The tools of the teachers of Ukrainian which facilitate the comprehensive development of education applicants, their active spiritual formation and enrichment in a modern world are highlighted and analyzed in the article. The materials are tested by the creative group of teachers and can be used at the lessons of the Ukrainian literature. They meet the demands of the New Ukrainian school.

Key words: tools, innovative technologies, educational competences, online platforms, scientific projects, interactive creativity, the homeland literature.

Вступ. Спочатку було Слово... Воно дароване всьому живому і суцьому, осяжному і неосяжному, видимому і невидимому. Кожному – своє слово! І вливається воно в безкінецьні ріки-океани життя, розцвітає різнобарвними квітками, піднімається до неосяжних небес, тріпоче крильми зраненого птаха, колоситься на землі хлібами. Це ти твориш його, людино! Ти пишеш своє слово сторінку за сторінкою, як нескінченну Книгу буття. Ти плакаєш його у своєму серці й несеш у цей незбагнений світ, як свій Хрест. У слові – твоя молитва. У слові – увесь ти. Воно – тільки твоє, як і доля, від якої не сховаєшся й не втечеш.

Як сонця чекає земля... Як повітря, як хліб, як вода необхідні для життя, так людина має потребу в слові. Бо ж воно народжує неказаний мистецький світ, розкриває свою таїну, захоплює усім, що нас оточує, примушує розмірковувати над сьогоднішнім і глибоко осмислювати минуле, розповідає про щоденні турботи і торкається невичерпних духовних святинь. Відчуймо його – і тоді збагнемо, що світ неповторно прекрасний, прекрасне життя в ньому й природа, часточкою якої є кожен із нас. Прекрасні почуття, що окрилюють! Рідний батьківський край і мамина пісня, що стають берегами, коли пам'ятаємо їх і шануємо. Прекрасні люди, які творять добро на землі, вкладаючи в працю Слово, сповнене любові: своє, неповторне, єдине і найрідніше. Адже душа найкраще говорить рідною мовою! Слово непідвладне ні часу, ні чину високому, ні законам писаним і неписаним, ні змінам у правописі – воно просто є й призначене, щоб його любили та вивчали, творили і плакали, щоб дбали про нього. А посилається Господом тому, хто йде до нього!

Тож шукаймо його і знаходьмо – й, може, саме в цю мить перед нами відчиняться ті двері, що досі були під сімома замками.

Таким є величне покликання вчителя літератури.

«Як учитель музики несе на урок скрипку, а не книгу про скрипку, так і в устах викладача на уроці літератури повинне звучати художнє слово, що розкриває ідею, а не сумовиту розповідь про ідею», – зазначав В. Сухомлинський. Урок літератури – витвір мистецтва, у якому присутні і краса, і натхнення думки, і радість пошуків, створені спільними зусиллями учня і вчителя. Сучасний урок літератури має свою концепцію, свою логіку, свій стиль, пов'язаний із попереднім і наступним матеріалом, а головне – передбачає продумане ускладнення діяльності учнів на уроці [Волошина Н. Й., с. 154-155].

Щоб осягнути зміст і значущість художнього твору, учителю й учневі необхідно оволодіти методикою літературознавчого аналізу твору. Вивчення української літератури є одним із важливих аспектів сучасного освітнього процесу. Ознайомлення учнів із найкращими зразками української літератури сприяє розширенню їхньої читацької компетенції, формуванню грамотного й освіченого читача.

Саме кращі зразки художньої літератури як мистецтва слова допомагають формувати, збагачувати внутрішній світ молоді людини, позитивно впливати на її свідомість, морально-етичні цінності, розвивати інтелектуальні, творчі здібності, естетичні смаки, самостійність мислення й громадянський вибір. Усе це сприятиме самореалізації особистості в майбутньому [Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи (рівень стандарту), с. 1]. Українська література також є потужним носієм ідентичності нації, її генетичного коду, тому в національному самоусвідомленні, самозбереженні й самоствердженні її роль незаперечна й важлива [Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи, с. 3].

МОЖЛИВОСТІ СУЧАСНОГО УРОКУ ЛІТЕРАТУРИ

В епоху освітніх змін особливої уваги в процесі викладання української літератури заслуговує сучасний інструментарій: урок з його використанням створюється як мультимедійно наповнений та інтерактивний. Здобувачі освіти отримують можливість глибше проникнути в структуру складних процесів і об'єктів, які вивчаються, досягти практично будь-якого ступеня деталізації, включно з внутрішньою структурою процесу. Це дозволить підвищити рівень навчальних досягнень.

Новітні технології стрімко вриваються в усі сфери нашого життя. Суспільство, яке дбає про своє майбутнє, має усвідомити колосальні можливості, надані сучасними технологіями, та навчитися грамотно застосовувати їх.

Можливості сучасного уроку літератури значно розширюються завдяки використанню інноваційних технологій: інформаційно-комунікативні технології, технологія особистісно орієнтованого навчання, технологія критичного мислення, проєктна технологія, технологія проблемного навчання, технологія інтерактивного навчання, ігрові технології, технологія партнерства.

Захоплюючим та цікавим стає урок української літератури в процесі використання інформаційно-комунікативних технологій. Таким ефективним онлайн-інструментом є LearningApps.org – сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні літературні вправи. Їх можна використовувати в роботі з інтерактивною дошкою або як індивідуальні тренінги для учнів. Наприклад, «Образи-символи літературних творів», «Цитати літературних героїв» [<http://learningapps.org/>].

Відмінним способом для створення навчальних матеріалів і зручним інструментом для творчих проєктів є соціальний сервіс Glogster, який дозволяє комбінувати музику, фотографії, відео та створювати мультимедійні постери, плакати. Наприклад, «Хай буде мир на всій землі!» [<https://www.youtube.com/watch?v=PB3RK3cCf8M>], «А війна ще й досі болить...» (за твором Олександра Довженка «Ніч перед боєм») [<https://www.youtube.com/watch?v=1QTeSAnEtT4>], поетичний проєкт «Я в серці маю те, що не вмирає...» до 150-річчя від дня народження Лесі Українки [https://www.youtube.com/watch?v=0AcQsY_thkE].

Досвід роботи переконує, що технологія особистісно орієнтованого навчання забезпечує перетворення ролі учня з пасивного спостерігача на активного співрозмовника, опонента, дослідника, творця. Під час вшанування творчості геніального поета Тараса Григоровича Шевченка ефективним інструментарієм можуть слугувати інтерактивні форми роботи: літературний мікрофон «Кобзарєва світлиця: вінок Шевченкові сплітаємо із віршів», поетичні гостини «Герої Шевченка зі сторінок “Кобзаря”», «Відкритий музичний» мікрофон «Слухайте голос безсмертний Тараса!» [<https://youtu.be/CF7IAFW8UXM>].

Під час обговорення дискусійних питань доречно використовувати метод «Прес», коли треба зайняти й чітко аргументувати визначену позицію з проблеми, що обговорюється. Метод навчає учнів виробляти й формувати аргументи, висловлювати думки з дискусійного питання у виразній і стислій формі, переконувати інших. Свою думку учні починають словами: «Я вважаю, що...».

Старшокласники аргументують власні судження, наводяться приклади, додаткові докази на підтримку сформульованих тез. Після опрацювання новели В. Стефаніка «Новина» пропонуємо учням відповісти на запитання: «Яку людину називають батьком?», «Чи можна Гриця Летючого вважати батьком?». Технологія інтерактивного навчання забезпечує вміння і навички учнів робити вибір, займати власну позицію.

Інтерактивна творчість учителя та учня безмежна. Творча вправа «Зоряне сяйво» під час вивчення кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» сприяє здобувачам освіти визначити ключову духовну цінність, назвати її іменем свою зірку і запалити в небі. Аби зоряне сяйво, що символізує духовні цінності, ніколи не згасало в людській душі. Бо тільки така людина, духовно багата, і «бачить зорі у буденних калюжах на життєвих шляхах».

Цікавою і пізнавальною стане для старшокласників у процесі роботи з текстом новели Олеся Гончара «Модри Камень» інтерактивна вправа «Кольори веселки», яка допоможе розкрити прості життєві цінності – мрію та дійсність, які хвилюють і сьогоденного читача.

Дослідження десятикласників на уроці української літератури з теми «Драма-феєрія Лесі Українки «Лісова пісня». Фольклорно-міфологічна і філософська основа твору» доречно супроводжувати тематичними презентаціями та підтверджувати цікавими інтерактивними вправами: «Відгадай персонажа», «Хмарка тегів», «Філворд “Лісової пісні”», ейдос-конспектом «Твір «Лісова пісня» Лесі Українки». Символом духовних та моральних чеснот може стати символічна «чаша Амріти», яку учні наповнюють тими цінностями, що роблять людину безсмертною.

Під час вивчення сторінок життєпису Івана Франка, Ольги Кобилянської, Максима Рильського, Юрія Яновського допоможе урізноманітнити урок літератури рольова гра «Родове дерево», під час якої учні розповідають про письменників від імені батьків, родичів, друзів, знайомих.

Одним із компонентів формули Нової української школи є педагогіка партнерства, що включає систему методів і прийомів виховання та навчання на засадах гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості. Інноваційним підходом для популяризації української літератури є створення учнівського творчого блогу, який слугує своєрідним віртуальним діалогом між «письменником та читачем» [http://blogobig.com/blogs/what_is_blog.html]. Книжковий блог користується популярністю серед молоді, тому й не дивно, що цього року автор творчого проєкту «Блогінг та література: нове життя чи чергова деградація?» Максим Пушкар презентував власне бачення розвитку української літератури на теренах України й отримав високе визнання – Диплом III ступеня у Всеукраїнському етапі конкурсу-захисту науково-дослідницьких проєктів Малої академії наук України (секція «Журналістика»).

На сучасному етапі розвитку літературної освіти перед педагогом визначено низку важливих завдань: зацікавлення учнів художнім твором як явищем мистецтва слова, специфічним «інструментом» пізнання світу й себе в ньому, формування читацької культури учнів, розвиток у них естетичного смаку, уміння розрізняти явища високохудожньої та «масової» культури, формування стійкого інтересу до української літератури як вагомого духовного спадку народу, повноцінного оригінального мистецтва, виховання палкого шанувальника української книги, формування гуманістичного світогляду, духовно багаті особистості, з високими загальнолюдськими морально-етичними орієнтирами, сприяння національному самоусвідомленню та стійкому відчуттю приналежності до європейської спільноти, розвиток творчих і комунікативних здібностей учнів, критичного мислення, культури полеміки, уміння аргументовано доводити власну думку, вироблення вміння компетентно орієнтуватися в інформаційно-комунікативному сучасному просторі, застосовувати здобуті на уроках літератури знання, практичні навички для їх використання в практичному житті [Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи (рівень стандарту), с. 4].

Реалізація даних завдань стає можливою лише тоді, коли в мудрій душі вчителя і юній душі школяра оселяється любов. А вона починається з найріднішого. Шлях до

формування духовно багаті особистості тісно переплітається з вивченням літератури рідного краю. Це стає тим променем, що зігріває юні серця любов'ю до отчої землі, огортає їх шаную і повагою до уславлених працею краян, пробуджує бажання розвивати свої здібності, що обов'язково знаходить вираження в змістовному, багатому мовленні, гарних вчинках, здійсненні заповітних мрій.

Інструментарієм у роботі вчителя-словесника може слугувати проєкт «Вивчення літератури рідного краю у навчальному закладі», у площині якого здійснюється наукове дослідження «Творчість письменників Хмельниччини». У контексті дослідження укладається програма «Література рідного краю. 5-11 класи», розробляється система уроків, визначається роль педагогічного керівництва щодо розвитку творчих здібностей учнів у позаурочний час, створюється кабінет літератури рідного краю.

Нетрадиційні форми і методи проведення уроків української літератури спонукають учнів до всебічного сприйняття навчального матеріалу, адже стають ніби своєрідними фрагментами їхнього життя. Так, одинадятикласники з цікавістю сприймають урок-зустріч із поетичним світом Віри Мальчук «Мої вірші, неначе птахи». Беруть активну участь у віртуальній подорожі містами і селами рідної Хмельниччини, усієї України під час уроку-мандрівки за збіркою поезій Галини Душнюк «Пізня дитина». Учні переконуються в істині народної мудрості, що життя прожити – не поле перейти на уроці-сповіді за повістю В. Кравчука «Третя місячна ніч», роздумують про сутність людського буття на землі за збірками поезій «Навіпіл із долею» Оксани Радушинської і «Осілля рапсодія» Надії Пасічник. Десятикласники отримують можливість реалізувати свої творчі здібності на уроці-концерті за участю письменниці Зої Стрихарчук «Свій храм душі у людях відкриваю». Під час уроку-композиції за творчістю Анатолія Ненцінського «А мамі сняться довоєнні сни», на уроці-дослідженні за творчістю Броніслава Грищука «Без любові ми ніхто» для учнів відкривається краса людських почуттів.

Не повинно бути байдужих на уроках української літератури. Найперша справа вчителя-словесника – творити так, аби кожен урок для його учнів став справжнім відкриттям. Щоб він збагачував і виховував, навчав і розвивав, зацікавлюючи мистецтвом слова. З любові до слова, у якому таїться прекрасна й сильна енергія, в учнів з'являється бажання творити, працювати над власними дослідженнями в Малій академії наук України. «Структура та стилістичні функції числівника в повісті В. Кравчука “Третя місячна ніч”», «Стилістичні функції діалектизмів та жаргонізмів за творчістю З. Р. Стрихарчук», «Літературний портрет В. Клепацького» та інші питання з літератури рідного краю стають актуальними для творчо-пошукової роботи школярів.

З метою формування гуманістичного світогляду, духовно багаті особистості, з високими загальнолюдськими морально-етичними орієнтирами необхідно здійснювати літературні екскурсії в музей Книги, що в Острозі, у краєзнавчі музеї Нетішина та Славути, традиційні зустрічі з місцевими письменниками. Вони нагадують про себе цікавими світлинами в альбомах «Літературними стежками рідного краю», а ще сприяють творчій особистості пізнати безмежний світ, розправити власні крила.

У процесі освітньої діяльності відкриваються творчі натури. Юні початківці знаходять себе в потребі плекати слово. Вивчення художніх текстів сприяє народженню власної творчості, яка традиційно укладається в учнівські збірки: «Світанок», «На крилах юності», «Мелодія любові», «Поетичне суцвіття», «Пелюстки рим».

Використання та реалізація інноваційних форм і методів на практиці стане результативністю щодо підвищення пізнавального інтересу учнів до вивчення літератури, підвищення якості знань учнів, розвитку комунікативних навичок, емоційної та естетичної чутливості, креативності мислення, сформованості науково-дослідницьких навичок.

Висновки. Значну роль у викладанні української літератури відіграє застосування сучасних інноваційних технологій і мультимедійних засобів, що прискорює засвоєння учнями знань і сприяє підготовленості їх до життя; допомагає розвиватися творчо та сформуванню активну життєву позицію.

Отже, новий сучасний інструментарій учителя-словесника вимагає високого ступеня підготовленості, навченості та готовності застосовувати різні досягнення інформаційних технологій у процесі навчання.

Але які б технології не використовував учитель, необхідно завжди пам'ятати, що кожен метод чи прийом дієвий, якщо він, насамперед, допомагає формуванню мислення учнів, сприяє їхній пошуковій діяльності, зорієнтованій на розвиток індивідуальних здібностей і нахилів особистості. Ефективність занять залежить від активності самих учнів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Голодюк Л. Моделювання уроку у площині використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання / Л. Голодюк. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Випуск 108. Кіровоград, 2009. 392 с.
2. Голуб Н. Ідеал сучасного вчителя: мовно-риторичний аспект [Електронний ресурс] / Ніна Борисівна Голуб: Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/8903/95>
3. Жартував Ф. В. Сучасні комп'ютерні технології в освіті / Ф. В. Жартував // Викладач. 2000. № 3.
4. Максимчук Г. Інтерактивні методи навчання української мови / Галина Максимчук, Іван Хом'як // Дивослово. 2012. № 8. 25 с.
5. Наукові основи методики літератури. Навчально-методичний посібник / За ред. док. пед. наук, проф., чл.-кор. АПН України Н. Й. Волошиної. К.: Ленвіт, 2002. 344 с.
6. Олефіренко Н. В. Сучасний інструментарій творчості вчителя / Н. В. Олефіренко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2013. Вип. 21. С. 227-231.
7. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навчальний посібник / Кол. авторів за ред. М. Пентиліук. К.: Ленвіт, 2003. 149 с.
8. Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. К.: Наук. думка, 2000. 680 с.
9. Стегалюк А. В. Дієві інтерактивні прийоми роботи над текстом літературного твору. Таврійський вісник освіти. 2019. № 2. С. 29-35.
10. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи) / Мовчан Р. В., Івасюк О. М., Кавун Л. І., Неживий О. І. 2017. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення: 17.05.2021).
11. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи (рівень стандарту) / Мовчан Р. В., Молочко С. Р., Дроздовський Д. І., Коваленко Л. Т., Фасоля А. М., Цимбалюк В. І. 2018. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 17.05.2021)/
12. Черевань М. А. Як візуалізація заохочує до читання. Педагогічна майстерня. 2019. № 8. С. 9-10.

Фабрицька Світлана,
вчитель української мови та літератури
Нетішинського НВК,
старший учитель

Візуалізація як елемент інструментарію сучасного вчителя

У статті йдеться про візуалізацію як необхідну складову інструментарію сучасного вчителя. Розглянуто переваги використання сторіборду та піктограм на уроках української літератури.

Ключові слова: українська література, освітні технології, візуалізація, сторіборд, піктограма.

The article deals with the visualization as a necessary component of the tools of a modern teacher. The advantages of using a storyboard and icons in lessons of Ukrainian literature are considered.

Key words: Ukrainian literature, educational technologies, visualization, storyboard, pictogram.

XXI століття – час запровадження нової якості життя, епоха змін, у тому числі й освітніх. Сьогодні йдеться про формування людини, здатної приймати відповідальні рішення, критично мислити, творчо розв'язувати проблеми, а отже, про формування компетентної особистості.

На мою думку, вирішальна роль у реалізації цього завдання належить учителям рідної мови та літератури. Проте інструментарій словесника потребує суттєвих змін, адже сучасні учні мають низку особливостей, що, без сумніву, впливає на їхню успішність. Перед нами – нове покоління, яке використовує Інтернет уже на новому рівні – як простір, у якому відпочиває та навчається. Це має як позитивні (можливість для дистанційного навчання в умовах пандемії), так і негативні наслідки для учасників освітнього процесу.

Так, у нашу цифрову епоху спростився доступ до інформації, проте збільшився її обсяг та спосіб здобуття. Науковці стверджують, що й сприйняття художнього тексту стало іншим: сучасним школярам притаманне «кліпове» мислення, вебсерфінг, тобто «сканування» тексту. Через це з'явилися нові проблеми у вивченні матеріалу, адже глибина розуміння інформації, самостійно здобутої, часто залишається невідомою, порушується системність пізнання, виникає фрагментарність знань, є небезпека сприйняття дезінформації,

У такому контексті особливої актуальності набуває вміння критично мислити, розрізнити правду і брехню, що особливо важливо в час інформаційної війни. Всеукраїнський проєкт «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» сприяє цьому. За допомогою наданих матеріалів діти вчать відрізняти факти від суджень, розпізнавати мову ворожнечі, маніпуляції, фейкову інформацію чи джінсу.

Звичайно, надважливим завданням педагога є навчити школярів не тільки сприймати матеріал, а й творчо мислити та діяти, адже на уроках головне не накопичення знань і вмінь, а самостійна та практична діяльність, у процесі якої учні поринають в атмосферу творчої активності. Тож для закріплення отриманих у процесі проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» знань і навичок необхідно залучати школярів і до створення власних медіапродуктів, використовуючи ігрові, проєктні технології, бо найбільш ефективним є такий урок, на якому діти не пасивні слухачі, а активні учасники освітнього процесу. Цієї мети можна досягти за допомогою різних методів та технологій, однією з яких є візуалізація. Недарма ж народна мудрість стверджує: краще один раз побачити, ніж десять – почути.

Власне, стрімкий розвиток техніко-технологічних ресурсів інформаційної культури XXI століття і визначає основні особливості сучасної комунікації, серед яких, на думку дослідників, важливу роль відіграє саме візуальний контент, адже мозок людини обробляє таку інформацію значно швидше за текстову. Саме тому застосування різноманітних способів візуалізації дає можливість не лише урізноманітнити навчання, а й вивчити характери героїв, запам'ятати деталі твору, проявити креативність та критичне мислення.

Як відомо, візуалізація – це створення та представлення графічного образу текстової інформації, що робить її наочною, а отже, зручнішою для аналізу та осмислення. При візуалізації навчального матеріалу треба враховувати, що наочні образи скорочують ланцюг словесних міркувань і можуть синтезувати схематичний образ більшої «ємності», ущільнюючи тим самим інформацію. За допомогою схем і малюнків діти мають можливість швидко актуалізувати знання, просто «пройшовши» зображення очима, узагальнити вивчене на уроці.

Окрім того, ученими доведено, що глибшому сприйманню творів сприяє використання під час їх аналізу різних видів мистецтва, у нашому випадку – літератури й живопису. До речі, школярам завжди подобається малювати, тому саме це й стане у пригоді для використання методу візуалізації твору. Але треба пам'ятати, що будь-яка візуалізація приносить користь тоді, коли вона цікава та вчасно реалізована.

Одним із дієвих прийомів, що унаочнюють прочитане, є сторіборд (від англ. storyboard) – серія з ілюстрацій, які створюються для візуалізації твору. Часто вживають ще одну назву цього методу – розкадрування, тобто представлення сценарію у вигляді

послідовності кадрів. Метод бере початок в кіноіндустрії й означає продумування сюжету за допомогою ключових кадрів. Сторіборд допомагає інформувати, порівняти, візуалізувати та деталізувати той матеріал, який подається. Звичайно, зараз є низка програм, наприклад Canva, що дають змогу легко й швидко створити сторіборд. Проте проектна робота в групах чи парах дасть змогу не тільки виявити креативність, але й сприятиме соціалізації школярів, які, на жаль, часто віддають перевагу віртуальній дійсності, ніж спілкуванню наживо.

Так, під час вивчення у восьмому класі повісті Н. Бічуї «Шпага Славка Беркути» учні отримали завдання створити сторіборди до першої частини, що починається розповіддю про трьох невідомих хлопчаків, один з яких (високий, у хутряній шапці) потрапив у міліцію. Діти висловили припущення, що це головний герой, Славко Беркута. Коли ж візуалізували цей епізод, то зрозуміли, що помилялися, бо той і на зріст невисокий, і хутряної шапки не мав.

Коли ж одинадцятикласники працювали над сторібордами до новели О. Гончара «Модри Камень», то майже кожен зобразив на малюнках закривавлені бинти українського солдата. Маю надію, що, виконуючи завдання ЗНО, діти правильно визначать художню деталь, що призвела до арешту героїні.

Як бачимо, герої сторіборду стають близькими та зрозумілими дітям, сюжети доступні й легко сприймаються. Це дозволяє зосереджувати увагу учнів на тих ситуаціях морального вибору, які є в кожному творі. Тож розкриття поетики літератури через живопис робить зрозумілим душевний стан героїв, їхні почуття та вчинки.

Напевно, у кожному класі є учні, що надають перевагу точним наукам і схильні до логічного мислення. Саме для них можна запропонувати ще один доречний візуальний прийом – піктограму – схематичне зображення об'єктів чи явищ, тобто графічний символ, що передає певну інформацію. Головними характеристиками піктограм є лаконічність, зрозумілість і універсальність. А з погляду психології, схематизація – згладжування відмінностей між предметами та виявлення подібності між ними. З огляду на це піктограма – прийом, який заохочує учнів зображувати ідеї та зв'язки між ними у візуальній формі, що допомагає побудувати взаємозв'язки між різними концепціями та ідеями. Зазвичай піктограму діти представляють на фліпчарті, однокласники ж мають визначити, який епізод зашифрований у цьому зображенні.

Створюючи піктограми до епізодів повісті Н. Бічуї «Шпага Славка Беркути», восьмикласники найчастіше використовували знаки, що символізують почуття та емоції. На підставі цього можна стверджувати, що діти вчаться визначати причинно-наслідкові зв'язки між вчинками та їх наслідками. Піктограми одинадцятикласників до творів узагалі часто мають символічний та глибокий зміст, тому їх розшифровування стає надзвичайно цікавим для однокласників і вчителя.

Отже, упровадження візуалізації сприяє підвищенню ролі розвивального аспекту навчання, що своєю чергою веде до успішного засвоєння знань, умінь та навичок учнями, дозволяє їм психологічно комфортно та легко здобувати нові знання, отримуючи задоволення від реалізації своїх здібностей. Це сприяє розвитку пам'яті, уяви, творчого мислення та вміння швидко й точно відтворити прочитане. Школярі мають можливість відчувати себе впевнено у вирі інформації, яку вони отримують, вчаться критично ставитися до прочитаного, що є надзвичайно важливим у сучасному світі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кобися А. П. Візуальні засоби як засіб підвищення ефективності засвоєння навчального матеріалу / А. П. Кобися // 36. наук.-метод. конф. 2015. С. 25-27.
2. Молоков Ю. Г., Молокова А. В. Актуальні питання інформатизації освіти // Освітні технології: 36. наук. ст. Вип. 1.
3. Пироженко Л. В., Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. За ред. О. І. Пометун. К.: Видавництво. А.С.К., 2004. 192 с.
4. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. / Г. О. Сиротенко. Х.: Основа, 2003. 164 с.
5. <http://khutorskoy.ru/be/2016/0922/index.htm>

Франків Ірина,
учитель мистецтва
Кам'янець-Подільського НВК № 14

Шляхи активізації творчих здібностей учнів на уроках мистецтва

Поданий матеріал розкриває інноваційні методи і форми викладання образотворчого мистецтва, особистісно спрямований на розвиток творчих здібностей учнів.

Ключові слова: особистість, творчість, здібність.

Given materials shows the innovational methods and forms of art studying, personally directed to the development of creative knowledge's of pupils.

Key words: personality, creation, skills.

Розвиток сучасної освіти вимагає необхідності переосмислення концептуальних засад художньо-естетичного виховання учнів у школі. Сучасна школа, відчуваючи гострий дефіцит загальнолюдських духовних цінностей, гуманітарної та естетичної культури, основою своєї діяльності вбачає формування загальнолюдських фундаментально демократичних цінностей громадського суспільства на ґрунті багатовікових національних традицій і взагалі в контексті європейських інтеграцій.

Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи підкреслює значення естетичного виховання, дає можливість застосовувати на практиці нетрадиційні форми і методи роботи з учнями з метою формування в них осмислення як сукупності культурних досягнень людства, уміння орієнтуватися в мистецьких течіях, засвоєння кращих зразків образотворчого мистецтва.

На уроках образотворчого мистецтва важливе значення мають закономірності лінійної та повітряної перспектив, теорії тіней, кольорознавства, пластичної анатомії, композиції. Тільки на основі відповідних теоретичних знань можна набути практичних умінь і навичок з образотворчого мистецтва.

З давніх часів художники і теоретики мистецтва вважали, що в процесі навчання образотворчому мистецтву треба постійно спиратися на науку.

Видатний російський художник-педагог П. Чистяков писав, що «малювання – не тільки розвага, вона така ж сувора і головне точна наука, як математика, тут є свої непорушні закони, струнки та прекрасні, які треба вивчати» [3, 78].

Під час ознайомлення учнів з усіма видами образотворчого мистецтва (малюнок, графіка, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво), у процесі роботи з якими розвиваються розумові дії та мисленеві операції, творча уява і художні інтереси, естетичні почуття й образотворчі здібності, судження й узагальнення, формуються ідейно-естетичні переконання.

Образно, швидко, лаконічно, змістовно і наочно передати думку, зробити пояснення більш доступним на уроках образотворчого мистецтва допомагає малюнок. Особливо цінним є виразний педагогічний малюнок на класній дошці, який ілюструє та доповнює усне пояснення вчителя.

Також важливу роль на уроках образотворчого мистецтва відіграє естетичне виховання. Естетичне виховання – не самоціль, а важливий чинник формування цільної, гармонійно розвиненої особистості. Досить активно це формування відбувається в дитячі роки, коли все навколишнє сприймається надзвичайно гостро, вразливо, активно, з великим зацікавленням.

Мистецтво розвиває вищі, найбільші форми людського споглядання та спеціально культивує здібність інтелектуального уявлення, яка в нижчих формах свого розвитку

виникає значно раніше і незалежно від мистецтва, яке потім стає підґрунтям, на якому виникає особлива художня творчість, інтуїція, фантазія, творче уявлення. За допомогою мистецтва я розвиваю і збагачую особистий та індивідуальний досвід світосприймання, розширюю вміння осягти внутрішній світ іншої людини, бачити і відчувати світ чужими очима.

Відомий український педагог В. Сухомлинський писав: «Дитячий малюнок, процес малювання – це частка духовного життя дитини. Діти не просто переносять на папір щось з навколишнього світу, а живуть у цьому світі, входять у нього як творці краси, дістаючи насолоду від неї» [1, 29].

Духовні запити людини потребують образотворчої грамоти, основи якої мають закладатися з дитинства.

Народна педагогіка прагне навчити дитину відчувати і розуміти красу, де б вона не виявлялася, забезпечити єдність між естетичним розвитком дитини і її моральним, фізичним вихованням, збудити потяг до художньої творчості, бажання вносити красу в навколишнє життя, працю, поведінку, виробити непримиренне ставлення до потворного, здатність ненавидіти зло і боротися з ним. З цією метою вона мобілізує всі можливі засоби і методи, які за основу обирає сім'я, щоб залучити дітей до прекрасного. Уміле їх застосування дає змогу дитині змалку засвоювати елементи естетичного світорозуміння, навчатися бачити прекрасне, розуміти й цінувати твори мистецтва, залучає до художньої творчості, жити й творити за законами краси [12, 94].

Художнє сприйняття дійсне в усіх своїх виявах, а особливо в мистецтві, що є одним із шляхів самосвідомості суспільства, органічною частиною світосприймання, притаманного гармонійно розвиненій людині, духовність якої закладається ще в школі. Ось чому особливе місце у формуванні світогляду школярів належить мистецтву.

Мистецтво – одна з форм людської свідомості, складова частина духовної культури суспільства, специфічний стимул практично-духовного освоєння світу. Тому мистецтво необхідне особистості як спосіб цілісного суспільного виховання, її емоційного, естетичного та інтелектуального розвитку. Твір мистецтва завжди становить собою і духовну форму, і модель життя, і матеріальну конструкцію – звукову, пластичну, кольорову, словесну, створену митцем за законами краси. Ця модель відіграє подвійну роль. Вона дає образу матеріальне втілення і сама впливає на емоції людини, виключаючи естетичне ставлення до нього за допомогою спеціальної мови: літературної, музичної, образотворчої, кінематографічної тощо.

Також художнє сприйняття формується засобами декоративно-прикладного мистецтва, допомагає розвивати здатність глибокого розуміння не лише змісту, а й форми декоративних виробів, орієнтується в стильових історичних особливостях мистецтва. Формуванню художнього смаку, розумінню естетичних особливостей декоративних творів сприяє вивчення історії образотворчого мистецтва.

Разом із художньою літературою, музикою, співом справі естетичного виховання учнів служать уроки образотворчого мистецтва.

В основу змісту ознайомлення дітей із кольоровим образом покладено діалектичний зв'язок чуттєво-сприйнятливих художніх засобів із зовнішнім змістом та задумом автора. Щоби підштовхнути дітей до осмислення цієї діяльності, я формую правильне розуміння кольорового образу. Воно не є простим повторенням життєвих явищ – це результат осмислення буття автором. Розуміння цих залежностей і зв'язків повинно сприяти розвитку вміння оперувати ними у власній образотворчій діяльності.

У зміст формування естетичного і художнього сприйняття включаю низку завдань:

1. Розвивати аналітичне сприйняття. Осмислювати художні засоби творів мистецтва: колір і його відтінки, виразність ліній, фактуру і форми мазка тощо. Дати поняття лінійного, площинного та кольорового ритму і симетрії як основних виразних засобів, виховувати вміння не тільки оком, а й через пластику власного тіла сприймати художній образ у декоративно-прикладному мистецтві.

2. Розширювати уяву дітей про семантику витворів мистецтва через ознайомлення з усною народною творчістю, побутом українського народу; через знаходження паралелей із формами природи, через розуміння витворів мистецтва як результату праці народу, який узяв тему з життя і перевтілює її у своєму художньому задумі.

3. Вчити розрізняти характерні особливості кожного кольору, сприяти розвитку емоційної чутливості дітей на кольоровий образ, вчити розуміти його зміст.

4. Формувати вміння розповідати про свої художні враження, використовувати образні порівняння і вміти давати оцінку творам мистецтва.

5. Вчити застосовувати отримані знання у власній образотворчій діяльності, уміти оцінювати результати своєї праці і праці свого товариша, виховувати навички співпраці між дітьми.

Тому особливостями формування художнього сприйняття учнів у сучасній школі є, насамперед, розвиток індивідуальних творчих здібностей учнів, їхніх естетичних смаків і розширення інтелектуального та духовного рівнів на основі вивчення культурної спадщини українського народу та народів світу, що допоможе всебічно та раціонально підготувати дитину до життя та творчої діяльності в умовах сьогодення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Биков П. Б. та інші. Малювання в школі. Посібник для педагогічних училищ. К.: Радянська школа, 1947. С. 25-29.
2. Гаврилюк П. І. Естетична природа мистецтва. К.: Академія наук УРСР, 1962. С. 49-53.
3. Гаврилюк П. І. Що таке закони краси. К.: Держполітвидавництво УРСР, 1966. 87 с.
4. Гандзій Т. А., Левицький Ф. Д. Уроки малювання. Посібник для вчителя. К.: Радянська школа. 1965. 95 с.
5. Дейненко М. Г. Уроки образотворчого мистецтва в 6 кл. К.: Радянська школа, 1980. 69 с.
6. Єлін В. Ю. Образотворче мистецтво 5 кл. Навчальний посібник. К.: Радянська школа, 1974.
7. Єлін В. Ю., Коробов Г. С. Уроки малювання в 5 кл. Посібник для вчителя. К.: Радянська школа, 1968.
8. Задорожний В. І. Уроки образотворчого мистецтва в школі. Посібник для вчителя. К.: Радянська школа, 1972.
9. Кабиш І. Ю. Виховання культури сприймання образотворчого мистецтва // Початкова школа, 1980. № 2. С. 51, 54, 57.
10. Кириченко М. А. Перспективне малювання в школі. К.: Радянська школа, 1966.
11. Кутєпова Г. І. Запобігання помилок на уроках малювання. К.: Радянська школа, 1965.
12. Мазєпа В. І. Мистецтво і духовне багатство людини. К.: Мистецтво, 1967. 140 с.
13. Мазєпа В. І. Мистецтво, художнє начало, суспільство. К.: Мистецтво, 1971. 156 с.
14. Синицький А. М. Мистецтво та моделювання. К.: 1973.
15. Сморгж Л. О. Естетична цінність мистецтва. К.: 1972.

Фрич Руслана,

учитель української мови та літератури

Ружичанського ліцею

Хмельницького району

Сучасні освітні інструменти вчителя-словесника

У статті висвітлено технологічні інструменти, які може використовувати у своїй практиці вчитель, зокрема вчитель української мови та літератури, для зацікавлення та мотивування учня навчальним процесом. А також подано перелік та переваги інтернет-сервісів, які на власному досвіді випробовує вчитель-філолог.

Ключові слова: технологічні інструменти, інтернет-сервіс, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), електронні ресурси, інноваційні технології, етапи уроку, веб-сервіс, відеохостинг.

The article highlights the technological tools that can be used in their practice by a teacher, in particular a teacher of Ukrainian language and literature, to interest and motivate

students in the learning process. And also the list and advantages of Internet services which the philologist-teacher tests on own experience is given.

Keywords: technological tools, Internet service, information and communication technologies (ICT), electronic resources, innovative technologies, lesson stages, web service, video hosting.

Щоб зацікавити учнів навчальним предметом, бачити високі результати власної діяльності, учителю необхідно застосовувати різні інноваційні засоби навчання. Тому поряд із традиційними методами та прийомами навчання останнім часом усе частіше застосовуються інтернет-технології, які ближчі для учнів XXI століття, легше та швидше засвоюються. Зробити успішним урок ми маємо самі, тоді діти любитимуть наш предмет, знатимуть, що Інтернет не тільки для розваг, а й для навчання. Дидактичні матеріали, створені для сучасного уроку, розвивають інтелект дитини, розширюють її кругозір, сприяють вихованню любові до рідного. Особливість таких уроків полягає в тому, що в учителів з'являється можливість самостійно створювати свій навчальний контент, дає змогу редагувати його надалі. Головне – під час підготовки до уроків враховувати і бажання дітей, а саме: яким вони уявляють сучасний урок української мови чи літератури, про що б хотіли детальніше поговорити. Тому успішним вважаємо той урок, де панує творча атмосфера, де є співпраця вчителя й учня. Тоді підвищується й активність учнів під час навчання і, що найголовніше, результати їхньої навчальної діяльності.

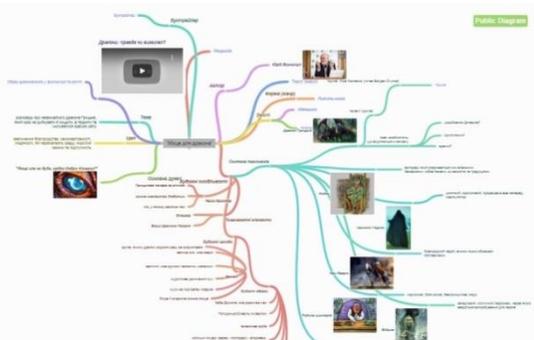
Використання ІКТ-інструментів та сервісів для вчителя висвітлено в багатьох наукових розробках, на сайтах та блогах учителів. Усе частіше вчителі застосовують у своїй роботі інноваційні інтернет-сервіси, щоб зацікавити учнів.

Сучасним, а головне цікавим має бути навчання в умовах сучасної школи. Тому в наш час технології та освіта сплетені досить тісно, практично в кожного вчителя є свої улюблені технологічні інструменти, які він використовує у своїй роботі і які дозволяють йому звернути увагу учнів під час цікавих, захоплюючих шкільних занять.

Далі представлений список деяких інструментів освітніх технологій, які зараз так необхідні в арсеналі кожного вчителя чи то для особистого використання або як навчальні посібники в педагогічному процесі.

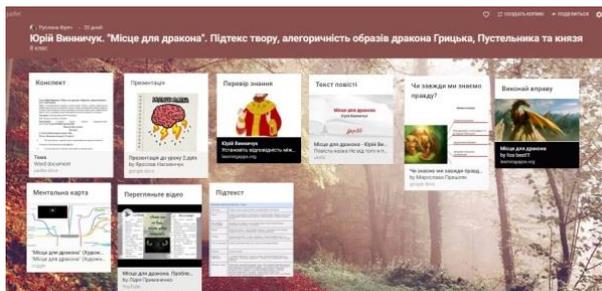
Такі освітні інструменти допоможуть вам зробити уроки захоплюючими, веселими, цікавими та ефективними:

1. **Інтерактивні карти**, створені в сервісі **Goggle**. Mindmap має безліч функцій, які перетворюють процес створення інтелект-карт у неймовірно захоплююче дійство. Лінії, блоки продумувати, створювати комфортно без спотикань. З їх допомогою можна візуалізувати навчальний матеріал, схематично подати основні поняття теми, відобразити взаємозв'язки між ними.

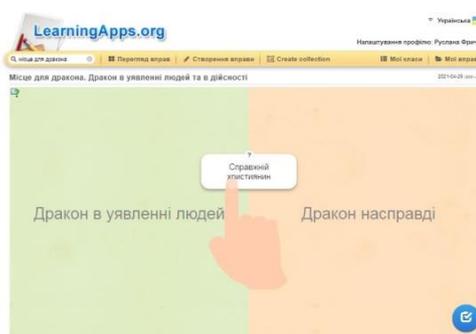

2. **Padlet** – наступний інструмент, який допоможе вчителю скомпонувати свій урок в одному сервісі. За його допомогою можна комбінувати фотографії, відео, музику, документи, інтерактивні ігри, що значно зекономить. Однією з переваг є те, що учні також можуть брати участь у створенні уроку і додавати свої матеріали на інтерактивну стіну Padlet. Цей сервіс можна назвати платформою для ідей, мозкових штурмів тощо. Учні

можуть аналізувати, розробляти власні ідеї та одразу перевіряти себе, що є дуже зручним у нашій роботі.

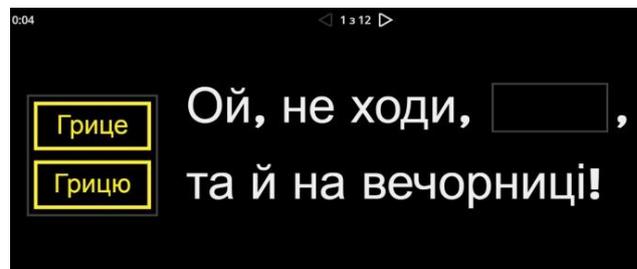
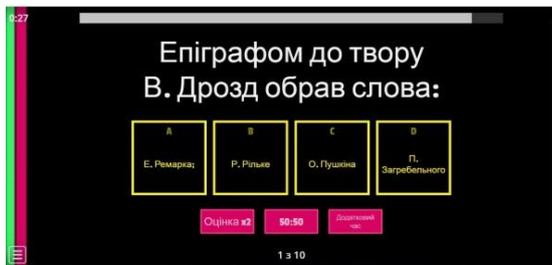
3. [LearningApps.org](https://www.learningapps.org/) – онлайнвий сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи. Він є конструктором для розробки різноманітних завдань із різних предметів. Сервіс Learningapps є додатком Web 2.0 для підтримки освітніх процесів у навчальних закладах різних типів. Конструктор Learningapps призначений для розробки, зберігання інтерактивних завдань, за допомогою яких учні можуть перевірити і закріпити свої знання в ігровій формі, що сприяє формуванню їхнього пізнавального інтересу.

4. **YouTube** – популярний [відеохостинг](https://www.youtube.com/), що надає послуги розміщення [відеоматеріалів](https://www.youtube.com/). Працювати з цим каналом доречно під час проведення позакласних заходів, присвячених Дню української писемності та мови чи Шевченківським дням.

5. [Wordwall.net](https://www.wordwall.net/) – сервіс, який дозволяє швидко створювати інтерактивний навчальний ресурс за допомогою дуже вдалих шаблонів завдань: відповідність, сортування, пошук слова, повітряна куля, випадкове колесо тощо.

Яким сьогодні є і яким має бути вчитель-словесник, враховуючи зміни, що відбуваються в просторі мовно-літературної освіти? Це носій гуманітарної культури, дослідник, який успішно працює у форматі творчих пошуків, педагог, психолог і мудрий наставник, котрий уважно ставиться до особистості кожної дитини і власним прикладом допомагає помічати й цінувати неповторну красу у творах мистецтва, глибоко осмислювати вчинки літературних персонажів, а також стимулює учнів до естетичного саморозвитку, самоактуалізації й самовдосконалення.

Список використаних джерел та літератури:

1. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://etwinning.com.ua/content/files/739191.pdf>
2. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://osvita.cv.ua/suchasni-osvitni-instrumenty-dlya-vchyteliv/>
3. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.uifuture.org/publications/news/24366-suchasnyi/pedegog>
4. Олєфіренко Н. В. Сучасний інструментарій творчості вчителя. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/23219/1/Olefirenko%20N.%20V..pdf>

Хлібовський Вадим,
вчитель мистецтва Кам'янець-
Подільської ЗОШ I-III ступенів № 15

Використання техніки Body Percussion на уроках мистецтва

Ви коли-небудь починали мимоволі топати ногою, плескати в долоні чи вдаряти себе по стегнам, віддаючись ритму улюбленої мелодії? Це і є тілесна перкусія – найдавніша і в той же час найдоступніша форма музикування.

Техніка «Body Percussion» (перкусія тіла) відома також як метод БАПНЕ (Біомеханіка, Анатомія, Психологія, Нейрологія, Етномузикологія). Використовуючи під час колективного музикування власне тіло як музичний інструмент, учні здобувають навички роботи в ансамблі, вчать відчувати колектив, його учасників. Тілесна перкусія передбачає чотири базових звуки: клацання пальцями, плескання в долоні, удари по стегнам та тупотіння стопами ніг по підлозі.

Дуже доречно, на нашу думку, використовувати дані вправи як фізкультхвилинки на уроках із старшими учнями (починаючи з 6-7 класу), адже традиційні руханки в цьому віці їм стають менш цікавими. Під час виконання таких вправ стимулюється наше серцебиття, пульсація крові, дихання. Діяльність методу є головною метою можливого розвитку таких моментів:

1. Стримання реакції.
2. Безпосередня увага.
3. Планування та впорядкування цілей.
4. Когнітивна гнучкість.
5. Розвиток робочої пам'яті.
6. Використання емоційного контролю для поліпшення дій.
7. Управління метапізнанням. Повільне обмірковування дій та думок через спільну діяльність.

Цю техніку під час розробки своїх методик взяли за основу такі глиби музичної педагогіки як Карл Орф та Золтан Кодай.

Девіз методу: «Зі своїм тілом я вчусь»!

[Body Percussion. Ж. Бізе Хабанера. 9-Б клас Кам'янець-Подільської ЗОШ № 15.](#)

Шестопалова Наталія,

заступник директора з навчальної роботи

Понінківського НВК,

учитель зарубіжної літератури та

російської мови,

старший учитель

Професійне самовдосконалення вчителя в умовах реформування освітніх процесів

Сьогодні весь світ перебуває в умовах необхідності працювати по-іншому. 2020 рік зламав усі стереотипи, тому чітко зрозуміло, що сучасна освіта повинна мати випереджувальний характер, бути гнучкою, відкритою, а її перетворювальна роль поступово має сформувати суспільство, яке постійно навчається.

Успіх інноваційних змін, передусім, залежить від учителя, його творчого потенціалу, готовності до безперервної самоосвіти, здібності до гнучкого соціально-педагогічного мислення, гуманістичної спрямованості особистості. Головні нормативно-правові документи Міністерства освіти і науки України свідчать:

✓ *«Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру»* [1].

✓ *«Підготовка педагогічних і науково-педагогічних працівників, їхнє професійне самовдосконалення – важлива умова модернізації освіти»* [3].

Зрозуміло, що основним напрямом удосконалення рівня професійної компетентності вчителя є професійне самовдосконалення через цілеспрямовану самоосвітню діяльність. За період карантину значно підвищився професійний рівень ІКТ-компетентностей учителів. Педагоги продовжують активні пошуки підвищення ефективності своєї роботи з використанням різноманітних освітніх ресурсів. Місію Нової школи України в контексті впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти нині виконують сучасні освітні заклади, які перетворилися на справжні центри апробації нового змісту освіти, інформаційних технологій, глибокого осмислення інноваційних процесів, стимулювання ініціативи учня [6].

До такого закладу можна сміливо зарахувати і Понінківський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 1, гімназія», у якому 30 років працюю вчителем зарубіжної літератури і російської мови, а 5 останніх – заступником із навчальної роботи.

Реалізація інноваційного підходу до освітнього процесу потребує насамперед зміни методики викладання навчальних предметів. Хотіла б з цього приводу поділитись досвідом та деякими результатами роботи.

1. У жовтні 2020 року під час осінніх канікул у нашому закладі освіти в рамках постійно діючого навчально-моделюючого семінару «Інноваційні освітні технології. Шляхи підвищення ефективності сучасного уроку» пройшов триденний методичний марафон у форматі meet-конференцій під гаслом «Вчимося і опановуємо» (Рис. 1). Педагоги обговорювали виклики сучасності та можливості змішаного навчання. Шість методичних об'єднань на чолі з керівниками презентували методи, форми, види роботи в умовах змішаного навчання. Йшлося також і про поєднання різних підходів, способів подачі матеріалу, видів роботи. Педагоги розширили свої знання щодо ресурсів для створення

інтерактивних вправ та робочих аркушів, інтерактивних презентацій, формувального оцінювання, організації співпраці учасників освітнього процесу тощо [6].

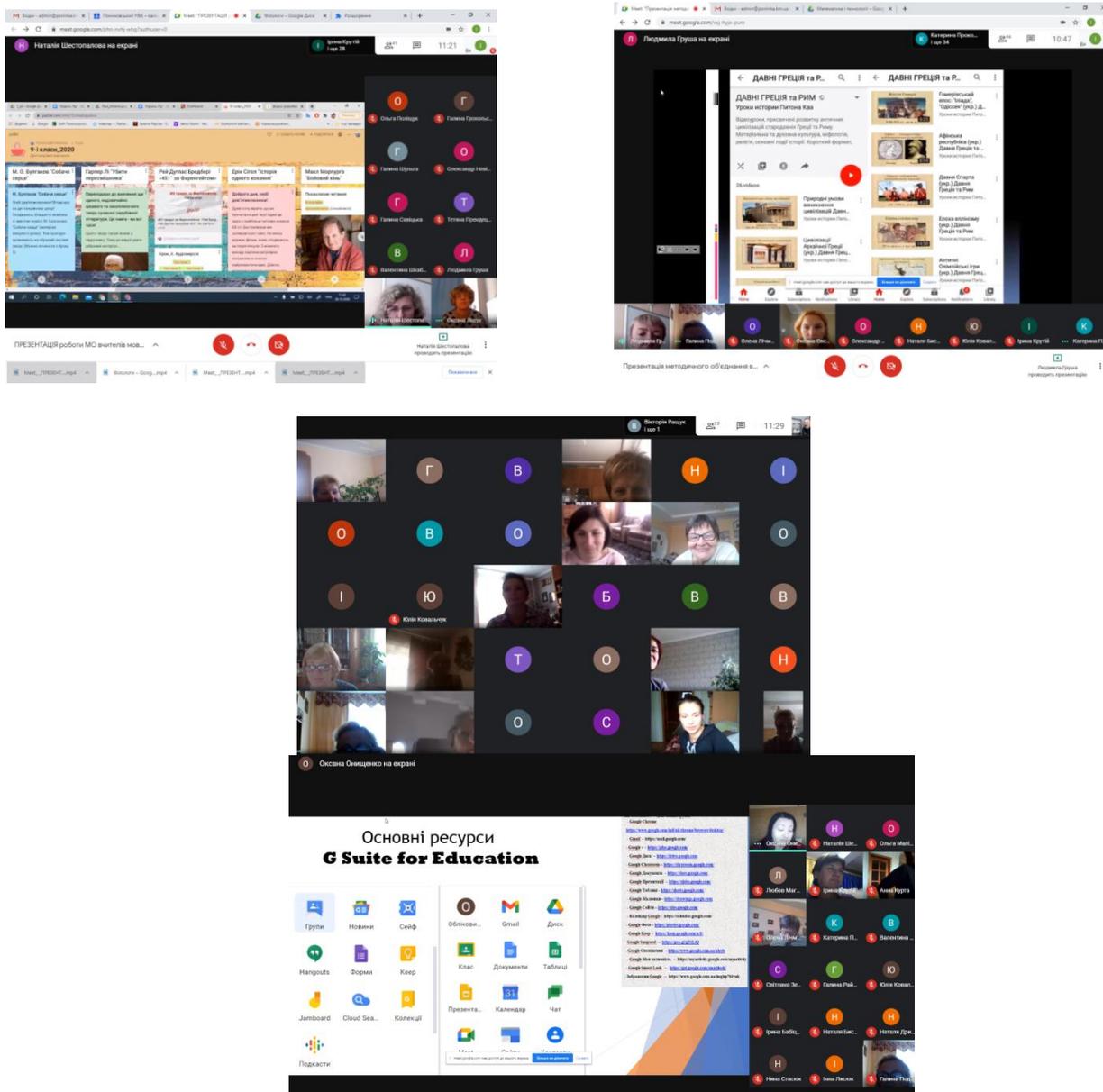

Рис. 1. Meet-конференція «Вчимось і опануємо»

Педагогічні працівники закладу мали змогу поділитись із колегами інструментами, платформами, ресурсами, які використовують у своїй діяльності.

У результаті однотайно дійшли висновку, що сьогодні змішане навчання варто застосовувати системно та на постійній основі. Адже воно підвищує ефективність освітнього процесу і дає кращі результати, ніж традиційне чи дистанційне навчання. За такою системою працювали впродовж 2020-2021 н.р.

2. Сервіс для організації змішаного та дистанційного навчання – це, в нашій школі, насамперед платформа електронного щоденника e-schools.info та електронний освітній ресурс від ТОВ «МійКлас». Ці ресурси надають установам освіти України можливість зробити впевнений крок вперед. Сервіс e-schools.info призначений для обробки і надання в зручному електронному вигляді інформації про успішність учнів, а також суміжної інформації, що доступна через Інтернет. Інформація про успішність включає в себе відмітки і пропуски, коментарі до них; нотатки до уроків; домашні завдання; зауваження;

розклад занять і багато іншого. Є 5 основних типів користувачів сайту (директор, адміністрація, учитель, учень, батьки). Кожен із них має певний набір прав і має відповідний рівень доступу до інформації.

На стартовій сторінці платформи e-schools.info нашого закладу розміщена основна, доступна в гостьовому режимі, інформація про адміністрацію, педагогічний колектив, інформаційну прозорість та відкритість закладу (Рис. 2).

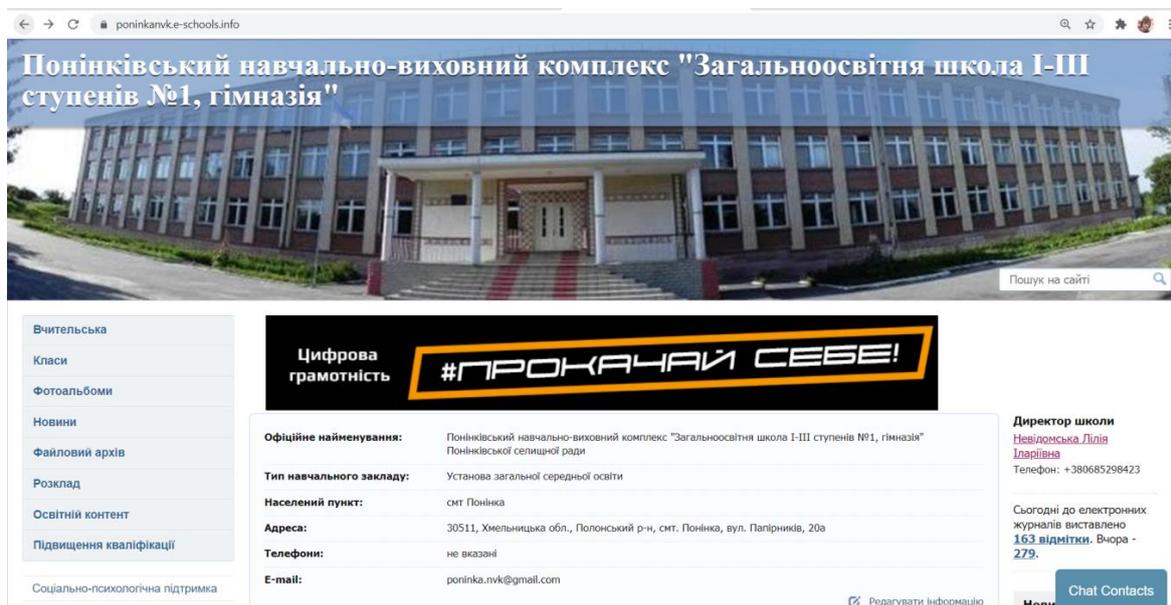

Рис. 2. Головна сторінка сайту електронного щоденника

Інша частина інформаційного простору – електронні журнали та щоденники, файловий архів, повідомлення тощо реалізована з обов'язковим дотриманням Закону України «Про захист персональних даних» (Рис. 3).

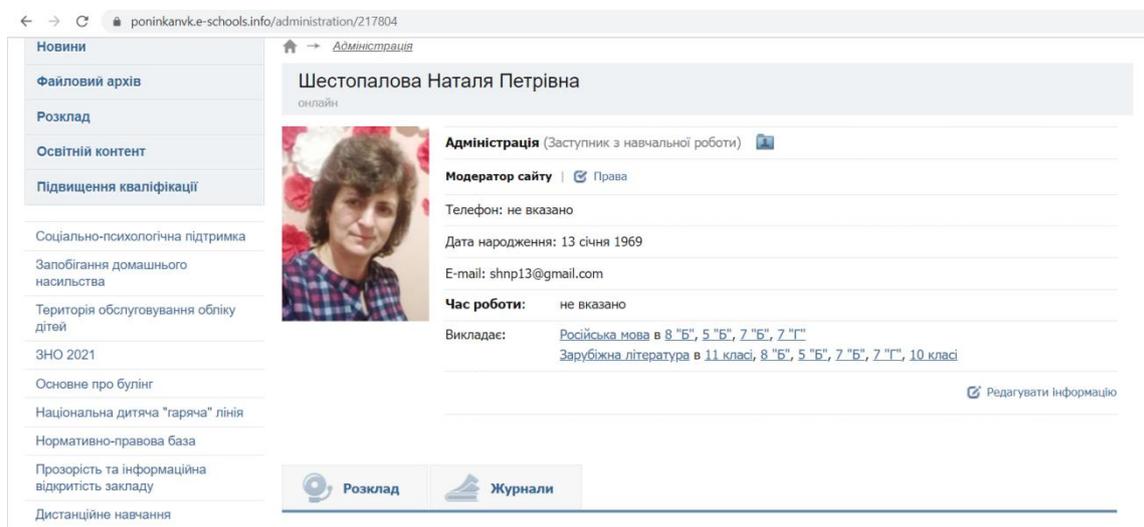

Рис. 3. Персональна сторінка вчителя

За допомогою цього сайту реалізуються основні комунікаційні завдання між учасниками навчально-виховного процесу: розклад уроків, оцінювання навчальних досягнень учнів та інформування батьків про події та стан навчання їхніх дітей. Електронні журнали та документообіг останнім часом активно розглядаються як потужний засіб підвищення рівня та якості освіти загалом і на рівні школи.

Наступний виклик для кожного вчителя – це зворотний зв'язок від учня. Школа активно долучилась до проекту «МійКлас». З цим ресурсом ми працюємо вже два роки і повністю задоволені сервісом. Освітні матеріали МійКлас адаптовані відповідно до шкільної програми України, а платформа схвалена Міністерством освіти і науки України (гриф МОН № 22.1/12-Г-530 від 10.07.2018).

Перебуваючи в особистому кабінеті на сторінці електронного журналу (де зазначається завдання), учитель переходить і авторизується на сайті «МійКлас» автоматично (Рис. 4). Аналогічно це робить і учень зі свого щоденника. Базовий функціонал сайту є безкоштовним.

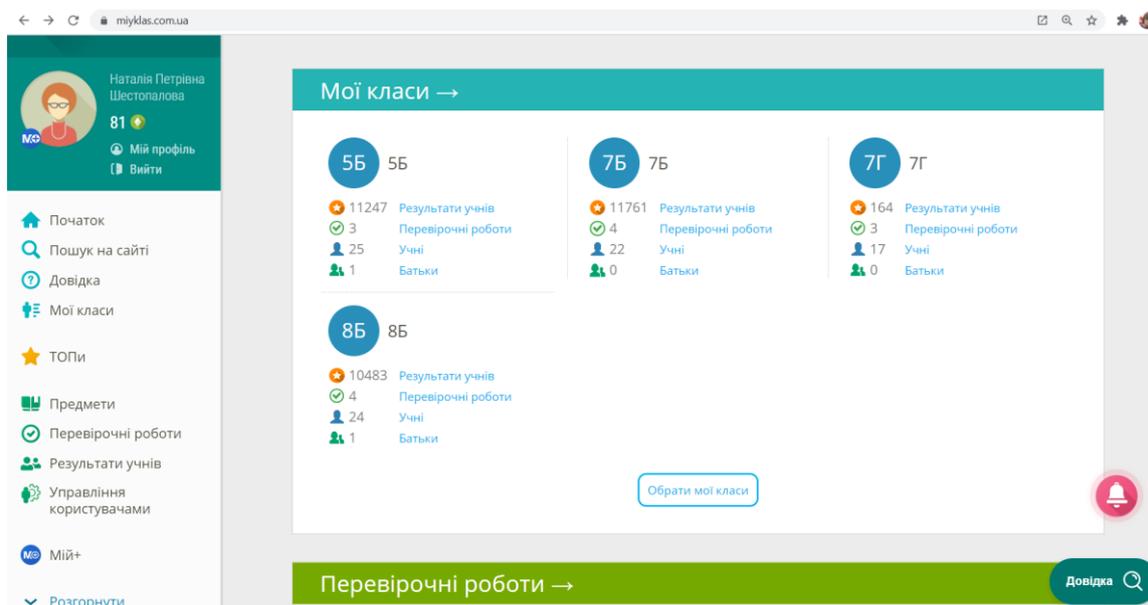

Рис. 4. Персональна сторінка вчителя на сайті «МійКлас»

Функціонал МійКлас зі створення робіт для перевірки (числового, творчого, текстового або тестового завдання) дозволяє вчителю не лише швидко створити індивідуальну роботу або проект, але й автоматизувати перевірку відповідей (Рис. 5). У редакторі предметів є унікальна можливість створити власний предмет, як то зарубіжна література (Рис. 6), олімпіада з будь-якого предмета тощо. До речі, низка предметних олімпіад у нашому навчальному закладі відбувалася саме завдяки МійКлас.

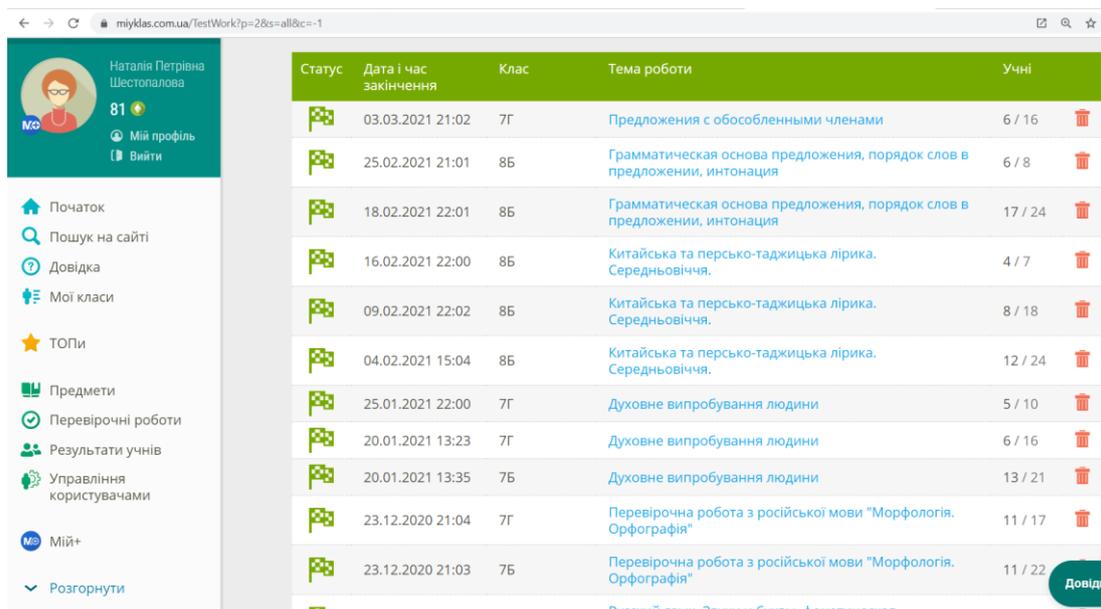

Рис. 5. Сторінка домашніх, тренувальних та перевірних робіт

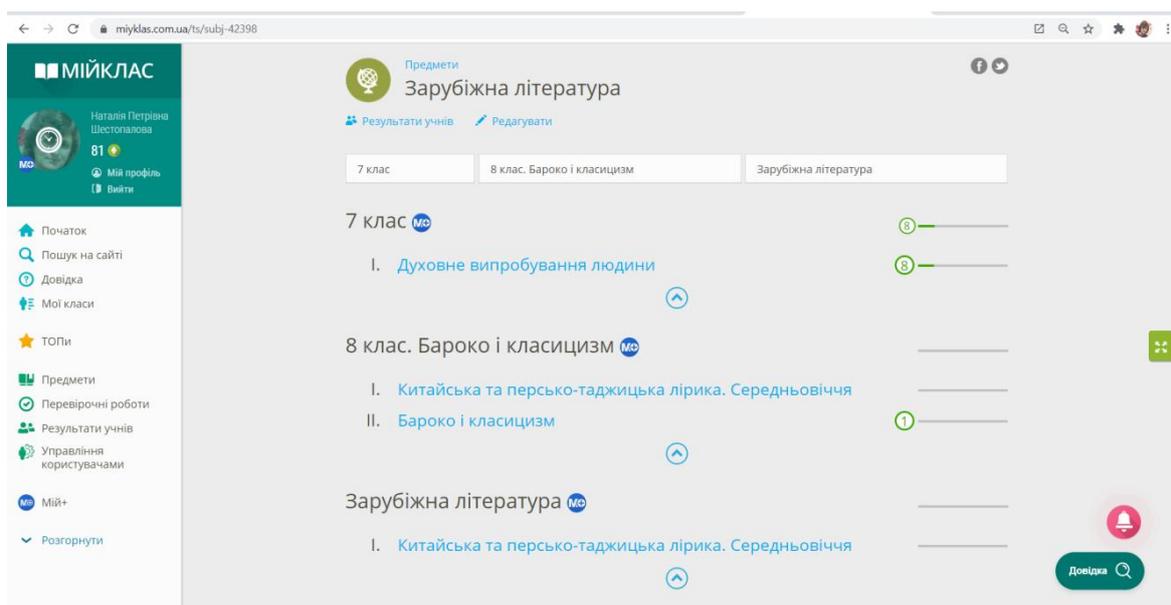

Рис. 6. Сторінка створеного власного предмета (зарубіжна література)

МійКлас – об'єктивний барометр успішності, тренажер для школярів та незамінний помічник для вчителів, електронна освітня платформа XXI століття, яка слугує для формування «Нової української школи».

3. Хотілося б коротко зупинитись на питанні щодо особистої організації уроків зарубіжної літератури в контексті впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти. Зарубіжна література має досить значний потенціал для реалізації наскрізних змістових ліній: екологічна безпека і сталий розвиток, громадянська відповідальність, здоров'я і безпека, підприємливість та фінансова грамотність, які є невід'ємною частиною кожного предмета і формують в учнів соціальну активність, відповідальність за збереження довкілля, осмислення та захист особистих прав і прав інших людей, здатність усвідомлювати пріоритетність здорового способу життя, розуміння ролі підприємливості та ініціативності в суспільстві, осмислення неординарності як важливої риси людини для її самореалізації в житті, компетентного члена суспільства [4].

Одним із важливих положень оновлення змісту та якості освіти є впровадження компетентнісного підходу в школі. Основним завданням такого підходу є не тільки оволодіння знаннями з предмета, але й уміння застосовувати їх у реальному житті для розв'язання певних проблем чи відповідної поведінки в різних ситуаціях. У Компетентнісному потенціалі мовно-літературної освітньої галузі Державного стандарту визначено 11 ключових компетентностей. Відомо, що ключові компетентності – це ті, яких потребує кожен задля особистого становлення та розвитку в суспільстві, активної життєвої позиції і які здатні забезпечити успіх та самореалізацію здобувачів освіти в майбутньому [4].

З цією метою на своїх уроках активно використовую інтерактивні вправи, технології критичного мислення, ситуативне моделювання, ігрові моделі навчання, ІКТ, інфографіку тощо. Насправді саме дистанційне навчання дало поштовх педагогічним працівникам для самовдосконалення, професійного розвитку та підвищення кваліфікації в опануванні ІКТ та цифрових технологій, зробити перші кроки щодо реалізації компетентнісного потенціалу мовно-літературної освітньої галузі.

Хочу поділитись особистим досвідом щодо інструментарію вчителя зарубіжної літератури:

- почала з найпростішого – тестових конструкторів, які широко представлені в мережі (було цікаво спочатку, коли дійсно самостійно доводилося складати тести);

- інший практичний сервіс – Learningapps (почала працювати ще задовго до карантинних обмежень, маю власну колекцію різноманітних вправ; користуюсь також надбаннями колег – ресурс це дозволяє);

- відкрила для себе ще один цікавий інтернет-ресурс Outbooks – безкоштовну платформу для створення електронних книг, у які можна помістити будь-яку інформацію (вдячна за матеріали: «Чарівна крамниця» Г. Уеллса – Наталії Борисівні, М. Метерлінк «Синій птах» – п. Тетяні та ін.);

- активно працюю і дуже подобається такий ресурс як Padlet – інтерактивна віртуальна дошка (стіна), яка надає величезні можливості для творчості і педагога, і учнів;

- особливо допомагають у роботі у форматі змішаного/дистанційного навчання додатки Google: презентації, документи, форми, дошка Jamboard і файли Jam (останній сервіс опанувала на курсах ХОІППО);

- працюю сама і залучаю дітей до створення хмарок слів Wordart, що розвиває креативне та критичне мислення;

- зараз працюю над вивченням можливостей платформи Canva;

- не можу не сказати про щорічне підвищення кваліфікації: нещодавно пройшла онлайн-курс від платформи EdEra «Бери й роби. Змішане та дистанційне навчання» (20 год); була вражена тим, скільки ще є різних платформ, сервісів, можливостей для самовдосконалення, професійного розвитку...

Звичайно, не всі матеріали до уроків створюю сама. Інтернет-мережа надає стільки готової інформації, що іноді розумієш – кращого не створити. Багатющий і цікавий матеріал використовую, який розміщують колеги у Fb-групах, зокрема «Методичні родзинки уроків зарубіжної літератури» та «Зарубіжна література для креативчиків». Щиро вдячна Лесі Сич, Олені Залізницькій, Наталії Гиренко, Адріані Химинець, Євдокії Кашубі та багатьом іншим – справжнім «гуру» своєї справи, неперевершеним фахівцям та моїм особистим мотиваторам, які спонукають до дії, до самовдосконалення.

Українська освіта швидко збагачується новим досвідом, підходами, освітніми технологіями та методами. У результаті – поліпшення якості навчання, знання нашої молоді стають конкурентоспроможними. Сучасний учень живе в складному світі, що швидко змінюється, стикається з представниками різних культур, носіями різних світоглядів та життєвих стратегій. Тому школа через кожен навчальний предмет має готувати учня до розуміння власного призначення, до створення необхідних умов для самореалізації, до відповідального ставлення до свого життя.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.ua/legislation/law/2232/>

2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

3. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

4. Державний стандарт базової середньої освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

5. Ніколенко О. М., Куцевол О. М. Сучасний урок зарубіжної літератури: Посібник. 5-11 класи / О. М. Ніколенко, О. М. Куцевол. К.: ВЦ «Академія», 2003. С. 59-64.

6. Ребрина В. А. Методика дистанційного навчання. Збірник статей. Хмельницький ОІППО, 2020.

СЕКЦІЯ «ІНОЗЕМНІ МОВИ»

Анікін Олександр,
вчитель англійської мови
Старокостянтинівського НВК
ім. Героя України С. М. Бондарчука

Впровадження STEM-освіти – невід’ємна складова частина сучасного уроку з іноземної мови

Анотація

В Україні спостерігається підвищена зацікавленість до навчання за STEM-напрямами. Сьогодні STEM-підходи реалізуються в багатьох українських школах та позашкільних закладах. Особливо активно STEM-освіта розвивається у позашкільному секторі – олімпіади, діяльність Малої академії наук, різноманітні конкурси і заходи.

Ключові слова: STEM-освіта, STEM-підходи, STEM-напрями, інтеграція, інтегровані уроки, міжпредметні зв'язки.

Вступ

STEM-освіта – це «категорія, яка визначає відповідний педагогічний процес (технологію) формування та розвитку розумово-пізнавальних і творчих якостей молоді, рівень яких визначає конкурентну спроможність на сучасному ринку праці: здатність і готовність до розв'язання комплексних завдань (проблем), критичного мислення, творчості, когнітивної гнучкості, співпраці, управління, здійснення інноваційної діяльності» [1, с. 15].

Іноземна мова – це предмет, який охоплює та поєднує майже всі сфери людського існування, тому міжпредметні зв'язки тут чітко виражені. Щоб вести бесіду іноземною мовою, людина повинна не лише володіти лексикою та граматику даної мови, але й знати, про що говорити. І, навпаки, знаючи той чи інший предмет, оперуючи науковими поняттями та термінологією, ми розширюємо свої знання, користуючись іноземною мовою, яка дає можливість долучатися до світової інтелектуальної скарбниці чи розширювати свій світогляд.

Англійська мова – це не лише засіб спілкування з представниками інших країн, не лише мова туризму та розважального контенту. Важливо усвідомити, що англійська мова – це мова науки та професійного зростання. Саме цю тезу дозволяє розвивати STEM-напрямок в освіті. Застосовуючи елементи STEM на уроках англійської мови, працюючи над спільними проектами з предметів природничого чи наукового циклу, вчителі іноземної мови сприяють підвищенню інтересу учнів до вивчення не лише свого предмету, а й інших дисциплін.

Основна частина

Раннє залучення учнів в STEM може підтримати не лише розвиток креативного мислення та формування компетентності дослідника, а й сприяти кращій соціалізації особистості, тому що розвиває такі навички, як:

- Співробітництво.

Іноді плідна співпраця з товаришами по команді може бути складнішим завданням, ніж фактичне завдання, що стоїть перед командою. Для досягнення інноваційних результатів і вирішення складних завдань, в команді мають працювати особистості з різним науковим і технічним бекграундом. Маленькі, міждисциплінарні команди вимагають співробітництва, взаємодопомоги і швидкого мислення, щоб досягти прогресу в кінці проекту.

- Комунікативність.

Незалежно від посадового положення, саме тактовне спілкування, а не тиранія в команді, може сприяти продуктивній спільній роботі і зміцненню авторитету керівництва.

Навчання в області STEM надає широкі можливості для спілкування «один на один» і «один-до-багатьох».

- Творчість.

Творчість та інновації йдуть пліч-о-пліч. «Креатив» може вдихнути нове життя у будь-який науковий і технологічний проєкт, показати його ще не розкриті можливості. Більш того, ті, хто здатний вийти за межі технічних навичок і мислити нестандартно, можуть винаходити щось абсолютно нове в багатьох інших областях життєдіяльності людини.

Впровадження в навчально-виховний процес методичних рішень STEM-освіти дозволить сформувати в учнів найважливіші характеристики, які визначають компетентного фахівця:

- уміння побачити проблему;
- уміння побачити в проблемі якомога більше можливих сторін і зв'язків;
- уміння сформулювати дослідницьке запитання і шляхи його вирішення;
- гнучкість як уміння зрозуміти нову точку зору і стійкість у відстоюванні своєї позиції;
- оригінальність, відхід від шаблону;
- здатність до перегруповування ідей та зв'язків;
- здатність до абстрагування або аналізу;
- здатність до конкретизації або синтезу;
- відчуття гармонії в організації ідеї.

Саме інтегровані уроки є особливою формою наскрізного STEM-навчання, спрямовані на встановлення міжпредметних зв'язків, що сприяють формуванню в учнів цілісного, системного світогляду, актуалізації особистісного ставлення до питань, що розглядаються на уроці. Інтегровані уроки можуть проводитись двома шляхами: об'єднання схожої тематики кількох навчальних предметів; формування інтегрованих курсів або окремих спецкурсів шляхом об'єднання навчальних програм таких предметів [4, с. 9].

Інтеграція навчання базується на дотриманні принципу доцільності змісту навчального матеріалу, що сприяє розвитку творчого мислення учнів, забезпечує узагальнення та систематизацію знань, сприяє оптимізації навчально-пізнавальної діяльності. Такі заняття дають змогу одержати багатогранні знання про об'єкт вивчення, сформувати вміння аналізувати та порівнювати процеси і явища, що відбуваються у природі або суспільстві, застосовувати набуті знання на практиці [3, с. 3].

Інтегровані уроки можна проводити двома шляхами [5, с. 24]:

- через об'єднання схожої тематики кількох навчальних предметів;
- через формування інтегрованих курсів або окремих спецкурсів шляхом об'єднання навчальних програм таких курсів/предметів.

Застосовуючи підходи освіти STEM при викладанні англійської, ми досягаємо кількох цілей [2, с. 63]:

- учні освоюють необхідну технічну лексику. Надалі це відкриє перед ними нові можливості, такі як навчання в закордонних вузах і отримання роботи в престижних закордонних компаніях;
- учні бачать реальне використання англійської мови. На таких уроках мова не предмет вивчення, а засіб отримання нових знань;
- у школярів розвиваються навички критичного, аналітичного та системного мислення. І вони вчать думати англійською (підхід CLIL – предметно-мовне інтегроване навчання).

Реалізація STEM-навчання може здійснюватися з використанням таких основних організаційних форм, як урок (заняття), проєкт, курс, квест; хакатон та ін., у яких діяльність вчителя та учнів здійснюється у встановленому порядку і в певному режимі.

STEM-урок (заняття) – це форма організації навчання у відведений проміжок часу з групою учнів постійного складу, що передбачає інтеграцію трьох і більше STEM-дисциплін

(біологія, фізика, хімія, географія, математика, технології). Використання STEM-уроків практикується в освітніх закладах для узагальнення знань із декількох навчальних дисциплін і з метою демонстрації їх взаємодії. STEM-заняття використовують переважно в неформальній освіті, де поєднують знання та навички більшості STEM-дисциплін для отримання результатів переважно практичного характеру (моделей приладів, технічних елементів, пристроїв, готових виробів тощо).

STEM-проект – це групова навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність учнів, яка має загальну ціль, методи, засоби діяльності передбачає інтеграцію трьох і більше STEM-дисциплін та спрямована на досягнення загального результату.

STEM-курс – це об'єднання декількох STEM-дисциплін в єдину навчальну дисципліну.

STEM-квест – це командно-пошукова гра, головний принцип якої полягає в покроковому виконанні заздалегідь підготовлених логічних завдань зі STEM-дисциплін, що спрямовані на отримання єдиного кінцевого результату.

STEM-хакатон – це спільна діяльність спеціалістів (школярів із різними захопленнями) STEM-напрямів, які працюють над розв'язанням поставленої проблеми або створенням нового продукту.

Як застосовувати STEM на уроках англійської? Чому STEM-activities? Для ефективного навчання дітям потрібно бути залученими до процесу вивчення іноземної мови.

- Lego activities які розвивають навички читання та письма.
- Alphabet – використовуючи lego збудувати алфавіт.
- Storytelling – на основі прочитаного англійського тексту учні відтворюють події, використовуючи іграшки (готові чи створені самостійно) у власному мультфільмі, застосовуючи програми комп'ютерної анімації і озвучуючи англійською мовою.
 - Post-reading activities using lego – на lego-кубики наклеїти слова або речення для того, щоб засвоїти зміст прочитаного.
 - Створення паперових буклетів англійською мовою за допомогою графічної програми-редактора (на екологічну тему, наприклад).
 - Озвучення уривків з художніх фільмів чи мультфільмів та накладення субтитрів англійською мовою.
 - Створення власного фільму про школу, домашнього улюбленця, хобі тощо.
 - Colourby Coding. Розфарбовування малюнка, розшифрувавши коди кольорів. Учні користуються таблицями ASCII кодування та покроковою інструкцією. Результатом завдання є розфарбований нескладний малюнок-ілюстрація, який відповідає темі уроку чи присвячений певному дню календаря (Різдвяна ялинка, сніговик, писанка тощо).
 - Створення 3-D моделей будиночків, макету населеного пункту.

Висновки

STEM-педагог – це, насамперед, активний розробник міждисциплінарних навчальних програм. На основі системи наукових знань і практичних навичок він має визначати зміст, обсяг і послідовність навчання, характер і ступінь інтеграції знань із різних гностичних полів, добирати методи, методики та стратегії, які забезпечать найбільш очікуваний педагогічний результат, а також постійно підвищувати рівень і розширювати зміст власної фахової підготовки. Вочевидь така діяльність не обмежується викладанням власного предмета.

Також важливим є вміння педагога організувати навчальний процес як педагогічну взаємодію, що спрямована на розвиток особистості дитини, її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості. Беззаперечно, розвиток STEM-освіти потребує нових наукових досліджень, дидактичних розробок, навчених і грамотних молодих талантів, готових змінювати і змінюватися.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вольянська С. Є. Довідник сучасного педагога. Б-ка журн. «Управління школою». 2016. № 5. 144 с.
2. Кікоть Г. В. STEM-освіта як засіб формування критичного мислення учнів на уроках англійської мови. Таврійський вісник освіти. 2019. № 1. С. 62-69.
3. Кіт І. В. Розвиток STEM-освіти в школі. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2014. № 4. С. 3-4.
4. Липова Л. Інтеграція індивідуальної роботи з іншими формами навчальної діяльності. Рідна школа. 2002. № 1. С. 8-10.
5. Мантула Т. І. Інтегроване викладання та міжпредметні зв'язки в історичному аспекті та сьогодні. Все для вчителя. 2005. № 37. С. 23-27.

Британ Юлія,
доцент кафедри філологічних дисциплін
та методики їх викладання,
Чернігівського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
імені К. Д. Ушинського,
кандидат педагогічних наук

Медіа-ресурси як засіб удосконалення іншомовної комунікативної компетентності в здобувачів базової середньої освіти

У статті теоретично обґрунтовано необхідність застосування медіа-ресурсів на уроках іноземної мови в контексті вимог нового Державного стандарту базової середньої освіти. Уточнено основні медійні форми та жанри релевантні для вдосконалення іншомовної комунікативної компетентності. Наведено характеристику етапів формування іншомовної читацької компетенції, проаналізовано методичні вимоги до вправ.

Ключові слова: медіа-ресурси, медіатекст, іншомовна комунікативна компетентність, читацька компетенція, вправи.

Brytan Yu. V. Media Resources as Means of Improvement Foreign Language Communicative Competence to Students of Basic Secondary Education

The article theoretically substantiates the necessity of media resources implementation in the foreign language teaching classroom according to the requirements of the new State Standard of Basic Secondary Education. Specified are the main media forms and genres relevant for the improvement of the foreign language communicative competence. The stages of the foreign language reading competence forming have been characterized, the methodological requirements to exercises have been analyzed.

Keywords: media resources, media forms and genres, English communicative competence, reading competence, exercises.

Вступ

У контексті компетентнісної парадигми освіти невід'ємною складовою процесу навчання є запровадження інноваційних технологій в методиці викладання іноземної мови (ІМ). Згідно концептуальних положень Нової української школи (НУШ) та вимог нового Державного стандарту базової середньої освіти набуває **актуальності** проблема використання медіатекстів на різних ступенях навчання в закладах середньої освіти.

Звідси, ставимо за **мету** публікації розглянути методичні передумови застосування медіатекстів на уроках ІМ згідно вимог нового Державного стандарту базової середньої освіти в контексті становлення та розвитку НУШ.

Основна частина

Для досягнення мети було проаналізовано концептуальні положення НУШ [7], вимоги нового Державного стандарту базової середньої освіти [2], Концептуальну Рамку навчання на основі проекту ОЕСР «Майбутнє освіти та вмінь. Освіта 2030» [5], Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні [4].

У межах статті спираємося на наукові здобутки в галузі інформаційно-комунікаційних технологій, медіакомпетентності та медіаосвіти. Зокрема, в наукових дослідженнях Р. Гобс (R. Hobbs), Дж. Койро (J. Coiro) [9] та Д. К. Мур (D. C. Moore) [10] закладено теоретичне підґрунтя впровадження медіаосвіти в навчальний процес. У роботах С. В. Іць [3], І. О. Тараби [8] розглянуто способи оволодіння та вдосконалення інформаційно-комунікаційною компетентністю та медіакомпетентністю. Теоретичний аналіз останніх досліджень довів необхідність розширення проблеми застосування медіа-ресурсів, зокрема, медіатекстів на уроках ІМ з позиції вимог Державного стандарту базової середньої освіти. Поділяємо думку Сінді Шейбе та Фейз Рогоу, що освіта з медіаграмотності може стати у пригоді досвідченим учителям, щоб вдихати нове життя у застарілі заняття. Це також може бути ефективним способом залучення учнів з різноманітними потребами в навчанні (диференційоване викладання) та таких учнів, які не виявляють цікавості у навчальному процесі [6, с. 113].

Методичні переваги та недоліки використання медіа-ресурсів на уроках ІМ

Необхідно уточнити **методичні переваги** використання медіа-ресурсів з мережі Інтернет на уроках ІМ, враховуючи специфіку процесу роботи в он-лайн режимі. Варто зазначити, що використання медіа-ресурсів на уроках ІМ вимагає технічної підтримки (наприклад, наявності підключення до швидкісного Інтернету) і передбачає роботу в різних режимах (он-лайн і офф-лайн).

Перерахуємо основні **переваги** використання медіа-ресурсів на уроках ІМ:

1) створення штучного іншомовного середовища, що є важливим у навчальному процесі за умов відсутності реального іншомовного середовища;

2) додаткові можливості інтенсифікації та індивідуалізації навчального процесу, що реалізується шляхом застосування різних форм аудиторної і дистанційної роботи особливо, в умовах карантину та локдауну (remote learning);

3) підвищення мотивації учнів за рахунок створення умов, які пробуджують інтерес до ІМ як інструменту пізнання картини світу носіїв мови (удосконалення лінгвосоціокультурної компетентності);

4) доступ до інформаційно-довідкових ресурсів всієї мережі (надає необмежені навчальні й довідково-інформаційні матеріали з ІМ).

Акцентуючи увагу на значній кількості перерахованих методичних переваг, необхідно зупинитись і на **недоліках** застосування медіа-ресурсів у навчальному процесі, а саме:

а) наявність відволікаючих факторів (наприклад, дистракторів уваги учнів), зокрема, рекламних повідомлень, нерелевантної інформації, анімацій тощо;

б) фізичне навантаження, особливо, на зоровий канал сприйняття.

На нашу думку, перераховані недоліки не зменшують ролі методичних переваг і необхідності використання медіа-ресурсів і можуть бути мінімізовані за рахунок якісної методичної підготовки.

Результати аналізу проблеми свідчать, що за умов недостатньо сформованої медіакомпетентності, вчитель ІМ може зіткнутися з певними труднощами, спричиненими об'єктивними та суб'єктивними факторами, зокрема з можливістю отримання неактуальної або некваліфікованої інформації; надлишковою насиченістю ресурсу рекламним і/або анімаційним контентом, що відволікає увагу учнів від навчальної мети; обмеженим доступом до безкоштовних автентичних навчальних або фахових медіа-ресурсів.

На основі емпіричного спостереження за роботою вчителів ІМ з медіа-ресурсами, приходимо до висновку, що зазначені труднощі можливо подолати за умов удосконалення інформаційно-комунікаційної компетентності та медіаграмотності вчителів ІМ [1, с. 6-7].

Релевантними для вдосконалення іншомовної комунікативної компетентності в учнів базової середньої школи можуть використовуватися такі **медіа-форми**: медіатекст, аудіо, відео та змішані.

Медіа-жанри: художній / документальний фільм (фрагменти), драма, теленовини, толк-шоу, вікторини, музичні кліпи, оголошення тощо.

Оскільки, згідно Держстандарту, медіатекст є найпоширенішою медіа-формою для застосування в базовій школі, зупинимось детальніше методичній складовій роботи з ним.

Етапи роботи з медіатекстом.

У контексті компетентнісного та діяльнісного підходів до навчання ІМ традиційно виділяємо три **етапи роботи з медіатекстом**.

Перший етап – **підготовчий** (в інших термінах: *вступний мотиваційний / передтекстовий / Pre-reading*) – передбачає підготовку до зорового сприйняття медіатекстів із залучення медіакомпетентності здобувачів освіти; відбувається активізація фонових (зокрема, лінгвосоціокультурних) знань; проходить процес подолання мовних (лексико-граматичних) труднощів.

Другий етап – **основний** (*операційно-пізнавальний / текстовий / While-reading*) – реалізується виконавча частина навчальної діяльності; відбувається розвиток та вдосконалення вже існуючих навичок і вмій пошукового (Skimming), переглядового (Scanning), ознайомлювального (Reading for General Comprehension), вивчального (Detailed / Intensive) і повторювального (Revision Reading) видів читання (або їх поєднання) в режимі он-лайн.

Третій етап – **завершальний** (*контрольно-оціночний / післятекстовий / Post-reading*) – відбувається критичне осмислення здобутої інформації, її аналіз, синтез та інтерпретація; здійснюється перевірка розуміння медіатекстів. Крім цього, проходить процес удосконалення навичок і вмій інших видів мовленнєвої діяльності (усного продукування, усної взаємодії та писемного продукування).

Методичні вимоги до вправ і завдань.

З позиції організації навчального процесу необхідно уточнити **методичні вимоги до відбору вправ** для формування іншомовної читацької компетенції з використанням медіатекстів. Враховуючи зазначені вище методичні переваги та недоліки використання медіа-ресурсів на уроках ІМ, уточнимо наступні вимоги до вправ і завдань:

- **вмотивованість** (учні повинні розуміти мету виконання конкретного завдання, мати інтерес і внутрішній намір до його реалізації);
- **новизна завдань** (завдання повинні бути умовно-комунікативними / комунікативними та спрямованими на отримання актуальної інформації);
- **лінгвосоціокультурна спрямованість** (на основі виконання вправ учням надається можливість ознайомитися з особливостями іншомовної картини світу);
- **інтенсифікація та економічність** (на основі завдань і вправ учитель має можливість модернізувати навчальний процес з незначними затратами часу);
- **ключі для самоконтролю** (вправи, які не мають альтернативної відповіді, повинні бути забезпечені ключами);
- **виконання вправ у режимі он-лайн та оф-лайн** (від мети вправи, режиму та умов її виконання залежить швидкість, форма, види, стратегії тощо).

Навчальним матеріалом виступає медіатекст і / або його окремі структурні елементи: заголовок, підзаголовок, вступна частина, висновок, екстралінгвістичний матеріал тощо. Кількість учасників варіюється в залежності від мети, етапу та умов пред'явлення медіатексту (індивідуальні, парні, у тріадах і групові форми виконання).

Висновки

Отже, у межах публікації було розглянуто методичні передумови використання медіа-ресурсів, зокрема, медіатекстів на уроках ІМ згідно концептуальних положень НУШ та вимог нового Державного стандарту базової середньої освіти. Було уточнено методичні переваги та недоліки використання медіа-ресурсів на уроках ІМ. У контексті компетентнісного та діяльнісного підходів до навчання було охарактеризовано три етапи роботи з медіатекстом. З позиції організації навчального процесу було уточнено методичні вимоги до вправ і завдань для формування іншомовної читацької компетенції з використанням медіатекстів.

Перспективу дослідження складає практична розробка вправ і завдань для формування в здобувачів базової середньої освіти іншомовної комунікативної компетентності з використанням медіа-ресурсів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Британ Ю. В. Медіакомпетентність як базовий складник компетентності сучасного вчителя англійської мови. *Медіаосвіта як інструмент розвитку громадянського суспільства в Україні* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Маріуполь, 29 листопада 2019 р.). Маріуполь : ДонДУУ, 2020. С. 6-8.
2. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898). URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 18 листопада 2020).
3. Іць С. В. Педагогічні медіатехнології у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови : Навчально-методичний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2013. 106 с.
4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzheniya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya.
5. Концептуальна Рамка навчання – 2030 на основі проекту ОЕСР «Майбутнє освіти та вмінь. Освіта 2030» (The Future of Education and Skills. Education 2030. OECD. 2018 URL: <http://www.oecd.org>).
6. Медіаграмотність : підручник для вчителів / Сінді Шейбе, Фейз Рогоу / Перекл. з англ. С. Дьома; за загал. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. К. : Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. 319 с.
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> .
8. Тараба І. О. Медіаосвіта на уроках іноземної мови в початковій школі. Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Т. 64, № 2. С. 66-72.
9. Hobbs R., Coiro J. Everyone Learns from Everyone: Collaborative and Interdisciplinary Professional Development in Digital Literacy. *Journal of Adolescent and Adult Literacy*. May. 2016. P. 623-629.
10. Hobbs R., Moore D. C Discovering Media Literacy: Teaching Digital Media and Popular Culture in Elementary School. Thousand Oaks, CA. Corwin. 2003.

Вандоляк Людмила,
вчитель англійської мови
Підлісноолексинецької гімназії

Ефективні онлайн-інструменти для організації сучасного уроку іноземної мови (англійська) в умовах дистанційного навчання (з досвіду роботи)

У даній статті, яка базується на досвіді роботи вчителя англійської мови Підлісноолексинецької гімназії, розповідається про ефективні онлайн-інструменти, які рекомендується використовувати під час вивчення англійської мови в умовах дистанційного навчання. Описуються переваги окремих інтернет-засобів, які сприяють організації сучасного уроку іноземної мови (англійська) та застосування яких є результативним в умовах онлайн-навчання.

Ключові слова: онлайн-інструменти, дистанційне навчання, здобувачі освіти, синхронний та асинхронний режим, сучасний урок.

This article, based on the experience of the English teacher at Pidlisnyi Oleksynets Gymnasium, tells about effective online tools that are recommended to be used when learning English in a distance learning environment. The advantages of certain Internet tools that contribute to the organization of a modern lesson of a foreign language (English) and the use of which are efficient in the context of online learning are described.

Keywords: online tools, distance learning, education applicants, synchronous and asynchronous mode, modern lesson.

На сьогоднішньому етапі розвитку інформаційно-цифрових технологій загалом та сфери освіти зокрема існує значна кількість різноманітних засобів для організації

сучасного ефективного уроку іноземної мови, який є різноманітний, веселий, пізнавальний, особистісно-зорієнтований, спрямований на генералізацію навчання, а найголовніше – результативний. Проте, пандемія в березні 2020 року внесла свої корективи в роботу вчителя, адже зумовила перехід на дистанційний формат навчання, який став певною мірою викликом для усіх учасників освітнього процесу: вчителів, учнів та батьків. Усі виявилися не зовсім готовими до використання такого виду навчання протягом тривалого періоду часу загалом та вивчення іноземної мови у дистанційному форматі зокрема. Організація якісного навчання з використанням онлайн-інструментів, надихання та мотивація здобувачів освіти, наявність таких необхідних для роботи гаджетів (комп'ютер, планшет, смартфон тощо) в усіх учасників освітнього процесу, опанування технологій дистанційного навчання педагогами, готовність усувати усі технічні проблеми – це ряд основних питань, вирішення яких виявилось не зовсім простим. Актуальним завданням вчителів стало те, що вони змушені були полишити певні й вже апробовані види педагогічних підходів, методик та ресурсів, які допомагали в організації уроку до цього часу та застосовувати переважною мірою лише цифрові онлайн-інструменти, деякі з яких необхідно ще було опанувати та адаптувати до власної манери викладання й до того, аби учні могли результативно й вдало працювати з ними й аби не втратилися усі ті особливості уроку іноземної мови, які модернізують його. На прикладі власного досвіду ми хочемо продемонструвати у статті деякі інтернет-інструменти, які стали ефективними в організації сучасного уроку іноземної мови (тут англійська мова) в умовах дистанційного формату навчання.

Отже, відомим є той факт, щоб уникнути перенавантаження та одноманітності у процесі навчання англійської мови онлайн, слід використовувати два режими дистанційного навчання: синхронний та асинхронний. Організуючи освітній процес віддалено, необхідно періодично чергувати їх, аби завжди підтримувати інтерес та мотивацію здобувачів освіти до вивчення англійської мови, результативної роботи та повсякденної плідної праці.

Беручи до уваги момент дистанційного навчання у асинхронному форматі, ми рекомендуємо використовувати загальновідомий та доступний сервіс Google – Google Classroom (Google Class). Дана онлайн-платформа є ефективним інструментом для навчання англійської мови саме у вищезазначеному форматі. Google Classroom є досить простою та зручною у використанні як для педагогів, так і для учнів. По-перше, вона дає нам можливість зібрати всі завдання в одному місці, згрупувавши їх відповідно до теми або тем, які доводиться викладати на дистанційному навчанні. По-друге, у вчителя є можливість створювати самостійно або додавати вже готові завдання з інших онлайн-сервісів та джерел для виконання їх учнями, а також створювати чи додавати матеріали для загального ознайомлення. По-третє, Classroom дозволяє прикріплення різних форматів файлів (відеороликів, картинок, схем, фото, документів, покликань, тощо), що полегшує роботу вчителя в плані урізноманітнення подачі нового матеріалу, як лексичного, так і граматичного і, як наслідок, робить його доступним для оволодіння, засвоєння, а згодом, практичного використання здобувачами освіти. Великою перевагою для нас є й те, що дана платформа дозволяє вказувати термін здачі завдань, учні отримують нагадування, а це регулює процес виконання вправ, мобілізує роботу, робить її систематичною та цілеспрямованою. Зі свого боку учні також можуть прикріплювати виконані ними завдання у різних форматах, що урізноманітнює навчальний процес для здобувачів освіти, адже вони застосовують критичне мислення, свою уяву, креативність, проявляють індивідуальність, що так необхідні для розвитку сучасної особистості. В результаті, вчитель має змогу оцінити роботу учнів та надати зворотній зв'язок у вигляді особистого коментаря стосовно оцінки, що дозволяє зберегти приватність доступу до інформації, яка стосується кожного учня індивідуально та дає можливість останнім побачити результат їхньої роботи та, відповідно, прочитати коментар з поясненнями до нього.

Досить ефективними в плані дистанційного навчання в асинхронному форматі, для нас також виявилися наступні онлайн-інструменти – сайти LearningApps.org., Liveworksheets та Wizer.me.

Реєстрація на сайті LearningApps.org надає нам дозвіл до широкого асортименту інтерактивних, різнопланових та різнорівневих вправ, які вчитель вибирає серед вже запропонованих або ж за відповідним шаблоном, а їх там є досить багато, створює власне завдання, яке вважає доцільнішим на тому чи іншому етапі навчання. Цей сайт дозволяє застосовувати вже наявні чи власно створені вправи як для окремої дитини (індивідуальне завдання), так і для окремої групи чи цілого класу. Крім того, LearningApps.org дозволяє проводити парні і групові змагання між учнями, а такий формат засвоєння нових знань завжди цікавий для здобувачів освіти, створює здорову конкуренцію у навчальному процесі і стимулює покращувати і вдосконалювати свої знання. Ми переважно використовували такі завдання: знайти пару, пазл, кросворд, гру «Парочки», аудіо- та відео-контент. Дані типи вправ стали ефективними для нас як на етапі засвоєння нового матеріалу, так і на етапах перевірки та застосування вже здобутих знань. Як і більшість онлайн-інструментів, даний сайт дає змогу вчителю об'єктивно оцінити знання учня, а учню – отримати оцінку за свою працю. Надзвичайно корисною ми вважаємо є опція «Мої класи», завдяки якій всі створені або збережені вправи можна посортувати та систематизувати відповідно до того чи іншого шаблону знань, на якому знаходяться здобувачі освіти.

Стосовно сайту Liveworksheets, слід зазначити, що він, крім колосального різноманіття робочих онлайн-листів, пропонує ще функцію, яка забезпечує перевірку завдань, розміщених на тому чи іншому робочому аркуші. Учні можуть зробити знімок екрану або ж одразу, після виконання вправ чи вправи, відправити робочий аркуш із результатом вчителю на електронну пошту. Така опція є зручною як для вчителя, так і для учнів, оскільки по-перше, здобувачі освіти можуть одразу ж дізнатися неупереджений результат своєї роботи та побачити, де ж все-таки були допущені помилки й проаналізувати їх. По-друге, це значно полегшує роботу вчителя, адже завдання вже перевірено автоматично, всі неправильні відповіді позначено й оцінка виставлена. Хоча на сайті Liveworksheets можна самостійно створювати робочі аркуші, та з власного досвіду рекомендуємо використовувати те велике різноманіття вже готових інтерактивних робочих листків, які розроблені для активного користування, оскільки це економить час вчителя для подальшого саморозвитку та самовдосконалення.

Wizer.me – ще один доступний сайт, простий і швидкий інструмент для створення інтерактивних робочих аркушів із завданнями і вправами, в тому числі і на основі відео. Тут також можна скористатися вже створеними робочими листками, а можна створити власні. Проте, базуючись на власному досвіді, рекомендуємо Wizer.me саме для створення інтерактивних робочих аркушів, оскільки він досить простий у використанні, все чітко і зрозуміло стосовно процесу їх розробки та дизайну. Більше того, даний онлайн-інструмент ефективний в організації групової роботи. Створені на основі відео-уроків робочі аркуші з додавання до них різних завдань є результативним на етапі оволодіння та засвоєння нових знань учнями. Зареєстровані на сервісі учні виконують вправи, а учитель має змогу переглядати їх відповіді в особистому кабінеті. Як онлайн-ресурс Wizer.me став корисним для нас в плані створення цікавих дидактичних матеріалів до будь-якої теми уроку з використанням текстів, відеороликів, аудіо файлів, зображень, в тому числі інтерактивних.

Ми можемо стверджувати з власного досвіду роботи, що використання всіх вищеописаних сайтів сприяло ефективному засвоєнню знань учнями, регулярній роботі та, як наслідок, пробуджувало інтерес до вивчення англійської мови. Більше того, робота з такими сайтами завжди захоплює учнів, оскільки виконання таких інтерактивних вправ дорівнює будь-якій розважальній онлайн-грі, які так поширені серед сучасних здобувачів освіти, тому учні активно включаються в роботу, коли стикаються із виконанням саме таких вправ.

Звертаючись до синхронного режиму дистанційного навчання, вважаємо за потрібне виокремити інтернет-сервіс ZOOM, який максимально пристосований до такого формату здобуття знань. Відео зв'язок та онлайн-уроки дають можливість спілкування та навчання усіх учасників освітнього процесу (вчителів та учнів), а батьки мають змогу прослідкувати та допомогти своїй дитині при необхідності. Перевагою є обмеження у часі використання цього онлайн-інструменту і це сорок хвилин, що майже дорівнює тривалості традиційного очного уроку у закладі загальної середньої освіти. Така опція структурує роботу вчителя і учнів, мобілізує діяльність здобувачів освіти під час інтернет-уроку та дозволяє одразу коригувати та оцінювати її. Платформа ZOOM є продуктивною в організації групової роботи, оскільки цей онлайн-ресурс дає змогу поділити клас на окремі кімнати, в яких вони можуть працювати над виконанням конкретних завдань під керівництвом лідера групи та, звичайно, контролем вчителя. Даний ресурс є ефективним для розвитку навичок проектної діяльності в дистанційній формі, що є невід'ємною частиною в процесі вивчення будь-якої теми англійської мови та демонстрації результатів того чи іншого проекту. Комунікативні навички учнів – це одна із ключових компетенцій в оволодінні англійської мови, тому їх потрібно завжди розвивати і практикувати, а сервіс ZOOM дозволяє це робити дистанційно. Ми можемо ефективно практикувати діалогічне і монологічне мовлення, використовувати прийом рольової гри, організувати Round Table Discussions, влаштовувати інтерв'ю, описувати зображене на малюнках та навіть застосовувати метод Task-Based Learning. Більше того, завдяки функції, яка дозволяє поділитися екраном (Share Screen), всі здобувачі освіти можуть бачити, що відбувається на екрані комп'ютера вчителя, тобто всю ту важливу інформацію, яка потрібна для проведення конкретного уроку. Це можуть бути презентації, відео та аудіо файли, заздалегідь створені вчителем, постери, тощо, що урізноманітнює навчальний процес, робить його цікавим і доступним для сучасних учнів, тим самим розвиваючи їх всебічно. Онлайн-платформа ZOOM містить також інтерактивну інтернет-дошку (Whiteboard), яка є альтернативою дошці у класі і, навіть, в деякій мірі кращою, оскільки користуючись нею, вчитель має у власному арсеналі значну кількість усіх необхідних інструментів, щоб забезпечити учням якісну подачу матеріалу.

Невід'ємною складовою вивчення англійської мови онлайн є різноманітні додатки, які доступні для завантаження у сервісі Play Market. Базуючись на власному досвіді, рекомендуємо використовувати додатки, розроблені організацією British Council – Grammar, Johnny Grammar's, Podcasts та LearnEnglish Videos. Всі вони є ефективними для навчання англійської мови дистанційно і в синхронному, і в асинхронному режимах. Здобувачі освіти активно користуються ними, тому що все організовано у формі гри, а це завжди привертає увагу та спонукає до подальшого систематичного використання.

Додаток Grammar пропонує інтерактивні вправи для розвитку граматичних навичок учнів, а у програмі Johnny Grammar's, крім вправ з граматики, можна перевірити та вдосконалити знання з певних лексичних тем. Ми вважаємо за потрібне використовувати їх як допоміжний засіб при диференціації завдань учням з англійської граматики, оскільки вправи, які містить кожна із програм, різняться за рівнем складності. Вони також ефективно служать як додаткове навантаження для здобувачів освіти з високим рівнем знань й тих, хто бажає знати більше. Додаток Podcasts – корисний для розвитку й вдосконалення навичок сприймання іншомовного контенту на слух та перевірки розуміння почутого шляхом виконання завдань типу True or False. Слухаючи аудіо матеріали програми, учні, тим самим, звикають до іншомовного мовця, знайомляться з акцентом та манерою розмови, притаманної британцям в процесі ведення бесіди. Комунікативну поведінку носіїв мови, їх жести та міміку під час розмови дуже чітко можна простежити, переглядаючи короткі відео в додатку LearnEnglish Videos. Рекомендуємо використовувати його як для розвитку навичок аудіювання, так і соціокультурних компетентностей здобувачів освіти.

Хоча всі вище перелічені онлайн-інструменти є одними із основних в організації сучасного уроку англійської мови дистанційно, та, враховуючи сучасні реалії

інформаційного суспільства та медіа-технологій, вважаємо, враховуючи власний досвід, що доцільне використовувати соціальні мережі, ті, які, зокрема, є найпопулярнішими на даний час: Facebook, Instagram, TikTok та YouTube. По-перше, так вчитель має змогу завжди бути ближче до учня, розуміти його, а, отже, бути зорієнтованим на свою учнівську аудиторію. Адже більшість сучасних дітей значну кількість свого часу приділяють соціальним мережам, то чому б вчителю не використати їх для навчального процесу. По-друге, соціальні мережі дають перевагу в тому, що вчитель і учень завжди є на зв'язку, тобто учасники освітнього процесу завжди можуть звернутися до вчителя по допомогу, де б він не знаходився. Така функція соціальних мереж є важливою для сучасного процесу здобуття знань і незамінною для формату дистанційного навчання. По-третє, соціальні мережі, як показує наш досвід, урізноманітнюють навчання, роблять його цікавішим, зрозумілішим, адже вчитель використовує зрозумілі для кожного сучасного учня засоби. По-четверте, соціальні мережі здатні допомогти учням і вчителю при групових заняттях, наприклад, створенні проекту чи підготовці до контрольних і самостійних робіт. Учні мають змогу створювати нечисельні або чисельні групи у соціальних мережах для обговорення спільних завдань та їх вирішення. Так, TikTok, як соціальна мережа, цікава тим, що в ній можна створювати цікаві, пізнавальні і унікальні короткі відеоролики. Як показує досвід, учні дуже добре сприймають матеріал поданий саме таким чином. Більше того, для сучасних здобувачів освіти, надзвичайно цікаво створювати відеоролики самостійно, що теж може використати учитель для урізноманітнення навчального дистанційного процесу. Facebook, Instagram, як найбільші соціальні мережі, – корисні не лише у процесі здобуття знань, а і у позаурочний час, адже містять велику кількість груп, де є важлива інформація для навчального процесу, яка покликана його удосконалити та полегшити. В YouTube, можна знайти безліч цікавих відео, які також збагачують урок, а ще допоможуть при виконанні цікавих завдань. Наприклад, з нашого досвіду, для вчителів англійської мови, цікавим є використання YouTube в плані транслявання англомовних мультиків школярам початкової школи та фрагментів англійських фільмів чи передач школярам середньої та старшої школи. Такі відео допомагають учням краще засвоїти та розуміти англійську мову, адже демонструють світ її носіїв. Отже, сучасному вчителю, враховуючи потреби здобувачів освіти, потрібно використовувати соціальні мережі, головне знайти ту, в якій буде зручно працювати і вчителю і учням.

Наостанок, вважаємо за доцільне представити ще один онлайн-інструмент, який вважаємо корисним для організації онлайн-уроку. Це – MindMeister, інтернет-сервіс, який ефективно використовувати при підбитті підсумків уроку, перевірки прочитаного чи почутого та ситематизації й узагальненні знань учнів з теми. Він – якісний і в асинхронному, і в синхронному режимах. MindMeister дозволяє розвивати творчі здібності учнів, оскільки, створюючи карту пам'яті, здобувачі освіти мало того, що креативлять, застосовуючи різні засоби цього онлайн-інструменту, щоб надати своїй карті пам'яті привабливого зовнішнього вигляду, вони ще й разом з тим демонструють рівень своїх знань.

Таким чином, підсумовуючи все вищесказане, варто зазначити, що використання сучасних онлайн-інструментів та цифрових технологій дає можливість зацікавити здобувачів освіти до якісного вивчення англійської мови в режимі дистанційного навчання. Адже сучасний урок англійської мови, враховуючи вимоги останніх років, неможливий без застосування інтернет-ресурсів, які не лише покращують й модернізують освітній процес, але й полегшують процес оволодіння знаннями для здобувачів освіти. Наприклад, Google Classroom та Zoom стали основними платформами у проведенні онлайн-уроків в синхронному і асинхронному режимах дистанційного навчання. Натомість, LearningApps.org, Liveworksheets, Wizer.me та MindMeister є ефективними онлайн-засобами для створення цікавих і різноманітних завдань. З іншого боку, додатки British Council допомагають учням удосконалювати знання не лише під час уроку, а й в будь-який інший вільний час, що є важливим в умовах дистанційного навчання. З нашого досвіду стало зрозуміло, що доцільно також використовувати соціальні мережі як допоміжний

засіб навчання та спілкування між вчителем та учнями. Тому, опанування новітніх інформаційно-цифрових технологій має стати ключовим завданням кожного сучасного педагога.

Список використаних джерел та літератури

1. Большакова І. Практики та підходи до дистанційного навчання – рекомендації для вчителів [Електронний ресурс] / Інна Большакова – Режим доступу до ресурсу: <https://nus.org.ua/articles/praktyky-ta-pidhody-do-dystantsijnogo-navchannya-rekomendatsiyi-dlya-vchyteliv/>.
2. Вороникова І. П., Якубов С. В. Упровадження дистанційних технологій у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів: навч.-метод. посіб. К.: Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 140 с.
3. Дистанційні технології в освіті: збірник науково-методичних рекомендації щодо організації виховання, навчання та розвитку учасників освітнього процесу під час карантину / під ред. Ю. О. Бурцевої, Д. В. Малеева. – Краматорськ : Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2020. – 95 с. – Електрон. аналог друк. вид.
4. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія / За ред. В. М. Кухаренка, В. В. Бондаренка – Харків: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. – 409 с.
5. Лотоцька А. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації [Електронний ресурс] / А. Лотоцька, О. Пасічник // Міжнародний Фонд Відродження. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciynna%20osvita-2020.pdf>.
6. Організація освітнього процесу із застосуванням технологій дистанційного навчання у 2020/2021 навчальному році : методичні рекомендації / За заг. ред. В. І. Шуляра. – Миколаїв : ОІППО, 2020. – 108 с.
7. Технологія розробки дистанційного курсу : навчальний посібник / Биков В. Ю., Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г. та ін., за ред. В. Ю. Бикова, В. М. Кухаренка. К.: Міленіум, 2008. 324 с.
8. Google Classroom: інструкція, як самостійно створювати онлайн-курси [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://osvitoria.media/news/google-classroom-instruktsiya-yak-samostijno-stvoryuvaty-onlajn-kursy/>.

Войтюк Анна,
вчитель англійської мови

Використання ігрових технологій на уроках англійської мови

У статті розглядаються методи застосування ігрових технологій, гейміфікації в процесі навчання та вивченні англійської мови.

Ключові слова: гра, гейміфікації, технології.

Some methods of using gamification technologies in the process of teaching and learning English are highlighted in the article.

Key words: game, gamification, technologies.

Сучасному вчителю необхідно усвідомити власну роль на уроці, яка полягає в тому, щоб стимулювати та підтримувати учнів у розумовій діяльності, впливати на розвиток внутрішньої мотивації щодо навчання.

Навчання – основна форма розвитку пізнавальної активності. З одного боку, під час навчання школярі здобувають нові знання, які розширюють їхній кругозір, з іншого – у процесі активної пізнавальної діяльності розвиваються навчальні можливості учнів.

Використання гри у навчанні школярів є на даний час актуальною проблемою. На думку багатьох педагогів, психологів та методистів (Ельконіна Д. Б., Співаковської А. С., Люблинської Г. О., Богуш А. М., Зимної І. А., Панової А. С., Виготського Л. С., Олійник Т. І.), гра – це унікальна діяльність, яка не лише здійснює великий вплив на психічний розвиток дитини, перетворює навчання в радісний процес, а й непомітно для школярів сприяє засвоєнню ними певного мовного матеріалу, формуванню умінь і навичок іншомовного спілкування. К. Д. Ушинський писав, що «в грі формуються всі сторони душі людської, її розум, її серце і її воля» [2, с. 10].

Ігрові технології навчання відрізняються від інших технологій тим, що гра:

– добре відома, звична й улюблена форма діяльності для людини будь-якого віку;

- ефективний засіб активізації. У грі легше долаються труднощі, перешкоди, психологічні бар'єри;
- мотиваційна за своєю природою (по відношенню до пізнавальної діяльності вона вимагає від учнів ініціативності, творчого підходу, уяви, цілеспрямованості);
- дозволяє вирішувати питання передачі знань, умінь, навичок;
- багатофункціональна, її вплив на учня неможливо обмежити одним аспектом;
- переважно колективна, групова форма роботи, в основі якої знаходиться змагання. В якості суперника може бути як сам учень (переконавання себе, покращення свого результату), так і інший;
- має кінцевий результат. У грі учасник має отримати приз: матеріальний, моральний (грамота, широке оголошення результату, заохочення) психологічний (самоствердження, самооцінка);
- має чітко поставлену мету й відповідний педагогічний результат [5, с. 3]

Досягти високого рівня комунікативної компетенції в англійській мові, не знаходячись серед її носіїв – справа дуже важка. Тому важливим завданням вчителя є створення на уроці іноземної мови реальних та уявних ситуацій спілкування, використовуючи для цього різні прийоми роботи.

Використання ігор дозволяє зберегти ентузіазм і працездатність дитини протягом усього уроку. Ігри й ігрові ситуації допомагають розвивати навички спілкування, сприяють ефективному відпрацюванню мовного матеріалу та забезпечують практичну спрямованість навчання.

На своїх уроках я використовую такі види інтерактивної діяльності як: дискусія, мозковий штурм, робота в групах, парна робота, рольова гра та інші. Для того щоб зацікавити учнів та залучити їх до праці, я використовую різноманітні завдання, багато інформації беру із підручників іноземних авторів та матеріал інтернету.

Сьогодні я хочу більше зупинитись на такому прийомі роботи як – гра.

Гра – це навчання в дії (learning by doing), що як відомо, підвищує якість навчання. Мої учні полюбляють грати в рольові ігри на розвиток навичок діалогічного мовлення. Під час гри учні діють не від власного імені, а демонструють поведінку та висловлюють почуття відтворюваного ними персонажа. Такі ігри допомагають їм сформуванню власні уявлення про те, як можна вирішити схожу ситуацію в реальному житті. Тим паче, підлітки намагаються спілкуватися, дорослішати, а рольова гра дає їм можливість вийти за рамки контексту діяльності й розширити його [6, с. 13]

Далі хочу познайомити вас із наступною технологією використання гри, такою як – гейміфікація.

Переваги даної технології:

- гейміфікація дозволяє зробити процес вивчення англійської мови яскравим та цікавим;
- в процесі гри матеріал запам'ятовується легше, без зайвих вольових зусиль;
- під час гри з'являються додаткові позитивні емоції, які не тільки покращують процес запам'ятовування, але і підвищують мотивацію [4, с. 116].

Отже, урок, побудований з використанням гейміфікації, дозволяє утримувати увагу учнів, не залишає жодного учня в класі байдужим, «заряджає» позитивом і емоційно налаштовує на корисний лад. Основний принцип гейміфікації – постійний зворотний зв'язок з учнями. Учитель завжди має можливість скорегувати процес навчання, утримуючи увагу класу. Елементи гейміфікації легко застосовуються як для групової, так і для індивідуальної діяльності та підходять для учнів будь-якого віку. Крім того, на сучасному етапі розвитку мовної освіти слід приділяти особливу увагу розвитку системи самоосвіти, що вимагає стимулювання навчально-пізнавальної активності учнів в організації їхньої самостійної діяльності [1, с. 112]. У дистанційних і змішаних формах навчання англійської мови, що особливо актуально в даний час, використовуються різні форми реалізації гейміфікації: комп'ютерні ігри, навчальні мобільні додатки (наприклад «Learningapps», «Quizlet» і «Classtools»), програми і додатки з елементами доповненої

реальності (наприклад, Peronio, Reading Kingdom) і з 3D-спілкуванням за допомогою аватарів (наприклад, Machinima, Second Life).

Для учнів старших класів становить інтерес платформа Duolingo [8]. Платформа пропонує численні письмові уроки, диктанти, тут приділяється увага і розмовним навичкам. Користувачі отримують «бали досвіду» у міру вивчення мови. Курс вважається вивченим, коли користувач виконав всі пов'язані з ним уроки. За один курс користувач може вивчити до 2000 слів. Ще однією освітньою платформою для вивчення іноземної мови є платформа Lingualeo [10]. Назва походить від імені її талісмана та ігрового персонажа – левеняти Лео. Lingualeo ґрунтується на таких секретах вивчення англійської мови, як розуміння мети навчання, задоволення від регулярних занять, робота з живою мовою, наслідування носіям мови і доведення умінь до автоматизму за рахунок використання зорової, слухової та моторної пам'яті. Учень починає роботу з проходження тесту на знання мови і заповнює список своїх інтересів. На їх основі Lingualeo встановлює персональний план навчання, виконання якого в різних категоріях навичок – від сприйняття мови на слух до зростання словникового запасу і числа граматичних помилок. Lingualeo пропонує вивчати мову на цікавих користувачеві матеріалах: аудіокнигах і піснях, відеозаписах або текстах, розміщених у відкритих джерелах або завантажених іншими учасниками. Серед джерел оригінального тексту і аудіо : виступи на конференціях TED і курси освітнього сайту Coursera, тематичні уроки, які публікуються в Evernote-блокноті.

«Learningapps» – це безкоштовний мобільний додаток для створення завдань і тестів в мобільному форматі [9]. Додаток пропонує двадцять шаблонів для тестів і п'ять інструментів для організації навчального процесу. Серед форматів завдань з елементами гейміфікації можна виділити завдання: «Хто хоче стати мільйонером?», «Скачки» і «Парочки».

Освітня платформа «Quizlet» також дозволяє створювати електронні інтерактивні завдання та використовувати вже існуючі напрацювання інших викладачів [11]. Платформа має вісім режимів роботи з навчальним матеріалом, три з яких містять елементи гейміфікації і становлять найбільший інтерес. Це два шаблони для створення інтерактивних тестів «Гравітація» (Gravity) і «Підбір» (Scatter) для максимальної візуалізації процесу навчання, а також функція Live, яка дозволяє ввести елемент змагання в класі під час навчання. За допомогою платформи «Quizlet» можна організовувати інтерактивну групову роботу (QuizletLive) в класі в форматі змішаного навчання. QuizletLive є різновидом Student Response System (SRS), коли всі учні, маючи смартфон з виходом в інтернет, виконують колективне завдання. Завдання створюється вчителем або запозичується з бази завдань платформи

Неможливо обійти увагою нову технологію ігрового навчання Voxmate, яка також набирає популярність. Інтерактивні ігри задіюють максимальну кількість каналів сприйняття інформації: зір, слух і моторику. Крім того, вони спеціально спроектовані так, щоб користувач постійно отримував щось нове – наступний рівень, чергове досягнення. З Voxmate вибір ігор великий, і кожне тренування онлайн покращує мовні навички в комплексі, учень не втомлюється від одноманітності. Наприклад, тренування англійських часів можливе в інтерактивних діалогах, де учень вибирає правильний варіант відповіді або питання для свого героя. Так захоплюючі ігри замінюють звичні і набридливі вправи. Корисним для вчителя буде познайомитися з програмою «Hot Potatoes», за допомогою неї можна урізноманітнити уроки англійської мови різними інтерактивними завданнями. В даному додатку успішно складаються цікаві кросворди, вправи на заповнення пропусків тощо.

Отже, основними причинами застосування гейміфікації під час навчання англійської мови є такі:

1. Ми розвиваємо всі чотири основних види мовної діяльності: говоріння, слухання, читання і письмо. При цьому дані види мовної діяльності тренуються НЕ за допомогою

нудних, одноманітних вправ з підручника, а шляхом активної, зацікавленої участі учнів в процесі гейміфікації, який є найсильнішим стимулом оволодіння англійською мовою.

2. Ефект змагання збільшує активність учнів і продуктивність праці. Головна мета будь-якої гри – перемогти. А для того, щоб перемогти, потрібна 100-відсоткова участь, мобілізація всіх сил і знань. Також під час гри розкриваються додаткові ресурси учнів – художній, літературний, музичний, артистичний або інший потенціал в залежності від завдань гри.

3. Підвищується увага аудиторії. Під час гри вчитель утримує всю увагу учнів. Вони не десь у хмарах, як це іноді буває на початку заняття і під час пояснення нудного матеріалу. Коли урок англійської стає частиною гри, учні мають на 100 % бути на занятті, «тут і зараз», інакше перемогти буде складно.

4. Ігри сприяють емоційному розслабленню і подоланню мовного бар'єру. Будь-яка гра виводить дитину з серйозного, напруженого стану, який несвідомо створюється, коли вона намагається опанувати англійську мову і ще невпевнено спілкується нею. Ігри розслаблюють і розкріпачують учнів. Якщо дитина розслаблена, вона показує гарні результати і здатна досягти ще більш високих, також в розкутому, психологічно спокійному стані краще і легше долається мовний бар'єр.

5. Під час гри ми створюємо комунікативну ситуацію. Самоціль вивчення мови взаємозамінюється певною комунікативною ситуацією – пояснити слово, щоб його зрозуміли, зрозуміти, що тобі намагаються пояснити, зробити потрібну дію і, нарешті, виграти.

6. Створення сприятливої атмосфери на занятті. Гра сприяє згуртуванню, дружній підтримці, взаємовиручці, командному духу, коли кожний не сам за себе, а в інтересах команди, як єдине ціле. «Team building» позитивно позначається на успіхах учнів і створює позитивну атмосферу в класі на уроках англійської мови.

7. Системне вивчення англійської мови. Під час гри ми тренуємо правильну вимову слів (фонетика), правила складання речень в потрібному часі (граматика), повторюємо і дізнаємося значення нових слів (лексика). Фонетика, лексика і граматика – це «три кити» навчання англійської мови, і опанувати їх нам допоможе гейміфікація [3].

Очевидно, що одна з найважливіших тем, які існують в методиці навчання іноземних мов – це тема організації навчання з використанням ігрової технології. Використання гри на уроках іноземної мови має значення для придбання нових уявлень чи формування нових комунікативних компетентностей. Таким чином, педагогічний потенціал будь-якої гри полягає в тому, щоб викликати у школярів інтерес, стимулювати їх розумову й мовну активність, спрямовану на закріплення нових лексичних одиниць, створювати атмосферу суперництва і співробітництва.

Список використаних джерел та літератури:

1. Горелов В. Гейміфікація навчання / Віталій Горелов, Даріуш Саля. Інформаційні технології та комп'ютерне моделювання : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 15-17 трав. 2017 р., Івано-Франківськ / Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника [та ін.]. ІваноФранківськ, 2017. С. 136-139.
2. Демішева А. К. Рольові ігри на уроках англійської мови. Англійська мова та література. 2010. № 13, С. 10
3. Дідякова О. Гра як інструмент: що таке гейміфікація?: сайт: URL : (<https://mistosite.org.ua/articles/hra-iak-instrumentshcho-take-heimifikatsiia>)
4. Кравець Н. С. Метод відбору ігрових механік для використання в навчальних гейміфікованих системах. Вісн. Харків. держ. акад. культури. Серія: Соціальні комунікації / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2017. Вип. 51. С. 116-125.
5. Самовник В. В. Значення та роль гри як інтерактивної технології навчання. Англійська мова та література. 2012. № 27, С. 2-5
6. Тіщенко О. В. Рольова гра як засіб стимуляції та оптимізації уроку. Англійська мова та література. 2012. № 12, С. 13
7. (Що таке гейміфікація: сайт: URL : <http://delo.ua/lifestyle/chto-takoe-gejmifikacija-i-kakona-pomogaetrasshevelitsotrudni-202074>).
8. Режим доступу: (Duolingo: сайт: URL : <https://ru.wikipedia.org/wiki/>).
9. Режим доступу: (Learningapps: сайт: URL : <https://learningapps.org/>).

10.Режим доступу: (LinguaLeo: сайт: URL : <https://ru.wikipedia.org/wiki/>).

11.Режим доступу: (Quizlet: сайт: URL : <https://quizlet.com>).

Горбач Олена
учитель англійської мови
Летавського лицю,
кандидат філологічних наук,
«старший учитель»

Використання інструментарію унаочнення для формування іншомовної лексичної компетенції на сучасному уроці англійської мови в Новій українській школі

Стаття присвячена проблемі формування іншомовної лексичної компетентності здобувачів освіти з використанням інструментарію унаочнення. Розглядаються етапи формування іншомовної лексичної компетентності та інструментарій унаочнення на уроці англійської мови в НУШ.

Ключові слова: іншомовна лексична компетенція, лексичні одиниці, візуалізація, наочність, урок англійської мови, Нова українська школа.

The article is devoted to the problem of formation of foreign language lexical competence of students using the tools of visualization. The stages of formation of foreign language lexical competence and tools of visualization at English lesson in NUS are considered.

Key words: foreign language lexical competence, lexical units, visualization, clarity, English lesson, New Ukrainian school.

У процесі навчання англійської мови однією з пріоритетних для формування є іншомовна лексична компетенція (ІЛК) – знання та можливість використовувати словниковий запас іноземної мови [9, с. 10]; розпізнавання форми, значення та використання слів у межах певного контексту [8, с. 34]. Оскільки від поетапного засвоєння, поповнення лексичного іншомовного запасу, розвитку рецептивних та репродуктивних лексичних навичок залежить здатність учнів вільно висловлювати думки англійською, перед вчителем постає актуальна проблема пошуку ефективних стратегій, методів та засобів формування англійської лексичної компетенції.

Візуалізація мовних явищ є одним з ефективних прийомів навчання в НУШ. Необхідність його застосування на уроках англійської мови обґрунтовують Безкоровайна Ю, Казачшер О., Мороз С., Роман С. та ін. Науковці-методисти дають практичні поради роботи з наочністю (колажами, предметними й сюжетними картинками, апікаційними матеріалами, лексико-семантичними схемами, малюнками в стилі «крокі») в окремих статтях.

Принцип наочності відіграє особливу роль у навчанні іноземної мови. При освоєнні іноземної мови виникає завдання – створити систему відображення об'єктивного світу в формах другої мови. Наочність слугує могутнім засобом формування та розвитку мовленнєвих умінь учнів (слухання, говоріння, читання, письмо). Адже саме на сучасному етапі розвитку комунікаційних технологій вчителю англійської мови нової генерації необхідно залучати дітей до «унаочненої комунікації» [2, с. 21].

Мета статті – виокремити ефективні складники прийому унаочнення навчального матеріалу в НУШ.

Об'єкт статті – різноманітні види наочності, способи їх використання у процесі формування іншомовної лексичної компетенції.

Особливістю викладання англійської мови у школі є те, що здобувачі освіти вивчають її у штучних умовах, коли необхідно широке використання засобів візуалізації, що виконує різні функції. Наочність – опора в розумінні сприйнятого на слух матеріалу, в іншому – забезпечує правильне осмислення його на етапі ознайомлення, у третьому –

завдяки наочності створюються умови для практичного використання матеріалу, кращого його розуміння та активного використання учнями [7, с. 219].

Лексичний мінімум засвоюється поетапно. У процесі оволодіння ІЛК виділяють такі етапи: 1) етап ознайомлення учнів з новими лексичними одиницями (ЛО), на якому відбувається формування знань про лексичну систему ІМ, правил користування нею, семантизація ЛО (розкриття значення ЛО), демонстрація особливостей її використання; 2) етап автоматизації дій учнів з новими ЛО (формування навичок), яка відбувається на рівні: а) словоформи, вільного словосполучення, фрази / речення, б) понадфрази (діалогічної або монологічної єдності) і мікротексту [7, с. 220].

Безкоровайна Ю. вказує на те, що особлива увага приділяється використанню засобів наочності через комплекс вправ. На першому етапі навчання лексики при введенні нових ЛО застосовується зображальна та натуральна наочність. На цьому етапі виконуються рецептивно-репродуктивні вправи. Такий тип вправи допомагає учням розвинути увагу та аудитивну пам'ять, сприяє швидкому сприйняттю значення слова та його звучання. Семантизація нової лексики з опорою на малюнок та мовний зразок допомагає розвивати уяву учнів, цікаво подати і закріпити нову лексику. На першому етапі метою відповідних вправ є введення нових ЛО, розвиток аудитивної пам'яті, а також засвоєння нових лексичних одиниць у мовленнєвій структурі. Наступним кроком у засвоєнні нових ЛО є тренувальні вправи зі словами та словосполученнями. На цьому етапі застосовуються диференційні, підстановчі, конструктивні та трансформаційні вправи. Водночас така вправа допомагає розвивати пам'ять, мислення, увагу, орфографічні навички письма та інше. Метою другого етапу є автоматизувати дії учнів з ЛО, формувати лексичні навички письма, розвивати лексико-граматичні навички говоріння. Для закріплення і автоматизації зразків мовлення використовується такий вид мовленнєвої наочності як підстановчі таблиці. Робота з підстановчими таблицями значною мірою сприяє автоматизації виучуваних зразків, допомагає учням у доступній та легкій формі засвоїти зразок таким чином, щоб використовувати його в усному мовленні. На цьому етапі переважають такі типи вправ як умовно-комунікативні, рецептивно-репродуктивні. Використання фонограми викликає інтерес, активізує роботу і сприяє запам'ятовуванню матеріалу [1, с. 234].

Метою третього етапу є засвоєння лексичних навичок говоріння на рівні речення, вміння самостійно висловлюватися на понадфразовому рівні з використанням нової лексики. Слід зазначити, що межі між описаними етапами є умовними, оскільки лексичні навички формуються комплексно і паралельно з мовленнєвими вміннями [1, с. 234].

На початковому етапі навчання лексики засвоюється в основному конкретний словниковий матеріал. Позначувані ним предмети можна легко продемонструвати через показ самого предмета, дії або картинки. Предмети, дії або картинки, що їх демонструють, виступають джерелом сприймання. При такому демонструванні зорове сприймання, поєднуючись із слуховим, сприяє правильному сприйманню нового слова й міцному закріпленню його у свідомості учнів [4, с. 35]. На початковій стадії навчання ЛО особливе значення мають засоби зорового унаочнення, які допомагають учителеві на всіх етапах роботи над мовним матеріалом, розвивати в учнів потрібні мовні уміння та навички. Допомагає в цьому використання інтерактивної «мультимедійної» дошки. Інтерактивні дошки дозволяють учителеві:

- супроводжувати демонстраційний матеріал помітками та зауваженнями, імпровізувати, більш гнучко готувати матеріал під відповідну аудиторію;
- робити записи на дошці «електронним маркером» різних кольорів на поверхні малюнку, який проектується з комп'ютера;
- зберігати та друкувати зображення на дошці;
- зберігати на комп'ютері увесь хід роботи на дошці;
- працювати з зображенням у відповідний час роботи на дошці;

- створювати прості й швидкі виправлення в наявному методичному матеріалі прямо на уроці, під час пояснення матеріалу, адаптуючи його під конкретну аудиторію, під конкретні завдання, поставлені на уроці.
- подавати досліджуваний матеріал захоплюючими й динамічними способами;
- дозволяє моделювати абстрактні ідеї й поняття, не доторкаючись до комп'ютера, змінити модель, перенести об'єкт в інше місце екрана або встановити нові зв'язки між об'єктами;
- працювати в режимі реального часу [6].

Важливо виокремити зорові опори як засіб формування ІЛК. Враховуючи те, що асоціації можна викликати, або за допомогою слів, або через зображення реальної дійсності, опори можна поділити на словесні та образотворчі. Гаєва Н. пропонує таку класифікацію наочних опор:

- опору-зразок;
- опору-модель;
- опору-підказку;
- опору-пам'ятку;
- опору-ключ;
- опору-правило;
- опору-інструкцію [3, с. 45].

Отже, застосування різних видів наочності на уроках іноземної мови у початковій школі дуже актуальна в сучасному освітньому процесі в НУШ. Особливо важлива роль наочності в процесі розвитку ІМК у школярів молодшого віку. Ефективність оволодіння мовним матеріалом молодшими здобувачами освіти залежить від правильного поєднання різних видів наочності, використання різних видів наочності в тісному зв'язку з різними формами, методами та прийомами навчання, підтримання мотивації до вивчення іноземної мови в цілому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Безкоровайна Ю. Унаочнення як засіб формування іншомовної лексичної компетенції учнів. Студентський науковий альманах факультету іноземних мов. Тернопіль, 2009. Вип 1(6). С. 230-234.
2. Безрукова А. Р. Наочність як ефективний засіб у навчанні іноземної мови в початковій школі. Викладання іноземних мов для студентів немовних спеціальностей: стан, проблеми, перспективи : збірник матеріалів II Всеукраїнського науково-практичного вебінару (2 грудня 2015 р.). Житомир, 2015. С. 21-27.
3. Гаєва Н. І. Типологія вправ для навчання іноземних мов. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Наукові записки РДГУ. Рівне, 2015. Вип. 11. С. 44-46.
4. Дроздовська І. В. Наочність. Англійська мова в початковій школі. Харків, 2008. №9. С. 35-38.
5. Казачшер О. С. Роль наочності у навчанні англійської мови молодших школярів. Англійська мова та література. Київ, 2004. № 13. С. 2-5.
6. Моцик Р. Мультимедійні дошки в навчально-виховному процесі початкової школи. Наукові конференції. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3215>
7. Саволайнен Я. В. Використання різних видів наочності у процесі формування іншомовної лексичної компетенції. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський, 2014. Випуск 37. С. 219-227.
8. Butt, Adam, Student Views on the Use of a Flipped Classroom Approach. Evidence from Australia. Business Education & Accreditation. Canberra, 2014. V. 6 (1) P. 33-43.
9. Oxford R. Language Learning Styles and Strategies : an Overview. Generative Approach to Language Acquisition Conference. Utrecht, 2003. 25 p.

Гула Леся,
вчитель англійської мови
Стуфчинецької ЗОШ І-ІІІ ст.
Лісовогринівецької сільської ради,
кандидат філологічних наук

у середні та старші школі

Анотація: Стаття присвячена обґрунтуванню ефективності застосування флеш-карток у навчанні іноземної лексики здобувачів освіти середньої ланки. Розглянуто шляхи залучення зазначеної технології навчання, визначено методологічні засади роботи з флеш-картками на уроках іноземних мов у середній школі, представлено рекомендації до їх застосування, розроблено набори з англійської мови за допомогою ресурсу Quizlet.

Ключові слова: флеш-картки, іноземна мова, лексика, середня школа.

Summary: The article is devoted to the substantiation of the effectiveness of the use of flash cards in the foreign language vocabulary learning schoolchildren. The ways of use this learning technology are considered, the methodological bases of work with flash cards at foreign language lessons in secondary school are defined and recommendations for their application are presented, the examples of English language cards are created with the help of Quizlet.

Key words: flash cards, foreign language, vocabulary, secondary school.

Важливою умовою інтеграції української системи освіти до європейського освітнього простору є максимальна інноватизація навчальної діяльності. Стан реформування, у якому перебуває сучасна українська освіта, інспірує потребу в імплементації модернізаційних чинників усіх аспектів підготовки сучасного педагога. Не є винятком у цьому аспекті й іноземна підготовка вчителів. Зазначені чинники зумовлюють необхідність застосування ними передових засобів оптимізації навчального процесу, одним із яких є аспект застосування флеш-карт у процесі оволодіння іноземною мовою, зокрема, її лексикою, оскільки вона є важливою складовою комунікативної компетенції учня.

Модернізація сучасного освітнього процесу пов'язується із піднесенням рівня володіння іноземними мовами на якісно новий рівень. У зв'язку із цим особливої актуальності у методиці навчання іноземної мови набуває проблема формування іноземної комунікативної компетенції учнів, основу якої складає лексична база учнів та вміння оперувати нею. Засвоєння лексичної складової іноземного спілкування завжди визначалося стрижневим компонентом навчання мови. Неможливо вивчати мову не знаючи слів. Правильне вживання лексики та насичений словниковий запас це – ключ до вільного іноземного спілкування. Як відомо, лексичний аспект є одним із найбільш складних аспектів теорії і практики вивчення іноземних мов. Під лексичною компетенцією розуміють лексичні знання, а також здатність використовувати мовний словниковий запас у мовленні: усному та писемному [1, с. 230]. За Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти під лексичною компетентністю розуміється «знання і здатність використовувати мовний словниковий запас» [4, с. 7].

Загальновідомим фактом є те, що вивчення іноземної мови починається із запам'ятовування слів, їх графічного вираження, вимови та значення. Крім того, необхідно уміти правильно використовувати слово в мовленні.

На сьогодні, найбільш продуктивною вважається методика запам'ятовування слів за допомогою флеш-карток. Флеш-картки – це набір карток невеликого розміру (приблизно 3,5Х6 см), на яких розміщена інформація у вигляді слів, чисел, зображень. Частіше за все використовуються обидві сторони картки. На одній стороні картки розміщене питання (у зазначеному випадку – слово англійською мовою, можливо, з транскрипцією), а на зворотному боці – відповідь (у вигляді перекладу слова, картинки чи його пояснення) [3, с. 65].

Таким чином, флеш-картки – це питально-відповідний спосіб розміщення інформації, необхідної для учня. Флеш-картки широко використовуються у світовій практиці як навчально-тренувальна техніка з метою запам'ятовування інформації шляхом кількаразового інтенсивного повторення. У контексті оволодіння іноземною лексикою на

флеш-картках можна пропонувати не лише лексичні одиниці з перекладом, але й варіації з дефініціями.

Отримати необхідний набір карток можна кількома способами:

- придбати у книжкових магазинах та інтернет-магазинах (ці картки яскраво оформлені в одному стилі, об'єднані спільною тематикою);

- виготовити з паперу одного формату, куди вносяться відомості, необхідні для розгляду окремої теми, від руки, на одному боці пишеться слово, транскрипція, на іншому – переклад, приклади вживання;

- виготовити картки за допомогою комп'ютера, оскільки в мережі існує велика кількість сайтів, що містять програми, за допомогою яких можна створити флеш-картки. У програмі можна надрукувати ті слова, які необхідні на конкретному занятті, з транскрипцією, перекладом, прикладами вживання, обрати необхідний шрифт, колір тексту тощо.

Створити флеш-картку можна за допомогою програми Quizlet. Quizlet – це найбільш популярний ресурс такого роду в США, що представляє можливості для розробки та публікації навчальних матеріалів. На початку свого існування зазначений портал представляв собою дуже простий онлайн-засіб для навчання, а сьогодні він є ресурсом для створення карток, занять з правопису, тестування своїх знань, спільної роботи з іншими учнями та багатьох інших видів навчальної діяльності [3, с. 66].

Модулі Quizlet дозволяють вивчати навчальний матеріал у формі карток. Існує декілька способів налаштування роботи з картками, аби зробити їх більш ефективними. Меню «Параметри» дозволяє зробити так, щоб відображалися спочатку терміни, визначення або і те, й інше одночасно. Якщо одні й ті самі терміни позначені зірочками, то у тому ж меню можна обрати вивчення тільки цих термінів.

Широкого використання набули флеш-картки, створені за допомогою порталу Quizlet. Такі картки містять лексику, що вивчається на уроках, постійно оновлювану шляхом накопичення лексичних одиниць, які можуть бути створені викладачем для кожного класу. Особливо популярною є робота з флеш-картками для навчання молодших школярів та учнів середньої ланки, оскільки відчутно підвищує продуктивність зазначеного виду роботи з удосконалення та розширення словникового запасу. Було розроблено модуль для 6-го класу з тем «Харчування», «Містами Великої Британії», які можна переглянути

за посиланнями: <https://quizlet.com/586955446/%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0-6-%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81-%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%87%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-yummy-flash-cards/?new>

Робота з флеш-картками є дуже цікавою та захоплюючою для здобувачів освіти середньої школи. По-перше, це незвичний формат подання інформації. Середнім школярам до вподоби перекладання та перегортання карток, запам'ятовування слів, віднаходження вже відомих лексичних одиниць, розкладання по стовпчиках нових та вже вивчених слів. По-друге, методика роботи із флеш-картками надає велику кількість варіантів роботи з ними на уроці:

1. Перекладання карток із переглядом їх перекладу;

2. Парна робота передбачає роботу двох учнів, один з яких керує процесом представлення карток іншому учневі;

3. Робота із завданнями (обрати картки на певну тему, розкласти в алфавітному порядку, вибрати слова з наголосом на перший склад, поєднати картки так, щоб вийшло словосполучення чи речення і т. ін.).

4. Робота з Інтернет-ресурсами.

Крім вищезазначених способів застосування флеш-карток, програмне забезпечення у вигляді мобільних додатків для смартфонів Quizlet, Anki та ін. дозволяють синхронізувати створені набори карток і у будь-який час продовжити вивчення лексичних

одиниць, тим самим реалізуючи принцип «навчатись будь-де і у будь-який час». Це у свою чергу, значно розширює навчальний простір, а також дозволяє молодшим школярам самостійно створювати власні траєкторії навчання.

Дуже часто в роботі з картками використовується метод, запропонований німецьким науковцем та журналістом С. Лейтнером у 70-ті роки ХХ століття.

Ця система – просте застосування принципу інтервальних повторів, де картки повторюються через збільшені інтервали. У цьому методі флеш-картки розсортовані за групами залежно від того, наскільки добре учень засвоїв інформацію на кожній картці. Наприклад, при вивченні німецької мови учень намагається згадати значення слова, що написано на флеш-картці. Якщо він згадає його, то картка перекладається до наступної групи. Якщо ж ні, то картка повертається до першої групи. Кожна наступна група повторюється через збільшений інтервал [9, с. 164].

Як ми всі знаємо, вивчення слів є важливою і водночас досить важкою частиною опанування англійської мови для учнів. А все тому, що у пам'яті залишається лише те, що цікаве або нестандартне. Використання ігор на уроці є найкращим способом зацікавити учня і відповідно допомогти запам'ятати слова. Ігри з використанням флеш-карток підходять для цього як найкраще, ось приклади деяких з них:

Whispers!

Поділіть клас на дві команди. Учасники стають в два ряди спиною до дошки, окрім першого учня в кожній групі. Ці два учня бачать флеш-картки на дошці та вчителя. Коли всі учасники готові, розпочинайте гру. Вчитель вказує на флеш-картку, наприклад, із зображенням «train» (Тема «Подорож. Україна. Велика Британія», 6 клас). Обом учасникам з кожної команди необхідно прошепотіти це слово наступному учаснику і т. д. Останній гравець в ряді має знайти флеш-картку, доторкнутися і сказати повністю речення. I can travel by train. Якщо відповідь правильна, команда отримує бал. Учень стає першим в ряд, гра продовжується доти, поки всі учасники по черзі не стануть першими в ряді. Команда з найбільшою кількістю балів стає переможцем.

Ten eyes and three ears!

Учні малюють велике коло на папері. Вчитель пояснює учням правила гри. Учні мають намалювати продукт харчування за вказівками вчителя (Тема «Харчування», 6 клас). Наприклад вчитель показує флеш-картку із зображенням продукту харчування та називає цифру. Завдання полягає в тому, що учні та учениці мають намалювати відповідну кількість даної частини продукту. Малювати треба швидко. Учень, який не встиг намалювати або неправильно намалював, вибуває з гри.

Pizza and ice cream!

Учні сідають у коло. Вчитель розміщує флеш-картки з теми «Харчування» (6 клас) (pizza, pasta, milkshake, apple pie, etc). Учень говорить наступному учневі речення I like pizza. Учень повторює речення, але додає ще одне слово I like pizza and pasta. Учні продовжують грати в гру. Нагадайте учням, що вони повинні повторювати речення з порядком слів попереднього учасника. Учень, який не пам'ятає правильний порядок слів або забуває слово, вибуває з гри.

Отже, ефективність застосування флеш-карток у процесі вивчення іншомовної лексики здобувачів освіти середньої школи не викликає сумніву. До того ж, завдяки застосуванню різного програмного забезпечення у процесі створення різноманітних тематичних наборів суттєво зменшується час на розробку і оволодіння лексичними одиницями, а варіативність вправ та ігор для запам'ятовування забезпечують мотивацію та диференціацію як матеріалу, що розміщений на флеш-картках, так і тренувальних вправ. У зв'язку з вищезазначеним така технологія навчання є дуже перспективною, оскільки активізує креативні індивідуальні можливості учнів. Безперечно, матеріал представлений у статті не вичерпує тему дослідження. Перспективою подальших досліджень є аспект застосування флеш-карток у навчанні іншомовної фонетики та граматики.

Список використаних джерел та літератури:

1. Безкоровайна Ю. Унаочнення як засіб формування іншомовної лексичної компетенції учнів. Студентський науковий альманах факультету іноземних мов. 2009. Вип 1(6). С. 230-234
2. Гулая Т. М., Романова С. А. Социальные сетевые сервисы в изучении иностранных языков. Филологические науки: вопросы теории и практики. № 2 (32): в 2-х ч. Ч. II. С. 64-67.
3. Дутчак О. В. Використання лексичних карток як ефективного засобу навчання іноземної мови в молодшій школі. Таврійський вісник освіти. 2015. № 1 (49). с. 124-128.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
5. Капінус О. Л. Інтернет-ресурси у навчанні вокабуляру англійської мови. Науковий вісник Донбасу. 2012. № 3. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_3_4.
6. Косинская Е. В. Методы изучения иностранного языка. Территория науки. 2013. № 1. С. 23-28.
7. Майер Н. Особливості формування методичної самостійності майбутніх викладачів французької мови. Молодь і ринок. 2014. № 8. С. 58-63.
8. Роман С. В. Методика навчання англійської мови у початковій школі: Навч. посібник. К.: Ленвіт, 2005. 208 с.
9. Роман С. В., Коломінова О. О., Чекаль Г. С. Навчально-методичний комплекс «Wonderland»: Книжка для вчителя. 3-е вид. К.: Ленвіт, 2000. 2008 с.
10. Руднік Ю. В. Концептуальні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інноваційних технологій навчання іноземних мов. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. С. 151-158.

Костенко Дмитро,

доктор філософії в галузі державного управління,
асистент кафедри іноземних мов
математичних факультетів

Інституту філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Чернуха Надія,

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри соціальної реабілітації
та соціальної педагогіки факультету психології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Кучерява Людмила,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов

математичних факультетів Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців з ІТ в процесі навчання іноземної мови в освітньому середовищі закладу вищої освіти

Стаття присвячена проблемі формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців з ІТ у процесі вивчення іноземної мови в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Актуальним питанням вищої освіти є підготовка майбутніх фахівців з ІТ до використання іноземної мови в комунікативній та професійній діяльності, а також формування міжкультурного спілкування. Випускник університету повинен знати культурні та соціальні особливості інших національностей. Це дозволяє майбутнім фахівцям з ІТ зорієнтуватися у соціокультурних ситуаціях, вести діалоги з представниками інших культур і володіти такими якостями, як толерантність, відкритість та готовність до спілкування. Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців з ІТ передбачає усвідомлення рідної культури та інших культур, здатність та готовність до спілкування, запобігання конфліктам.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, іноземна мова, професійна діяльність, міжкультурний діалог.

ВСТУП. Наразі професійна діяльність сучасного фахівця з ІТ є неможливою без успішної комунікації. Завдяки глобалізації, спілкуванню та міжнародній співпраці майбутні фахівці з ІТ мають можливість працювати та стажуватися в освітніх центрах Європи та Америки, тому іншомовна підготовка в закладах вищої освіти є на часі [1]. На сучасному етапі, поряд із професійними та комунікативними навичками, випускник університету повинен знати культурні та соціальні особливості інших національностей. Знання власних, культурних та духовних цінностей інших людей свідчить про загальний культурний рівень майбутніх сучасних фахівців, зокрема, й фахівців з ІТ.

Роль іноземних мов у навчальній і професійній діяльності майбутніх фахівців з ІТ складно переоцінити. Однак, високий рівень володіння іноземною мовою ще не гарантує взаєморозуміння в процесі міжкультурної взаємодії. Для того, щоб уникнути конфліктів і непорозумінь та перейти до діалогу культур, розширити межі своєї свідомості і зануритися в незвідані глибини іншої культури, необхідно сформувати та розвивати міжкультурну компетентність [2].

Низький рівень міжкультурної компетентності у частини випускників закладів вищої освіти викликає складнощі у адаптації в соціокультурному середовищі та призводить до унеможливлення вирішення комунікативних та професійних завдань. Майбутній фахівець з ІТ повинен постійно отримувати знання, бути здатним до опанування додаткових спеціальностей, а також здобувати нові професійні знання упродовж усього життя. Велику роль у цьому відіграє іноземна мова.

ОСНОВНА ЧАСТИНА. У сучасному освітньому середовищі закладу вищої освіти головним завданням викладача іноземної мови є навчання мови як справжнього засобу спілкування між людьми різних культур, тобто «мову слід вивчати у нерозривній єдності зі світом та культурою народів, що розмовляють цією мовою» [3].

Для успішного викладання іноземних мов та формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців з ІТ викладач повинен володіти не лише професійними знаннями, а також знати культуру країн мови, її історію та сучасні проблеми, мистецтво спілкування, створюючи відкриту, доброзичливу атмосферу освітнього процесу із встановленням ефективного зворотнього зв'язку.

Дослідник О. Леонтович визначає міжкультурну комунікацію в загальних рисах як «прямий або непрямий обмін інформацією представниками різних мовних культур» [3]. Для ефективного спілкування з представниками різних культур мовних навичок недостатньо. Нобхідно знати національні особливості компонентів культури спілкування, які можуть перешкоджати процесу міжкультурного спілкування. Такими компонентами культур, на думку дослідників І. Марковіна та Ю. Сорокіної є: а) традиції, а також звичаї та ритуали; б) культура домогосподарства, тісно пов'язана з традиціями, яку часто називають традиційною та повсякденною культурою; в) повсякденна поведінка (звички певних представників культури, прийняті в деяких соціальних нормах спілкування); д) художня культура, що відображає культурні традиції етносу [4].

Варто зважити на те, що основною метою будь-якого комунікаційного процесу є максимально повне і точне донесення інформації, знань та досвіду до партнера по спілкуванню. Предметом досліджень у галузі міжкультурної комунікації є вивчення національної та культурної специфіки комунікативної поведінки учасників комунікаційного процесу, формування певних практичних навичок, знань, які б дали змогу зрозуміти представників інших культур, що говорять іноземними мовами задля формування міжкультурної компетентності.

Для визначення навичок, якими має володіти людина, О. Леонтович виділяє «три складові міжкультурної компетентності: лінгвістичну, комунікативну та культурну» [3].

Практика міжкультурної взаємодії показує, що люди не завжди можуть досягти порозуміння, маючи різні культурні традиції, норми поведінки та стандарти, прийнятні в цих культурах.

Аналізуючи роботи І. Зимньої, І. Плужник, О. Леонтовича, можна визначити структуру міжкультурної компетентності, що містить такі компоненти:

1. Загальну культуру (знання та володіння загальною культурною системою та цінностями, характерними для різних країн).

2. Мовну культуру (знання та володіння лексичними та граматичними одиницями іноземної мови, здатність отримувати культурно-історичну інформацію).

3. Соціокультурну складову (знання вербальних та невербальних засобів, дотримання етичних та етикетних норм мовлення, знання національного характеру, світоглядів, психології та ментальності, толерантність як сприйняття вивченої культури та почуття поваги до цієї культури).

4. Професійну складову (знання навичок у професійній сфері, вміння застосовувати знання у спілкуванні з представниками інших культур).

Дефіцит взаємодії з носіями іноземної мови з використанням текстів з культурними компонентами орієнтує на створення соціокультурного середовища, у якому відбувається знайомство майбутніх фахівців з ІТ із культурою, звичаями та святами (національними, релігійними, традиційними) України та інших країн.

Наголосимо на тому, що автентичні іноземні книги не зовсім придатні для формування міжкультурної компетентності, оскільки вони не забезпечують діалог культур. Тому паралельно з основними автентичними навчальними комплексами майбутні фахівці з ІТ користуються додатковими навчальними матеріалами, що відображають культурне різноманіття рідної країни, а також матеріалами, орієнтованими на майбутню професію.

Доцільним у теоретичному аналізі обраної нами наукової проблеми є звернення до дослідження науковцями змісту та структури сучасного інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти, зокрема, та освітнього середовища в цілому.

Варто зважити на те, що головними напрямками використання нових інформаційних технологій у сучасному освітньому середовищі закладу вищої освіти вважають: використання нових інформаційних технологій в управлінні вищим навчальним закладом; використання нових інформаційних технологій у освітньому процесі; використання нових інформаційних технологій у наукових дослідженнях.

Інформаційно-освітнє середовище вищого навчального закладу – системно організована сукупність засобів передавання інформації, принципів взаємодії учасників освітнього процесу, дидактичного, організаційного та методичного забезпечення, які орієнтовані на задоволення потреб тих, хто навчається.

Інформаційно-освітнє середовище на базі інформаційно-комунікаційних технологій – системно організована сукупність засобів передавання даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного, організаційного та методичного забезпечення, що орієнтована на задоволення потреб користувачів.

Функції інформаційно-освітнього середовища:

- інформаційна (задоволення інформаційно-освітніх потреб учасників освітнього процесу);
- освітня (своєчасне та якісне забезпечення навчальним матеріалом);
- контролююча (контролювання самостійної роботи слухачів);
- організаційна (взаємозв'язок з викладачами).

Розвиток інформаційно-освітнього середовища передбачає впровадження інноваційних форм проведення занять. Спектр використання інформаційних технологій в освіті дуже широкий. Частина технологій може забезпечувати освітній процес – це лекційні і практичні заняття, інші технології, спрямовані на розробку нових підручників і навчальних посібників, формування інформаційно-довідкової бази даних.

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій дає можливість змінити способи подання навчально-теоретичного матеріалу під час лекцій, за допомогою спеціально розроблених мультимедіа. При цьому якість засвоєння теоретичного матеріалу досягається за рахунок роботи з комп'ютерними навчальними програмами і використання телекомунікацій у освітньому процесі [4].

Інформаційно-освітнє середовище розглядається на основі інформаційного підходу, що відображає систему поглядів та ідей, які визначають розвиток молоді в адекватних умовах інформаційної реальності.

З таких позицій інформаційно-освітнє середовище є сукупністю умов, що забезпечують діяльність та інформаційну взаємодію з розподіленими інформаційними ресурсами та вилученими користувачами, на підставі сучасних інтерактивних засобів інформаційних і комунікаційних технологій, що орієнтовані на формування високоосвіченої й духовно розвиненої особистості, здатної до соціалізації та професіоналізації в сучасних умовах.

Інформаційно-освітнє середовище прямо чи опосередковано впливає на процеси становлення особистості в сучасних умовах. Отже, воно виконує інформативну та комунікативну функції; а також сприяє реалізації тих видів діяльності, що пов'язані з використанням комп'ютера та засобами нових інформаційних технологій.

О. Андреев розглядає інформаційно-освітнє середовище як педагогічну систему з підсистемами її забезпечення (фінансово-економічна, матеріально технічна, нормативно-правова, маркетингова та менеджменту) [5].

Є. Марченко визначає інформаційно-освітнє середовище як системно організовану сукупність освітніх закладів та органів управління, локальних та глобальних інформаційних мереж, книжкових фондів бібліотек, систему їх функціональної та територіальної адресації, нормативних документів, а також сукупність засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, апаратно-програмного і організаційно-методичного забезпечення, які реалізують освітню діяльність [6].

Ми дотримуємось думки, що структура освітнього середовища закладу вищої освіти покликана забезпечувати професійну підготовку майбутнього фахівця у поєднанні з особистісним розвитком, сприяти задоволенню освітніх потреб кожного. У структурі освітнього середовища закладу вищої освіти можна виокремити такі структурні компоненти: особистісний, аксіологічно-смысловий, інформаційно-змістовий, організаційно-діяльнісний, просторово-предметний тощо

Особистісний компонент – включає усіх суб'єктів освітнього процесу у закладі вищої освіти (викладачів і студентів) у кількісному та якісному вимірі. Це різні групи – статево-вікові, субкультурні, різних рівнів професійної компетентності, майстерності, професіоналізму, різних років навчання, професійної приналежності. Саме особистісному компоненту належить провідна системоутворююча роль у формуванні неповторного освітнього середовища вищого навчального закладу. Взаємодія, взаємовплив, взаємостосунки викладачів і студентів, є підґрунтям цього феномену.

Аксіологічно-смысловий компонент – це місія, візія, стратегія, цінності, традиції, церемонії, ритуали, символи, корпоративна культура закладу вищої освіти. Інформаційно-змістовий компонент включає основні та допоміжні освітні програми, які реалізуються у ЗВО, позааудиторні проекти, соціальні проекти, нормативні документи, які регламентують освітню діяльність та взаємодію суб'єктів освітнього процесу.

Організаційно-діяльнісний компонент – форми, методи, способи, технології, стилі взаємодії суб'єктів освітнього процесу на всіх рівнях, стилі поведінки, способи комунікації, управлінські структури – формальні та неформальні.

Просторово-предметний компонент – матеріально-технічна інфраструктура, аудиторний фонд, комп'ютерний парк, бібліотечні ресурси, побутові умови, дизайн та обладнання приміщень, потреби особистості у саморозвитку, самовдосконаленні, самореалізації,

В. Козирев, проектуючи модель гуманітарного освітнього середовища дотримується думки, що освітнє середовище відображає взаємозв'язок умов, які забезпечують освіту людини. Вчений під освітнім середовищем розуміє вплив умов освіти на того, хто здобуває освіту та вплив того, хто навчається, на умови, в яких здійснюється освітній процес. В цьому випадку передбачається наявність в освітньому середовищі того, хто навчається, взаємовплив, взаємодія оточення з суб'єктом [7].

Автор ґрунтового дослідження освітнього середовища у різних типах освітніх закладів Г. Беляєв приходиться до висновку, що освітнє середовище – система умов, впливів і можливостей заохочення активності соціального індивіда у напрямі залежно-керованого переходу від діяльності в навчальній ситуації до діяльності в життєвій і професійній ситуації у запропонованих обставинах і відношеннях [8].

Науковці Ю. Кулюткін, С. Тарасов характеризують освітнє середовище як сукупність соціальних, культурних, а також спеціально організованих в освітньому закладі психолого-педагогічних умов, в результаті взаємодії яких з індивідом відбувається становлення особистості [9].

За В. Мастеровою освітнє середовище є процесом діалектичної взаємодії соціальних, просторово-предметних і психолого-дидактичних компонентів, які утворюють систему координат провідних умов, впливів і тенденцій педагогічних цілей [10].

Дослідниця О. Васильєва вважає, що освітнє середовище – це різнорівневе полікультурне утворення, індивідуальне для кожного, хто навчається, середовище побудови власного Я, що забезпечує створення умов для актуалізації внутрішнього світу особистості, її особистісного зростання, самореалізації, становлення самосвідомості. Відтак, дослідниця під освітнім середовищем ЗВО розуміє впорядковану цілісну сукупність компонентів, взаємодія та інтеграція яких обумовлює наявність в освітнього закладу вираженої здатності створювати умови і можливості для цілеспрямованого та ефективного використання педагогічного потенціалу середовища в інтересах розвитку особистості. Цими компонентами, на думку вченої, є: суб'єктно-об'єктний, функціонально-цільовий, технологічний, діагностико-результативний [11].

Науковець Л. Редько визначає освітнє середовище ЗВО, як «сукупність можливостей для задоволення професійно-освітніх потреб студента для становлення його професійної компетентності» [12].

Процес формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету, безперечно, поєднує роботу як викладачів так і студентів під час вивчення дисциплін професійного напрямку із застосуванням методів, інструментів та форм навчання, що потребує постійного вдосконалення педагогічної майстерності.

Здійснений нами теоретичний аналіз змісту та структури інформаційно-освітнього середовища, освітнього середовища дає підстави стверджувати, що кожен науковець з авторських позицій трактує означені поняття. Проте, спільною для всіх залишається позиція про те, що інформаційно-освітнє середовище, освітнє середовище – це системні, організовані, взаємопов'язані утворення, які наразі є основним середовищем, платформою, майданчиком для формування міжкультурної компетентності успішних фахівців на сучасному ринку праці [13].

ВИСНОВКИ. Таким чином, орієнтація освітнього процесу на компетентний зміст освіти передбачає формування не тільки комунікативної компетентності, але й компетентностей, пов'язаних із життям у багатопольярному світі. Формування здатності майбутніх фахівців з ІТ до вивчення та застосування іноземних мов здійснюється в процесі як мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, письма та аудіювання) так під час аудиторної та позааудиторної роботи. Головною метою є підготовка майбутніх фахівців з ІТ до використання іноземної мови у професійній та науковій діяльності, що передбачає формування у студентів необхідного мінімального професійного словникового запасу, знань основ професійної діяльності, пов'язаної з використанням іноземної мови. Формування та розвиток міжкультурної компетентності майбутніх фахівців наразі є пріоритетом їх професійної підготовки у закладі вищої освіти, суттєвим підґрунтям у подальшій успішній професійній та життєвій самореалізації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Akhmadullina R. M., Abdrafikova A. R., & Vanyukhina N. V. (2016). The use of music as a way of formation of communicative skills of students in teaching English language. *International Journal of Environmental and Science Education*, 11(6), 1295-1302.

2. Костенко Д. В., Кучерява Л. В., Чернуха Н. М. Формування міжкультурної компетентності студентів ІТ спеціальностей: педагогічні умови / Д. В. Костенко, Л. В. Кучерява, Н. М. Чернуха // Міжкаф. зб. наук. пр. «Лінгвістичні та методичні проблеми вивчення іноземних мов на природничих факультетах». Випуск 7. – К.: ПП АЗІАЗ, 2020. – С. 86-93.
3. Leontovich O. A. (2000). Russia and USA: introduction in intercultural communication. Volgograd: Peremena.
4. Mukhametzyanova L. & Svirina L. (2016). Intercultural Citizenship and English Classroom Language. Journal of Organizational Culture, Communications and Conflict, 20, Special Issue, 256-262.
5. Андреев А. А. Педагогика высшей школы.: Новый курс: учеб. Пособ. / А. А. Андреев. – М: МЭСИ, 2002. – 264 с
6. Марченко Е. К. Электронная библиотека как самообразующий модуль системы дистанционного образования / Е. К. Марченко // Открытое образование. – 1998. – № 2. – С. 68-72.
7. Козырев В. А. Построение Модели гуманитарной образовательной среды [Электронный ресурс] / В. А. Козырев. – Pedagog – 1999. – № 7. Режим доступа: – http://www.unialtai.ru/Journal/pedagog/pedagog_7/a06.html
8. Беляев Геннадий Юрьевич. Педагогическая характеристика образовательной среды в различных типах образовательных учреждений : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 : Москва, 2000. – 157 с.
9. Кулюткін Ю. Н., Тарасов С. В. (2000) Образовательная среда и развитие личности. Интернет-ресурс. Режим доступа: http://znanie.org/journal/n1_01/obraz_sreda.html
10. Мастерова В. А. Воспитательно-образовательная среда вуза как средство развития творческой личности будущего государственного служащего: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / В.А. Мастерова. – Саратов, 2003. – 16 с.
11. Васильева Е. Ю. Образовательная среда вуза как объект управления и оценки / Е.Ю. Васильева // Университетское образование: практика и анализ. – 2011. – № 4 (74). – С. 76-82.
12. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський. – К.:Рад.шк., 1988. – 284 с. С. 190-191.
13. Kostenko D. V., Chernukha N. M. A competency approach as a strategy for forming of intercultural competence of the 'Information Technology' branch students in the educational environment of the university. Vector of modern pedagogical and psychological science in Ukraine and EU countries: Collective monograph. Riga: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. P. 1. P.353–372. DOI 10.30525/978-9934-588-37-2.1.21.

Луценко Л. П.,
старший викладач кафедри теорії та
методик суспільно-гуманітарних дисциплін
Хмельницького ОІППО
Мороз Т. В.,
старший викладач кафедри теорії та
методик суспільно-гуманітарних дисциплін
Хмельницького ОІППО

Дигіталізація навчального процесу з формування комунікативної компетентності здобувачів освіти на уроках іноземної мови

Анотація

У статті розглядаються тенденції реформування та модернізації світового освітнього середовища відповідно до проблем сучасного соціуму та переваги Smart-освіти.

Ключові слова: Інноваційні процеси, дигіталізація освіти, Smart-навчання, переваги та недоліки дистанційного навчання.

Keywords: Innovative processes, digitalization of education, Smart-learning, advantages and disadvantages of distance learning.

Вступ. XXI століття – це століття, коли інформаційні технології стали невід’ємною частиною життєвого простору людини. Сьогоднішня пропонує нам високий темп і обсяг змін та інноваційних процесів у кожній сфері нашого життя. Нині з упевненістю можна констатувати факт існування нового покоління людей, покоління digital, для яких мобільний телефон, комп’ютер та Інтернет є такими ж необхідними складовими їх

життєвого простору, як природа і суспільство. Отже, необхідно змінювати саме освітнє середовище, зміст освіти, його методи та інструменти, відповідаючи на проблеми, виклики та питання, які має сучасний соціум.

Основна частина. Дигіталізація освіти є потужною тенденцією з точки зору реформування та модернізації світового освітнього середовища. Дигіталізація (цифровізація) означає трансформацію всіх типів інформації (текстів, звуків, аудіо-, відео- та інших даних з різних джерел) у цифрову мову. Обговорюючи явище цифровізації, слід зазначити, що різні аналітики та експерти з прогнозів (переважно британські, в тому числі Тім Бернерс-Лі – один із винахідників Всесвітньої павутини) розглядають перехід навчального процесу в цифрову стадію як переломний момент в історії освіти. Вважається, що Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії першим у світі запровадило обов'язкову програмну інженерію та ІТ- освіту в програмі для школярів віком від 5 до 16 років у 2015 році. Зазначений підхід було прийнято Європейським Союзом.

Дослідження сучасної науки свідчать про тенденцію переходу пост-інформаційного суспільства у Smart-суспільство, у якому увага акцентується на осмисленні взаємовідносин людина – освіта. Слово «smart» у перекладі на українську мову означає розумний, тобто такий, що сприяє розвитку розумних технологій у контексті освітянського простору. Ключовим у властивості «Smart» є здатність взаємодіяти з оточуючим середовищем, тому Smart – це властивість системи чи процесу, що проявляється у взаємодії з оточуючим середовищем і наділяє систему здатністю:

- 1) адаптації до умов, що трансформуються;
- 2) самостійного розвитку і самоконтролю;
- 3) ефективного досягнення результату, що й повинна культивувати інноваційна освіта.

Smart-навчання – це гнучке навчання в інтерактивному освітньому середовищі за допомогою контенту з усього світу, що є у вільному доступі та дозволяє розширити межі навчання. За допомогою Smart-навчання створюються умови для реалізації проголошеного ЮНЕСКО провідного принципу освіти XXI століття: «освіта через усе життя» – «Life Long Learning». Smart-навчання дозволяє підвищити доступність освіти завжди, скрізь і в будь-який час.

Основна позиція розвитку освіти сьогодні дуже точно сформульована В. П. Тихомировим, який займався розробкою теоретичних основ дистанційного навчання: «Стара система освіти за жодними параметрами не готує людей для роботи і життя у Smart-суспільстві. Без Smart-технологій інноваційна діяльність неможлива. Якщо система освіти відстає від цих напрямків розвитку, то вона починає гальмувати». Подібна думка прослідковується у праці М. Левіна, який зауважує, що «сучасна система освіти безнадійно застаріває і не відповідає викликам нового часу. Технологічний процес повинен змінити ситуацію».

М. Левін виділяє п'ять головних переваг Smart-освіти: дистанційне навчання, персоналізація, гейміфікація, інтерактивне навчання, навчання через відеоігри.

Коротко охарактеризуємо ці переваги.

Дистанційне навчання – сукупність сучасних технологій, що забезпечують доставку інформації в інтерактивному режимі за допомогою використання ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) від тих, хто навчає (викладачів, вчителів), до тих, хто навчається (студентів чи учнів). На сьогодні порядок організації та запровадження дистанційного навчання визначено Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115.

Персоналізація – процес усвідомлення людиною власної особистості як суспільно значимої, результатом чого виступає її активна діяльність, спрямована на трансляцію іншим своєї індивідуальності. Персоналізація, іншими словами, – це потреба індивіда в прояві своєї особистості.

Гейміфікація – це використання ігрових підходів для неігрових процесів.

Гейміфікація допомагає достукатися до сучасних дітей, які звикли грати в комп'ютерні ігри і спілкуватися в соціальних мережах. Ігрові методики завжди використовувалися в шкільній освіті. Проблема в тому, що класичні освітні методики часто ігнорують простий, але безмежно важливий факт – навчання має приносити радість, воно може і має бути цікавим. Так влаштований мозок людини: коли замість боротьби з нудьгою є позитивні емоції, інформація засвоюється краще. Хороша гра вирішує кілька потреб гравців: – потреба в автономії – я сам вибираю, грати чи ні, я вибираю, у що грати і як досягати успіху; – потреба в компетентності – я розібрався і впорався, я переможець; – потреба у визнанні – я можу поділитися результатом з друзями та іншими користувачами.

Основна перевага ігрових методик – це ставлення до помилок. Фіксація на помилках призводить до того, що учні більше концентруються на оцінках, ніж на власне знаннях.

У комп'ютерних іграх, навпаки, помилки є основним інструментом досягнення успіху. Ігри дарують можливість зіграти ще раз, щоб виправити попередні помилки. Вони яскраво демонструють, як з кожною невдачею гравець випробовує нові варіанти успішного досягнення мети. Граючи, ми знаємо, що немає нічого страшного в невдачі – чим швидше ми зробимо щось не так, тим швидше ми зможемо знайти вірне рішення.

Інтерактивне навчання – це навчання, яке відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учасників навчального процесу. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень і вчитель є рівноправними суб'єктами навчального процесу, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють здійснювати. Безпосередньо, сама організація інтерактивного навчання передбачає моделювання різноманітних життєвих ситуацій, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації, використання рольових ігор.

Усі інтерактивні технології поділяються на чотири групи: фронтальні технології, технології колективно-групового навчання, ситуативного навчання та навчання у дискусії. Серед інтерактивних методів широко використовуються такі як: мозковий штурм, мікрофон, коло ідей, робота в малих групах, займи позицію, прес-метод, акваріум, подорож, рольові ігри та інші. Отже інтерактивний – це здатність взаємодіяти в режимі бесіди, діалогу з кимось (комп'ютером), або з кимось (людиною).

Навчальні відеоігри – відеоігри, створені для навчання людей будь-якого віку через надання інформації стосовно якогось об'єкту чи об'єктів, зміни уявлень про ці об'єкти, популяризації ідей та концептів, навчання або допомоги у формуванні якихось навичок. Навчальні відеоігри у процесі гри можуть познайомити дитину з тваринним світом або навчити рахувати, а дорослому допомогти вивчити іноземну мову чи розказати про якісь політичні події, наприклад вибори президента. Під час карантину, викликаного пандемією коронавірусу, відеоігри стали одним із засобів взаємодії, зокрема й для освітян. На відміну від традиційних форм навчання, гра містить дуже важливий компонент – розважальний характер. Це тільки допоміжний інструмент, що дозволяє підвищити пізнавальну активність і мотивацію. Готуючись до проведення уроків та безпосередньо перед використанням гри на занятті, потрібно добре обмірковувати участь і ролі лідерів та малоактивних дітей. Адже гра є гарним засобом виховання волі. Цінність ігрової діяльності вбачається і в тому, що вона має найбільші можливості для формування дитячого колективу, дозволяє здобувачам освіти самостійно вступити в ті чи інші форми спілкування.

Сучасний вчитель повинен вміти працювати в інноваційному освітньому середовищі:

- спілкуватись у соціальних мережах;
- відбирати корисну інформацію;
- працювати з електронними джерелами;
- використовувати освітні онлайн сервіси та платформи;

- вводити елементи гейміфікації в освітній процес;
- розробляти інноваційні навчально-методичні матеріали;
- формувати індивідуальні траєкторії навчання для учнів.

Використання Smart-технологій позитивно впливає на викладання та вивчення іноземних мов. Використання комп'ютера, Інтернету, Smart дошки, мобільних телефонів, введення гейміфікації у процес вивчення мови сприяють підвищенню мотивації учнів до навчання.

Відзначимо основні переваги впровадження Smart-технологій під час вивчення іноземних мов:

- створення комунікативних ситуацій та тренування різних видів мовленнєвої діяльності;
- підвищення мотивації та активності учнів;
- інтеграція в автентичне природне середовище спілкування, можливість спілкування з носіями мови;
- вільне розміщення матеріалів у мережі, доступ до різних джерел інформації;
- оперативний зворотний зв'язок з вчителем та іншими учнями;
- особистісно-орієнтований підхід до навчання, створення індивідуальної траєкторії навчання;
- більш автономне навчання, що відбувається з урахуванням власних темпів, яке контролюється учнями, та супроводжується вчителем.

Технологічні інновації для сфери освіти, що позиціонуються як Smart, наступні: Smart-дошки, Smart-підручники, Smart-проектори, програмне забезпечення для створення і поширення освітнього контенту, що має інтерактивний і комунікативний характер. Аналіз наукової літератури показує, що соціальний сервіс Facebook, Twitter, Instagram, сервіси та інструменти Google, веб-сайт Wiki, подкасти для поширення звукових файлів або відео у мережі Інтернет, блоги, відеохостинг Youtube – все це є Smart-технології, котрі можна і потрібно застосовувати у педагогічній практиці для спілкування, для обміну професійним досвідом, для збагачення змісту занять новим матеріалом, для підвищення мотивації учнів до навчання, для професійного розвитку.

Інструменти Smart-технологій можна розділити на такі групи:

- Smart response (Smart відповідь);
- Smart store (Smart магазин);
- Smart trainer (Smart тренер);
- Smart interaction (Smart взаємодія).

Соціальні мережі (Facebook, Twitter, Instagram) можна віднести до групи Smart interaction, оскільки вони створюють особливий комунікативний простір та забезпечують взаємозв'язок між вчителем і учнями.

Соціальні мережі користуються значною популярністю серед людей, наприклад, Instagram має 300 мільйонів користувачів щоденно та 500 мільйонів активних користувачів щомісяця. Це робить соціальні мережі досить ефективною та привабливою освітньою платформою, що здатна розширити навчання за межі навчальної аудиторії. В соціальних мережах можливе створення віртуальних навчальних груп, до яких вчитель робить доступ для своїх учнів і розміщує для них необхідний навчальний контент, а учні можуть обговорювати, спільно виконувати завдання і розміщувати результати як індивідуальної, так і групової роботи.

У світі соціальних мереж особливу роль відіграють блоги, які відносимо до групи Smart store, оскільки блоги є місцем для розміщення навчального матеріалу і засобом спілкування між вчителем і учнями. Вони характеризуються відкритістю і доступністю інформації, лінійністю структури, обмеженим набором функцій у процесі навчання: створення групи-спільноти, на базі якої можуть викладатися фільми та аудіозаписи як викладачами, так і учнями. Робота в команді та створення спільних проєктів зменшують страх учнів допустити помилку. Це багато в чому підвищує їх самооцінку. Ця технологія також привертає увагу значної кількості молоді через активне ведення блогів відомими

людьми, які є кумирами сучасної молоді. Відтак, багато учнів і студентів ведуть свої власні блоги після занять.

На порталі YouTube, що також належить до групи Smart store, можна знайти величезну кількість відеоматеріалів. Відео вже давно вважається ефективним інструментом викладання і навчання. YouTube також надає користувачам унікальну можливість працювати з автентичними текстами, слухати носіїв мови і навіть вступати з ними у діалоги.

В умовах розвитку Smart-освіти дистанційне навчання набуває особливої значущості. З метою забезпечення ефективності дистанційного навчання та його максимального наближення до очного навчання застосовуються вебіари. У розподілі інструментів Smart-технології вебіари відносимо до групи Smart interaction оскільки з їх допомогою будуються інтерактивні діалоги, відеоконференції з будь-якої географічної точки. В режимі онлайн можна задати питання, одержати компетентні консультації, спільно обробляти інформацію і обмінюватися даними, а також за необхідності одержати запис вебінару для закріплення матеріалу і його поширення. Більше того, організація вебінару не вимагає додаткових фінансових витрат. Учасникам вебінару достатньо мати доступ до мережі Інтернет, веб-камеру, мікрофон. Під час проведення вебінару вчитель може демонструвати відео- чи аудіо-матеріал, вести текстовий чат, передавати право на проведення вебінару іншому вчителю чи учню. Власний педагогічний досвід показав, що завдяки можливостям вебінару можна повноцінно розвивати слухо-вимовні, лексичні, граматичні навички учнів, та їх комунікативні вміння. Тому багато вчителів вважають вебіари повноцінною заміною аудиторних занять.

Ще один інструмент із групи Smart store, Smart-підручник, викликає безсумнівний інтерес, оскільки найближчим часом зможе замінити як підручник на паперовому носії, так і електронний підручник. Smart-підручник – це комплексний навчальний матеріал, що створюється і оновлюється засобами технологічних інновацій та інтернет-ресурсів. Як правило, Smart-підручник складається з блоку вивчення нового матеріалу, блоку засвоєння навчального матеріалу, блоку практичного застосування матеріалу, блоку обговорення і блоку контролю. Smart-підручники сприяють підвищенню ефективності навчання завдяки якісному професійному контенту, практичності, наявності графічного, відео- та аудіоматеріалу, індивідуальній траєкторії навчання, інтерактивним інструментам взаємодії з викладачем, системі тестування, системі коментування контенту, системі оцінки контенту.

Використання гаджетів є складовою сучасної освіти, але без встановлення на ньому додаткового програмного забезпечення, Smart-додатку, ми не можемо кваліфікувати його як Smart-інструмент. Вирішити цю проблему допоможе система Google, що пропонує додаток «Play Маркет», установлений у стандартних засобах мобільної операційної системи Android смартфонів і планшетів. Зареєструвавши акаунт у системі Google, користувачі одержують доступ до всіх мережових додатків системи Google. Додаток пропонує користувачеві широкий спектр категорій, не лише для дозвілля, а й для навчання. Досить лише у пошуковик Google Play Market ввести назву навчального предмету і вийде список мобільних додатків із будь-якого предмету. Під час вивчення філологічних дисциплін «Play Маркет» пропонує значну кількість мобільних додатків, серед яких різноманітні вікторини, конструктори для створення вправ, тренажери з перевірки орфографії, словники, мовні репетитори і т.д. Для прикладу додаток «Слово дня» може застосовуватися для розширення лексичного запасу. На разі, мови так активно змішуються і розвиваються, що простежити за ними дуже складно. Цей додаток буде щодня пропонувати користувачам дізнатися нове слово та його значення. Додаток «Kahoot» уможливорює організацію видовищного тестування, опитування, дискусії, турніру або змагання між командами, що сприятиме соціалізації навчання. Цей інструмент відносимо до групи Smart response, оскільки з його допомогою можна забезпечити зворотний зв'язок і формуюче оцінювання.

Конструктор «Learning Apps» надає величезний вибір шаблонів вправ для створення інтерактивних завдань, за допомогою яких учні зможуть перевірити і закріпити свої знання в ігровій формі як на заняттях, так і за межами навчального закладу.

Онлайн інструмент «Quizlet» сприятиме розвитку лексичної компетенції студентів, а портал «Lyricstraining» надасть можливість практикувати іноземну мову через пісні, розвиваючи при цьому лексичні, орфографічні та слухо-вимовні навички. Додатки «Learning Apps», «Quizlet» та «Lyricstraining» відносимо до групи Smart trainer, інструменти якої сприяють тренуванню мовних і мовленнєвих навичок учнів.

Класифікація технологій Smart за групами Smart response, Smart store, Smart trainer і Smart interaction є досить умовною, оскільки майже кожний додаток можна переміщати із групи в групу в залежності від цілі, яку ставить перед собою викладач. Так, наприклад, вправу, створену в Learning Apps, можна застосовувати не лише з метою розвитку лексичних навичок, а й для перевірки та тестування лексичного матеріалу.

Існують також негативні чинники комп'ютерного навчання, про які потрібно пам'ятати, організовуючи інноваційний освітній процес:

- небезпека зменшення навичок міжособистісного спілкування, оскільки у зв'язку зі спілкуванням із комп'ютером знижується кількість і якість особистих контактів, що може завдати шкоди й емоційному вихованню;

- посилення соціальної нерівності, внаслідок того, що придбання дорогої техніки є доступним не всім;

- небезпека зниження ролі усного та писемного мовлення;

- ослаблення здібностей до самостійного творчого мислення, оскільки для комп'ютерних навчальних програм властиве пристосування мислення людини до певних правил і моделей, орієнтація на формальні логічні структури, заміна багатозначності на формальну однозначність, на реалізацію операцій, що мають зрозумілі умови й передбачають лише один висновок;

- пасивність засвоєння інформації, тому що у творців програм є прагнення зробити засвоєння матеріалу простим і нетрудомістким;

- небезпека зниження соціалізації людини, тобто її перебування між людьми та спілкування з ними, відвідування громадських і культурних заходів, музеїв, театрів, програм тощо;

- недостатній рівень оснащення закладів освіти сучасними загальносистемними програмно-апаратними засобами комп'ютерної техніки, включаючи підключення до Інтернету.

Перехід до Smart-навчання неоднозначно впливає і на вчителів, у яких з'являється страх і психологічний бар'єр перед використанням Smart-технологій.

Інструменти Smart-технологій у жодному разі не замінять живого спілкування вчителя і учнів, однак зможуть забезпечити розв'язання поставлених педагогічних завдань і мінімізацію наявних проблем шляхом створення та включення в педагогічний процес віртуальних мережеспільнот. Роль вчителя повністю змінюється у Smart-середовищі: з носія інформації він перетворюється на фасилітатора комунікації в процесі спільних з учнями видів діяльності. Гармонійна взаємодія традиційної та онлайн – освіти називається змішаним навчанням. Змішане навчання (від англ. *«blended learning»*) – це поєднання онлайн та офлайн-навчання у один ланцюжок, що творить «навчальний досвід» учня. Змішане навчання дозволяє розвивати внутрішню мотивацію дітей, їх здібності до самоосвіти.

Технології онлайн-навчання (новітні інформаційні та телекомунікаційні технології, самостійне опрацювання навчального матеріалу). Усі компоненти навчального предмету логічно пов'язані між собою і, як результат, учень отримує цілісний навчальний досвід (знання, уміння, навички). Що означає якісне змішане навчання?

Персоналізацію. Урахування індивідуальних потреб кожного учня.

Майстерність. Рух вперед не за графіком, а за готовністю.

Чіткість і зрозумілість вимог, термінів.

Компетентність учня, яке базується на самоорганізації та самоосвіті.

Проектна діяльність.

Основні компоненти змішаного навчання:

Живі події. По суті, живе спілкування передбачає частину звичної роботи в аудиторії з вчителями та іншими учнями.

Онлайн-контент (самостійне навчання). Під час такого типу роботи учень самостійно опрацьовує матеріали у зручному для нього темпі, учителям необхідно надавати повні та зрозумілі інструкції щодо завдань.

Співпраця. Поєднує два ключових елементи: робота з однолітками і робота з вчителями. Завдяки роботі з однолітками учні можуть знаходити нові рішення та ділитися отриманим досвідом та знаннями.

Оцінка. Оцінка важлива як для учнів, так і для вчителів. Учні можуть стежити за своїм прогресом, а вчителі натомість – оцінювати їхні знання та корегувати процес навчання через індивідуальне інструктування.

Додаткові матеріали. Додаткові матеріали можуть охоплювати роздруковані матеріали, схеми, корисні ресурси тощо.

Моделі змішаного навчання:

Ротація станцій (зміна робочих зон) Ця модель чудово працює як у молодших, так і у середніх класах. Педагог об'єднує учнів у три команди за зонами навчальної діяльності: перша – робота з учителем, друга – проектна робота у групах, третя – онлайн-навчання.

Протягом уроку учні переміщуються між станціями (зонами) так, щоб побувати на кожній із них.

Ротація лабораторій (зміна класів) Модель підходить учням будь-якого віку та класу. Модель схожа на ротацію станцій, але менш ефективна, бо не містить обов'язкову проектну роботу. Частина занять проходить у звичайних класах, а на одному з уроків діти переходять у комп'ютерний клас, де індивідуально працюють в онлайн-форматі для поглиблення чи закріплення отриманих знань.

Перевернутий клас (flipped classroom).

Модель підходить для школярів будь-кого віку. Це найпростіша для реалізації модель, яка поєднує навчання вдома та у школі. Удома школярі в онлайн-форматі опрацьовують новий теоретичний матеріал: дивляться відеолекції, читають статті тощо. У школі учні закріплюють вивчене та актуалізують отримані знання. Вчитель проводить групові заняття, допомагає виконувати практичні завдання/проекти, пояснює складні завдання тощо.

Гнучка модель (індивідуальна ротація)

Для учнів середніх та старших класів. Для занять за індивідуальним планом використовуються великі приміщення (бібліотека, актовий зал тощо), де у кожного учня буде робоче місце. По периметру цього простору розміщуються зони для роботи в малих групах, для дискусії. Головне – школярі мають вільно переміщатися та утворювати групи з урахуванням навчальних потреб. Основна ідея гнучкої моделі – учень вчиться виробляти для навчання індивідуальний графік.

Висновки. Основними новаціями в підходах до викладання іноземної мови в Україні, що базуються на європейському досвіді, є активне використання мультимедійних засобів, аудіо- та відеоматеріалів, мережі Інтернет для створення мовленнєвого середовища для учнів, застосування сучасних пристроїв для пошуку та оброблення інформації. Викладачі мають можливість підвищувати професійний рівень, знайомлячись із новітніми методичними розробками на міжнародних освітніх порталах, беручи участь в онлайн-конференціях та вебінарах із методики навчання іноземних мов, спілкуючись із колегами-однодумцями.

Розглянуто поняття «Smart-суспільство», «Smart-освіта», «Smart-навчання», де викладач з носія інформації про особливості граматичного, фонетичного, лексичного і мовного рівнів перетворюється на фасилітатора комунікації у процесі спільних з учнями

видів діяльності. Виявлено переваги та недоліки використання низки інструментів Smart-технологій; обґрунтовано, що застосування Smart-технологій урізноманітнює процес навчання, підвищує пізнавальний інтерес та мотивує учнів до навчання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гончарова О., Лісіна Г. Теоретичні засади формування готовності майбутнього вчителя іноземної мови до інноваційної діяльності. Імідж сучасного педагога. 2010. № 5. С. 52-54.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Державні стандарти. Міністерство освіти і науки України. [Електронний ресурс] : від 30 вересня 2020 р. N 898 . – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP200898.html
3. Калініна Л. В., Калінін В. О. Формування методичної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови під час професійної підготовки у мовному ВНЗ. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка . Сер. Педагогічні науки. 2015. Вип. 4. С. 36-40.
4. Кушнір А. С. Переваги та недоліки використання Smart-технологій у навчанні іноземних мов. Актуальні питання науки : матеріали І міжн. наук.-практ. конф. Бердянськ : БДПУ. 2020. С. 158-160.
5. Кушнір А. С. Підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до застосування smart-технологій у професійній діяльності : дис. ...д-ра філософії : 13.00.04 / Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2020. 306 с. – Режим доступу: <https://www.vspu.edu.ua/content/graduate/doc/a8dis.pdf>
6. Левін М. Как технологии изменят образование: пять главных трендов. – Режим доступу: <https://www.forbes.ru/tehnobudushchee/82871-kak-tehnologii-izmenyat-obrazovanie-pyat-glavnyh-trendov>
7. Пишко О. Л. Інтерактивні методи навчання як спосіб розвитку творчих здібностей учнів на уроках історії та правознавства. Народна освіта. Електронне наукове фахове видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2257.
8. Тихомиров В. П. Мир на пути smart education. Новые возможности для развития // Открытое образование. – 2011. – № 3. – С. 22-28. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/mir-na-puti-smart-education-novye-vozmozhnosti-dlya-razvitiya>
9. Змішане навчання. – Режим доступу : <https://sites.google.com/a/lyceum2.cv.ua/metodicnij-navigator/metodicni-materiali/zmisane-navcanna>

Мединська Аліна,
вчитель англійської мови
ТБЛ ім. А. Мазура,
доктор філософії, старший вчитель,
доцент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін УЕП, м. Хмельницький

Викладання іноземних мов у контексті зарубіжного досвіду

Анотація. З розвитком євроінтеграційних процесів актуальності набуває вивчення та імплементація в Україні європейського досвіду з іншомовної освіти. У статті розглянуто основні напрями дій мовної політики та характерні риси з викладання і вивчення іноземних мов у таких країнах як Польща, Швеція, Німеччина, Франція. У всіх згаданих країнах прослідковується підтримка концепції багатомовності, виражена у загальноосвітніх закладах обов'язковим вивченням двох іноземних мов. Іншою спільною рисою є провадження міжпредметного мовно-інтегрованого навчання (CLIL) на усіх рівнях освіти.

Ключові слова: багатомовність, плюрилінгвізм, предметно-мовне інтегроване навчання, CLIL, викладання іноземних мов, зарубіжний досвід, іноземна мова за професійним спрямуванням.

Актуальність дослідження. З розвитком євроінтеграційних процесів сучасні умови освітніх реформ вимагають розширення сфер міжкультурної взаємодії, міжнародної співпраці, впровадження зарубіжного досвіду, а, отже, актуалізують необхідність

дослідження особливостей викладання іноземних мов (ІМ) у європейських закладах освіти.

Постановка проблеми. Курс України до Європи передбачає у тому числі підготовку конкурентоспроможних фахівців у закладах вищої освіти або фахової передвищої, а попередньо – допрофільну підготовку у ЗЗСО. Одним із інструментів досягнення мети є викладання іноземних мов. Доцільним, на нашу думку, є вивчення досвіду таких країн, як: Польща, що є найближчою до України ментально, історично, пережила епоху впливу Радянського Союзу та вступу до Європейського Союзу; Швеція, яка демонструє одні з найвищих показників володіння іноземними мовами у світі, через що переживає певні зміни у суспільстві; Німеччина та Франція, які є одними з найпотужніших гравців у європейському освітньо-політичному просторі, та чий досвід, на разі, впроваджується у реформі ЗЗСО України (німецькі гімназії та французькі ліцеї).

Мета статті полягає у дослідженні основних рис іншомовної освіти в європейських країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про суттєвий доробок вітчизняних та зарубіжних вчених щодо особливостей іншомовної освіти у країнах Європи. Питання викладання іноземних мов теоретично обґрунтовано у працях В. Гарматюка, О. Голотюк, Б. Кабо-Лампа, Р. Кухарчика Л. Мовчан, А. Чури, К. Папайї, та ін. Однак, узагальнений аналіз іншомовної освіти у зазначених країнах до сьогодні не був предметом спеціального дослідження в Україні, що зумовлює необхідність вивчення прогресивних ідей європейського досвіду для обґрунтування перспектив їхнього використання у вітчизняному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. Турбота про розвиток лінгвістичних компетенцій як рідною мовою, так і іноземними мовами, є одним із пріоритетів Ради Європи. Насправді, ще у 1980-х роках можна було почути деякі перші постулати щодо сприяння вивченню іноземних мов не лише під час шкільної освіти, а й протягом усього життя. Такі вимоги призвели до збільшення кількості годин ІМ у школах Європи.

Фундаментальні зміни в мовній політиці відбулися на початку 21 століття. Важливою датою є березень 2002 року, коли на засіданні Ради Європи в Барселоні глави урядів та держав Європейського Союзу вирішили, що кожна держава-член повинна в контексті обов'язкового шкільного навчання запропонувати якнайшвидше вивчення принаймні двох іноземних мов, щоб кожен громадянин ЄС міг вільно спілкуватися трьома мовами (рідна мова + 2 іноземні). Таким чином, концепція багатомовності стала домінуючим поняттям у європейських освітніх нормативно-правових актах, які сприяють різноманітності як культури, так і мови.

У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти (Ніколаєва (ред.), 2003) щодо плюрилінгвізму зазначено, що «Європейський Союз заснований на «єдності у різноманітті»: різноманітті культур, звичаїв, вірувань та мов. На додаток до двадцяти офіційних мов ЄС існує близько шістдесяти місцевих та багатьох немісцевих мов, якими говорять громади іммігрантів. Саме ця різноманітність визначає ідентичність Європейського Союзу: це не плавильний котел, де розмитості стираються, а спільний дім, де цінують різноманітність; рідні мови - це джерело багатства та місток для більшої солідарності й взаєморозуміння». Іншими словами, багатомовність є однією з основ сучасної Європи і, отже, невід'ємною частиною життя кожного європейця.

Отже, у документі перераховані основні напрями дій на підтримку багатомовності в Європейському Союзі:

- *підготовка вчителів*: підготовка вчителів (як початкова, так і післядипломна) має відповідати вимогам мовної освіти, яку повинні здобувати учні та студенти;
- *раннє вивчення іноземної мови*: вивчення іноземних мов має розпочинатися якомога раніше, а вчителі повинні мати спеціальну підготовку, щоб забезпечити плавний та ефективний процес викладання у цій віковій групі;

- **CLIL** (Content and language integrated learning): міжпредметне мовно-інтегроване навчання забезпечує більший контакт із іноземними мовами в рамках шкільної програми;
- **мови у вищій освіті**: університети повинні відігравати більшу роль у просуванні багатомовності серед студентів, викладачів та місцевої громади;
- **розвиток багатомовності як академічної галузі**: створення наукових центрів для досліджень з питань багатомовності;
- **Європейський показник мовної компетентності**: його метою є збір надійних даних про знання іноземних мов серед молоді з метою інформування політиків про ключові компетентності протягом всього життя.

Радою Європи у додатку до документа від 18.12.2006 зазначено, що ключові компетентності визначаються як результуючі знання, вміння та ставлення, відповідні в певній ситуації. Виділено 8 ключових компетентностей: спілкування рідною мовою, спілкування іноземними мовами, математичні та основні науково-технічні компетентності, ІТ-компетентності, уміння вчитися, соціальні та громадянські компетентності, ініціативність та підприємництво, культурна обізнаність і висловлювання.

З огляду на мету цієї статті, нашої уваги заслуговують спілкування іноземними мовами та уміння вчитися. Люди повинні мати можливість користуватися допомогою та вивчати мови неофіційно (як частина освіти впродовж життя). Набуття комунікативних компетентностей з іноземних мов неможливе без належного розвитку умінь вчитися. Остання заснована на послідовному та наполегливому навчанні, зумовленому здатністю організовуватися (наприклад, завдяки ефективному управлінню часом та інформацією) (Kucharczyk, 2016).

«Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» визначають рівні володіння мовою за шкалою CEFR (Ніколаєва (ред.), 2003), яка застосовується уже протягом 20 років, у тому числі, в Україні. Моніторинг з орієнтацією на отримані дані з кожної країни допомагають визначити подальші стратегії мовної політики. Як вищезазначено, одним із напрямів багатомовності є ранній початок вивчення. Проте, дослідженням виявлено, що головне – це кількість годин навчального плану. Адже, у Бельгії початок вивчення ІМ є найпізнішим – 9 років, але до кінця школи рівень володіння – B2, що не демонструє Польща, в якій практикується найраніше вивчення ІМ – 2,5-3 роки, проте до кінця школи учень досягає лише рівня B1. (див. рис.1).

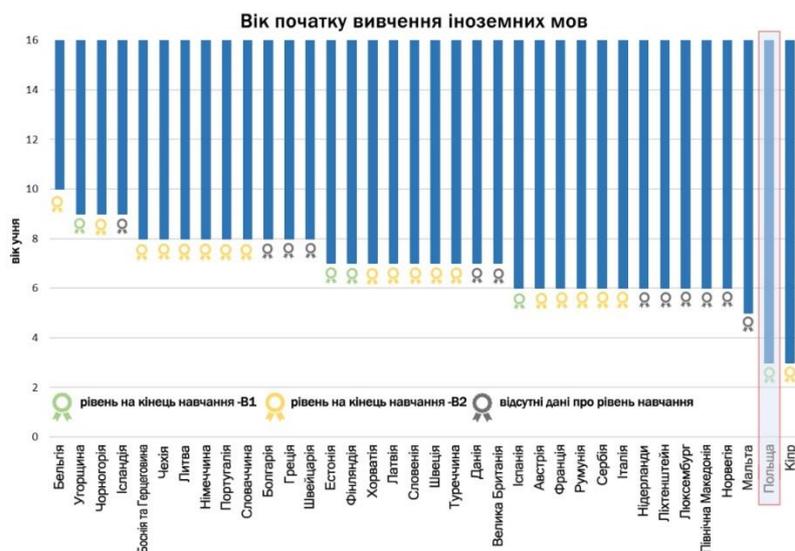

Рис. 1. Рівень володіння іноземними мовами за віком початку їх вивчення.

Результати європейського дослідження «Євробарометр 54», що вимірює рівень вивчення іноземних мов та їхню статистику, засвідчують, що 47 % європейців розмовляють лише рідною мовою. Серед тих, хто говорить першою ІМ – англійською,

становить 40 %. Це пояснює причини, чому англійська мова найбільш поширена мова в школі й посідає провідне місце у європейській системі освіти (Cnesco, 2019).

Вищенаведені документи не вичерпують тему багатомовності, але показують основні тенденції сучасної освітньої політики, де набуття комунікативних компетентностей різними мовами є одним з головних пріоритетів.

Іншим ефективним напрямом іншомовної освіти країн Європи є міжпредметне мовно-інтегроване навчання (Content and language integrated learning – CLIL). Це подвійна педагогічна практика, при якій учням викладаються предмети мовою, відмінною від рідної. CLIL перетворився на популярний педагогічний підхід у системах освіти у всьому світі. Результати виявляють численні корисні фактори, такі як лінгвістичні навички учнів та знання, що одночасно розвиваються у значущому контексті (CLIL in Swedish schools: what impact does it have on language learning?, 2019).

Польща

Польська мовна політика відповідає європейським рекомендаціям щодо навчального процесу. Основні напрями мовної освіти містяться в програмі, яка застосовується з 2009/2010 навчального року з посиленням на CEFR. Вивчення іноземної мови починається у першому класі початкової школи. У середній школі учні повинні вивчати дві іноземні мови, а в кінці окремих навчальних етапів вони складають ЗНО з сучасної іноземної мови на рівні, визначеному базовою навчальною програмою. Слід також зазначити, що, починаючи з молодшої школи, вивчення ІМ відбувається поза межами класу: учень не тільки має можливість вибирати мови, які він хоче (і повинен) вивчати, а й групу, яка відповідає його мовному рівню.

Ознаки політики, що сприяє розвитку плюрилінгвізму, також присутні у змісті викладання, точно описаному для кожного етапі навчання. Студент/учень повинен самооцінити свої лінгвістичні навички та уміння, і таким чином продемонструвати певну рефлексію, яка є необхідною умовою для розвитку багатомовної компетентності. Крім того, студент/учень повинен використовувати як комунікативні стратегії (наприклад, розуміння тексту, в якому є невідомі слова, фрази тощо), так і компенсаційні стратегії (наприклад, перефразування, визначення). І остання, але не менш важлива вимога: студент/учень повинен володіти мовною обізнаністю, тобто усвідомлювати відмінності та подібності між мовами.

У Польщі фундаментальна зміна в контексті вивчення та викладання іноземних мов відбулася разом із політичними змінами, коли російську мову, як першу іноземну мову в початковій, професійній, середній та вищих школах, було поступово витіснено т. зв. західними мовами, зазвичай, англійською.

Двомовна освіта в Польщі набула популярності після політичних змін у 1989 році, коли польське суспільство почало помічати важливість вивчення іноземних мов. З появою інтегрованого навчання за змістом та мовою (CLIL) у 1990-х роках, яке в польському контексті досі називають «двомовною освітою», як засіб навчання, були введені іноземні мови, крім англійської. Щоб забезпечити всебічний огляд практики та допомогти визначити функціональні особливості цього типу освіти, було проведено чотири масштабні наукові дослідження, що вивчали розділи CLIL з англійською, німецькою, іспанською та французькою мовами (Czuga & Pajęta, 2013).

Викладання ІМ у Польщі обговорюється на різних освітніх майданчиках: конференціях, семінарах, колоквіумах, тощо. Дискусії ведуться про зміни, які відбулися в мовній освіті в польських школах за останні роки, такі як: формування вміння користуватися іноземною мовою в міжкультурному суспільстві або вміння використовувати спеціалізовану мову у професійних ситуаціях; ширше впровадження нових технологій, таких як Інтернет та електронні інструменти, у навчальний процес; імплементація активізуючих методів навчання, наприклад, перевернутий клас, ментальні карти; побудова клімату для розвитку творчості учнів. Це дозволяє обмінюватися професійним досвідом у галузі передачі лінгвістичних знань. Вивчення іноземної мови розширює інтелектуальні можливості, дає можливість особистісному розвитку, а знання

цього сприяє встановленню контактів, подорожам, орієнтації на сучасному ринку праці, успіху в особистому житті та професійному розвитку (Konferencja «Nauczanie języków obcych w szkołach», 2019).

Швеція

Викладання іноземних мов займає почесне місце у шведській шкільній програмі. Це освітнє рішення спричинене наступними очевидними факторами: малий обсяг використання шведської мови у світі; необхідність підтримки економіки «маленької» країни, що сильно залежить від експорту, але має бажання зберегти поважну позицію на міжнародній арені. На ранній стадії шведи зрозуміли, що національна замкнутість призведе до культурного та економічного спаду. У сучасній системі освіти Швеції акцент ставиться на плюрилінгвізмі та інтегрованому навчанні.

На відміну від інших європейських країн, вивчення англійської мови у школах є обов'язковим з 1962 року. З'явився великий обсяг англомовного контенту у музиці, в мас-медіа та ін. Це призвело до тотально високого рівня володіння англійською мовою, проте загрози витіснення рідної шведської. Кількість учнів середніх шкіл, які вивчили іншу мову, крім англійської, була низькою, всього 25 %, що спричинило обов'язкове запровадження шведською владою вивчення другої іноземної мови. Нині, з 1994 року, всі школярі мають додаткові варіанти вивчення мов, а саме: друга іноземна мова або мова жестів, рідна мова для іноземців або шведська замість другої іноземної. Кожна школа повинна запропонувати принаймні дві з трьох мов (Кабо-Лампа (Cabau-Lampa), 2005).

CLIL у Швеції широко застосовується не тільки у вивченні ІМ за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти, а й впроваджується шкільними програмами в закладах середньої освіти (гімназіях) Швеції. Додатковим корисним фактором CLIL є розвиток міжкультурності учнів, що визначено Шведською національною освітньою радою (Skolverket) як ключова навичка розвитку англійської мови як іноземної. Л. Мовчан розглянуто основні компетентності, що складають професійну модель вчителя гімназії Швеції, котрий працює за цією методикою (Мовчан, 2009). Однак основними проблемами у Швеції є відсутність встановлених рамок та адаптованих матеріалів для педагогічної практики. (Content and Language Integrated Learning in Swedish Primary School – Investigating the Effectiveness of the Approach, 2017).

Німеччина

У XXI столітті у Німеччині іноземні мови вивчаються на всіх ступенях шкільної освіти незалежно від типу школи. Різноманітність мов, їх кількість, значимість та послідовність введення нерівномірна у різних федеральних землях, оскільки залежить від ролі окремих мов у певних регіонах, від типів шкіл та національних традицій. Курс іноземних мов переслідуює також неоднакові цілі й є інтегрованим у систему освіти впродовж життя у різний спосіб. Моніторинг попиту на іноземні мови відіграє вагомую роль у визначенні викладання їх у школах. (див рис.2).

Які мови сьогодні в першу чергу слід вивчати дітям у школі?

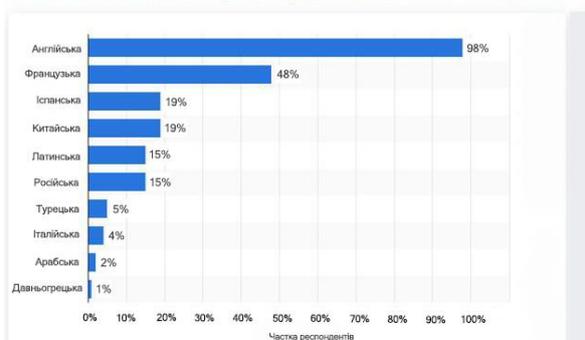

Рис. 2. Моніторинг попиту на ІМ у загальноосвітніх школах Німеччини. Джерело: *Welche Sprachen sollten Kinder heute in der Schule vor allem lernen?* (2008).

Нижченаведена статистика (див. рис. 3) показує кількість вивчених іноземних мов на одного учня в Німеччині та Європейському Союзі (ЄС-27) з 1998 по 2012 рік. У 2012 році в Німеччині вона становила 1,3.

Середня кількість іноземних мов, що вивчаються в загальноосвітніх школах, обчислюється шляхом ділення загальної кількості учнів, які вивчають іноземні мови, на кількість учнів на цьому освітньому рівні. Мова вважається іноземною, якщо вона класифікується у навчальній програмі чи інших документах про освіту відповідної країни як така. Ірландська, гельська, люксембурзька (лецебурзька) та інші регіональні мови не враховуються, навіть якщо їх викладають у деяких державах-членах. Якщо уроки проводяться офіційною мовою, яка не є мовою викладання, вона не класифікується як іноземна, за кількома винятками. (Anzahl der pro Schüler erlernten Fremdsprachen in Deutschland und der EU bis 2012, 2018)

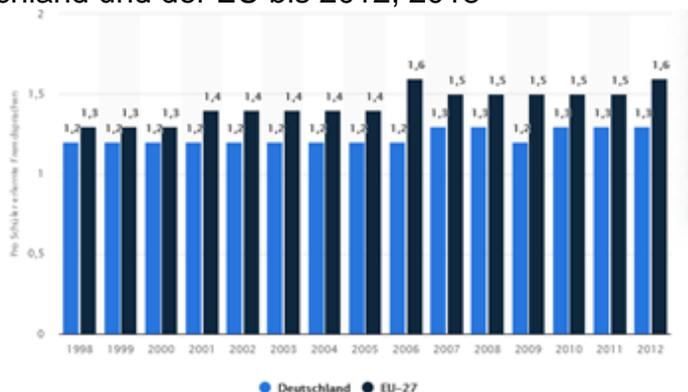

Рис. 3. Кількість вивчених іноземних мов на одного студента в Німеччині та країнах ЄС-27 з 1998 по 2012 рік. Джерело: *Anzahl der pro Schüler erlernten Fremdsprachen in Deutschland und der EU-27 von 1998 bis 2012*.

У Німецькій школі превалює компетентісне навчання та диференційований підхід до учнів, предмети у початковій та старшій школах представлені у вигляді інтегрованих курсів. Німецькими педагогами доведено, що за методикою CLIL дитина краще може засвоїти досвід, який їй потрібен для подальшого життя, і ці міжпредметні зв'язки є дуже гарним стартом для інтеграції (Що відрізняє німецьку освіту від української?, 2018).

Франція

У Франції кожен учень наприкінці здобуття середньої освіти повинен мати змогу спілкуватися принаймні двома сучасними іноземними мовами. Для досягнення цієї мети вивчення мови вважають частиною сильної загальної європейської перспективи. Учні опановують іноземні мови з першого класу, а іншомовна комунікація є пріоритетом на всіх рівнях школи. Удосконалення лінгвістичних навичок французьких учнів – першорядне завдання сучасної середньої освіти. Вивчення іноземних мов відіграє фундаментальну роль у формуванні громадянства, збагаченні особистості та сприяє працевлаштуванню молоді, у тому числі, за кордоном.

Згідно «Освітнього кодексу» Франції, «кожен учень із першого класу початкової школи вивчає іноземні мови. Кожна академія сприяє вивченню мов країн, із якими діють угоди про регіональну співпрацю. Необхідно забезпечити наступність навчання іноземних мов між початковою та середньою школою» (Code de l'éducation, 2019, novembre 29). Окрім викладання іноземних мов, у Франції – «сучасні живі мови», учні можуть вивчати мови національних меншин, які називають «регіональними» мовами.

Попит на іноземні живі мови, як і в Німеччині, нерівномірно розподілений по території. Небагато закладів пропонують тільки дві іноземні мови. Лише 11 % шкіл не мають вибору для першої або другої ІМ. Інші установи (89 %) все ж мають певний вибір. Існує невелика різниця між коледжами з пріоритетною освітою та іншими закладами. Вибір мови вивчення постає, перш за все, для другої ІМ: половина закладів пропонує дві мови, 30 % – три, а 8 % – більше трьох. Для першої ІМ – вибір значно обмежений. Лише

один заклад із п'яти (22 %) викладає декілька мов (дві у переважній більшості випадків) як першу. (Cnesco, 2019).

Нині, система іншомовної освіти Франції переживає черговий етап реформ. Міністерство Національної Освіти, Молоді та Спорту Франції розробило план дій з вдосконалення майстерності викладання сучасних іноземних мов у період з 2019 по 2022 роки, за яким надаються кращі можливості для тренування лінгвістичних навичок, стимулюючі фактори для підвищення мотивації, можливості для міжнародної співпраці, академічної мобільності, сертифікація для школярів, підтримка вчителів у процесі становлення, створення двомовних шкіл та ін. (MENJS, 2020, août 21).

У контексті підвищення якості провадження іншомовної освіти у Франції доцільно згадати програми проектної діяльності, яка базується на CLIL (фр. EMILE). До програми «TraAM» (Спільні академічні роботи) із 2006 р. до 2020 р. відібрано 110 проектів і залучено 26 академій. Мета проектів – створення навчальних планів, що інтегрують нові технології в процес викладання іноземних мов, доступні для неспеціалістів з ІКТ. Інспектори й викладачі, які беруть участь у програмі «TraAM», упроваджують інноваційні практики, випробувані на академічному рівні.

Прикладом може слугувати один із проектів TraAM Тулузької Академії 2019-2020 н. р. на тему: «Прогрес в навчанні сучасних мов за допомогою гейміфікації». Цей англомовний проєкт здійснюється в умовах міжпредметності із прикладним мистецтвом та передбачає реалізацію цифрової гри еко-громадянина учнями випускних класів для учнів початкової школи, які прийдуть грати під час розважальної вечірки, організованої старшокласниками в рамках навчання. Проєкт дає відповідь на питання: У якій мірі використовувати онлайн-розважальні інтерфейси (Quizlet, Quiznetic, LearningApps, Socrative тощо) у поєднанні з пошуком інформації, що дає можливість залучити учнів диференційовано, індивідуально або в групах, у швидкому процесі активізації, набуття чи (само-) оцінки знань та вмінь? (Les travaux académiques mutualisés (TraAM), n. d.).

Загалом, основні напрями викладання іноземних мов у Франції пов'язані з міжпредметним та міжмовним навчанням; розвиток комунікативних навичок провадиться з наголосом на використанні медіаресурсів, коміксів, театру, презентації проєктів, колаборативних практик у старшій школі, тощо. Головною метою тренінгів для вчителів є формування загальної культури та зрощення міжпредметних курсів, зареєстрованих у академічному плані підготовки (INSPE Toulouse, 2019).

Висновок. З вищенаведеного у статті, можемо виділити основні характерні риси іншомовної освіти країн ЄС. Отже, концепція багатомовності є домінуючим поняттям у європейських нормативно-правових актах про освіту, що забезпечується обов'язковим вивченням двох іноземних мов. Розвиток ключових компетентностей активно провадиться через міжпредметне мовне інтегроване навчання (CLIL), яке широко впроваджується як у шкільних програмах, так і на рівні міжнародних проєктів. Перераховані освітні напрями можуть слугувати рекомендаціями для України з розвитку професійних педагогічних компетентностей або допрофільної підготовки у вивченні іноземної мови за професійним спрямуванням у ЗВО та ЗФПО.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мовчан. Л. (2009). Професійна модель учителя іноземних мов для гімназій Швеції. Педагогічні видання. Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку, е-журнал, № 1. URL: http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2009_st_17/ Дата звернення: 29.04.2021.
2. Николаева. С. (Ред.) (2003). Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Київ: Ленвіт.
3. Що відрізняє німецьку освіту від української? (2018). URL: <https://deutscheschule.kiev.ua/ua/2018/06/19/unterschied-in-der-bildungen/>. Дата публікації: 19.06.2018 р.
4. Anzahl der pro Schü ler erlernten Fremdsprachen in Deutschland und der EU bis 2012. (2018). URL: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/161312/umfrage/anzahl-der-pro-schueler-erlernten-fremdsprachen-in-deutschland-und-der-eu/#professional>. Veröffentlicht von J. Rudnicka. Дата публікації: 02.01.2018.

5. Cabau-Lampa. B. (2005). Foreign Language Education in Sweden From a Historical Perspective: Status, Role and Organization Journal of Educational Administration and History, Vol. 37, No. 1, April 2005, pp. 95-111. URL: https://www.researchgate.net/publication/249032535_Foreign_language_education_in_Sweden_from_a_historical_perspective_Status_role_and_organization.
6. CLIL in Swedish schools: what impact does it have on language learning? (2019). MALMÖ University Electronic Publishing. URL: <http://muep.mau.se/handle/2043/29878?show=full>23.04.2021.
7. Cnesco. (2019). Études et statistiques de la DEPP, Repères et références statistiques sur les enseignements, la formation et la recherche 2018, chapitre 4. URL: cnesco.fr/CCLV_PAULIN-MOULARD_MEF-v.pdf
8. Code de l'Éducation. (2009, août 27). Modalités d'évaluation de l'enseignement général au brevet d'études professionnelles. L'article 5 de l'arrêté du 8 juillet 2009. BOEN n° 31.
9. Content and Language Integrated Learning in Swedish Primary School – Investigating the Effectiveness of the Approach. (2017). Malmö universitet. Date of access: 23.04.2021.
10. Czura. A., Papaja. K. (2013). Curricular models of CLIL education in Poland, International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 16:3, 321-333, DOI: 10.1080/13670050.2013.777388
11. INSPE Toulouse. (2019). *Formation Continue*. URL : <https://inspe.univ-toulouse.fr/accueil/formation/formation-continue>
12. Konferencja «Nauczanie języków obcych w szkołach». URL: <https://www.ore.edu.pl/2019/03/konferencja-nauczanie-jezykow-obcych-w-szkolach/>. Дата оновлення: 29.03.2019.
13. Kucharczyk. R. (2016). Kontekst nauczania języków obcych w Polsce – glottodydaktyczne implikacje dla drugich języków obcych. *Linguodidactica, tom XX*, 195-212. DOI: 10.15290/lingdid.2016.20.14
14. Les travaux académiques mutualisés (TraAM). (n. d.). URL: <https://eduscol.education.fr/langues-vivantes/enseigner/ressources-et-usages-numeriques/developpement-des-pratiques-pedagogiques-en-academie/les-travaux-academiques-mutualises-traam.html>
15. MENJS. (2020, août 21). Un plan d'actions pour une meilleure maîtrise des langues vivantes étrangères. URL: https://cache.media.eduscol.education.fr/file/Formation_continue_enseignants/46/9/plan_langues-vivantes_10_mesures_131446к9.pdf.
16. Welche Sprachen sollten Kinder heute in der Schule vor allem lernen? () URL: de.statista.com/statistik/daten/studie/1147/umfrage/fremdsprachen-die-in-der-schule-gelehrt-werden-sollten/#professional. Оpubліковано Департаментом досліджень Statista, 12.06.2008 р.

Мерінова Оксана,
вчитель англійської мови
НБО № 5 імені Сергія Єфремова
м. Хмельницького

Реалізація теорії множинного інтелекту на уроках іноземної мови в середній школі.

Анотація

У статті розглядаються шляхи реалізації теорії множинного інтелекту в процесі навчання іноземних мов в середній школі. Доведено евристичність даної теорії для здійснення індивідуалізації навчального процесу. Запропоновано інноваційні методи та форми взаємодії учасників освітнього процесу.

Abstract

The article deals with the problem of Multiple Intelligences Theory realization in the process of teaching foreign languages at the middle level. The heuristic potential of the theory is revealed. The innovative methods and forms of educational interaction are discovered.

Вступ. В сучасній системі освіти відбуваються докорінні концептуальні, методологічні, структурні зміни, зумовлені новими суспільними викликами. Виникає необхідність переорієнтації освітнього процесу на створення умов для становлення особистості, здатної навчатися впродовж життя, критично мислити, вільно спілкуватися в мультикультурному середовищі. Тому на сьогодні особливо значимими стають навички іншомовного спілкування.

В Концепції Нової української школи в якості однієї з компетентостей визначено спілкування іноземними мовами, яка передбачає: уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів, уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

Змінюються, також, і способи здобуття освіти. Якщо традиційна знаннева парадигма освіти передбачала озброєння учнів готовою сумою незаперечних істин, то на сьогодні переважає дослідницький, самостійний, автономний спосіб здобуття знань, які стають особистісно значимими, актуалізується проблема індивідуалізації освітнього процесу, зокрема і навчання іноземних мов.

Евристичною в процесі індивідуалізації є теорія множинного інтелекту Г. Гарднера. Застосування теорії множинного інтелекту у навчанні іноземної мови ґрунтується на врахуванні різноманіття індивідуальних психологічних відмінностей учнів та створенні відповідних шляхів для їх актуалізації в умовах навчально-пізнавальної діяльності, що обумовлює актуальність обраної теми.

У сучасному науковому дискурсі дана тема розкривається в працях: Л. Гриневич, О. Елькіна, С. Калашнікової, І. Коберник, О. Макаренко, Г. Гарднера, Н. Доронкіної, та ін.

Особливого значення набуває індивідуалізація процесу навчання іноземних мов на середньому ступені. Адже середній ступінь є завершальним етапом щодо створення бази для активного оволодіння навчальним іншомовним матеріалом. На цьому ступені розвиваються усі види мовленнєвої діяльності, серед яких переважає мовлення. Комунікативний розвиток учнів цього періоду характеризується удосконаленням механізму відбору мовних засобів, способів вираження думки. Також, зростає роль самостійної роботи учнів, збільшується питома вага індивідуальних та парних форм роботи.

Важливою особливістю учнів даної вікової категорії є розвиток складних психічних процесів, зокрема: критичного мислення, самостійності, свідомості.

Теорія множинного інтелекту має значний методологічний потенціал для використання у навчанні іноземних мов на середньому ступені. На думку Г. Гарднера, кожен індивід має не єдиний, «загальний інтелект», а низку інтелектуальних здібностей, кожна з яких має свою структуру, функції, мову і тому є особливим потенціалом для розвитку.

На думку Г. Гарднера, інтелект – це «зумовлена біологічними і психологічними чинниками здатність до оброблення інформації, яку можна активізувати в певному культурному середовищі для вирішення проблем або створення продуктів» [1].

Вчений зазначає, що інтелект є «потенціалом, наявність якого дозволяє індивіду використовувати форми мислення, адекватні конкретним типам контексту» [2].

Теорія множинного інтелекту заснована на припущенні щодо наявності в кожній особистості різних можливостей або знань, що визначають способи взаємодії з навколишнім світом. Гарднер наголошував, що різні типи інтелекту є взаємодоповнюючими. Розглянемо особливості кожного з 9 типів інтелекту:

1) Візуально-просторовий – визначає здатність точно сприймати візуально-просторовий світ та модифікувати попередні образи або маніпулювати ними. Зорові сприйняття комбінуються з наявними в індивіда знаннями, досвідом, емоціями й образами, що дозволяє створювати нове бачення реальності. Люди з даним типом інтелекту переносять свої уявні образи на створювані або змінювані ними предмети, вони здатні тонко сприймати кольори, лінії, форми та взаємозв'язки, що існують між цими елементами [1].

2) Кінестетичний – визначає здатність контролювати рухи власного тіла та оперувати фізичними предметами. Даний тип інтелекту створює можливість контролювати й інтерпретувати різноманітні рухи: танець, біг, стрибки, жести та ін. На перший план виступають такі якості, як координація, баланс, спритність, сила, гнучкість, тактильні здібності [1].

3) Музичний – визначає здатність до створення й сприйняття ритму, висоти тону й тембру, розрізнення музичних форм. Людям з даним типом інтелекту властиве підсилене відчуття звуку й емоційна здатність реагувати на нього. Розвиток даного типу інтелекту відбувається тоді, коли люди створюють варіації музичних зразків, оволодівають грою на музичних інструментах і вокальним мистецтвом. Даний тип представлений вмінням сприймати, розпізнавати, трансформувати й виражати музичні композиції [2].

4) Міжособистісний – передбачає здатність ідентифікувати настрої, темпераменти, мотивації й наміри інших людей та відповідним чином на них реагувати. Людям з даним типом інтелекту властива сприйнятливність до виразу обличчя, до голосу й жестів, здатність розпізнавати безліч різних міжособистісних сигналів і вміння точно реагувати на ці сигнали з точки зору прагматики. Міжособистісний інтелект включає уміння вербальної та невербальної комунікації, навички спільної роботи, уміння злагоджувати конфліктні ситуації, досягати консенсусу, здатність довіряти, поважати, керувати та мотивувати інших до досягнення взаємовигідної мети [1].

5) Внутрішньо-особистісний – передбачає знання власних почуттів, сильних сторін і недоліків, намірів та здатність керуватися цим знанням для визначення власної поведінки. Людина, з таким типом інтелекту, обмірковує свої дії та вчинки, здійснює самооцінку та рефлексію, усвідомлює свій внутрішній настрій, мотивації, темперамент і бажання. Навички самоаналізу визначають особистісну спрямованість даного типу інтелекту [1].

6) Логіко-математичний – характеризується здатністю розрізняти логічні або числові моделі та розуміти й вибудовувати висновки, використовувати різноманітні способи мислення, розуміти взаємозалежності концепцій, ідей і речей, ставити запитання, експериментувати, підраховувати тощо [3].

7) Вербально-лінгвістичний – передбачає чутливість до звуків, ритмів і значення слів; вміння розпізнавати різні функції мови, здатність ефективно застосовувати слова в усній або в письмовій формі. Люди з даним типом інтелекту багато читають, пишуть, розповідають історії та ін. [4].

8) Натуралістичний – визначається здатністю розуміти та розрізняти явища навколишнього світу, розуміти природу. Натуралістичний інтелект передбачає здатність навчатися на основі спостережень за природою.

Люди з даним типом інтелекту можуть аналізувати навколишні явища, мають дар відчувати та розуміти природу, передбачати та розпізнавати закономірності у природі, яка нас оточує [2].

9) Екзистенціальний інтелект – визначається як здатність філософствувати, медитувати, вивчати історію, культуру, релігії. Це філософське пізнання світу, дослідження глобальних проблем буття, пошук відповідей на вічні питання, розуміння добра і зла, життя і смерті [4].

На думку Г. Гарднера, ступінь розвитку того чи іншого типу інтелекту залежить від життєвого досвіду індивіда. Чим частіше людина використовує той чи інший тип інтелекту, чим більше існує можливостей розвивати його в ході навчання, тим краще розвивається даний тип інтелекту. Усі дев'ять типів інтелекту можуть бути пов'язані між собою, але будь-який з цих видів учень може розвивати самостійно.

У процесі вивчення іноземної мови найчастіше задіяний вербально-лінгвістичний інтелект. Основне завдання вчителя полягає у реалізації умов для взаємодії вербально-лінгвістичного інтелекту з іншими типами, тим самим відкриваючи учням шлях до навчання, заснованого на розумінні й використанні індивідуальних способів і стилю навчання. Учні можуть розвивати власні здібності і навички різними способами, у різних видах діяльності.

Освітній процес повинен будуватись таким чином, аби дати можливість його учасникам набути досвід, що вимагав би залучення різних типів інтелекту. Сучасний вчитель іноземної мови повинен уміти працювати з учнями з різним рівнем знань, різним типом мислення, різним ставленням до навчання, вибудувавши індивідуальну лінію

навчання для конкретного учня з урахуванням особливостей його інтелектуальних здібностей.

В процесі реалізації теорії множинного інтелекту на уроках іноземної мови в середній школі можуть бути використані методи та форми роботи, що передбачають взаємодію та спільну діяльність учасників освітнього процесу. Серед таких методів в сучасному методичному дискурсі можна визначити наступні: метод «мозкового штурму», «керована образність» («guided imagery»); метод зворотного зв'язку («giving and receiving feedback»); мовчазний метод («silent reflection method»); метод «активної уяви»; рольова гра; презентації, колективні проекти, індивідуальні проекти; креативне письмо; навчання як «адаптивна модифікація»; метод фокусування та концентрування («focusing / concentration skills»); метод «дерева рішень»; метод «квадрат знань»; метод пантоміми («gestures»); метод розповіді; імпровізована розповідь («impromptu speaking»); сумісне навчання («cooperative learning»); спілкування віч-на-віч («person-to-person communication»); складання ментальної карти («mind mapping») тощо [7].

Висновки. Використання зазначених методів у навчанні іноземних мов на середньому ступені дозволить реалізувати індивідуальний підхід в освітньому процесі, а також, створити сприятливі умови для розвитку та взаємодії різних типів інтелекту.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гарднер Г. Е. Структура разума: теория множественного интеллекта. М.: Вильямс, 2007. 512 с.
2. Gardner H. Seven Steps to Intelligence [Електронний ресурс] / H. Gardner. – Режим доступу: <http://www.newhorizons.org>
3. Gardner H. Multiple intelligences and education [Електронний ресурс] / H. Gardner. – Режим доступу: <http://www.infed.org/thinkers/gardner.htm>
4. Gardner H. Multiple Intelligences [Електронний ресурс] / H. Gardner. – Режим доступу: <http://www.businessballs.com/howardgardnermultipleintelligences.htm>
5. Ворон М. Множинний інтелект: від теорії до практики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/theory/1740>
6. Гарднер Г. Множинні інтелекти. Теорія у практиці: хрестоматія. К.: Мегатайп, 2004. 288 с.
7. Гусак М. Г. Теорія множинного інтелекту як підстава особистісно зорієнтованого навчання // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2011. № 3 (13). С. 12.

Міняйлук Тетяна,

старший учитель кафедри іноземних мов
Хмельницької спеціалізованої середньої
загальноосвітньої школи I-III ступенів № 6
з поглибленим вивченням німецької мови з 1-го класу

Сучасний урок німецької мови: прийоми та інструменти ефективної взаємодії учасників освітнього процесу

Анотація

У статті окреслюються ключові компетентності та наскрізні лінії, які формуються на уроках іноземної мови, розглядається питання, яким має бути сучасний урок та сучасний вчитель, які вимоги ставляться до сучасного уроку іноземної мови. Що таке співпраця учителя і учнів, як правильно навчати? Як може допомогти ігрова діяльність у засвоєнні матеріалу, розвитку пам'яті та соціалізації особистості? Які функції має ігрова діяльність та яку роль відіграє комп'ютер у вирішенні певних дидактичних задач?

Ключові слова:

Ключові компетентності, наскрізні компетентності, сучасна школа, мовленнєва діяльність учнів, ігрові технології, використання ІКТ.

Kompetenzorientierung, moderne Schule, Kommunikationssituationen, Rollenspiel, Integration digitaler Medien

У Державному стандарті базової середньої освіти, який було оприлюднено на сайті Кабінету Міністрів 30 вересня 2020 року, визначається мета та принципи освітнього процесу в закладах базової середньої освіти та надається загальна характеристика змісту навчання, пояснюються вимоги до обов'язкових результатів навчання та орієнтири їхнього оцінювання.

Перелік ключових компетентностей та наскрізних умінь, закладений в Державний стандарт, базується на «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя.

У документі чітко окреслено ключові компетентності, якими мають оволодіти школярі після закінчення кожного з двох циклів – адапційного (5-6 класи) і базового предметного навчання (7-9 класи), та наскрізні вміння, які формуються на всіх інтегрованих курсах або предметах.

Перелік наскрізних компетентностей:

- читати з розумінням
- висловлювати власну думку усно і письмово
- критично та системно мислити
- діяти творчо
- виявляти ініціативність
- здатність логічно обґрунтувати позицію
- конструктивно керувати емоціями
- оцінювати ризики
- приймати рішення
- розв'язувати проблеми

Реформування освіти в Україні є частиною процесів оновлення освітніх систем, пов'язаних із визнанням значущості знань як рушія суспільного добробуту та прогресу. Досягнення мети сучасної освіти пов'язане з особистісним потенціалом вчителя, його загальною та професійною культурою, без яких неможливо розв'язання наявних проблем навчання та виховання відповідно до нових освітніх парадигм.

Сучасна школа потребує сучасного вчителя. Яким він має бути? Гуманним, інтелектуальним, компетентним, оптимістичним, творчим, креативним, справжнім професіоналом своєї справи.

Професіоналізм – поєднання компетенцій, які дають змогу реалізувати професійну діяльність в сучасних соціально-економічних умовах, застосовувати їх з метою підвищення якості освіти та гармонійного розвитку учнів.

Сучасному вчителю необхідні гнучкість і нестандартність мислення, вміння адаптуватися до швидких змін у суспільстві. А це можливо лише за умови високого рівня професійної компетентності, наявності розвинених професійних здібностей.

У Концепції нової української школи сказано: «Школа українська буде успішна, якщо в неї прийде людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає.

Ознаки компетентності вчителя:

- готовність учителя до інноваційної діяльності
- здатність до подальшого самоаналізу, самовдосконалення

Чинники, від яких залежить професіоналізм:

- особисті здібності
- мотивація до роботи
- зміст роботи
- умови життя
- вплив колективу тощо

Професійна компетентність характеризується рівнем сформованості у педагогічного працівника професійно необхідних знань та умінь.

Професійна майстерність – це сукупність певних рис особистості вчителя, зумовлених високим рівнем його психолого-педагогічної підготовки, здатності розв'язувати педагогічні завдання (навчання, виховання та розвитку школярів).

Основу професійної компетенції вчителя становлять ключові компетентності. «Компетенція» в перекладі з латини означає коло питань, в яких людина добре обізнана, має знання та досвід.

Професійна компетенція – це мистецтво, яке повинно постійно удосконалюватися. Майстерність і талант вчителя це наслідки наполегливої праці. І головне – праці раціональної, що допомагає запобігти витраті часу і бере з передового досвіду головне, суттєве.

Вимогою до сучасного уроку іноземної мови є мовленнєва спрямованість та мотиваційне забезпечення навчальної діяльності. Комунікативна спрямованість передбачає мовленнєву спрямованість навчання, функціональність, ситуативність, новизну, особистісну орієнтацію, колективну взаємодію у процесі навчання, моделювання.

Наступною ознакою сучасного уроку іноземної мови є функції учителя. Співпраця учителя і учнів необхідна для результативного уроку. Зв'язок «учитель – учні» переходить до інтерактивної моделі. Вчитель організовує пізнавальну самостійну діяльність учнів і керує нею, допомагаючи учням вибрати прийоми і форми навчання, які відповідають їхнім особливостям та інтересам. Для цього активується парна та групова робота.

Основним на уроці німецької мови є застосування знань у мовленні, що досягається комплексністю уроку. Мовний матеріал (граматика, лексика, фонетика) повинні опрацьовуватися у всіх видах мовленнєвої діяльності у комунікативних контекстах, щоб учні одержували безпосереднє розуміння, як ці аспекти вживаються у мовленні.

Іноземна мова постає таким чином метою та засобом навчання. Застосування знань свідчить про ефективність навчання, є основою для самоперевірки, взаємоперевірки, самокорекції і взаємокорекції. У процесі зворотнього зв'язку відбувається осмислення, запам'ятовування нового навчального матеріалу, усвідомлення способів його застосування. Таким чином, основний час уроку повинен бути відданий активній продуктивній розумово-мовленнєвій діяльності учнів під керівництвом учителя.

Однією з основних ознак сучасного уроку є формування особистості учня в умовах диференційного навчання німецької мови, що передбачає організацію навчальної діяльності учнів з урахуванням їхніх реальних можливостей.

Основною ознакою сучасного уроку є не передача готових знань від учителя до учнів, а розвиток особистісних якостей учня засобами творчої самостійної роботи, розвиток індивідуального стилю пізнавальної діяльності школярів.

«Як правильно навчати?» На це питання відповідають методи навчання. Поняття «метод» означає шлях до поставленої мети. Метод вказує спосіб упорядкованої діяльності вчителя та учня на шляху до поставлених цілей навчання. В цьому сенсі метод – це спосіб, що забезпечує взаємодію учня і вчителя. Навчання є активним процесом, який передбачає насамперед активність його суб'єктів. Характер активності кожного із суб'єктів обумовлюється його призначенням як учасника навчального процесу. Призначення вчителя полягає в тому, щоб навчити, призначення учня – навчитися. Але потрібно не просто навчати, а робити це творчо, майстерно, віддаючи дітям часточку самого себе. Як казав В. Сухомлинський: **«Щоб дати учням іскорку знань, учителю необхідно ввібрати в себе море світла».**

Щоб досягнути мети, поставленою на початку уроку, я часто використовую у своїй роботі ігрові технології. Ігрові види роботи є актуальними на сучасному уроці іноземної мови. Ігрова діяльність визначається в методиці викладання іноземних мов як одна із сучасних технологій навчання. Хоча вчителям прийоми цієї діяльності давно відомі, вона не лише не втрачає своєї привабливості та актуальності, а навпаки розширює можливості вдосконалення процесу оволодіння учнями іншомовної комунікативною компетенцією.

Гра, як складна та захоплююча діяльність, вимагає великої концентрації уваги, тренує пам'ять, розвиває мислення та мовлення, сприяє процесу соціалізації особистості.

Гра захоплює навіть пасивних учнів та учнів з низьким рівнем підготовки, завдяки чому їхні навчальні досягнення значно покращуються. Дослідники проблеми використання ігор у процесі оволодіння учнями іншомовним спілкуванням визначають ряд їхніх функцій, які реалізуються в навчальній діяльності.

Розрізняють наступні функції:

- навчаюча функція (формування мовних і мовленнєвих навичок, розвиток мовленнєвих умінь);
- комунікативна функція (створення атмосфери іншомовного спілкування, об'єднання колективу учнів, установа нових емоційно-комунікативних відносин);
- розвивальна функція (розвиток пам'яті, уваги, сприйняття інформації, розвиток загальнонавчальних навичок та вмінь, загострення мисленнєвої діяльності, вміння приймати рішення);
- виховна функція (виховання уважного, толерантного ставлення до партнера по грі, почуття взаємодопомоги та взаємопідтримки, виховання ввічливості);
- психологічна функція (психотренінг та психокорекція різних якостей особистості, які проявляються в ігрових моделях, що наближаються до життєвих ситуацій);
- релаксаційна функція (зняття емоційного напруження, психологічного бар'єра, який виникає при вивченні іноземної мови).

Гра завжди передбачає певне напруження емоційних та розумових дій, вміння приймати рішення, стимулює мисленнєву діяльність, наповнює процес навчання для учнів більш глибоким змістом. Значення використання гри в навчальному процесі важко переоцінити завдяки таким її якостям (за А. В. Конишевою):

- гра активізує пізнавальну діяльність кожного учня, є ефективним засобом управління навчальним процесом;
- навчання у грі здійснюється завдяки особистій діяльності учнів, при цьому засвоюється до 90 % інформації;
- гра дає можливість вибору, самовираження, саморозвитку;
- гра має певний результат та стимулює учнів до досягнення цілей та усвідомлення шляхів досягнення цих цілей;
- процес навчання набуває особистісного значення для кожного учня;
- гра займає особливе місце в системі активного навчання: вона є одночасно і методом, і формою організації навчального процесу.

Отже, ми можемо дійти висновку, що ігрова діяльність сприяє комунікативній спрямованості навчального процесу, активізації мисленнєвих дій учнів при опануванні іноземною мовою як засобом спілкування, підвищення мотивації навчання, індивідуалізації навчання.

Найбільш корисним при індивідуалізації визначених аспектів викладання є застосування комп'ютера на уроках іноземної мови. Сучасний комп'ютер являє собою ефективний засіб оптимізації умов розумової праці взагалі, у будь-якому його прояві.

Форми роботи з комп'ютерними навчальними програмами на уроках іноземної мови включають:

- вивчення лексики;
- відпрацювання вимови;
- навчання діалогічної та монологічної мови;
- відпрацювання граматичних явищ.

На уроках німецької мови за допомогою комп'ютера можна вирішувати цілий ряд дидактичних задач:

- формувати навички і вміння читання, використовуючи матеріали глобальної мережі;
- удосконалювати вміння письмової мови школярів;
- поповнювати словниковий запас учнів;
- формувати в школярів стійку мотивацію до вивчення мови

Висновки

Вищезазначене дає змогу дійти такого висновку: використання інноваційних технологій навчання в оволодінні іноземною мовою сприятиме як удосконаленню формування іншомовної комунікації учнів, так і розвитку їхніх інтелектуальних здібностей, набуття особистісно значущих для кожного знань та вмінь. Використання ігрових елементів на уроці німецької мови створює сприятливий психологічний клімат, наближає процес навчання до реальних умов спілкування, допомагає учням розкрити свій інтелектуальний потенціал.

Список використаних джерел та літератури:

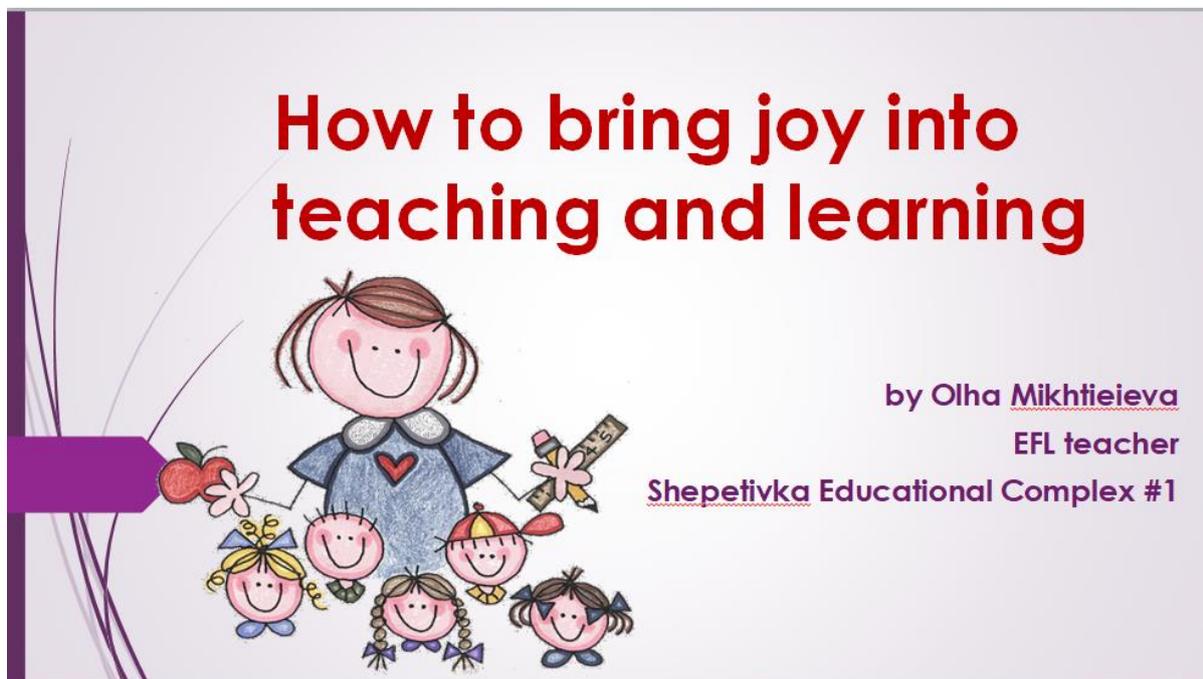
1. Funk, Hermann u.a. (2014) Deutsch lehren lernen Interaktion München: Klett-Langenscheidt
2. Handbuch zur Durchführung einer Fort-und Weiterbildung mit Deutsch ehren Lernen Goethe Institut 2013
3. Активні методи навчання у використанні іноземної мови: Посібник для викладачів іноземних мов під ред. Бельтюкової, Томськ: 1999.
4. Ариян М. А. Варіанти ситуативних ролей для середньої школи/ Іноземні мови в школі 1986 № 6.
5. Виготський Л. С. Педагогічна психологія.
6. Вишневський О. І. Діяльність учнів на уроці іноземної мови: Посібник для вчителів 1989.
7. Кравцов В. Етапи формування методологічної культури вчителя Наукові записки. Серія: Пед. Науки Випуск 83.
8. Остапенко С. А. Зміст і сутність соціальної компетентності студентів філологічних спеціальностей як основа їх професійно-комунікативної діяльності.
9. Хлебнікова Т. М. Діагностики професійної компетенції вчителя.
10. Державний стандарт базової середньої освіти.

by **Olha Mikhtieieva**

EFL teacher

Shepetivka Educational Complex #1

How to bring joy into teaching and learning

Today *teaching* is more challenging and stressful than ever. It's getting harder to *involve learners* because there are plenty of more exciting activities for them than studying!

Thus, teachers struggle to find *more effective and fun ways* to manage the classroom.

I'd like to share some of my ideas about how to bring joy into teaching and learning.

10 tips to keep your learners motivated

- **M** – Use **Music** at your lessons, from nursery rhymes and chants with primary learners to latest songs in English with senior students
- **O** – Learning **Outcomes** should be attainable and clear for learners
- **T** – **Truly** believe in your learners and support their efforts
- **I** – **Involve** your learners, let them take active part in their own learning
- **V** – **Variety** of activities during the class is the best way to keep students engaged
- **A** – **Avoid** criticism as it discourages and frustrates students
- **T** – **Teach** with mindfulness, let students feel and enjoy the moment (and they will enjoy the lesson!)
- **I** – **Instructions** should always be clear and specific so that the students know what they are expected to do
- **O** – Stay **Optimistic** whatever happens, give your learners hope for the better
- **N** – **No** overcorrecting

Find effective ways to keep learners engaged

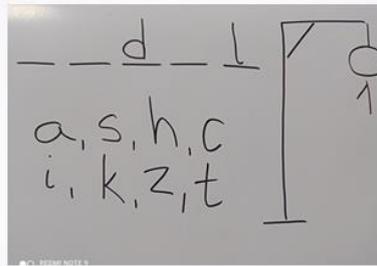
Some of my favourite ones are

- Vocabulary games
- Grammar games
- Working with lyrics
- Online tools for distant learning

Vocabulary games

All sorts of **word puzzles** (crosswords, wordsearches, dominos, Hangman, bingo etc.) work well

Vocabulary games

Alias

1. Prepare 6 cards with 5-6 words from your topic vocabulary. Put them on the desk with face down.
2. Split students into 2 or 3 groups.
3. Ask one pupil from a group to come to the desk and pick a card.
4. Have the pupil explain the words from the card to their group during 90 seconds.
5. Enjoy the speaking they are developing!

Vocabulary games

Rebuses

They are a great way not only to practice vocabulary but also to develop logical thinking and creativity.

I use this website to create rebuses

http://rebus1.com/en/index.php?item=rebus_generator

Vocabulary games

Categories

	Animals	Toys	School	People	Towns
S	swan	spider-man	Science	student	shop
e	elephant	excavator	exercise	ex-wife	exit

	Animals	Toys	School	People	Towns
S	swine	super-man	subject	mistress	street
E	eagle	e	seven	employee	e
M	maggie	mistress pop cats	maths	magician man	mall

1. Have students draw six columns on their paper and write a category at the top of each column (it might be **FOOD, ANIMAL, TOY** etc.).

2. Choose a letter and allow students 90 seconds to write a word that starts with that letter in each column.

3. Have students share their words with the class and enjoy!

4. After the activity you can offer students to write sentences with the words they have or make up a short story. Be creative!

Vocabulary games

Descrambler

1. Think of a word and write the lines for each letter of this word.

2. Think of a new word that contains letter one from the word above. Explain the word and let the learners guess and write it down in their exercise-books.

3. Repeat with every letter of the word from point 1.

4. In the end, below each line that stands for a letter write the number of the letter from the words that the learners have guessed.

5. Have the learners descramble the original word.

1. At this lesson you read and translate texts, do exercises and make up dialogues (English) – (6)

2. Your parents drive it to go to work. (car) – (1)

3. You can use a calculator at this lesson. (Maths) – (4)

4. What colour is a lemon? (yellow) – (5)

5. When the teacher comes into the classroom you say "Good ..." (morning) – (2)

6. You can borrow books here. (library) (1)

(6) (1) (4) (5) (2) (1) → S C H O O L

Grammar games

Grammar race

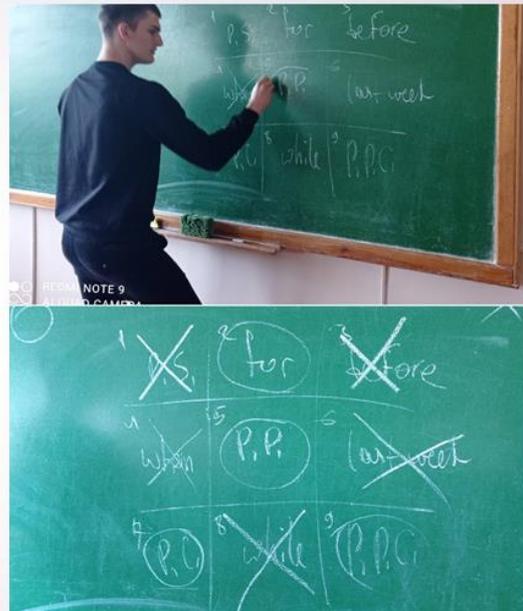

1. Prepare the tasks with grammar you want to practice, each task on a separate paper.
2. Assign two learners who come to the board to complete the task.
3. Put the task on the board and have students write it there, each student on his part of the board. (Other students complete the same task in their exercise-books)
4. Check the task. The student who completes it correctly wins. If both students do well, the one who finished first wins. The one who loses wipes the board.
5. Assign another pair of students for a new task.

Grammar games

Grammar tic-tac-toe

1. Draw a 3x3 grid on the board
2. Write the task in each square. It might be question tags or question words, tenses, irregular verbs, auxiliary verbs, modals – any grammar you want to practice.
3. Split learners into two groups and let them choose a cross to one of them and a naught to another one.
4. Groups take turns to choose the square and complete the task in it. They put a cross or a naught respectively.

Grammar games

Silly sentence strips

1. Prepare 'silly sentence strips', each sentence on a separate paper. These are sentences with some words missing.
2. Ask students to write the words but specify what they refer to (e.g. a verb and an adjective; an occupation and a verb; where and why etc.).
3. Put silly sentence strip on the board and have students complete the sentences with their words. You are going to have a lot of laugh!

Work with lyrics

As mentioned above, *music* is a powerful tool to boost students' *motivation* and keep learning *engaging and fun*.

However, it doesn't mean only singing to music. First, students have to *work with lyrics* (you can design any tasks you like).

Believer – Imagine Dragons

First things first I'ma say all the _____ inside my head I'm tired up and tired of the way that things oh ooh The way that things have been. oh ooh	have been master (x2) second what you think words
Second thing Don't you tell me _____ that I can be I'm the one at the sail. I'm the _____ of my sea. oh ooh The _____ of my sea. oh ooh	
1 I was broken from a young age Speaking my lesson from the brain Write down my poems for the few That looked at me, took to me, shook to me, feeling me Taking my message from the veins Taking my sulking to the masses Singing from heartache from the pain	
8 Seeing the beauty through the...	
Pain! (Pain, pain) You made me a, you made me a believer, believer You break me down, you build me up, believer, believer (Pain) Oh let the bullets fly, oh let them rain My life, my love, my drive, it came from (Pain) You made me a, you made me a believer, believer	

Jingle bells rock

swing Fun jingle hop snowing
 Jingle bell, jingle bell, jingle bell rock
 Jingle bells _____ and jingle bells ring
 _____ and blowing up bushels of
 Now the _____ has begun
 _____ In the frosty air
 _____ Jingle bells chime in jingle bell time
 _____ Dancing and prancing in Jingle Bell Square
 _____ Jingle bell, jingle bell, jingle bell rock

time Jingle bell sleigh night
 What a bright _____, it's the right time
 To rock the _____ away
 _____ time is a swell time
 To go gliding in a one-horse _____

_____ Jingle around the clock
 _____ Giddy-up jingle horse, pick up your feet
 _____ That's the jingle bell rock
 _____ Mix and a-mingle in the jingling feet
 _____ In the frosty air
 _____ Jingle bells chime in jingle bell time
 _____ Dancing and prancing in Jingle Bell Square
 _____ Jingle bell, jingle bell, jingle bell rock

What a _____ time, it's the right time
 To _____ the night away
 J _____ b _____ time is a swell time
 To go gliding in a one-horse _____

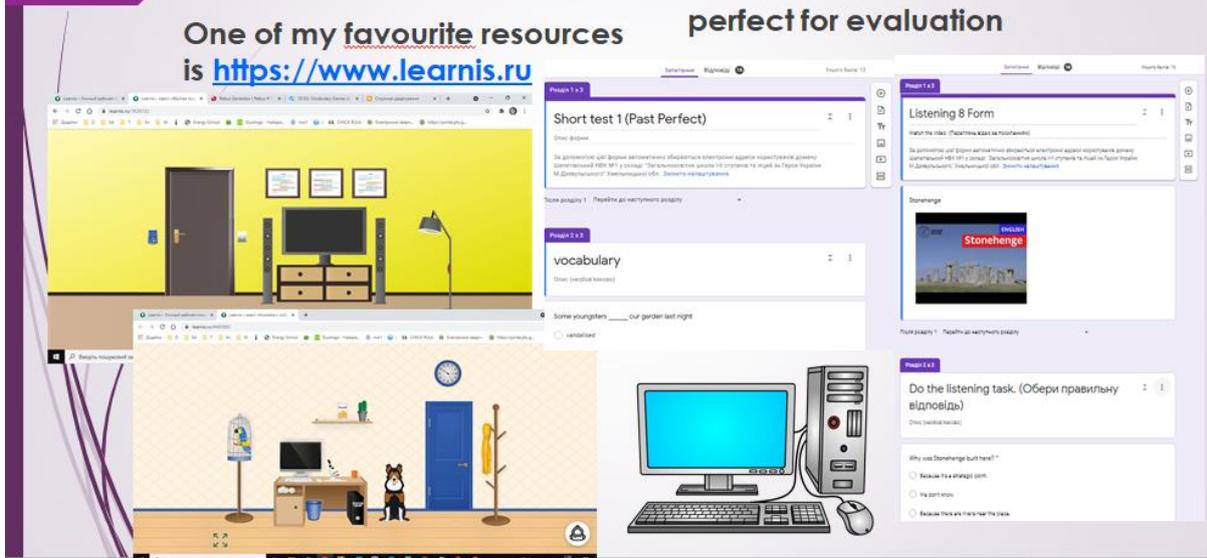
Online tools for distant learning

Quest-rooms

One of my favourite resources is <https://www.learnis.ru>

Google-forms-

perfect for evaluation

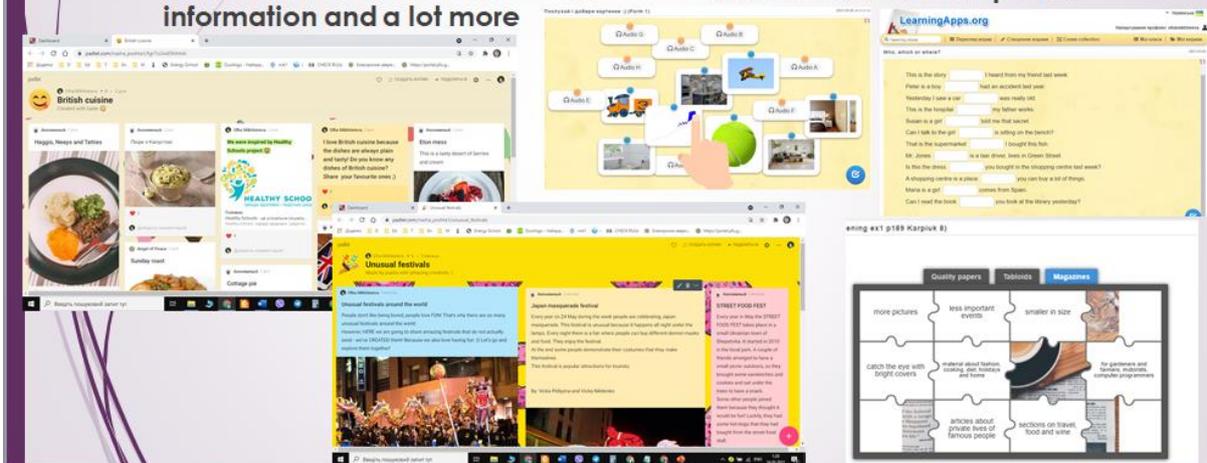
Online tools for distant learning

Padlet.com

A great resource for creating projects, sharing and organizing information and a lot more

LearningApps.org

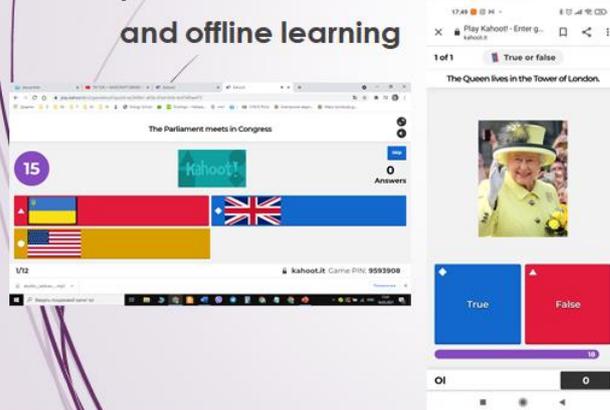
A nice website for creating various tasks with a lot of templates

Online tools for distant learning

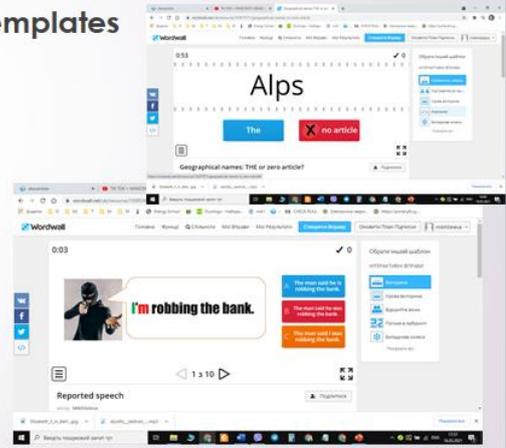
Kahoot·it

A popular resource for creating quizzes. It's perfect for both online and offline learning

Wordwall·net

Another nice website for creating various tasks with a lot of templates

I believe, every teacher has got 101 ways to make lessons *exciting and effective*. I only shared some of mine here. Hopefully, someone may find them useful and apply at some of their lessons.

Wish you *enjoy teaching* and thus, *bring joy* into your classrooms ☺

**Остапова Світлана,
Палагнюк Віта,
вчителі англійської мови
Кам'янець-Подільського НВК № 9
імені А. М. Трояна**

Project-based learning: let's plan the project

The main idea of the article is to present different contemporary educational approaches to students and prepare them for the challenging, modern world. The aim of the article is to analyse two different ways of learning: task-based learning and project-based learning.

Key words: project-based learning, teaching process, global issues, fundamental skills, problem-solving activity, target language, project-based learning, task-based learning.

In the modern language classroom students learn through a variety of techniques and approaches, the teacher considers to be the most effective and beneficial. No doubt, every teacher wants to make a teaching process interesting, creative, enjoyable and motivating for his students. The aims and purposes of modern school is to prepare a student for the adult world, full of global issues and problems. The needs of today's life require that students could implement the fundamental skills, which are reading, writing and math, and such skills as problem-solving, researching activity, teamwork and time management in real life. All these objectives can be fulfilled with the learner – centered teaching approach.

Learner-centered teaching is a bunch of teaching methods that shifts the focus of instruction and activity from a teacher to learners. The teaching process is defined as equal teachers and students' interaction. Moreover, it is not the educator, who takes the floor, but a learner who becomes the main performer. Group work is included, learners collaborate and communicate with each other. Implementing learner – centered instruction, a teacher guides his learners to critical thinking, problem solving, analyzing arguments, evaluating evidence and generating hypotheses. In the learner-centred classroom students are engaged in the learning process with the course content. Consequently, their learning skills develop faster. Due to relevant designing activities and assignments a student builds confidence and expertise. A learner-centered teacher encourages his students to reflect on their learning. Thus, the students become more aware of themselves as learners and this makes them want to develop their learning skills. The students become responsible for their learning. Learner-centered approach aims to develop learner's autonomy and independence. Learner-centered teaching includes task-based learning (TBL) and project based learning (PBL).

So, what is a task-based teaching approach? To begin with, this methodology is based on doing meaningful tasks by students using the target language. It is focused on completing the task itself, rather than on learning a certain grammar structure or lexical area of the language. Also, task-based learning/teaching is a methodology associated with communicative approach. As the students need to complete the tasks successfully, they have to use the language and share ideas. For this reason, the language becomes an instrument of communication and its aim is to fulfill the tasks successfully. The students are free to use any language they see appropriate to complete the tasks. Task-based language learning/teaching is based on using the communicative tasks related to the real world. The tasks are evaluated according to completing real world tasks and accuracy is not taken into consideration.

In short, making a poster for foreign visitors includes areas which students can use in their life. At the end of the lesson they make notes of useful phrases of the topic. The main advantage of TBL is that the students are provided with the context. Making the poster they use the relevant language and their own experience. Secondly, students discover a great variety of lexical phrases, collocations and grammar forms. They do not concentrate on one grammar point or lexical phrase. Students make their own conclusion and solve problems themselves. The teacher does not suggest his own solution. Classes are funny and enjoyable. Eventually, TBL is of great effectiveness.

Another learner-centered approach, which is of higher level is project-based learning. PBL also involves students in investigating activities to make a solution to a problem. In the same way as TBL, it is based on a real-world challenge. While doing a project, students acquire their knowledge through problem-solving and research. Gradually, students develop such skills as collaboration, communication and independent learning. Working on projects prepares students for successful school and life experiences. PBL has many aspects in common with TBL. However, there is a slight difference between the two approaches. TBL is implemented during a lesson, whereas PBL encompasses completing the task during a whole term or academic year.

The structure of project based learning includes:

1. The main subject or topic from which all the activities and tasks derive and which leads the project to a final objective or product.
2. Investigational work should be done to collect and analyze information.
3. Tasks and tools for sharing ideas and communicating. Interaction between peers and other learners.

4. A final product presented with the variety of IC tools and posters.

The advantages of PBL are as follows:

- Motivation and involving the students in the project personally.
- The main four skills such as reading, writing, listening and speaking are integrated.
- Students' autonomy as they become more responsible for their learning.
- Students get learning outcomes as an end product.
- Using authentic tasks
- Group work stimulates impersonal relations.
- Content can be selected both by the students and the teacher.
- Parents are more involved in the learning process as learners can ask their parents to help them in the project.
- The students perform different activities, thus they are not bored with routine.
- The students can decide on themselves which language to use and are not obliged to use certain structures and lexis.

But the most defining factor is motivating students to search, investigate, share, communicate, solve, collaborate and learn. Students learn better and more willingly when they come across the subject in real life. Compare learning about any subject just by reading it from the book or hearing it from the teacher and finding out step by step how it works in reality. What will be more efficient?

Planning the project

- Opening. Describe the project idea to the students. They need to have a vision of activities and results they are going to achieve. Display them the pictures or materials from the past projects.

- Proposing. Ask the learners to decide on their own what steps must be fulfilled in the plan. Help them design the scheme of work:

- Which tasks they want to be included in the project.
- What form the tasks will be performed in.
- Who will be responsible for what
- To limit the time of each part of the project.
- Any material or resources they need for the project

Also, you should decide how much time should be allocated on every activity. You can have the sessions on the same day each week. Organize some space in the classroom, which the students will have for the project. It could be the classroom wall or a corner. If the activities are going to be fulfilled by means of IC tools, take them to the computer classroom and show how IC tools work. Provide the students with the materials and resources they might need. Encourage them to find some information on the net at home. If they ask you to use a school computer, make sure that they know what they are searching for! Help the students avoid aimless surfing the net. Let them prepare the list of subjects they need to look for. Ask students to display their final product or prepare a presentation at the last session or lesson. Ask the students to design the tasks for other students in the classroom to connect them with the project. It could be a quiz with the information they will learn about or a crossword using the project lexis or comprehensive questions to the stories and videos the students have made. Every project step must be evaluated. In such a way they will feel that their work is really appreciated. Design a project evaluation report, which comments on such aspects as content, tools, language work and oral presentation of the project.

Resources and literature:

1. Hooper R., Murphy E. Hacking Project Based Learning: 10 Easy Steps to PBL and Inquiry in the Classroom. 2016. Vol. 9. 150 p.
2. Lightbown P., Spada N. How Languages are Learned 4e // Oxford Handbooks for Language Teachers. 4th Edition. Oxford, 2013. 272 p.
3. Soykurt M. Project-Based Learning in Teaching English: Project-Based Learning in Teaching English As A Foreign Language // Lap Lambert Academic Publishing, 2011. 140 p.
4. Weimer M. Learner centred teaching. Five key Changes to Practice // Jossey-Bass. San Francisco.
5. Навчальна панель проєктів etwinning URL: <https://etwinning.net/en/pub/benefits.htm>

Пододіменко Інна,
вчитель англійської мови
Хмельницької ЗОШ I-III ступенів № 24,
кандидат педагогічних наук

Особливості впровадження методу навчання мови на основі завдань (TBLT) на уроках англійської мови

У статті розглядається значення використання методу навчання мови на основі завдань для формування іншомовної комунікативної компетенції учнів, а також роль особистісно орієнтованого підходу у вивченні іноземних мов. Представлено класифікацію завдань і основні етапи уроку із застосуванням цього методу. Підкреслено важливість методу комунікативних завдань для ефективного використання іноземної мови в ситуаціях реального спілкування.

Ключові слова: метод навчання мови на основі завдань, комунікативний підхід до навчання іноземної мови, іншомовна комунікативна компетентність, критичне мислення, командна праця, креативність.

The article considers the importance of using the task-based language teaching on the basis of tasks for the formation of foreign language communicative competence of students, as well as the role of personality oriented approach in foreign language learning. The classification of tasks and the main stages of the lesson using this method are presented. The importance of the task-based language teaching for the effective foreign language usage in situations of real communication is emphasized.

Key words: task-based language teaching, communicative language teaching, foreign language competence, critical thinking, group work, creativity.

В умовах динамічного розвитку суспільства основою забезпечення високої якості освіти є використання ефективних освітніх технологій, інтеграція навчального процесу та практичної діяльності, індивідуалізація процесу навчання та виховання, створення у закладі загальної середньої освіти атмосфери творчого співробітництва, безперервного саморозвитку та самореалізації. У зв'язку з розвитком інформаційного суспільства і зростанням самоосвітньої домінанти в мовній освіті, важливою умовою підвищення якості освіти є запровадження різноманітних форм, методів, технологій та підходів до вивчення іноземної мови в освітньому процесі.

На даному етапі розвитку методичної науки відносно новим підходом у вивченні англійської мови, тобто однією із альтернатив може стати – технологія навчання, заснована на виконанні завдань без традиційного підготовчого пояснення і тренування мовного явища. Цю технологію можна назвати «дзеркальним відображенням» традиційної схеми, і не тільки в частині послідовності роботи з мовним матеріалом, але і в принципі його відбору, представлення та організації. В англо-американській традиції вона отримала назву Task-Based Language Teaching (TBLT) – «метод навчання мови на основі завдань» або «метод комунікативних завдань», який розвинувся на основі комунікативного методу

вивчення іноземної мов, використання якого активно сприяє розвитку у здобувачів освіти навичок XXI століття (критичне мислення, комунікація, командна праця, креативність) [1].

Нові підходи та методи навчання іноземних мов є об'єктом наукових пошуків як українських так і зарубіжних науковців, зокрема Й. Берман, І. Бім, І. Зимньої, Г. Китайгородської, О. Леонтьєва, Є. Пасова, Е. Шубіна і інших. Велику роль у становленні та розвитку активних методів навчання відіграли роботи А. Вербицького, Л. Виготського, В. Давидова, Д. Ельконіна, В. Ефімова, В. Комарова, А. Леонтьєва, А. Смолкіна і інших. Незважаючи на значну кількість праць науковців та практиків, питання вибору найефективніших методів навчання для забезпечення комунікативної компетентності у процесі вивчення іноземної мови, особливо у здобувачів загальної середньої освіти, залишається відкритим для наукових дискусій.

Метою статті є висвітлення та переосмислення значимості використання методу навчання мови на основі завдань, зокрема у теоретичному обґрунтуванні умов ефективного використання даного методу з метою формування та розвитку іншомовної комунікативної компетентності у здобувачів загальної середньої освіти.

Зауважимо, що «метод навчання мови на основі завдань» або «метод комунікативних завдань» (Task-Based Language Teaching (TBLT) – підхід, розроблений і актуалізований в рамках комунікативного підходу до навчання іноземної мови (Communicative Language Teaching), пропонує альтернативний спосіб подачі нового мовного матеріалу. За такого підходу вчитель не визначає заздалегідь, які конструкції будуть вивчатися. Уроки іноземної мови будується на виконанні комунікативних завдань, що передбачають виконання певного завдання, і розглядаються ті мовні форми, які знадобляться учням для їх виконання. Тому урок на основі завдань пропонує набагато більше можливостей для вільного використання мови, ніж типовий формат уроку «представлення – практика – продукування» (Presentation – Practice – Production (PPP) [1].

Науковець Д. Нунан припускає, що навчання на основі завдань заохочує до навчання, допомагає учням розвивати індивідуальні відмінності та підтримує самостійність у навчанні [4, с. 161-181]. За цього підходу іноземна мова виступає не як вправа, а як інструмент виконання завдання, тобто є інструментом досягнення мети (як і в реальному спілкуванні: мова – засіб комунікації). Ця технологія відображає природний процес засвоєння мови: спочатку ми відчуваємо потребу сказати щось, потім намагаємося це сказати, говоримо і намагаємося зробити своє мовлення кращим [5, с. 12].

З позиції методу навчання мови на основі завдань, справжнім комунікативним завданням можна вважати рольову гру, у якій потрібно знайти правильне рішення проблеми чи дійти згоди з певних питань. Проте проведення гри, обмін інформацією можна розглядати як актуальне завдання для методу навчання мови на основі завдань лише за умови відходу від тотальної зосередженості на структурах та формах. Завдання повинні мати відповідний рівень складності, а їх виконання – вимагати використання усіх набутих знань та умінь з іноземної мови і давати учням повну свободу вибору мовних засобів. Використання методу «навчання мови на основі завдань» включає кілька етапів, що відображають хронологію проведення уроку [7, с. 172-173].

Під час першого етапу (названого зарубіжними дослідниками як «Pre-task») вчитель позначає тему комунікативного завдання, ставлячи перед учнями проблему або завдання, яке слід вирішити в процесі обговорення, дає чіткі інструкції для його виконання. Вчитель може також згадати з учнями необхідний для здійснення даного завдання лексико-граматичний матеріал. Даний етап може також включати прослуховування аудіозапису, де інші люди виконують подібне завдання, що забезпечить здобувачів освіти наочним прикладом того, що від них очікують.

Другий етап (так званий «During task») передбачає реалізацію поставленого завдання в парах або малих групах з використанням відповідних мовних форм, в той час як вчитель лише спостерігає, направляючи процес обговорення. На даному етапі учні розробляють план виконання завдання, відбираючи потрібні мовні засоби, а потім

практикуються в відтворенні своїх ідей в групах або парах. Вони можуть звернутися до вчителя за порадою чи допомогою, якщо виникають будь-які труднощі.

Третій етап («Post-task») реалізує уявлення учнями свого вирішення проблеми або завдання перед всією групою. Вчитель може відразу здійснити зворотний зв'язок і оцінити зміст їх мовних висловлювань. Завершальний етап передбачає аналіз тих мовних засобів, які були відібрані учнями для виконання завдання, і обговорення правильності їх вживання, а також подальше закріплення і відпрацювання використаних мовних конструкцій [7, с. 172-173].

На останньому етапі педагог може використовувати як імпліцитні, так і експліцитні прийоми фокусування на мовній формі. Імпліцитні прийоми мають на увазі так звані роз'яснення (requests for clarification), коли учасники виконання комунікативного завдання звертаються один до одного з проханням роз'яснити їх думку, таким чином, пропонуючи перефразувати незрозуміле мовне висловлювання. Експліцитні прийоми включають: експліцитно коригування (explicit correction), коли учасники помічають помилки в мовному висловлюванні один одного і виправляють їх; запитання (query), коли під час обговорення задається безпосередньо питання про правильність вживання мовних форм; порада (advice), яка може бути використана в основному вчителем, як рекомендація або нагадування про необхідність використовувати ту чи іншу конструкцію, характерну для даного мовного контексту [6, с. 17].

Вважаємо за доцільне наголосити, що головна ідея методу навчання мови на основі завдань полягає в тому, щоб залучити учня до комунікативної ситуації і попросити його виконати комунікативне завдання чи задачу. Комунікативна ситуація – це будь-яка життєва ситуація, в якій використовується мовлення, отже, сюди належать також і маленькі завдання (small talks) [3, с. 4].

У процесі дослідження з'ясовано, що будь-яке завдання, розроблене за технологією «навчання на основі завдань», засноване на наявності «пропуску», який необхідно заповнити. Перший вид «пропуску» – пропуск інформації (Information-gap activity) – передача інформації від однієї людини до іншої, наприклад, групова робота по відновленню пропущеної частини інформації. Другий вид «пропуску» – пропуск аргументу (Reasoning-gap activity) – використання висловлювання за допомогою узагальнення, практичне міркування, поняття взаємин, наприклад, вправу на вибір кращого варіанта дії за допомогою діалогу, обговорення. Ще один вид – пропуск думки (Opinion-gap activity) – поділитися думкою, почуттями, ставленням з якоюсь значущою темою, наприклад, дискусія на соціальну тему [3, с. 7-8].

На нашу думку, доцільно зауважити, що перш ніж застосовувати цей підхід, вчителів слід ознайомити з типами завдання, яке буде представлено учням. Дослідник Дж. Вілліс класифікує їх на шість типів завдань, а саме:

- 1) слухання (Listening) – мозковий штурм, встановлення фактів;
- 2) впорядкування та сортування (Ordering and Sorting) – послідовність, аранжування, класифікація, класифікація;
- 3) порівняння (Comparing) – узгодження, пошук подібностей та відмінностей;
- 4) вирішення проблем (Problem Solving) – аналіз реальних або гіпотетичних ситуацій;
- 5) обмін особистим досвідом (Sharing Personal Experiences) – оповідання, опис, дослідження і пояснення думок, реакцій;
- 6) творчі завдання (Creative Tasks) – мозковий штурм, встановлення фактів, упорядкування та сортування, порівняння вирішення проблем тощо [6, с. 34-35].

На думку Дж. Вілліс, найважливішим є вибір значущого завдання, пов'язаного з реальною діяльністю. Воно повинен надавати можливість обмінюватися інформацією з акцентом на сенс і мати чітку мету (учні знають очікуваний результат). Учні виконують завдання в парах або групах. На практиці підтверджено досить високу ефективність таких форм роботи як індивідуальна, робота в парах, групах і робота в команді. Робота в групах і парах – це необхідна умова під час використання підходу до навчання на основі завдань:

створює сприятливий клімат для спілкування, звільняє студентів від хвилювання про те, що вони повинні говорити перед групою, робить студентів більш відповідальними та автономними, адже кожен із них несе однакову відповідальність за виконання завдань. Крім цього, робота в групах і парах також збільшує час спілкування для кожного студента [7, с. 178].

Науковець Дж. Вілліс зазначає, що найвідомішими формами роботи в парах і групах є такі:

- внутрішні (зовнішні) кола (inside/outside circles);
- мозковий шторм (brain storm);
- «Ажурна пилка» (jigsaw reading);
- обмін думками (think – pair – share);
- парні інтерв'ю (pair interviews) та інші [7, с. 178].

Об'єктивне вивчення наукової та методичної бази з питання дослідження дозволяє стверджувати, що метод навчання мови на основі завдань у закладах загальної середньої освіти має ряд помітних переваг, зокрема:

1. На всіх етапах навчання для того, щоб виконати поставлене перед ними комунікативне завдання, учні користуються різними мовними засобами для передачі своїх думок іноземною мовою, а не відпрацьовують лише одну, відібрану заздалегідь конструкцію.

2. Природний контекст комунікативної взаємодії розробляється з урахуванням досвіду спілкування іноземною мовою учнів, їх рівня володіння іноземною мовою, а також з урахуванням їх інтересів та актуальних для обговорення тем.

3. За цього підходу здобувачі освіти мають можливість практикувати набагато більшу кількість лексичних фраз, словосполучень, мовних зразків і мовних форм.

4. Досліджувані мовні засоби відбираються, виходячи з потреб учнів, а не на підставі заздалегідь прийнятого викладачем рішення або завдань, запропонованих в підручнику.

5. Цей підхід враховує всі постулати комунікативного підходу до навчання іноземної мови та на уроках із застосуванням даного методу більше часу відводиться для розвитку навичок говоріння.

6. Підхід сприяє підвищенню мотивації, викликає жвавий інтерес до вивчення іноземної мови і дозволяє підтримувати зворотний зв'язок з учнями.

На основі вище зазначеного, маємо підстави констатувати, що використання методу «навчання на основі завдань» дає можливість:

- стимулювати пасивний словниковий запас;
- говорити іноземною мовою без страху бути виправленим;
- активно контролювати своє навчання;
- обговорювати матеріали на мовні теми, які знаходяться за межами традиційних «навчальних» тем і взяті з реальної комунікації. Для забезпечення активної участі учнів

важливо підібрати цікаву тему для обговорення, що мотивує їх, викликає внутрішню потребу у спілкуванні, а отже, сприятиме найбільш ефективному розвитку мовлення [2].

Варто зазначити, що ключовою вимогою за методом навчання мови на основі завдань є постановка мети, якої необхідно досягнути в процесі спілкування. При цьому мова засвоюється не як набір мовних явищ, а ніби у «соціальному контексті», тобто асоціюється з ситуацією спілкування, у якій ті чи інші лексичні та граматичні одиниці типово вважаються носіями. Вивчення мови відбувається в процесі спілкування та взаємодії, що сприяє розвитку мовної компетенції учнів [2].

Отже, «метод навчання мови на основі завдань» або «метод комунікативних завдань» – це підхід, орієнтований на здобувача загальної середньої освіти, за якого учні вивчають цільову мову за допомогою самомотивації на основі завдань, проводять дослідження в групах та готують проекти. Навчання на основі завдань дозволяє школярам використовувати свої мовленнєві навички на поточному рівні і використання мови стає необхідністю для досягнення мети. Таким чином, метод навчання мови на основі завдань

використовує інтерактивні завдання, у яких присутня змістовна комунікація та взаємодія між учнями в групі. Вся мова (слухання, мовлення, читання та письмо) повинна бути інтегрована. Учні повинні оцінювати власну продуктивність і прогрес. Враховуючи такі принципи, метод навчання мови на основі завдань вважається ефективнішим, порівняно з традиційними методами.

Проте необхідно відзначити, що використання методу навчання мови на основі завдань в групах з низьким рівнем володіння англійською мовою (Pre-Intermediate), невеликим словниковим запасом і низьким рівнем сформованості комунікативних навичок досить важко реалізувати. У таких випадках можливе застосування лише елементів методу навчання мови на основі завдань на останньому етапі вільної практики. Вибираючи методи і способи навчання, необхідно враховувати індивідуально-особистісні особливості учнів і рівень володіння англійською мовою групи в цілому. Оптимальним буде комбіноване використання різних підходів до вивчення англійської мови, кожен з яких буде доповнювати і заповнювати недоліки один одного і, відповідно, може бути досягнута максимальна ефективність вивчення англійської мови у закладах загальної середньої освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Використання методу TBLT у процесі вивчення англійської мови. URL: <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-metodu-tblt-u-procesi-vivcenna-anglijskoimovi-188493.html> (дата звернення: 11.04.2021).
2. Bowen T. What is TBL?. Teaching approaches: task-based learning. URL: <http://www.onestopenglish.com> (дата звернення: 14.04.2021).
3. Bygate M., Skehan P., Swain M. Introduction. *Researching pedagogic tasks. Second language learning, teaching and testing*. London: Longman, 2010. P. 1-18.
4. Nunan D. *Task-based language teaching*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2004. 282 p.
5. Williams J. (1995). Focus on form in communicative language teaching: Research Findings and the classroom teacher. *TESOL Journal*, 1995. 4 (4). P. 12-16.
6. Willis J. A framework for task-based learning. London: Longman. ELT, 1996. 160 p.
7. Willis D. and Willis J. *Task-based language learning. The Cambridge Guide to Teaching English to Speakers of Other Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. P. 172-179.

Полонська Тамара,
провідний науковий співробітник
відділу навчання іноземних мов
Інституту педагогіки НАПН України,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

Формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів 5-6 класів гімназії у читанні

Актуальність проблеми викликана тим, що сьогодні міжкультурний підхід вважається основою сучасної іншомовної освіти. Розроблена автором система вправ і завдань передбачає формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів гімназії та досягнення ними загальних і конкретних очікуваних результатів в оволодінні іншомовним читанням, визначених Державним стандартом базової середньої освіти і чинною навчальною програмою з іноземних мов.

Ключові слова: міжкультурна іншомовна комунікативна компетентність; система вправ і завдань; читання (зорове сприймання); учні гімназії.

The urgency of the problem is due to the fact that today the intercultural approach is considered the basis of modern foreign language education. The system of exercises and tasks developed by the author provides for the formation of intercultural foreign language communicative competence of gymnasium students and their achievement of general and

specific expected learning outcomes in mastering foreign language reading, determined by the State Standard of Basic Secondary Education and the current curriculum in foreign languages.

Keywords: intercultural foreign language communicative competence; a system of exercises and tasks; reading (visual perception); gymnasium students.

Вступ. Інтеграційні процеси, що відбуваються в сучасному світі висувають перед системою вітчизняної освіти завдання підготовки учнів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) до життя в умовах полікультурного й багатонаціонального суспільства, формування в них позитивного ставлення до людей різних національностей, мов і культур. У новітній методиці навчання іноземних мов актуалізується питання формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів ЗЗСО. Однією з найважливіших змін у навчанні іноземних мов за останні декілька десятиліть стало визнання культурного виміру ключовим складником, який суттєво змінив характер оволодіння мовою. Міжкультурна компетентність має стати компонентом мети навчання іноземних мов і невід'ємним атрибутом навчальної програми з іноземних мов для ЗЗСО.

Міжкультурний підхід, як базис сучасної іншомовної освіти, передбачає соціокультурну спрямованість навчання іноземних мов, прилучення учнів до культури країни, мова якої вивчається, а також для кращого пізнання культурного різноманіття своєї держави та її популяризації за допомогою іншомовних засобів.

Услід за В. Г. Редьком ми розуміємо під міжкультурною іншомовною комунікативною компетентністю (МІКК) учнів 5-6 класів гімназій «сукупність набутих учнями знань, умінь, навичок, способів діяльності, ставлень, мотивів, необхідних для усвідомленого виконання комунікативних дій, спрямованих на оволодіння іншомовним спілкуванням у межах вимог навчальної програми» [4, с. 31].

Формування МІКК учнів ЗЗСО, у тому числі й гімназії, має здійснюватись у процесі навчання іноземної мови в контексті діалогу культур, тобто у спеціально організованому навчальному середовищі, в якому відбувається постійне зіткнення (зустріч) з новою мовою й культурою, та порівняння їх із власною. Це забезпечує міжкультурне спілкування тих, хто вивчає мову, з носіями іноземної культури та мови, стимулює розвиток емпатії, толерантності, міжкультурної чуйності та соціокультурної спостережливості.

У процесі формування МІКК важливо створювати умови не для запам'ятовування учнями культурних фактів, а для зіставлення подібних явищ у культурі чужої країни із власною. Тому завдання для учнів повинні бути максимально наближеними до умов реального спілкування, тобто слід моделювати ті ситуації, які потенційно можуть виникнути у житті підлітків, а також виконуватися в різних видах мовленнєвої діяльності.

Формування МІКК покладає велику відповідальність на вчителів іноземних мов, які повинні ознайомити учнів гімназії з культурними особливостями країн, мови яких вивчаються, і водночас підвищити їхню обізнаність про власну культуру; підготувати гімназистів до взаємодії з людьми інших культур; дати можливість учням зрозуміти та прийняти людей з інших культур як особистостей із протилежними поглядами, цінностями і поведінкою; допомогти їм зрозуміти, що така культурна взаємодія збагачує їхній життєвий досвід і сприяє ефективнішому вивченню іноземної мови.

Основна частина. В епоху сучасних освітніх технологій читання важливе як ніколи, воно є найшвидшим і найстабільнішим способом одержання інформації, одним із надійних механізмів соціалізації людини, її прилучення до ідей, цінностей і норм, яких потребує суспільство. Читання – це найбільш розповсюджений спосіб іншомовної комунікації, яким учні ЗЗСО мають оволодіти відповідно до вимог нового Державного стандарту базової середньої освіти [3] і чинної навчальної програми з іноземних мов для основної школи [2].

Як показав аналіз досліджень і публікацій із означеної проблеми, вітчизняні та зарубіжні вчені вивчали різні аспекти навчання іншомовного читання учнів ЗЗСО, зокрема: *види читання* (І. Л. Бім, І. М. Верещагіна, Г. В. Рогова, С. К. Фоломкина); *принципи навчання читання* (М. З. Біболетова, Н. Д. Гальскова, О. І. Негневицька, З. М. Нікітенко); *навчання техніки іншомовного читання* (О. Б. Бігич, М. В. Денисенко, В. М. Жуковський,

І. О. Зимня, В. М. Плахотник); *створення методичних моделей навчання іншомовного читання* (Р. Ю. Мартинова, З. М. Нікітенко, Т. М. Яблонська); *методи навчання читання іноземною мовою* (Й. М. Берман, М. З. Біболетова, О. А. Ленська); *формування іншомовної компетентності в читанні* (Г. Е. Борецька, С. В. Гапонова, З. І. Кличникова, В. В. Черниш) та ін.

Окремі питання організації, змісту, форм, методів і технологій міжкультурної іншомовної освіти знайшли своє відображення в роботах низки вітчизняних і зарубіжних дослідників: О. Б. Бігич, І. Л. Бім, Н. Д. Гальскової, Л. Я. Зені, І. О. Зимньої, Г. В. Єлизарової, О. О. Коломінової, Р. П. Мільруд, С. Ю. Ніколаєвої, Ю. І. Пассова, Є. С. Полат, С. В. Роман, В. В. Сафонової, П. В. Сисоєва, С. Г. Тер-Мінасоевої, І. І. Халєєвої, J. Bennett, M. Byram, G. Hofstede, P. Hood, C. Nutall, L. Sercu, R. Wiseman та ін. Але варто зауважити, що переважна більшість робіт зазначених авторів стосується навчання студентів, а не учнів, і має опосередковане відношення до досліджуваної проблеми. Що стосується формування МІКК у читанні учнів ЗЗСО, то такі публікації відсутні, що й зумовило дослідження нами цієї проблеми.

Отже, для дослідження питання формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів 5-6 класів гімназії у читанні доцільно, на наш погляд, розглянути: 1) читання як рецептивний вид мовленнєвої діяльності; 2) проаналізувати види читання й етапи роботи з текстом та запропонувати до них варіанти типових вправ і завдань.

Читання (зорове сприймання) – рецептивний вид мовленнєвої діяльності, спрямований на сприйняття та розуміння письмового тексту. У сучасному інформаційному світі читання носить «метапредметний» або «надпредметний» характер, а вміння читати відноситься до універсальних навчальних дій. Читання включає техніку читання і розуміння того, що читається. У зв'язку з цим виділяють два аспекти діяльності того, хто читає: *змістовий* (про що текст) і *процесуальний* (як прочитати й озвучити текст). У змістовому плані результатом діяльності читання є розуміння прочитаного, у процесуальному – сам процес читання.

У структурі читання як діяльності можна виділити *мотив* (спілкування за допомогою друкованого слова), *мету* (отримання інформації, яка цікавить читача), *умови діяльності* (оволодіння графічною системою мови і прийомами вилучення інформації), *результат* (розуміння тексту з різним ступенем точності).

Читання тісно пов'язане з іншими видами мовленнєвої діяльності, зокрема: із *письмом*, оскільки обидва види користуються однією графічною системою; з *аудіюванням*, бо в основі обох лежить перцептивно-мислительна діяльність, пов'язана зі сприйманням, аналізом і синтезом (при аудіюванні – сприйняття почутого, а при читанні – побаченого); із *говорінням* – позаяк голосне читання являє собою «контрольоване говоріння», а читання про себе/мовчки – внутрішнє слухання і внутрішнє промовляння.

На успішність навчання читання впливає низка факторів, серед яких варто виділити:

- *умови сприйняття письмових текстів* (час, відведений на читання тексту; його обсяг; кількість пред'явлень; наявність опор та орієнтирів);
- *індивідуально-психологічні особливості учнів* (зорова пам'ять, увага, умотивованість, ймовірне прогнозування тощо);
- *мовні характеристики тексту* (лексичні та граматичні труднощі; труднощі, пов'язані зі змістом і жанром тексту).

Оскільки орфографія англійської мови вважається однією з найскладніших серед індоєвропейських мов, до найбільш характерних труднощів, що зустрічаються у процесі навчання читання, можна віднести:

1) відмінність між літерами і звуками у слові, тобто між графічним і звуковим образом слова, наприклад: brother ['brʌðə], nephew ['nevju:], thorough ['θʌrə];

2) різночитання однакових літер і буквосполучень: who – what, hard – heart, for – four, now – snow;

3) різна кількість літер алфавіту і графем, які вони утворюють: 26 літер передають 104 графеми;

4) наявність «німих» літер у словах: snake, Thursday; whom, eight;

5) передача одного й того самого звуку різними літерами і буквосполученнями: [k] – club, keep, duck, school; [e] – bell, head, friend, bury.

Одним із шляхів подолання зазначених вище труднощів є виконання певних вправ. Типовими вправами для навчання орфографії є ті, які передбачають аналіз, ідентифікацію та диференціацію слів. Ці вправи спрямовані на:

а) групування слів на основі протиставлення графем;

б) диференціацію подібних, але не тотожних графем; списування за зразком;

в) списування з різними завданнями (підкреслити літеру, буквосполучення, слова з однією й тією ж орфограмою);

г) групування слів із використанням картинок-орфограм;

д) складання слів зі складів з використанням схем; написання слів за наданими першими літерами та багато інших.

Відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти і чинної навчальної програми з іноземних мов *головною метою читання у 5-6 класах основної школи є **сприйняття й розуміння письмових текстів іноземною мовою в умовах безпосереднього й опосередкованого міжкультурного спілкування.***

У процесі навчання іноземної мови в гімназії читання є *метою і засобом* навчання: учні оволодівають читанням як джерелом отримання інформації (*мета*), а також вони послуговуються читанням для засвоєння мовного й мовленнєвого матеріалу (*засіб*). *Мотивом* читання як комунікативної діяльності є спілкування/комунікація.

Під міжкультурною комунікацією ми розуміємо форму вербального і невербального спілкування, при якій учасники комунікації, що належать до різних культур і мов, проявляють один до одного повагу та взаєморозуміння. А особистість, яка володіє навичками й уміннями успішної взаємодії з представниками іншої держави і культури, готова до вирішення непорозумінь, що виникають у процесі спілкування, є полікультурною особистістю.

Основною одиницею формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів є текст, тому природно, що всі технології оволодіння цим видом мовленнєвої діяльності будуються на основі сприйняття тексту.

Серед критеріїв добору іншомовного навчального матеріалу (ситуативність, інформативність, пізнавальна цінність, проблемність, міжкультурне спрямування, відповідність змісту тексту віковим особливостям та інтересам учнів тощо) *автентичність* є головною вимогою, що висувається Радою Європи до навчальних текстів і матеріалів. Автентичний текст є «центром будь-якого акту мовленнєвого спілкування, зовнішньою предметною з'єднувальною ланкою між тим, хто продукує, і тим, хто сприймає, спілкуються вони безпосередньо чи на відстані» [1, с. 93]. Іншомовний текст є не лише джерелом інформації про країну, мова якої вивчається, матеріалом для розвитку різних видів мовленнєвої діяльності, а також стимулом для обговорення різних проблем і зразком для оформлення власних висловлювань.

За типами автентичні тексти можуть бути *художніми* (драматичні твори, розповіді, новели, комікси, вірші, пісні, казки, загадки, п'єси тощо); *прагматичними* (листи, телеграми, короткі біографії, програми телепередач, реклами, афіші, білети, рецепти, факси тощо); *публіцистичними* (газетні статті, інтерв'ю, короткі репортажі тощо).

Якщо текст є основною одиницею формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів гімназії у читанні, то до основних засобів формування МІКК у цьому виді мовленнєвої діяльності варто віднести вправи і завдання.

Під *вправою* ми розуміємо *багаторазове виконання взаємопов'язаних між собою дій або операцій, спрямованих на формування в учнів мовних і мовленнєвих умінь та навичок*, а під *завданням* – *письмову або усну інструкцію (пам'ятку) щодо роботи з*

начальним матеріалом. Формулювання завдань багато в чому визначає ефективність вправ.

Залежно від комунікативної мети уроку та характеру тексту на уроках іноземної мови використовуються такі **види читання**: ознайомлювальне, вивчальне, пошукове.

За даними українського вченого-методиста В. Г. Редька, у вітчизняних підручниках іноземних мов для ЗЗСО домінують ознайомлювальне (51 %) і вивчальне (42 %) читання [5, с. 324].

Ознайомлювальне читання (*reading for the main ideas/survey reading*) – читання з розумінням основного змісту тексту. Це найбільш поширений вид читання, що здійснюється на матеріалі автентичних текстів про побут, традиції, культуру та історію країни, мова якої вивчається (тексти в підручниках, публікації в підліткових журналах, оповідання та уривки з творів художньої літератури). Ознайомлювальне читання потребує вміння вилучати основну інформацію з тексту, виділяти основну думку, вибирати головні факти, виражати своє ставлення до прочитаного.

З метою перевірки розуміння учнями ознайомлювального читання, тобто основної інформації тексту, пропонуємо такі *вправи і завдання*:

1. Прочитайте заголовок/перші речення і повідомте, про що/кого може розповідатися в тексті.
2. Дайте відповіді на запитання вчителя щодо основного змісту.
3. Знайдіть у тексті відповідь на запитання, поставлене в заголовку.
4. Оберіть правильну відповідь із 3-4 варіантів (multiple choice).
5. Прогляньте текст і придумайте до нього заголовки.
6. Виберіть із кількох запропонованих учителем заголовків той, що найбільше відображає зміст тексту.
7. Послухайте твердження вчителя/однокласників і виправте ті, що не відповідають змісту.
8. Прочитайте твердження і визначте, чи відповідають вони послідовності викладених у тексті фактів/подій.
9. Виберіть з ряду малюнків ті, що ілюструють зміст тексту.
10. Виберіть у кожному абзаці речення, які є несуттєвим для розуміння тексту.

Вивчальне читання (*detail reading*) – читання з повним (детальним) розумінням тексту. Воно спрямоване на досягнення максимально повного й точного розуміння змісту тексту та його критичного осмислення. Однією з цілей вивчального читання є формування в учнів умінь самостійно долати труднощі мовного та смислового характеру. Для вивчального читання, окрім нескладних автентичних та адаптованих текстів пізнавальної і країнознавчої тематики, доцільно залучати тексти, що містять інтерв'ю, репортажі, інструкції, зразки художньої прози.

Для формування вмінь вивчального читання та контролю повноти його розуміння ефективними, на нашу думку, будуть такі *вправи і завдання*:

1. Визначте, чи відповідає інформація, запропонована вчителем, основному змісту тексту.
2. Розподіліть факти, що містяться в тексті, за ступенем важливості.
3. Назвіть дані/факти, які ви вважаєте особливо важливими. Обґрунтуйте своє рішення.
4. Поставте запитання до основної інформації тексту.
5. Додайте факти, які доповняють текст, але не змінюють його структуру.
6. Прочитайте скорочений варіант тексту, заповніть пропуски словами, яких не вистачає (cloze test).
7. За складеним учителем планом тексту доберіть до кожного пункту речення з тексту, що його уточнюють.
8. Напишіть план/анотацію тексту.
9. Розкажіть зміст казки/оповідання своїми словами з опорою на ілюстрації.
10. Висловіть своє ставлення до прочитаного, спираючись на таблицю/схему.

Пошукове (переглядове, вибіркове) читання (search reading/skimming reading) – читання з метою пошуку необхідної інформації та отримання загального уявлення про його зміст і тему тексту. Оскільки пошукове і переглядове читання мають багато спільних рис, їх, як правило, сприймають за один вид читання – *пошуково-переглядове*. Цей вид читання передбачає формування вмінь швидкого перегляду матеріалів/джерел (газети, журнали, довідники, програми тощо) для знаходження конкретної інформації. В умовах закладу загальної середньої освіти пошуково-переглядове читання зазвичай передуює ознайомлювальному і вивчальному читанню.

Для виявлення розуміння учнями пошукового читання доцільно використовувати такі *вправи і завдання*:

1. Дайте відповіді на запитання щодо основної інформації тексту.
2. Дайте відповіді на запитання, які стосуються важливих деталей тексту.
3. Знайдіть у тексті зазначені факти.
4. Знайдіть у тексті основний доказ на користь заголовку.
5. Знайдіть абзаци, присвячені зазначеній темі.
6. Перегляньте малюнки і назвіть абзаци, які вони ілюструють.
7. Виберіть із малюнків той, який відповідає змістові тексту.
8. Прочитайте два тексти на одну тему, назвіть відмінності в змістові (у кількості наведених фактів, різниці оцінок тощо).
9. Розділіть текст на частини відповідно до пунктів плану.
10. Виконайте альтернативний тест, тест множинного вибору.

Процес роботи з будь-яким текстом (друкованим, звуковим, відео, онлайн) включає три основних етапи: дотекстовий, текстовий і післятекстовий.

Дотекстовий етап (Pre-Reading Activities) – *стадія виклику* – передбачає підготовку учнів до читання, активізацію фонових знань учнів; формулювання мовленнєвого завдання для першого прочитання тексту; створення необхідного рівня мотивації; подолання смислових і мовних труднощів розуміння тексту; формування навичок і вмінь читання за допомогою мовних і мовленнєвих вправ. Вправи й завдання в основній школі мають бути спрямовані: на розвиток механізму осмислення тексту (респонсивні вправи: запитання – відповідь); на передбачення змісту тексту та розвиток уяви учнів за заголовком, початковими реченнями, ілюстраціями, ключовими словами (визначити / ознайомитись / переглянути / прочитати / здогадатися / відповісти / сформулювати / назвати тощо).

Текстовий етап (Active Reading) – *стадія осмислення* – спрямований на читання самого тексту (або окремих його частин) і досягнення розуміння його змісту з метою розв'язання конкретного комунікативного завдання, сформульованого і пред'явленого вчителем перед читанням тексту. Текстові завдання містять настанови на швидкість і необхідність виконання певних пізнавально-комунікативних завдань у процесі читання (знайти / дібрати / прочитати / продивитися / вставити / з'єднати / здогадатися / виділити / підтвердити / сформулювати / спростувати / придумати / розмістити тощо). Саме на текстовому етапі розвиваються комунікативні навички й уміння читання, тому він є найтривалішим за часом.

Післятекстовий етап (Post-Reading Activities) – *стадія рефлексії* – перевірка розуміння прочитаного на рівні смислу (основної думки), формування вмінь учнів висловлювати свої думки в усному й писемному мовленні. Метою цього етапу є інтеграція читання з продуктивними комунікативними вміннями, а саме з говорінням і письмом, тобто учні навчаються застосовувати одержані у процесі читання знання в різних мовленнєвих ситуаціях. У зв'язку з цим доцільними є комунікативні вправи й завдання на розуміння основної думки тексту та визначення логічної послідовності подій або фактів (погодитися / спростувати / придумати / висловити / розставити / прочитати і назвати / вибрати / довести / обґрунтувати / охарактеризувати / скласти / тощо).

Відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти *загальними очікуваними результатами* читання на кінець 6-го класу є сприйняття письмово тексту, а

конкретними – розуміння прочитаних коротких простих листів; розуміння письмового тексту, здійснення пошуку необхідної інформації; сприймання прочитаного тексту і здійснення пошуку інформації та аргументації; сприймання письмових інструкцій; добір і читання текстів для задоволення; ідентифікація окремих фактів і здогадування про значення невідомих слів із контексту, якщо письмовий текст доступний і стосується повсякденної тематики. Що стосується читання, сприймання і розуміння текстів та інструкцій, то при цьому в них мають бути використані прості мовні засоби. Відповідно до орієнтовних параметрів для оцінювання навчально-пізнавальних досягнень учнів з читання (зорового сприймання), виокремлених у навчальній програмі з іноземних мов, обсяг одного тексту в словах має становити у 5 класі 150-200 слів, у 6 класі – 200-250 слів.

Висновки. У сучасній методиці навчання іноземних мов актуалізується питання формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів закладів ЗЗСО. У цьому зв'язку метою навчання іноземної мови в межах міжкультурного підходу має стати оволодіння учнями іноземною мовою і культурою країни, мова якої вивчається, у порівнянні з культурою рідної країни. Основним засобом формування МІКК учнів гімназії є система вправ і завдань у чотирьох видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі). У публікації розглянуто читання як рецептивний вид мовленнєвої діяльності та формування МІКК учнів 5-6 класів гімназії в читанні (зоровому сприйманні) за допомогою авторської системи вправ і завдань. Наразі ця система апробується в експериментальних навчальних закладах відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України. Результати апробації ляжуть в основу підготовки колективного методичного посібника з різних питань компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів 5-6 класів гімназій за участю авторки цієї публікації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. докт. пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
2. Іноземні мови. 5-11 класи: навчальні програми та методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2018-2019 навчальному році / уклад. М. Н. Шопулко. Харків : Ранок, 2018. 256 с.
3. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
4. Редько В. Г. Компетентнісна парадигма змісту навчання іншомовного спілкування в сучасних гімназіях. *Information, its impact on social and technical progresses*. Abstracts of VII International Scientific and Practical Conference. Haifa : International Science Group, 2020. С. 31-32.
5. Редько В. Г. Конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика : моногр. Київ : Пед. думка, 2017. 628 с.

Редько Валерій,
завідувач відділу навчання іноземних мов
Інституту педагогіки НАПН України,
доктор педагогічних наук, доцент

Основні концепти змісту професійної діяльності вчителя іноземної мови в умовах компетентнісної парадигми навчання

Анотація: автор статті визначає та інтерпретує професійні функції сучасного вчителя іноземної мови в умовах компетентнісно орієнтованого навчання в закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: вчитель іноземної мови, компетентнісно орієнтоване навчання іноземних мов, заклади загальної середньої освіти.

Keywords: foreign language teacher, competence-oriented foreign language teaching, general secondary education institutions.

Вступ. Зміни концептуальних пріоритетів, що спостерігається в освітньому просторі України, зумовлюють певний перегляд місця і функцій вчителя як головного модератора навчального процесу у закладах загальної середньої освіти. У зв'язку з цим сучасний стан розвитку системи навчання іноземних мов, спрямування її на компетентнісні засади потребує оновлених поглядів на деякі усталені підходи до формування механізмів іншомовного спілкування і стимулює розглядати іноземну мову важливим засобом міжкультурної комунікації. А це, у свою чергу, змушує по-іншому визначати пріоритети у роботі вчителя як важливого суб'єкта процесу навчання.

Основна частина. Проблема фахової підготовки та професійної діяльності вчителя, взагалі, та вчителя іноземної мови, зокрема, була і є завжди актуальною. У різні часи вона активно досліджується у дидактиці, психології та методиках навчання. Зазвичай роль учителя іноземної мови розглядається у різних аспектах: а) як організатора навчального процесу; б) як модератора навчальної діяльності учнів на уроці; в) як представника держави у справі навчання і виховання підростаючого покоління; г) як виконавця з упровадження у практику роботи школи новітніх досягнень педагогічної, психологічної та методичної наук тощо.

Відомо, що сучасна система підготовки учительських кадрів передбачає формування викладача іноземної мови у трьох типах навчальних закладів: 1) на відповідних факультетах педагогічних університетів (інститутів), 2) на факультетах іноземної філології так званих класичних університетів і 3) на педагогічних відділеннях педагогічних коледжів (училищ), які готують учителів початкових класів або вихователів дошкільних дитячих установ з правом викладання іноземної мови. На перший погляд, такий спектр закладів має забезпечити школи фахівцями відповідного рівня підготовленості. Та чи всі вчителі володіють якісною підготовкою, щоб професійно виконувати свою роботу? Вочевидь, у більшості випадків – так, оскільки сучасна навчально-матеріальна і методична бази сприяють цьому. Але чи всі випускники закладів вищої освіти на високому професійному рівні готові успішно навчати іноземної мови школярів? Чи готовий сьогоднішній учитель успішно імплементувати в навчальний процес новітні тенденції розвитку сучасної педагогічної науки? Як засвідчує практика, – не завжди. Яка ж причина труднощів у роботі вчителя/викладача іноземної мови? Що гальмує активне розкриття його професійних здібностей? Як правило, у таких випадках говорять, що вчитель не готовий до ефективного виконання професійної діяльності. Чому з'являється така проблема? Чи можливо завадити її виникненню? Конкретні відповіді на ці запитання можна дати, на наш погляд, за умови чіткого усвідомлення тих завдань, які стоять перед сучасним учителем іноземної мови, і співвіднести їх з умовами, в яких здійснюється процес його професійного становлення.

Тенденції оновлення цілей і змісту сьогоднішньої шкільної іншомовної освіти [1] зумовлюють пошук нових пріоритетів у навчанні цього предмета, оскільки вивчення іноземної мови зазвичай розпочинається саме в закладах загальної середньої освіти, і базові знання, навички та вміння формуються в цих навчальних установах.

Зміст компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов передбачає формування в учнів ключових і міжкультурної іншомовної комунікативної як предметної з її структурними компонентами компетентностей. Їх формування засобами іноземної мови не є одноразовим видом діяльності у кожному класі. Робота в цій сфері зумовлюється тематикою спілкування, визначеною навчальною програмою. Серед ключових компетентностей є такі, формування яких відбувається постійно, у різних обсягах упродовж усього процесу навчання іноземної мови у закладах загальної середньої освіти. А є компетентності, вибіркоче формування яких можливе лише у межах окремих тем спілкування у певних класах. Окрім того, формування деяких ключових компетентностей може здійснюватись інтегровано у межах кількох тем на різних етапах навчання. А це означає, що навчальна діяльність у певному класі, спрямована на формування деяких ключових компетентностей, може не відбуватись.

Компетентнісно орієнтоване навчання іноземної мови доцільно розглядати не тільки як процес формування ключових компетентностей, але й також міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності як предметної з усіма її компонентами (мовною, мовленнєвою, соціокультурною, загальнонавчальною). А відтак, цей феномен варто трактувати в таких аспектах:

1) міжкультурна іншомовна комунікативна компетентність учнів – це сукупність набутих учнями знань, умінь, навичок, способів діяльності, ставлень, мотивів, необхідних для усвідомленого виконання комунікативних дій, спрямованих на оволодіння іншомовним спілкуванням у межах вимог навчальної програми для кожного класу;

2) міжкультурна іншомовна комунікативна компетентність – це інтегрована характеристика особистості школяра, яка передбачає оволодіння досвідом іншомовного спілкування в усній та письмовій формах у межах програмових вимог і засвоєння культурних цінностей народу, мова якого вивчається, що здійснюється у формі діалогу культур;

3) формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності – це діяльність, яку має організувати вчитель у межах таких структурних компонентів: – *мотиваційного* (ставлення учнів до навчання й усвідомлення соціальної потреби в оволодінні іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування, ціннісні орієнтації); – *когнітивного* (знання, вміння, навички, досвід іншомовної комунікативної діяльності); – *діяльнісного* (способи і форми виконання навчальних дій, спрямованих на усвідомлене оволодіння іншомовною комунікативною діяльністю); – *контрольно-оцінного* (самооцінювання і самоконтроль рівня власних навчальних досягнень); – *рефлексивного* (самоаналіз, самооцінка, самокорекція процесу і результатів навчання) [4].

До основних напрямів трансформації змісту навчання іноземних мов учнів ЗЗСО відповідно до компетентнісної парадигми нами визначені такі:

а) дидактичне переосмислення сутності навчального матеріалу під кутом зору його доцільності, доступності, відповідності іншомовним комунікативним потребам учнів певної вікової категорії, оптимальності для забезпечення їхніх комунікативних намірів;

б) визначення значущих для учнів, відповідно до їхніх потенційних можливостей, зв'язків вивченого матеріалу із життєвою практикою, що асоціюється з рівнем його прагматичності — сферами використання в реальних умовах іншомовного спілкування;

в) забезпечення ефективної та збалансованої активізації іншомовного матеріалу в різних видах мовленнєвої діяльності через умотивованість навчальних дій і використання оптимальної системи вправ і завдань та дидактично доцільних допоміжних матеріалів;

г) сприяння усвідомленому і вмотивованому засвоєнню учнями способів діяльності з навчальним іншомовним матеріалом у межах певного кола понять, явищ, процесів, об'єктів, фактів, зокрема тем для спілкування, змісту мовних і мовленнєвих засобів, набуття досвіду самостійно виконувати мовні операції та мовленнєві дії тощо.

Саме ці положення можуть слугувати теоретико-методичним підґрунтям для побудови змісту компетентнісно орієнтованого навчання іноземної мови у сучасних ЗЗСО. Функції вчителя передбачають дидактично і методично доцільну організацію такого навчання відповідно до вимог чинної освітньої програми, навчального досвіду учнів і їх потенційних можливостей.

Отже, в сучасних умовах навчання іноземної мови, коли спостерігаються активні трансформаційні процеси у сфері шкільної освіти, якісно змінюється і функції вчителя. Успішність навчання учнів значною мірою залежить від його професійної майстерності, яка акумулює в собі професійні знання, навички і вміння, досвід педагогічної діяльності, а також творчі особистісні якості. Учитель іноземної мови повинен володіти певним обсягом знань про предмет, який викладає: знати іноземну мову і володіти нею, знати, як побудувати навчальний процес, щоб досягти позитивних результатів у досягненні мети навчання, уміти це робити методично доцільними способами і оптимальними методами. Такий учитель має уміти співвідносити власний досвід із умовами своєї роботи, перебувати завжди в творчому пошуку раціональних форм організації навчання.

Відомо, що процес формування високоякісного спеціаліста є безперервним і тривалим періодом і складається з різноманітних видів діяльності. На наш погляд, провідне місце у цьому процесі має належати формуванню у вчителя готовності до професійної діяльності. Це поняття є багатокомпонентною категорією. Зазвичай, готовність визначається як форма установки, тенденція на перспективні дії, котрі спрямовані на досягнення певної мети, тощо. Більшість учених розглядає готовність як певний психічний стан особистості, який різнобічно залежить від зовнішніх (об'єктивних) чинників – особливостей організації процесу навчання у закладі освіти, у тому числі від якості використання у навчальному процесі видів діяльності, які спрямовуються на формування пізнавальних, практичних і творчих умінь учнів. У цьому контексті здатність до професійної діяльності вчителя іноземної мови ми розглядаємо як його інтегративну якість, елемент його свідомої діяльності, форму усвідомлення і прийняття системи залежності професійної майстерності від зовнішніх і внутрішніх чинників.

Важливими механізмами формування готовності вчителя іноземної мови є відповідні знання, уміння й навички, які у процесі практичної діяльності повинні забезпечувати і регулювати його оптимальну взаємодію з отриманою професією. Сучасному вчителю іноземної мови повинні бути притаманні такі професійні знання:

- основних положень загальнодержавної політики у галузі шкільної освіти, у тому числі з навчання іноземних мов;

- системи мови та основних лінгвістичних і лінгводидактичних категорій, механізмів мовлення, а також історії, культури, сучасних проблем країни, мова якої вивчається, – усім тим, що охоплює поняття міжкультурна іншомовна комунікативна компетентність, основними структурними компонентами якої є: а) мовна (лінгвістична), б) мовленнєва, в) соціокультурна та г) навчально-стратегічна компетентності;

- основних закономірностей процесу навчання іноземної мови, а також змісту і особливостей усіх компонентів цього процесу: цілей, методів, форм засобів тощо;

- психологічних особливостей школяра, сфер його інтересів і схильностей, закономірностей оволодіння іноземною мовою в умовах сучасної школи, у тому числі різноманітних умов, які існують на сьогодні, для навчання іншомовного спілкування відповідно до компетентнісної парадигми;

- змісту програми з навчання іноземних мов та інших директивних документів, цілей і особливостей концептуальних засад змісту навчання іноземних мов на певному історичному етапі розвитку суспільства;

- основних положень дидактико-методичної концепції, на засадах якої сконструйовано зміст підручника, що використовується у практиці власної педагогічної діяльності;

- основних вимог, які визначає суспільство до особистості сучасного вчителя, у тому числі рівня його професійної майстерності.

Володіння знаннями, що забезпечують функціонування певних сфер педагогічної діяльності вчителя, – це лише частина його професійного досвіду. Він має бути готовим ефективно використовувати ці знання на практиці. А це означає, що вчитель повинен уміти користуватись іноземною мовою як засобом комунікації та моделювання ситуацій мовленнєвого спілкування з учнями у навчальному процесі. Рівень його мовної та мовленнєвої підготовленості має дозволяти йому весь процес навчання здійснювати іноземною мовою. Учитель повинен уміти адаптувати свою іншомовну мовленнєву діяльність до можливостей усвідомлення її учнями різних розумових здібностей та різних рівнів навченості, передбачати поступове розширення кола цих можливостей, проявляти гнучкість у своїй професійній діяльності, швидко реагувати на новації, що об'єктивно виникають на певному етапі розвитку шкільної освіти, зокрема усвідомлювати та ефективно упроваджувати в шкільну практику ідеї компетентнісного підходу до навчання, що стає новою філософією шкільної вітчизняної освіти [3]. Учитель повинен володіти уміннями скеровувати процес оволодіння учнями іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування, забезпечувати його раціональними видами діяльності, що

сприяють формуванню відповідних умінь, які дозволяють їм адаптуватися до життєдіяльності в умовах сучасного світового простору.

А відтак, професійно важливими вміннями сучасного вчителя іноземної мови є ті, що дають йому змогу педагогічно, психологічно і методично доцільно організовувати свою діяльність, спрямовану на формування в учнів ключових та міжкультурної іншомовної комунікативної як предметної компетентностей як важливого феномена сучасної шкільної освіти. Ці вміння можна диференціювати на чотири групи:

- вміння пізнавати вікові особливості та потенційні можливості учня, враховувати їх у процесі навчання і співвідносити з умовами, в яких відбувається оволодіння іноземною мовою;

- вміння, пов'язані з плануванням мовленнєвого спілкування у навчальних умовах, що передбачає здатність учителя доцільно та раціонально використовувати на уроці не тільки підручник як основний засіб навчання, але й інші засоби, які сприяють ефективній організації навчального іншомовного спілкування, активно впроваджувати творчі, інтерактивні форми діяльності, що активізують процес навчання, зокрема мовленнєві ситуації, котрі в навчальних умовах адаптують учнів до реальних умов спілкування, у тому числі й у межах змісту ключових і предметної компетентностей відповідно до вимог навчальної програми;

- вміння виконувати обсяг запланованої роботи, чому сприяє не тільки раціонально розподілений час уроку, але й створений учителем відповідний психологічний клімат, який дозволяє учням розкривати свої індивідуальні можливості, розвивати власну емоційну сферу, творчість, когнітивні здібності, вміння соціально взаємодіяти з іншими у процесі навчання, бути гнучким у своїй діяльності, уміти варіювати змістом уроку через непередбачені причини;

- вміння критично оцінювати й аналізувати результати власної педагогічної діяльності, коригувати її, робити відповідні висновки та знаходити шляхи і способи її удосконалення.

Важливим чинником, який сприяє ефективності навчання іноземної мови, є вміння вчителя моделювати навчальний процес відповідно до сучасних тенденцій розвитку педагогічної науки та практики, уміти гнучко адаптувати його до наявних умов навчання [2;5]. Система може бути успішно реалізована, якщо вона якнайповніше відповідає цим умовам. У цій ситуації дуже важливо, щоб учитель умів адекватно співвідносити форми та способи діяльності, передбачені змістом системи, з концептуальною позицією авторів підручників, які він використовує як основні засоби навчання і механізми реалізації цієї системи. А це ще раз підтверджує тезу про важливість і необхідність учителю володіти високим рівнем професійної майстерності (а недосвідченому вчителю намагатись якомога швидше його досягти), щоб його педагогічна діяльність різнобічно була ефективною.

Відомо, що процес навчання іноземної мови, як й інших предметів, передбачає взаємну діяльність учителя й учнів, а також учнів між собою. Уміння вчителя ефективно організовувати педагогічне спілкування на уроці значною мірою визначає успішність навчального процесу. Учитель повинен бути його професійним модератором. При цьому взаємодія на уроці іноземної мови насамперед сприймається як спільна погоджена діяльність усіх суб'єктів навчального процесу, а також як оптимальне й адекватне взаєморозуміння між ними, котре виникає у процесі виконання цієї діяльності. Усе це ми розглядаємо основними психологічними умовами успішної педагогічної співпраці.

Знання вчителем основних тенденцій розвитку шкільної іншомовної освіти ще не означає уміти озброїти учнів досвідом чужомовного спілкування в умовах мультілінгвального і полікультурного світового середовища. Професійна майстерність учителя іноземної мови – це складна і багатокомпонентна категорія. Досягти її вершин можливо лише за умови, коли буде чітко визначено *кого* навчати, *для чого* навчати, *як* навчати, а також *хто* буде навчати. Відповіді на ці запитання дають різні галузі педагогічної науки.

Результати аналізу відповідної наукової літератури, власний педагогічний і науковий досвід та усвідомлення дидактичної та методичної сутності проблем, які постають сьогодні перед шкільною іншомовною освітою України, дозволили визначити основні завдання, які сприяють формуванню у сучасного вчителя іноземної мови готовності до якісного виконання ним професійних обов'язків в умовах компетентісно орієнтованого навчання:

- володіти знаннями з теоретичних основ методики навчання іноземних мов і суміжних з нею наук та уміти їх ефективно використовувати у шкільній практиці;
- володіти ефективними видами і формами навчальної діяльності з формування в учнів ключових і міжкультурної іншомовної комунікативної компетентностей, передбачених шкільною програмою з іноземних мов;
- уміти раціонально і ефективно організовувати навчальний процес з формування в учнів умінь з основних видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння (монолог, діалог), читання, письма;
- уміти ефективно і раціонально здійснювати підготовку до уроку як основної форми навчального процесу;
- уміти проводити ефективний контроль рівня сформованості знань, навичок і вмінь учнів відповідно до мети і завдань певного етапу навчання та застосовувати рефлексію щодо результатів своєї діяльності;
- уміти добирати засоби навчання, які дидактично доцільно і методично виправдано слугують ефективними механізмами досягнення мети уроку;
- уміти раціонально планувати як увесь навчальний процес, так і урок як один із його компонентів;
- володіти формами і видами позаурочної діяльності, яка сприяє успішному досягненню загальної мети навчання іноземної мови у школі;
- уміти творчо аналізувати чинні підручники іноземних мов як основні засоби навчання, визначати й усвідомлювати в їх змісті теоретико-методичні положення прийнятої концепції навчання та уміти ефективно використовувати їх у власній педагогічній діяльності;
- творчо аналізувати та дидактично доцільно використовувати основні тенденції розвитку сучасної методики та теорії навчання іноземних мов;
- формувати в учнів ставлення до іноземної мови як до важливого засобу міжкультурного спілкування й механізму вербального взаєморозуміння з представниками різних мов і культур у сучасному глобалізованому соціумі;
- формувати в собі готовність до постійного професійного самовдосконалення.

Отже, усе значене комплексно сприяє набуттю вчителем досвіду, який з роками може удосконалюватись, якщо сам учитель дбатиме про це і буде зацікавленим у власному професійному зростанні.

Висновки. У статті визначено та обґрунтовано функції сучасного вчителя іноземної мови в умовах компетентісно орієнтованого навчання. Розглянуто та інтерпретовано його професійні вміння.

Список використаних джерел та літератури:

1. Іноземні мови. 5-11 класи: навчальні програми та методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2018-2019 навчальному році / Укладач М. Н. Шопулко. – Харків : Видавництво «Ранок», 2018. 256 с.
2. Компетентісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики ; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К. І. С., 2004. 112 с.
3. Локшина О. І. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року / О. Локшина. Український педагогічний журнал. 2019. № 3. С. 21-30. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2019_3_5
4. Редько В. Г. Дидактична сутність освітнього іншомовного комунікативного середовища як засобу компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти. Український педагогічний журнал. 2020. № 4. С. 109-117.

Скора Тетяна,
вчитель німецької мови
Старокостянтинівського НВК
ім. Героя України С. М. Бондарчука,
вчитель-методист

Використання Pinterest на уроках німецької мови

Анотація

Для будь-якого навчання комунікація є невід'ємним складником педагогічного процесу. Від рівня комунікації залежить її ефективність. Взаємодія між учнями та вчителями в навчанні відбувається в межах створеного комунікативного простору. Завдання вчителя – зробити матеріал максимально доступним, цікавим, наочним і таким, що стимулюватиме до розширення знань. Завжди більш ефективними є ілюстровані уроки, що спонукають дитину до співтворчості, пошуку, перетворюють її на дослідника. Pinterest – один із найбільших сервісів для пошуку матеріалів до уроку.

Ключові слова: інформаційні технології навчання, мультимедійні засоби навчання, Pinterest, пін, пінування, інтерактивна робота, інтерактивні вправи, синхронне / асинхронне навчання.

Вступ

Упродовж останніх років змінилося багато педагогічних цінностей. З'явилися не тільки нові завдання, а й нові засоби навчання. Сьогодні урок розглядають не тільки як діяльність викладача чи як форму навчання, а й як діяльність учня. Застосування мультимедійних засобів навчання надає уроку специфічної новизни, яка за змістом і формою викладення має можливість відтворити за короткий час великий за обсягом матеріал, а також подати його в незвичному аспекті, викликати в учнів нові образи, деталізувати нечітко сформовані уявлення, поглибити здобуті знання. Нові інформаційні технології навчання надають універсальні засоби отримання, опрацювання, зберігання, передавання, подання різноманітної інформації, полегшують виконання операцій, розкривають широкі можливості щодо істотного зменшення навантаження під час навчально-пізнавальної діяльності.

У наш час технології та освіта пов'язані досить тісно, практично у кожного вчителя є свої улюблені технологічні інструменти, які він використовує у своїй роботі, і які дозволяють йому зробити урок цікавим та захоплюючим. Раціональну позицію вчителя на уроці іноземної мови можна визначити словами М. Уеста: «Я тут для того, щоб допомогти вам учитися».

Основна частина

Урок німецької мови повинен базуватися на принципах комунікативної спрямованості навчання, ситуативності, діяльнісного характеру навчання. Вчитель повинен приділяти належну увагу інтерактивним методам навчання, в яких процес навчання поєднується із процесом спілкування, а активність школярів перевершує активність учителя [5, с. 28]. Які освітні інструменти допоможуть зробити уроки захоплюючими, веселими і цікавими, а головне, більш ефективними? Сьогодні кожен вчитель має можливість використати безліч ресурсів, знайти необхідний матеріал, який буде доцільним для формування відповідних компетентностей здобувачів освіти. Одним з таких інструментів є універсальний помічник Pinterest.

Саме цей сервіс може стати незамінним помічником вчителя у повсякденній роботі. Сервіс існує з 2010 року та кілька разів попадав у ТОП-5 найпопулярніших сайтів

Інтернету. Pinterest – це візуальний інструмент для пошуку ідей, а також соцмережа для поширення та пошуку фотокарток.

Сервіс має переваги:

- є українська версія та українськомовний пошук;
- версія для комп'ютерів та додатки на смартфон, планшет тощо;
- повністю безкоштовне користування;
- безліч можливостей для використання вчителем та учнями.

Основний принцип роботи сервісу полягає в пошуку зображень, тобто пінів. Якщо сподобався пін – переходиш на нього та свайпнув униз: відразу з'являються подібні зображення. У такий спосіб можна знайти саме той пін, що ідеально підходить. Тут можна завантажувати власні зображення у Pinterest, додаючи до них заголовки. І не просто заголовки, а пряме посилання на іншу сторінку. Можна знайти кілька користувачів Pinterest серед учителів (наприклад, в інших країнах), підписатися на них та слідкувати за їхньою діяльністю. Завдяки цьому не потрібно буде кожного разу довго та нудно шукати нові ідеї, а отримувеш цікаві матеріали просто у своїй стрічці.

Pinterest – один із найбільших сервісів для пошуку деталей для оформлення презентацій. Люди з різних куточків світу створюють та поширюють безкоштовні розробки для створення візуальних матеріалів до уроку. Можна шукати за такими запитами: «presentation template», «presentation layout», «presentation design» тощо.

Знайти у Pinterest можна будь-які візуальні матеріали. Наприклад, це можуть бути роздаткові матеріали на урок: план заняття, інтерактивні вправи, опитування тощо.

Наразі сервіс лише англomовний, але можна ввімкнути автоматичний переклад у браузері (розширення для Google Chrome, Firefox). Також можна проаналізувати тренди лише в кількох країнах, але це все одно дає розуміння того, чим цікавляться люди. Окрім цього, на сторінці можна здійснити пошуковий запит: «educational projects» (проєкти), «inclusion» (інклюзія), «courses for teachers» (курси для вчителів). У результаті побачиш статистику у вигляді діаграми: чи популярна ця тема нині? коли вона була популярною?

Наразі існує кілька зручних сервісів, що дозволяють зберігати вебсторінки та матеріали в одному місці. Таким ресурсом може слугувати і Pinterest. Він має дуже зручний функціонал: додавайте зображення, заголовки до нього і ставте пряме посилання на сторінку. А ще можна створити папку з обмеженим доступом (наприклад, тільки для класу або команди) та завантажувати до неї необхідні матеріали. Для прикладу: «Lesen», «Übungen», «Test», «Kommunikationsthema» тощо.

Pinterest – це зручний сервіс для групової роботи. Під час роботи над проєктами дітям може знадобитися сервіс для поширення зображень, посилань тощо. Шукати навчальні матеріали в месенджерах не завжди зручно, адже в такому випадку вони просто не систематизовані. А Pinterest дозволяє систематизувати матеріали за критеріями, тобто зручно розкласти по певним папкам.

Pinterest дає можливість оформлення кабінету. Кабінет теж може мотивувати на навчання. Оформити кабінет можна тематично. У цьому теж може допомогти Pinterest. Потрібно лише знайти ідеї та сформулювати запит, що цікавить. До прикладу, «кабінет німецької мови», «кабінет дослідника» тощо. Не варто обмежуватися лише навчальним предметом, адже сервіс має безліч інших ідей для цікавого оформлення приміщення.

Пінування – веселий процес. Воно додасть інтерактиву навіть до найскладнішої теми уроку. Не лише вчитель сам шукає матеріали, а можна попросити школярів знайти вправи до теми заняття: «Perfekt» (вправи з граматики), «Handys in der Schule: Pro und Contra» (Lesetext) тощо.

Варто лише заглибитися у Pinterest – і поринаєш з головою в нові ідеї для використання сервісу та застосування його на уроках.

Одне із основних завдань, які ставить вчитель німецької мови перед собою – організувати навчання так, щоб висловлювання учнів були комунікативно спрямовані. Вся творча діяльність повинна бути направлена на розвиток мовленнєвої діяльності учнів. У Pinterest є величезна кількість тематичних пінів, які підійдуть чудово як для малюків, що

опановують перші фрази, так і ведення дискусії здобувачами освіти школи старшого ступеня. Пін можна демонструвати для всього класу на інтерактивній дошці SMARTBoard або використати як роздатковий матеріал для учнів. Онлайнвий аналог дошки дозволяє забезпечити практично такий же функціонал пінів, навіть більший. З пінами можна організувати спільну роботу, зокрема під час синхронного онлайн-заняття. Учніям можна надавати доступ до них під час асинхронного офлайн-заняття, наприклад в Classroom. Перевагою є те, що всі записи можна зберегти і надати для відсутніх на занятті.

Використання ресурсів Pinterest є ефективним для всіх видів мовленнєвої діяльності: читання (сприймання тексту і активна переробка інформації); говоріння і письма. Він є універсальним для використання інтерактивних методів на уроці німецької мови, бо саме такі уроки захоплюють учнів, пробуджують у них інтерес та мотивацію, навчають самостійного мислення та дій. Окрім того, Pinterest забезпечує реалізацію принципів інтерактивної роботи:

- навчання видів мовленнєвої діяльності відбувається інтегровано;
- змінюється роль учителя в процесі навчання;
- типовими формами інтерактивності є групова та парна робота;
- змінюється роль ставлення до помилок, бо вони неминучі й розглядаються як свідчення процесу навчання;
- мова розглядається як засіб спілкування;
- мова вивчається через особисту діяльність учнів;
- одночасна взаємодія – всі учні працюють в один і той же час.
- однакова участь – для виконання завдання кожному учневі дається однаковий час.
- позитивна взаємодія – група виконує завдання при успішній роботі кожного учня.
- індивідуальна відповідальність – при роботі у групі у кожного учня своє завдання .
- урок німецької мови розглядається як діяльність спілкування [2, с. 5-34].

Шляхи інтеграції інтерактивних методів у навчальний процес практично необмежені.

Пандемія значно порушила освітній процес та поглибила існуючу нерівність, вона також відкрила можливості для трансформації педагогіки та шкільного етосу: впровадження нових методів викладання та навчання, нових способів комунікації з дітьми та сім'ями учнів. Важливо проаналізувати ефективність технологій, використаних під час дистанційного навчання на карантині, зокрема й для того, щоб продовжити використовувати деякі з них для змішаного навчання, електронної підтримки очних занять тощо. Для цього потрібно визначити практики та технології, які підтвердили свою успішність, і застосовувати їх надалі. Наприклад, цифрові творчі завдання можуть використовуватись для проєктних підходів, а практика формувального оцінювання має стати звичною, незалежно від форми організації освітнього процесу [3, с. 12]. Pinterest став популярним інструментом для організації дистанційних навчальних ресурсів під час локдауну. Вчителі використовували Pinterest, щоб відстежувати плани уроків, надихатися та ділитися цікавими ідеями. У перші дні пандемії компанія повідомила про рекордні показники відвідуваності. Лише за один із уїкендів березня було зафіксовано більше пошуків та збережень, ніж за всю історію існування платформи.

Висновки.

Сучасне навчання німецької мови і творчий пошук – поняття нерозривно пов'язані, бо іноземна мова – це засіб спілкування. Там, де вчитель безперервно шукає нові, ефективніші шляхи навчання мовлення, там панує інтерес до навчального процесу, там учні успішно спілкуються усною іноземною мовою, вільно читають тексти. Взаємодія між учнями та вчителями в навчанні відбувається в межах створеного комунікативного простору. Комунікативний простір передбачає сформовану ситуацію взаємодії, в якій є місце, час та взаємне бажання для спілкування, спрямовані на досягнення цілей процесу

навчання. У центрі комунікативного простору перебуває навчальний предмет-мова. Але в ході проектування взаємодії необхідно враховувати мотиваційний аспект навчання. Завдання вчителя – зробити матеріал максимально доступним, цікавим, наочним і таким, що стимулюватиме до розширення знань. Завжди більш виграшними є ілюстровані уроки, що спонукають дитину до співтворчості, пошуку, перетворюють її на дослідника. Мотивація реалізується у прагненні до поставлених цілей і виявленні наполегливості. Учні, орієнтовані на успіх, частіше досягають своїх цілей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дмитренко С. Інтерактивні технології у навчанні німецької мови. / газета «Deutsch». – 2009. 28(192) жовтень – с. 7.
2. Казачінер О. С. Шляхи підвищення ефективності та якості уроку іноземної мови /-X.:ВГ Основа, 2012. – с. 5-34,38-41,88-94.
3. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації. травень 2020. Упорядниці: Іванна Коберник, Зоя Звиняцьківська.
4. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання К. : А.С.К., 2005. с. 192.
5. Редько В. Інтерактивні технології навчання іноземної мови. Рідна школа. 2011. № 8-9. с. 28-36.

Суходольська Ірина,
вчитель англійської мови
Старокостянтинівського НВК
імені Героя України
Сергія Михайловича Бондарчука,
вчитель-методист

Сучасні уроки англійської мови: навчання навичкам 21 століття

Анотація

Згідно з назвою, у статті розглядаються особливості сучасних уроків англійської мови, де здійснюється навчання навичкам 21 століття. Мета цієї статті – описати основні прийоми та інструменти ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. Особливо варто відмітити конкретні завдання для підвищення критичного мислення, вміння аналізувати, класифікувати, порівнювати, визначити причинно – наслідкові зв'язки, тощо. Ця стаття становить інтерес вчителям англійської мови, які впроваджують інноваційні методи навчання, працюючи в умовах модернізації сучасної української школи.

Ключові слова: автентичний текст, ментальна карта, інтеграція шкільних предметів, мультимедійні ресурси, орфографічні ігри, творче мислення.

Abstract

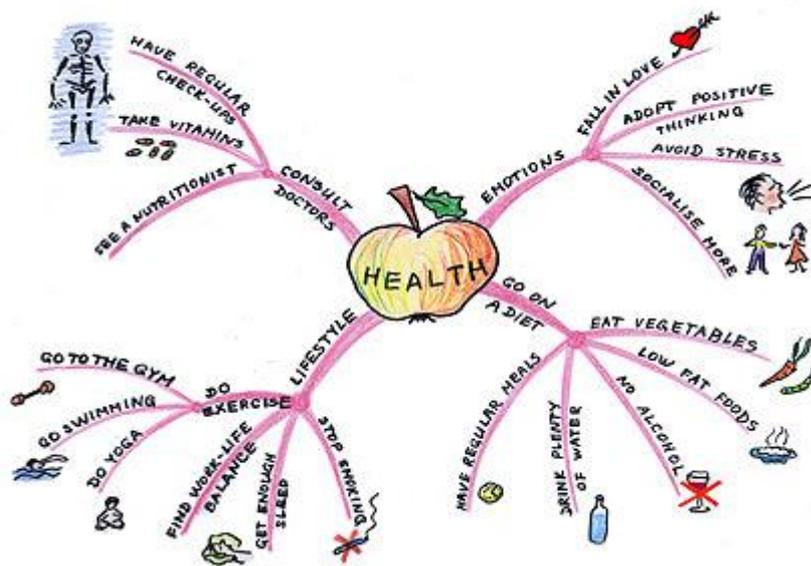
As the title implies, the article deals with the peculiarities of modern English lessons where the 21st skills are being developed. The aim of this article is to describe the main methods and tools used for effective interaction between the participants of a learning process. The specific tasks for boosting critical thinking are specially noted, namely: the ability to analyze, classify, compare, define cause and effect, etc. This article is of interest to the English Foreign Language teachers who are implementing innovative methods working in the conditions of modernization of a contemporary Ukrainian school.

Key words: authentic text, mind map, integration of school subjects, multimedia resources, spelling games, creative thinking.

В сучасних умовах вчителі англійської мови повинні не лише навчати учнів спілкуванню іноземною мовою, але й збільшувати їхню обізнаність світом, в якому вони живуть. Знайомлячись з різними соціальними аспектами, культурою, літературою, науковими відкриттями і новітніми технологіями, слід розвивати критичне мислення учнів,

мотивувати до активного обговорення і вираження власної точки зору, розвивати толерантність до різноманіття думок і співпраці в парах, міні групах. Які необхідні навички повинен оволодіти учень середньої школи на уроках англійської мови? Що має бути пріоритетним для учнів і як вчителю досягнути поставленої мети?

По перше, працюючи з автентичними тестами, велику увагу слід приділяти розумінню лексичного і граматичного матеріалу, особливо вживанню усталених виразів, фразових дієслів, сталих словосполучень, словотвору і багатозначності лексики. Безсумнівно, що в контексті лексика запам'ятовується набагато швидше і краще. Наприклад, вивчаючи фразові дієслова, доречно запропонувати автентичний текст з виділеними фразовими дієсловами, а також серію вправ, зокрема: поєднання виділених фразових дієслів з їхніми визначеннями, заміну фрази на синонімічні фразові дієслова або заповнення діалога правильною формою фразових дієслів. Також, граматичний матеріал слід ілюструвати в гарно підібраних текстах, в яких учні знаходять нові граматичні явища, проводять дослідження і самі роблять висновки про те, коли вживати ту чи іншу граматичну структуру, які їй притаманні особливості. Дуже важливо підтримати бажання учнів робити маленькі відкриття на кожному уроці, брати відповідальність за своє навчання і мотивувати учнів до творчості і співпраці. До прикладу, пасивний стан дієслів найкраще зрозуміти в тексті, де всі форми пасивного стану виділені і, працюючи з текстом, учні звертають увагу на форми дієслів і роблять висновок про те, що дії спрямовані на підмет. Серед найчастіше уживаних лексичних вправ можна вважати роботу на заповнення пропусків у тексті з списку поданих лексичних одиниць або словосполучень, вибір правильної лексики з двох або трьох запропонованих слів, класифікацію слів у групи з загальною назвою, робота з синонімічними рядами або з антонімами а також робота з ментальними мапами.

По друге, учні повинні постійно розвивати навички мислення, зокрема розвивати увагу, креативність, свій творчий потенціал, отож, працюючи з текстами, потрібно побудувати роботу так, щоб учні поділилися один з одним тим, що вони вже знають про тему текста, можливо розтлумачили заголовок, або могли виокремити певні частини за своїм уподобанням. Обов'язково слід приділяти увагу структурі тексту, читаючи по абзацах, слід формулювати основну думку, або навчити дітей задавати цікаві запитання. Прочитавши текст, варто попросити учнів сформулювати їхнє бачення теми, їм буде неодмінно цікаво поділитися з однолітками, що вони дізналися і обмінятися своїми враженнями. Також, слід запропонувати учням запитання: «Що ще я б хотів чи хотіла б дізнатися?» Надзвичайно важливо навчити учнів реконструювати тести, працювати з вірними і хибними твердженнями, виконувати тести з множинним вибором, добирати заголовки чи укладати ментальну карту. Актуальним є інтерактивна технологія ажурна

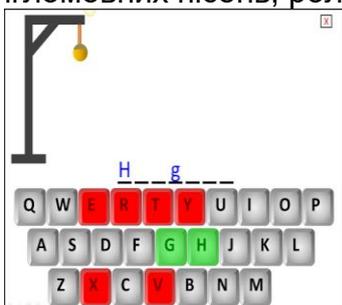
пилка, якщо за короткий час доводиться опрацювати значну кількість інформації. Учні навчаються навчати, виступати у ролі експертів, вони глибше розуміють матеріал і використовують аналітичне мислення.

What do I know about this issue?	What have I just got to know about it?	What else would I like to learn to understand it better?

По третє, дуже важливо розвивати навички аудіювання і пропонувати учням слухати цікаві тексти, записані носіями мови. Слід провести підготовчу роботу перед слуханням, допомогти подолати лексичні труднощі і поставити конкретні завдання, щоб сфокусувати увагу учнів на матеріал для прослуховування. Звукозапис також може бути зразком діалогів і в паузах учні повторюватимуть фрази, звертаючи увагу на інтонацію і вимову. Цікавими завданнями для учнів будуть складання діалогів у логічній послідовності з запропонованих речень, а потім прослуховування цих діалогів у правильному порядку і порівняння своїх напрацювань. Роботу з аудіюванням слід проводити на кожному уроці для того, щоб розвивати фонематичний слух учнів. Слід акцентувати увагу учнів на вміння перефразувати вирази або гнучко підібрати синоніми до слів у тестових завданнях до аудіювання. Дуже корисними є відеоролики на ed.ted, вони є важливими для інтеграції цілої низки шкільних предметів.

По четверте, на уроках англійської мови варто приділяти увагу розвитку усного і писемного мовлення. Найкраще це робити у ігрових видах діяльності, зокрема командні ігри, листування, дебати, круглий стіл, телеміст, тощо. Творчі завдання надзвичайно ефективні. Чим складніше завдання ставиться перед учнями, наприклад уявити себе у тій чи іншій ситуації, тим відкриваються все більше можливостей розвивати так зване ініціативне мовлення або письмове висловлювання. Слід розвивати орфографічні навички учнів, пропонуючи їм розв'язання кросвордів чи орфографічні ігри, зокрема Spelling bee чи Hangman online. Також, не слід забувати проєктні роботи. Співпрацюючи одним з одним, учні можуть обмінюватися ресурсами і досвідом. Проєктне навчання мотивує, розширює можливості і стимулює творчість. Це призводить до зміцнення впевненості, самооцінки і самостійності учнів, а також до розвитку у них мовленнєвих навичок. Особливо важливо розвивати критичне мислення, вміння аналізувати, класифікувати, порівнювати, описувати, визначити причинно – наслідкові зв'язки, тощо. Поряд з цим, необхідно розвивати творче мислення, пропонуючи мозковий штурм, створення і розповіді історій, спів англомовних пісень, рольові ігри, перетворення одного жанру письма у інші, тощо.

Насамкінець, в умовах дистанційного навчання, використання WEB 2 ресурсів особливо актуальне, проведення Zoom уроків, робота в Google Classroom, посилання на чудовий контент British Council, BBC English learning, English for you YouTube. Учні

створюють чудові презентації на мультимедійному ресурсі Padlet, записують аудіо та відео файли, листуються електронною поштою, використовують інтерактивні завдання interactive worksheets, стають авторами книг на онлайн платформі storyjumper, створюють веселі відео ролики з розмовляючими аватарами на Voki, тощо. Щодо спілкування на уроці, важливо дотримуватися соціальних вмінь, а саме: вміння працювати в групі, досягаючи поставлених цілей, вміння вирішувати проблеми, вміння представити спільний продукт, таке інше.

Отже, уроки англійської мови комунікативно спрямовані, їм характерні інтерактивні методи навчання і учні розвивають мовні навички у творчих завданнях. Ефективність кожного уроку визначається ступенем розумово-мовленнєвої активності учнів, і завдання вчителя англійської мови полягає у залученні їх до активної внутрішньої розумової та зовнішньої мовленнєвої діяльності і підтриманні її протягом уроку. На уроці слід створити мовне середовище, партнерську атмосферу, використання інноваційних ІКТ технологій, що є важливою передумовою навчання нового покоління, і постійно підтримувати їх бажання опанувати мову міжнародного спілкування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Caroline Krantz, Ronan McGuiness Insight Pre – Intermediate Teacher's Book Oxford University Press
2. https://www.teachingenglish.org.uk/?_ga=2.172548131.1467232343.1619287926-223580454.1554622887
3. <https://www.bbc.co.uk/learningenglish/>
4. [https://www.liveworksheets.com/worksheets/en/English_as_a_Second_Language_\(ESL\)/Word_Formation/Word_Formation_Upper-intermediate_Level_fy334nv](https://www.liveworksheets.com/worksheets/en/English_as_a_Second_Language_(ESL)/Word_Formation/Word_Formation_Upper-intermediate_Level_fy334nv)
5. <https://www.gamestolearnenglish.com/spelling-bee/>
6. <https://www.voki.com/>
7. <https://ed.ted.com/lessons/a-brief-history-of-cheese-paul-s-kindstedt#watch>
8. https://uk.padlet.com/irenes_100/ecb9s3gesg05
9. <https://www.storyjumper.com/book/read/62286085/Europe-Culture-HuntModule-2-Our-Dishes>
10. https://www.englisch-hilfen.de/en/exercises/nouns_articles/singular_plural4.htm
11. <https://www.gamestolearnenglish.com/hangman/>
12. <https://www.teachingenglish.org.uk/article/jigsaw-reading>

Троян Юлія

вчитель англійської мови
Хмельницького колегіуму ім. В. Козубняка
старший вчитель

eTwinning: як участь у міжнародних проектах підвищує мотивацію до навчання

Досвід створення міжнародних онлайн проектів як простору для співтворчості й отримання цінного досвіду успішної навчальної діяльності, що сягає за межі уроку, предмета та забезпечує розвиток предметних й життєвих компетенцій учнів.

Довідка про програму:

eTwinning – це навчальна програма Європейської Комісії, започаткована в 2005 р. з метою розвитку співпраці європейських шкіл. Вчителі та учні, зареєстровані в мережі eTwinning, отримують можливість реалізації спільних проектів з іншими європейськими

школами. Ключовою складовою навчання є використання інформаційно-комунікаційних технологій. Програма eTwinning розширює сферу освітніх можливостей для учнів та вчителів, підвищує мотивацію до навчання та ступінь відкритості до Європи.

Перехід на дистанційне навчання, зумовлений пандемією, став неочікуваним та доволі серйозним випробуванням для всіх учасників освітнього процесу – освітян, вчителів, учнів та їхніх батьків. Проте для ітвіннерів це не стало проблемою, оскільки ми звикли працювати онлайн у проектах з іноземними партнерами. Учні зраділи нагоді більше часу приділити міжнародній співпраці, спілкуванню та спільним онлайн урокам. Можна сказати, що саме завдяки пандемії учні Хмельницького колегіуму імені Володимира Козубняка успішно реалізували три міжнародних проекти і отримали національні знаки якості за проекти «We can still do it! E-learning in times of corona», «Grammunication» та Європейський знак якості за проект «Pay it forward».

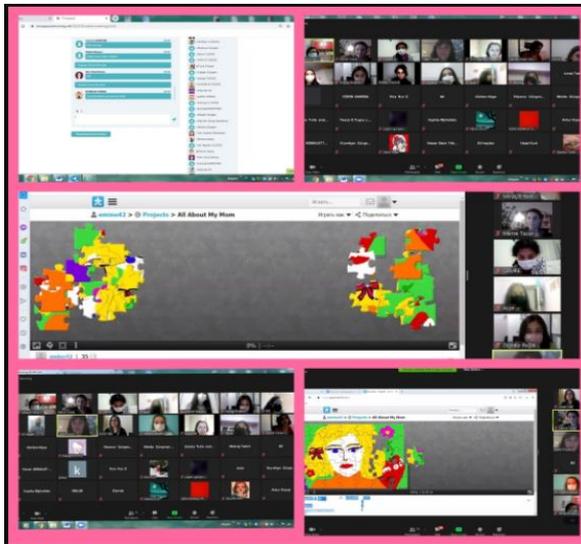
Програма eTwinning дає можливість не лише створювати спільні проекти, але й корисна для вчительського професійного розвитку. На платформі eTwinning є розділ «Professional development», де вчителям можна зареєструватись для проходження курсів та онлайн-подій, вебінарів. Можна бути також учасником якоїсь локальної групи, де вчителі діляться досвідом, обговорюють ідеї. У березні – квітні 2020 р. українською службою підтримки програми було проведено три онлайн курси з професійного розвитку вчителів: онлайн курс з дистанційного навчання; онлайн курс «Сучасна школа – безпечне середовище», онлайн курс «Покоління Z в школі: вікові та нейропсихологічні особливості». Крім того, служби підтримки України, Німеччини і Латвії організували проведення міжнародного онлайн курсу, який тривав три тижні. Вчителі зустрічались в Zoom, працювали в командах, ділились новим досвідом дистанційного навчання. Результатом проходження цього курсу стало створення спільного eTwinning проекту між українськими, латвійськими та німецькими школами «We can still do it! E-learning in times of corona».

Учні п'ятого класу Хмельницького колегіуму активно спілкувались з однолітками та об 11 годині щоп'ятниці мали онлайн зустрічі, на яких дізнались, що у них співпадають смаки: фільми, музика, спорт, онлайн ігри та інше. Результатом співпраці в проекті «We can still do it! E-learning in times of corona» стало написання казки про коронавірус, який був винайдений лихим професором Роджером. Групи учнів з кожної країни-учасниці написали окрему главу казки та малювали ілюстрації. Під час роботи над проектом діти покращили навички спілкування англійською мовою, опанували такі онлайн сервіси, як storyjumper для написання казки, voki для створення живих аватарів, з допомогою яких партнери розповіли про себе, linoit – спільна онлайн дошка, на якій учні писали свої враження про роботу в проекті, quizlet – картки для вивчення нових слів. А ще учні отримали надзвичайно важливі знання про те, як захистити від захворювання і себе, і своїх близьких. Школярі зняли відеоролик з рекомендаціями щодо профілактики захворювання на COVID-19. Приємною несподіванкою для учнів-учасників проекту «We can still do it! E-learning in times of corona» стало отримання подарунків від німецької служби підтримки програми eTwinning, яка надіслала нам посилку з маркерами, ручками, сумками, флешками та захисними масками.

німецько-англійському проєкті «Grammunication», який стартував у вересні 2019 р. Як можна здогадатись із назви, метою проєкту є вдосконалення граматичних навичок як одного з найважливіших компонентів мовленнєвих умінь говоріння, аудіювання, читання та письма. Як зробити вивчення граматичного матеріалу цікавим? Як легко запам'ятати граматичні правила та застосувати набуті навички на практиці? Участь в проєкті «Grammunication» допомогла учням опанувати Past Simple та Past Progressive Tense. На першому етапі роботи були створені 59 міжнародних команд. Партнери кожної команди писали повідомлення один одному, в яких розповідали про минулі літні канікули а також про святкування свого минулого Дня народження. У своїх повідомленнях учні задавали один одному запитання у Past Simple Tense. У жовтні 2019 р. була проведена онлайн зустріч між учнями з України та Німеччини (Хмельницький – Ганновер), під час якої діти розповіли про себе, свої міста і видатних особистостей. Другим етапом роботи в проєкті стало створення презентацій, відеороликів про літні канікули та святкування днів народжень партнерів по команді. Учням було дуже цікаво подивитися розповідь про свій відпочинок, створену іноземними партнерами. На третьому етапі учні писали оповідання про уявні подорожі до країн партнерів, попередньо написавши розповідь про географічне положення, визначні місця, видатних особистостей своїх країн на форумі проєкту. Так, українці написали про свою уявну подорож до Німеччини та Англії. Учні змогли побути вчителями, написавши відгук на кожне оповідання. Четвертий етап проєкту був присвячений шкільним клубам. Партнери розповіли про гуртки, які діють у школах. Нам було цікаво дізнатись, що заняття гуртків в німецькій школі проводять старшокласники. Учні провели онлайн опитування і з'ясували, що найкращим є гурток кулінарного мистецтва. Приділили увагу ми й інтернет безпеці, адже дуже важливо дотримуватись правил під час роботи в онлайн проєкті. З цією метою було створено сторінку проєкту, де учасники розмістили фото своїх плакатів, писали про корисні онлайн інструменти, гаджети, якими їм подобається користуватись найбільше. У березні 2020 р. ми розпочали п'ятий етап роботи в проєкті, який співпав з початком пандемії. Саме коронавірусу і був присвячений цей етап роботи над проєктом. Учні писали електронні листи вчителям Крістіану Фішеру та Юлії Троян. Діти розповідали про те, як проходять їхні будні, чим вони займаються під час карантину. Партнери ділились корисними порадами як зберегти здоров'я, цікаво та корисно провести час. Ми неодноразово виходили на відеозв'язок та мали спільні уроки, на яких наші німецькі партнери повідомили про особливості карантину у Ганновері, розповідали й про свої улюблені уроки. Найулюбленишим предметом виявилось музичне мистецтво: діти продемонстрували чудові навички гри на гітарі і трубі.

У вересні 2020 р. учні 6, 7 класів продовжили роботу в проєктах програми eTwinning. За 2020-2021 н.р. нам вдалося реалізувати два проєкти: «Wise teens for a wise world» та «All about my mom». Детально розглянемо проєкт «All about my mom», роботу в якому ми розпочали у березні, а завершуємо у травні 2021. Отже, це короткотривалий проєкт, але вдало спланований, вчителі-засновники проєкту (Мерве Такар з Туреччини і Юлія Троян з України) чітко продумали основні етапи роботи, враховуючи вікові особливості, інтереси учнів. Ідея створити проєкт, присвячений матері, спала на думку українським учням. Мама – найважливіша людина для кожного. Мама підтримує,

4 квітня була організована зустріч в Zoom, учні з м. Самсун (Туреччина) провели майстер-клас по створенню коміксів на сайті <https://www.pixton.com>.

Турецькі учні продемонстрували власні комікси, це надихнуло однолітків на створення спільної книги з висловлюваннями мам. Наші мами завжди намагаються вберегти нас від непотрібних шишок, навіть коли ми цього не розуміємо і бурчимо. Саме в такі моменти в родині народжуються висловлювання, які живуть в пам'яті все життя. Партнери по проекту вирішили зібрати типові фрази батьків. Учні з кожної школи-учасниці проекту працювали над однією з 7 частин спільної онлайн книги, до якої увійшли комікси з висловлюваннями мам.

Учні вирішили висловити свої ми працювали спільного постеру

15 постерів, над створенням учасника.

На рішення створити маму «The Mom розуміли, що авторських прав і звинувачень в автором яких ми не Юлія Троян

продюсеру групи Go Fish містеру Дж. Статемі з проханням використати їхню пісню у нашому проекті, на що отримали позитивну відповідь. У своєму листі містер Статема попросив надіслати йому наш варіант їхньої пісні. <https://youtu.be/qPvE48sbM0M>

Перед тим, як записати свій кліп на пісню про маму, учні проекту працювали з текстом пісні. З цією метою Ю. Троян розробила завдання, які розмістила на сайті проекту twinspace.

Наступною спільною роботою в проекті «All About My Mom» стало написання вірша про маму. Учнів поділили на п'ять міжнародних команд, роботу кожної очолив вчитель-учасник проекту. Протягом 10 днів партнери зустрічались в Zoom, працювали з Google документами, писали разом вірш. В процесі виконання цього завдання учні повторили граматику англійської мови: модальні дієслова «can», «must», ступені порівняння прикметників. Таким чином, вдосконалили навички письма та граматики англійської мови.

9 травня – міжнародний День матері, тому ми вирішили привітати мам зі святом і приготували їм подарунки. Тематика подарунків – «Моя мама – супергерой». Учні не

висловити подяку матерям і почуття до них, тому 11 квітня онлайн над створенням проекту на сайті <https://www.canva.com> Вийшло оскільки протягом однієї години працювали одночасно 32

наступному етапі було прийняте спільний відеокліп на пісню про Song» (by Go Fish). Проте ми потрібно дотримуватись правил, щоб мінімізувати ризики плагіаті або ж крадіжці об'єктів, є. Тому засновниця проекту надіслала електронного листа

просто підготували сюрприз, але й обґрунтовували свій вибір. Наприклад, дарували мамі власноруч зроблені квіти, тому що мама красива, добра, схожа на фею, яка робить навколишній світ яскравим; або набір з шести секретних конвертів з подарунками, тому що мама є хранителькою всіх дитячих таємниць і чарівницею, яка здійснює найпотаємніші бажання. Зробити сюрпризи мамам допомогла учням вчитель трудового навчання, на її уроці учні виготовляли аплікації, букети квітів.

9 травня о 19 годині всі учні та вчителі проекту зібрались на онлайн зустріч в Zoom, щоб розповісти, як святкували День матері. Також ми заздалегідь підготували спільну презентацію про роль матері в українській та турецькій культурі. Учні виступали з розповідями а також підготували ілюстрації та переклад вірша Станіслава Чернілевського «Теплота родинного інтиму». Ідея твору – уславлення найсвятішого для кожної людини – материнської любові, батьківської хати, щасливих років дитинства. Турецькі партнери розповіли, як до мами ставляться у їхньому суспільстві: на роботі, друзі, родичі, чоловік і діти.

Напередодні свята Дня матері партнери по проекту переглянули мультфільм «The Brave» про принцесу Меріду. Фільм містить світле послання стосовно налагодження стосунків між матерями і дочками. Під час зустрічі в Zoom учні проекту змогли перевірити свої знання змісту фільму і пройшли онлайн вікторини <https://quizizz.com>, створені вчителем Demet Umay Saridemir. Пишаємось тим, що найкращий результат був у наших учнів.

Наприкінці зустрічі ми ділилися враженнями роботи в проекті, учні з допомогою <https://www.mentimeter.com> висловили свої почуття, написали, який вид роботи їм сподобався найбільше.

Сьогодні метод проектів вважається одним із перспективних видів як навчання, так і виховання, тому що він створює умови для творчої самореалізації учнів, підвищує мотивацію, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних здібностей. Учні набувають досвіду вирішення реальних проблем з огляду на майбутнє самостійне життя, які проектують.

Цінність проекту в тому, чим збагатилися вчитель та учень, беручи в ньому участь. Тобто якість проектної діяльності залежить від сукупності зусиль учителя та учня.

Світ неперервно змінюється, даючи дедалі більше можливостей застосовувати нові методи та підходи в навчанні, аби школярі були якомога краще підготовлені до реального життя. Проектне навчання – метод, ефективність якого підтверджена світовою практикою.

Реалізація методу проектів на практиці змінює роль учителя під час навчального процесу. Із носія готових знань він перетворюється на організатора пізнавальної діяльності учнів. Змінюється й психологічний клімат у колективі, оскільки вчителю необхідно переорієнтовувати свою навчально-виховну роботу і роботу учнів на різноманітні види самостійної діяльності, розвивати в школярів риси пошуковців і дослідників, які, безумовно, згодяться їм в дорослому житті.

Список використаних джерел та літератури:

1. Навчальна програма eTwinning Plus як інструмент для розвитку ключових компетентностей [Електронний ресурс] // Нова українська школа. – 05.03.19. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/view/navchalna-programa-etwinning-plus-yak-instrument-dlya-rozvytku-klyuchovyh-kompetentnostej/>
2. Навчальна програма eTwinning plus [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://etwinning.com.ua>
3. Як робити проекти разом зі школами з ЄС [Електронний ресурс] // Нова українська школа. – 26.05.18. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/12111/>

Комунікативні підходи до навчання німецької мови

Стаття присвячена комунікативним методам навчання в процесі вивчення іноземної мови, ефективному використанню їх на уроках німецької мови.

Ключові слова: комунікація, наратив, наративна гра, CLIL, проєкт, проєктна робота.

The article is devoted to communicational methods in the process of a foreign language learning, effective use of them in the German lessons.

Key words: communication, narrative, narrative game, CLIL, project, project work.

Сучасний світ складний. Дитині недостатньо дати лише знання. Ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці.

За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями [1].

На початку XXI століття значно активізувалися міжнародні зв'язки України, посилюється інтерес до нашої держави у світовому та європейському просторі. Нові політичні, соціально-економічні та культурні реалії в Україні і в усьому світі стали передумовою розширення функції іноземної мови як навчального предмета. Зросла освітня значимість іноземних мов, їхня професійна функція на ринку праці, що спричинило посилення мотивації у вивченні мов міжнародного спілкування. Крім того, іноземна мова дедалі активніше набуває статусу соціально-економічного і політичного механізму порозуміння між різними представниками світової спільноти в різноманітних сферах її життєдіяльності. Наше суспільство стало мобільнішим, відпочинок, навчання, працевлаштування за кордоном стали реальністю [2].

Перед сучасною школою стоїть тепер важливе завдання: не просто передати дитині сукупність знань, але й зробити так, щоб відбулася актуалізація відповідно до цих знань особистого та соціального досвіду школяра.

Важливою проблемою для педагогічної теорії та практики залишається питання урізноманітнення навчального процесу, активізації пізнавальної діяльності учнів, розширення сфери їхніх інтересів. Готуючись до будь-якого уроку вчитель повинен використовувати цікаві методичні прийоми, які зроблять урок незвичайним, захоплюючим, а також підвищать мотивацію до опанування предмету.

Мета навчання іноземної мови – формування комунікативної компетенції, тобто компетенції спілкування, яку учні у майбутньому зможуть застосувати у певних життєвих ситуаціях. На уроках німецької мови можна моделювати реальні різноманітні ситуації спілкування, коли важливо не тільки правильно і грамотно говорити, але і уміти слухати, співпереживати. У зміст уроків необхідно вводити творчі завдання, які стимулюють розвиток творчих здібностей, сприяють розвитку вмінь писемного та усного мовлення, уяви, фантазії, швидкої мовленнєвої реакції. На мою думку, найбільш повно відповідає цьому завданню наративний метод навчання.

Слово «наратив» є запозиченням і походить від лат. «narrare» – розповідати та є спорідненим латинському слову «gnarus»-«знати». Розповідаючи, людина не тільки відстежує послідовність дій, а й інтерпретує, пізнає навколишню дійсність і самого себе. Наратив моделює певну життєву ситуацію, при цьому відбувається актуалізація відповідного досвіду, особистого та соціального [3].

Одним з найбільш поширених методів активного навчання іноземної мови є нарративна гра. Характерною особливістю цієї гри є наявність уявного «я-образу», уявної обставини дії. Кожен учень має свій життєвий досвід, свої погляди. Нарративна гра дозволяє учням на власному досвіді пережити різноманітні ситуації, проаналізувати їх та зробити певні висновки. Перевітлення дає поштовх до роздумів, переживань, оцінки, сприяє самоствердженню школярів. Наприклад, ігри «*Ich bin Robinson Crusoe. Ich lebe auf einer unbewohnten Insel...*» oder «*Wenn ich ein König wäre, ...*» допомагають формувати творчу уяву учнів.

Присутність нарративу в навчальному процесі підтримує інтерес учнів до вивчення іноземної мови, оскільки кожному хочеться поділитися своїми враженнями, розповісти цікаву історію, написати оповідання, скласти вірш, висловити власну думку або послухати про досвід своїх однокласників.

Комунікативна спрямованість навчального процесу є головною складовою сучасної теорії навчання. Нарративний метод можна доповнити за допомогою ще одного сучасного підходу. Уявіть, чи можливе викладання предметної дисципліни німецькою мовою? Так! – За допомогою методики CLIL! Застосування її у навчальному процесі дає можливість вчителям інтегрувати вивчення іноземної мови з іншим навчальним предметом. Перевага для учнів: цікавий зміст мотивує їх до вивчення німецької мови та закладає лінгвістичну базу, над якою надалі вони зможуть самостійно працювати, наприклад, під час навчання.

CLIL (Content and Language Integrated Learning або предметно-мовне інтегроване навчання) – один з найцікавіших і поширених останнім часом підходів до вивчення іноземної (англійської або німецької) мови. Термін CLIL вперше був запропонований в 1994 р. Девідом Маршем як методологія викладання шкільних предметів іноземною мовою. Даний підхід включає в себе різні форми використання іноземної мови як засобу навчання, забезпечує ефективну можливість учням застосовувати свої нові мовні вміння на практиці зараз, а не чекати слушного моменту в майбутньому. Таким чином, навчання німецької мови може мати міжпредметний характер і бути тісно пов'язаним з іншими предметами зі шкільної програми [3].

Ключові принципи підходу предметно-мовного інтегрованого навчання базуються на двох основних поняттях – «мова» і «інтеграція». CLIL умовно поділяють на *harter CLIL* (складний CLIL) та *weicher CLIL* (легкий CLIL). *Harter CLIL* означає, що будь-який шкільний предмет може проходити німецькою мовою. В ході такого уроку учні досліджують географію, літературу, біологію, фізику або навіть спортивні ігри за допомогою іноземної мови. Акцент робиться більше на знання з предмету, а не на мову. *Weicher CLIL* полягає в зворотному: вивчити іноземну мову використовуючи теми і матеріали з інших предметів.

При проектуванні курсу навчання на основі даної методики я завжди враховую чотири «С»:

- **Content** (зміст). Це процес оволодіння знаннями, навичками і вміннями в рамках певного предмета. Метод CLIL дозволяє розвивати міжпредметні зв'язки. Наприклад, учні можуть вивчати історію, географію, мистецтво іноземною мовою в рамках однієї теми.

- **Communication** (спілкування). Мова виступає інструментом спілкування, а не самоціллю. Основна мета CLIL – скорочення часу мовлення вчителя і збільшення часу мовлення учнів, з тим щоб за допомогою вчителя і за участю однокласників дати їм можливість активно практикуватись на уроці у використанні іноземної мови як засобу комунікації.

- **Cognition** (пізнання). Розвиток мислення є невід'ємною складовою процесу оволодіння мовою. Учні слід залучати до активного процесу пізнання суті досліджуваних явищ. Досягненню цієї мети допоможуть завдання з аналітичного або критичного читання і письма, завдання з виокремленням головного, зіставленням, здогадці, а також знаходженням зв'язків.

- **Culture** (культура). Важливою складовою CLIL є лінгвокраїнознавчі знання, які спрямовані на розуміння власної та іншомовної культури, визначення свого місця і ролі в них, формування позитивного ставлення до інших культур.

Вчитель повинен завжди пам'ятати, що всі ці складові знаходяться в безперервному зв'язку між собою. Специфіка CLIL-методики полягає в тому, що знання мови – це інструмент для вивчення предмета. Увага акцентується на вивченні змісту тексту та на необхідній предметній термінології. Занурення в мовне середовище дає можливість обговорення тематичного матеріалу, а також значно підвищує в учнів мотивацію використання мови в контексті теми, що вивчається.

Я ретельно підбираю навчальні матеріали не тільки для вивчення конкретного предмета, а й для навчання мови: лексичних та граматичних одиниць і структур, всіх видів мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, письма та аудіювання). Типи завдань повинні бути розроблені з різним рівнем складності, побудовані з акцентом на предметний зміст, його розуміння, перевірку і подальше обговорення.

Методика CLIL розвиває інтерес до вивчення іноземної мови, до використання її в різних сферах життя, покращує мовну компетенцію, розширює міжкультурні знання, дозволяє учням більш ефективно спілкуватися один з одним використовуючи німецьку мову, розвиває мислення і відкриває творчий потенціал. CLIL є новою формою презентації навчального матеріалу. Його використання на уроках іноземної мови дає змогу зацікавити моїх учнів, залучити їх до обговорення теми і допомагає мені легко та нестандартно організувати навчальну діяльність та урізноманітнити урок.

Загалом можна сказати, що CLIL тісно пов'язаний з комунікативністю, але не слід розуміти цей термін вузько, чисто прагматично. Не можна не погодитися з І. Л. Бім, що комунікативність «не зводиться тільки до встановлення за допомогою мови соціальних контактів. Це прилучення особистості до духовних цінностей інших народів – через особисте спілкування та читання» [5; 40].

На мою думку, методику CLIL можна використовувати разом з методом проєктів, так як він дозволяє органічно інтегрувати знання учнів з різних галузей для вирішення окремої взятої практичної проблеми, стимулюючи при цьому розвиток творчих здібностей особистості учня. Проєкт виникає і розвивається із конкретної ситуації.

В основі методу проєктів лежить розвиток пізнавальних навичок учнів, уміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати критичне та творче мислення. «Все, що я пізнаю, я знаю, для чого мені це потрібно, де і як я можу ці знання застосувати» – ось основна теза сучасного методу проєктів.

В основі проєкту лежить якась проблема. Щоб її вирішити, учням потрібне не тільки знання німецької мови, а й володіння великим об'ємом різнобічних предметних знань, необхідних і достатніх для вирішення даної проблеми. Крім того, учні повинні володіти певними інтелектуальними, творчими, комунікативними вміннями.

Метод проєктів завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів: індивідуальну, парну, групову, яку учні виконують у визначений термін. Цей метод органічно поєднується з груповим підходом до навчання. Метод проєктів завжди припускає розв'язування якоїсь проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з другого, інтегрування знань.

Для виконання проєктного завдання потрібні загальні знання про країну досліджуваної мови, включаючи знання про географію, історію, культуру, її традиції та звичаї. Крім того учень повинен володіти певними компетенціями, а бажання висловитися змушує його ці компетенції вдосконалювати. Внаслідок використання знань з інших галузей, не пов'язаних з німецькою мовою, учень розвиває основи аналітичного мислення, а виконуючи необхідний мінімум для реалізації проєкту, розвиває здатність спілкування, що, безсумнівно, стане у пригоді кожній людині в її майбутній професійній діяльності.

Метод проєктів дозволяє учням перейти від одержання готових знань до їх усвідомленого набуття. Як у будь-якої медалі є два боки, так само і цей метод має для учнів свої плюси і мінуси. З одного боку, це дуже цікаве, барвисте дійство. Великий інтерес, розвиток різних здібностей і радість творчості – це один бік медалі. З іншого боку, виконання будь-якого проєктного завдання вимагає більших часових витрат, роботи з

більшою кількістю джерел і виконання більших обсягів роботи. Незважаючи ні на що, мої учні віддають перевагу проєктним завданням перед традиційними методами роботи, тому що проєкт дає можливість отримати високий бал за виконану роботу.

Я вважаю, що перевагами методу проєкту є:

- ✓ розвиток навичок самоосвіти в учнів;
- ✓ розвиток навичок групової діяльності;
- ✓ розвиток навичок пошуку, збору, презентації інформації;
- ✓ створення комфортного навчання за рахунок того, що кожен учень може проявити себе;

проявити себе;

- ✓ підвищення мотивації до вивчення іноземної мови;
- ✓ інтеграція різних предметів.

Проте, у ході роботи над проєктом ви можете відчутти нестачу необхідних ресурсів. Звичайно, процес дослідження потребує не тільки часу, але необхідних матеріалів чи навіть певних коштів. Проєктна робота поєднує в собі уміння працювати з різними джерелами, а також уміння працювати в групі або самостійно. Незважаючи на деякі недоліки, саме навички такого методу роботи знадобляться учням у майбутньому під час навчання або роботи.

Отож, мовна освіта є важливим засобом, котрий формує свідомість особистості та її здатність бути соціально мобільною в суспільстві, сприяє веденню діалогу культур у світі, що глобалізується навколо розв'язання різноманітних проблем.

Нові освітні реалії передбачають формування філософії сучасного європейця – «навчання упродовж життя», яка дає усвідомлення необхідності самоосвітньої діяльності особистості та її готовності опановувати нові знання, вивчати нові мови. Завдання сучасного педагога – поставити нові питання перед собою у підходах, методиці щодо викладання іноземної мови. На мою думку, головною метою навчання будь-якої іноземної мови має стати розвиток здатності використовувати іноземну мову як інструмент спілкування між людьми, тобто розвиток спілкування. Комунікативна спрямованість навчального процесу є головною складовою сучасної теорії навчання.

Використання комунікативних підходів на уроках розвиває інтерес до вивчення іноземної мови, до використання її в різних сферах життя, покращує мовну компетенцію, розширює міжкультурні знання, дозволяє учням більш ефективно спілкуватися один з одним використовуючи німецьку мову, розвиває мислення і відкриває творчий потенціал.

Наративна гра, CLIL та проєктна робота – це цікаві форми презентації навчального матеріалу. Використання їх на уроках іноземної мови дає змогу зацікавити моїх учнів, залучити їх до обговорення теми і допомагає мені легко та нестандартно організувати навчальну діяльність та урізноманітнити урок. Адже, як говорить відоме прислів'я: «Скільки мов ти знаєш, скільки разів – ти людина». Тому знання іноземної мови – пріоритетне завдання не тільки для учнів, вчителів, але і для кожної людини, яка вважає себе освіченою і всебічно розвиненою. Основне завдання вчителя сьогодні – це намагатись йти в ногу з сучасністю. Я не стверджую, що ці методи допоможуть вирішенню всіх проблем у вивченні іноземної мови, але це ефективний засіб від одноманітності, нудьги, один із факторів підвищення інтересу до вивчення іноземної мови та активізації пізнавальної діяльності. Адже, знання іноземної мови – вимога сучасного ринку праці, і ми, педагоги, повинні допомагати нашим учням опановувати їх.

Список використаних джерел та літератури:

1. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Закон України «Про освіту». К.: Генеза, 1996.
3. Науково-методичний журнал «Німецька мова в школі». Х.: «Основа», 2015.
4. URL: <https://www.goethe.de/ins/ua/uk/spr/unt/kum/ciu.html>
5. Бегьом Ф. Проєкт на уроці іноземної мови. К.: Основа, 2007. 45 с.
6. Коваленко О., Кудіна І. Книга вчителя іноземної мови. Довідково-методичне видання. Харків: Торсінг Плюс, 2005. 134 с.

СЕКЦІЯ «ІСТОРІЯ. ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА»

Бита Олена,
вчитель історії
Хмельницького НВК № 4,
вчитель-методист
Поліщук Валентина,
вчитель історії
Хмельницького НВК,
старший вчитель

Інтелект-карти як ефективний метод підвищення результативності викладання суспільних дисциплін.

У статті розглянуто актуальну проблему вдосконалення системи освіти, а саме застосування концепції STEAM, як інноваційного підходу, що представляє сьогодні предмет масового інтересу дослідників і педагогів-практиків. Розкрито можливості сучасного та простого інструменту розвитку критичного мислення – інтелект-карти, що дозволяє навчити учнів ефективно та критично мислити, знаходити правильні рішення, справлятися зі складними задачами, а також виконувати творчі завдання.

Ключові слова. Модернізація освіти, STEM-освіта, критичне мислення, інтелект-карти.

This article considers topical problem of improving of education system, namely the application of concept of STEM as an innovative approach, which today is the subject of mass interest of researchers and educators. Possibilities of a modern and simple tool for the development of critical thinking - map intelligence, which allows students to think effectively and critically, find the right solutions, cope with complex problems, as well as perform creative tasks.

Keywords: Modernization of education, STEM education, critical mind, intelligence maps.

Вступ. Стратегія модернізації освіти в Україні висуває нові вимоги, що визначають головну мету сучасної школи, у тому числі формування творчої та активної особистості учня. Одним із напрямків досягнення цього є освіта в галузі STEM. STEM-освіта (Science (наука), Technology (технології), Engineering (інженерія) та Mathematics (математика) – це низка чи послідовність курсів або програм навчання, що вивчаються не окремо, а у комплексі. Вона готує учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи або для того й іншого. Програми STEM розвивають навички критичного мислення та вирішення проблем, необхідні для подолання труднощів, з якими діти можуть зіткнутися в житті. Людина, що здатна критично мислити, має власну думку і може її обґрунтувати; визнає можливість існування різних поглядів на проблему; пов'язує обговорювану проблему з життям, власним досвідом; вміє вислухати позицію іншого і бути стриманим і коректним в разі незгоди з іншим. Сьогодні учень повинен вміти самостійно здобувати знання, застосовувати їх на практиці для вирішення різноманітних проблем; працювати з різною інформацією, аналізувати, узагальнювати; самостійно критично мислити, шукати раціональні шляхи у вирішенні проблем. Завдання вчителя через інноваційну діяльність залучити учнів у активну творчу діяльність, де учасники процесу навчання взаємодіють один з одним, будують діалоги і самостійно здобувають знання. Інтелект-карти ідеально підходять для використання у школах, можуть бути застосовані у будь-яких видах завдань, залучають учнів різного віку до активного творчого мислення, організації і вирішення проблем. Гнучкість цих карт дозволяє розглядати будь-яку тему або навчальне питання, вони можуть використовуватися або для всього класу, або індивідуально [4].

Основна частина. В традиційній системі запису інформації (лінійний запис) зазвичай використовуються текст із заголовками, списки, таблиці та схеми. Занотоване

потрібно запам'ятати та відновити в пам'яті, – що не легко. Це відбувається, тому що візуально запис виглядає монотонно, з елементами, які постійно повторюються: словами, абзацами, списками тощо. Справа в тому, що така форма вираження думок виробляється лівою півкулею мозку. У такому конспекті важко виділити головні ідеї. Ці ідеї ми пам'ятаємо завдяки особливим ключовим словам, які для нас є носіями вражень про зміст, та вони втрачаються за незначущими (не ключовими) словами. В нотатках багато вторинного, і як наслідок: надмірна (нераціональна) витрата часу. Права півкуля, що відповідає за образне мислення та інтуїцію, може також дуже допомогти в засвоєнні нового матеріалу. Потребою учнів є не просто пошук потрібної інформації, але і необхідність її якісної систематизації та запам'ятовування. Новітньою соціальною технологією навчання є створення інтелект-карт. Це – інноваційний напрям в освіті, який сприяє закріпленню знань та розвитку творчих здібностей особистості [5].

Інтелект-карти – спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою схем. Також може розглядатися як зручна техніка альтернативного запису. Використовуються для створення, візуалізації, структуризації та класифікації ідей та як засіб для навчання, організації, вирішення завдань, ухвалення рішень, при написанні статей тощо. Інтелект-карти реалізуються у вигляді діаграми, на якій зображені слова, ідеї, завдання або інші поняття, з'єднані гілками, що відходять від центрального поняття або ідеї. В українських перекладах термін може звучати по-різному: «інтелект-карти», «карти розуму», «ментальні карти», «когнітивне (ментальне) картування», «карти пам'яті», «майнд-мепи» (від англ. mind map). В основі цієї техніки лежить принцип «радіантного мислення», що належить до асоціативних розумових процесів, відправною основою яких є центральний образ. Термін «радіантне мислення» запозичено з астрономії (від слова «радіанта» – точка небесної сфери, з якої виходять видимі шляхи тіл з однаково спрямованими швидкостями метеоритів одного потоку). Це вказує на нескінченну різноманітність можливих асоціацій та невичерпність можливостей мозку. Подібний спосіб запису дозволяє інтелект-карті необмежено рости та доповнюватися [2].

Автором методу інтелект-карт (Mind Map) є професор Вестмінстерського університету Лондона Тоні Б'юзен. Провідний спеціаліст в світі з питань розвитку інтелекту. Одним з його останніх досягнень стало створення (у співавторстві з вченими) комп'ютерних програм, які моделюють інтелект-карти пам'яті. Інтелект-карти (Mind-Map) розроблені ним в кінці 60-х років ХХ ст.

Методологічною основою створення та використання інтелект-карт як засобу активізації пізнавальної діяльності є метод моделювання.

Це ефективний наочний метод, що сприяє:

- розвитку мотивації та посилення інтересу, в тому числі до способів набуття знань;
- розвитку мислення, інтелектуальних здібностей;
- індивідуалізації (самостійності та творчому мисленні);
- збільшення арсеналу засобів пізнавальної діяльності, опанування сучасними методами та методиками наукового пізнання, пов'язаними з використанням комп'ютерних технологій.

Теорія адаптації процесів мозкової діяльності під практичні потреби homo creans (людина креативна) базується на прагматичному підході, в основі якого лежить мнемоніка – техніка запам'ятовування. Оскільки, в процесі навчання мозок найкраще засвоює інформацію, отриману на початку навчального процесу («ефект первинного сприйняття») або його завершенні («ефект недавнього сприйняття»), то спрацьовує асоціація та зв'язок з раніше набутими знаннями. В процесі обробки інформації, що надходить до нас, наш мозок реалізує п'ять основних функцій: сприйняття, утримання, аналіз, висновок і управління. Людський мозок відрізняється від комп'ютера тим, що працює асоціативно. Асоціація відіграє домінуючу роль майже у всіх психічних функціях, а самі слова не є винятком. Кожне слово і думка мають численні посилення підключення її до інших ідей та концепцій. Метод інтелект-карт ефективний для генерації ідей, асоціацій, тому що вони

структуровані за аналогією пам'яті. Вони допомагають організувати інформацію. Творчий потенціал у вигляді інтелект-карти корисний для мозкового штурму. Необхідно тільки почати працювати з базовою проблемою та генерувати ідеї [5].

Інтелект-карта починається з основної теми, яка розташовується всередині. Вона формулюється точно, коротко (як правило – це ключове слово (словосполучення) та/або представляється у вигляді зображення. Ззовні відходять розгалуження до різних найголовніших підрозділів, від яких, в свою чергу відходять розгалуження до інших підрозділів, які представляють відповідну інформацію. В кінцевих розгалуженнях наводяться ключові слова. Під час створення інтелект-карти потрібно застосовувати кольори, зображення тощо для полегшення роботи мозку та подальшого аналізу інформації. З формальної точки зору, інтелект-карти складаються з діаграм-дерев (разом із прив'язаними примітками). Поступово розвинеться власний стиль майндмепінга (процес створення інтелект-карти) [1].

Властивості інтелект-карт.

1. Наочність. Всю проблему з її численними сторонами можна охопити одним поглядом.
2. Привабливість. Хороша інтелект-карта має свою естетику, її розглядати не тільки цікаво, але й приємно.
3. Запам'ятовуваність. Завдяки роботі обох півкуль мозку, використанню образів і кольору інтелект-карта легко запам'ятовується.
4. Своєчасність. Ментальна карта допомагає виявити брак інформації і зрозуміти, якої інформації не вистачає.
5. Творчість. Інтелект-карта стимулює творчість, допомагає знайти нестандартні шляхи вирішення завдання.
6. Можливість перегляду. Перегляд інтелект-карт через деякий час допомагає засвоїти картину світу в цілому, запам'ятати її, а також побачити нові ідеї.

Сфери застосування інтелект-карт.

1. Brain-storming – критичної за часом і авральної за духом ситуації, коли потрібно колективне чи індивідуальне опрацювання стратегії та пошук оригінального рішення. Інтелект-карти сприяють адекватній організації власних думок (конспектування) та чужих ідей (занотування).
2. Інтелект-карти блискуче справляються з будь-яким мнемонічним завданням, спрямованим на запам'ятовування багаторівневого інформаційного контексту.
3. Структурування текстів: інтелект-карти можна застосовувати для охоплення структури великих (або складних) текстів, оскільки вони дозволяють відмічати найголовніші елементи в тексті, але завдяки докладним розгалуженням не втрачають зміст.
4. Протоколи: зміст телефонних розмов, перемовин, угод, інтерв'ю можуть бути задокументовані у вигляді інтелект-карт. (Часові дані можуть, при цьому, наприклад, бути відображені у вигляді годинників).
5. Використання інтелект-карт для управління знаннями є можливим, оскільки інтелект-карти можуть докладно представляти знання завдяки відгалуженням. Графічне відображення загальної структури карти сприяє полегшеному доступу до інформації.
6. Наукова діяльність: використання інтелект-карт доцільно для систематизації наукової інформації та планування, а також підбиття підсумків наукових досліджень різних напрямів.
7. В навчанні та самонавчанні: викладення та конспектування навчального матеріалу; складання есе та рефератів, виконання наукових, курсових і дипломних робіт тощо.
8. Цікаве використання інтелект-карти знаходять у повсякденному житті людини для розуміння «мови мозку» та його творчих особливостей в організації контролю часу, в спілкуванні (сприяє лаконічності викладення думок).

Інтелект-карти можуть використовуватися під час виконання різних видів навчальної роботи:

- вивчення нового матеріалу, його закріплення, узагальнення;
- написання доповіді, реферату, науково-дослідної роботи;
- підготовка проекту, презентації;
- конспектування та ін.

Перед початком використання інтелект-карт у роботі з учнями, дітей необхідно ознайомити з особливостями створення карт пам'яті та алгоритмом роботи.

10 простих правил створення карт пам'яті (інтелект-карт).

1. Починаємо з центральної теми посередині чистого аркушу, використовуючи малюнок і хоча б 3 кольори.
2. Використовуємо картинки, символи, коди і заповнюємо ними весь вільний простір.
3. Вибираємо ключові слова і друкованим текстом наносимо на гілки, використовуючи верхній і нижній регістр.
4. Кожен елемент (слово/картинка) повинен мати власну гілку.
5. Лінії повинні бути з'єднанні, починаючи від центральної ідеї. Центральні лінії товстіші, органічні і текучі. Всі наступні гілки стаючи тоншими залежності від радіального розходження від центру.
6. Робимо лінії такої ж довжини, як і слово/картинка.
7. Використовуємо кольори на власний розсуд і по всій карті пам'яті.
8. Розробляємо свій особистий стиль майдмепінгу (техніки створення інтелект-карт).
9. Використовуємо акценти і показуємо асоціації на своїй карті пам'яті.
10. Зберігаємо ясність інтелектуальної карти, використовуючи радіальну ієрархію в цифровому порядку, або охоплюючи всі гілки.

Алгоритм складання карти пам'яті (інтелект-карт).

1. Прочитай уважно текст.
2. Знайди ключові слова, поняття.
3. Запиши їх у середині аркушу.
4. Уважно, вдумливо прочитай записане. Що ти уявляєш? Відчуваєш? Пригадуєш?
5. Запиши поруч слова, які б відтворювали уяву або закодуй в малюнок [3].

Графічний метод представлення інформації захоплює учнів, дозволяє їм краще запам'ятати і засвоїти представлений матеріал. Урок у формі ментальної карти набагато легше підготувати, ніж написати його «лінійний» варіант, крім того, вона надає як вчителю, так і учню велику перевагу, тому що весь зміст уроку знаходиться, як кажуть, на долоні. Інтелект-карти привертають увагу аудиторії, роблячи її сприйнятливою і готовою до співпраці. Вони дають можливість провести заняття і презентації органічнішими, такими, що приносять радість як вчителю, так і учням. Лекційний матеріал на основі інтелект-карт є гнучким, його легко пристосовувати до умов, що змінюються. Оскільки інтелект-карти ілюструють лише інформацію, що безпосередньо стосується предмета лекції, учні краще засвоюють матеріал. Фізичний об'єм лекційного матеріалу викладача значно зменшується. Карти знань – досить привабливий інструмент проведення презентацій, мозкових штурмів, планування свого часу, запам'ятовування великих обсягів даних, самоаналізу, розробки складних проектів, власного навчання й розвитку.

Висновки. Впровадження методу інтелект-карт в практику викладання шкільних наук сприяє розвитку предметної компетенції учнів, підвищенню мотивації, активізації діяльності, розвитку інтелекту, просторового мислення, пізнавальної активності, творчого мислення, самостійного виявлення слабких місць у знанні навчального предмета. Інтелект-карта дозволяє побачити, наскільки повно учень засвоїв інформацію, як він її структурував і пов'язав її елементи між собою. Інтелект-карти допомагають ефективному зберіганню необхідного обсягу інформації в пам'яті, належному її засвоєнню та розумінню.

Це крок вперед на шляху від одновимірного лінійного логічного мислення (причина – наслідок, так чи ні) до багатовимірного, необмеженого, критичного мислення. Завдяки використанню, технології розвитку критичного мислення ми виховуємо гармонійно розвинену особистість, яка зможе самостійно вирішувати проблеми і шукати та знаходити життєву істину. Адже, «не тільки сама істина дає впевненість, але й пошук її» (Б. Паскаль).

Список використаних джерел та літератури:

1. Бьюзен Т. Карты памяти. Готовимся к экзаменам / Т. Бьюзен – Минск: Росмэн-Пресс, 2007. – 120 с. – Електрон. аналог друк. вид.: режим доступу: <http://mexalib.com/search/>
2. Використання інноваційних технологій на уроках української мови і літератури: метод інтелект-карт. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: pkz23.at.ua
3. Дяченко А., Кенц Г. Компетентнісно орієнтовані завдання. Історія України. 8 клас / А. Дяченко, Г. Кенц – Хмельницький, 2016 р. – 275 с.
4. Машкіна В. В. Використання ментальних карт як інноваційних засобів викладання географії. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua
5. Терещенко Н. В., Інтелект-карти – сучасні інноваційні соціальні технології навчання в системі освіти [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/2207/1/Tereshenko.pdf>

Вегера Аліна Анатоліївна,
вчитель історії, соціальний педагог
Хмельницького ліцею № 15
імені Олександра Співачука

Розвиток критичного мислення учнів на уроках історії

На сьогодні актуально формування особистості, яка може приймати критичні рішення, знаходити свій шлях у новому оточенні, швидко встановлювати нові стосунки в реальності, що стрімко змінюється. З огляду на це ефективною є загальноновизнана технологія критичного мислення, яка була розроблена в середині 90-х років ХХ ст. Істотною її перевагою є відкритість на відміну від інших педагогічних підходів і технологій, орієнтованих на розвиток учня і викладача. Вона є однією з найуспішніших інновацій у педагогіці.

У Державному стандарті базової середньої освіти передбачено серед інноваційних методик і технологій упровадження методу критичного мислення. У програмах для загальноосвітніх навчальних закладів з історії України та всесвітньої історії зазначено: «...критерієм оцінки навчальної діяльності учнів убачають не стільки обсяг матеріалу, що залишився в пам'яті, скільки вміння його аналізувати, узагальнювати, активно використовувати в нестандартній ситуації, уміння самостійно здобувати знання, вести пошуково-дослідницьку роботу». Тому цілком закономірно актуальності набуває питання про потребу розвитку критичного мислення учнів засобами історії.

Критичне мислення нині один із модних трендів в освіті. Розвиток його в дітей є одним з наскрізних завдань освітньо-виховного процесу, про це йдеться й у Концепції «Нової української школи».

Навчати дітей розрізняти факт і суб'єктивне бачення означає використовувати методи розвитку критичного мислення під час уроків.

Що таке критичне мислення?

Критичне мислення – це необхідна навичка й життєво важливий ресурс сучасної людини. Критичне мислення базується на законах логіки та розумінні психологічних процесів, що протікають у нашій свідомості.

Сьогодні є безліч визначень поняття «критичне мислення». Така пильна увага до технології пов'язана з тим, що вона стимулює випереджальний і надлишковий внесок у загальні здібності та формування готовності до діяльності.

У науковій літературі критичне мислення визначають як важливу характеристику сучасної особистості, складне, багатовимірне й багаторівневе явище, один із типів мислення, яке вчені відносять за різними класифікаціями до різновидів логічного, практичного й понятійно-абстрактного мислення, підкреслюючи такі його характеристики, як цілеспрямованість, самостійність, обґрунтованість, орієнтування на чіткі критерії, гнучкість і відповідальність. Це спрямований процес мислення, метою якого є розв'язання проблем, а сутністю – виконання певних операцій-прийомів: аналізу, синтезу, оцінювання як власних думок і результатів діяльності, так і інформації про думки й діяльність інших.

У різних наукових джерелах можна знайти різноманітні визначення критичного мислення, але всі вони зводяться до того, що критичне мислення означає мислення оцінне, рефлексивне. Це відкрите мислення, що не приймає догм, розвивається через накладання нової інформації на особистий життєвий досвід.

Критичне мислення – це один із видів інтелектуальної діяльності людини, який характеризується високим рівнем сприйняття, розуміння, об'єктивності підходу інформаційного середовища. Водночас критичне мислення можна визначати як здатність людини раціонально мислити, розуміти логічний зв'язок між різними теоріями та ідеями.

Що дає володіння цією навичкою?

Навички критичного мислення дають змогу не потонути в інформаційній лавині, не піддатися маніпуляціям, допомагають приймати зважені рішення та обстоювати їх.

Людина з розвиненим критичним мисленням здатна досліджувати освітні, професійні та життєві ситуації, визначати шляхи розв'язання проблем і оцінювати їх із метою вибору оптимального, приймати самостійні рішення й передбачати їхні наслідки. В освітньому процесі базовими для розвитку критичного мислення є вміння учнів ставити запитання високого рівня складності та відповідати на них; аналізувати, синтезувати, оцінювати інформацію; висловлювати й обґрунтовувати власні ідеї, позиції, думки; конструювати власні гіпотези, узагальнювати й аналізувати нові відомості, інтерпретувати результати; виконувати усні та письмові роботи, що відображають критичне мислення.

Нинішні події зумовлюють соціальний запит на виховання творчої особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати нестандартні рішення. Але життя підтверджує, що випускники шкіл не завжди здатні самостійно розв'язувати проблеми, їм бракує ініціативи, творчої уяви, винахідливості. Отже, розвиток критичного мислення стає найактуальнішим за часів інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних або інших обставин, без ефективного розв'язання проблем, значна частина яких не передбачувана [7, 14].

Людина, котра володіє здатністю критично мислити, має такі особливості:

- розуміє причинно-наслідкові зв'язки між фактами й ідеями навколишньої дійсності;
- здатна визначити важливість аргументів, ідей;
- визнає та оцінює інші думки, вибудовує свої аргументи;
- може знаходити невідповідності й помилки в процесі міркування;
- розв'язує проблеми послідовно і планомірно;
- розмірковує над обґрунтуванням своїх власних переконань, думок, ідей і т. ін.

Як можна стимулювати критичне мислення?

1. Не приймайте факти такими, як вони є. Першим кроком для розвитку критичного мислення є оцінка отриманої інформації. Перш ніж робити те, що ви завжди робили, або прийняти на віру те, що вам сказали, поміркуйте над ситуацією, так би мовити, подивіться на неї з іншої сторони.

2. Визначте свої цілі. Яка Ваша мета? Якого результату Ви очікуєте? Що Вам хотілося б отримати? Визначення мети, яку Ви хочете досягнути, має важливе значення для побудови стратегії Ваших дій на шляху до здійснення задуманого.

3. Дослідіть факти. Проаналізуйте різні думки, аргументи, переконання. Великий обсяг інформації допоможе Вам бути готовими до різних ситуацій.

4. Не ставте собі установку, що лише Ви праві. Так, завжди приємно усвідомлювати, що Ви праві, але якщо ми ставимо собі установку, що тільки наші переконання правильні, то ми відмовляємося від інших думок. Ваші думки є тільки одним із можливих пояснень, але є достатньо велика кількість альтернативних поглядів, які також можуть мати «право на життя».

5. Почніть із найпростішого, у такому випадку цікавою є техніка «Бритва Оккама», згідно з якою потрібно надавати перевагу найпростішим поясненням, доки не буде доведено, що вони є помилковими.

Тому однією із сучасних освітніх технологій, що застосовується в школі, є технологія розвитку критичного мислення.

Що таке критичне мислення в освітньому процесі, чому його розвиток є важливим елементом якісних освітніх послуг?

Уміння критично мислити передбачає застосування здатності міркувати, щоб учень міг навчатися, а не просто бути пасивним отримувачем інформації. Адже школяр, який критично мислить: уміє працювати з текстом, здатний аргументувати власну думку, відчуває впевненість у роботі з різними типами інформації і може ефективно використовувати різні інформаційні ресурси.

Проблема визначення суті критичного мислення як моделі для навчання і виховання громадян суспільства майбутнього перебуває в центрі уваги зарубіжних і вітчизняних педагогів. Учений Метью Ліпман, фундатор Інституту критичного мислення США, підкреслює відповідність потреби розвитку критичного мислення завданню вдосконалення початкової, середньої та вищої освіти. Зазначене науковець пояснює поступовими зрушеннями, які відбуваються в освіті: спрямуванням процесу навчання на осмислення навчального матеріалу; стимулюванням самостійного мислення учнів, а не репродуктивного вивчення наук, а також формуванням у них умінь складати і висловлювати власні судження. Залучення учнів до процесу активного навчання, коли вони не просто запам'ятовують навчальний матеріал, а й запитують, досліджують, творять, вирішують, інтерпретують та дебатують за його змістом, вважається «найкращою практикою».

На думку М. Ліпмана, критичне мислення є «майстерним, відповідальним мисленням, яке сприяє доброму судженню, оскільки воно: а) ґрунтується на критеріях; б) є таким, що самокоригується; в) є чутливим до контексту» [4].

Сергій Терно визначає критичне мислення як «наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та зважених рішень стосовно довіри до будь-якого твердження: чи мусимо ми його сприйняти, чи відкинути або відкласти, а також ступінь упевненості, з яким ми це робимо» [9]. Таке мислення характеризується контрольованістю, обґрунтованістю та цілеспрямованістю, тобто критичне мислення використовують для розв'язання задач, формулювання висновків, імовірнісної оцінки та ухвалення рішень.

Який він – урок з розвитку критичного мислення?

О. Пометун у праці «Методика розвитку критичного мислення на уроках історії» наголошує, що формування критичного мислення відбувається в три етапи, тому виокремлює першу особливість – спеціальну структуру уроку та визначає вступну, основну та підсумкову частину [8]. У статті «Розвиток критичного мислення учнів на уроках історії як умова їхньої успішної соціалізації» В. Ткаченко також виокремлює три блоки: ревокація, усвідомлення значення та рефлексія [12].

Технологія проведення уроку з розвитку критичного мислення залежить від його предметного наповнення і дидактичних завдань, від типу уроку (це набуття нових знань чи формування умінь), від власне навчального предмета. Під час уроку з розвитку критичного мислення доцільно, аби вчитель надавав слово учням, а сам говорив якомога менше. Він має бути провідником, стимулювати учнів до роздумів, уважно вислуховувати їхні міркування.

Так, під час вступної частини уроку учні мають опанувати декілька важливих способів пізнавальної діяльності або вдосконалити наявні вміння. Процес активного згадування того, що вони знають із теми, змушує їх аналізувати власні знання та уявлення. Це дає змогу визначити рівень цих знань і долучити до них нові. Для того, аби розв'язати це завдання, учитель має ставити навідні запитання, а також використовувати такі методи як кластер, асоціативний куц, мозковий штурм тощо.

Наприклад, в 11-му класі на уроці «Історії України» учні вивчають тему «Перебудова в Радянському Союзі та Україні». Учитель запрошує учнів висловитися, які асоціації в них викликає слово «перебудова». Названі слова-асоціації він записує на дошці й просить учнів поміркувати над ними. Далі ставить учням запитання:

- з якими складнощами може зіткнутися людина, яка вирішила щось перебудувати?
- чому інколи кажуть, що легше побудувати новий дім, аніж перебудувати старий?
- що треба було перебудувати в СРСР та Україні в середині 80-х років?

За час осмислення, або основної частини уроку вчитель організовує активну діяльність учнів, зокрема спонукає їх досліджувати, осмислювати матеріал, відповідати на раніше поставлені запитання, ставити свої і шукати на них відповіді тощо. Головне завдання учнів – «конструювати» знання і навички, формувати власне ставлення до теми. Обов'язкові елементи розвитку критичного мислення в учнів – індивідуальний пошук та обмін ідеями в групах чи загальному колі. Дуже важливою є послідовність цих елементів – пошук має неодмінно передувати обміну думками. До прикладу, під час уже названого уроку з історії України в 11-му класі «Перебудова у Радянському Союзі та Україні» учитель пропонує учням визначити, за якими лініями можна порівняти політику перебудови Михайла Горбачова і реформаторські дії Микити Хрущова під час «відлиги». Орієнтовні відповіді учнів: мета і завдання політики, основні напрями реформ в економічній, політичній і соціальній сферах, результати реформ тощо. Фіксувати ці відповіді учні можуть у порівняльній таблиці. Така робота є основою для подальшого дослідження проблеми.

Третій етап уроку – найважливіший для розвитку критичного мислення в учнів, бо його основними завданнями є узагальнення, систематизація (але не відтворення!) вивченого й рефлексія щодо процесу і результатів навчальної діяльності. Необхідно, аби учні подумали про те, що вони дізналися, чого навчилися, запитали себе, що це для них означає, як це змінює їхнє бачення і як вони можуть це використовувати.

Під час підбиття підсумків учні вдосконалюють важливе вміння – резюмувати інформацію, викладати складні ідеї, передавати почуття й уявлення в кількох словах, співвідносити нову інформацію зі своїми сталими уявленнями, тобто свідомо пов'язувати нове з давно відомим.

Дієвими методами розвитку критичного мислення на цьому етапі уроку є сенкан, «бортовий журнал», «шкала думок» дискусія, обговорення в загальному колі тощо.

Наприклад, під час вивчення теми «Середньовічне суспільство» на уроці всесвітньої історії в 7-му класі вчитель пропонує учням за допомогою методу Т-таблиця обґрунтувати свою думку щодо такого висловлювання: «В епоху Середньовіччя всі члени суспільства – від короля до селянина – були пов'язані між собою відносинами залежності».

Т-таблиця: якщо розділити аркуш навпіл (або зобразити на ньому велику літеру «Т»), то отримаємо умовну таблицю для тверджень «за» і «проти». Зверніть увагу: протилежні доводи щодо одного й того ж твердження бажано писати одне навпроти одного – це дасть змогу побачити, як «змагаються» між собою ці докази.

Характерним для технології критичного мислення є проведення уроків-дискусій. Методичною метою такого уроку є надання учневі можливості запропонувати можливі варіанти розв'язання поставленої проблеми. Кожна група готує свій варіант, і вони обговорюються під час дискусії. Так, при вивченні історії Гетьманщини восьмикласникам пропонується завдання: «Як ви вважаєте, які могли бути наслідки для України, якби І. Мазепі вдалося реалізувати свій план?». Отже, використання дискусії на уроці

допомагає учням зайняти самостійну позицію в ставленні до історичних осіб, подій, формувати власний погляд на них, а отже, критичне мислення [7].

Метод, який дає можливість учителю залучити школярів до виконання завдання, що потребує прояву творчості, нестандартного підходу та надає можливість учням розвивати критичне та творче мислення, є метод «РОФТ», запропонований Л. Любіченко у статті «Створення сприятливого навчального середовища для розвитку критичного мислення на уроках історії» [5, 11]. РОФТ (роль, отримувач, форма, тема) – це письмова діяльність, яку зазвичай використовують на уроці на стадії консолідації. Замість навчального штучно складеного письмового завдання учням пропонують природну автентичну ситуацію – завдання, у якому учні мають на увазі конкретну мету написання, іншу, ніж коли вони пишуть для вчителя чи класу.

Тож, метою викладання історії є не передавання загальноприйнятих істин про минуле, а залучення учнів до процесу реконструкції й пояснення цього минулого. Коли ми працюємо над розумінням чужої ідеї, наше власне мислення спершу пасивне: ми лише сприймаємо те, що створив до нас хтось інший. Процеси критичного мислення включаються, коли нові ідеї перевіряються, оцінюються, розвиваються й застосовуються, можна стверджувати, що загальне мислення – це загальний процес обробки інформації, а історичне мислення – процес обробки історичної інформації за допомогою методів історичного дослідження.

Застосування технологій критичного мислення на уроках історії дозволяє сформувати в учнів:

- уміння самостійно вчитися і працювати з різними джерелами інформації;
- уміння мати власну думку щодо історичних подій, фактів і вміти її аргументувати;
- здатність використовувати отримані вміння, навички в повсякденному житті;
- розвинену культуру міжособистісної взаємодії, уміння працювати в команді та знаходити компроміси щодо переконань та думок інших;
- уміння працювати з інформацією історичного змісту, що викликає інтерес учнів до історичної науки.

Базову техніку формування критичного мислення на уроках історії можна використовувати на кожному уроці. Основними її етапами є:

1. Виклик. Передбачає формування інтересу для отримання нової інформації.

Завдання вчителя на цьому етапі – узагальнити знання учнів і допомогти визначити «свої особисті знання» й основні причини для отримання нових.

2. Осмислення. Діти знайомляться з новою інформацією. Метою цього етапу є зацікавити та спонукати учнів до самостійного пошуку інформації з подальшим обговоренням та аналізом.

3. Рефлексія. Учні осмислюють отримані знання [5].

Для кожного з етапів формування критичного мислення використовуються свої інструменти. Цікавими ідеями розвитку критичного мислення можуть бути такі [3]:

– **«Подумай – знайди пару – поділися» (think-pair-share)**. Відома практика, яку винайшов Франк Лиман, професор університету Меріленда. Техніка виконання походить від завдання. Спочатку ми пропонуємо якимсь питанням, що не має очевидної відповіді. Даємо час (декілька хвилин) подумати над відповіддю. Потім учням потрібно знайти пари (або самостійно, або можна призначити). І в парах потрібно поділитися своїми думками. Така практика важлива тим, що підвищує відсоток говоріння учнями, тобто дає можливість проговорити своє сприйняття.

– **«Груповий пазл» (jigsaw)**. Метод групової роботи, розроблений американським психологом Елліотом Аронсоном. Використовуючи цей метод, педагог отримує позитивний досвід залежності учнів один від одного, що вчить їх працювати в команді та брати відповідальність. Суть практики полягає в тому, що тема, яку потрібно дослідити, ділиться на декілька окремих завдань. Клас поділяється на групи в кількості, що дорівнює кількості цих завдань. Кожна група розглядає певну тему, але кожен учасник групи виконує

тільки одне завдання, яке буде вивчати інтенсивніше. Отже, кожна група – це набір експертів із різних напрямів вивчення заданої теми.

Перший етап. Експерти занурюються у вивчення своїх завдань. Група має певний поверхневий погляд на проблему.

Другий етап. Групи перерозподіляються. Тепер кожна група складається тільки з експертів із певної тематики. Там вони діляться своїми напрацюваннями, і їхня задача – якомога краще і детальніше вивчити своє завдання.

Третій етап. Експерти повертаються в початкові групи та передають свої знання іншим членам групи. Отже, учні вчать передавати інформаційний матеріал, слухати інших,

ставити запитання.

Четвертий етап. Перевірка вчителем рівня розуміння кожною групою початкової задачі. Цікаво, що за цією практикою є дуже багато наукових досліджень, які показують різні позитивні показники: і покращення клімату в класі, і підвищення емпатії, і зниження стереотипів та суджень.

– **«Акваріум» (fishbowl).** Техніка полягає в тому, що клас ділиться на дві команди: одна буде формувати зовнішнє коло, інша – внутрішнє. Зовнішнє коло має тільки споглядати, слухати та занотовувати щось. Внутрішнє коло (зазвичай маленька група) буде проводити дискусію.

Перший етап. Оберіть 4-5 учнів для внутрішнього кола. Саме вони будуть учасниками дискусії на задану тему. Усі інші мають поводити себе тихо, уважно слухати та занотовувати дискусійні моменти. Ви маєте виступати в ролі фасилітатора цієї дискусії (потім фасилітатором можна призначати й учнів). Пам'ятайте, що Ви не можете бути учасником дискусії, але можете періодично ставити додаткові запитання.

Другий етап. Визначте тему для дискусії та питання, які відповідають заданій темі. Запускайте дискусію. Також у будь-який момент часу Ви можете змінити одного з учасників внутрішнього кола на учня із зовнішнього. Дискусія має тривати 15-20 хвилин.

Третій етап. Обговоріть з усім класом чи групою, що їх здивувало під час дискусії? З чим усі погоджуються? З чим точно не погоджуються? Як вони почувалися всередині кола? Як зовні?

– **«Надішли питання» (Send a problem).**

Перший етап. Розділити клас на групи. Кожна група має придумати складне питання для вирішення (можна попередньо підготувати свої запитання). Кожне питання наклеюється на файл, папку тощо. Група обговорює, визначає та записує свої варіанти розв'язку цього питання на окремому аркуші і вкладає у файл чи папку. Після цього файл передається іншій команді та знову відмірюється час на дискусію і нотування свого варіанту вирішення, який також вкладається (не можна дивитися розв'язки інших груп). Так кожен файл має пройти всі команди. Потім учитель разом з учнями обговорюють усі можливі варіанти відповіді та обирають найкращий варіант.

– **Гра «Акторська майстерність».** Наприклад, учні читають про суспільні стани середньовічного суспільства, потім отримують ролі й мають розповісти про себе, не повідомляючи, до якої суспільної верстви вони належать. Інші вгадують, хто вони.

– **Гра «Шерлок Холмс».** Учням пропонується швидко прочитати текст і скласти до нього якнайбільше запитань, не користуючись самим текстом. Питання мають охопити

весь матеріал і врахувати найменші дрібниці. Визначається найдовший список запитань. Учні дають відповіді на них. Учитель відзначає найбільш активних гравців.

– **Метод «Реклами».** Завдання полягає в розробленні реклами на задану тему (текстової та візуальної) або в підготовці телевізійної програми новин, чи створенні туристичного маршруту. Цікаво буде під час вивчення тем всесвітньої історії, коли потрібно вивчати історію великої кількості держав за дуже короткий час.

Ключовою навичкою критичного мислення є здатність ставити запитання, розглядати всі можливі погляди, перевіряти їх на вірогідність. Запропонуйте учням відвідати віртуальну виставку та скласти мапу думок (mindmap, асоціативна мапа) на тему «Пам'ять як відображення ставлення до людської гідності й людського життя». Під час складання мапи нагадайте учасникам, що вони мають дотримуватися таких принципів: асоціації, ієрархії, опори на відчуття та емоції, а не лише думки.

Запитання для учнів:

– Які права людини найчастіше порушували під час Другої світової війни?

– Чому, на Вашу думку, це стало можливим?

– Прийняття Загальної декларації прав людини розв'язало проблему з порушенням прав людини у світі?

– Чи є проблема щодо порушення зазначених Вами прав актуальною сьогодні?

Аргументуйте свою думку. Ознайомитися з цією справою та заняттям можна за посиланням: <http://osvita.kby.kiev.ua>

Варіанти для роботи з історичними джерелами:

«Знакові системи» – перетворення візуальних та статистичних джерел в текстові або навпаки.

«Діалог джерел» – підбір пари джерел.

«Зміна жанрів» – переписування джерел іншими жанрами (приватні в офіційні і навпаки).

Відновити переплутану послідовність фрагментів джерел.

Віртуальні музеї та виставки з історії України:

віртуальна виставка «Бабин Яр: пам'ять на тлі історії» <https://memory.kby.kiev.ua/>

Національний музей історії України в Другій світовій війні <https://warmuseum.kiev.ua/>

Заняття як зразок роботи з онлайн-виставками та музеями:

історія Бабиного Яру та збереження історичної пам'яті
<http://osvita.kby.kiev.ua/istoriya-babinogo-yaru-ta-zberezhennya-istorichnoi-pamyati/>

Спеціалізовані історичні портали:

Український інститут національної пам'яті <https://uinp.gov.ua>

Інститут історії України НАН України <http://history.org.ua>

Громадський проєкт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт» <http://likbez.org.ua>

Історична правда <https://istpravda.com.ua>

Україна Incognita <http://incognita.day.kyiv.ua>

Електронний архів українського визвольного руху <http://avr.org.ua>

UA Moderna <http://uamoderna.com/>

Вебсторінка «Українська революція» <http://unr.memory.gov.ua/>

Проєкт «Наша революція» http://www.dsnews.ua/nasha_revolyutsiya_1917

Вебсторінка «Українська Друга світова війна» <http://www.ww2.memory.gov.ua/>

Насправді інструментів для розвитку критичного мислення на сьогодні відома велика кількість. Їх можна легко знайти в Інтернеті або придумати самостійно. Важливо за такої умови пам'ятати, що розвивати критичне мислення – це значить вчити дітей не тому, що вони повинні думати, а як вони мають думати – розвивати навички аналізу, синтезу, пошуку та переосмисленню інформації, навчити їх ставити питання, знаходити нестандартні рішення, аналізувати свої вчинки та дії. І чим більше поле для самостійних думок та дій (з правом на помилки) отримають ваші учні – тим ефективнішим буде навчання.

Критичне мислення – це і є саме той засіб, що наближає нас до найглибшого аналізу історії, цілісного її сприйняття та розуміння, оскільки забезпечує самостійне осягнення історичної реальності та рефлексивну діяльність учнів при цьому. Методи технології є природними для навчання історії і ефективними при вивченні діяльності окремих історичних постатей. За критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів з історії вміння, які відповідають достатньому та високому рівням навчальних досягнень учнів (аналізувати, узагальнювати навчальний матеріал, висловлювати власні судження, подавати власну аргументацію), сприяють розвитку критичного мислення; навчальна програма з історії дає широкі можливості для впровадження технологій і методів критичного мислення в освітній процес [10].

Отже, ця технологія сприяє розвитку в учнів аналітичного підходу до історичного матеріалу. Це дуже важливо і для оцінки ролі особистості в історичному процесі, адже в процесі застосування інтерактивних методик відбувається засвоєння навичок виявлення і заперечення припущень; перевірка фактичної точності й логічної послідовності; розгляд контексту; вивчення альтернатив; формування дослідницьких навичок.

Навчити дитину мислити самостійно, зважувати, приймати рішення та брати відповідальність за свої погляди, висновки – це одне з найважливіших завдань сучасного вчителя.

Роль технології критичного мислення в процесі підготовки учнів до життя – незаперечна. Український учений, дослідник проблеми критичного мислення О. В. Тягло, акцентуючи увагу на важливості і значущості розвитку критичного мислення особистості в умовах інформаційного суспільства, зазначає, що хоча корені критичного мислення і сягають давньої історії, по суті – це одна із найбільш актуальних царин сьогоденної науки та освіти. За умов інформаційної цивілізації вже не земельні угіддя чи величезні фабрики гарантують добробут і владу. Натомість світом керує той, хто володіє інформацією. А це вимагає якісно нових знань і умінь, чому і навчає сучасна логіка та критичне мислення [13].

Список використаних джерел та літератури:

1. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі. Запоріжжя, 2000. 159 с.
2. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. Харків, 2011. 176 с.
3. Критичне мислення: ключові характеристики та вправи для його розвитку. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://etwinning.com.ua/content/files/659841.pdf>
4. Ліпман М. Чим може бути критичне мислення / Метью Ліпман // Вісник програм шкільних обмінів. 2006. № 27.
5. Любіченко Л. В. Створення сприятливого навчального середовища для розвитку критичного мислення на уроках історії / Л. В. Любіченко // Історія та правознавство. 2014. № 27. С. 2-8.
6. Освітня платформа «Критичне мислення». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.criticalthinking.expert/shho-take-krytychne-myslennya/shho-take-kritichne-mislennya/>
7. Площанський В. О. Розвиток критичного мислення учнів на уроках історії України: [навчально-методичний посібник для вчителів історії]. Жидачів, 2013. 76 с.
8. Пометун О. І. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії / Олена Іванівна Пометун // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. 2012. № 3. С. 3-7.
9. Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя, 2009. 268 с.
10. Терно С. Чому важливо розвивати критичне мислення учнів? / Сергій Терно // Історія в школах України. 2011. № 10. С. 30-34.
11. Технології розвитку критичного мислення учнів / Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д. // Наук. ред., передм. О. І. Пометун. К., 2008. 220 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://firstedu.com.ua>
12. Ткаченко В. М. Розвиток критичного мислення учнів на уроках історії як умова їхньої успішної соціалізації / Валентина Максимівна Ткаченко // Таврійський вісник освіти. 2014. № 1(2). С. 141-151.
13. Тягло О. Критичне мислення – освітня інновація доби демократично орієнтованих трансформацій суспільства / О. Тягло // Вісник програми шкільних обмінів. 2006. № 28. С. 7-10.

Воронюк Людмила,
учитель історії
Кам'янець-Подільської ЗОШ I-III ступенів № 5,
учитель-методист

Обов'язкові результати навчання учні: вимоги, компоненти та орієнтири для оцінювання

Анотація. У статті проаналізовано вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти громадянської та історичної галузі за Державним стандартом базової середньої освіти.

Ключові слова: НУШ, Державний стандарт базової середньої освіти, компетентності, загальні результати, конкретні результати, орієнтири для оцінювання.

Державний стандарт базової середньої освіти спрямований на переорієнтацію процесу навчання, на розвиток особистості учня, навчання його самостійно оволодівати новими знаннями. Сучасна молода людина об'єктивно змушена бути більш мобільною, інформованою, критично і творчо мислячою, а значить і більш мотивованою до самонавчання і саморозвитку.

Новий етап у розвитку шкільної освіти пов'язаний із впровадженням компетентнісного підходу до формування змісту та організації освітнього процесу. Компетентнісна освіта зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, вироблення ставлень, що зумовлює принципові зміни в організації навчання, яке стає спрямованим на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань і умінь учнів. Упровадження компетентнісного підходу передбачає обов'язкове прогнозування результативної складової змісту, що вимагає адекватних змін у системі оцінювання навчальних досягнень.

У контексті цього змінюються і підходи до оцінювання результатів навчальних досягнень школярів як складової освітнього процесу. Оцінювання має ґрунтуватися на позитивному принципі, що передусім передбачає врахування рівня досягнень учня, а не ступеня його невдач.

Результати навчальної діяльності учнів на всіх етапах шкільної освіти не можуть обмежуватися знаннями, уміннями, навичками, метою навчання мають бути сформовані компетентності, **як загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді та цінностях особистості.**

Державний стандарт базової середньої освіти особливу увагу відводить конкретизації ключових компетентностей та вмінь, якими повинні володіти здобувачі освіти. Серед галузей, які визначені документом, є громадянська та історична [3]. Галузі окреслюють обов'язкові результати навчання учнів.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти визначено за дев'ятью освітніми галузями:

- мовно-літературна (українська мова та література, мови та літератури відповідних корінних народів і національних меншин, іншомовна освіта);
- математична;
- природнича;
- технологічна;
- інформатична;
- соціальна і здоров'язбережувальна;

- **громадянська та історична;**
- мистецька;
- фізкультурна.

Для кожної освітньої галузі визначено мету та загальні результати навчання здобувачів освіти в цілому. За ними впорядковано обов'язкові результати навчання здобувачів освіти, які є основою для їх подальшого навчання на наступних рівнях загальної середньої освіти.

Концепція НУШ, державні освітні стандарти тощо, визначають якими компетентностями мають володіти учні. Звичайно, що означення компетентностей є важливим елементом для розвитку особистості учня, бо таким чином окреслено бажаний кінцевий результат навчання. Але лише цього недостатньо, результат досягається активними діями впродовж усього освітнього процесу. Також ключовим моментом є вимірювання розвитку компетентностей і їх оцінювання. Це один з найскладніших компонентів від якого залежить кінцевий результат.

Мета і загальні очікувані результати за громадянською та історичною освітньою галуззю наведено у таблиці.

Для освітньої галузі визначено:	Мета
	Групи загальних результатів
	Компетентісний потенціал
	Загальні результати
	Конкретні результати
	Орієнтири для оцінювання

Метою громадянської та історичної освітньої галузі є розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з громадянської та історичної освітньої галузі зазначені в додатку 18 і передбачають, що учень:

- **мислить історико-хронологічно**, орієнтується в історичному часі, встановлює причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі, виявляє зміни і тривалість у житті суспільства;
- **мислить геопросторово**, орієнтується в соціально-історичному просторі, виявляє взаємозалежність розвитку суспільства, господарства, культури і навколишнього природного середовища;
- **мислить критично**, працює з різними джерелами інформації та формулює історично обґрунтовані запитання;
- **мислить системно**, виявляє взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємовплив історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відповідних епох; розуміє множинність трактувань минулого і сучасного та зіставляє їх інтерпретації;
- **усвідомлює власну гідність**, реалізує власні права і свободи, поважає права і гідність інших осіб, виявляє толерантність, протидіє проявам дискримінації;
- **дотримується демократичних принципів**, конструктивно взаємодіє з іншими особами, спільнотою закладу освіти, місцевою громадою і суспільством, долучається до розв'язання локальних, загальнонаціональних і глобальних проблем, усвідомлює необхідність утвердження верховенства права і дотримання правових норм для забезпечення сталого розвитку суспільства.

Отже, це: Групи загальних результатів.

Таблиця 1

ГРУПИ ЗАГАЛЬНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів складаються з таких компонентів:

- групи результатів навчання учнів, що охоплюють споріднені загальні результати;
- спільні для всіх рівнів загальної середньої освіти **загальні результати** навчання учнів, через які реалізується компетентнісний потенціал галузі;
- **конкретні результати** навчання учнів, що визначають їх навчальний прогрес за освітніми циклами 5-6 кл. та 7-9 кл.;
- **орієнтири для оцінювання**, на основі яких визначається рівень досягнення учнями результатів навчання на завершення відповідного циклу.

В Стандарті для освітньої галузі спершу вказується **загальна ціль**, на реалізацію якої спрямовані «загальні очікувані результати» (ЗОР) та «конкретні очікувані результати» (КОР).

Загальні очікувані результати (ЗОРи) вказують на рівень розвитку кожного вміння на завершення циклу навчання (5-6 клас і 7-9 клас відповідно).

ЗОРи є життєво важливими вміннями та навичками, які вчитель розвиває інструментами своєї галузі. Вони є орієнтирами для вчителя у навчальному процесі. Їх вводять для того, аби вчителям було легше конструювати свої програми відповідно до записаних КОРів та ЗОРів у Національній електронній платформі.

Конкретні очікувані результати (КОРи) описують ядро знань учня.

Як читати індекс конкретних очікуваних результатів?

Обов'язкові результати навчання учнів позначено **індексами**, в яких:

- скорочений буквенний запис означає освітню галузь, до якої належить обов'язковий результат навчання; **[ГІО]** – (Громадянська та історична освітня галузь).
- цифра на початку індексу вказує на порядковий номер року навчання (класу), на завершення якого очікується досягнення результату навчання; **[6 ГІО]**
- перша цифра після буквеного запису до крапки означає номер групи результатів навчання; **[6 ГІО 1.]** (Див. таб.1 1 – Історико-хронологічне мислення).

1 група *Історико-хронологічне мислення, орієнтація в історичному часі, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями, явищами і процесами,*

діяльністю людей та її результатами в часі, виявлення змін і тяглості в житті суспільства

- цифра після крапки означає **номер загального результату** навчання;
[ГІО 1.1] *Орієнтується в історичному часі*

- наступна цифра означає **номер конкретного результату** навчання;

[6 ГІО 1.1.1] *Пояснює, як відбувається відлік часу в історії*

- остання цифра означає **номер орієнтира для оцінювання** відповідного навчального результату **[6 ГІО 1.1.1-1]**

Пояснює різницю між одиницями вимірювання історичного часу і співвідносить їх (рік — століття — тисячоліття)

Розрізняє системи літочислення, пояснює їх на прикладах

[6 ГІО 1.1.1-2] укладає хронологічну таблицю **[6 ГІО 1.1.2-1]**.

Отже, Державний стандарт базової середньої школи – зведення норм і положень, що визначають мету та принципи освітнього процесу в закладах базової середньої освіти, дає загальну характеристику змісту навчання, пояснює вимоги до обов'язкових результатів навчання та орієнтири для їхнього оцінювання. Цей документ потрібно не лише вивчати, але й втілювати в практику. Залишається відкритим питання критеріїв формувального оцінювання. Метою формувального оцінювання є оптимізація освітнього процесу для розвитку особистості учня, а не лише оцінювання навчальних досягнень, як це притаманно традиційному оцінюванню. Також відмінною рисою від традиційного оцінювання є те, що оцінює не лише вчитель, а практикується самооцінювання та взаємооцінювання. Оцінюються не лише знання, а й уміння, навички, компетенції, вимірюється не лише результат навчання, а й процес. Навчання потребують не лише учні, а й учителі, бо «... Те, що ми знаємо, – обмежено, а те, що ми не знаємо, – нескінченно». П'єр-Симон Лаплас.

Кожен, хто перестає вчитися, старіє, – не важливо, в 20 або 80 років, – а будь-який інший, хто продовжує вчитися, залишається молодим. Найважливіше в житті – це зберегти мозок молодим. Генрі Форд

Список використаних джерел літератури:

1. Що таке нова українська школа. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/novaukrainska-shkola-shcho-ce-take-i-shcho-potribno-znati-novini-ukrajini-50039251.html> (дата звернення: 05 вересня 2020 р.).

2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / [упоряд.: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін.; за заг. ред. М. Грищенка]. Б. м., 2016. 40 с. (дата звернення: 10 вересня 2020 р.).

3. Державний стандарт повної загальної середньої освіти: Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/pro-deyaki-pitannya-derzhavnihstandartiv-povnoyi-zagalnoi-serednoyi-osviti-i300920-898>(дата звернення: 10 жовтня 2020 р.).

4. Сергій Шкарлет: стандарт базової середньої освіти – основа для реалізації реформи « Нова українська школа» в 5-9 класах. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti-osnovadlya-realizaciyi-reformi-nova-ukrayinska-shkola-v-5-9-klasah> (дата звернення: 10 жовтня 2020 р.).

5. Мерживська В. Історичні джерела ідей. Як працює видавничо-освітній проєкт. URL: <https://nus.org.ua/view/istorychni-dzherela-idej-yak-pratsyuje-vydavnychoosvitnij-proyekt-portal/> (дата звернення: 21 вересня 2020 р.).

Гаврилюк Любов,
вчитель історії та правознавства
Шепетівської ЗОШ
I-III ступенів № 4 ім. Валі Котика

Підвищення мотивації навчальної діяльності учнів на уроках історії

Анотація

У даній статті проаналізовано сутність мотивації навчальної діяльності на уроках історії. Загальний шлях формування навчальної мотивації полягає в тому, щоб сприяти

перетворенню широких спонукань учнів у зрілу мотиваційну сферу зі стійкою структурою й домінуванням окремих мотивів. Доведено, що мотивація є фактором підвищення навчальної успішності школярів на уроках. Мотивація є обов'язковим компонентом будь-якої діяльності, зокрема й навчальної, і саме від спрямованості та рівня сформованості навчальної мотивації залежить успішність навчальної діяльності кожного учня.

Ключові слова: мотивація, навчальна діяльність, компетентнісний підхід, методи мотивації, стимулювання, діяльнісний підхід, вмотивованість.

Сучасне суспільство вимагає від навчальних закладів практичного спрямування освітнього процесу, підготовки конкурентно спроможних фахівців, які вміють використовувати набуті знання і навички для життєвого розв'язання проблем, критичного аналізу подій, співставлення різних думок, відстоювання власної позиції, прийняття зважених рішень. Щоб змінити українську школу, має змінитися свідомість та підходи до навчання – маємо перейти від принципу трансляції знань до компетентнісного підходу, передати учням віру у свої сили та можливість змін. Нинішня системи освіти повинна орієнтуватися на особистість, яка буде відзначатися самостійністю, самоспроможністю, творчою активністю, тому метою освіти сьогодення є плекання національної еліти, людей з новим мисленням, дітям потрібні знання – а це освіта для життя. Мотивація до навчання, одна із найголовніших умов освітнього процесу. Чи буде мати учень бажання навчатися, якщо він не вмотивований? Звичайно ні. Для того, щоб сучасні учні були вмотивовані та зацікавлені у результатах свого навчання, вчитель має йти в ногу з часом та використовувати в освітньому процесі підходи та принципи, які є не лише зрозумілими, а й цікавими для школярів. Саме мотивація є поштовхом, який спонукає дитину до розвитку її інтелекту, до самовдосконалення, до особистісного зростання. Вчені вважають, що навчальна мотивація тримається на трьох вершинах. Перша – це відчуття самостійності процесу пошуку знань «Я це зрозумів, дізнався, придумав сам», друга – відчуття свободи вибору «Я не повинен так як усі, у мене є вибір», третя – відчуття успішності «У мене це виходить, я зрозумів, я вмію». В даний час у більшості школярів низька мотивація до навчання. Це пояснюється багатьма чинниками: перевантаженістю навчальним матеріалом, розірваністю між теорією та практикою, відсутністю інтересу до предмету. Потрібно пам'ятати, що мотивувати учня має не лише вчитель а й батьки, та й сам школяр має мати зацікавленість у вивченні даного матеріалу. Всі ці три складові процесу мають усвідомлювати кінцевий результат, і лише тоді даний процес буде позитивний. Мотивація – це ті відповідні процеси, методи та засоби навчання, які викликають прагнення до активної діяльності кожного учня.

Основними способами формування мотивації під час уроків має бути: донесення учням значимості матеріалу, який буде вивчатися на уроці та його практичне спрямування в повсякденному житті, створення проблемних ситуацій та ситуацій успіху, співпереживання, здивування, навіть в деякій мірі переконання та опора на життєвий досвід учнів. У сучасній методиці можна виділити декілька основних методів мотивації та стимулювання навчальної діяльності учнів під час уроків:

1. Методи, що стимулюють ініціативу учнів.
2. Методи, які стимулюють пізнавальні запитання учнів.
3. Метод емоційного стимулювання у поєднанні зі словесним методом.
4. Проблемно-пошукові методи.
5. Методи, що стимулюють ініціативу, яка проявляється під час діяльності.

Вчитель повинен створити таку ситуацію на уроці, яка буде стимулювати учнів до діяльності. Основою мотивації навчання на кожному уроці є зацікавленість, саме від того наскільки учень зацікавиться навчальним матеріалом залежить його успіх. Не менш важливим фактором є емоційний позитивний настрій уроку, наявність свободи вибору для кожного учня, індивідуальний підхід та врахування особливостей учнів класного колективу. Позитивна мотивація навчання сприяє творчості, активності та діяльності учнів, а для того щоб школярі працювали протягом уроку, має бути формування мотивації на

всіх його етапах. Завдання вчителя – це постійні мотиваційні дії, але обов'язково вчитель має враховувати вікові особливості школяра, бо тим чим можна зацікавити у початковій школі, учнів середньої вже не здивуєш. Відповідно до психологічних особливостей учнів їх можна поділити на три категорії: школярі з високою, достатньою та низькою мотивацією. Однак не дивлячись на ці рівні вмотивованості діти потребують постійної активізації мотиваційних процесів. На етапі первинної мотивації через активізацію зв'язків із попередньо вивченим матеріалом, збудження мотивів за результативною роботою та посилення мотивів здивування та зацікавленості. На даному етапі доцільно використовувати такі методи та прийоми як: «Мозковий штурм», «Настройка на урок», «Асоціації», «Відстрочена загадка», «Цікавинки з джерел інформації», «Класифікації», «Кросворди та сканворди», «Дивуй». Крім того, мотивація чітко пов'язана з темою уроку, вона психологічно готує учнів до її сприйняття, налаштовує їх на розв'язання певних проблем. На етапі закріплення, вчитель має використовувати та постійно змінювати різні види діяльності, аналізувати як пізнавальні так і соціальні мотиви навчання, застосовувати різні методи викладення матеріалу такі як питання до тексту, поради учнів або невпевнений вчитель, «Лови помилку», «Прес-конференція», створювати позитивну мотивацію та підбадьорювати учнів похвалою. На етапі завершення уроку формувати власний позитивний досвід учня, переконувати в позитивній мотивації перспективи, формувати об'єктивне уявлення про учнівські перспективи, як індивідуальні так і партнерські. На даному етапі можна застосовувати «опитування – підсумок», «відстрочена загадка», «рядок запитань». Кожним вчителем на уроці мають використовуватися інтерактивно-інформаційні технології, компетентнісний та діяльнісний підходи, пізнавальні ігри, практичні та творчі завдання, проблемні ситуації. При поєднанні всього цього, і буде високий мотиваційний компонент кожного уроку, адже тут створюється атмосфера зацікавленості, а поєднання практичної та теоретичної роботи сприяє творчій співпраці вчителя та учнів. Якщо педагог використовує на кожному етапі уроку мотиваційні методи та прийоми, в учнів пробуджується інтерес не лише на уроці, а й в позаурочний час пробуджуючи в нього інтерес до досліджувального предмету. Педагог має підтримувати постійний зворотній зв'язок, чітко визначати мету та ставити перед учнями запитання, формувати в учнів почуття відповідальності та обов'язку, учити висувати вимоги насамперед до самого себе та заохочувати виконанням завдань проблемно-пошукового характеру. Високі показники мотивації мають уроки практичного спрямування. Саме на таких уроках в учнів формуються навички щодо застосування набутих на уроках знань у практичному житті, це робота творчих груп, проектні дослідження, незакінчені завдання, історичні події, які спонукають учнів ставити запитання або шукати відповідь та обґрунтовувати свою думку, прийом навмисних помилок, навчальні дискусії, вирішення проблемних завдань та ситуацій, залучення для порівняння та аналізу різних історичних джерел навчального матеріалу. Дуже важливо, щоб оцінка не стала спонукальною, вона має бути не самоціллю, а оцінюванням діяльності школяра, він сам повинен спрямувати всі свої зусилля на здобуття потрібних йому знань. Саме різноманітність застосування вчителем методів та прийомів дозволяє дитині зробити правильний вибір своєї діяльності, сформувати позитивне ставлення до навчання та до самого себе. На уроках вчителю потрібно слідкувати за рівнем складності матеріалу, завдання поступово потрібно ускладнювати та підбирати з елементами новизни і непередбачуваності, саме це, буде сприяти зацікавленості та формуванню внутрішнього інтересу під час його виконання. Учень на уроці має бути налаштований на ефективний процес пізнання, він повинен відчувати особисту зацікавленість у інформації, має розуміти навіщо він буде виконувати завдання, інакше, без учнівського цілеспрямованого мотиву, ця діяльність не принесе корисного результату. На кожному уроці учневі потрібно надавати можливість почувати себе особистістю, тому що це піднімає самооцінку та самовпевненість в школяра, потрібно створювати ситуації успіху і довіри. А також, вчитель на уроці має підібрати якомога більше таких епізодів, випадків, ситуацій в яких учень може взяти участь – завдяки цьому у нього з'являються можливості знайти себе.

Робота вчителя над розвитком навчальної мотивації забезпечує учневі розуміння навчального матеріалу, школяр буде із задоволенням виконувати завдання, пропонувати свої шляхи розв'язання ситуацій, підтримує бажання пережити успіх на уроці та бути успішним у навчанні. Розвиток позитивної мотивації на уроках сприяє повноцінному, гармонійному розвитку особистості саме тому, кожен педагог має приділяти належну увагу підвищенню мотивації навчальної діяльності на уроках, а це в свою чергу дозволить формувати у школярів критичне мислення, аналіз, синтез, оцінку, рефлексію, вміння спілкуватися, дискутувати, розв'язувати проблеми, базувати власні судження на доказах, встановлювати зв'язок між предметами, виокремлювати головне.

Список використаних джерел та літератури:

1. Воляннюк А. (2020). Мотивація як фактор підвищення навчальної успішності молодших школярів. Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». Том 1, № 27, с. 241-245.
2. Канюк С. С. Психологія мотивації : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2002. С. 238–248.
3. Ковальчук В. Ефективний урок: технології, структура, аналіз / В. Ковальчук. – К.: Шкільний світ, 2001. – С. 59-60.

Ганаба Світлана Олександрівна,
професор кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних дисциплін
НАДПСУ ім. Б. Хмельницького,
доктор філософських наук, професор
Ганаба Василь Васильович,
вчитель історії та суспільних дисциплін
Кам'янець-Подільського НВК № 14,
вчитель вищої категорії,
вчитель-методист,
Заслужений вчитель України

Особливості використання методів технології критичного мислення на уроках громадянської освіти

Критичне мислення як мислення вищого порядку сприяє формуванню вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності, керується морально-етичними критеріями та почуттям відповідальності у власній поведінці, виховання поваги до людської гідності й дотримання прав людини, демократичних цінностей й верховенства права, справедливості, неупередженості й рівності, формування громадянської компетентності учнівської молоді. Воно характеризується цілеспрямованістю, обґрунтованістю, рефлексивністю, контрольованістю, самоорганізованістю, самостійністю.

Ключові слова: критичне мислення, методи навчання, громадянська освіта, учні, педагоги.

Hanaba S. O., Hanaba V. V. Features of using the methods of critical thinking technology in civic education lessons

Critical thinking as higher thinking contributes to the formation of a free personality that recognizes universal and national values, guided by moral and ethical criteria and a sense of responsibility in their own behavior, fostering respect for human dignity and respect for human rights, democratic values and the rule of law, justice, impartiality and equality, formation of civic competence of student youth. It is characterized by purposefulness, validity, reflectivity, controllability, self-organization, independence.

Key words: critical thinking, teaching methods, civic education, students, teachers.

Вступ. Формування свідомого й відповідального громадянина, який фахово розбирається у питаннях державного устрою й будівництва демократичного суспільства,

генерує й підтримує чинні суспільні ініціативи є одним із засадничих завдань українського державотворення. Очевидно, що вирішення цього завдання потребує серйозної й системної роботи різних державних інституцій, політичних партій та громадських діячів, й освітньої сфери зокрема. Зокрема, серед освітніх проектів чільне місце займає навчальна дисципліна «Громадянська освіта». Неможливо будувати новий світ, не розуміючи світових трендів та цінностей сучасного світу. Неможливо будувати нове, не маючи знань про те, як функціонують демократичні цінності й пріоритети у інших країнах, чому дотримання прав людини є одним із важливих суспільних постулатів, навіщо існує волонтерство і що таке екологічна поведінка тощо. Сформувати свідомого й відповідального громадянина, патріота та професіонала, який спроможний відповідати за себе, і за країну, вміє діяти компетентно є метою навчальної дисципліни.

Загалом, навчальна дисципліна «Громадянська освіта» має міждисциплінарний характер. Вони акумулює відомості з низки суспільних дисциплін, а саме соціології, правознавства, політології, історії, економіки тощо. Така інтеграція знань дозволяє показати складний й різноплановий характер знань про суспільство та особливу роль у суспільних процесах людини, а також можливості використання людиною соціальних знань у вирішенні повсякденних, професійних проблем, розвиток у неї громадянських та особистісних компетенцій тощо. Йдеться про практичну спрямованість цього навчального курсу, орієнтацію не стільки на знання про громадянські цінності, стільки про можливості їх використання у практиках повсякденного життя. З огляду на цю обставину, набуває актуальності проблема пошуку ефективних методів навчання.

Основна частина. Одним із завдань сучасної освіти, за твердженням американського дослідника Дж. Дьюї, є не надання учням певної інформації, а в тому, щоб розвивати у них критичний спосіб мислення [2, с. 28]. Поширення Інтересу й соціальних мереж робить учасників освітньої взаємодії все більш залежним від різноманітних джерел інформації. Очевидно, що відсутність системної роботи з медіа грамотності, нездатність більшості дорослих відрізнити факти від дійсності, виявляти недостовірну інформацію, так само як нездатність знайти необхідну – є наслідком недостатньої уваги до цих питань у сфері освіти. Окрім того, ми зазвичай мислимо стереотипами, говоримо стереотипами, й діємо згідно стереотипів, а тому інформація, яку ми отримуємо потребує осмислення й критичного аналізу. Ці обставини, посилюють актуальність запровадження методів технології критичного мислення в освітні практики й викладання курсів громадянської освіти зокрема.

Що таке критичне мислення? У чому його особливість? Зауважимо, що єдиної точки зору й єдиного пояснення цієї дефініції не має. Узагальнення концептуальних підходів науковців дозволяє трактувати критичне мислення як систему суджень, яка ґрунтується на здатності виявляти причинно-наслідкові зв'язки, верифікувати інформацію, виокремлювати факти від думок та припущень, відмовлятися від догматичного й одностороннього розуміння світу. Власне, критичне мислення допомагає учневі формувати свій унікальний погляд на суспільні явища та процеси, вибудовувати систему аргументації для доведення своїх думок та переконань. Тож вміння аналізувати інформацію зменшує шанси на інтелектуальну капітуляцію та вірогідність вдатися до конвеєрного мислення. З педагогічної точки зору критичне мислення – це комплекс мисленнєвих операцій, які характеризуються здатністю людини: аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел; бачити проблеми, ставити запитання; висувати гіпотези та оцінювати альтернативи; робити свідомий вибір, ухвалювати рішення та обґрунтовувати його [3]. Визначальним у процесі мислення є не концентрування уваги на спільному, тотожному, закономірному, а радше на відмінному, неповторному, одиничному. Потреба у критичному мисленні виникає тоді, коли ми стикаємося із складними ситуаціями вибору, які вимагають ретельного обмірковування й оцінювання. Характерною особливістю цього типу мислення є те, що процес міркування нестандартний, нешаблонний, відсутній головний взірець вирішення. Проблемність забезпечує внутрішню мотивацію тих, хто навчається. Критично мисляча людина є інтелектуально незалежною,

вона є чесною сама з собою й відповідно, нею неможливо маніпулювати. За умови, що вона володіє критичним мисленням: вона легко знаходить важливу й необхідну інформацію, може її перевірити та переосмислювати; уважно вивчає усі можливості, веде пошук компромісних рішень; виокремлює помилкову інформацію від достовірної; прискіпливо оцінює кожен варіант й робить власний вибір; демонструє логічно обґрунтовані судження [1, с. 98].

Зауважимо, що здатність мислити критично – не вроджена ознака й не дар Божий, а розумові здібності людини, які можна й необхідно розвинути. Загалом, це величне поле для навчання та щоденних тренувань й як результат розкриття й розвиток інтелектуального потенціалу. Одним із методів розвитку критичного мислення є проблемний характер навчання. Йдеться не лише про вирішення проблемних завдань, а й здатність відшукати й сформулювати проблеми у вже відомому й звичному. Критичне мислення потребує переконливого аргументування. Критично мисляча людина знаходить власне розв'язання проблеми й підкріплює її розумними, обґрунтованими доказами. Продуктивними у вирішенні проблемних завдань слід уважати методи Сократа та Жакото. Метод Сократа (інша назва – метод маєв тики) є «перевід риття істини». Мова йде про отримання нових знань, лише тими, хто навчається. Педагог у цьому процесі відіграє роль помічника, а не співучасника пошуку істини. Його роль полягає у тому, щоб за допомогою спеціально підібраних запитань «підштовхнути» учня до відкриття вже відомої наставнику істини. Він скеровує хід думок у правильне з його точки зору річище міркувань. Як результат відбувається вдосконалення й трансформація досвіду вже набутого педагогом, розширюється розуміння тієї позиції, якої він притримується. Ще одним методом, який сприяє розвитку критичного мислення – є метод Жакото. Його суть полягає у тому, що педагог здобуває знання разом з учнями, граючи роль своєрідного незнайка. У процесі навчання він не виступає як оракул істини, яку має презентувати за допомогою низки спеціальних вправ чи алгоритму дій. Навпаки, наставник відкриває і навчає того, чого навчився сам у процесі освітньої взаємодії з суб'єктами навчання. Він разом з ними рефлексує щодо отриманого досвіду й життєвих цінностей, використовує чуттєво-емоційну сферу, розкриває творчий потенціал тощо у пошуку відповідей на окреслену проблему. У такий спосіб педагог виступає співучасником народження істини. Інформація є відправним, а зовсім не кінцевим пунктом критичного мислення. Як інколи говорять, «важко думати з порожньою головою». Щоб народити складну думку, потрібно переробити гору «сировини» – фактів, ідей, текстів, теорій, даних, концепцій. Тому учням доводиться разом із учителем протоптувати стежини від старого до нового, відновлювати каркаси знань, знову і знову заглиблюватися у фактичний матеріал, інакше користі від критичних умінь буде небагато.

Перевірити текст чи ситуацію на розуміння можна, поставивши собі такі запитання: Чи можу я описати це своїми словами? Чи є у мене приклади, що ілюструють явище, ситуацію? Чи можу я інтерпретувати це? Чи можу я класифікувати це? Чи можу я передати головне кількома словами? Чи виникли у мене асоціації з цією ситуацією, фактами? Що відрізняє це від інших ситуацій, фактів, явищ? Що є протилежним до цього? Чи можу я припустити подальший хід подій, наслідки, результати їх розвитку? Розв'язання складного завдання завжди починається з аналізу – мисленнєвої операції розчленування цілого на окремі частини. Кожна з виділених частин аналізується окремо у межах єдиного цілого.

Для осмислення та збереження у пам'яті інформації нам необхідно розуміти, як саме пов'язані та співвідносяться одне з одним сприйняті факти, ідеї, поняття. У цьому допомагають графічні організатори – схеми, таблиці, що відображають зміст та структуру, зв'язки компонентів інформації чи тексту. Побудова такої схеми або таблиці вимагає співвіднесення нової інформації з набутими раніше знаннями. Прикладом графічного організатора є «Асоціативний куц»: напишіть посередині аркуша ключове слово; подумайте, які асоціації у вас виникають, коли ви чуєте це поняття; запишіть усі слова, які спадають вам на думку, не оцінюючи і не перефразовуючи їх. Прямими лініями

познайте зв'язки між словами; нові слова також можуть викликати асоціації – записуйте й їх, одразу позначаючи зв'язки з тими словами, з якими виникли асоціації; продовжуйте роботу доти, поки не закінчатся ідеї [4].

Володіння інформацією або знаннями – це основа, на якій розвиваються інші, більш високі рівні мислення. Інформація є відправним пунктом критичного мислення, бо не можна думати з «порожньою» головою. Інформація – це лише елементи, «цеглинки», що використовуються для будівництва знань. Ці «цеглинки» будуть лише «захарашувати територію», якщо ви не зрозумієте, як ними правильно скористатися. Відсутність розуміння стає очевидним, коли необхідно використовувати інформацію для вирішення якогось завдання, формулювання висновку або створення нової гіпотези. Прикладом є вправа «читання з маркуванням». Проводячи маркування, розділяйте інформацію, що є в тексті, таким чином: – знаком «плюс» позначте, що вже відомо; – знаком «мінус», – те, що суперечить вашим уявленням або є новим; – «знаком оклику» – те, що цікавим та неочікуваним; – «знаком питання» – те, що незрозуміло, там, де виникло бажання дізнатися більше. Після такої роботи з текстом можна систематизувати інформацію відповідно до своїх позначок у таблиці:

+	!	-	?
Я це знав/знала	Це для мене абсолютно неочікувано	Це суперечить тому, що я знав/знала	Я хочу знати про це більше

Зауважимо, що критичне мислення починається з постановки питань і з'ясування проблем, які потрібно вирішити. Люди допитливі за своєю природою. Ми помічаємо щось нове і хочемо дізнатися, що це таке. Ми бачимо якусь цікаву річ, явище, і нам вже хочеться проникнути всередину. До речі, біологи стверджують, що вона є невід'ємною властивістю усього живого. Ми з вами більше звикли спостерігати цю рису у малюків, ніж у старшокласників і студентів, на жаль, часто і саме такий вплив здійснює шкільна освіта на дитячий розум. Проте справжній пізнавальний процес на будь-якому його етапі характеризується прагненням людини вирішувати проблеми і відповідати на питання, що виникають з її власних інтересів та потреб. Вміння ставити та відповідати на запитання є важливим інструментом для розвитку навиків критичного мислення. Без запитання немає, і не може бути пізнання. Запитання – це звернення до кого-небудь, висловлювання, що виражає потребу уточнити що-небудь або одержати нову інформацію. Запитання виконує дві основні функції: комунікативну, оскільки діалог у спілкуванні між людьми завжди припускає взаємозв'язок питань і відповідей, і пізнавальну – як засіб інформаційного пошуку. Зазначимо, що запитання має бути осмисленим й коректним. Запитання має бути сформульовано якомога чітко й ясно. Якщо запитання складне, його краще розбити на декілька простих. У простих запитаннях необхідно вказати на можливі альтернативи [4].

Зауважимо, що критичне мислення є мисленням самостійним. Урок, який будується на використанні принципів та методів критичного мислення, передбачає розвиток в учнів формулювати свої ідеї, оцінки, переконання незалежно від інших. Мислення може бути критичним тільки тоді, коли воно має індивідуальний характер. Учні повинні мати достатньо свободи, щоб думати самостійно і вирішувати навіть найскладніші питання. Будь-яка думка перевіряється й удосконалюється за умови, коли її озвучуєш для інших. Тобто, критичне мислення є соціальним. Відповідно на уроках будуть ефективними усі види парної й групової роботи, включаючи проведення дискусій та дебатів, а також різні методи оприлюднення учнівських робіт.

Висновки. Таким чином, критичне мислення як мислення вищого порядку сприяє формуванню вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності, керується морально-етичними критеріями та почуттям відповідальності у власній поведінці, виховання поваги до людської гідності й дотримання прав людини, демократичних цінностей й верховенства права, справедливості, неупередженості й рівності, формування

громадянської компетентності учнівської молоді, що забезпечує її активну громадську позицію, здатність відповідально реалізовувати свої права та обов'язки в конкретній ситуації, налагоджувати соціально партнерство у вирішенні соціальних проблем тощо. Воно характеризується цілеспрямованістю, обґрунтованістю, рефлексивністю, контрольованістю, самоорганізованістю, самостійністю. Це процес аналізу, синтезування, обґрунтування і оцінки достовірності та цінності інформації; властивість сприймати ситуацію глобально, знаходити причини, наслідки і альтернативи; здатність генерувати чи змінювати свою позицію на основі фактів й аргументів, коректно застосовувати отримані результати до проблем і приймати виважені рішення – чому довіряти та що робити в житті.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П., Сущенко І. М. Критичне мислення: як цьому навчати: Науково-методичний посібник. За наук. ред. О. І. Пометун. Харків, 2007. 190 с.
2. Дьюї Дж. Психологія и педагогика мышления. Пер. с англ. Н. М. Никольской. Москва, Совершенство, 1997. 208 с.
3. Клустер Д. Что такое критическое мышление? [Електронний ресурс]. Режим доступа: <http://testolog.narod.ru/Other15.html>.
4. Навчаємо мислити критично: пос. для вчителів. автори-укладачі О. І. Пометун, І. М. Сущенко. Дніпро: ЛІРА, 2016. 144 с.

Гандзюк Сергій,
вчитель історії
Славутського ліцею II-III ступенів,
старший учитель

Проблеми модернізації шкільної історичної освіти в умовах реформування української школи: зміст, технології, форми та методи

Сучасна історична освіта все більше стає наповнена новаціями, присутні модерні підходи коли доля людини розглядається в контексті певної історичної епохи...

Ключові слова: історія, модернізація, шкільна програма, підручники, Європейський Союз, шкільна історична освіта, гуманізація, багатоперспективність, мультикультурність.

Keywords: history, modernization, school curriculum, textbooks, European Union, school historical education, humanization, multi-perspective, multiculturalism.

ВСТУП

Сучасна освіта має готувати людину, котра здатна жити в надзвичайно глобалізованому і динамічно змінному світі, сприймати його змінність як суттєву складову власного способу життя. На етапі переходу до постіндустріального суспільства, економіка якого базуватиметься на інформаційних технологіях, стає очевидним необхідність докорінної зміни освітньої парадигми, яка б мала готувати дійсно сучасну, загальнокомпетентну особистість.

Загальновизнано, що школа – це модель суспільства. Саме від якості шкільного навчання й виховання залежить збагачення культурних національних цінностей як держави в цілому, так і певних її регіонів. Розвиток науки та техніки, стрімкий ріст усіх сфер суспільного виробництва вимагає від сучасної освіти постійного оновлення змісту, структури стилю управління, методів і форм навчання. Сучасне замовлення суспільства полягає в тому, щоб створити такі умови навчання, за яких би кожний учень успішно навчався, розвивав свій інтелект, був готовий до творчої самореалізації; щоб створити умови для формування національної самосвідомості, активної життєвої позиції громадянина-патріота, який може стати активним учасником процесу утвердження незалежної України.

Оновлення змісту шкільної освіти, що відбувалося в різні часи, завжди було підпорядковано суті освітніх особливостей, що домінували в той час у професійному освітянському співтоваристві і суспільстві загалом. У процесі історичного розвитку суспільства освіта послуговувалася різними педагогічними цінностями, які відтворювали ті чи інші ідеї, принципи, соціокультурні ідеали чи погляди на сутність освітнього процесу, що сповідувалися в освітянському середовищі в конкретний історичний період.

Розмірковуючи над подальшим розвитком сучасної освіти, вчені схиляються до думки, що нині вона інтегрує кілька різних моделей освітньої діяльності, утворюючи нову якість з уже відомих підходів, ідей і поглядів на освітній процес. На підтвердження цього можна зазначити, що об'єднуючою основою сучасної освіти, на засадах якої відбувається сучасне реформування української школи, є інтеграція трьох уже відомих у педагогіці й апробованих у шкільній практиці підходів – особистісно орієнтованого, діяльнісного і компетентнісного.

Національна доктрина розвитку освіти є одним із пріоритетних напрямів державної політики розвитку та визначає органічне поєднання освіти та науки, розвиток дистанційної освіти; запровадження освітніх інновацій; створення індустрії сучасних засобів навчання й виховання; також визначає роль освіти як рушійної сили розвитку громадянського суспільства, а саме - спрямованість державної політики на активізацію участі батьків у навчально-виховній діяльності навчальних закладів.

В умовах модернізації шкільної історичної освіти, в умовах реформування української школи виникали та виникають певні проблеми на які я хотів звернути увагу у своїй статті.

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

Із здобуттям Україною незалежності в історичній науці постало відразу безліч бар'єрних питань, серед яких, на мою думку, основними були – потреба нової навчальної програми та підручника.

Справи із навчальними програмами були проблемними, часто змінюючись: 1992р., 1996 р., 2001 р., 2004 р., 2012 р., 2017 р.

Обговорення програм, що проводилося, вчителями історії у різних електронних спільнотах, вказує на наступні недоліки:

- Програми складні та перенасичені;
- Програма – жорсткий нормативний документ, а не методичний, де вчителі, відповідно до своїх умов, можуть здійснювати академічну свободу, змінювати зміст та наповнення;

- Програми переобтяжені знаннями, їх складно виконати.

Принципи створення і запровадження сучасної програми з історії (курукулуму):

1. Розвивати гнучку навчальну програму та педагогічний супровід, побудований на інтерактивних методах навчання.

2. Навчати та досліджувати складну історію становлення демократії.

3. Рефлексувати над тим, як діяльність звичайних людей та груп людей пов'язані із історією суспільства в цілому.

4. Розпізнавати довготривалий внесок у суспільство людей з різним культурним, релігійним та етнічним корінням.

5. Поцінювати складну багатоманітність власної ідентичності та ідентичності «інших».

6. Впроваджувати інструменти аналізу історичних джерел та протистояти маніпулятивній пропаганді.

7. Звертатися до складних, дражливих та контроверсійних тем минулого.

8. Забезпечувати баланс когнітивного, емоційного та етичного виміру в процесі викладання.

Програма 2017 року, обговорення якої здійснювалося на платформі EdEra та у предметних робочих групах, уже наповнена новими історичними темами і включає нові підходи до викладання предмету.

Після розпаду СРСР багато вітчизняних вчителів-істориків користувалися працями Ореста Субтельного, не маючи сучасних підручників, працюючи виключно на ентузіазмі, що живився від можливостей викладати та освітлювати нашу історію у зовсім новому форматі. Поступово почали з'являтися підручники, надруковані в незалежній Україні.

Створення українських підручників з історії проходило в річищі загального процесу трансформації змісту шкільної історичної освіти й відбувалося в три етапи: 1991-2001 роки – підготовка й видання першого покоління вітчизняних підручників з історії; 2001-2014 роки – початок створення другого покоління підручників на основі змістовного й методичного вдосконалення попередніх; 2014-2021 роки – поповнення підручників другого покоління, поява перших інноваційних підручників – навчальних книг третього покоління, що ґрунтуються на новій особистісно-орієнтованій освіті.

На початку 2000-х років коли принципи та підходи Євроклію прийшли в Україну, у 2004 році асоціацією «Нова доба» реалізований проєкт «Історія. Нові часи», був розроблений посібник «Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900-1939 роках». У даному посібнику було вперше реалізовано інтегрованого курсу, коли історія України розглядалася в контексті європейської та світової історії. Уперше намагалися впровадити такі речі, як багатоперспективність та багатоаспектність історії, розвиток навчання, побудованого на джерелах. Проте, даний досвід не мав значного розвитку. Нові підручники, що надходили у заклади, були «підв'язані» до програм, а отже, також мали недоліки.

У 2008/2009 роках працювала експертна група під керівництвом доктора історичних наук Наталії Яковенко, яка аналізувала підручники з історії України. Висновки даної робочої групи були оприлюднені на сайті Українського інституту національної пам'яті. Там вказано, що підручники мають певні вади через присутність недоліків у навчальних програмах, а саме:

- Етноцентризм.
- Ексклюзивний, а не інклюзивний характер розповіді про минуле, не включаючи тієї картини багатогранного суспільства, яке насправді є в Україні.
- Підручники та програми зорієнтовані на висвітлення народної боротьби, боротьби мас, мало показано роль еліт.
- Присутність телеології.
- Присутність певного негативізму у постійному вказуванні, що український народ був багато часу підкорений іншими народами.

Сучасна історична освіта все більше стає наповнена новаціями, присутні модерні підходи коли доля людини розглядається в контексті певної історичної епохи, з'являються нові розділи «Гендерна історія», «Визначні постаті». Шкільна історична освіта має показувати багато перспективність поглядів на різні події із поглядів різних етнічних груп.

Зміни також спрямовуються на реалізацію принципів, що визначені UNESCO як «Чотири колони освіти»:

1. Навчатися, аби знати
2. Навчатися, аби діяти
3. Навчатися, аби жити разом
4. Навчатися, аби бути собою

Враховуючи досвід наших європейських колег, ми впроваджуємо динамічний підхід до розуміння історичної та культурної спадщини, що має:

- надати здобувачам освіти можливість відкрити спадщину минулого та актуальні практики її осмислення;
- надати учням відчуття важливості їх ставлення та їх досвіду;
- брати до уваги ті знання, з якими учні приходять ;
- розкривати можливості бачити різні перспективи щодо спадщини минулого
- розвивати історичне та критичне мислення;
- спонукати до діалогу та у його участі.

Сучасна історична дидактика визнає як необхідність виконання рекомендацій Ради Європи про те, що навчання історії не повинно бути:

- інструментом ідеологічної маніпуляції та пропаганди;
- використовуватися для поширення інтолерантних ідей, ультра-націоналістичної, ксенофобської, антисемітських та расистських ідеологій.

Навчання історії повинно поширювати:

- плюралізм та толерантне бачення людського суспільства;
- знання та розуміння спільної культурної спадщини через показ багатоманітності, не забуваючи про драматичні та конфліктні аспекти.

ВИСНОВОК

Гуманізація освіти є необхідним елементом навчання історії у школі. Впровадження принципу багатоперспективності при викладанні історії в освітньому процесі ставить на порядок денний низку проблем. Р. Страдлінг слушно вказує на найбільш поширену скаргу вчителів щодо організації навчання – брак навчального часу, відведеного на вивчення тієї чи іншої теми, адже розгляд певного питання під різним кутом зору вимагає багатократного збільшення часового проміжку на занятті.

Педагогічна система кожної історичної епохи переживає кардинальні зміни. Сучасна школа та школа майбутнього мають формувати особистість, яка може і хоче вчитися, здатна жити та працювати в сучасних умовах.

Історична спадщина – це суспільний безперервний процес відбору та надання оцінки фактам і явищам минулого, який відображає наші орієнтири щодо теперішнього та майбутнього, які постійно змінюються. Ми маємо виховувати нове, модерне покоління, представники якого мають відповідальне ставлення до людства в цілому, до його культури та історичної спадщини. Це те, що має відрізнити нову генерацію загальнокомпетентних, всебічнорозвинутих людей.

Список використаних джерел та літератури:

- 1 Баханов К. О. Оновлення змісту сучасної шкільної історичної освіти: Монографія. – Донецьк: Юго-Восток, 2005., 326 с.
- 2 Газін В. П. Новітня історія країн Європи та Америки 1945-2002 роки :навч. посіб. для студ. іст. спец. вищ. навч. закладів / В. П. Газін, С. А. Копилов; за ред. А. О. Копилова. – К. : Либідь, 2004.,С. 590.
- 3 Галлагер К. Викладання історії в дусі сприяння демократичним цінностям і терпимості : посібник для вчителів, 2001. Переклад здійснено за виданням: Carmel Gallagher. History Teaching and the Promotion of Democratic Values and Tolerance: A Handbook for Teachers. – Strasbourg: Council of Europe, 1996. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.coe.int/t/dg4/education/.../Source/.../Handbook_uk.pdf. – С. 7.
- 4 Єгоров Г. Стратегія реформування загальної середньої освіти в країнах Європейського союзу / Г. Єгоров // Історія в школі. – 2008.,№ 4.,С. 5.
- 5 Мисан В. Багатоперспективність як чинник трансформації змісту шкільної історичної освіти в Україні / В. Мисан // Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць / [редкол.: С. А. Копилов (голова, наук. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2013.,Вип. 4., С. 31-32.
- 6 Рекомендації Рес (2001) 15 про викладання історії в XXI столітті в Європі. Рада Європи; Комітет Міністрів: Ухвалена Комітетом Міністрів 31 жовтня 2001 р. Електронний ресурс. – Режим доступу: [http://www.coe.int/T/F/Coop%20Education/L'enseignement de l'histoire/ Histoire du 20e /Recommandation/ Recommandation Ukr.asp](http://www.coe.int/T/F/Coop%20Education/L'enseignement%20de%20l'histoire/Histoire%20du%2020e%20si%C3%A9cle/Recommandation/Recommandation%20Ukr.asp).
- 7 Страдлінг Р. Багаторакурсність у викладанні історії. Посібник для вчителів. Multiperspectivity in History Teaching: a Guide for Teachers, by Dr Robert Stradling Ukrainian version. Електронний ресурс. – Режим доступу: www.coe.int/t/dg4/education/.../Source/.../MultiperspectivityUkrainian.pdf – С. 7.
- 8 Сучасні підходи до історичної освіти. Методичний додаток до навчального посібника «Історія епохи очима людини. Україна та Європа в 1900-1939 р.» – Львів: НВФ «Українські технології», 2004.,С. 12.
- 9 ФрейманГ. Аксіологічні засади предметної компетентності як основа реалізації змісту історичної освіти (на прикладі навчання історії в стар ших класах / Г. Фрейман) // Історія в школі. – 2007.,№ 11-12.,С. 30.

Лайфхаки у викладанні громадянської освіти

Анотація: Проектне навчання (project-based learning), дедалі більше набирає обертів та стає результативнішим. Участь у міжнародних, всеукраїнських проєктах є дуже ефективним і актуальним підходом до викладання та навчання. Це оптимальний формат впровадження методів навчання в інтегрованому курсі «Громадянська освіта». Численні практики вказують на те, що після їх успішного впровадження в учнів покращується мотивація до навчання та підвищується рівень досягнень. Також така форма роботи допомагає реалізувати освітню програму та стає засобом реалізації життєвих планів на майбутнє.

Ключові слова: курс «Громадянська освіта» проєкт, проектне навчання, візія права та свободи людини і громадянина, добробут, маніпуляція, гідність, лайфхак, світогляд.

Вступ. Ми, педагоги, професіонали, кваліфіковані працівники освіти, причетні до істинного і цінного, до всеосяжного і високого, до тендітного і міцного, до наукового і мудрого – майбутнього покоління НАШИХ дітей. Ми творці, будівничі. Від нас сьогодні залежить бачення і світогляд нащадків. Ми, разом із батьками, формуємо майбутнє наших дітей. А у формуванні громадянських, політичних і економічних компетентностей, як учителі громадянської освіти, займаємо провідне місце у сучасному становленні особистості ВІДПОВІДАЛЬНОЇ за власні вчинки [2].

Якщо ж застосовувати принцип «не лише навчити», «дати знання», а й застосовування їх у житті», то варто сфокусувати свою увагу на участь учнів у міжнародних та всеукраїнських проєктах. Це практична, діяльнісна складова, адже при вивченні курсу «Громадянська освіта», ми прямо чи опосередковано торкаємося усіх сфер життя:

- від розвінчування міфів і фейків у інфопросторі, до вміння аналізувати, критично мислити та не піддаватись маніпуляціям;
- від формувань основ економічних процесів, до планування фінансової грамотності;
- від пізнання себе Людиною, особистісних та міжособистісних стосунків, до ефективної комунікації та подолання негативних явищ (булінг);
- від громадських активностей та громадянської небайдужості, до проактивного громадянина, який не є спостерігачем.

Основна частина. Так, власне апробовані практики, активна позиція закладу загальної середньої освіти, залученість учнів та проактивна позиція вчителя громадянської освіти у сфері популяризації, апробації та участі у міжнародних, всеукраїнських проєктах – то додатковий ресурс для вивчення та закріплення курсу «Громадянська освіта».

Тож маємо лайфхаки участі.

Міжнародний проєкт Global Dignity Day Ukraine. Організація та проведення ВСЕСВІТНЬОГО ДНЯ ГІДНОСТІ В УКРАЇНІ. Яке проходить за сприяння проєкту USAID_Взаємодія, команди і спільноти відповідального вчительства ГО EdCamp Ukraine, Всесвітнього руху Amnesty International, у співпраці з Міністерство освіти і науки України, Офісом Освітній омбудсмен Сергій Горбачов й Уповноваженим Президента України з прав дитини [1]. Рис. 1 Рис. 2

Рис. 1

Рис. 2

Проект USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія». Участь в проекті дає можливість учительству разом з учнівством зробити перші кроки протидії корупції у нашому житті ще зі школи. Запропоновано змінювати свідомість і змінювати країну через гру [5]. Рис. 3.4

Рис. 3

Рис. 4

Інструментарій проекту:
Інтелектуальна антикорупційна гра у форматі «Що? Де? Коли?» Рис. 5,6

Рис. 5

Рис. 6

Антикорупційна «Мафія» (місто проти корупції) Рис. 7,8

Рис. 5

Рис. 6

Антикорупційні сценарії Рис. 7,8

Рис. 7

Рис. 8

Антикорупційний квест Рис. 9,10

Рис. 9

Рис. 10

Антикорупційні уроки Рис. 11,12

Рис. 11

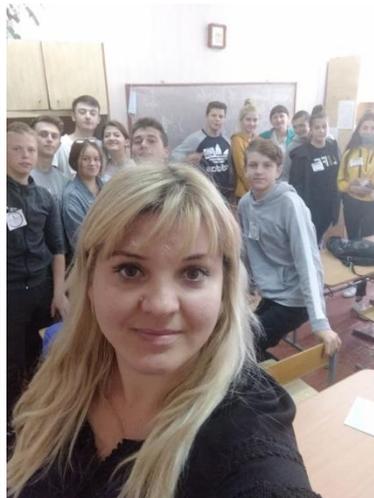

Рис. 12

Онлайн-гра «(Не)підкупність» Рис. 1

Це тобі і усвідомлення особистістю суспільних цінностей та громадянських ідеалів, це формування етичних норм поведінки, моральних якостей, громадянської відповідальності, громадянської самосвідомості. Тут пряма реалізація розділів «Людина в соціокультурному просторі» та «Демократичне суспільство та його цінності».

Фінансово-економічна гра Життєвий Капітал від ГО «Діловий клуб «Партнер».

Бути фінансово грамотним – завжди актуально і ніколи не пізно [1].

Тут:

Формування знань про економіку в повсякденному житті родини, місцевої громади, українського суспільства та розвиток ключових економічних компетентностей громадянина.

Розвиток економічної грамотності, дотримання правових норм у економічному житті, участь у творенні громадянського суспільства.

Та, безпосередньо, реалізація розділу «Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту»

Проект ДОСУ/ТИЖДЕНЬ проти булінгу в межах всеукраїнської кампанії проти кібербулінгу, започаткованим Міжнародним фестивалем документального кіно про права людини Docudays UA. Рис. 13,14

Рис. 13

Рис. 14

Проект, що сприяє оволодінню сукупністю здатностей, необхідних для життя у багатокультурному суспільстві на засадах толерантності; виховання культури соціальних відносин та ефективної комунікації Це попередження та протидія булінгу й кібербулінгу в школах, а також у формування довірливих стосунків між учнями, учителями та батьками [7].

Проект від IREX «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» це не лише розвиток поінформованості учнів/учениць, розвиток здатності шукати, обробляти, використовувати та перевіряти інформацію, вміння критичного аналізу різнобічної інформації та створення власних медіа повідомлень а й цікаві за своїм змістовністю та насиченістю уроки. Рис. 15,16,17

Рис. 15

Рис. 16

Рис. 17

І звичайно реалізація розділу «Світ інформації та мас-медіа» [4].

Освітній Центр Верховної Ради України. Співпраця із центром сприяє обізнаності громадян про діяльність Верховної ради України, її функцій та роль у системі органів державної влади: підвищення довіри до Верховної ради України серед громадян; впровадження інтерактивної програми візитів до парламенту для українських школярів та студентів. Заходи освітнього центру, тематичних лекцій та імітаційних ігри, сприяють живому спілкуванню молоді з народними депутатами України, представниками апарату Верховної Ради України, фахівцями із законотворення. під час спілкування зміцнюється довіра громадян до українського парламенту як до інституції, зрозумілішими стають діяльність Народного депутата України і його законотворчі ініціативи, а також реалізуються можливості для комунікації з громадянами в округах.

- засвоєння знань про права,
- свободи людини та механізми їхньої реалізації,
- способи суспільно-політичної участі;
- розуміння громадянського обов'язку, політичних подій і суспільних процесів [6].

Висновки. Переконана: якщо в курс «Громадянська освіта» інтегрувати проектну складову, це поліпшить якісні показники та практичні навички, забезпечить послідовність і цілісність розкриття усіх складників громадянознавчого змісту. Адже візії вищезазначених проектів органічно взаємопов'язані, об'єднані спільною метою, завданнями, світоглядно-ціннісними засадами, принципами, методами і формами навчання.

Звичайно ж є і складнощі у процесі впровадження, доручення та реалізація проектів. Потрібна всебічна підтримка та розуміння усіх учасників освітнього процесу.

Та найскладнішим вважаю, у роботі викладача громадянської освіти, це вміння уникнути будь-яких суб'єктивних оцінок та суджень. Адже саме сьогодні відбувається формування фундаментальних цінностей сучасного світу: демократії, свободи, поваги до прав людини, солідарність та участь. Саме тут, навчальна діяльність стає для учнів засобом реалізації життєвих планів майбутнього [3].

Список використаних джерел та літератури:

1. Діловий клуб «Партнер». URL: <https://www.facebook.com/clubpartner.net/> (дата звернення 10.05.2021)
2. Ільєва Ж. «Helper учителя громадянської освіти». URL: https://drive.google.com/file/d/1fd_JUijOUYN1Alfh-VwJBZ05rwpKQ8ig/view?usp=sharing (дата звернення 18.05.2021)
3. Навчальна програма з громадянської освіти (інтегрований курс) для 10 класів загальноосвітніх шкіл, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки № 1407 від 23 жовтня 2017 року.
4. Стартував конкурсний відбір для вчителів у проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/startuvav-konkursnij-vidbir-dlya-vчителiv-u-proyektivivchaj-ta-rozriznyaj-info-medijna-gramotnist> (дата звернення 11.05.2021)
5. #ОСВІТАБЕЗКОРУПЦІЇ. Вчись і навчай доброчесності. URL: <https://www.edcamp.org.ua/schoolwithoutcorruption>. (дата звернення 11.05.2021)
6. Освітній Центр Верховної Ради України. URL: <https://osvita.rada.gov.ua/> (дата звернення 18.05.2021)
7. Шкільний DOCU/ТИЖДЕНЬ. URL: <https://edu.bullyingstop.org.ua/> (дата звернення 12.05.2021)

Кенц Галина,
старший викладач кафедри теорії та
методик суспільно-гуманітарних дисциплін
Хмельницького ОІППО

Професійний стандарт учителя як траєкторія та орієнтир власного професійного розвитку

Зміни в освіті неможливі без умотивованого, добре підготовленого вчителя-професіонала. Але паралельно з високими очікуваннями від учителя, важливо розуміти, що педагоги самі потребують підтримки у процесі змін.

Одним із механізмів такої підтримки є створення Професійного стандарту вчителя — документа, що чітко пояснює, яким має бути вчитель, якими загальними та професійними компетентностями він має володіти, а також які етапи формування цих компетентностей він пройде. Стандарт має стати підґрунтям для освітньої програми у вищій освіті, за якою готують педагогів. Університети повинні орієнтуватися на фактичну потребу системи освіти. Щоби це не була переважно теорія й історія педагогіки, а й різні курси, які є прикладними і які будуть готувати вчителя, який опанував сучасні освітні технології, відповідні наскрізні і професійні компетентності. Друга мета Стандарту — планування вчителем свого професійного розвитку та підвищення кваліфікації. Вчитель, маючи професійний стандарт як орієнтир, зможе обирати сфери, у яких хотілося б розвинути свої вміння й навички. Згідно з професійним стандартом учителя розвиватиметься й система підвищення кваліфікації: важливо, щоб учителі могли реалізувати своє право на вибір підвищення кваліфікації і, співвідносячи свої потреби і пропозицію, могли ухвалювати рішення, як і де підвищувати свою кваліфікацію. Ще одна мета Стандарту — оцінювальна. Професійний стандарт — це не документ, який лише констатує вимоги до вчителя для прийняття на роботу чи перевірки відповідності займаній посаді (наявність цього вимагає трудове законодавство), а й має орієнтири для професійного розвитку.

Професійний стандарт є одним із головних чинників реформи педагогічної освіти, що зазначено у Концепції педагогічної освіти, адже стандарти вищої освіти формуються на основі професійних стандартів. Так само і програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників будуть орієнтуватися на професійний стандарт. Професійний стандарт учителя синхронізується з державними освітніми стандартами, адже якщо вчитель має навчити учнів певних компетентностей, то й сам має їх опанувати. Наприклад, за новими стандартами початкової та базової освіти, у складі громадянських і соціальних компетентностей учнів є вміння конструктивно співпрацювати, а до наскрізних умінь віднесено конструктивне керування емоціями, адекватне реагування на конфлікти, конструктивну комунікацію.

Трудові функції – невід’ємна частина стандарту для кожної професії згідно з українським законодавством. Професійна діяльність учителя у Стандарті розкладена на такі трудові функції, в межах кожної з яких нараховується по 3 компетентності.

Трудова функція А передбачає навчання школярів відповідно до сучасних методик та технологій.

Трудова функція Б зображує партнерські взаємовідносини між всіма учасниками освітнього процесу.

Трудова функція Г – управління навчальним процесом.

Трудова функція Д передбачає постійний професійний розвиток. Так, перша трудова функція — навчання учнів— передбачає, що вчитель постійно вдосконалює знання предмета і використовує сучасні форми, методи та засоби навчання, зрозуміло пояснює і грамотно говорить, знає одну з іноземних мов і може підтримати діалог, володіє цифровими технологіями та застосовує технології дистанційного навчання.

Партнерська взаємодія з дітьми, батьками, іншими педагогами вимагає від учителя здатності розуміти власні емоції, емоції учнів, емоції інших осіб, уміння реагувати і враховувати їх, а також здатність до співпраці на засадах партнерства і командної роботи.

Кажуть, що середовище є третім учителем. Тому така функція вчителя як участь в організації безпечного, здорового, інклюзивного освітнього середовища є вкрай важливою. Ця функція передбачає здатність враховувати потреби й цінувати індивідуальні особливості кожного учня, піклуватися про його здоров’я та безпеку, брати участь в організації освітнього середовища, яке має бути безпечним та інклюзивним і спонукати до навчальної діяльності.

Управління освітнім процесом вимагає від учителя здатності створювати або адаптувати навчальні програми, планувати освітній процес на рік, семестр, урок, організувати учнів на уроці та в позаурочній діяльності, організувати проєктну діяльність учнів, оцінювати індивідуальні навчальні досягнення учнів.

Звісно, всі зазначені трудові функції і професійні компетентності стають можливими за умови, що вчитель постійно навчається, вдосконалює свої уміння, рефлексує. Саме це стосується такої трудової функції як *безперервний професійний розвиток*, що передбачає три професійні компетентності: інноваційну, здатність до навчання впродовж життя та рефлексивну компетентність.

В останні роки в багатьох країнах підготовка кадрів, орієнтована на розвиток компетентності, є найбільш розповсюдженою концепцією, де підкреслюється, що поняття «компетентність» ширше, ніж поняття «кваліфікація». Воно означає не тільки професійні знання, уміння і навички, необхідні для виконання посадових обов’язків, досвід у даній спеціальності, але й відношення до справи, мотивація, прагнення і здатність ефективно використовувати знання й уміння, особистісні якості для забезпечення високих результатів професійної діяльності. Посилаючись на міжнародний досвід, можна стверджувати, що поняття «ключові компетентності» виступає в даному контексті як «вузлове» поняття, так як компетентність носить інтегрований характер, а саме: об’єднує професійні знання, інтелектуальні і когнітивні здібності, способи діяльності та особистісні якості. Поняття компетентність – багатогранне, і включає в себе не лише когнітивну й операційно-технологічну складові: знання, уміння і навички (кваліфікаційний компонент), а й особистісні якості людини (мотиваційний компонент).

Проблема педагогічної компетентності цікавила багатьох науковців та видатних педагогічних діячів.

Ш. Амонашвілі розглядає педагогічну діяльність як творчий процес.

На думку А. Макаренка, оволодіти педагогічною майстерністю може кожний педагог за умови цілеспрямованої роботи над собою. Вона формується на основі практичного досвіду.

В. Бондар вважає, що компетентний учитель організує педагогічну діяльність так, щоб вона була спрямована на отримання усвідомленого результату.

М. Коломієць розглядає компетентність як сукупність знань, умінь, навичок, які потрібні для успішного виконання його функцій навчання, виховання, розвитку особистості дитини.

А. Маркова вважає, що професійно компетентний педагог

- успішно розв'язує завдання навчання й виховання, готує для суспільства випускника з бажаними психологічними якостями;
- задоволена професією;
- досягає бажаних результатів у розвитку особистості учнів;
- має й усвідомлює перспективу свого професійного розвитку;
- відкрита для постійного професійного навчання;
- збагачує досвід професії завдяки особистому творчому внеску;
- соціально активна в суспільстві;
- віддана педагогічній професії, прагне підтримувати навіть у складних умовах її честь і гідність, професійну етику;
- готова до якісної та кількісної оцінки своєї праці, уміє сама це робити.

А. Орлов у теорії та практиці професійної діяльності вчителя виділяє основні компоненти професійно-педагогічної компетентності: етичні установки вчителя, систему психолого-педагогічних знань, систему знань у сфері свого предмета, загальну ерудицію, засоби розумових і практичних дій, професійно-особистісні якості.

На думку В. Синенка, варто розрізняти професійну підготовку фахівця та його професійну компетентність. Перше - це процес оволодіння потрібними знаннями та навичками, друге - результат цього процесу. В. Синенко трактує професійну компетентність учителя як інтегрування відповідного рівня його професійних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, що виявляються в результаті діяльності.

Професійна компетентність вчителя – це сукупність його кваліфікаційних знань, умінь, методичної майстерності та особистісних якостей, загальної культури, гармонійна інтеграція яких в педагогічній діяльності дає оптимальний результат.

У межах кожної трудової функції Стандарт окреслює компетентності, якими має володіти вчитель. Так до трудової функції А входить мовно-комунікативна, предметно-методична, інформаційно-цифрова компетентності. До складу трудової функції Б входить психологічна, емоційно-етична та компетентність педагогічного партнерства. Трудова функція В уособлює організацію здорового, безпечного, інклюзивного освітнього середовища. В її межах знаходиться інклюзивна, проєктувальна та здоров'язбережувальна компетентність. У складі трудової функції Г організаційна, прогностична та оцінювальна-аналітична компетентності. До трудової функції Д входить рефлексивна, інноваційна компетентність та здатність до навчання протягом життя.

Усі компетентності діляться на дві групи: загальні (громадянська, соціальна, культура самовираження, лідерська й підприємницька компетентності) і професійні (мовно-комунікативна, предметна, методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, компетентність педагогічного партнерства, інклюзивна, здоров'язбережувальна, проєктувальна, прогностична, організаційна, оцінювальна-аналітична, інноваційна, здатність до навчання впродовж життя, рефлексивна компетентність).

Із цими функціями пов'язані й професійні компетентності, які забезпечують здатність учителя якісно виконувати свою роботу. Окрім професійних компетентностей, професійний стандарт вчителя містить також опис загальних компетентностей: громадянської, соціальної, культури самовираження, лідерської і підприємницької. Що ж вони означають? Громадянська компетентність—це здатність учителя діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізовувати свої права та обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку. Соціальна компетентність означає здатність учителя взаємодіяти з учнями, батьками, колегами, іншими представниками місцевої громади; вміння працювати в команді, вміння спілкуватися і конструктивно

вирішувати проблеми. Культура самовираження — це здатність до поваги й цінування української національної культури, багатоманітності й мультикультурності в суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження. Звісно, вчитель має володіти лідерською компетентністю, тобто вміти приймати рішення і залучати до цього процесу учнів, батьків, колег; уміти надихати й підтримувати у процесі досягнення результатів. Підприємницька компетентність — це насамперед здатність учителя до генерування нових ідей, творчого вирішення проблемних ситуацій, здатність до інноваційності. Тому до емоційно-етичної компетентності вчителя включено здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, зокрема — уміння застосовувати методики усвідомленого та емпатичного слухання, ненасильницької та безконфліктної комунікації, запобігати конфліктам в освітньому процесі. Також вагоме місце в новому документі належить сучасним технологічним умінням, цифровій та медіаграмотності.

Характерним для українського професійного стандарту вчителя, як і для більшості стандартів інших країн, є визначення чотирьох рівнів компетентності вчителя, що дає можливість прослідкувати розвиток і встановлювати собі кроки до досягнення вищої мети. У кожній країні ці рівні можуть називатися по-різному: наприклад, у професійному стандарті Австралії — це 1) вчитель-випускник університету (вчитель-початківець); 2) досвідчений вчитель; 3) вчитель з відмінною практикою і 4) вчитель-наставник.

В Україні зараз існують чотири кваліфікаційних рівні: спеціаліст, спеціаліст I категорії, II категорії і вищої категорії. Це свого роду етапи вчительської кар'єри. Примітно, що у професійному стандарті вчителя чітко описано знання і вміння вчителя для кожного професійного рівня, що дозволить педагогу оцінити себе та визначити, на якому рівні він перебуває, а також зрозуміти, яких знань і вмінь йому необхідно набути для того, аби відповідати наступному рівню. Також під час атестації вчителів атестаційні комісії методистів матимуть чітко описані підстави для присвоєння вчителю тієї чи іншої кваліфікації. Суб'єктивний чинник буде меншим, а отже — і можливості для маніпуляцій та недоброчесності з боку керівництва.

Докладний опис компетентностей корисний не лише для вчителя, а й для керівника школи, який розуміє, чого очікувати від учителя на тому чи іншому етапі його професійного розвитку. Корисно це також і для батьків, які, знаючи офіційно присвоєний учителю рівень кваліфікації, розуміють, як він має працювати, які його завдання і чого можна очікувати.

Професійний стандарт вчителя — це механізм оцінювання та самооцінювання та ідеал, який має надихати педагогів у процесі їхнього професійного розвитку. Для вчителів Стандарт є основою для спілкування з колегами, батьками, керівництвом школи. У цьому проявляються комунікаційна і соціальна складові стандарту. Численні дослідження свідчать, що процес навчання — це соціальний процес і дорослі люди навчаються ефективніше, коли мають можливість обмінюватися ідеями, спільно вирішувати проблемні ситуації. Таким чином, професійний стандарт вчителя стане поштовхом до створення професійних спільнот — поширеної практики у світі, яка передбачає навчання через спільну роботу в невеликих групах, де вчителі можуть обмінюватися досвідом, своїми проблемами, генерувати ідеї щодо їх вирішення, реалізовувати ці ідеї на практиці та обговорювати результати. Це стає особливо важливо й корисно сьогодні — коли, з одного боку, багато вчителів працюють дистанційно, а з іншого — онлайн спілкування розширює такі можливості.

Стандарт кодифікований. Це означає, що кожна трудова функція, компетентність, здатність, знання й уміння мають свій шифр. Суть полягає в тому, що ті, хто пропонуватиме підвищення кваліфікації, повинні, використовуючи цю кодифікацію, чітко повідомляти вчителю, на розвиток якої компетентності, яких здатностей та умінь спрямовані їхні навчальні курси. Тоді це стає дуже прикладним для планування вчителем свого професійного розвитку. Як приклад, трудова функція “Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу” позначена літерою Б. Ця функція потребує наявності емоційно-етичної компетентності (Б2), яка передбачає здатність усвідомлювати особисті

відчуття й почуття, управляти власними емоційними станами (Б21), що включає знання типів та інтенсивності емоцій, причини їх виникнення (Б2131), а також уміння усвідомлювати й конструктивно реагувати на прояви емоцій без осуду, скеровувати та підтримувати увагу в процесі педагогічної діяльності (Б21У1). Маючи таку систему кодифікації, можна також каталогізувати напрацьовані матеріали для користування вчителем за всім спектром компетентностей. І коли вчителю потрібні матеріали за конкретною здатністю, знаннями чи умінням, він зможе би зайти у відповідний каталог матеріалів за відповідним шифром і знайти всю необхідну інформацію.

Головними аспектами професійного стандарту вчителя є дорожня карта для вчителя, допомога в його професійному розвитку, самооцінювання, дозволить учителям визначити чіткі орієнтири власного професійного розвитку, а також запобігти ризикам необ'єктивного оцінювання професійних компетентностей вчителів під час атестації або сертифікації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898. – Додаток 17, 18.
2. Концепція Нової української школи. Концептуальні засади реформування середньої школи. Ухвалено рішенням МОН 27.10.2016. 40 с.
3. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є., Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О. В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 272 с
4. Умови розвитку гнучких навичок (soft skills) педагогів у процесі навчання на курсах підвищення кваліфікації Таїса Миколаївна Смагіна, Оксана Михайлівна Шуневич
5. Жорова І.Я., Кузьмич О.Т., Назаренко Л.М. Самоосвіта педагога як умова підвищення його професійної компетентності: методичні рекомендації. – Херсон: РІПО, 2012. – 48 с.
6. Палегейченко В. Ключові компоненти професійної компетентності вчителя <http://osvita.ua/school/method/9170/>
7. Смагіна Т. М. Зміщення акцентів з hard skills на soft skills в підвищенні професійної компетентності педагогів у системі післядипломної освіти / Т.М. Смагіна // Розвиток професійної компетентності педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти регіону: збірник матеріалів конференції / За ред. О. В. Пастовенського. – Житомир, 2017. – С – 21
8. Черноморець В., Каменєва І., Коваленко М.. Готовність педагогів до інноваційної діяльності як засіб підвищення ефективності освітнього процесу // Нові технології навчання: збірник наукових праць / ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». – К., 2018. – Вип. 91. – С. 173-186.
9. Шовкопляс Т.І. Інноваційні форми самоосвітньої діяльності педагога в системі неперервної освіти https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/49443/

Лукіянова Оксана,

вчитель історії

Голозубинецька ЗОШ І-ІІІ ступенів

Дунаєвецької міської ради

Компетентнісний підхід вивчення історії в НУШ

Анотація. У статті автором проаналізована суть історичної компетентності та її компоненти. Наведено типи завдань, які вчитель може використовувати для формування хронологічної, просторової, інформаційно-мовленнєвої, логічної та аксіологічної компетентностей.

Ключові слова: компетентнісний підхід до навчання історії, компетентність, історична компетентність.

Вступ. На сучасному етапі українська освіта перебуває в стані реформування, а також впровадження нових освітніх технологій. В Законі України «Про освіту» прописано мету повної загальної середньої освіти, а саме: всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з

природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності. Однією з ключових компетентностей є історична [1].

Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти зазначає: «Метою освітньої галузі «Суспільствознавство», що складається з історичного та суспільствознавчого компонентів, є забезпечення розвитку учня як особистості, що керується гуманістичними нормами і цінностями, усвідомлює себе громадянином України та успішно самореалізується в сучасному українському суспільстві».

Завданнями освітньої галузі є:

- забезпечення реалізації можливостей розвитку учня як вільної особистості, здатної за допомогою набутих ключових та галузевих компетентностей ефективно самореалізовуватися в сучасному багатоманітному глобалізованому світі та брати участь у житті демократичної, соціальної, правової держави і громадянського суспільства, вчитися протягом усього життя;

- розвиток інтелекту дитини, її критичного та творчого мислення, визначення нею власної ідентичності як особистості, громадянина, члена родини, етнічної, релігійної, регіональної та локальної спільноти;

- формування в учнів почуття власної гідності, поваги до прав людини, гуманістичних традицій та загальнолюдських цінностей, здатності формувати власну етичну позицію та дотримуватися правил соціально відповідальної поведінки. Метою громадянської та історичної освітньої галузі є розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції [2].

В концепції Нової Української школи передбачено компетентнісний підхід до вивчення різних предметів, зокрема й історії. Крім ключових компетентностей, учителі-предметники мають формувати в учнів також і предметні компетентності.

Питаннями реалізації компетентнісного підходу розглядаються у працях К. О. Баханова, Н. М. Бібік, М. І. Бурди, Н. М. Гупана, О. В. Овчарука, О. Я. Савченко, Г. Фрейман, О. І. Пометун та ін. Проблеми запровадження даного підходу у навчанні історії, зокрема, ролі та місця в цьому процесі підручника з історії, розкриваються у дослідженнях В. С. Власова, О. І. Локшиної, Т. І. Мацейків, П. В. Мороза, А. С. Приходько.

Метою статті є визначення сутності історичної компетентності та особливості її формування.

Основний матеріал

Виходячи із мети та завдань шкільної історичної освіти на уроках потрібно використовувати компетентнісний підхід. Під компетентнісним підходом в освіті розуміється спрямованість навчально-виховного процесу на формування і розвиток компетентностей особистості того, хто навчається. Результатом такого процесу буде формування загальної життєвої компетентності випускника, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Отже, основною характеристикою компетентнісного підходу є перенесення акцентів з процесу навчання на його результати. Він є основою кардинальних змін, орієнтирів та завдань сучасної системи середньої та вищої освіти. Компетентнісний підхід визнаний базовою ідеєю реформування освіти в країнах Європейського Союзу і розглядається як стрижнева конструктивна ідея неперервної (пожиттєвої) освіти [4].

На уроках історії формується історична компетентність учнів, тобто здатність учня самостійно пізнавати, осмислювати та оцінювати минуле України та світу, соціальний й моральний досвід минулих поколінь. Вона має сприяти реалізації як загальної мети та

завдань базової загальної освіти, так і предмета зокрема – розвитку та соціалізації особистості учня як громадянина України, соціально адаптованої та відповідальної особистості.

До компонентів історичної компетентності належать: хронологічна, просторова, інформаційно-мовленнєва, логічна і аксіологічна компетентності.

Першим компонентом предметної компетентності з історії є хронологічна компетентність, яка передбачає вміння:

- орієнтуватися в історичному часі;
- розглядати суспільні явища в розвитку та в конкретно-історичних умовах певного часу;
- співвідносити історичні події, явища з періодами, орієнтуватися в науковій періодизації історії;
- використовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу.

Типи завдань:

- зіставлення року і століття;
- підрахувати час, який минув від однієї події до іншої;
- на знання найважливіших дат, хронологічних меж подій, явищ, процесів;
- встановлення хронологічної послідовності подій ;
- зіставлення історичних подій з періодами.

Другим компонентом є просторова компетентність, яка передбачає вміння:

- орієнтуватися в історичному просторі;
- співвідносити розвиток історичних явищ і процесів з географічним положенням країн та природними умовами;
- користуючись картою, пояснювати причини і наслідки історичних подій, процесів вітчизняної та всесвітньої історії, основні тенденції розвитку міжнародних відносин;
- характеризувати, спираючись на карту, історичний процес та його регіональні особливості.

Типи завдань:

- використання карти, як джерела інформації;
- встановлення зв'язку між особливостями природно-географічних умов держава і способом життя населення;
- характеристика регіональних особливостей історичних процесів;
- використання карти для пояснення причин та наслідків історичних подій або процесів;
- локалізація історичних подій на карті;

Одним з найважливіших напрямків у роботі з картою є навчання школярів умінню орієнтуватися в ній. Процес формування картографічних знань відбувається покроково:

Крок 1 (5 клас): формування елементарних вмінь зчитувати історичну інформацію з карти;

Крок 2 (6 клас): формування навичок «читання карти», показ на ній історичних місць, визначення географічного положення країни, знання легенди карти;

Крок 3(7 клас): удосконалення навичок та вмінь роботи з картою; формування вмінь за допомогою карти знаходити причини та наслідки історичних подій;

Крок 4 (8 клас): формування вмінь з допомогою карти виділяти інформацію, яка б допомогла розібратись у міжнародних відносинах, політичних інтересах тієї чи іншої країни;

Крок 5 (9 клас): удосконалення навичок та вмінь вільно читати карту, як одне із джерел інформації, встановлюючи характеристики історичних подій, явищ чи процесів;

Крок 6 (10 клас): формування навичок щодо аналізу інформації поданої на карті, використовуючи її як джерело знань про геополітичні інтереси країн у конкретний історичний період;

Крок 7 (11 клас): систематизація та удосконалення навичок та вмінь аналізувати карту як джерело інформації про тенденції розвитку міжнародних відносин та місце України в них.

Інформаційно-мовленнєва компетентність – четвертий компонент, який передбачає вміння:

- будувати усні та письмові висловлювання щодо історичних фактів, історичних постатей та історичної теорії;
- реконструювати образи минулого у словесній формі у вигляді опису, оповідання, образної характеристики;
- викладати історичні поняття, зв'язки і тенденції історичного розвитку, застосовуючи пояснення, доведення, міркування, узагальнювальну характеристику.
- вміння учнів працювати з джерелами історичної інформації;
- користуватися довідковою літературою, Інтернетом, тощо для самостійного пошуку інформації;
- систематизувати історичну інформацію, складаючи таблиці, схеми, різні типи планів;
- самостійно інтерпретувати зміст історичних джерел;
- виявляти різні точки зору, визнавати і сприймати таку різноманітність;
- критично аналізувати, порівнювати та оцінювати історичні джерела, виявляти тенденційну інформацію й пояснювати її необ'єктивність.

Типи завдань:

- робота з підручником;
- робота з історичними джерелами (усними, письмовими, матеріальними);
- робота з використання інтернет-ресурсів;
- робота з відео-та аудіо матеріалами;
- робота з електронним матеріалом до підручників видавництва «Ранок»;
- робота з музейними експозиціями;
- розповідати та описати історичні події;
- усно та письмово надавати історичну характеристику;
- давати усний відгук на відповідь однокласників;
- аргументувати власну позицію;

Аксіологічна компетентність передбачає вміння:

- формулювати оцінки і версії історичного руху й розвитку;
- порівнювати й оцінювати факти та діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей, визначати власну позицію щодо суперечливих питань історії;
- виявляти інтереси, потреби, протиріччя в позиціях соціальних груп і окремих осіб та їх роль в історичному процесі, тенденції і напрями історичного розвитку;
- оцінювати різні версії й думки про минулі історичні події, визнаючи, що деякі джерела можуть бути необ'єктивними.

Типи завдань:

- Оцінити історичні факти на основі здобутих знань;
- Висловити власне бачення щодо подій чи історичних фактів;

Висновок: Компетентнісний підхід – спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності.

Формування предметних компетентностей відбувається на уроці, оскільки урок залишається основною формою організації навчально-пізнавальної діяльності в системі освіти України.

Список використаних джерел та літератури:

1. «Про освіту»: Закон України за станом на 05 вересня 2017 р. // Відомості Верховної Ради. 2017. № 38-39. С. 12.

2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти URL.: <http://osvita.ua/legislation/>. (дата звернення 19.05.2021).

3. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. Всесвітня історія (5-9 клас). URL: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869429/.

4. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. К. : ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 208 с.

Масловська Наталія,
вчитель історії
Ружичанського ліцею

Зміст шкільної історичної освіти та його вплив на розвиток особистості

Ключові слова: громадянська відповідальність, суспільство, історична освіта.

Протягом останнього десятиріччя ХХ та на початку ХХІ ст. у змісті шкільної історичної освіти відбулися докорінні зміни, які знайшли своє відображення та були спрямовані на цілі і цінності демократичного суспільства, особистісний розвиток учнів, виховання їх як громадян-патріотів України, переорієнтація на набуття ключових компетентностей, необхідних людині у ХХІ столітті.

Побудова нової системи суспільствознавчої освіти вимагає осмислення вже набутого за 20 років досвіду, чіткого з'ясування її цілей і принципів, ретельного і об'єктивного аналізу її змісту, визначення шляхів і засобів реалізації цих цілей. Необхідною передумовою розв'язання існуючих проблем є й глибоке осмислення реального стану шкільної суспільствознавчої освіти і тих проблем, що мають розв'язуватись сьогодні.

Отримання якісної освіти сьогодні передбачає, що випускник школи, крім певної суми знань і розвинутого формального інтелекту, має досвід самостійної діяльності й особистої відповідальності, володіє критичним мисленням, уміннями ефективно діяти в реальних соціальних умовах і ситуаціях, планувати і будувати власний життєвий шлях.

Розвиток освітньої галузі нині відбувається у відповідності до актуальних викликів сучасного етапу розвитку людства: інформатизації суспільства, глобалізації, геополітичним змінам тощо.

Важливою передумовою його готовності жити і успішно діяти в сучасному світі, що швидко змінюється, є освіченість і компетентність у сфері суспільствознавчих наук. Опанування її змістом забезпечує учню можливості:

отримати таку інформацію і досвід, за допомогою яких він міг би дізнатися про свої корені, з'ясувати свою історію і на цій основі зміцнити власну індивідуальність і почуття гідності;

- познайомитись зі своєю країною, її історією і культурними традиціями і розвинути національну самосвідомість;

- дізнатись про важливі події і періоди в історії світу, особливо в сусідніх регіонах та інших частинах Європи;

- зрозуміти і уявити загальну картину сучасного суспільства, поважати людей та їхню працю в області матеріальної і духовної культури, формувати у собі якості активного і відповідального члена суспільства і громадянина української держави;

- опанувати інформацією і навиками, необхідними для життя в суспільстві;- отримувати і використовувати інформацію про історію та сучасне життя суспільства і розв'язувати за допомогою цієї інформації історичні і поточні завдання;

- зрозуміти та адекватно оцінювати себе і власні можливості у сфері соціальних відносин, визначати власні пріоритети (здібності, бажання) в оволодінні професіями, пов'язаними із суспільствознавством та соціальними відносинами.

У процесі історичного розвитку суспільства освіта послугоувалася різними педагогічними парадигмами (знанневою, біхевіористичною, гуманістичною, технократичною тощо), які відтворювали ті чи інші ідеї, принципи, соціокультурні цінності та сутність освітнього процесу, що сповідувалися в освітянському середовищі в конкретний історичний період. Розмірковуючи над подальшим парадигмальним розвитком сучасної освіти, вчені схиляються до думки, що нині вона інтегрує кілька різних моделей освітньої діяльності, утворюючи нову якість з уже відомих підходів, ідей і поглядів на освітній процес, відповіддю на вимоги глобалізаційних та інтеграційних процесів є розв'язання шкільним суспільствознавством наступних завдань:

забезпечення умов для адаптації та самореалізації молоді в мінливому сучасному світі;

набуття нею важливих життєвих орієнтирів, які сприяють особистісному культурному розвитку;

формуванню національної свідомості та громадянської позиції, самоідентифікації особистості як представника української політичної нації та європейської спільноти;

громадянина та патріота української держави.

Для того, щоб молоді люди могли відповідально та ефективно брати участь в демократичному управлінні державою, необхідно виробляти в них стратегії об'єктивного, сумлінного та конструктивного ставлення до питань і рішень, що торкаються їхнього громадського та приватного життя, орієнтуючись на демократичні цінності, серед яких права людини, демократія, ненасильницьке вирішення конфліктів, терпимість до поглядів та позиції інших, правова держава, ринкова економіка, виборність центральних органів влади, парламентаризм, місцеве самоврядування, розподіл влади тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Баханов К. О. Шкільна програма з історії: становлення змісту. / К. О. Баханов. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 127 [1] с. – (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 5 (65)).
2. Кинкулькин А. Т. Всесторонне и направленно. Вечно живой родник / А. Т. Кинкулькин. – Ставрополь: Изд-во, 1975. – 87 с.
3. Сергієнко Г. Я., Смолій В. А. Історія України (з найдавніших часів до кінця XVIII століття): Навчальний посібник для 7-8 класів середньої школи. – 2-е видання, зі змінами. – Київ, 1995;
4. перше видання – К., 1993; Лях Р. Д., Темірова Н. Р. Історія України. З найдавніших часів до XV ст.: Підруч. для 7-го кл. серед. шк. – К.: Генеза, 1996. Лях Р. Д., Темірова Н. Р. Історія України. З найдавніших часів до XV ст.: Підруч. для 7-го кл. серед. шк. – К.: Генеза, 2000;
5. Коляда І. А., Криlach К. І., Юренко С. П. Історія України: Підручник для 6-7 класів / Підручник для середніх шкіл з поглибленим вивченням історії. – К., 1998, перевидання – 1999; пробний підручник Смолія В., Степанкова В. Історія України. Давні часи та середньовіччя.

Наральник Тетяна,
заступник директора з виховної роботи
Чепелівської ЗОШ I-III ступенів
ім. П. Шемчука

Проблеми модернізації шкільної історичної освіти в умовах реформування української школи: зміст, технології, форми і методи

Проаналізовано стан правового регулювання шкільної освіти та окреслено ключові напрями реформи загальної середньої освіти. Було встановлено, що концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року передбачає розробку нового закону «Про загальну середню освіту» та плану дій щодо реформування системи загальної середньої освіти. Доведено необхідність реформування середньої загальної освіти, продиктовану часом та новими вимогами суспільства.

Ключові слова: освіта; загальна середня освіта; школа; якість; компетентність; автономія школи.

PROBLEMS OF MODERNIZATION OF SCHOOL HISTORICAL EDUCATION IN THE CONDITIONS OF REFORMING THE UKRAINIAN SCHOOL: CONTENT, TECHNOLOGIES, FORMS AND METHODS

The state of legal regulation of school education is analyzed and the key directions of general secondary education reform are outlined. It was established that the concept of implementing the state policy in the field of reforming general secondary education «New Ukrainian School» for the period up to 2029 provides for the development of a new law «On General Secondary Education» and an action plan to reform the general secondary education system. The necessity of reforming secondary general education, dictated by time and new requirements of society, is proved.

Key words: education; secondary education; school; quality; competence; school autonomy.

Постановка проблеми. За роки незалежності зміст освіти в українській школі зазнав кардинальних змін. Основними векторами його розвитку були орієнтація на цілі та цінності демократичного суспільства, особистісний розвиток студентів, їх виховання як громадян-патріотів України, переорієнтація на здобуття ключових компетенцій, необхідних людині у XXI столітті. Поряд із позитивними характеристиками нового змісту були й негативні риси, які так чи інакше впливали на якість загальної середньої освіти.

До таких позитивних характеристик можна віднести спрямованість на забезпечення фундаментальних та систематизованих знань, сформованих у студентів, універсальність та глибину навчального матеріалу, який передбачався програмами та відтворювався в підручниках, методичну обґрунтованість рекомендацій щодо його вивчення. Водночас слід зазначити, що у змісті початкової та загальної середньої освіти бракувало надмірної абстракції та теоретизації, перенасичення вторинним матеріалом, відірваності від життєвих практик.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення проблеми модернізації шкільної історичної освіти в умовах реформування української школи.

Посилання на сучасні дослідження та публікації. Проблеми освітнього процесу сьогодні досліджують такі вчені: О. Грішнова, І. Калачова, І. Каленюк, М. Курко, Н. Карпенко, В. Кремень. Питання змісту, функцій діяльності органів управління освітою в районі та місті, досліджували українські та російські вчені, а саме: В. Бегей, Ю. Гайстер, П. Дроб'язко, І. Жерносек, О. Зайченко, К. Золотар, І. Турков, П. Худоминський, Ф. Штикало та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, в українській освіті зараз відбуваються трансформаційні процеси, зокрема пов'язані з реформою початкової та загальної середньої освіти. У 2016 році Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та затвердив План дій, який фактично став урядовою програмою дій з модернізації шкільної освіти на 2017 рік – 2029. Слід зазначити, що одним із документів, що лягли в основу концептуальних основ Нової української школи, стала розроблена вченими Академії концепція загальноосвітньої школи України, затверджена Президією в березні 2016 року [3].

Згідно з концепцією Нової української школи, серед основних напрямків її реформування є модернізація змісту освіти, яка передбачає створення нових державних стандартів та освітніх програм для всіх рівнів загальної середньої освіти, оновлення освітньо-методичної підтримки навчального процесу, навчально-педагогічні технології в сучасному інформаційно-освітньому середовищі. Можна стверджувати, що в цьому сенсі модернізація змісту освіти є наріжним каменем нинішньої реформи шкільної освіти. Це визначальний фактор підвищення якості освіти, який визначає інноваційну спрямованість освітнього процесу.

Слід зазначити, що з самого початку реформи української школи вчені Академії брали активну участь у оновленні змісту освіти, приєднувались до робочих груп для посилення компетентності та вдосконалення існуючих навчальних планів для 1-4 та 5-9 класів, створити навчальні програми та програми для 10-11 класів, підготовку державних стандартів початкової та базової середньої освіти, типових освітніх програм Нової української школи та відповідного навчально-методичного забезпечення. Лише за останні чотири роки вчені Академії підготували близько 40 навчальних програм, створили понад 100 підручників, які були відібрані за конкурсом та рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання в загальній середній освіті [2].

Проведена значна робота з науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу за допомогою численних дидактичних матеріалів, методичних рекомендацій та експериментальних розробок, які широко впроваджені в освітню практику та користуються попитом серед вчителів та директорів шкіл. Це насамперед підручники та посібники, спрямовані на реалізацію компетентнісного підходу до шкільного навчання, а також ті, що входять до складу навчальних комплектів з цього предмету, створення яких слід вважати ефективним засобом навчально-виховного процесу. Загалом проблеми формування та реалізації змісту освіти постійно належать до пріоритетних напрямів досліджень наукових установ Національної академії педагогічних наук України [4].

Результати цих досліджень останнім часом суттєво вплинули на його розвиток та вдосконалення. Лише за останні три роки було розроблено та успішно впроваджено новий зміст початкової освіти, що знайшло відображення у прийнятому Державному стандарті початкової освіти та у типовій програмі для початкових шкіл, у конкурентних навчальних матеріалах та підручниках та впроваджено в освітню практику. Також були закріплені принципи відбору змісту початкової та профільної освіти, розроблена концепція профільної освіти, на основі якої будуються типові навчальні програми для загальноосвітніх шкіл та змісту викладання ряду предметів на профільному рівні, а також факультативні створюються курси [1].

Обґрунтовано концептуальні підходи та створено навчально-методичний супровід для формування цілісного та наукового світогляду студентів. Вчені Академії обґрунтовують теоретичний підхід до формування змісту освіти на основі фундаменталізації, диференціації рівня та профілю, інтеграції та цілісності. Наприклад, запропонована концепція диверсифікації освіти в початковій школі окреслила шляхи впровадження її положень у навчальні програми та навчальні програми, підручники та підручники з різних предметів для 5-9 класів. Розглядається зміст та структура ключових та предметних компетентностей, що формуються в різних галузях освіти на різних рівнях повної загальної середньої школи. Зокрема, було з'ясовано дидактичні особливості та розроблено модель побудови змісту спеціалізованого навчання на основі компетентностей, метапредметності та інтегрованого підходу.

Обґрунтовано принципи формування змісту варіативної складової освітнього профілю. Слід зазначити, що характерною рисою сучасних теоретичних досліджень Академії у галузі вирішення значних проблем змісту освіти є не лише представлення результатів у базових монографіях, а й їх впровадження в різноманітні навчально-виробничі вироби дослідниками.

Для підвищення якості освіти та з метою оптимізації галузевої статистичної звітності загальноосвітніх навчальних закладів і органів управління освітою профільне освітянське відомство приймає нормативно-правові акти. Наприклад, Наказ МОН України від 19.09.2016 № 1116 «Про затвердження і введення в дію переліку національних освітніх індикаторів ефективності та якості загальної середньої освіти та методології їх обрахунку».

Вищезазначеним наказом затверджено та введено в дію 4 напрямки національних освітніх показників ефективності та якості загальної середньої освіти, зокрема: – Показники напряму А. Ефективність навчальних закладів загальної середньої освіти; – Показники напряму В. Фінансові ресурси, вкладені в загальну середню освіту; – Показники

напряму В. Доступ до освіти, участь у навчальному процесі, перехід на освітній рівень; – Показники спрямованості Г. Навчальний процес та організація навчального процесу [5].

Ще одним показником якості загальної середньої освіти стане міжнародне оцінювання учнів PISA. У 2018 році Україна вперше візьме участь, серед близько 80 країн світу, у програмі міжнародного оцінювання учнів PISA, що їх проводять під егідою Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).

Представляючи концепцію «Нова українська школа», міністр проголосив важливим пріоритетом Міністерства освіти і науки оновлення змісту освіти та запровадження компетентнісного підходу в загальноосвітній школі [3]. Компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно-орієнтованим та заснованим на діяльності підходами до навчання, оскільки він базується на особистості учня і може бути реалізований та перевірений лише в процесі виконання певного комплексу дій конкретним учнем. Це вимагає трансформації змісту освіти, її перетворення від моделі, яка існує об'єктивно, для «всіх» учнів, до суб'єктивних досягнень одного учня, які можна виміряти. Компетентнісний підхід тісно пов'язаний з особистісно-орієнтованими підходами.

Особистісно-орієнтований підхід в освіті означає організацію навчального процесу з урахуванням особистої сфери учнів. Виділення особистісно значущої основи у змісті навчання передбачає особисту творчість учня щодо досліджуваних об'єктів, самосвідомість особистого досвіду, знань та цінностей учня, що виявляються в процесі пізнавальної діяльності, особистісних позицій стосовно фундаментальних досягнень [1]. Фінансові питання відіграють ключову роль у реформі середньої освіти. Фінансування освіти безпосередньо впливає на її якість, доступність та ефективність. Сьогодні існує потреба у розробці нових підходів до формування ефективної моделі фінансування освіти в обмежених фінансових можливостях країни для фінансування освіти.

Н. М. Курко вважає, що вдосконалення фінансового забезпечення системи освіти має здійснюватися за такими напрямками: – поступове збільшення асигнувань із бюджетів усіх рівнів на функціонування системи освіти з метою досягнення в найближчі роки освіти фінансування на необхідному рівні; – ефективне використання бюджетних коштів на основі вдосконалення існуючого механізму фінансування освіти та запровадження постійного контролю за їх використанням; – залучення позабюджетних джерел фінансування освіти, а саме коштів фізичних та юридичних осіб, шляхом запровадження стимулів на законодавчому рівні та створення умов для залучення додаткових коштів у цю сферу [1]. Збільшення витрат значною мірою зумовлене потребами реформ, заснованих на новому законі про освіту. Закон регулював фінансово-економічні відносини у галузі освіти в главі 10.

Важливим напрямком реформування середньої освіти є розширення шкільної автономії, що передбачає делегування адміністративних та викладацьких повноважень на рівень навчального закладу. Школи зможуть самостійно формувати освітні програми, складати навчальні програми та програми з предметів відповідно до стандартів середньої освіти та досягнень сучасної науки, обирати підручники, методи навчання та виховання, розвивати навчальну базу. Разом із запровадженням автономії буде посилено відповідальність школи перед суспільством за якість освіти.

У цьому випадку загальний державний контроль у формі перевірки замінить державно-державну систему забезпечення якості. Досліджуючи досвід європейських країн, вчені зазначають, що одним із найважливіших процесів після кризи в освіті в переважній більшості європейських країн була реструктуризація управління освітою, яка передбачала як централізацію, так і децентралізацію. Однак одним із найефективніших проявів децентралізації освітніх систем в контексті сучасних реформ у Західній Європі було питання про надання освітнім установам автономії у широкому та вузькому розумінні цього слова [2].

Головною реформою Міністерства освіти і науки України, яка розпочалася в останні роки і планується на десятиліття вперед, є запровадження концепції Нової української школи. Ключовою метою НУШ є створення школи, «в якій буде приємно вчитися і яка

дасть учням не тільки знання про те, як це відбувається зараз, але й здатність застосовувати їх у житті» [1].

У 2019 році розпочався другий етап реформи, який повинен був розпочатися розробкою та затвердженням стандартів базової середньої освіти в тому ж 2019 році [2, с. 32]. Як уже відомо, Державний стандарт базової середньої освіти був затверджений Кабінетом Міністрів України пізніше – 30 вересня 2020 р. [3]. Цей документ стане основою для впровадження реформи НУШ у 5-9 класах загальної середньої освіти.

8 жовтня 2020 року т.в.о. Міністра освіти і науки Сергій Шкарлет виступив з презентацією Держстандарту. Він підсумував роботу розробників цього акту, зазначивши, що до роботи долучилась і українська освітня спільнота, яка брала участь у громадських консультаціях у червні цього року. Керівник управління освіти також зазначив, що ключові компетенції та наскрізні навички, закріплені в цьому документі, базуються на найкращих практиках Європейського Союзу та досвіді Фінляндії, Шотландії, Франції та Канади. Сам стандарт повинен запрацювати з 1 червня 2022 року, коли нинішні третьокласники підуть у 5 клас, який стане частиною НУШ.

Міністерство освіти і науки України розробило графік впровадження стандарту. Так, з жовтня 2020 року по березень 2021 року планується робота над типовою освітньо-типовою навчальною програмою. У листопаді 2020 р. – вересні 2021 р. Має бути розроблена система оцінювання компетентностей, набутих на рівні базової середньої освіти. А з вересня 2021 р. В пілотних 5-х класах НУШ буде проводитися пілотування навчально-методичних матеріалів. З березня 2021 по серпень 2022 року буде проводитися відповідна підготовка вчителів.

Державний стандарт встановлює чіткі керівні принципи, згідно з якими:

- учні розвиватимуть власні компетентності – здобуватимуть знання, розвиватимуть навички та формуватимуть ставлення; Типовий навчальний план буде змінним – викладачі вибиратимуть предмети та інтегровані курси в інтересах своїх учнів;
- батьки зможуть контролювати навчальний прогрес своїх дітей;
- вчителі будуть супроводжувати навчальний процес, маючи академічну свободу;
- Школи будуть забезпечені відповідними підручниками, посібниками та іншими ресурсами, включаючи електронні.

Стандарт не містить поділу на предмети, натомість існують лише освітні галузі. Це означає, що розробники освітніх та навчальних програм зможуть реалізовувати певну освітню галузь за допомогою окремих предметів та поєднувати їх для інтеграції [2, с. 32]. Всього існує 9 освітніх галузей, в т.ч. громадянська та історична.

Частиною стандарту є також 7 варіантів базової навчальної програми відповідно до освітніх потреб дітей (для загальної середньої освіти, включаючи спеціальну). Зокрема, базовий навчальний план ЗЗСО для класів (груп) з українською мовою навчання передбачає таку річну кількість годин [3] (табл. 1).

Таблиця 1

Назва освітньої галузі	Річна кількість годин					
	5-6 класи			7-9 класи		
	рекомендована	мінімальна	максимальна	рекомендована	мінімальна	максимальна
Громадянська та історична	122,5	87,5	175	245	192,5	315

Зміст освіти, запропонований у стандарті, повністю змінює саму філософію викладання та підпорядковує підготовку фахівців, які будуть критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в полікультурному середовищі та мати інші сучасні навички.

Насправді для цього буде потрібно оновити методологію підготовки вчителів, оскільки нинішні студенти, як і багато вчителів, не готові працювати відповідно до умов,

запропонованих новим Держстандартом, тобто працювати відповідально, творчо та творчо. Наприклад, передбачається, що студентів слід навчити формулювати та представляти обґрунтовані аргументи, вести аргументовану дискусію. Це дуже цікавий інноваційний підхід, який змусить молодих людей замислитися.

На жаль, практика показує, що нинішні першокурсники (майбутні викладачі) дуже добре вирішують тестові завдання, і, водночас, виникають величезні проблеми з подачею творчих завдань. Нам, викладачам вільної економічної зони, доводиться закривати ці «прогалини». На своїх заняттях з джерелознавства історії України вони практикують активні форми навчання: перегляд відповідей учнів на семінари однокласників, дискусії при обговоренні певних проблем тощо.

В контексті європейської інтеграції особливу увагу слід приділити вивченню іноземних мов, спілкуванню з носіями інших мов для обміну історичною, правовою та іншою відповідною для суспільства інформацією. На жаль, практика показує, що майбутні вчителі історії недостатньо добре знають мову, що через запровадження єдиного вступного іспиту для студентів-педагогів ставить під загрозу вступ до магістерської програми. Яскравим прикладом є останні роки, коли студентів з великими зусиллями набирали на класичні спеціальності, для яких бар'єром був лише ЄВІ.

Ми схвалюємо один із пунктів стандарту про необхідність навчити студентів правильно обробляти цифрові дані, перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблицю, діаграму тощо) та використовувати її в поясненнях. Насправді це стосується викладачів, студентів та здобувачів дипломів, які перевантажують тексти своїх робіт величезною кількістю статистичних даних, які важко сприйняти. Ці джерела можна успішно представити у вигляді таблиць у додатках, що покращують сприйняття матеріалу. Звичайно, в основному тексті роботи слід коментувати результати. Причиною цього є незнання роботи зі статистичними джерелами. Тому школі слід звернути увагу на цю проблему.

Інноваційною позицією в цих компетенціях є необхідність навчити студентів генерувати нові ідеї, оцінювати їх переваги та ризики. Важливо також критично оцінити та виявити маніпулювання історичною та відповідною інформацією в процесі аналізу електронних ЗМІ. Особливо це стосується Інтернету, куди часто «кидають» неперевірену інформацію. Тому студентів потрібно навчити критично ставитись до таких сумнівних джерел інформації. Варто звернути увагу школярів на дотримання авторських прав та етичних норм у роботі з інформацією та під час спілкування в Інтернеті.

У молодіжному середовищі досить «модно» створювати словесні та візуальні повідомлення, мультимедійні презентації соціального та історичного змісту. Такі ініціативи заслуговують на схвалення, але слід звертати увагу на завантаження вмісту, оскільки деякі студенти навіть не знають, про що йдеться в конкретній презентації.

Ряд інших позицій Державного стандарту є інноваційними, зокрема, з точки зору громадянської та соціальної, культурних компетенцій, компетенцій підприємництва та фінансової грамотності [3]. Проблема широти вибору навчального матеріалу заслуговує на увагу. Не вистачає якісних, цікавих та захоплюючих матеріалів для викладання історії України. Заслуговує на увагу досвід видавничо-освітнього проекту «Портал», який створює книги з історії для дітей, і кожна з них – щось більше, ніж просто книга. Їх можна використовувати для різноманітних занять з дітьми як у школі, так і вдома. За допомогою цих книг не менш легко та захоплююче вивчати історію міжвоєнної міграції та демографії, основи термодинаміки чи особисту відповідальність з точки зору психології.

У першій половині 2020 року було видано 20 книг, а ще 30 планується до кінця року. Вони представляють захоплюючі історії про розвиток явищ та предметів та барвисті історії про культуру та історію різних етнічних груп в Україні. Усі вони – зі свіжим читанням історії України в контексті світової історії та глибоким роздумом про важкі періоди нашої історії. Насправді це європейський підхід, коли увага приділяється не лише важливим політичним подіям, але й повсякденній історії певних соціальних груп, таких як національні меншини [5].

Ще одна проблема, яка вимагає пильнішої уваги дослідників та наукового вирішення, пов'язана з освітнім потенціалом змісту освіти та його впровадженням у дидактичний процес. Зазначимо, що компетентнісний підхід фокусується не лише на формуванні знань, тобто добре обізнаних та здатних застосовувати набуті знання особистості, але головним чином передбачає усвідомлення ціннісно-орієнтованих установок молоді. У цьому сенсі мова йде про громадянство та патріотичне виховання, підприємництво та соціальну ініціативу. Ці якості особливо гострі сьогодні та потребують певних досліджень у контексті формування нової людини – громадянина-патріота України, активного члена громади, морально врівноваженої особистості.

Серед проблем модернізації змісту початкової та загальної середньої освіти є й інші виклики сучасної української школи. Отже, стандартизація освіти вимагає пошуку адекватних засобів педагогічної оцінки навчальних досягнень, зокрема широкого використання формуючого оцінювання в навчальному процесі, переходу від парадигми знань оцінки результатів освіти до компетентності. Вони чекають свого теоретичного обґрунтування та практичної реалізації питання поєднання змісту загальноосвітньої та професійної підготовки ліцеїстів в умовах профільної освіти.

Існує нагальна потреба у створенні типових освітніх програм для дітей з вадами розумового розвитку, а також у розробці науково-методичних принципів оцінки навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами. Існує потреба у пошуку нових шляхів та підходів у професійному зростанні вчителів, підготовці їх до нових умов навчальної діяльності на засадах академічної свободи, педагогічної творчості, ініціативи, відповідальності та професіоналізму. Цей список можна продовжити. Я сподіваюся, що ці та інші питання будуть висвітлені та обговорені в майбутніх виступах сьогодні. Я переконаний, що нагальні проблеми сучасної освіти, що виникають в контексті реформування української школи, не залишаться непоміченими і знайдуть належне рішення в процесі наукових досліджень вчених академії.

Висновки. Отже, необхідність реформування середньої загальної освіти продиктована часом, новими вимогами суспільства. Законодавець формує нову нормативно-правову базу, яка у разі успішної реалізації задекларованих положень, забезпечить розвиток якісної, доступної шкільної освіти в Україні. Новий Закон «Про освіту» заклав основи для створення сучасної системи освіти, і хоча ще багато положень потребують конкретизації в інших нормативно-правових актах, але основні напрями реформування освіти в Україні вже чітко визначені.

Врахування вимог НУШ у навчанні історії вимагає широкого впровадження проблемних, евристичних, дослідницьких та дискусійних методів. Пріоритет віддається активним та інтерактивним методам навчання, які реалізуються через парні та групові форми організації навчальної роботи студентів. Перевага також надається практичним методам навчання (робота з документами, лабораторні роботи, студентські проекти різної складності тощо) та проблемним методам. Студенти беруть участь у спільній діяльності, яка сприяє їх соціалізації та успішному набуттю соціального досвіду.

Таким чином, реформа загальної середньої освіти вимагає належної уваги до формування в учнів креативності в процесі вивчення історії.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ковальчук О. Автономія школи як стратегія децентралізації освіти (досвід європейських країн). Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. № 26. 2010. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/view/4933> (дата звернення: 17.05.2021).
2. Кремень В. Г. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін. Український педагогічний журнал. 2015. № 1. С. 8-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_1_4 (дата звернення: 17.05.2021).
3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої освіти. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf> (дата звернення: 17.05.2021).

4. Про затвердження формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1088 URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249793319> (дата звернення: 17.05.2021).

5. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> (дата звернення: 17.05.2021).

Ратушняк Наталія,
старший викладач кафедри
теорії та методик суспільно-гуманітарних дисциплін
Хмельницького ОІППО

Громадянська освіта: інноватика та перспективи розвитку в освітньому середовищі

Виклики, пов'язані з формуванням активного та відповідального громадянина з високим почуттям власної гідності, стійкою громадянською позицією, готовністю до виконання громадянських обов'язків, потребують комплексного підходу до розв'язання поставлених завдань в умовах модернізації вітчизняної системи освіти.

Ключові слова: курс «Громадянська освіта», інноваційна технологія навчання, освітній процес, методика навчання громадянської освіти, інтегрований курс, громадянськість, деліберація.

Метою громадянської освіти є формування і розвиток у громадян України громадянських компетентностей, спрямованих на утвердження і захист державності та демократії, здатності захищати свої права, відповідально ставитися до громадянських обов'язків, брати відповідальність за своє життя, налагодження гармонійних стосунків між членами своєї сім'ї, життя територіальної громади. Відповідно завданнями громадянської освіти є:

- формування громадянської (державної), національної та культурної ідентичності; сприяння розвитку української мови, підвищення духовного рівня українського народу та усвідомлення його моральних норм;
- формування поваги до честі та гідності людини, до прав та свобод людини, здатність їх захищати;
- формування громадянської відповідальності за суспільно-політичні процеси, набуття навичок здійснювати демократичне управління на місцевому рівні та навичок участі громадян у веденні державних справ;
- формування і розвиток критичного мислення та медіаграмотності, вміння їх практичного застосування;
- впровадження ідей інклюзивного навчання;
- формування активної життєвої позиції, здатності до громадських ініціатив та волонтерства;
- формування навичок конструктивної міжособистісної та суспільної взаємодії, яка ґрунтується на взаємоповазі, обміну досвідом і співпраці; впровадження принципів солідарності та турботи про спільне благополуччя.

Основними громадянськими компетентностями є:

- розуміння власної громадянської (державної), національної та культурної ідентичності, повага до інших культур та етносів;

- здатність берегти українські традиції та духовні цінності, володіти відповідними знаннями, вміннями та навичками, спроможність реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства;
- розуміння значення національної пам'яті та її впливу на суспільно-політичні процеси;
- знання європейських цінностей, зокрема принципів демократії, та здатність застосовувати їх у повсякденному житті; розуміння та сприйняття цінності прав та свобод людини, вміння відстоювати свої права та права інших; розуміння та сприйняття принципів рівності та недискримінації, поваги до гідності людини, толерантності, соціальної справедливості, доброчесності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та розв'язувати конфлікти;
- знання та розуміння державного устрою, державного управління у всіх сферах суспільного життя на всеукраїнському та місцевому рівні;
- знання механізмів участі у суспільному, суспільно-політичному та державному житті та вміння їх застосовувати разом з прийняттям рішень на всеукраїнському та місцевому рівні; відповідальне ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків, пов'язаних з участю в суспільно-політичному житті;
- здатність формувати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки/позиції, якщо вони не порушують прав та гідності інших осіб;
- здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення;
- здатність до соціальної комунікації та вміння співпрацювати для розв'язання проблем спільнот різного рівня, зокрема шляхом волонтерської діяльності.

Якість освіти залежить від того, як організований процес навчання. Національна система освіти намагається зберегти кращі надбання в організації навчального процесу та вивчити, взяти на озброєння іноземний досвід. Вибір форм організації навчання зумовлено завданнями освіти і виховання, особливостями змісту різних предметів та їх окремих розділів, конкретним змістом.

Класно-урочна система залишається основною у національній школі. На сучасному етапі вона означена новітніми підходами до організації навчання – інтерактивними технологіями, які дають можливість вчителю зробити процес навчання цікавим та ефективним.

Інноваційне навчання – це зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна та освітня діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості і на сьогодні є актуальним способом роботи педагога в будь-якому освітньому закладі. На відміну від традиційних сучасні побудовані на активній взаємодії учасників навчального процесу, передбачають активну взаємодію слухачів між собою. Такий підхід активізує навчальний процес, робить його більш цікавим для учасників.

Зміни життя в сучасному світі вимагають і трансформації мети та призначення сучасної освіти. Знижується функціональна значущість і привабливість традиційної організації навчання, передача «готових» знань від вчителя до здобувача освіти перестає бути основним завданням навчального процесу.

Трендом сучасного навчання є креативність. Яким чином її використати в освітній діяльності?

Для цього призначений цей курс, бо наші діти – це діти XXI століття, діти «Z», діти неперехідного покоління. Вони мають змогу оволодіти новими формами у процесі освоєння навчального матеріалу. Наприклад, кюар-коди, онлайн-платформи, інтерактивні ігри. Власне, вони хочуть навчатися по-іншому.

Вітчизняна наука, а за нею й практика вже мають значні напрацювання у використанні інтерактивних прийомів та методів. Саме з такою метою Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» розробила онлайн-платформу, сайт – <http://citizen.in.ua>. Це є інтерактивний ресурс, який спрямований на надання інформаційної та методичної підтримки учням й педагогам, котрі працюють за підручником «Громадянська освіта» (10 клас).

Вчителям, які викладають інтегрований курс «Громадянська освіта» у 10 класі, пропоную під час вивчення розділу «Демократичне суспільство та його цінності» та інших використовувати технологію «Деліберативної дискусії».

Сучасні виклики розвитку демократії свідчать про необхідність зміни парадигми характеру суспільної комунікації з епізодичної та змагально-конкурентної, до регулярної та дорадчої (деліберативної). Демократією майбутнього називають деліберацію, в основі якої - увага до позиції меншості, соціальна емпатія, пошук консенсусу. Термін «деліберація» входить у різні сфери сучасної політики, освіти, медіа і є перспективним трендом у розвитку культури демократії та передбачає зважений підхід до розв'язання різних суспільних питань.

Деліберативна демократія має на меті розвиток умінь громадян співпрацювати та домовлятися з іншими, а її характер передбачає регулярне залучення громадян до обговорення та розв'язання загальнодержавних чи місцевих суспільних проблем. Особливо це стосується проблем, до розв'язання яких у суспільстві є різні підходи.

Засади деліберації активно використовуються зараз в різних країнах у сфері громадянської освіти і реалізуються через різноманітні форми і методи навчання. Однією з них є «Дискусія деліберації», у ході якої молоді люди мають можливість обговорювати дискусійні питання, шукати компроміси та приймати спільні рішення.

На відміну від інших наявних традиційних форм організації дискусій: «Дебати», «Аргументована дискусія», онлайн-форуми тощо, «Дискусія деліберації» робить акцент не лише на аргументованому представленні своєї позиції, а передусім - на емпатичному сприйнятті позиції опонента, пошуку компромісу. Важливим етапом організації дискусії деліберації є акцентування не лише аргументів однієї сторони, але й аналіз та прийняття окремих аргументів опонента задля спільного порозуміння.

Технологія «Деліберативної дискусії» була розроблена організацією Street law (США). У 2020-2021 роках у рамках спільного проекту за підтримки Посольства США в Україні виникла можливість спільно із Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» поширити досвід реалізації «Дискусії деліберації» в Україні.

Наприклад, вивчення теми «Громадянське суспільство» можна розпочати з проблемних питань: «Які ви знаєте молодіжні організації? З якою метою вони створені? Які з них захищають права молоді, допомагають їй у вирішенні соціальних потреб?».

Учні мають пригадати відомі їм організації та поміркувати, з якою метою вони були створені та які з них справді спрямовують свою діяльність на задоволення потреб молоді.

Узагальнюючи відповіді, вчитель підводить слухачів до розуміння складових громадянського суспільства, необхідності його розвитку взагалі і в Україні зокрема.

Тема «Громадянин і суспільство» містить такі питання: історичні типи суспільств; соціальні спільноти і групи, соціально-класова структура суспільства та соціальна стратифікація. Для вивчення цієї теми можна використати таку форму проведення: урок-семінар.

У процесі вивчення теми «Суспільні відносини» можна провести практикум з розв'язання конфліктів і застосувати методику, що має назву «дерево рішень». Учасники обговорення детально аналізують усі можливі варіанти рішень і випишують у стовпчики переваги і недоліки кожного з них, а також ті проблеми, що вони можуть спровокувати.

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером дитячого колективу. Інтерактивна взаємодія унеможлиблює як домінування одного учасника навчального процесу над іншими, так і однієї думки над іншою.

Формування громадянських знань та компетенцій може відбуватися через міжпредметну форму діяльності в межах освітнього процесу. Цей підхід зумовлює необхідні знання та вміння не через окрему дисципліну, а через інтегровані освітні галузі, насамперед предмети суспільно-політичного циклу: історію, правознавство тощо. Інтегроване навчання дає можливість проводити уроки з використанням міжпредметних зв'язків на усіх етапах засвоєння знань. На цих уроках розглядають проблему інтеграції громадянських знань, оновлення методів, засобів і форм навчального процесу.

Тож організація інноваційного навчання ефективно сприяє формуванню громадянсько-навчальних навичок і вмінь: спілкуватися з іншими людьми та органами влади, критично мислити, приймати продумані рішення; обґрунтовано висловлювати свій погляд, захищати власні права.

Список використаних джерел та літератури:

1. Всеукраїнська Асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.novadoba.org.ua/gromadska-osvita-ua>
2. Громадянин – Держава – Громадянське виховання. Антологія / Упорядник М.П. Рагозін і О.В. Сухомлинська. – Донецьк: Донбас, 2001. – 262 с.
3. Громадянська освіта: теорія і методика навчання Київ, 2008 Видавництво ЕТНА-1 174 стор.
4. Громадянська освіта навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
5. 3D демократія: думаємо, діємо, дбаємо. Курс громадянської освіти / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://citizen.in.ua>
6. «Демократичне врядування в школах» укр/рос/англ / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokraticzna-shkola/Navchal-ni-materiali>
7. Інтерактивні методи навчання: навч. посібник / (П. Шевчук, П. Фенрих). – Цецін : WSAP, 2005. – С. 7 – 23
8. Історія для громадянина: Метод. посіб. для вчителів / В. Горбатенко, П. Вербицька, А. Ковтанюк. – Львів: НВФ «Українські технології», 2003. – 136 с.
9. Освіта для демократичного громадянства: посіб. для підготов. вчителів з питань освіти для демократ. громадянства та освіти з прав людини (вдосконалена версія – вересень 2007) / [Р. Голлоб, Е. Хаддлестон, П. Крапф та ін.] ; пер. з англ. та адапт. Л. М. Ващенко ; за ред. Е. Хаддлестона ; заг. ред. укр.

версії : Н. Г. Протасова. - К. : НАДУ, 2009. - 92 с. // [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://osvita.khpg.org/files/docs/1366804266.pdf>

10. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики // Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.

11. Концепція розвитку громадянської освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p#Text>

12. Мокрогуз О.П. Інноваційні технології у викладанні суспільних дисциплін. – Чернівці : 2004.

Ремех Тетяна,
завідувачка відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України
кандидат педагогічних наук

Види діяльності учнів у навчанні громадянської освіти

Анотація. Тези розкривають особливості практичного заняття з громадянської освіти як виду діяльності учнів. З'ясовано вимоги до його структури і змісту, наголошено на важливості підготовки вчителя до практичного заняття та залученості учнів. Окремі положення тез проілюстровано прикладами.

Ключові слова: громадянська освіта, практичне заняття.

Abstract. Theses reveal the features of practical classes on civic education as a type of student activity. The requirements to its structure and content are clarified, the importance of teacher preparation for practical training and involvement of students is emphasized. Some provisions of theses are illustrated by examples

Key words: civic education, practical lesson.

Актуальність наукової розвідки зумовлена розширенням змісту громадянської освіти й оновленням підходів до навчання учнів громадянства, що зафіксовані в новітніх освітніх документах. Одним із шляхів реалізації інтегрованого підходу до громадянської освіти є забезпечення необхідних громадянознавчих елементів у змісті навчальних програм, підручників, посібників, інших засобів навчання [1, с. 14].

Громадянська та історична освітня галузь Державного стандарту базової середньої освіти, ухваленого Постановою Кабінету Міністрів України у вересні 2020 року [2], містить доволі великий реєстр громадянознавчих знань, умінь і навичок, якими мають опанувати учні 5-9 класів. У лютому 2021 року Міністерством освіти і науки України прийнято Типову освітню програму, що включає перелік інтегрованих курсів вказаної освітньої галузі, а саме: «Вступ до історії України та громадянської освіти», 5 клас; «Досліджуємо історію і суспільство», 5-6 клас; «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти», 5-6 клас. Викладання окремого предмету «Громадянська освіта» передбачено в 8 класі [3].

Створені на основі Типової освітньої програми модельні навчальні програми для адаптаційного циклу базового рівня середньої освіти (5-6 класи), конкурс яких наразі триває, передбачають, крім очікуваних результатів і власне змісту, програмове унормування видів навчальної діяльності учнів. До ефективних видів діяльності учнів із громадянської освіти віднесемо практичні заняття, що відіграють найважливішу роль у формуванні наскрізних умінь і розвитку ключових компетентностей учня (зокрема громадянської), оскільки передбачають його активну пізнавальну діяльність протягом всього заняття.

«Громадянську освіту» як інтегрований курс рівня стандарту викладають у 10 класі закладів загальної середньої освіти із 2018 року. Відтак накопичено чималий досвід навчання учнів громадянства, в тому числі й проведення практичних занять. Такий досвід, на нашу думку, буде корисним при конструюванні підручників і посібників, проектуванні уроків з інтегрованих курсів громадянської та історичної галузі. Тому детальніше

зупинимося на питанні особливостей практичних занять із громадянської освіти та вимог до їх організації і проведення.

У наших попередніх наукових розвідках [4; 5] ми вказували на важливе положення про те, що громадянська компетентність учня формується та розвивається лише в діяльності, а також акцентували увагу на програмових завданнях «Громадянської освіти», які, на відміну від інших навчальних предметів і курсів, передбачають формування в учнів умінь «поводитись», «проявляться», «реалізуватись у життєвих ситуаціях», «спілкуватись з іншими», «отримувати досвід поведінки, взаємодії, взаємовідносин» [6]. Досягнення зазначених завдань висуває обов'язковою умовою активну залученість учня до навчання, його «занурення» у відповідні навчальні ситуації на уроці й поза ним.

Під практичним заняттям розуміють форму навчального заняття, «особливий тип уроку, де на основі раніше отриманих знань і сформованих умінь учні виконують пізнавальні і дослідницькі завдання, набуваючи нових знань і опановуючи більш складні пізнавальні вміння» [7, с. 44]. Тому практичні заняття розглядаємо як важливий засіб формування наскрізних умінь та розвитку ключових компетентностей учнів.

На практичних заняттях учні застосовують набуті знання, формують і вдосконалюють предметні й міжпредметні вміння, детально розглядають окремі теоретичні положення курсу, ті чи ті аспекти нового матеріалу, опрацьовуючи інформацію з різних джерел, виконують на їх основі пізнавальні практико орієнтовані завдання. Такі заняття спрямовані на формування й удосконалення учнями вмінь використовувати джерела інформації, застосовувати теоретичну інформацію для виконання пізнавальних завдань, узагальнювати вивчене, обмірковувати й висловлювати власне ставлення до суспільних фактів, подій, явищ і процесів, обговорювати суперечливі питання суспільної політики, застосовувати процедури самооцінювання тощо.

Досягнення цілей практичних занять із громадянської освіти, зокрема таких як формування і розвиток умінь та навичок учнів, здійснюють через їхнє активне навчання із застосуванням різноманітних форм – індивідуальної/фронтальної/парної/групової роботи над певним аспектом змісту теми з використанням різноманітних джерел знань (підручників, посібників, довідкового матеріалу, інтернет-ресурсів тощо), виконання різних завдань та проектів.

У програмі з інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (10 клас) зазначено, що «практичні заняття з громадянської освіти допомагають краще засвоїти знання, розвинути вміння, сформувати ставлення та утвердити цінності через особистий практичний досвід учнів. Вони спрямовані на формування навичок соціальної взаємодії, вироблення вміння самостійно аналізувати різноманітні ситуації, перш за все у своєму життєвому середовищі, вміння самостійно приймати відповідальні рішення і діяти у правовому полі, конструктивно взаємодіяти з суспільством тощо» [6].

Навчальна програма курсу пропонує лише орієнтовний перелік тем для практичних занять (на відміну від навчальних програм з історії та основ правознавства, де теми практичних занять фіксовані) та рекомендує вчителям обирати/пропонувати власні теми й форми практичних занять, враховуючи потреби конкретних учнів та їхні вікові й психологічні особливості. У програмі наголошено також на необхідності застосування різноманітних методів як-от групові, дискусійні, дослідницькі, проведення дебатів, рольових ігор та симуляцій, вивчення кейсів, перегляд та обговорення фільмів, виставок, організація досліджень, презентацій, а також застосування проблемного й проектного навчання [6].

Принагідно зауважимо, що низка пропонованих програмою тем практичних занять скоріше є темами проектів, що потребують участі учнів у позаурочній діяльності.

На основі орієнтовних тем практичних занять [6] нами запропоновані практичні заняття до кожного розділу курсу, представлені в колонці 3 таблиці 1, та розроблені їх сценарії [5, с. 26-84]. 12 практичних занять із цих увійшли до робочого зошита з громадянської освіти для учнів [8, с. 95-141].

Таблиця 1.

Практичні заняття з курсу «Громадянська освіта» (10 клас)

Розділ курсу	Орієнтовні теми за програмою	Пропоновані теми
1. Особистість та її ідентичність	<p>«Хто я?» (усвідомлення своєї ідентичності)</p> <p>«Чи може людина бути творцем власного життя, або як стати успішною людиною?»</p> <p>«Визначаємо найнеобхідніші умови для самореалізації людини»</p>	<p>«Якими є життєві цінності людини»</p> <p>«Як стати успішною людиною»</p> <p>«У чому цінність навчання»</p>
2. Права і свободи людини	<p>«Європейський суд з прав людини»</p> <p>«Чи можна пожертвувати правами однієї людини для захисту прав багатьох?»</p> <p>«Організуємо кампанію на захист прав людини у нашому місті»</p> <p>«Порушення прав дитини та як забезпечити їхнє дотримання в Україні»</p>	<p>«Чому права і свободи людини є основою демократії»</p> <p>«Як звертатися до Європейського суду з прав людини»</p> <p>«Як захищають права дитини»</p> <p>«Якою є роль правозахисних організацій і правозахисників»</p>
3. Людина в соціокультурному просторі	<p>«Мистецтво спілкування»</p> <p>«Подолання стереотипів»</p> <p>«Розв'язання конфліктів у нашій школі»</p> <p>«Вчимося вирішувати проблему (у класі, школі)»</p> <p>«Створення шкільного центру медіації»</p> <p>«Культурне різноманіття нашого краю»</p> <p>«Гендерна різноманітність»</p> <p>«Організуємо кампанію проти ксенофобії»</p>	<p>«Чому різноманітність – це ресурс»</p> <p>«Як опанувати мистецтво спілкування»</p> <p>«Як поводитись в конфліктній ситуації»</p>
4. Демократичне суспільство та його цінності	<p>«Вибори до органів місцевого самоврядування».</p> <p>«Організація і проведення загальношкільного громадського слухання»</p> <p>«Повага до меншин – умова збереження миру» (Папа Римський Іоан Павло II)</p> <p>«Створюємо дитячу організацію в школі»</p> <p>«Учнівський моніторинг»</p> <p>«Статут школи та забезпечення прав дитини в навчальному закладі»</p> <p>«Створюємо шкільні правила разом» (написання та внесення змін до шкільного</p>	<p>«Як бути свідомим виборцем»</p> <p>«Якими є форми й прояви громадянської активності»</p>

	статуту) «Участь шкільної молоді у прийнятті рішень в місцевій громаді»	
5. Світ інформації та мас-медіа	«Аналіз медіатексту» «Створюємо шкільні медіа» «Твоя соціальна інформаційна кампанія в школі/громаді»	«Чому варто бути поінформованою людиною» «Як розпізнати маніпуляцію та захиститись від неї» «Як оцінити інформацію з Інтернету»
6. Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту	«Родинний бюджет» «Місцевий бюджет: основні статті доходів та видатків» «Створюємо бізнес-план власного підприємства» «Аналіз попиту на ринку праці і складання резюме»	«Як не стати жертвою торгівців людьми» «Як я можу взяти участь у сталому розвитку моєї держави» «Як розумно будувати домашню економіку» «Як протидіяти корупції»
7. Україна, Європа, світ	«Економічні, соціальні та політичні переваги вступу до ЄС» «Організуємо Місію ООН з подолання наслідків стихійного лиха» «Молодіжні ініціативи та волонтерство в різних країнах світу» «Шукаємо ровесників та однодумців із інших країн для співпраці у рамках соціального проекту засобами Інтернету» «Глобальні проблеми сучасності»	«Які правила регулюють збройні конфлікти» «Як діють волонтери в Україні та в різних країнах світу»

На нашу думку, для різностороннього розгляду тем, застосування методів активного навчання учнів варто на практичні заняття з кожної із запропонованих тем відводити 2 уроки. Крім того, вчителю слід ретельно добирати матеріали для практичних занять, адже громадянська освіта передбачає розгляд актуальних питань та проблем сьогодення.

Зауважимо також, що практичне заняття потребує ретельної підготовки вчителя, що уналежнює: опрацювання змісту теми (підручник, інші джерела); ознайомлення з додатковою літературою та Інтернет джерелами; складання плану заняття – визначення змісту етапів та їх тривалості, складання/підбір пізнавальних завдань для роботи учнів у класі та вдома; визначення форм та критеріїв оцінювання учнів.

Структура практичного заняття з громадянської освіти передбачає, як, власне і урок, три частини – вступну, основну, підсумкову. Утім, кожна частина практичного заняття відрізняється від уроку за змістом, видами діяльності учнів, тривалістю. Так, вступна частина практичного заняття має бути короткою й включати вступне слово вчителя (невелике мотиваційне завдання), оголошення очікуваних результатів заняття та інструктаж учнів, основна частина заняття є суто практичною – тут відбувається індивідуальна/кооперативна/фронтальна робота учнів із виконання різних завдань, а у підсумковій частині учні та/або групи презентують результати роботи, разом із вчителем підбивають підсумки; застосовують процедури взаємооцінювання та самооцінювання.

Проілюструємо це прикладами.

Приклад 1. Практичне заняття «Як вести економіку домогосподарства».

Вступна частина (до 10 хв.):

1. Оголошення теми.

2. Обговорення з учнями в загальному колі запитань:

- *Що таке, на вашу думку, домогосподарство?*

- *Чи співпадають, на вашу думку, поняття сім'я і домогосподарство?*

3. Складання кластера до поняття «Домогосподарство».

4. Оголошення очікуваних результатів:

Після цього уроку учні зможуть:

- *пояснювати, що таке домогосподарство як суб'єкт економічних відносин;*

- *розповідати про функції, структуру та бюджет домогосподарства;*

- *пояснювати, що таке раціональне ведення домогосподарства та ілюструвати це прикладами;*

- *висловлювати власні міркування щодо ощадливого та раціонального ведення домогосподарства.*

Приклад 2. Практичне заняття «Як діють волонтери в Україні та в різних країнах світу» [5, с. 81-84].

Основна частина (до 30 хв.):

1. Прочитайте текст «Що відомо про волонтерський рух в різних країнах світу» і позначте: *те, що відомо позначкою «+»;* *те, що є новим «-»;* *те, що привернуло увагу, вразило «!»;* *те, про що хотілося б дізнатись більше «?».*

2. Розгляньте діаграму щодо волонтерського руху в Україні в 2017 році. *Які думки викликають у вас ці дані?*

3. *Які якості потрібні людині, щоб бути волонтером?* Проранжуйте здібності, якості, які необхідні волонтеру, подані у таблиці (від 1 – найменш важлива до 6 – найважливіша) і додайте до списку ті якості, яких, на вашу думку, бракує в переліку.

5. Ознайомтесь із напрямками волонтерської діяльності та *складіть перелік запитань (3-4), на які має відповісти людина для себе, коли вирішує зайнятись волонтерською діяльністю.*

Приклад 3. Практичне заняття «Як протидіяти корупції» [5, с. 76-79].

Підсумкова частина (до 12 хв.):

1. Виконайте 5 тестових завдань з теми заняття.

2. Висловіть свої міркування щодо такої думки: *Дослівно слово «корупція» перекладають як «корозія». Як ви думаєте, про яку саме корозію в корумпованому суспільстві можна говорити?*

3. Запишіть свої думки щодо заняття протягом 1-2 хв., почавши зі слів: *тепер я думаю... або для мене сьогодні важливим було...*

Приклад 4. Практичне заняття «Як не стати жертвою торгівців людьми» [5, с. 66-68].

Підсумкова частина (до 7 хв.):

1. *Оцініть результати своєї роботи:*

Пригадайте свою роботу на уроці. Оцініть у балах, наскільки ви погоджуєтесь з такими твердженнями (2 бали – цілком погоджуюся, 1 – частково погоджуюся, 0 балів – не погоджуюся).

з/п	Твердження	Бали
.	Я знаю, що таке торгівля людьми	
.	Я можу назвати складники торгівлі людьми та навести приклади	
.	Я можу охарактеризувати 2-3 причини існування торгівлі людьми	
.	Я вмію розрізняти ситуації, де є торгівля людьми	

.		
.	Я можу знайти в Мережі контактну інформацію органів і організацій, які протидіють торгівлі людьми і допомагають жертвам	
.	Я можу висловити власне судження щодо торгівлі людьми як форми сучасного рабства	
Усього балів		

Таким чином, практичне заняття з громадянської освіти буде ефективним тоді, коли:

- 1) тема заняття актуальна для учнів, відкриває простір для їхньої самостійної дослідницької діяльності;
- 2) учні – активні суб'єкти навчання; вони виконують дослідницькі й творчі пізнавальні завдання, беруть участь в діалозі/полілозі, ставлять запитання вчителю та одне одному;
- 3) вчитель – організатор освітнього процесу, консультант, який надає допомогу учням відповідно до їхніх пізнавальних можливостей і потреб;
- 3) у пріоритеті – активні й інтерактивні методи навчання (мозковий штурм, дискусія, рольова гра, ситуативне моделювання, аналіз кейсів);
- 5) застосовані відповідні способи діяльності учнів як-от *доведіть, обґрунтуйте, дайте визначення, проаналізуйте, оцініть, порівняйте, встановіть* тощо;
- 6) учні використовують різноманітні джерела інформації (текст підручника, документи), набуті раніше знання та власний досвід;
- 7) передбачені й застосовані процедури формування оцінювання.

Описані вище тематика і структура практичних занять, вимоги до їх організації й проведення стануть в нагоді при підготованні навчальної літератури (підручників, посібників для учнів, методичних посібників для вчителів) із нових інтегрованих курсів для 5-6 класів за умови врахування віку учнів, особливостей змісту й методики цих курсів, їх місця серед інших навчальних предметів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Громадянська освіта: методичний посібник для вчителя. Київ, 2008. Вид. Етна-1. 194 с.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення 19.05.2021).
3. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України №235 від 19.02.2021. URL: <https://nus.org.ua/news/zatverdily-typovu-osvitnyu-programu-dlya-5-9-klasiv-dyvitsya-dokument/> (дата звернення 19.05.2021).
4. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня Нової української школи // Український педагогічний журнал. 2018, № 2. С. 34-41.
5. Пометун О. І., Ремех Т. О. Практичний довідник учителя громадянської освіти: методичний посібник / О. Пометун, Т. Ремех. Київ, 2018. 96 с.
6. Громадянська освіта. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів. URL : <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/> (дата звернення 18.05.2021).
7. Практичні заняття з історії в основній школі : методичний посібник / О. І. Пометун, Н. М. Гулан. К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 160 с.
8. Ремех Т. О., Пометун О. І., Бондарук І. П. Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Тестовий контроль результатів навчання. Київ : Літера ЛТД. 2018. 144 с.

Сіцинська Марина,
вчитель вищої кваліфікаційної категорії
Кузьминського ліцею Городоцької міської ради

Методи навчання в інтегрованому курсі «Громадянська освіта»

Анотація

У статті визначено основні аспекти й особливості методики курсу, загальні принципи і підходи до ролі та діяльності вчителя «Громадянської освіти» в контексті традиційного викладання.

Заняття, які ведуться сучасними методами, емоційно залучають учнів, пробуджують зацікавлення, мотивують та навчають самостійного мислення. Зміст деяких методів вимагає від учителя спеціальної підготовки, креативності та компетентності, адже найважливішою метою їх застосування є досягнення взаєморозуміння з учнем і реалізація визначеної цілі.

Ключові слова: громадянська освіта, зміст, методика, принципи, компетентність.

Summary

The article identifies the main aspects and features of the course methodology, general principles and approaches to the role and activities of the teacher of "Civic Education" in the context of traditional teaching.

Classes conducted in modern methods emotionally engage students, arouse interest, motivate and teach independent thinking. The content of some methods requires from the teacher special training, creativity and competence, because the most important purpose of their application is to achieve mutual understanding with the student and the realization of a certain goal.

Keywords: civic education, content, methodology, principles, competence.

Очевидно, що від хорошої освіти залежить доля не тільки окремої особи, а й всього суспільства. Тому в світі постійно росте зацікавленість ефективністю навчання, яка сприяє впровадженню багатьох освітніх інновацій. Освіта має відповідати суспільним очікуванням. Вчитель повинен мотивувати учня до мислення. Майбутній працівник має вміти генерувати ідеї, вирішувати складні проблеми і швидко приймати самостійні рішення, творчо мислити, відкрити в собі талант і вміло його демонструвати. То ж, натхнення інтелектуального розвитку учня – це виклик, який стоїть перед вчителем [1, с. 73] у новій школі. Разом із застосуванням пропонованих Міністерством освіти і науки України методів навчання (рольові та ділові ігри; аналіз документів громадянознавчої тематики; проектування; дискусії на актуальні соціальні теми; учнівські конференції, круглі столи; онлайн-спілкування між собою та з учнями інших шкіл; організація рефлексії учнів; проведення зустрічей [4]) потрібно віддавати перевагу тим, які ґрунтуються на самостійному вмінні учнів здобувати знання, а також спонукають їх до творчої активності, самостійності, відповідальності й креативності.

Учителю, в досягненні цілей, допоможе застосування різних методів навчання. Їх можна згрупувати залежно від очікуваних результатів [8, с. 4]:

- методи, що зосереджуються на вміннях критичного мислення, аналізу, оцінювання й узагальнення фактів. Це: мозковий штурм, SWOT-аналіз, ПНЦ;
- методи, що сприяють формуванню відповідальності, прийняттю рішень з повним усвідомленням наслідків. Корисними будуть: «дерево рішень», методи дискусії (дебати, «шість капелюхів мислення», «критерійний покер», дискусія на бали, метаплан) [9, с. 73];
- методи, що розвивають уяву, ґрунтуються на емоціях і переживаннях учня, створюють нагоду до дії: драма, моделювання, рольова гра, «Асоціативний куш», ментальні карти;
- методи, які часто застосовуються: робота в малих групах, експертні групи, зупинки з завданнями, проєкт [6, с. 29].

«Мозковий штурм». «Мозковий штурм» – це метод, який дає змогу за короткий час отримати велику кількість різноманітних рішень якоїсь проблеми. Його можна застосовувати тоді, коли ми зацікавлені у пошуку практичного вирішення даного питання і втіленні нашого задуму в життя, а також у тому випадку (що під час уроку трапляється частіше), коли ми хочемо спонукати групу до творчого мислення, показуючи, як багато існує різноманітних рішень поставленої проблеми.

В його результаті виникає багато високоякісних ідей. Метод підсилює креативність групи, навчаючи водночас слухати один одного і стримуватись від критики чужих висловлювань.

«Мозковий штурм» усього лише започатковує певний процес, у результаті якого ми отримуємо перелік ідей, але нам ще далеко до готових рішень. На групу чекають подальші дії: встановлення критеріїв вибору, вибір корисних для реалізації цілей групи ідей, а також робота над ними таким чином, щоб вони могли бути втілені у життя.

«ПНЦ» (або «переваги, недоліки і те, що цікаве»)

переваги – це всі плюси ідеї, концепції, обраної можливості;

недоліки – це всі мінуси, тобто негативні сторони;

те, що цікаве, - передбачає питання, які викликають зацікавлення (наприклад: «цікаво, що було б, якби...»).

Дана техніка допомагає сконцентрувати увагу. Учасники обговорення по черзі зосереджуються (на короткий час, найдовше на 2-3 хвилини) на всіх трьох питаннях. Слід відкинути упередженість та емоції й почати ґрунтовно досліджувати питання. Під час обговорення ми не оцінюємо, не говоримо, що краще, а що гірше. Намагаємося розглянути проблему з усіх сторін, не відкидаємо гарячково нових ідей та думок. ПНЦ допомагає провести всебічний аналіз проблеми. Цю техніку використовують тоді, коли є підозри упередженої реакції.

SWOT-аналіз (аналіз СВOT)

STRENGTHS (сильні сторони)

WEAKNESSES (слабкі сторони)

OPPORTUNITIES (можливості)

THREATS (загрози)

Техніка, яка називається «аналіз СВOT», використовується тоді, коли проблематика занять пов'язана з роздумами над впровадженням певних змін або якщо необхідно оцінити прийняте рішення.

Можна запропонувати, щоб кожен учасник самостійно провів аналіз СВOT. Цю техніку також використовують для роботи в групі. Члени групи спільно аналізують проблемну ситуацію. Можна створити чотири команди, кожна з яких працюватиме над одним із чотирьох питань аналізу.

Приклади питань, які можна розглядати за допомогою аналізу СВOT [3, с. 51]:

«Автономія учнівського самоврядування»

«Започаткування тісного співробітництва між учителями й батьками»

«Пристаювання законодавства країни до вимог Європейського Союзу»

«Сільське господарство в ситуації інтеграції країни з Європейським Союзом»

«Співробітництво між школою й місцевим середовищем»

«Інтернет – вікно у світ»

Учасники вчаться, що перед тим, як прийняти рішення, необхідно розглянути всі «за» і «проти»; вміють подати відповідні аргументи, які підтверджують їхню позицію.

Слід узяти до уваги:

«Сильні сторони» та «можливості» повинні показати всі позитивні аспекти. «Слабкі сторони» та «загрози» звертають увагу на негативні аспекти ситуації.

Важливо відшукати рівновагу між позитивними й негативними аргументами. Необхідно чітко формулювати всі думки. Після обговорення слід залишити найсильніші аргументи на завершення, особливо, якщо намагаємося когось переконати.

«Дискусія». Дискусія – це мистецтво вираження своєї думки, аргументації та тренінг поваги до переконань інших. Дискусія навчає дисципліни, формулювання думки і дотримання часових рамок. Тема дискусії повинна бути добре сформульована таким чином, щоб викликати емоційне переживання і дозволяти сперечатися принаймні двом точкам зору. Застосування дискусії уможливорює учням досягнення компетентностей: поєднання різних елементів знань під час висловлювання поглядів і презентації аргументів; використання досвіду; пошук інформації, її впорядкування, використання інших джерел у процесі підготовки до дискусії; пошук нових рішень; комунікація в процесі дискусії; співробітництво в групі [5, с. 51].

«Дискусія на бали». Ця техніка допомагає розвивати вміння слухати, промовляти, збирати інформацію. Спостерігачі виставляють бали учасникам дискусії під час її тривання, а після завершення надають зворотну інформацію про кожного з них. Ніхто з учасників дискусії не може домінувати, тому що кожен з них має право промовляти не більше ніж 50 секунд. Особи, які беруть участь у дискусії, повинні заохочувати інших учасників до обміну думками.

У малому колі посередині залу сидить 6-8 учасників дискусії. Інші виступають у ролі спостерігачів. Дискусія триває від 10 до 20 хвилин. Далі – обговорення. Спочатку висловлюються по черзі всі учасники дискусії, після цього – спостерігачі. На завершення роботи ведучий підводить підсумки: обговорює хід дискусії, отриману інформацію, ідеї та висновки.

Техніка гарантує активну участь усіх осіб, не дає нікому можливості домінувати. Початок висловлювання варто формулювати від власного імені: «Вважаю, що...», «Я думаю...» тощо.

«Критерійний покер». Це дуже приваблива форма проведення дискусії. Вона дає можливість задіяти всіх учасників заняття, вчить старанно підбирати аргументи, переконувати, пояснювати свої погляди, шукати консенсус спочатку в командах, а після цього в цілій групі. Проблема, яка виноситься на обговорення, повинна бути суперечливою, а питання, які при цьому розглядаються, мають бути зрозумілими для учасників.

Перед проведенням занять ведучий повинен підготувати однакові набори для кожної команди: карти для учасників (приблизно по 5 для кожного з них) та планшети, на яких визначені три сфери (три прямокутники різної величини, які містяться один в одному). В центрі планшетів записуємо проблему в формі питання, твердження або гасла.

Карти для гри – це карточки з картону, на яких записані різні аргументи «за» і «проти». Ці аргументи повинні бути пов'язані з темою дискусії. Ведучий об'єднує слухачів у команди по 4-5 учасників. Кожна команда отримує в конвертах однакові набори. Починається гра. Одна особа з команди роздає карти, як у справжньому покері. Учасники повинні тримати свої карти так, щоб ніхто – у тому числі й вони самі – не міг побачити, що на них записано. В центрі планшета, у найменшому з прямокутників, можна покласти тільки чотири карти, на яких записані найважливіші з точки зору команди аргументи. На другому полі можна покласти тільки п'ять карт із другорядними аргументами, на третьому полі – сім з аргументами, що здаються ще менш важливими. Решта карт залишиться за межами прямокутників. Справжня дискусія починається тоді, коли всі важливі поля на планшеті заповнені. Щоб змінити позицію якоїсь карти, гравець повинен переконати інших учасників, що його аргумент важливіший за той, котрий записано на карті, поміщеній там, де він бажає покласти свою карту. Дискусія в команді триває до моменту, коли в групі буде консенсус щодо місця розташування всіх карт. У центрі має залишитися тільки 4 карти, на першому полі – 5, а на другому – 7.

Гру можна продовжувати. Для цього всі команди повинні домовитись щодо спільного розташування карт на одному планшеті.

Використання цієї техніки результативне, тому що всі учасники гри беруть активну участь у роботі. Кожен має свої карти і самостійно приймає рішення щодо значущості аргументів, які на них записані. «Покер» вчить формулювати думки, переконувати інших у своїй правоті, йти на компроміс тощо.

Аргументи, записані на картах для гри, повинні бути добре продуманими. Вони повинні мати різну вагу. Важливо, щоб речення були чіткими, короткими, а їх зміст був зрозумілим для гравців.

«Шість капелюхів». Ця техніка дає змогу зосередитись у визначений момент виключно на одному з аспектів питання, розглядається. Кожен «капелюх» – це визначений спосіб бачення проблеми, спрямування думок в одному напрямку.

Білий капелюх – збір конкретних фактів, числа, даних (це може бути інтерв'ю, дослідження думок, анкетування, статистичні дані тощо).

Червоний капелюх – зосередження на емоціях, які викликає дана проблема; говоримо про свої передчуття, інтуїцію.

Жовтий капелюх – розгляд переваг, користі, позитивних сторін.

Чорний капелюх – порівняння фактів та їх оцінка, пошук недоліків, проблем та негативних сторін.

Зелений капелюх – розгляд альтернативних рішень, пошук нових ідей.

Синій капелюх – упорядкування всіх думок та поглядів на проблему.

При використанні техніки «шести капелюхів», учасники вчаться комплексно розглядати проблеми, аргументувати свої погляди, набувають вміння правильно вести дискусію.

Аналіз аргументів «за» і «проти» (дебати). Ця техніка вчить дивитися на суперечливі питання з різних точок зору.

Учні повинні висловити аргументи «за» і «проти» та намагатися переконати команду, яка висловлює протилежну точку зору, у правильності своїх поглядів. Головне – щоб учасники навчилися розмовляти на суперечливі теми, активно слухати, відокремлювати проблеми від особистого ставлення до людей, висловлювати свої погляди без провокування й атак на інших. Час на презентацію своїх поглядів та правила проведення дискусії обговорюється заздалегідь.

«Метаплан». Метаплан полягає в художньому представленні дискусії, що ведеться групою. Це метод формує предметні та ключові вміння, уможливорює розвиток уміння аналізувати, оцінювати факти і робити висновки, готує до представлення власної точки зору, аргументації та захисту власної думки, а також застосування демократичних процедур під час прийняття рішень [9, с. 18].

Учитель разом з учнями визначає проблему, яка буде предметом дискусії в групах, час на виконання завдання та ділить клас на підгрупи. Кожна підгрупа вибирає лідера, секретаря і доповідача. Учні готують плакат, що ілюструє їх дискусію, презентують результати. Рефлексія має бути збором підсумків з усіх плакатів і виробленням спільних результатів дискусії [10, с. 67].

Метод «драми». Метод драми відомий ще за іншими назвами – розігрування сценки, рольова гра.

Драма – це вид занять, у якому проблема вирішується через участь у драматичній дії, найчастіше імпровізованій. Педагог ставить проблему, яку слід вирішити, учні – намагаються її вирішувати драматичними методами, що їх подає вчитель. Учитель вигадує драматичний сюжет і учні доповнюють його своїм баченням світу, перевіряються в осіб або набирають певних рис уявних постатей, виражають ці риси у розмові й поведінці, які мали б місце, якби вони були цією особою.

Розігруючи сценки, учасники шукають найвлучнішої реакції в даних ситуаціях. Вони мають нагоду опрацювати декілька способів поведінки, оцінити їх і знайти найбільш ефективний спосіб. Використовуючи цей метод, ми даємо учням шанс вчитися в дії.

Метод «моделювання». Моделювання – метод навчання, що дає групі можливість здобувати досвід, наблизений до такого, який загалом є результатом дій у суспільній реальності.

Ця метода є моделлю (спрощеним представленням) дійсності. Вона уможливорює тренування поведінки та вмінь, а також аналіз явищ (процесів) у безпечних умовах, без тих наслідків, які трапляються в реальних життєвих ситуаціях.

Участь у моделюванні активно залучає учнів і активізує вміння робити висновки. Цей метод може використовуватись для інсценізації будь-яких дій і заходів – наприклад, виборчої кампанії, судового процесу, засідань якогось органу (скажімо, парламенту).

Крім особистого досвіду, пов'язаного з участю в моделюванні, учні мають також нагоду для системного аналізу відтворюваних суспільних процесів [2, с. 35]. Елементом аналізу (так, як у випадку драми) повинні також бути індивідуальні емоції учасників, сприйняття їх поведінки іншими особами, а також розвиток групового процесу, оскільки в процесі моделювання учні працювали в групах. Це дає змогу додати до переліку

потенційних цілей можливості поглиблення знань про себе самого, а також про динаміку групи, в якій працює особа.

«Робота в групі». Робота в групі полягає у створенні в шкільному класі сприятливого для навчання середовища через створення ситуацій, що дають можливість учням досягати мети завдяки співпраці з одночасним обмеженням суперництва.

Кооперативне навчання є незвичайним методом [11, с. 71]. Воно є ідеєю, метою якої є створення таких умов, щоб різні методи навчання, застосовувані вчителем, могли дати кращі результати. Можна таким чином підготувати, наприклад, проєкт, основним елементом якого буде взаємодія учнів у групах, які працюють над вирішенням якоїсь проблеми чи спільного. Така співпраця є чимось природним, навіть необхідним у процесі реалізації проєктів.

Робота в малих групах дає більшу свободу, дозволяє постійно обмінюватись думками, реагувати на те, що говорять інші, краще розуміти проблеми, ефективніше використовувати час. Не всі учасники проявляють активність та висловлюються у великих групах. Малі групи створюють таку можливість для несміливих учнів.

«Асоціативний куц». Ця техніка найчастіше використовується як розминка, яка служить для визначення сфер спільних значень. Вона ілюструє потенційну багатозначність функціонування понять – навіть таких, що найбільш очевидні. Прийом «Асоціативний куц» можна використати як допомогу при формулюванні визначень.

Учасники можуть виконувати вправу індивідуально, в парах або в малих групах.

Посередині аркуша паперу записуємо термін, від якого відходять промені. На кінцях променів записуємо вираз, який викликає в нас асоціативні зв'язки з основним терміном. Від цих виразів можна також намалювати промені й записати чергові асоціації. Промені можуть розгалужуватися.

Карта асоціативних зв'язків допомагає впорядкувати думки. Техніка активізує всіх учасників занять – кожен має можливість зробити особистий внесок у виконання завдання. Ведучий може побачити, як учасники розуміють значення терміна.

Під час вправи ми не оцінюємо асоціативні зв'язки; записуємо все, що спаде на думку. Вчитель тільки визначає час на виконання вправи. Після того, як карта вже готова, ведучий використовує її, щоб пояснити обговорюване питання або спільно запропонувати визначення терміна.

«Ментальні карти». Техніку ментальних карт варто вживати для визначення певних понять або початку обговорення нового матеріалу (тема, розділ, модуль). Вона допоможе вчителю зорієнтуватися щодо цього, що учні знають або думають на цю тему. Ментальні карти можна завжди використовувати в ситуаціях, коли необхідно думати, запам'ятовувати, планувати та творити.

Кроки створення ментальної карти:

Покладіть аркуш паперу горизонтально.

У центрі малюємо кольоровий малюнок, який буде символізувати суть питання.

Від малюнка проводимо лінії-промені, які завершуються словами-ключами.

На кожній лінії записуємо тільки одне слово або зворот.

Пишемо виразно, друкованими літерами.

Біля слів або зворотів-ключів робимо інші малюнки-символи, які стимулюють роботу двох півкуль головного мозку, привертають погляд та допомагають запам'ятовувати.

Після цього малюємо розгалуження на кожній з ліній та записуємо чергові вирази або звороти, які викликають асоціації з даним словом-ключем.

Якщо використовувати кольорові фломастери, вони додатково стимулюватимуть праву півкулю та допомагатимуть у запам'ятовуванні [13, с. 43].

«Проєкт». Проєкт поєднує в собі багато методів і цілей навчання. Основою методу є самостійна робота учнів (часто в групах), під час якої вони мають можливість практично застосувати цілу низку основних умінь і навичок для громадянської освіти [2, с. 61]. Якщо учні реалізують свої завдання в групах, то постійно розвивають такі вміння: прийняття групових рішень; розв'язання конфліктів; вираження особистих думок і вміння вислухати

думки інших; пошуки компромісу; створення планів заходів; планування і розрахунки бюджету; пошук союзників, які б підтримали реалізацію запланованих дій; передбачення труднощів у реалізації проекту і вміння впоратися з ними.

«Зупинки з завданнями». Ця техніка поєднує багато методів, розвиває різні вміння (пошук інформації, аналіз поданої інформації, планування часу, визначення порядку дій).

Учні виконують завдання різного рівня активності, кількість «зупинок» відповідає кількості завдань. Кожна «зупинка» – це стіл із завданнями з детальними інструкціями та зрозумілим описом критеріїв оцінки виконання. Учасники працюють індивідуально та самостійно вибирають темп виконання завдань, контролюючи час.

На великому аркуші паперу записуються в колонку імена всіх учасників. У верхньому рядку по горизонталі – номери завдань. Кожен учасник самостійно підходить до аркуша і ставить відмітку про виконання завдання. Після цього він може переходити до наступної «зупинки». Завдання можна виконувати в довільній послідовності.

Можна також підготувати картки виконання завдань, роздати їх учасникам і таким чином мотивувати їх до більш старанної роботи. На основі таких карт оцінюються учасники [12, с. 13].

Таким чином, не лише реформа освіти, а й саме життя вимагає формування ключових вмінь. Цього можна досягти, застосовуючи дієві методи навчання [7, с. 23].

Наукові дослідження доводять, що учні, які беруть активну участь у процесі навчання, виробляють глибше розуміння понять і цілей, що становлять предмет освіти. Однак, це вимагає застосування в роботі з учнями інтерактивних методів навчання. Отже, чим більше відчуттів залучено до процесу навчання, тим воно ефективніше.

Список використаних джерел та літератури:

1. Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога: Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Абетка –НОВА, 2003. 208 с.
2. Вольфовська Т. О. Становлення інтерактивних умінь як психологічна проблема інтеграції особистості в громадське життя // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 4. 74 с.
3. Громадянська освіта та методика її навчання: підручник для студентів педагогічних закладів вищої освіти. Київ : УОВЦ Оріон, 2019. 287 с.
4. Громадянська освіта. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів / [Електронний ресурс]. URL: <https://nus.org.ua/questions/kurs-gromadyanska-osvita-dlya-10-klasnykiv-metody-ta-napryamy-navchannya/>
5. Дебати: Навчальний посібник. – Київ, 2000. 180 с.
6. Єльнікова О. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій // Імідж сучасного педагога. – 2001. – № 3-4. 75 с.
7. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: Метод. посіб. Авт.-уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.П.Н., 2002. 136 с.
8. Крамаренко С. Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів // Відкритий урок. – 2002.– № 5-6. 10 с.
9. Мартинець А. М. Нові педагогічні технології: інтерактивне навчання // Відкритий урок. – 2003.– № 7-8. 32 с.
10. Навчання в дії: Як організувати підготовку вчителів до застосування інтерактивних технологій навчання: Методичний посібник / А. Панченков, О. Пометун, Т. Ремех. – К.: А.П.Н. 172 с.
11. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К.: А.С.К., 2004. 192 с.
12. Пометун О. Як оцінити діяльність учнів на інтерактивному уроці // Доба: науково-методичний часопис з громадянської освіти. – 2002.– № 2. 66 с.
13. Поясок Т. Особливості навчальних завдань при інтерактивному навчанні // Імідж сучасного педагога. – 2005. – № 1-2. 68 с.

Студенець Олена,
старший викладач кафедри теорії та методики
початкової та дошкільної освіти
Хмельницького ОІППО,
кандидат педагогічних наук

Особливості методики сформованості педагогічної культури вчителя ЗНЗ

Анотація. У статті представлено обґрунтування основних складових методики сформованості педагогічної культури вчителя, розробка оцінювання рівнів сформованості окремих показників педагогічної культури, охарактеризовано ознаки високого, середнього і низького рівнів сформованості зазначеної культури

Ключові слова: дидактична культура, методика, засоби визначення рівнів сформованості, педагогічна культура.

Annotation. This paper presents the study of basic components of a methodology for determining levels culture of teachers formed a tertiary institution of higher education (the experts, the development of assessment levels formed separate indicators didactic culture, characterized by signs of high, Medium and low levels of this formation of culture and means of determining the levels of formed.

Key words. Didactic culture, methodology, means of determining the levels of formed, culture of teachers.

Постановка проблеми. Питання особистісної педагогічної культури вчителя активно розробляється у філософії й соціології освіти, культурології, психології особистості та теорії професійної освіти.

Концептуальна ідея дослідження ґрунтується на тому, що особистісна педагогічна культура вчителя є системним об'єктом для вивчення в педагогічній науці. Компаративні засади аналізу проблеми розвитку особистісної педагогічної культури вимагають зваженого методологічного підходу із залученням загальнонаукових методологічних підходів. Реалізація компонентів педагогічної культури вчителів початкових класів вимагає підготовки педагога нового типу, здатного вести дитину в культуру, навчити її бачити, відчувати, думати, адаптуватися до життя, творчої самореалізації і життєвого самовизначення. Водночас зі створенням дидактичних систем і моделей організації підготовки вчителів, що забезпечують інтеграцію всіх складових цього процесу, впровадження кредитно-модульної технології, європейських стандартів якості освіти, предметом багатьох досліджень стає культура вчителя.

Загальнонауковий рівень аналізу розвитку особистісної педагогічної культури вчителя в Україні уможливив залучення наукових праць із сучасної гуманістичної психології педагогічної діяльності.

Використання дослідницьких методів і методик порівняльної педагогіки дозволило висловити припущення, а в результаті проведеного дослідження підтвердити його, що особистісна педагогічна культура вчителя є динамічною, ймовірнісною відкритою системою, що розвивається з урахуванням синергетичних, діяльнісних та особистісно орієнтованих механізмів. Компетентнісні засади розвитку педагогічної культури вчителя передбачають: здатність працювати самостійно, брати на себе відповідальність за зміст та результати педагогічної діяльності; готовність виявляти проблеми та знаходити шляхи їх вирішення; вміння аналізувати нові професійні ситуації й застосовувати необхідні знання; спроможність конструктивно контактувати з іншими суб'єктами професійної діяльності.

Педагогічна культура вчителя потребує її компаративного аналізу за кількома основними компетентнісними характеристиками (інформаційною, комунікативною, продуктивною, автономізованою, моральною, психологічною, соціальною, особистісною). У процесі інтерпретації культури виокремлюються два провідні підходи до трактування

концепту культури як основи особистісної педагогічної культури вчителя – природний і суспільний; особистісна педагогічна культура вчителя за своїм змістом і сутністю є суспільно-символічною. Концепт «особистість», поряд з концептом «культура» становить категоріальну основу особистісної педагогічної культури вчителя [2].

На засадах урахування означених феноменів виникає необхідність виявлення провідних тенденцій розвитку педагогічної культури вчителя ЗНЗ.

Аналіз досліджень і публікацій Провідне місце серед досліджень, що складають теоретико-методологічну основу дослідження, належить сучасним вітчизняним і зарубіжним філософам (В. Андрущенко, П. Саух, Г. Хакен, Ю. Шабанова та ін.), культурологам (М. Бастун, В. Біблер, О. Клоковська, Н. Крилова, О. Погодіна, О. Фортунатова та ін.), представникам психологічної (передусім, гуманістичної) науки (І. Бех, О. Леонт'єв, А. Маслоу, К. Роджерс, С. Рубінштейн та ін.), сучасним вітчизняним та зарубіжним дослідникам у галузі професійної педагогіки (Ш. Амонашвілі, 26 О. Антонова, С. Вітвицька, О. Вознюк, Ю. Воленський, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Кузьміна, С. Перрі, О. Сухомлинська та ін.). Особливе значення для реалізації завдань, поставлених перед дослідженням, мають праці в галузі особистісної культури вчителя та її розвитку (В. Андрущенко, Г. Балл, В. Гриньова, Я. В. Давід, Ф. Знанецький, А. Клоковська, В. Оконь, Е. Сапір, В. Ціхонь), психології педагогічної діяльності (З. Гашь, Е. Касіер, Л. Коваленко, Б. Наврочинський, Б. Халаш), педевтології (В. Бенін, С. Гаркуша, С. Гончаренко, Р. Ингарден, С. Лобода, Ю. Мірські, Б. Суходольський, В. Хутмехар), педагогічної компаративістики (М. Ванова, М. Лещенко, В. Луговий, Г. Ніколаї, О. Овчарук, А. Сбруєва, С. Сисоєва). Окремо маємо атрибувати значну кількість польськомовної літератури, використаної в дослідженні, насамперед, дослідження А. Клоковської, Б. Наврочинського, В. Оконя, Б. Халаша, В. Ціхоня та ін., що викликано порівняльно-педагогічним характером роботи і прагненням характеризувати розвиток особистісної педагогічної культури вчителя.

Педагогічна культура – це особливий різновид культури суспільства, в якому сконцентровано досвід суспільної практики організації навчання і виховання молодого покоління у закладах освіти [4]. За своїм походженням, ознаками і властивостями педагогічна культура складається з досвіду, спеціально організованого суспільством практики навчання і виховання, що здійснюється за цілями та способами, адаптованими до потреб певного суспільства, його ідеалів, цінностей і реальних можливостей [3].

Термін «культура» відображає у загальному значенні зміст результатів діяльності людини в обсязі її активного ставлення до довкілля та його перетворення. Термін «професійна» зазначає ступінь соціальної зрілості й доцільності такої діяльності в системі суспільного виробництва і відповідних йому суспільних відносин.

Педагогічна культура – це інтегративна риса особистості вчителя, мірило й спосіб набуття культуротворчого досвіду людства та розвиток його в процесі професійної діяльності. Вона є синтезом високого професіоналізму та особистісних рис педагога. Структура педагогічної культури охоплює рівні її вивчення: соціально-педагогічний, науково-педагогічний, професійно-педагогічний, особистісний:

- соціально-педагогічний рівень – спосіб збереження загальнолюдських, міжнаціональних, родинно-сімейних відносин і цінностей, передачі соціально-педагогічного досвіду;

- науково-педагогічний рівень – загальнолюдська і національна культура, сфера педагогічних цінностей, що охоплюють педагогічні теорії (вітчизняні й зарубіжні, минулого і сучасного), педагогічне мислення, педагогічну свідомість суспільства, культурні зразки педагогічної діяльності;

- професійно-педагогічний рівень – сфера педагогічної діяльності, що охоплює загальнодержавні вимоги до неї, закономірності культурної ідентифікації педагога, культурно-освітні системи, педагогічні технології, засоби створення культурних зразків педагогічної практики;

- особистісний рівень – якість учителя, вихователя, батька, матері, керівника навчального закладу, яка об'єднує педагогічну позицію, педагогічні якості, педагогічні вміння, педагогічну поведінку, спрямовані на індивідуальні досягнення учня в навчально-виховному процесі.

Професійно-педагогічна культура вчителів початкової школи виявляє свою сутність через:

- наявність фактів, у яких відтворено досвід навчання і виховання дітей в умовах початкової школи, набутий педагогічною діяльністю особливої професійно підготовленої групи вчителів;

- систему професійно-визначених правил, моральних норм поведінки, що регулюють взаємини вчителя початкових класів з учнями, їхніми батьками та іншими учасниками педагогічного процесу;

- систему розпоряджень, наказів, що регламентують цілі, засоби, принципи здійснення педагогічної діяльності вчителя у початковій школі (навчальні плани, програми, підручники, методики навчання, інструкції);

- систему цінностей, що визначають соціальний і професійний статус вчителя початкових класів у суспільстві і системі освіти, його права і обов'язки, професійні вимоги щодо його особистості;

- систему знань, де відображено наявні в суспільстві і у педагогічній дійсності уявлення щодо змісту початкового навчання, його ролі у розвитку дитини та її життєдіяльності; сутності, структури, змісту і технологій педагогічної діяльності вчителя початкових класів.

У сучасній освіті педагогічна культура вчителів виявляється у різноманітних методиках і технологіях навчання та виховання, які реалізуються за допомогою навчального матеріалу, предметів, з різною метою, але в єдиних за віком і соціальним статусом групах дітей. Основний простір професійної діяльності вчителя – це навчально-виховний процес у класах, у якому суспільство гарантовано забезпечує розвиток особистості дитини і надання їй допомоги щодо знаходження свого місця у суспільстві.

У професійній діяльності вчителя це виявляється через його здатність і вміння:

- надавати підтримку дитині у проявах її самовизначення, самопізнання, саморозвитку, самореалізації;

- турбота про комфортабельні умови її життєдіяльності у школі;

- захищати і забезпечувати свободу та права школяра, допомагати у вирішенні індивідуальних проблем;

- задовольняти розвиток інтересів учня;

- захищати ідентичність дитини незалежно від національності;

- забезпечувати свободу соціального вибору дитини [1].

Розглянемо ознаки основних показників сформованості педагогічної культури у вчителів, що є типовими і конкретними проявами суттєвих сторін певної якості та свідчать про наявність і рівень її сформованості [5].

Для *високого рівня* сформованості педагогічної культури характерними є:

- яскраво виражена і підтверджена практикою сформованість педагогічних цінностей; постійна внутрішня потреба в оволодінні психолого-педагогічними знаннями, навичками та вміннями;

- високий ступінь технологічної готовності до здійснення, педагогічної діяльності; значне переважання суспільних мотивів у зацікавленості навчально-виховною роботою, стійкий прояв активності, творчості, ініціативи під час підготовки і проведення занять, заходів виховної роботи тощо;

- реалізовані на практиці вміння вирішувати дидактичні завдання в умовах традиційного педагогічного середовища; свідоме ставлення до виконання обов'язків, котрі пов'язані з вирішенням психолого-педагогічних завдань;

- високий ступінь теоретичної і методологічної готовності до здійснення інноваційно-дидактичного процесу; стійке прагнення до цілеспрямованого спілкування з

педагогічних тем із колегами, слухачами тощо;

- високий ступінь готовності до педагогічної культуротворчості; намагання якнайкраще оволодіти провідними дидактичними методиками;

- виражені впевнені вміння вирішувати педагогічні завдання в умовах інноваційного середовища;

- активне використання в педагогічній діяльності авторських і привнесених з досвіду колег інновацій; глибокі, міцні психолого-педагогічні знання, вміння застосовувати їх у практичній навчально-виховній діяльності;

- яскраво виражена здатність до формування власних інноваційних елементів дидактичного процесу; постійна цілеспрямована робота щодо педагогічного самовдосконалення;

- високий ступінь опанування інноваційних прийомів і методів у практичній діяльності;

- активне й ефективно застосовування теоретичних положень філософії, психології, педагогіки, методики у процесі педагогічної діяльності;

- систематичне застосування педагогічних ідей у конкретних ситуаціях навчально-виховної роботи;

- об'єктивне оцінювання своєї навчально-виховної діяльності, чітко виражене вміння знаходити науково обґрунтоване пояснення успіхів і недоліків, прогнозувати результати роботи;

- виражене прагнення до взаємної педагогічної творчості зі слухачами; доброзичливе, товариське ставлення до оточуючих, висока комунікабельність;

- наявність власної системи, що забезпечує високу продуктивність педагогічної діяльності.

Середньому рівневі сформованості педагогічної культури вчителя ЗНЗ притаманні такі ознаки:

- наявність педагогічних цінностей; періодичний прояв внутрішньої потреби в опануванні психолого-педагогічних знань, навичок і умінь;

- середній ступінь технологічної готовності до здійснення педагогічної діяльності; наявність суспільних мотивів у зацікавленості навчально-виховною роботою, періодичний прояв активності творчості, ініціативи під час підготовки і проведення занять, заходів виховної роботи тощо;

- епізодичний прояв умінь вирішувати дидактичні завдання в умовах традиційного педагогічного середовища; іноді пасивне виконання психолого-педагогічних завдань;

- середній ступінь теоретичної і методологічної готовності до здійснення інноваційного процесу; епізодичне спілкування з педагогічних тем із колегами, слухачами тощо;

- періодичний прояв педагогічної культуротворчості; намагання обмежуватися традиційними, іноді застарілими дидактичними методиками;

- наявність умінь в основному вирішувати педагогічні завдання в умовах інноваційного середовища;

- епізодичне застосування в педагогічній діяльності авторських і привнесених з досвіду колег інновацій; середньо розвинені психолого-педагогічні знання та відповідні вміння застосовувати їх у практичній навчально-виховній діяльності;

- періодичний прояв здатності до формування власних інноваційних елементів педагогічного процесу;

- середній ступінь опанування інноваційних прийомів і методів у практичній діяльності;

- періодичне застосовування теоретичних положень філософії, психології, педагогіки, методики у процесі педагогічної діяльності;

- епізодичне застосування педагогічних ідей у навчально-виховній роботі;

- в основному об'єктивне оцінювання своєї навчально-виховної діяльності,

- середньо розвинені вміння застосовувати творчість у роботі зі слухачами;

- прояв намагань створити власну педагогічну систему [6].

Низький рівень сформованості у викладача педагогічної культури характеризують:

- відсутність виражених педагогічних цінностей, проявів потреби в удосконаленні дидактичних знань, навчально-виховної діяльності;

- низька технологічна готовність до здійснення педагогічної діяльності; переважання суто особистісних мотивів у досягненні цілей навчально-виховної діяльності, пошук користі від неї, ухилення від виконання відповідальних навчально-виховних завдань, обов'язків;

- відсутність умінь вирішувати педагогічні завдання в умовах традиційного педагогічного середовища; байдуже ставлення до психолого-педагогічних завдань;

- низький ступінь теоретичної і методологічної готовності до здійснення інноваційно-дидактичного процесу; уникання спілкування з педагогічних тем із колегами, слухачами тощо;

- уникання педагогічної культуротворчості; відсутність ініціативи, творчості у вирішенні завдань;

- неспроможність якісно вирішувати дидактичні завдання, в умовах інноваційного середовища;

- ігнорування інновацій в педагогічній діяльності; слабо розвинені психолого-педагогічні знання та відповідні уміння застосовувати їх у практичній навчально-виховній діяльності;

- відсутність прояву здатності до формування власних інноваційних елементів педагогічного процесу;

- низький ступінь опанування інноваційних прийомів і методів у практичній діяльності;

- нехтування теоретичними положеннями філософії, психології, педагогіки, методики у процесі педагогічної діяльності;

- уникання застосування педагогічних ідей у навчально-виховній роботі;

- в основному необ'єктивне оцінювання своєї дидактичної діяльності, пасивне ставлення до навчально-виховного самовдосконалення;

- невміння або небажання застосовувати педагогічну творчість у роботі;

- відсутність спроб щодо створення власної педагогічної системи.

Методика визначення рівня сформованості педагогічної культури, дає змогу розробити засіб визначення стану сформованості цієї властивості особистості у вчителя ЗНЗ.

Використання зазначеної методики забезпечує цілеспрямованість і конкретність формування у вчителів педагогічних якостей, суттєво підвищує ефективність навчально-виховного процесу, а також сприяє професійному педагогічному самовдосконаленню усього колективу.

Висновки. Особливості методики сформованості педагогічної культури вчителів ЗНЗ визначається сукупністю педагогічних умов. Практично-орієнтований підхід, на засадах якого реалізуються педагогічні умови формування педагогічної культури вчителя, спрямовує пізнавальну діяльність учителів на усвідомлення культурно-історичної зумовленості цілей і засобів професійної діяльності, досягнень наукової думки, на розуміння призначення освіти в суспільстві і розвитку дитини як особистості і суб'єкта власної життєдіяльності. Педагогічна культура Учителя – це світ особливих предметів, створюваних їхньою педагогічною діяльністю на рівні професійно-організованого соціуму. Особливий характер педагогічної культури виявляється у тому, що вона спрямована на розкриття духовної сутності дитини та її людяності. Таким чином, системне, цілісне уявлення про педагогічну культуру вчителя ЗНЗ, розробка методики визначення рівнів її сформованості є теоретичною передумовою для обґрунтування основних організаційно-педагогічних умов ефективного формування зазначеної властивості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Буряк В. К. Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект. – К.: Деміург, 2005. – 232 с.
2. Митина Л. М. Психологія труда и профессионального развития учителя: Учеб. пособие. – М.: Академия, 2004. – 320 с.
3. Ничкало Н. Г. Педагог професійної школи: Зб. наук. праць. Вип. 1 / Ред. кол.: Н. Г. Ничкало, І. А. Зязюн, О. І. Щербак / Упор. Н. Г. Ничкало, О. І. Щербак. – К.: Наук. світ, 2001. – 346 с.
4. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах 200 000 слів / Укл.: В. Яременко, О. Сліпущко. – К.: Аконті, 2007. – Т. 3. – 862 с.
5. Інтернет ресурс: [http:// www.tradenetsystem.com](http://www.tradenetsystem.com).
6. Інтернет ресурс: <http://www.slovnyk.net>.

УДК 378.147:[37.011.3-051:94

Тимофійко Сергій,
учитель історії Січинецької гімназії
Дунаєвецької міської ради,
аспірант К-ПНУ ім. І. Огієнка

Медіалізація історичних знань – ефективний спосіб закріплення навчального матеріалу

У статті розповідається про медіалізацію, одну з характерних рис сучасного інформаційного суспільства та зручну можливість ефективного поширення історичних знань у медійному просторі. З розвитком технологій соціокультурне становлення людини стає все більш залежним від медіаресурсів. Освітній процес не може стояти осторонь від передових досягнень науки, тому приречений використовувати надбання інформаційної революції. Сучасний педагог має цілий арсенал необхідних ресурсів для медіалізації історичного матеріалу та використання віртуального світу і соціальних мереж, щоб зробити навчальний процес динамічним, синергічним та ефективним.

Ключові слова: медіалізація, медіапростір, інформаційне суспільство, візуалізація, медіакультура, віртуальне суспільство, соціальні мережі, інтернет.

The article tells about medialization, one of the characteristic features of the modern information society and a convenient opportunity for effective dissemination of historical knowledge in the media space. With the development of technology, the socio-cultural development of man becomes increasingly dependent on media resources. The educational process cannot stand aside from the advanced achievements of science, so it is doomed to use the achievements of the information revolution. The modern educator has a whole arsenal of resources needed to mediate historical material and use the virtual world and social networks to make the learning process dynamic, synergistic and effective.

Key words: mediaization, media space, information society, visualization, media culture, virtual society, social networks, internet.

XXI ст. більша частина сучасних дослідників називає епохою, коли почався поворот від індустріального до інформаційного суспільства. При цьому гуманітарні науки відчувають брак необхідного арсеналу для досягнення та репрезентації соціальних, історичних та культурних реалій. На перший план виходять важливі чинники, які регламентують сучасні процеси у інформаційному суспільстві. Передусім, мається на увазі глобалізація, масова комунікація, інформаційний простір та інформаційні технології. Сучасне інформаційне суспільство переживає становлення, етап «інформаційної революції», коли гуманітарні дисципліни мають прагнути до якісного оновлення знань, адекватного вивчення історичних фактів та ефективної репрезентації історичної пам'яті у навчальному процесі. Без вчасного освоєння нових парадигм гуманітарній сфері загрожує стагнація [1, с. 4-5].

Медіалізація, як обов'язкова складова інформаційного суспільства, процес новий, однак уже привернув до себе увагу багатьох дослідників філософії, історії та соціології.

Про основи формування інформаційного суспільства та медіатехнології писали Д. Белл, М. Маклюен, Є. Тоффлер, П. Бергер, Т. Лукман, Ю. Лотман, В. Біблер, про це пишуть в останні роки М. Кастельс, Н. Луман, Д. Рашкофф, К. Разлогов, В. Савчук, А. Федоров та багато інших сучасних авторів [2, с. 202]. Відповідно до цієї тематики організуються конференції та семінари-практикуми, на яких фахівці з різних галузей мають змогу обмінюватися своїм досвідом роботи та видавати тематичні збірники.

Попередні показники, якими характеризували розвиток індустріального суспільства, не можуть у нову добу ефективно пояснити природу багатьох процесів, тому вони поступаються інформаційним поняттям. Передусім на перший план виходить комунікація, яка виступає продуктивною силою, що охоплює зв'язок об'єктів матеріального та духовного світу, емоційного та інтелектуального наповнення спілкування, обміну інформації на рівнях людської взаємодії. Саме комунікація складає широкий спектр взаємодії між людьми, починаючи від міжособистісного і закінчуючи спілкуванням великих спільнот [1, с. 6].

Розповсюдження знань відбувається не тільки у процесі спілкування, однак сучасна доба сприяє його залежності від технічних можливостей, використання яких призвело до революційних змін у взаєминах між людьми. Особистість XXI ст. все більше залежить від ведення електронного спілкування, користування соціальними мережами та інтернетом, без яких не уявляється сучасне інформаційне суспільство [1, с. 11].

За допомогою засобів медіалізації сучасні дослідники у сфері комунікології активно відстежують процеси обміну історичним досвідом та досліджують розповсюдження фальшивої інформації. Це, на жаль, природні речі. Фальсифікації та маніпуляції в розвитку суспільства завжди відігравали впливову роль, тому їх часто називають своєрідним історичним феноменом, який має психологічну та соціокультурну природу [1, с. 11].

Здавна людина поширювала фальшиву інформацію і медійний простір не став у цьому плані виключенням, тому сучасні учасники навчального процесу повинні вміти не тільки користуватися перевагами медійних ресурсів, а й вміти підходити до них критично, відділяючи достовірні джерела інформації від перевернутих фактів.

У поле зору сучасних дослідників медійна сфера потрапляє занадто часто, оскільки в інформаційному суспільстві вона є важливою складовою соціальної активності людини та невід'ємною частиною розвитку глобального суспільства. Саме за допомогою медіалізації людина XXI ст. активно розвивається у особистісному плані, маючи зручну можливість матеріалізувати свою творчість та ідеї [1, с. 11].

На нашу думку, завдання сучасного педагога, який реалізовує навчальні завдання у інформаційному суспільстві також полягає у використанні медіаресурсів, для того щоб спрямувати матеріалізацію творчих умінь здобувачів освіти у конструктивне русло. Помилкою багатьох педагогів є те, що вони намагаються «активно воювати» з головними надбаннями інформаційного суспільства, замість використовувати їх на благо навчального процесу та популяризації історичних знань завдяки соціальним мережам та інтернету.

Дослідниця Л. В. Лаврова у статті «Засоби масової комунікації та медіа культура в освітньому процесі інформаційного суспільства» проводить детальний аналіз на цікаву для нас тему. На її думку, інформаційна епоха пов'язана передусім з формуванням глобального медійного середовища та створенням світового медійного простору з інформаційним кругообігом. Це складає основу становлення інформаційної цивілізації, яка несе людству небачений раніше вплив «індустрії медіа» на всі сторони суспільного життя [2, с. 202].

Провідна більшість сучасних соціологів та філософів вивчають зв'язки між медійно-інформаційними процесами, процесами соціалізації та освітою, як основний напрям дослідження процесу становлення сучасної людини. Мас-медіа у XXI ст. все більше перебирають на себе функцію створення нового соціокультурного середовища проживання людини – віртуального світу, як соціокультурної реальності [2, с. 202-203].

Масова комунікація все більше стає соціальним інститутом постмодерної доби. Завдяки їй у повсякденний вжиток науки входять терміни: «інформаційна культура», «комунікативна культура», «електронна культура», «віртуальна культура» та ін. [2, с. 203].

В арсеналі сучасного педагога, при бажанні, можуть опинитися методи організації навчального процесу, про які раніше могли тільки мріяти. Медіалізація не просто дає публічну площину для репрезентації історичних матеріалів, а дозволяє робити це з максимально широким використанням різноманітного інструментарію. Вмілий педагог активно освоює потрібні навички та компетентності, для підкорення інформаційного суспільства. Він активно впроваджує у навчальний процес сучасні онлайн-технології та подає інформацію за допомогою текстових ресурсів, звукових програм, візуалізуючи її, для ефективного розуміння здобувачами освіти. При цьому дуже важливо, щоб компетентності, пов'язані з інформаційною роботою, не залишалися тільки за організатором навчального процесу. На уроках потрібно максимально часто залучати здобувачів освіти до медіалізації історичного матеріалу, підбору інформації, роботі з текстовими редакторами та макетами статей, візуалізацією за допомогою відео-ресурсів та публікації на платформах.

Подібних висновків досягає Т. А. Струкова у своєму дослідженні «Постмодерна інтерпретація освіти у середовищі медіакультури». Вона стверджує, що у межах синергетичної концепції розвитку людини у медіакомунікативному просторі поєднується цілеспрямований вплив суспільства на індивіда інституціоналізованих освітніх структур та численні феномени неформальної та інформальної освіти і відбувається розвиток людини у віртуальному просторі [3, с. 215].

На думку багатьох дослідників поширена у медійному просторі текстова, звукова та візуальна інформація має здатність тиражуватися та поширюватися за допомогою користувачів і таким чином впливати на суспільну думку та цивілізаційні процеси. Дослідник В. О. Дятлов вважає, що у цьому випадку стара формула ХХІ ст., яка полягає у перетворенні ідей в матеріальну силу, доповнюється важливим проміжним елементом – медійним простором, який являє собою світ знаків, символів, аудіо та відео засобів, які змінюють динаміку розповсюдження інформації [1, с. 15].

Використовуючи медійну сферу в навчальному процесі завжди потрібно пам'ятати, що вона постійно перебуває в процесі вульгаризації, яку часто спричиняють запити, смаки та вподобання широкої аудиторії [1, с. 15]. Адаптуючи у процес навчання медійні технології, варто напрацьовувати навички конструктивного використання інтернет-простору, задля уникнення небезпечного матеріалу для здобувачів освіти різних вікових категорій. У цьому активно допомагають навички критичного мислення, які у кожного здобувача освіти також формуються на уроках історії, під час роботи з документами та аналізу інформації.

Практикуючі вчителі історії погоджуються з тим, що засоби візуалізації та медіалізації допомагають уникнути застарілих шаблонів та зробити уроки набагато цікавішими та ефективнішими. У статті «Застосування практик візуалізації навчального матеріалу на уроках історії у 6-7 класах» дослідниця К. В. Українська, посилаючись на власний досвід педагогічної діяльності, доводить ефективність сучасних технік медіалізації навчального матеріалу в процесі вивчення історії [4, с. 155-160]. Вона виступає з тезою, що за допомогою візуального оформлення навчального матеріалу вдається виконати цілий ряд дидактичних завдань:

1. забезпечити інтенсифікацію навчання;
2. активізувати навчальну і пізнавальну діяльність;
3. сформувані розвиток критичного та візуального мислення, а також здорового сприйняття;
4. досягти образного представлення знань і навчальних дій;
5. навчитися передавати знання та розпізнавати образи;
6. підвищити візуальну грамотність і візуальну культуру та ін. [4, с. 156].

Сучасний педагог не може похвалитися достатньою забезпеченістю матеріально-технічною базою для медіалізації, однак на даному етапі держава цілком намагається наздогнати інформаційне суспільство. Мінімальні технічні вдосконалення навчальних приміщень поступово проникають навіть у найвіддаленіші локальні освітні середовища, дозволяючи організовувати навчальний процес з використанням найбільш ефективних методів, у тому числі й медіалізації навчального матеріалу на уроках гуманітарного циклу.

Медіалізація історичного матеріалу, як один із методів закріплення вивченого, може стати в нагоді для сучасних педагогів. Вона жодним чином не порушить навчальний процес і тільки сприятиме формуванню інформаційної, мовленнєвої, просторової та хронологічної компетентностей. Використовуючи онлайн-ресурси на уроках історії, вчитель зможе переносити необхідні історичні знання на медійну площину та подавати їх у формі захопливих відео-сюжетів, документальних фільмів і навіть жартівливих роликів, залежно від власної креативності. Також, при цьому, не варто забувати, що учасниками освітнього процесу є й здобувачі освіти. Вони повинні почуватися на уроках органічно і брати участь у медіалізації на рівні з учителем. Для більшої ефективності та досягнення синергічного ефекту сучасний педагог може час від часу перетворювати свої уроки на творчі студії та лабораторії, у яких разом із учнями переносити історичні знання на медіа-площину. Для таких послуг інтернет-мережа наповнена різноманітними ресурсами, частину яких можна використовувати на безкоштовній основі. Апелюючи до власного досвіду організації навчального процесу на уроках історії, можу порадити кілька найпростіших:

1. YouTube – потужна платформа для створення авторських тематичних каналів і публікації відео-контенту на різну тематику. Для популяризації історичних знань, можна використовувати як наявні на ресурсі відео, так і виставляти власні, але з дотриманням авторських прав та законних стандартів. На уроках історії можна узагальнювати, систематизувати, аналізувати інформацію і подавати це у формі захоплюючого відео разом з учнями. Таким чином ми не тільки вивчаємо історію, а й водночас створюємо готовий медійний продукт.

2. Thinglink – безкоштовний онлайн сервіс, який допоможе створити інтерактивний плакат з посиланнями, розташованими на картинці або відео. Програма дозволяє створювати динамічні інтерактивні плакати та розташовувати на них маркери із посиланнями. Не тільки учитель, а й здобувачі освіти під час навчального процесу можуть перейти від традиційної форми створення конспектів до оригінальнішої. Готовим продуктом діяльності, створеним під час вивчення та узагальнення теми, його автори можуть ділитися в інтернеті та соціальних мережах, перетворюючи знання на предмет цікавості віртуальних спільнот.

3. Timemaps – інтерактивний історичний атлас, карти якого накладені на супутникову карту Google. З його допомогою можна подивитись межі та назви держав у різні епохи. Зручний ресурс для використання віртуальної карти на уроці історії.

4. Battles – інтерактивна карта світу, на якій зібрані всі задокументовані битви та військові конфлікти, які відбулися в історії людства. Оригінальна база даних, яка допоможе учителю та здобувачам освіти знайомитися з віртуальними джерелами з військової історії різних періодів.

5. TimeGraphics – інтерактивний ресурс для створення паралельних стрічок часу. На нашу думку, один з кращих ресурсів, який дозволяти перенести хронологічний матеріал на віртуально площину з можливістю додавати до нього медійний матеріал, покликання на текстові статті, різноманітні карти та зображення. Цей ресурс, як і попередні, дозволяє працювати з матеріалом не тільки статично, а й динамічно, тобто вносити постійні корективи в опублікований матеріал.

6. Blogger – один із найпростіших ресурсів, який дозволяє публікувати інформацію у вигляді постійних дописів, статей, есе та різноманітних досліджень. Учитель може за його допомогою навчати здобувачів освіти публікувати дослідження цікавих тем і

ділитися ними з іншими користувачами інтернету, таким чином сприяючи все більшій популяризації вивченого історичного матеріалу.

Зважаючи на дослідження багатьох сучасних педагогів та власний досвід роботи із різними віковими категоріями здобувачів освіти, об'єктивним висновком може бути тільки твердження стосовно необхідності використання на уроках історії методів візуалізації та медіалізації історичного матеріалу. Медіалізація дозволить зробити навчальний процес динамічним, інтерактивним та модерним. За допомогою медіалізації учитель може привити здобувачам освіти навички інформаційної компетентності, продемонструвати наочно методи роботи з історичним матеріалом та навчити критично мислити і працювати у медіапросторі. Сучасне інформаційне суспільство вимагає від людини XXI ст. більше навичок поведінки у віртуальному просторі, і ці навички можна виробляти закріплюючи вивчений на уроках матеріал та популяризувати історію. Здобувачі освіти здатні за допомогою зручного сервісу не тільки вивчати історію, а й робити готові медіапродукти, які будуть цікавими для інтернет простору. На сьогодні кожен чудово розуміє, що українська історична наука повинна також виходити на простори інтернету із власним контентом, щоб боротися за аудиторію. У цьому плані здобувачі освіти також можуть активно долучитися до популяризації власних статей, відео-роликів, інтерактивних плакатів та блогів на історичну тематику.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дятлов В. О. Історична комунікологія та культура комунікації доби Середньовіччя і ранньомодерного часу: Навчальний посібник. Чернівці: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2016. 160 с.

2. Лаврова Л. В. Засоби масової комунікації та медіа культура в освітньому процесі інформаційного суспільства // Актуальні питання соціально-гуманітарної середньої та вищої освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (21 квітня 2020 року, м. Дніпро) / ред. колегія: В. В. Сиченко, І. М. Безена, О. К. Степаненко, Danijela Trškan. Дніпро-Любляна: КЗВО «ДАНУ» ДОР», Україна – University of Ljubljana, Slovenia, 2020. 206 с.

3. Струкова Т. В. Постмодерна інтерпретація освіти у середовищі медіакультури // Актуальні питання соціально-гуманітарної середньої та вищої освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (21 квітня 2020 року, м. Дніпро) / ред. колегія: В. В. Сиченко, І. М. Безена, О. К. Степаненко, Danijela Trškan. Дніпро-Любляна: КЗВО «ДАНУ» ДОР», Україна – University of Ljubljana, Slovenia, 2020. 206 с.

4. Українська К. В. Застосування практик візуалізації навчального матеріалу на уроках історії у 6-7 класах // Актуальні питання соціально-гуманітарної середньої та вищої освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (21 квітня 2020 року, м. Дніпро) / ред. колегія: В. В. Сиченко, І. М. Безена, О. К. Степаненко, Danijela Trškan. Дніпро-Любляна: КЗВО «ДАНУ» ДОР», Україна – University of Ljubljana, Slovenia, 2020. 206 с.

Труфанова Ольга Іванівна,
вчитель історії, правознавства та
громадянської освіти
Славутського НВК,
вчитель-методист,
заслужений вчитель України

Використання інтерактивних методів навчання на уроках інтегрованого курсу «Громадянська освіта»

Анотація

У цій статті проаналізовано особливості застосування технології інтерактивного навчання на уроках громадянської освіти у 10 класі як засобу активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти. Розглянуто особливості методики та специфіки впровадження методів у системі інтерактивного навчання. Встановлено, що наукове

обґрунтування інтерактивних технологій, створення умов для їх реалізації на уроках, є важливим засобом формування інтегративних громадянсько-научних знань здобувачів освіти.

Ключові слова:

Інтерактивна технологія навчання, навчальний процес, методика навчання громадянської освіти, інтегрований курс, інноваційне навчання, громадянськість.

Keywords:

Interactive learning technology, learning process, teaching methods of civil education, integrated course, innovative learning, citizenship.

Вступ. Оновлення змісту сучасної шкільної освіти, запровадження нових освітніх стандартів вимагає переосмислення традиційних методичних підходів до навчального процесу, розширення бази відомих технологій новітніми, використання яких дозволяє формувати компетентну, всебічно розвинену особистість. Щоб ефективно реалізувати поставлені навчальні цілі, сучасний вчитель повинен застосовувати новітні досягнення педагогічної науки та практики, вдаватися до творчого підходу при вивченні запропонованого програмового матеріалу, навчати учнів критично мислити. Вимоги, що ставить сучасне суспільство, реформування системи освіти орієнтує педагогів змінити традиційний підхід до навчання на гуманістичний, використовувати інноваційне навчання, яке сприяє розвитку успішної особистості.

Основна частина. Інтегрований курс «Громадянська освіта» вивчається у загальноосвітніх навчальних закладах України з 2018-2019 навчального року здобувачами освіти 10 класу (рівень стандарту). Предмет покликаний надати учням цілеспрямований і змістовний навчальний досвід, що відображатиме сучасні соціальні та суспільні реалії та розвиватиме громадянськість особистості та громадянську компетентність.

Концепція розвитку громадянської освіти в Україні визначає, що громадянська освіта розуміється як навчання та громадянське виховання на основі національних та загальнолюдських цінностей. Концепція базується на необхідності створення сприятливих умов для формування та розвитку громадянських компетентностей людини на всіх рівнях освіти та у всіх складниках освіти, що дасть змогу громадянам краще розуміти та реалізувати свої права в умовах демократії, відповідально ставитися до своїх прав та обов'язків, брати активну участь у суспільно-політичних процесах, а також усвідомлено забезпечувати захист, утвердження та розвиток демократії [1].

Громадянська освіта є складною динамічною системою, що поєднує: громадянські знання, на основі яких формуються уявлення про форми і способи функціонування громадянина в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному полі демократичної держави; громадянські уміння та досвід участі у соціально-політичному житті суспільства та практичного застосування знань; громадянські чесноти – норми, установки, цінності та якості, притаманні громадянину демократичного суспільства.

Громадянська освіта мусить бути важливою частиною навчального плану освітнього закладу. Знання, вміння та навички, необхідні людині для поінформованої та свідомої участі в соціальному і громадському житті, вимагають їх систематичного формування й розвитку. Завданнями, що передбачені навчальною програмою цього предмета є «забезпечення цілеспрямованої підготовки старшокласників до функціонування у системі суспільних відносин поліваріантного світу, глобалізації, соціальної взаємодії та активної відповідальної участі в суспільній діяльності» [2].

Такі об'єктивні потреби знайшли відображення в новітніх освітніх документах – Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», основах Стандарту освіти Нової української школи, Державного стандарту повної загальної середньої освіти. Зокрема, вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з громадянської та історичної освітньої галузі передбачають, що здобувач освіти «усвідомлює власну гідність, реалізує власні права і свободи, поважає права і гідність інших осіб, виявляє толерантність, протидіє проявам дискримінації; дотримується демократичних принципів, конструктивно взаємодіє з іншими особами, спільнотою закладу освіти, місцевою громадою і

суспільством, долучається до розв'язання локальних, загальнонаціональних і глобальних проблем, усвідомлює необхідність утвердження верховенства права і дотримання правових норм для забезпечення сталого розвитку суспільства» [3].

Інтегрований курс охоплює філософські, аксіологічні, політичні, правові, економічні, культурологічні, соціально-психологічні знання. За програмою, зміст громадянської освіти передбачає інтеграцію соціально-гуманітарних знань із різних навчальних предметів.

Інтегративні громадянознавчі знання включають такі напрями:

- **морально-етичний:** усвідомлення учнем суспільних цінностей, громадянських ідеалів, формування етичних норм поведінки, моральних якостей, громадянської відповідальності, громадянської самосвідомості;

- **політико-правовий:** засвоєння знань про права, свободи людини та механізми їхньої реалізації, способи суспільно-політичної участі; розуміння громадянського обов'язку, політичних подій і суспільних процесів;

- **економічний:** формування знань про економіку в повсякденному житті родини, місцевої громади, українського суспільства. Розвиток економічної грамотності, дотримання правових норм в економічному житті, участь у творенні громадянського суспільства;

- **екологічний та глобалізаційний:** формування екологічної культури учня, розуміння сучасних екологічних проблем, викликів глобалізації та цілей сталого розвитку, усвідомлення їхньої актуальності, розвиток особистої відповідальності за стан довкілля, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки та здорового способу життя;

- **інформаційно-медійний:** розвиток здатності шукати, обробляти, використовувати та перевіряти інформацію, вміння критичного аналізу різнобічної інформації та створення власних медіаповідомлень;

- **інтеркультурний:** життя в багатокультурному суспільстві на засадах толерантності; виховання культури соціальних відносин та ефективної комунікації [4].

Під час вивчення курсу «Громадянська освіта» учні мають усвідомити сутність відносин з іншими людьми, оточенням, суспільними інституціями та навколишнім середовищем, сформувані навички розуміння проблем та винесення продуманих оцінних суджень, продуктивного розв'язання соціальних питань та ухвалення обґрунтованих рішень. Саме це складає основу відповідальної участі громадян у житті суспільства на місцевому, національному та глобальному рівнях. Дослідження інноваційних форм і методів навчання здійснювали такі науковці, як-от: В. Андреева, О. Баханов, А. Бородай, І. Дичківська, О. Козлова, О. Пометун, Т. Ремех, Г. Сазоненко та інші.

Провідною ідеєю сучасного навчання є самовдосконалення, самореалізація творчої особистості, що потребує створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність, формує інтелектуальний потенціал; сприяння розвитку природних задатків учнів, їхніх моральних якостей; налаштування учнів на подальшу активну, творчо усвідомлену самодіяльність, що відповідає їхнім духовним потребам, задовольняє їхні прагнення до самореалізації і прояву особистісних якостей. Усе це є ефективним способом комплексного розвитку особистості, виявлення й формування її творчого потенціалу. Виконання такого завдання можливе лише за суб'єкт-суб'єктної моделі навчання, у якому провідне значення має застосування інтерактивних методів навчання [5].

Саме слово «інтер» – означає серед нас, між нами, «акція» – дія. Інтерактивний означає «здатний взаємодіяти або перебувати в стані бесіди, діалогу з чимось або кимось». Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної та активної взаємодії вчителя та здобувачів освіти. Під час застосування інтерактивних методів навчання громадянської освіти інформація циркулює між особами, що спільно виконують певний вид діяльності. Таким чином, відбувається активна взаємодія і спілкування всіх учасників навчального процесу [6]. Це сприяє командній, кооперативній діяльності. У науковій літературі існують різноманітні класифікації інтерактивних методів навчання. Скориставшись науковими й практичними

напрацюваннями дослідниці О. Пометун, якою розроблено класифікацію інтерактивних методів навчання за формами навчання залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів, можна об'єднати їх у групи, як-от: кооперативного навчання, колективно-групового навчання, технології ситуативного моделювання та технології опрацювання дискусійних питань. Інтерактивні методи навчання стимулюють до навчання, до плідної роботи [7]. Необхідними атрибутами такого навчання є взаємодопомога, взаємооцінювання, взаємозвітування.

Вчитель може обирати різноманітні активні та інтерактивні методи навчання, як-от:

- рольові та ділові ігри (моделювання, вивчення ситуацій, що уможливають обговорення соціальних проблем і їхнє розв'язання);
- аналіз документів громадянознавчої тематики;
- проектування (розробка та реалізація учнівськими командами проектів);
- дискусії на актуальні соціальні теми;
- учнівські конференції, збори, круглі столи (обговорення та ухвалення рішень);
- спільні заходи з місцевою спільнотою;
- онлайн-спілкування між собою та з учнями інших шкіл (обговорення на форумі, ведення блогів, розміщення інформації на сайтах, обмін досвідом проектної діяльності тощо);
- організація рефлексії учнів (есе, бесіди);
- проведення зустрічей (очних та онлайн) із лідерами громад, депутатами, суддями, журналістами, волонтерами.

Коротко зупинюсь на характеристиці окремих інтерактивних вправ що, на мою думку, є ефективними у вивченні курсу «Громадянська освіта».

Імітаційні ігри – це процедури з виконання певних простих, відомих дій, які відтворюють, імітують будь-які явища навколишньої дійсності. Результатом є швидке прийняття рішень та миттєві реакції. Імітаційні ігри розвивають в учнів уяву, навички критичного мислення, сприяють застосуванню на практиці вмінь, стимулюють прояви самостійності, їхні творчі можливості. Наприклад, під час вивчення теми «Принципи виборчого права. Етапи виборчого процесу» можна імітувати процедуру проведення виборів.

Рольова гра, мета якої – визначити ставлення учнів до конкретної життєвої ситуації, допомогти їм набути досвіду за допомогою гри, навчатися на основі досвіду та почуттів. Розігрування конкретної життєвої ситуації за ролями сприяє розвитку уяви і навичок критичного мислення, формує спроможність знаходити і розглядати альтернативні варіанти дій, допомагає уявляти себе в тій чи іншій соціальній ролі, співчувати іншим тощо.

У ході рольової гри учасники розігрують у ролях визначену вчителем проблему або ситуацію. Рольова гра потребує ретельної підготовки. Зокрема, учитель спільно з учнями має провести об'єднання учні в у групи та розподіл ролей, готуючи рольову гру під час вивчення теми «Попит і пропозиція, ринкова ціна, конкуренція».

Метод *«Навчаючи – вчуся»* (або «Кожен навчає кожного», «Броунівський рух») надає учням можливість взяти участь у навчанні, тобто поясненні нового однокласникам. До прикладу, вивчення теми «Інтеграція і глобалізація» можна організувати на основі цього методу. Отже, учням пропонуються кольорові картки з понятійним апаратом теми та основною характеристикою для прочитання й запам'ятовування ними інформації впродовж декількох хвилин, а після цього вони мають ознайомити з цією інформацією однокласників.

Робота в малих групах допомагає учням набути навичок спілкування й співпраці. Це один із найбільш ефективних методів, адже за організації групової роботи відбувається обмін думками, результатом якого є оптимальне спільне вирішення поставленої проблеми. Впродовж часу, визначеного вчителем, групи виконують завдання та презентують результати класу. Цей метод доцільно використати при вивченні теми «Школа – простір демократії», «Мистецтво спілкування» тощо.

«Коло ідей» – ефективність цього методу полягає у вирішенні суперечливих питань зі створенням можливості учням висловити власну позицію. Наприклад, під час вивчення теми «Стереотипи та упередження. Дискримінація» здобувачам освіти можна запропонувати висловити власну точку зору, які є види стереотипів, як стереотипи впливають на перекручення реальності, як на ґрунті стереотипів може виникнути дискримінація. Учні висловлюють свої думки по черзі, доки не будуть вичерпані ідеї; всі запропоновані варіанти відповідей записуються на дошці.

При вивченні заключного розділу курсу «Україна. Європа. Світ» доцільно використати такі види роботи, як-от: конференція, «круглий стіл», «журналістське розслідування» тощо. Здобувачам освіти можна запропонувати провести «засідання ООН», «країн великої сімки», НАТО тощо. Так учні детально вивчають певну проблему, вчать розуміти особливості функціонування певної установи чи організації та важливість демократичного розв'язання поставлених проблем.

Слід пам'ятати також про певні вимоги під час проведення уроку з використанням інтерактивних технологій як-от: дидактичні, технологічні, психологічні, методичні, виховні, організаційні. Вчителю необхідно не перенавантажувати здобувачів освіти, адаптувати їх до різних форм та методів проведення, причому роботи це необхідно поступово та взаємонаступно. Дидактичні та технологічні вимоги – це організаційна діяльність для досягнення мети та цілей уроку. Вчитель повинен не тільки досконально обдумати всі сильні та слабкі сторони певного методу, що буде застосований на уроці, а й спрогнозувати можливі варіанти прийняття певного рішення, вирішення конкретної ситуації [8].

Виконання цих непростих завдань вимагає від учителя чимало творчих зусиль, повної самовіддачі, комплексного підходу. Практика показала, що успіх чекає вчителя, що викладає курс «Громадянська освіта» в тому разі, якщо йому вдається органічно і оптимально поєднати різні форми та методи навчання. Зрозуміло, що переважна більшість питань, які обговорюють на уроках громадянської освіти, є дискусійними й не мають однозначних відповідей. Тож учні звертатимуться до вчителя як до консультанта за правильною відповіддю. Утім завданням педагога є прищеплювати учням думку про те, що дискусійні питання – це привід для спільного обговорення в класі та самостійного обмірковування вдома. Більшість запитань можна переадресувати тому, хто їх поставив (А ти як думаєш?) чи іншим учням класу (А що думають інші?, Давайте порадимося...). Запитання – це також нагода звернутися до джерела (Де про це можна прочитати?), до фахівця (У кого про це можна запитати?). Як правило, громадянськознавчі проблеми гострі й суперечливі, тож потребують серйозного дослідження конкретної ситуації, врахування інтересів різних соціальних груп і, своєю чергою, припускають варіативність відповідей [8].

Особливу увагу вчителю слід приділити підготовці та виконанню здобувачами освіти письмових робіт з метою поточного та тематичного оцінювання рівня навчальних досягнень та практичних занять, що передбачені навчальною програмою. Вчитель може пропонувати учням виконати самостійні роботи як підсумок вивченого матеріалу відповідної теми. Як правило, це є завдання тестового характеру із одним правильним варіантом із запропонованих чотирьох, пізнавальних завдань на порівняння явищ і процесів (до прикладу, фактів та суджень, видів виборчих систем, громадянського суспільства та правової держави тощо) [9]. Доцільно запропонувати здобувачам освіти виконати завдання на побудову логічних ланцюжків, складання таблиць, висловлення власного ставлення до суспільних подій та процесів, обґрунтувати власну точну зору.

На практичних заняттях десятикласники можуть виконувати такі види роботи, як-от: створення «Хмари слів», ментальних карт, діаграми Венна, використовувати метод «Ромашка Блума», «Шести капелюхів» тощо. Ефективним є також проведення дебатів, вивчення кейсів, перегляд та обговорення фільмів, виставок, організація досліджень, презентацій, здійснення проектної діяльності.

Практичні заняття з громадянської освіти допомагають краще засвоїти знання, розвинути вміння, сформулювати ставлення та утвердити цінності через особистий

практичний досвід учнів. Вони спрямовані на формування навичок соціальної взаємодії, вироблення вміння самостійно аналізувати різноманітні ситуації, перш за все у своєму життєвому середовищі, вміння самостійно приймати відповідальні рішення і діяти у правовому полі, конструктивно взаємодіяти з суспільством тощо. Щодо форм організації і проведення практичних занять, то важливо, щоб вони відповідали віковим і психологічним особливостям учнів/учениць, були різноманітними, включали у себе групові, дискусійні, дослідницькі та інші методики [10].

Важливу роль у громадянській освіті поряд із навчанням відіграє оцінювання на уроці. Принципи, форма і процес оцінювання сприяють формуванню громадянської компетентності учнів. Оцінювання повинне надавати учням можливість самим аналізувати власний поступ, приймати рішення щодо вдосконалення власних навичок, а також спонукати до управління процесом їхнього навчання – і становлення як активних громадян демократичного суспільства. Активна участь здобувачів освіти у процесі оцінювання дозволяє перетворити цей процес на ефективний інструмент навчання.

Тому важливим є не лише тематичне оцінювання (підсумкове, яке дозволяє оцінити рівень компетентності, як-от підсумкове тестування), а насамперед систематичне оцінювання (формувальне, що дозволяє відслідковувати розвиток компетентностей у процесі навчання, як-от зворотній зв'язок), яке сприяє покращенню якості навчально-виховного процесу і дозволяє спланувати траєкторію досягнення навчальних цілей відповідно до потреб та поступу кожного учня. Ефективним способом залучення десятикласників є самооцінювання та взаємне колегіальне оцінювання у класі (peer assessment) – методи, які дозволяють учням брати на себе відповідальність за власне навчання, а також сприяють детальному ознайомленню здобувачів освіти з критеріями оцінки, активному засвоєнню вивченого матеріалу [10].

Необхідно, щоб учитель громадянської освіти був підготовленим до застосування комплексу інтерактивних методів і способів організації пізнавальної діяльності учнів, зокрема тих, що дають змогу ефективно реалізувати завдання розвитку їхньої громадянської компетентності в сукупності когнітивного, ціннісного й діяльнісного складників. Засновані на взаємодії, співпраці та взаємонавчанні, такі методи активізують пізнавальну діяльність учнів та надають їм можливість застосовувати громадянські знання, вміння й навички на практиці. Взаємодіючи на уроках з однокласниками й учителем, учень опановує систему апробованих способів поведінки щодо себе і соціуму, засвоює механізми пошуку інформації в індивідуальній та колективній діяльності [11].

Таким чином, запровадження інтерактивних методів навчання сприяє формуванню в здобувачів освіти пізнавального інтересу до вивчення інтегрованого курсу «Громадянська освіта», дозволяє вчителю враховувати особливості розвитку творчих здібностей школярів, адже інноваційні методи навчання активізують творчий потенціал десятикласників і підвищують якість засвоєння ними загальноосвітніх знань, забезпечують практичну й творчу підготовку.

Вивчення курсу «Громадянська освіта» неодмінно має супроводжуватися прикладами з реального життя, нашого сьогодення, що покращить сприйняття інформації та підкреслить її актуальність. Актуальною сьогодні є потреба якісної зміни ролі вчителя: він має перевітлитися з особи, яка інформує й опитує тих, хто навчається, в організатора діяльності учнів, фасилітатора обговорень, консультанта досліджень учнів. Оволодіння вчителем методикою, що стимулює активну пізнавальну діяльність й конструктивно-критичне мислення учнів, інтерактивними методами й технологіями, в подальшому має стати серцевиною його власного стилю навчання учнів громадянської освіти [7].

Основні поняття та цінності громадянської освіти та демократичного суспільства, відпрацювали інтерактивні технології формування у здобувачів освіти власної ідентичності, поваги до інших, толерантності до культурного різноманіття та розбіжності суджень, здатності до взаємодії та співпраці з оточуючими.

Висновки. Накопичення громадянських навичок і вмінь учнів здійснюється через засвоєння ними знань про відповідні способи діяльності, систематичне застосування цих

способів діяльності в процесі спілкування та взаємодії при виконанні інтерактивних вправ та через планомірно-керований педагогічний вплив на учнів у ході навчання предмета. Учителю, який навчає десятикласників курсу «Громадянська освіта», важливо володіти методикою, що стимулює конструктивно-критичне мислення учнів, а також інтерактивними методами, що забезпечують їхню активну позицію у навчанні, взаємодію, співпрацю та взаємонавчання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Концепція розвитку громадянської освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p#Text>
2. Громадянська освіта. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів / [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/>
3. Державний стандарт повної загальної середньої освіти/Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року/ http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
4. Курс «Громадянська освіта» для 10-класників. Форми та методи навчання. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nus.org.ua/questions/kurs-gromadyanska-osvita-dlya-10-klasnykiv-metody-ta-napryamy-navchannya/>
5. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії / К. О. Баханов. – К.: Генеза, 2004. – 150 с.
6. Баханов К. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти / К. О. Баханов. – Донецьк: Юг-Восток, 2005. – 384 с.
7. Пометун О. Інтерактивні методики та системи навчання / О. Пометун – К.: Шкільний світ, 2007. – 112 с.
8. Pometun O. Remeh T. Requirements for the design of school textbooks in civil education / Проблеми сучасного підручника: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), (м. Київ, 14 травня 2019 р.). Київ, 2019. С. 101-102.
9. Пометун О. І., Ремех Т. О. Практичний довідник учителя громадянської освіти: методичний посібник / О. Пометун, Т. Ремех. Київ, 2018. 96 с.
10. Ремех Т, Пометун О., Бондарук І. Громадянська освіта (інтегрований курс) 10 клас. Тестовий контроль результатів навчання. Практичні роботи. / Літера ЛТД. / 2018. – 143 с.
11. Андреева В. М. Інновації на уроках. Методична пам'ятка вчителя / В. М. Андреева // Історія та правознавство: Основи. – 2004. – № 20. – С. 1-7.
12. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посібник / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
13. Козлова О. Г. Методика інноваційного пошуку вчителя / О. Г. Козлова – Суми: «Мрія 1» ЛТД, 1998. – С. 20-27.
14. Перспективні освітні технології: наук.-метод. посібник / за ред. Г. С. Сизоненка. – К.: Гопак, 2000. – 560 с.
15. Педагогічні технології: навч. посібник / О. Падалка, А. Нісімчук та ін. – К.: Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 1995. – 252 с.
16. Сазоненко Г. Педагогічні технології / Г. Сазоненко – К.: Шкільний світ, 2009. – 128 с.

Туринський Микола,
вчитель історії та правознавства
Миньковецького ліцею
Улашанівської сільської ради

Формування якості суб'єкта громадянського суспільства в умовах реформування сучасної освіти

Анотація. Розкрито поняття суб'єкта громадянського суспільства. Розглянуто шляхи реалізації формування якості суб'єкта громадянського суспільства в умовах реформування сучасної освіти

Ключові слова: громадянська освіта, громадянськість, суб'єкт, суб'єкт громадянського суспільства, компетентності, компетентісний підхід (civil education, citizenship, subject, the subject of civil society, competences Competence approach)

Вступ

Демократичне суспільство неможливе без розвиненої системи громадянської освіти, яка має забезпечити і реалізувати «формування особистісних якостей та ціннісних орієнтацій, притаманних громадянину демократичного суспільства», «становлення політичної та громадянської свідомості й поведінки особистості, прийняття та виконання політичних ролей, виявлення активності в них, формування громадянської культури» [1, 11].

Освітня мета, окреслена в законі України «Про освіту», Концепції Нової української школи та Державних стандартах, передбачає, що зміст освітнього процесу ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, партнерства, взаємоповаги, громадянської свідомості та спрямований на «всєбічний розвиток, виховання і соціалізацію особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» [2].

В умовах реформування сучасної системи освіти, переходу на якісно новий рівень одним із завдань державної політики є створення «умов для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина» [2]. Тому перед закладом загальної середньої освіти постає питання виховання нового громадянина з почуттям власної гідності, внутрішньої свободи, дисциплінованості, поваги та довіри до інших громадян і до державної влади, гармонійне поєднання патріотичних, національних та інтернаціональних почуттів.

Випускником нової української школи має стати цілісна особистість, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення; патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини; інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя [3].

Особливості нових підходів до освіти і виховання підростаючого покоління спонукають по новому подивитися на питання формування якостей суб'єкта громадянського суспільства. Цей процес не є легким і має відбуватися в системі, що включає в себе комплекс освітніх, виховних і розвивальних цілей з урахуванням можливостей засвоєння в учнів загальногромадянських та загальнолюдських цінностей.

Основна частина

Основна парадигма системи громадянської освіти, мета і завдання, складові змісту, зазначені у Концепції розвитку громадянської освіти в Україні 2018 року, виходять із підходів, які відображають рівень розвитку та становлення освіти в Україні, а саме:

підхід «навчання через участь», що передбачає залучення учасників освітнього процесу до діяльності, співуправління та практичного вирішення питань у колективах;

наскрізний підхід, що передбачає надання громадянської освіти державними та/або недержавними інституціями, які співпрацюють одна з одною; присутність у всіх навчальних дисциплінах на всіх рівнях освіти – від дошкільної до освіти дорослих і в усіх видах освіти – формальній, неформальній та інформальній;

поступальний підхід, що передбачає формування громадянських компетентностей на основі попередньо отриманих компетентностей [4].

Процес становлення громадянського суспільства в Україні неможливий без оволодіння його громадянами знань про суспільство та навичками демократичного громадянства. Тому дуже важливо прищепити почуття громадянськості як якості суб'єкта громадянського суспільства ще зі шкільних років.

Суб'єкт – це насамперед людина вільна, яка самостійно й відповідально ставиться до свого життя, не просто виконавець, а особистість, здатна до самовизначення і свідомої саморегуляції власних дій на основі внутрішньо виробленої професійної позиції [5].

У ролі суб'єктів громадянського суспільства в освітньому процесі виступають як учень, «діяльність якого визначена такими сутнісними ознаками, як самостійність, внутрішня детермінація, регуляція діяльності, здатність бути активним творцем свого життя» [5], так і вчитель, який «повинен володіти свободою вибору форм і методів навчання та виховання з урахуванням своєї індивідуальності й можливостей розвитку особистості учнів, а не бути лише носієм професійно значущих якостей, знань, умінь» [5].

Виділяють кілька якостей суб'єкта:

активність як «самостійна діяльність, спрямована на досягнення поставлених мети та задач» [5];

свідомість, основу якої складає «розуміння як відображення іншого у собі, розвиток чого можливий лише у процесі розгортання діалогу з обміну концептуально-світоглядними позиціями» [5];

творчість, яка «передбачає можливість здійснювати пошук внутрішніх основ особистості учня для тієї ж монологічної передачі цінностей, створення умови для реінтерпретації власних суджень і концептів» [5].

Сучасне поняття громадянськості поєднує в собі кілька аспектів, кожен із яких має свою характерну ознаку (Рис.1).

Вона виступає як синтез якостей особистості, що включає в себе цілий комплекс ідейно-політичних і моральних якостей. Громадянськість є інтегральною якістю особистості й виступає сукупністю особистісних знань громадянина, його переконань, намірів і дій у згоді й на благо суспільства, що характеризує загальний рівень громадянської вихованості особистості [6].

Рисунок 1

Громадянськість як риса особистості означає:

патріотичну самосвідомість, громадянську відповідальність, суспільну ініціативність й активність, готовність працювати для розвитку своєї країни, захищати її, підносити її міжнародний авторитет;

повагу до Конституції, законів держави, прийнятих у ній правових норм, сформованість потреби в їх дотриманні, високій правосвідомості;

досконалі знання і володіння державною мовою, турботу про піднесення її престижу;

увагу до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї незалежності до нього як його представника, спадкоємця і наступника;

дисциплінованість, працьовитість, завзятість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію;

гуманність, шанобливе ставлення до культури, традицій, звичаїв національних меншин, що проживають у країні, високу культуру міжнаціонального спілкування [7].

Виховання громадянськості як якості суб'єкта громадянського суспільства не можливе без введення в освітній процес педагогіки партнерства, основними принципами якої є:

повага до особистості;

доброзичливість і позитивне ставлення;

довіра у відносинах;

діалог – взаємодія – взаємоповага;

розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);

принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [3].

Формування громадянськості великою мірою залежить від спрямованості закладу освіти. Гуманістична, демократична атмосфера в ньому сприяє набуттю учнями соціального досвіду життя в громадянському суспільстві.

Робота закладу загальної середньої освіти має бути спрямована на активну взаємодію та партнерські відносини з усіма учасниками освітнього процесу, щоб визначити і створити умови, що забезпечують гуманізацію і демократизацію освітнього простору і тим самим зумовлюють становлення й розвиток громадянськості у учнівської молоді як якості суб'єкта громадянського суспільства.

Громадянська освіта в сучасному закладі загальної середньої освіти здійснюється через:

освітню складову освітнього процесу (введення предметів, курсів, факультативів громадянського спрямування в інваріантну і варіативну складові навчальних планів, оновлення програм з усіх навчальних предметів через наскрізну змістовну лінію «Громадянська відповідальність» та впровадження компетентісного підходу);

виховну складову освітнього процесу (робота заступника з виховної роботи, педагога – організатора, класних керівників з урахуванням Концепції розвитку громадянської освіти в Україні);

позаурочну діяльність (участь у заходах громадянського спрямування);

учнівське самоврядування (модель демократичної організації);

інформаційний простір (робота бібліотеки, медіа – ресурси);

співпрацю з батьківською громадськістю (педагогіка партнерства);

взаємодію з громадськими організаціями (акції, проекти громадського спрямування).

В Державному стандарті базової загальної середньої освіти чітко окреслені ключові компетентності, які проходять через всі освітні галузі, серед яких громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей [8].

Виходячи з вищесказаного, можна виділити наступні шляхи реалізації формування якості суб'єкта громадянського суспільства в умовах реформування:

1. Створення демократичного клімату, стилю спілкування в закладі освіти, учнівському колективі.

2. Компетентісно-діяльнісний підхід до організації освітнього процесу.

3. Використання предметів інваріантної та варіативної складових навчального плану, які забезпечували б оволодіння знаннями про людину та суспільство.

4. Організація позакласної діяльності з урахуванням активності, самостійності, відповідальності учнів.

5. Пріоритетне використання різноманітних інтерактивних форм, методів навчання і виховання.

6. Стимулювання учнів до пошуку нових знань і нестандартних способів розв'язання завдань і проблем.

7. Активне включення учнів у громадську діяльність (виконання доручень, участь у заходах, система учнівського самоврядування).

8. Умотивована участь у суспільно-політичному житті місцевої громади (загальносільські та загальнорайонні заходи, акції).

9. Соціально значуща діяльність (вивчення історії свого села, топоніміки місцевості, збирання предметів давнини, догляд за пам'ятниками, могилами, волонтерство тощо).

10. Урахування принципів народності, культуровідповідності, гуманізму, демократизації, етнізації, емоційного спрямування освітнього процесу.

11. Організація та забезпечення психолого-педагогічного всеобучу батьків з метою підвищення ролі родинного виховання [7].

Висновки

Сучасне розуміння громадянської освіти характеризується компетентісним підходом до освіти, що не містить чіткого розмежування між освітою та вихованням, охоплює всі складники, рівні і ступені, стандарти освіти, об'єднує всіх учасників освітнього процесу та ґрунтується на цінностях активної життєвої позиції, особистої ефективності, істини, правдивості та критичного мислення, взаємоповаги, відкритого спілкування та ефективної співпраці, прав людини та спільного захисту цих прав.

Підхід до питання громадянської освіти, представлений у сучасних державних освітніх документах, передбачає заходи, які спроможні якісно покращити ситуацію щодо формування й розвитку здатності особистості до життя й діяльності у правовій демократичній державі.

Робота закладу загальної середньої освіти має бути спрямована на активну взаємодію та партнерські відносини з усіма учасниками освітнього процесу, щоб визначити і створити умови, що забезпечують гуманізацію і демократизацію освітнього простору і тим самим зумовлюють становлення й розвиток громадянськості у учнівської молоді як якості суб'єкта громадянського суспільства.

Формування у школярів якості суб'єкта громадянського суспільства визначається пріоритетним напрямом сучасної освіти в умовах реформування, знайшло своє відображення у системі громадянської освіти, спрямоване підготувати молодь до відповідального та усвідомленого життя у демократичній правовій державі, громадянському суспільстві.

Список використаних джерел та літератури:

1. Громадянська освіта: теорія і методика навчання / [Т. Асламова, Т. Бакка, В. Бортніков та ін.]. – Київ: ЕТНА – 1, 2008. – 174 с.
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p?lang=ru>.
5. Ломакіна Г. І. Суб'єктність як одна з якостей суб'єкта громадянського суспільства [Електронний ресурс] / Г. І. Ломакіна // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2012. – № 4. - С. 92-95. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsod_2012_4_22.
6. Ломакіна Г. І. Громадянськість як якість суб'єкта громадянського суспільства [Електронний ресурс] / Г. І. Ломакіна. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/27_NPM_2012/Pedagogica/3_117001.doc.htm.
7. Терещенко О. Л. Управління системою громадянського виховання в загальноосвітньому навчальному закладі [Електронний ресурс] / О. Л. Терещенко // Освіта.UA. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/8123/.
8. Державний стандарт базової середньої освіти [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-p#Text>.

Філінюк Анатолій,
завідувач кафедри історії України
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка,
д. і. н., професор
Клімчук Юрій,
вчитель історії Кульчіївецького ліцею
Слобідсько-Кульчіївецької ОТГ Кам'янець-
Подільського району, доктор філософії
за спеціальністю історія та археологія

Транснаціональний підхід до вивчення вітчизняної історії в НУШ: на прикладі європейського руху опору в роки другої світової війни

Важливою складовою освітнього процесу сьогодення є інтегрований підхід до вивчення історії в НУШ шляхом руху від внутрішньопредметної до міжпредметної інтеграції, що дає змогу вчителю та учням «виходити» за межі окремого навчального предмета (історії України або всесвітньої історії) та сприяє формуванню в дітей цілісної картини світу. Застосування транснаціонального підходу до вивчення Руху Опору в Другій світовій війні актуалізує «вписування» участі українців в європейський і світовий історичний процес та сприяє проєвропейському вихованню школярів.

Ключові слова: «Нова українська школа», транснаціональний підхід, інтеграція, історія, Друга світова війна, Рух Опору, українці.

An important component of the modern educational process is an integrated approach to the study of history in NUS by moving from intradisciplinary to interdisciplinary integration, which allows teachers and students to «go beyond» a single subject (Ukrainian history or world history) and helps children form a holistic picture of the world. The application of a transnational approach to the study of the resistance movement in the Second World War actualizes the «inclusion» of the participation of Ukrainians in the European and world historical process and contributes to the pro-European education of schoolchildren.

Key words: «New Ukrainian school», transnational approach, integration, history, World War II, Resistance movement, Ukrainians.

Невід'ємним складником трансформаційних процесів сучасної України виступає оновлення освітньої галузі, у тому числі оптимізація змісту й викладання курсів історії у школі. Означений предмет – вагомий засіб вивчення та осягнення українською шкільною спільнотою спадщини минулого, становлення духовно зрілої, творчої особистості, спроможної взяти на себе відповідальність за долю країни. У нинішніх вітчизняних реаліях яскравим проявом такої ролі шкільної історичної освіти можна вважати потужну молодіжну патріотичну діяльність – частину об'єднавчого руху української нації, що суттєво активізувався внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України. Питання змістового наповнення шкільних курсів історії новим баченням, нормативно-правового забезпечення їх викладання, пошуку найоптимальніших моделей цього процесу стали предметом уваги державних органів влади, наукових установ, педагогів, громадськості України особливо після революції Гідності [6, с. 86].

Сьогодні гуманітарні науки пропонують багатство підходів й бачать територію України в історичній перспективі як простір, що об'єднує різноманіття мовних, релігійних, культурних, національних спільнот. Цей простір тісно пов'язаний з європейською і світовою історією. Але в навчальних програмах та історичних дослідженнях Україна почасти й надалі розглядається з моноетнічної перспективи. Транснаціональний підхід, в свою чергу, глобально контекстуалізує або активізує характер і конотативне значення української історії в європейському та світовому вимірі. Цей підхід, маючи величезний миротворчий потенціал щодо консолідації суспільства і примирення народів, з одного

боку, виступає базою конкретизації та оптимізації історичних знань, сприяє розвитку особистого мислення здобувачів освіти і їх здатності самостійного розуміння і вирішення завдань історичного мислення, з іншого – створює можливість для виведення історії України з тіні Росії й націлює на вивчення явищ і процесів, які виходять за межі національних вимірів, таких як глобальна економіка та політика, інтелектуальні і культурні рухи, міграції тощо [14].

На думку кандидата історичних наук, завідувача кафедри всесвітньої історії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки О. Карліної шкільний підручник має відображати стан сучасної історичної науки, яка з кожним днем розширює діапазон власних досліджень, удосконалює пізнавальний інструментарій та стає транснаціональною [5, с. 44].

Активну роль в оптимізації змісту та викладання курсів історії у загальноосвітній школі відіграли такі представники академічної науки й педагогічної спільноти як Н. Яковенко, І. Гирич, Я. Грицак, Л. Зашкільняк, О. Удод, О. Карліна, О. Пометун, К. Баханов, І. Коляда, В. Мисан та ін. Завдяки проведеній ними роботі було розроблено сучасні концептуальні підходи репрезентації у школі нового бачення історії, підготовлено навчальні посібники, висловлено пропозиції щодо вдосконалення шкільної історичної освіти.

Зокрема, в навчальній програмі з історії для 10-11 класів «Історія: Україна і світ» (затвердженій Наказом Міністерства освіти і науки № 1407 від 23 жовтня 2017 року) зазначено, що інтегрований курс сприятиме: баченню суспільних явищ у конкретно-історичних умовах, переосмисленню минулого в світлі нових фактів і викликів суспільного розвитку, вмінню інтерпретувати історію України як частину світового культурного, економічного та політичного простору, здатності дотримуватися принципів демократії і розуміти їхню цінність у сучасному світі, виявляти стійкість до маніпуляції свідомістю навколо історії, прогнозувати суспільний розвиток. Однією із ключових засад курсу є європейськість – відображення зв'язку українського минулого з європейським історичним процесом; політичних, економічних і культурних взаємовпливів. І, що особливо важливо, проблематику історії України (що становить дві третини змістового наповнення) включено у світовий, насамперед європейський історичний контекст і водночас показано, як вона цей контекст творить [4]. Натомість програма для 10-11 класів «Історія України. Всесвітня історія» (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки № 1407 від 23 жовтня 2017 року) рекомендує синхронізувати вивчення окремих предметів: історії України та всесвітньої історії.

Перевага інтегрованого курсу полягає в тому, що учням не доведеться працювати за двома підручниками, матеріал у яких часто дублюється. В старшокласників є можливість простежити залежність історії України від світових процесів, знайти спільні й відмінні риси між ними. Це ж відповідає концепції НУШ, яка пропонує впроваджувати інтегроване та проєктне навчання. Це сприяє тому, що учні отримують цілісне уявлення про світ, адже вивчають явища з точки зору спільної історії для різних країн Європи і світу в цілому.

Проте, наприклад, в підручнику інтегрованого курсу для 10 класу (автор О. Гісем) про європейський Рух Опору, в якому масову і активну участь взяли вихідці з України зазначено лише кілька рядків: «Наймогутнішим збройний рух Опору в Європі був на території України, Білорусії, Росії, Польщі, Югославії, Франції, Греції, Албанії, Італії. Загалом на боротьбу з рухом Опору Німеччині та її союзникам доводилося залучати понад 10 % своїх сил» (с. 221) [2]. Однак один з головних принципів НУШ – умотивований учитель, що професійно зростає і доповнює програму або створює свою, обмежену лише Державним стандартом.

Ми окреслимо один із таких можливих авторських доповнень до програми з вивчення історії в старшій школі, насамперед в 10 класах. Мова йде про таку важливу віху в історії багатьох народів як спільна боротьба проти нацифашизму у Другій світовій війні, зокрема участь у Русі Опору країн Європи, який став однією з її найважливіших

особливостей в умовах окупації і був своєрідним п'ятим театром військових дій проти агресивних режимів. З нашої точки зору, це дозволяє всебічно вивчити як глибинні витoki національних основ, так і кореспондування їх із міжнародним ходом подій, зокрема в роки Другої світової війни [18, с. 153]. Адже успішне просування обраним шляхом повною мірою залежить від реальної єдності світового співтовариства щодо збереження та зміцнення миру. Україна надзвичайно зацікавлена у відтворенні історичної правди про її роль у тій війні і її місце в світовій історичній пам'яті.

На думку французького історика Франсуа Маркота, Рух Опору був «добровільною і підпільною боротьбою представників різних народів і націй з іноземними жителями та їхніми посібниками, за звільнення країни в якій вони проживають...» [20].

Зацікавлення участю вихідців з України в європейському Русі Опору мотивується міркуваннями про корисність студіювання цієї проблеми як важливої ланки всесвітньої історії, що, своєю чергою, актуалізує «вписування» участі українців у Другій світовій війні в європейський і світовий історичний процес. Певною мірою це співзвучно з позицією провідного сучасного українського історика Г. Касьянова, який критично налаштований щодо національної схеми українського історієписання і як альтернативу пропонує концепцію «транснаціональної історії», котра зосереджується на відносинах між культурами, суспільствами чи групами суспільств і свідомо долає кордони однієї культури чи країни. Ключовим є поняття «трансферу», яке передбачає зосередження уваги на процесах адаптації та засвоєння культурних благ.

Професор Оксфордського університету Р. Гільдей зазначає, що практично лише з 1980-х рр. іноземці, такі як іспанці і східноєвропейці, почали говорити про свою роль у звільненні Західної Європи. Не є виключенням тут і жителі України [22].

В сучасній європейській, зокрема французькій історіографії, тема історії Опору була поставлена в більш широкі транснаціональні і екуменічні рамки ще з середини 1990-х рр. істориками Ж. Дрейфус-Армандом, Д. Піщанським та Е. Темімом [15] й є «наскрізною» та спільною для всіх без винятку європейських націй, в т. ч. і української. Історіографічні проекти, пов'язані з транснаціональною загальноєвропейською історією Руху Опору сприяють написанню «загальноєвропейської» історії як суми набору національних наративів, взаємодії національних «акторів». Р. Гільдей пішов у цьому відношенні далі, запропонувавши називати «не французький Опір, а Опір у Франції», бо його учасниками були французькі комуністи, іспанські республіканці, італійські антифашисти, британські та американські агенти, єврейські біженці, поляки-емігранти, жінки і представники інших країн, які жили у Франції під час окупації. Більше того, вчений підкреслив, що у французькому Опорі на карту було поставлено набагато більше, ніж звільнення однієї нації від нацистської тиранії [19, р. 71]. Відтак, останні кілька років засвідчили транснаціональний поворот у дослідженнях про Рух Опору періоду Другої світової війни.

До того ж, у 2015 р. при Оксфордському університеті (Велика Британія) було запроваджено проект «Транснаціональний Рух Опору: транснаціональний підхід до вивчення європейського Руху Опору в 1936-1948 рр.». Його проблемним питанням є участь іноземних волонтерів у громадянській війні в Іспанії, європейському Русі Опору, інтернаціональних таборах Франції та Північної Африки тощо [17]. На жаль, вивчення участі представників із пострадянського простору в даному проекті ще не знайшло належного місця.

Європейські історики розвінчуючи міфи, намагаються показати Рух Опору і його учасників в новому образі, адже він виник в середовищі багатонаціонального, мультикультурного та політично «різнобарвного» європейського суспільства для боротьби з нацистами і місцевими колабораціоністськими режимами, як, наприклад режим Віші в Франції. Учасники Спротиву були представниками усіх верств європейського суспільства. Форми і методи боротьби в окупованих країнах були вельми різноманітні. Перш за все, це партизанський рух, організація збройних повстань, диверсійних акцій і страйків, саботаж, поширення підпільної преси, приховування від представників окупаційної влади діячів

Руху, вояків союзницьких держав та інших категорій переслідуваних, насамперед комуністів і євреїв, а також налагодження зв'язків з антигітлерівською коаліцією [23].

На переконання сучасного французького дослідника Ж. Суффле, явище Руху радянського Опору на французькій землі малодосліджене через незацікавленість тих, хто представляв Рух Опору, або ж із небажання обговорювати франко-радянські часи, через нестачу документів, небажання свідків згадувати ті події, адже велика кількість цих людей після війни пройшла через систему таборів у Франції, а згодом – Радянському Союзу. Крім того, упродовж багатьох років холодна війна ще більше віддалила союзників [21, р. 16-17].

Варто відзначити, що в західноєвропейській літературі радянських людей, котрі знаходилися в Західній Європі, прийнято називати «росіянами». Але росіяни були не єдиною національною групою, яка брала участь у європейському Русі Опору. Крім них, проти окупаційного режиму зі зброєю в руках боролися українці, білоруси, вірмени, грузини, казахи і представники інших східноєвропейських народів. Українці, зокрема, становили значну частину військовополонених і більшість «остарбайтерів» [9, с. 117].

Після загарбання країн Європи нацистською Німеччиною та її союзниками на окупованих територіях було встановлено «новий порядок» – режим нещадного терору та насильства, який супроводжувався колабораціонізмом, політикою тотального пограбування, депортацією, відкритим терором і геноцидом. Перед народами окупованих держав постали завдання національного визволення і боротьби з нацифашизмом. Такі цілі переслідував Рух Опору, що розгорнувся в окупованій Європі у воєнний період [1, с. 6]. Прийнято вважати, що до його учасників слід зараховувати усіх, хто діяв проти нацифашизму в окупованих країнах, якою б не була форма і мотиви їх боротьби [7, с. 34].

У з'ясуванні ролі і місця жителів України в транснаціональній історії європейського Руху Опору необхідно керуватися підходом, який забезпечував би чітке роз'яснення того факту, що у Русі Опору окупованих країн Європи брали участь українські військові формування, утворені передовою частиною української еміграції, військовополоненими, «остарбайтерами» та добровольчі національні військові формування під орудою ОУН. Вони боролися в рядах Спротиву не лише за свою Батьківщину, а й за свободу всієї Європи.

Із початком розгортання підпільної і партизанської боротьби проти нацистів, українці брали активну участь у складі двох основних «таборів» Руху Опору: демократичного (в екзилі) та комуністичного.

У роки Другої світової війни на окупованій гітлерівцями території Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Югославії та інших країн Центральної і Південно-Східної Європи опинилися тисячі радянських громадян, серед яких було багато вихідців із України, велика частина з яких продовжила боротьбу проти ворога. На території України також формувалися та діяли великі польські партизанські бригади і з'єднання, в українських партизанських загонах набували бойового досвіду сотні словаків, чехів, угорців, румунів, представників інших народів Європи [7, с. 33]. Надання безпосередньої допомоги європейським борцям сприяв і спільний кордон України з Польщею, Угорщиною, Чехословаччиною і Румунією.

Відзначимо, що тисячі українців брали участь у боротьбі проти гітлерівців у складі різних польських підрозділів воєнного часу: партизанських загонів, Польської армії та у Другому Польському корпусі генерала Андерса [14, с. 446], за що були нагороджені урядом Польщі різними подяками та орденами [8, с. 46]. Українці стали активними учасниками визволення Югославії, насамперед у складі взводів, рот, батальйонів, а пізніше й бригад Народно-визвольної армії Югославії (НВАЮ) на чолі з Й. Тіто. Тут потрібно згадати єдиний випадок в історії Опору Югославії того часу, коли «іноземний» підрозділ, укомплектований переважно з представників СРСР – 1-а Радянська ударна бригада НВАЮ під командуванням українця А. Дяченка діяла автономно на стиках кордонів Австрії, Італії та Югославії. 250 партизанів цієї бригади, серед яких було багато українців – було відзначено іноземними нагородами [13, с. 28].

Відзначимо, що в болгарському Спротиві у складі Національно-визвольної повстанської армії, зокрема в її чотах і загонах, брали участь українці. Чимало наших співвітчизників воювали проти окупантів пліч-о-пліч з чехословацькими партизанами у горах Чехії, Словаччини, Моравії, де брали участь у сміливих операціях по знищенню залізничних ешелонів, мостів, гарнізонів тощо [10, с. 16].

На території Бельгії активну участь брали українці з числа військовополонених, остарбайтерів і частина української еміграції, які на початковому етапі розгортання підпільної діяльності влаштовували диверсії та акти саботажу за місцем своєї роботи: на шахтах і на підприємствах промислових районів Льежа, Намюра, Лімбурга та ін. Згодом Опір набув рис партизанської війни, в якій своєю хоробрістю відзначились сотні українців, зокрема командири, розвідники і члени бойових одиниць Опору: В. Кучеренко з Черкащини, прилучанин А. Максименко, Ю. Нікітенко з Чернігівщини, дніпропетровець Г. Велогоненко та багато інших [12, с. 447].

Зазначимо, що учасники Руху Опору приділяли велику увагу допомозі військовополоненим, у т. ч. вихідцям з України (за підрахунками дослідників, у вересні 1943 р. в Італії нараховувалося 80 тис. інтернованих), які впродовж усього періоду збройної боротьби на її території тікали з полону і приєднувались до партизан. Тим самим посилювали боєздатність італійських підрозділів (мали попередній бойовий досвід), в яких нерідко утворювались групи відповідних національностей. Серед них помітне місце посідали словенці, чехи, українці, росіяни, поляки, іспанці, американці та британці. Перебування в лавах партизан значної кількості полонених і примусово вивезених осіб пояснюється «павутинним» розміщенням на території окупованої Італії трудових і концентраційних таборів [16, р. 83]. Крім того, в італійському Русі Опору брали участь представники дипломатичної місії УПА, завданням якої був вихід на західних альянтів з метою передачі їм Декларації про визнання Незалежності України вливались у лави італійських патріотів протягом 1944-1945 рр., щоб мати змогу налагодити контакти з союзниками, зв'язковий пункт яких знаходився в Трієсті [10, с. 29].

У кожній окремій країні Рух Опору був глибоко національним, оскільки відповідав корінним інтересам народів в умовах фашистської окупації. Водночас він загалом носив інтернаціональний характер, позаяк мав спільну для всіх народів мету – розгром нацифашистських сил і звільнення захоплених територій. Інтернаціоналізм Руху Опору проявлявся в їх взаємодії та взаємодомозі. Практично у Русі Опору майже усіх європейських країн брали участь українці. Одні з них вирвались із нацистських концтаборів; найбільша частина поповнила його ряди з військового полону, транзитних і трудових таборів остарбайтерів. Серед учасників європейського Руху Опору були також колишні емігранти з України, адже багато країн Європи були і залишаються тими демократичними державами, в яких вимушені емігранти з України знаходили притулок і другу Батьківщину. Вони відразу включились у боротьбу з окупантом.

Загалом, аналізуючи ситуацію в Європі у перші роки окупації, варто підкреслити, що групи Спротиву виникали стихійно, як за національною, так і за локальною ознакою. Так, у Франції в невеликому приморському містечку Дів-сюр-Мер департаменту Кальвадос, Руху Опору очолили вихідці із Західної України. До них долучалися росіяни, білоруси, поляки, французи, які працювали на металургійному заводі. Подібна ситуація була в більшості департаментів Франції. Натомість, у Тулузі італійські емігранти створили свою підпільну організацію «Звільнити і об'єднати» і стали першими бійцями Опору в департаменті Верхня Гаронна, де за сприяння англійських спецслужб діяла широка мережа підпільних груп. У районі Бордо активно діяла іспанська група «Берто». Також виділялись емігрантські кола бельгійців, югославів, австрійців, чехів, словаків, румунів, поляків і вихідців з Радянського Союзу [3, с. 61].

Представники України вели активну партизанську боротьбу в французькому Опрі практично у всіх без виключення окупованих гітлерівськими військами департаментах країни. Більше того, українці очолювали групи і роти французьких патріотів або змішані загони. Наприклад, у департаменті Кот-д'Ор винятковою активністю вирізнявся загін

«Максим Горький» на чолі з І. Скрипаєм із Черкас. У загоні «полковника Ніколя» – «... було 42 росіянина, 90 іспанців, 5 або 6 поляків, італійці і кілька французів». Зв'язковою з центральним штабом FFI (Французькі Внутрішні Сили) в Парижі була французенка Роза «Анна» Гарн'єр, а перекладачем – харків'янин С. Чубар. Силами цього інтернаціонального загону було звільнено від окупації м. Шатійон-сюр-Сен. Запеклу боротьбу з гітлерівськими в Русі Опору Франції на останньому етапі визволення французької території успішно вели українські курені ім. Т. Шевченка та ім. Богуна [10, с. 28].

Таким чином, застосування транснаціонального підходу до вивчення історії України у закладах освіти не тільки відкриває нові теми та горизонти для вивчення історії України як навчальної дисципліни в НУШ, а й сприяє формуванню громадянських особистісних якостей учасників освітнього процесу, яких потребує сучасне демократичне суспільство: інтелектуальну чесність, відкритість розуму, повагу до правди, толерантність, вміння критично мислити тощо. Зокрема, транснаціональний підхід до вивчення історії європейського Спротиву в роки Другої світової війни дозволяє більш глибоко та всебічно з'ясувати таке проблемне питання, як «Український Опір у Європі», де українці пліч-о-пліч із представниками інших народів і держав боролися за звільнення всієї Європи від гітлерівських окупантів. Подвиг багатьох із них відзначений знаками військової доблесті урядами та органами самоврядування країн, на території яких вони воювали.

Список використаних джерел та літератури:

1. Віднянський С., Грицюк В., Лисенко А. Початок «Другої імперіалістичної війни» та «українське питання»: деякі дипломатичні, політичні, воєнні аспекти // Укр. іст. журн. 2019. № 5. С. 4-24.
2. Гісем О. Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту) : підручник для 10 класу // URL: https://portfel.info/load/10_klas/istorija_ukrajini/gisem_2018_rik/143-1-0-25936 (Дата звернення: 15.05.2021).
3. Єлисаветський С. Я. Імігранти в французькому Русі Опору (1943 р.) // Укр. іст. журн. 1975. № 6. С. 59-69.
4. Історія: Україна і світ (інтегрований курс). Програма для 10-11-х класів ЗНЗ // URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58973/> (Дата звернення: 28.04.2021).
5. Карліна О. На шляху до транснаціональної історії // Історія в школах України. 2005. № 2. С. 44-46.
6. Касьянов Г. Підручники з історії України у світлі Міжнародної мережі дослідження підручників // Шкільна історія очима істориків-науковців : матеріали Робочої наради з моніторингу шк. підруч. історії України / [упоряд. Н. Яковенко]. Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 2008. С. 84-89.
7. Клоков В. І. Допомога українського народу зарубіжному рухові Опору // Укр. іст. журн. 1965. № 5. С. 32-42.
8. Клоков В., Кудрицький А., Бречак І. Далеко від Батьківщини : українці в антифашистській боротьбі народів Європи: (1941–1945) Київ: Політвидав України, 1968. 159 с.
9. Лисенко О. Українці у французькому Русі Опору в роки Другої світової війни // Діалог: Україна і Франція. 2002. № 2. С. 116-118.
10. На полях битв Другої світової війни: вихідці з України в європейському Русі Опору : науково документальне видання / [упоряд.: А. Г. Філінюк (голова редкол.), В. Г. Байдич (відп. ред.), Ю. А. Клімчук (відп. секр.); вст. ст.: А. Г. Філінюк і Ю. А. Клімчук]. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2019. 296 с.
11. Смирнов В. Движение Сопротивление во Франции в годы Второй мировой войны. Москва: Мысль, 1974. 324 с.
12. Україна в історії Європи XIX – початку XXI ст.: історичні нариси: монографія. [за ред. чл.-кор. НАН України С. В. Віднянського]. Київ: Інститут історії України НАН України, 2020. 814 с.
13. Юр'єв Б. Далеко від Батьківщини : чернігівці у русі Опору народів Європи та іноземці-антифашисти в підпіллі й партизанських загонах Чернігівщини в роки другої світової війни. Чернігів : [б.в.], 2003. 62 с.
14. Як викладати багатоетнічну і транснаціональну історію: Україна // URL: <https://www.lvivcenter.org/conferences/teaching-transnational-history/> (Дата звернення: 19.05.2021)
15. Akira I. Global and Transnational History: The Past, Present, and Future // Journal of Transnational American Studies. 2013. № 5 (1). P. 1–18 // URL : <https://escholarship.org/uc/item/2p07m4pb> / (Дата звернення: 15.05.2021).
16. Atlante storico della Resistenza italiana / [a cura di L. Baldissara]. Milano: Mondadori, 2000. 297 p.
17. CfP: Revisiting the Nation: Transcultural Contact Zones in Eastern Europe // URL : <http://transnational-resistance.history.ox.ac.uk/cfp-revisiting-the-nation-transcultural-contact-zones-in-eastern-europe/> (Дата звернення: 10.05.2021).

18. Filinyuk A., Klimchuk I. Sites of memory of the ethnic Ukrainians participation in the French Resistance During the Second World War // East European Historical Bulletin / [chief editor Vasyl Ilnytskyi]. Drohobych : Publishing House «Helvetica», 2019. Issue 10. S. 153-162.

19. Gildea R. Fighters in the Shadows: A New History of the French Resistance. Boston : Harvard University Press, 2015. 608 p.

20. La Résistance, une histoire sociale / sous la dir. de Antoine Prost. Paris: Les Editions de l'Atelier, 1997. P. 21-23.

21. Soufflet G. Maquisards russes en Bourgogne. Histoire du détachement Leningrad 1943-1944. Paris : Editions de L'armancon, 2016. 191 p.

22. The memory of the French resistance – Prof. Robert Gildea // URL: <https://frenchhistory.wordpress.com/2016/03/17/the-memory-of-the-french-resistance-prof-robert-gildea/> (Дата звернення: 15.05.2021).

23. Wilkinson S. The French Resistance: How Resistance? // Military history magazine. 2017. № 10. P. 21.

Хороша Мар'яна,
Інтерн Інформаційного управління
Апарату Верховної Ради України
Освітній центр Верховної Ради України

Громадянська просвіта як механізм підвищення довіри громадськості до Верховної Ради України

Як освітній предмет громадянська освіта з'явилося в Україні на початку 2000-го року. Розробка першої Концепції громадянської освіти (виховання) особистості в умовах розвитку української державності здійснювалася на виконання завдань «по розробці концепції громадянського виховання як процесу оволодіння особистістю системою національних і загальнолюдських цінностей, формування патріотизму, відповідальності за долю нації, держави, розвитку психологічної готовності та практичної здатності людини служити інтересам держави, вносити власний вклад у реалізацію національної ідеї», зазначених у Національній програмі патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства, прийнятій в 1999 р. [С. 6; 2].

Громадянська освіта – це про те, як зробити країну, в якій незалежно від етнічних, політичних, гендерних і ще якихось переваг будуть умови для самореалізації людей. Громадянська освіта – це те, що змщує механізми соціальних відносин: коли люди більше знають, разом навчаються і починають довіряти один одному, тоді ініціативність розвивається, циркуляція капіталу прискорюється, і країна починає багатіти [3].

Громадянська освіта – це навчання людей тому, як жити за умов сучасної держави, як дотримуватись її законів, але водночас і не дозволяти владі порушувати їхні права, домагатися від неї здійснення їхніх правомірних потреб, як бути громадянином демократичного суспільства. Громадянська освіта також спирається на Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства, яка наголошує на активізацію комплексних заходів, спрямованих на підвищення громадянської освіти населення щодо можливості захисту своїх прав та вираження інтересів через різні форми демократії участі.

Питання національно-патріотичного виховання все ще має першочергове значення, оскільки громадянська освіта йде «після» патріотичного виховання. Правова основа національно-патріотичного виховання ідеологічно визначена, а фінансування відображається у бюджетному кодексі. Тим не менш, позитивні зрушення з 2014 р. полягають у тому, що громадянська освіта представлена в нормативній системі окремо, а в основі самої освітньої реформи лежить компетентнісний підхід.

Реалізації комплексних заходів, спрямованих на підвищення громадянської освіти населення щодо можливості захисту своїх прав та вираження інтересів через різні форми демократії участі. Сутність громадянської парламентської освіти полягає в підвищенні рівня громадянської грамотності та обізнаності в питаннях парламентаризму: як формується та яким чином працює національний парламент, його роль, функції та

цінність, порядок взаємодії з іншими органами влади та з громадянами держави. Для успішної побудови демократичного суспільства необхідно, щоб громадяни були добре обізнані про свої права та свободи, демократичні способи їх захисту і брали активну участь у політичному житті. Розбудова парламентської громадянської освіти – один із пріоритетів нашої освіти.

Реалізація громадянської парламентської освіти може проявлятися в розробці та наданні освітніх та інформаційних ресурсів і програм для всіх категорій громадян, проведення інформативних та роз'яснювальних візитів, екскурсій до національного парламенту, в тому числі під час його фактичної роботи, розміщення актуальної та об'єктивної інформації на ресурсах парламенту, створення та розповсюдження відповідних мультимедійних ресурсів, онлайн курсів. Особливе значення при цьому має робота з молодим поколінням громадян – учнями, студентами – через впровадження навчальних програм, шкільних турів та візитів, практичне вивчення ролі парламенту та роботи членів парламенту шляхом участі в модельних засіданнях та дебатах парламенту [С. 9; 2].

Для проведення громадянської парламентської освіти, парламенти країн обирають нові канали комунікації та сучасні методи подачі інформації – розміщення інформації безпосередньо на сайті парламенту в текстовій або графічній формі, у вигляді анімованих коротких змістовних відео, онлайн-курсів, коміксів, ігор, через соціальні мережі.

З метою реалізації та впровадження громадської парламентської освіти в Україні у липні 2019 року було відкрито Освітній центр Верховної Ради України. Освітній центр Верховної Ради України – це сучасний інтерактивний простір для школярів та студентів із усієї території України. Мета Освітнього центру – підвищити довіру громадян до Верховної Ради України, знайомлячи їх з роботою парламенту та депутатського корпусу [С. 10; 1].

Освітній центр працює за такими напрямками:

1. Проведення інтерактивних уроків для відвідувачів щодо діяльності роботи Верховної Ради України.
2. Розробкою цікавих інформаційних та просвітницьких матеріалів.
3. Проведенням зустрічей та майстер-класами з народними депутатами.
4. Організацією дебатів, виступів та обговорень.

З прийняттям нового закону про освіту поняття громадянської освіти отримало нормативне визначення. Тим не менш, практичні інструменти впровадження досі нереформовані. Хоча в законодавстві є визначення і неформальної освіти, питання громадянської освіти вимагають належного міжсекторного підходу для впорядкування процесів, що відбуваються в формальній і неформальній сфері. На сьогодні питання громадянської освіти в системі формальної освіти – це відповідальність Міністерства освіти і науки, в той час як громадянська освіта в неформальному секторі забезпечується відповідно до програм Міністерства молоді та спорту. Тут відчуваються прогалини у міжвідомчій координації між двома міністерствами.

Громадянська освіта з акцентом на залучення громадян є досить поширеною тенденцією в Україні, особливо в процесі розвитку міст та місцевого розвитку. Незважаючи на це, нові інноваційні та творчі форми залучення не відображені в освітніх підходах зацікавлених сторін як такі, що пов'язані з громадянською освітою. Однак, цілком імовірно, що такі різні підходи можуть стати більш зв'язними у найближчому майбутньому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Громадянська парламентська просвіта: методичний посібник для вчителів / За загальною редакцією М. Терещук – 2020. – 66 с.
2. Парламентська громадянська просвіта: матеріали для тренінгу / За загальною редакцією Програма «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво» – 2020. – 30 с.
3. Prostir.ua [Electronic Resource]. – Mode of access : URL <https://www.prostir.ua/?news=hromadyanska-osvita-tse-pro-te-yak-zrobyty-krajynu>

Проблеми модернізації шкільної історичної освіти в умовах реформування української школи: зміст, технології, форм і методи

У статті висвітлено основні проблеми модернізації шкільної історичної освіти. Розглянуто роль і значення суспільствознавчих дисциплін у навчально-виховному процесі, формуванні демократичної політичної культури молоді.

Ключові слова: реформа, нова українська школа, історія, розвиток.

This article explains the main issues in modernization of school historical education. Role and meaning of social science are considered in teaching process and creation of politically democratic culture of youth.

The main lexicon: reform, new Ukrainian school, history, development.

Вступ. Швидкий розвиток інформаційного суспільства, нові виклики, пов'язані з нагальними потребами дистанційного навчання, зумовили необхідність розроблення компетентісно-орієнтованої моделі педагогічної освіти. Наступними є – новітні дослідження концептуальних засад формування фахової компетентності вчителів історії у контексті вимог нової української школи.

В результаті змінюються навчальні програми і підручники з історії, в яких очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів викладено через знання, розуміння, вміння й досвід, що узгоджується з смисловою, діяльнісною та емоційно-мотиваційною структурами компетентностей.

Отже, зазначений комплекс змін у шкільній освіті в цілому, історичній зокрема, актуалізує проблеми формування компетентного педагога, здатного адекватно відповідати на виклики часу.

Основна частина. У період реформування, який переживає українське суспільство, саме реформа освіти є найвідповідальнішим сектором змін, що стосується не тільки майбутнього країни в цілому, а й безпосередньо кожної дитини. З набуттям Україною незалежності в системі освіти країни і, зокрема, у школі відбулися докорінні зміни, які насамперед відобразилися на законодавчому рівні – було створено нову законодавчу базу для всіх рівнів освіти (Закони України «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про освіту дорослих») [5, с. 21].

На початку нового тисячоліття в умовах глобалізації перед країною й освітою постали нові виклики, які потребували нових реформ. «Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті» окреслила стратегічні напрями її розвитку під гаслом «Рівний доступ до якісної освіти», розпочався процес стандартизації змісту шляхом впровадження державних стандартів, стартував процес переходу школи на 12-річний термін навчання [1, с. 78].

Використання новітніх технологій, економіка знань стають визначальними характеристиками провідних держав. Рівень освіти у державі визначає її майбутнє на покоління вперед. Стан освіти України на нинішньому етапі можна охарактеризувати такими тенденціями: зниження якісних показників масової освіти, перш за все середньої та вищої, при збереженні відносно високого рівня профільної освіти в частині навчальних закладів; відрив системи освіти від потреб ринку праці; зниження конкурентоздатності освіти у європейському та світовому освітньому просторі [4, с. 158].

В Україні надто повільно розвиваються і застосовуються сучасні технології педагогічних вимірювань, моніторингу освіти, забезпечення якості освіти. Такий стан справ

в освіті загрожує економічною стагнацією і подальшим відставанням від провідних країн світу.

Серед основних причин негативних тенденцій в українській освіті слід назвати громіздку систему управління освітою, відсутність справедливих критеріїв оцінки якості освіти; відсутність справедливої конкуренції в системі освіти, незадовільне фінансування освіти і науки, наслідки якого ускладнюються неефективним використанням наявних коштів, обмеження свободи педагогічної і наукової творчості, обмеження права вибору тими, хто навчається.

Ці недоліки спричинені відсутністю чіткої державної політики у сфері освіти і недосконалим правовим регулюванням, зокрема, відсутністю правової визначеності. Такий стан справ вимагає глибинних змін у всій системі освіти. Дивлячись на це, метою реформи є створення сучасної конкурентоздатної системи освіти, яка забезпечить всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її задатків і нахилів, розумових і фізичних здібностей, засвоєння особою суспільних цінностей та виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних і готових до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого і культурного потенціалу українського народу, забезпечення сталого розвитку людини, суспільства, держави, підготовку кваліфікованих фахівців для всіх сфер суспільного життя [2].

Реформа у системі освіти має вирішити такі основні завдання: забезпечення конституційного права громадян на якісну освіту на всіх рівнях; створення умов для освіти особи упродовж життя; консолідація регіонів України в одному суспільстві на підставі спільних цінностей; забезпечення високої якості освіти на основі об'єктивного моніторингу результатів освітньої діяльності і справедливої конкуренції в системі освіти; створення належного зв'язку між ринком праці та системою професійної (професійно-технічної) та вищої освіти. Для проведення реформ мають бути застосовані такі основні механізми: підвищення суспільного статусу педагогів і вчених; підвищення ролі громадського управління системою освіти; де бюрократизація системи управління освітою; запровадження незалежного оцінювання результатів освітньої діяльності, кваліфікації педагогів; забезпечення академічних свобод для педагогічних та науково-педагогічних працівників; розширення автономних прав навчальних закладів; запровадження економічного стимулювання якісної освітньої діяльності; реформа системи державного фінансування освіти; приведення структури освіти у відповідність до міжнародних стандартів класифікації освіти; розробка Національної системи кваліфікацій. Досягнення нових цілей в освіті можливе за умови активної участі та зацікавленості педагогів [3].

Висновки. Таким чином, одним з головних завдань реформування освіти є формування конкурентоздатності української молоді у європейському просторі. Освіта і наука є тим фундаментом, з якого вибудовується соціально-економічний, культурний розвиток держави. Сьогодні, як ніколи, потрібно продовжувати розбудову освіти, яка сприятиме утвердженню нашої держави у світі, забезпечить економічну стабільність, добробут і суспільний мир для всього народу та кожної людини. Достатній рівень академічної культури в українському суспільстві, освітні реформи допоможуть Україні інтегруватись в європейський простір. Використовуючи досвід європейських держав у сфері розвитку освіти, Україна зможе закласти нові щаблі якості освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Авшенюк Н. М. Європейські виміри модернізації сучасної педагогічної освіти / Н. М. Авшенюк // Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному просторі : монографія / авт. кол. : Н. М. Авшенюк, В. О. Кудін, О. І. Огієнко та ін. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 232 с.
2. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») [Електронний ресурс]. –
3. Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_5x/pg_irwjos/index.htm
4. Діденко О. В. Про концептуальні засади реформування системи освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/32307454.pdf>

5. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.) : монографія / О. І. Локшина ; Ін-т педагогіки АПН України. – К. : Богданова А. М., 2009. – 403 с.

6. Малієнко Ю., Муляр О. Розвиток фахової компетентності вчителів історії у контексті вимог нової української школи // Розвиток фахової компетентності педагогів у контексті модернізації змісту освіти: матеріали доповідей (статей, тез) учасників круглого столу онлайн (м. Луцьк, 18 червня 2020 року) / упоряд. Т. Й. Жалко, О. П. Муляр. Луцьк: Волиньполіграф, 2020. – 116 с.

ЗМІСТ

Ляшенко О. Державний стандарт базової середньої освіти: Чим він відрізняється від попередніх?.....	3
СЕКЦІЯ «УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА. ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА. МИСТЕЦТВО. ЕТИКА»	
Боярська Л. Квест як інноваційна форма організації ігрового навчання.....	5
Бояршинова С., Шех О. Інтегрована майстерня (технологія зустрічних зусиль).....	9
Вараниця Л. Сучасні здобувачі освіти: нестандартне мислення і креативний підхід до розв'язання проблеми.....	13
Вітрук О. Синергетичний підхід до викладання предметів української словесності як запорука успішної підготовки до ЗНО.....	19
Галянт З. Інструментарій учителя літератури в епоху освітніх змін.....	23
Герасимчук Н. Творчість, креативність, нешаблонність у роботі вчителя-філолога.....	30
Гуменюк Л. Реалізація наскрізної лінії «Здоров'я і безпека» на уроках літератури.....	34
Касянчук В. Технологія проблемного навчання на уроках української мови та літератури.....	39
Каштанова О. Креолізовані тексти на уроках літератури як фактор активізації читацької діяльності.....	45
Ковальчук О. Від теорії до практики. Реалізація емоційно-ціннісної змістової лінії літературної компетентності під час уроку-дискусії за оповіданням Майка Гелпріна «Свіча горіла».....	49
Кришмарел В. Особливості впровадження предметів морального спрямування відповідно до чинного Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (<i>станом на кінець квітня 2021 р.</i>).....	56
Личик І., Семенюк Г. Роль мистецтва в сучасному освітньому просторі.....	58
Ліморенко О. Використання музикотерапії на уроках музичного мистецтва та в позаурочний час.....	63
Лоза Т. Формування національної свідомості, патріотизму майбутніх громадян України на уроках мистецького спрямування через використання народно-культурної спадщини Поділля.....	67
Максименко В. Роль цифрової культури педагога в інформаційному суспільстві.....	71
Манзюк С. Мовно-літературна освітня галузь: формування позитивної мотивації до навчання на уроках словесності.....	76
Місінкевич О. Відкрита інтерпретація художнього тексту в контексті літературної освіти.....	78
Мусійчук Є. Слово як основний інструмент уроку української літератури.....	81

Небеленчук І. Особливості аналітичної діяльності в процесі роботи над ліричним твором на прикладі поезії Людмили Юферової.....	83
Пулатова Л. Що і як виховує література в школі?.....	88
Ребрина В. Організація дистанційного навчання в умовах пандемії.....	93
Самковський М. Інструментарій учителя літератури в епоху освітніх змін.....	98
Синюк В. Креолізовані тексти як засіб активізації читацької діяльності здобувачів освіти...	102
Сімаковська Т. Патріотичне виховання учнів засобами музичного мистецтва.....	107
Степанова А. Використання соціальних мереж для популяризації світової літератури серед дітей та молоді.....	109
Тарасюк С., Ющук Л. Інструментарій учителя літератури в епоху освітніх змін.....	111
Фабрицька С. Візуалізація як елемент інструментарію сучасного вчителя.....	116
Франків І. Шляхи активізації творчих здібностей учнів на уроках мистецтва.....	119
Фрич Р. Сучасні освітні інструменти вчителя-словесника.....	121
Хлібовський В. Використання техніки Body Percussion на уроках мистецтва.....	124
Шестопалова Н. Професійне самовдосконалення вчителя в умовах реформування освітніх процесів.....	125
СЕКЦІЯ «ІНОЗЕМНІ МОВИ»	
Анікін О. Впровадження STEM-освіти – невід’ємна складова частина сучасного уроку з іноземної мови.....	131
Британ Ю. Медіа-ресурси як засіб удосконалення іншомовної комунікативної компетентності в здобувачів базової середньої освіти.....	134
Вандоляк Л. Ефективні онлайн-інструменти для організації сучасного уроку іноземної мови (англійська) в умовах дистанційного навчання (з досвіду роботи).....	137
Войтюк А. Використання ігрових технологій на уроках англійської мови.....	142
Горбач О. Використання інструментарію унаочнення для формування іншомовної лексичної компетенції на сучасному уроці англійської мови в Новій українській школі.....	146
Гула Л. Використання флеш-карт на уроках англійської мови у середні та старші школі.....	148

Костенко Д., Кучерява Н., Чернуха Л., Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців з ІТ в процесі навчання іноземної мови в освітньому середовищі закладу вищої освіти.....	152
Луценко Л., Мороз Т. Дигіталізація навчального процесу з формування комунікативної компетентності здобувачів освіти на уроках іноземної мови.....	157
Мединська А. Викладання іноземних мов у контексті зарубіжного досвіду.....	164
Мерінова О. Реалізація теорії множинного інтелекту на уроках іноземної мови в середній школі.....	171
Міняйлюк Т. Сучасний урок німецької мови: прийоми та інструменти ефективної взаємодії учасників освітнього процесу.....	174
Міхтєєва О. How to bring joy into teaching and learning.....	178
Остапова С., Палагнюк В. Project-based learning: let's plan the project.....	186
Пододіменко І. Особливості впровадження методу навчання мови на основі завдань (TBLT) на уроках англійської мови.....	189
Полонська Т. Формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів 5-6 класів гімназії у читанні.....	193
Редько В. Основні концепти змісту професійної діяльності вчителя іноземної мови в умовах компетентнісної парадигми навчання.....	199
Скора Т. Використання Pinterest на уроках німецької мови.....	205
Суходольська І. Сучасні уроки англійської мови: навчання навичкам 21 століття.....	208
Троян Ю. eTwinning: як участь у міжнародних проектах підвищує мотивацію до навчання	211
Федорова І. Комунікативні підходи до навчання німецької мови.....	217
СЕКЦІЯ «ІСТОРІЯ. ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА»	
Бита О, Поліщук В. Інтелект-карти як ефективний метод підвищення результативності викладання суспільних дисциплін.....	221
Вегера А. Розвиток критичного мислення учнів на уроках історії.....	225
Воронюк Л. Обов'язкові результати навчання учні: вимоги, компоненти та орієнтири для оцінювання.....	233
Гаврилюк Л. Підвищення мотивації навчальної діяльності учнів на уроках історії.....	236
Ганаба С., Ганаба В. Особливості використання методів технології критичного мислення на уроках громадянської освіти.....	239

Гандзюк С.	
Проблеми модернізації шкільної історичної освіти в умовах реформування української школи: зміст, технології, форми та методи.....	243
Ільєва Ж.	
Лайфхаки у викладанні громадянської освіти.....	247
Кенц Г.	
Професійний стандарт учителя як траєкторія та орієнтир власного професійного розвитку.....	252
Лукіянова О.	
Компетентнісний підхід вивчення історії в НУШ.....	256
Масловська Н.	
Зміст шкільної історичної освіти та його вплив на розвиток особистості.....	260
Наральник Т.	
Проблеми модернізації шкільної історичної освіти в умовах реформування української школи: зміст, технології, форми і методи.....	261
Ратушняк Н.	
Громадянська освіта: інноватика та перспективи розвитку в освітньому середовищі.....	268
Ремех Т.	
Види діяльності учнів у навчанні громадянської освіти.....	272
Сіцінська М.	
Методи навчання в інтегрованому курсі «Громадянська освіта».....	277
Студенець О.	
Особливості методики сформованості педагогічної культури вчителя ЗНЗ.....	284
Тимофійко С.	
Медіалізація історичних знань – ефективний спосіб закріплення навчального матеріалу.....	289
Труфанова О.	
Використання інтерактивних методів навчання на уроках інтегрованого курсу «Громадянська освіта».....	293
Туринський М.	
Формування якості суб'єкта громадянського суспільства в умовах реформування сучасної освіти.....	299
Філінюк А., Клімчук Ю.	
Транснаціональний підхід до вивчення вітчизняної історії в НУШ: на прикладі європейського руху опору в роки другої світової війни.....	304
Хороша М.	
Громадянська просвіта як механізм підвищення довіри громадськості до Верховної Ради України.....	310
Чавалах О.	
Проблеми модернізації шкільної історичної освіти в умовах реформування української школи: зміст, технології, форм і методи.....	312